Р. Л. Стивенсон

ХАЗЫНАЛАР АДАСЫ

ГАРА ПЕЙКАМ

Роберт Льюис Стивенсон

ХАЗЫНАЛАР АДАСЫ

ГАРА ПЕЙКАМ

«МАГАРЫФ» НЕШИРЯТЫ
АШГАБАТ — 1979

Стивенсон Р. Л.
Хазыналар адасы, Гара пейкам. Яшлар үчин, А. ... Магарыф, 1979 с илл., 20 см

2 м. 30 к. 50 000 экз. 408 сах.

№ 349 48.2.1.2 84.34

ТССР-иң Китап палатасы. 1978 С-90 / 12 дек. 1978

Стивенсон Р. Л. Остров сокровищ, Черная стрела.

Мешхур иңлис языжысы Р. Л. Стивенсоның шу китабына онуң «Хазыналар адасы» билен «Гара пейкам» романлары алынды.

С $\frac{70303-391}{М552(15)-79}$ 146—79

© Түркмен дилине терҗиме эдилди. «Магарыф» неширяты, 1979.

Русчадан терҗиме эден Гүҗүк ЧОЛУКОВ

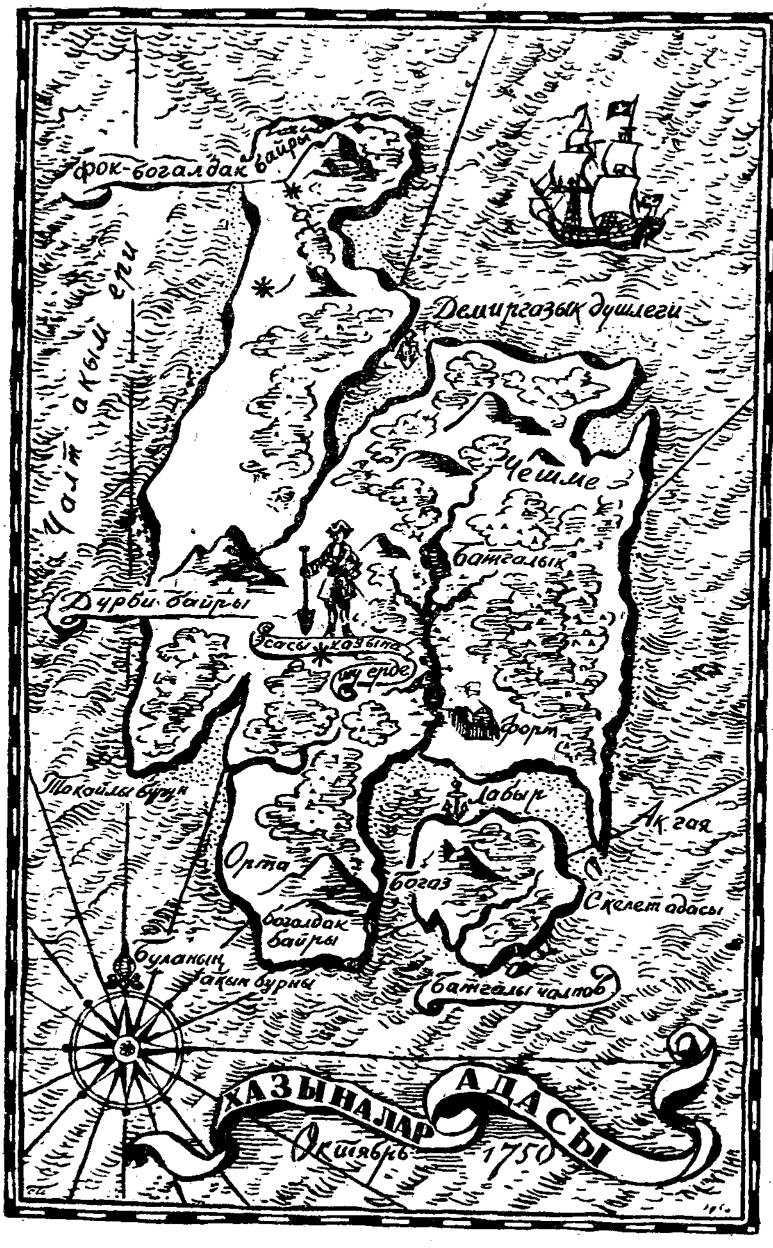
Фок-богалдак байры
Чалт акым ери
Демиргазык душлеги
Чешме
батгалык
Дурби байры
Эсасы хазына шу ерде
Форт
Токайлы бурун
Ак гая
Орта богаз
богалдак байры
Скелет адасы
Буланык акым бурны
ХАЗЫНАЛАР АДАСЫ
Октябрь 1750

БИРИНЖИ БӨЛҮМ

ГАРРЫ ГАЛТАМАН

I бап

ГАРРЫ ДЕҢИЗ КӨПЕГИ «АДМИРАЛ БЕНБОУ» МЕЙХАНАСЫНДА

Сквайр[1] Трелони, доктор Ливси хем бейлеки жентльменлер[2] менден «Хазыналар адасы» хакда әхли билйәнлерими язмагы хайыш этдилер. Олар менден аданың диңе географик ягдайындан бейлеки әхли вакаларыны хич зады ящырмаздан, бассыр-юссурсыз башдан-аяк, гүррүң бермегими ислейәрлер. Ол аданың ниреде ерлешйәндигини гөркезмек хәзир хем мүмкин дәл; себәби о тайда энтегем бизиң алып гайтмадык хазыналарымыз сакланяр. Шейлеликде, үстүмиздәки 17...-нжи йылда эле галам алярын-да, хыялымда какамың «Адмирал Бенбоу»[3] диен ичгиханасының бар махалына доланып гелйәрин. Шол ичгиханада йүзи гүне янан, яңагыны болса гылыч чапан гарры деңизчи ерлешипди.

Ол деңизчиниң аграс-аграс әдимләп, гапымызың агзына гелендиги, онуң деңиз сандыгыны болса өз ызы билен галтаклы гетирендиклери дуйнки ялы ядымда. Ол узын бойлы, даяв, гараягыз, аграс бир адамды. Смола сиңен сач өрүмжиги ягжарып дуран мавы кафтанының якасының ёкарсында галлыгып дурды. Онуң эллери ярык-ярыкды. Хүйт гара дырнаклары гәдеришип гиденди. Яңагындакы гылыч чапан ериниң күлжүмек ак реңки гарамтыл өвүшгинлиди. Нәтаншың сыкылыклап, бизиң

[1] Сквайр — Англияда дворян дережеси.
[2] Жентльмен — иңлис, американ аристократларына йүзленилиши.
[3] Бенбоу — XVII асырың ахырында яшан иңлис адмиралы.

айлажыгымыза гөзүни айландыгы хем бирденкә көне матрос айдымына зовладыберендиги ядымда. Ол соңра бу айдымы:

Он бәш адам чыкып, өлиң сандыгна
Йо-хо-хо! Алыпдырлар ара бир чүйше ромы?

дийип, йыгы-йыгыдан айдарды.

Онуң хем сеси хемме гарры адамларыңкы ялы эндирәп, айланян чархың сеси ялы, бирхили җыгылдап, хыгылдап дурды.

Нәтанышың элиндәки таягы-да сырык ялы бир затды. Ол шол таягы билен бизиң гапымыза хүтлетди. Какам босагада гөрненде болса, гөдексилик билен бир булгур ром талап этди.

Ром гетирилип берленде, ол ичгиниң дийсең гадрыны билип, хер бир овурдыны леззет билен ювудып башлады. Ичйәрди хем бир гезек гаялара, бейлеки гезек хем ичгихана язгысына середйәрди.

— Айлаг оңайлы экени — дийип, ол ахыр соңы дилленди.— Мейхана үчин хем кемже-кердем ер дәл. Мүшдерилер көпми, гардаш? Какам мүшдерилер бичак аз дийип җогап берди.

— Бейле болса нәме! — дийип, деңизчи айтды.— Маңа түйс гереги-дә... Эй, достум! — дийип, ол өз ызы билен галтак тигирләп гелйән адама гыгырды.— Галтагы шу ере гетир-де, маңа сандыгы гөтериш... Мен бу тайда биразрак яшамакчы — дийип, нәтаныш ене-де сөзүни довам этдирди.— Мен бир йөнекей адам. Ром, доңуз какмаҗы хем хейгенек болса боляр. Маңа шулардан артык зат герек дәл. Хол деңзиң ичи билен гечйән кораблар гөрнүп дуран бурун хем герек... Маңа нәме дийип йүзленмели диййәрсиңизми? Ай, нәме, капитан дийәйиң!.. Хә, мен сизиң нәме ислейәндигиңизи билйәрин! Ынха, Ме!

Ол босаганың янына үч-дөрт саны алтын пулы оклап гойберди.

— Шолар гутарансоң, гелип айдып билерсиң — дийип, ол кесгин айтды-да, какамың йүзүне мисли начальник ялы серетди. Догруданам, онуң гейим-геҗимлери ярамазрак, сөзлери гөдексилик билен тапавутланянам болса, ол йөнекей бир матроса меңземейәрди, гайтам оны хеммелериң табын болмагына өвренишен штурман я-да шкипер хасап этсе-де болҗакды. Юмрүгыны хас йыгы-йыгыдан талавладянлыгы-да гөзе илйәрди. Галтак сүрүп гелен адам бизе нәтанышың дүйн эртир почта улагы билен «Король Георг» мыхманханасына гелендигини хем деңзе голай кервенсарайларың хеммеси хакында сорашдырандыгыны гүррүң берди. Капитан бизиң ичгиханамыз хакында эшидип (онуң гөвнүнден туран боларлы) хем онуң бир четдедигини билип, бизиңкиде ерлешмеги йүрегине дүвүпдир. Ынха бизиң өз мыхманымыз хакында бар билип билен затларымыз.

Ол дымма адамды. Узаклы гүн айлагың янында айланарды я-да өзүниң мисден эдилен турба дүрбүсини алып, гаяның үстүне чыкарды. Агшамларына болса умумы отагың бир күнҗүки эеләп, одуң башына гечерди-де, рома сәхелче сув гошуп ичер

отурарды. Өзүнден бир зат соралайса-да, ол жогап бермезди. Диңе бир хырсыз назарыны айларды-да, улудан демини алар оңаярды. Шол улудан дем аланда болса бурны елленип, ондан сыкылык чыкян ялы боларды-да, думандакы корабль зогуна меңзәр дурарды. Басым хеммелер онуң бу хәсиетине белет болды. Капитан хер гүн гезеленчден гелип, бизиң ёлумыз билен хайсы хем болса бир деңизчиниң гечендигини я-да гечмәндигини сорашярды. Биз илкибатларына бейле этмегини өзи ялы мейкешлери онуң йүреги күйсейәндир өйдердик. Асыл гөрүп отурсак, ол олардан гача дурҗак болян экени. Эгер-де деңзиң якасындакы ёл билен Бристола гечип барян хайсы хем болса бир деңизчи «Адмирал Бенбоуда» дүшләйсе, капитан илкибада гапының тутусының аңырсындан оңа середйәрди-де, шондан соң, мыхман җайына гелйәрди. Ол шейле, адамларың бар вагтында мисли гара ер ялы болуп үмсүм отурярды.

Мен велин, мунуң нәме үчин бейледигини билйәрдим. Себәби капитан өз ховсаласы хакында маңа гүррүң берипди. Бир гезек ол мени чете чагырды-да, эгер-де мен бичак җүрлүк билен даш-төверекден эсеван болуп, бир чонак деңизчиниң пейда боландыгыны гөрүп, оны шобада хабар берсем, маңа хер айың башында дөрт пенс күмүш пул төлеҗекдигине вада берипди. Бир ай гечип, мен вада берлен пулы алмак үчин йүз тутанымда, ол маңа газап билен гөзүни айлады-да, бурнуны мышлатды. Эмма бир хепде гечип-гечмәнкә, ол өңки пикиринден дәнип, маңа пулы гетирип берди-де, чонак деңизчини гөзден сыпдырмазлык хакындакы буйругыны гайталады.

Ол чонак деңизчи, мени гиҗесине дүйшүмде-де, гоянокды. Тупанлы гиҗелерде гүйчли шемал өйүмизиң диварларыны сандырадян, толкунларың болса айлага гаялара гувләп уруляң махалы ол хер хили мелгунларың мүңлерчесиниң сыпатында мениң дүйшүме гирйәрди. Онуң аягы бир гөрсең дызындан кесиленди, бир гөрсеңем уйлугындан кесиленди. Ол кәхалатларда ялңыз аягы гөвресинден чыкып узалып гелйән айылганч бир ышарат ялы болуп гөрүнйәрди. Ол шол еке аягының үстүнде товсаклап гелшине, өврүмли хаятларың, хендеклериң үстүнден бөкүп гечйәрди-де, мениң ызымдан ковалаярды. Хер айдакы мениң алян дөрт пенсим, гараз, аңсатлык билен дүшмейәрди, мен онуң үчин шол йигренҗи дүйшлере дөз гелмели болярдым.

Эмма ол чонак деңизчи мениң үчин нәхили айылганҗам болса, капитаның өзүнден велин мен бейлекилере гөрә азрак горкярдым. Ол кә гиҗелерде сув гошулан ромы шейле бир ичйәрди велин, онуң келлеси саңңылдаберйәрди. Шейле боланда ол ичгиханада узак махаллап отурып, ол ердәкилериң хич бирине үнс бермән, өзүниң гадымы, гөдекси, ёвуз айдымларыны айдярды. Онуң әхли отуранлары өз столуна мүрәхет эдип, булгур талап эдйән махаллары-да болярды. Мүрәхет эдиленлер горкуларындан яңа сандырашярдылар, ол болса олары я-ха өзүниң деңиз хекаятлары хакындакы гүррүңлерини диңлемәге,

я-да онуң айдян айдымларыны хор болуп алып гөтермәге мәжбур эдйәрди. Шонуң ялы боланында бизиң өйүмизиң диварлары «Йо-хо-хо хем ромлы чүйше» сесинден эленер дурарды, себәби капитаның айдымыны алып гөтериҗилер онуң забун газабындан горкуларына бири-бирлеринден гаты гыгырмата хем диңе капитаның гөвнүни тапмак үчин хас шаңңы сес билен айдым айтмага чалышярдылар. Бейтмезче-де дәлди. Шейле сагатларда ол өңүни алып болмаҗак гахар-газаба чыкярды, бир гөрсең, әхли адам дыммалы дийип, юмругы билен столы гүтледип урярды, бир гөрсеңем, отуранларың бири оңа хайсы болса бир сораг берип, онуң сөзүни бөләйсе, гахар-газапдан яңа болмаҗысыны болярды; бир гөрсең болса, терсине, сораг бермесең, җыны атланярды. Капитаның пикириче, сораг берилмезлик онуң гүррүңлерини үнс берлип диңленилмейәндигини аңладярды. Капитан ичгиханадан бир адамыны-да чыкармаярды. Компания диңе ичен чакырларының хумарындан иркилип башланында капитан ики яна чайканҗырап, өз душегине тарап патдык-путдук әдимләп угранында даргаярды.

Эмма велин, иң айылганҗы онуң гүррүңлериди. Дар агаҗы хакындакы, тагтаның үстүнде йөремеклик[1] хакындакы, апы-тупанлар хем Драй Тортугас[2] хакындакы, галтаманчылык меканы хем Испан деңзиндәки[3] галтаманчылык эдерменликлери хакындакы берйән гүррүңлери иң элхенч гүррүңлерди.

Онуң гүррүңлерине середениңде, ол бүтин өмрүни, гараз, деңизде болуп биләйҗек, иң якасыны танадан келлекесерлериң арасында гечирен ялыды. Капитаның хер сөзүниң ызындан айдян сөгүнчлери бизиң сада оба адамларымызы онуң гүррүң берйән җенаят ишлеринден-де бетер горкузярды.

Ичгиханамызы япмалы болсак герек дийип, какам зол-зол гайталаярды: капитан бизиң әхли мүшдерилеримизи белиң алдырярды. Ким өзүни шейле масгаралатманы хем өе гайдышыны горкудан саңңылдап гелмәни оңат гөрер өйдйәрсиң! Шейле-де болса, мен капитан гайтам, терсине, бизе пейда гетирйәрмикән диййәрин. Догры, мүшдерилер ондан горкярдылар, эмма бир гүн геченден соң, ене-де онуң янына гелмән дуруп билмейәрдилер. Ол чола ердәки бу үмсүм дурмуша бирхили якымлы ховсала салярды. Хатда яшларың арасында капитана тарапдарлар-да тапылды. Олар капитана хайран галяндыкларыны, оңа гуваняндыкларыны айдярдылар. «Деңиз билен халыс бишишен, хакыкы деңиз мөҗеги!» дийшип, олар гуванчлы дилленйәрдилер.

---

[1] Тагтаның үстүнде йөремеклик җезаның бир гөрнүши. Җеза берленлери бир тарапы деңзе абанып дуран чүйленмедик узын тагтаның үсти билен йөремеклиге мәҗбур эдйәрдилер.

[2] Драй Тортугас — Флориданың голайындакы адалар.

[3] Испан деңзи — Кариб деңзиниң гүнорта-гүндогар бөлегиниң гадымы ады.

Оларьщ пикириче, бизид капитанымыз ялы адамлар Англияны дензин хёкумдары эденмиш.

Башга бир тарапдаи, капитан, хакыкатданам, бизе зыян етирйэрди. Хепде хспданиц, ай айьщ ызындаи гечип дурды; онун бизе башда берен пулы болса биреййэм харИланыпды. Сонра болса ол тележегем болуп дурмады, ондан талап этмэге болса какам хет эдип билмейэрди. Какам телег хакында янзыдайдыгы капитан газап билен мышлап башлаярды; мунун ези мышлама--да д9лди-де, хынранма ялы бир затды; капитан какама шейле бир середйэрди велин, ол дуруп билмэн, отагдан сузуберйэрди. Мен шуна мензеш сынаглардан сон, какамын умытсызлык билен эллерини овкалашдырышыны герйэрдим. Шунун ялы горкуларын какамын гам-гусса билен хем вастындан яр арадан “Чыкмагыны хас чалтлашдырандыгына менде гуман галмаярды.

Капитан бизин яиымыза гелели бэри шол бир эшигинде гезип йерди. Йене Жерчйден бирначе жубут жораи сатын алыпды. Шляпасынын бир тарапы салланып дурды; эмма капитан оны галдыржагам боланокды. Егсам, ол гуйчли елде галгап, азар яманыны бёрйэрди. Онун элешан кафтаны мениц онат ядымда; ол оны отагында отурып, шунча чатса-да, шунча ямаса-да, кафтан ахыры йыртык бир жиндэ еврулипди.

Капитан хич ере хат язанокды, хич ерден хат хем аланокды. Ол бичак серхош болаймаса, хич махал хич ким билен геплешмейэрди. Бизин хич биримиз хем онун сандыгыны ачан махалына душ гелемзок.

Дине ялныз бир гезек капитана дил гайтардылар. Ол хем менин багтыгара какам пахырын елум халында ятан гунлеринде болупды. '

Бир гезек нэсагын янына доктор Ливси гелди. Ол нэсага серетди, эжемин хедур-керем эден иахарьгндан чалак-чулак Тарбанды-да, аты гетирилйанчэ чилим чекмек учин умумы отага гелди. Онун аты голайдакы обажыкдады. .Кене «Бенбоуда» атхана болмансон, докторын аты шол обажыкдады.

Оны умумы отага алый гелен мендим. Ак гар ялы парикли, гара гезли, пэкизе \ем сыпайы гейнен, ажайып тербие алан докторын бизин ичгиханамыза гелйэн оба хасйларына менземейэнлиги билен мени хайран эдендиги ядымда. Айратынам, ичен ромларыны тирсеклерини стола дирэп вгэп отуран йыртыжы гарантгамыздан — кирли, чытык, аграс галтамандан тапавуды ер билен гек ялыды.

Бирденкэ капитан езунин сейгули айдымына зовладып башлады.

Он бэш адам чыкып, влин сандыгяа Йо-хо-хо1
Алыпдырлар ара бир чуйше ромы.
Ич, мелгук, экидер ахырет сары
Ио-.хЬ-хо1 Ичелин, ичмекдир эми хем ёмы.

Илки гунлерде мен «Олин еандыгы» дийийэни капитанын отагында дуран сандыкмыка ейдер йерердим.

Менин герйэн айылганч дуйшлеримиц ичинде чонак доциз^ чи билен шол сандык-да энчеме гезек гернупди.' Эмма велин, биз кем-кемден ол айдыма овренишип, она. унс бермегимизи гойДук. Шол агшам ол айдым дине доктор Ливси учин T9зе-ликди. Мен бу айдымын доктора онлы тэсир этмэндигини анла* дым. Ол гарры багбан Тейлор билен гурагырыны бежермегин тазе тэрлери хакындакы гуррунини гайтадан довам этдирмеК' чйди. Ол капитана гахар билен серетди. Шол махал болса 99 'айдымы билен келлеси. гызан капитан юмругыны стола урДМ. Бу онун твверекден сес-седа чыкмасын дийдигиди. !(

Эхли сеслере сув сепилен ялы болды, дине доктор Ливс^ хер сезунин ызындан шыбыгыны соруп, езунин часлы хем MbiV, лакатЛы сеси билен гурлемегини довам этдирдй. Капитан ичин-ден гечижи назар билен она серетди-де, столы юмруклады, сон-ра болса ©нкусинденем бетер чинерилип серетдн-де, пайыш-па’, ' йьш сегун азгырылды.

—■Эй, палубадакы, сесини сем эт!

— Сиз мана йузленйэрмисиниз, сэр?дийип, доктор со-рады.' -

Капитан хут шона йузленйэндигини айтды, устесине болса ене сегди.

— Шейле болса, сэр, мен сада бир зады айдайын — дийип, доктор жогап берди.— Эгер сиз ичйп лул-гаммар болуп отур-манызы бес этмесенйз, дунйанн ни бир нежнс дейюсын бирин-ден дындарарсыныз! ' ’ -

Капитан гахар-газабындан яна ярылара гелди. Ол товсуп еринден галды-да, езунин матрос чакгысыны чыкарып, доктора динара чуйлэер'ин дийип хайбат атмага башлады.

Доктор онун учин гымылдамадам. Ол капитана тарап йузу-нй хем ©вурмэн, эгнинкн усташыры, ©нки сеси билен, гурлемэге башлады. Белки, рл хеммелер зшидер ялы, сесини азажык га-талтса-да гаталдандыр. Доктор парахат, эмма етгурлик билен шейле дийди:

^ Эгер сиз элиниздэки чакгыныззы хэзирин езунде жуби-низе салмасаныз, ар-намысымдан ант ичйэрин, сиз бизин гечме судумызын илкинжи межлисинден сон, дар агажында халлан-, ' ларсыныз. , Ф

Оларын назарларынын арасында екме-ек севещ башланды. Эмма капитан басым табын. болды. Ол ез чакгысыны жубусине салды-да, енжилен кепек 'ялы, хунур-сунур эдип, езуни стула гойберди. , *

— Инди болса, сэр,— дийип, доктор сезуни довам этди.— Менин округымда шейле нэкесин бардыгы мэлим боландан сон, мен сенин устунден гиже-гундиз берк гезегчилик эдерин. Мен дине бир доктор дал-де, судьядырынам. Эгер сенин устунден мана ин бир кичнжик екеже шйкаят барайса-да, меселем, янкы

ялы айгытлы чэрэни гererин. Мен мундан артык екеже зат хев4 айтжак дэл.

Басым доктор Ливсэ атыны гетирип бердилер. атына' атланды-да, йузин салдырып гитди. Эмма капитан велин бутин агшамыщ довамында^ эзилен товук ялы, умсум отурды. Онун, • шол ювашлыгы соц-сочларам энчеме гижелэп довам этди.

ГАРА КеПЕК ГЕЛИП ГИДИЭР

Басым сырлы вакаларык илкинжиси йузе чыкды. Шол вака-, ныч йузе чыкмаш билен биз ахы'рсочы капитандан дындык. Эмма велин, биз онуч езунден дынсагам, онун алада барынЫ берен йшлеринден дынып бидмедик.

Шатлама аязли, шувлап дуран шемаллы совук гыш душуп-ди. Гышыц башындан менин гергули какамын язы гержеги-гер-межеги гуманадыгы белли болды. Од гун-гунден гайралап бар-ярды. Ичгиханада хожайынлык зтмек менин билен эжемии устуне душупди. Бизин ишимиз башымыздан агдык болансоц, езумизи ирйзен кирейинё отурян мыхманханамызын халындан онлы хабар хем алып билмейэрдик.

Бир гезек, январь айынын аязлы Сэхер чагыды. Айлаг гы-равдан'яна буржы баглап дурды. Сувун асуда толкунлары ке--нар якасындакы дашлары мылайымлык билен ялаярды. Гун энтек ёкары галманды, дине вз швхлелерини байырларын депе-сине, узакларда сувун йузунё чайыпды. Капитан енкулеринден ир оянып, дензе тарап уграды. Онун Сары гиден ,мавы кафта-нынын сыйынын астында гамасы халлаилап дурды. ГолтугынДа турба дурбуси барды. Шляпасыны болса гайшардып, хас ёнсе-сине суйшурипдир. Онун агзындан чыкяа бугларын мисли туесе ялы болуп буругсаяндыгы Хэзирки ялы ядымда.; Мен онун улла-кан гаянын анырсына гечип, газап билен ардынж,ырандыгыньг эшиТдим. Ол езунин доктор Ливси билен чакнышыгыны энтегем ядындан чыкармадык болара чемелн.

Эжем ёкарда какамын янындады, мен болсам капитанын доланып гелерине ченли эртирлик дайынлаярдым. Бирденкэ ишик ачылды-да, менян озал хич махал гермедик бир адамым ичерик гирди. ,

Онуч кулжумек йузи ак там ялыды. Нэтаншын чеп элиниц икй бармагы кемди. Онун билинде гамасы салланып дурса-да, эсгере мецзейэн ери ёкды. Мер элмыдама хер бир дечизчэ жур-лук билен эсев'ан болярдым,. Ол исле чонак болсун, исле нки аяклы болсун, менин учин тапавуды ёкды. Шонун учинем адамыныц мени алада годндыгы -ядымда. Нэтаныш денизчэ-де гаты бир мензэп дурмаярды; шонда-Да ол менин гввнуме де-низчи ялыды,

Мен онуң нәме ислейәндигини сорадым, ол ром гетир дийди. Мен онуң буйругыны бержай этмек үчин отагдан чыкмакчы боланымда, ол столуң башында отурды-да, мени янына чагырды. Мен элим салфеткалы сакландым.

— Ханы, оглум, бәри дур-ла — дийип, ол дилленди.— Голайраҗыгыма гелсене.

Мен голайына бардым.

— Бу столдакы эртирлик мениң ёлдашым штурман Билләⁱ тайярландымы? — дийип, ол гүлүмсирәп сорады.

Мен хич хили штурман Биллини танамаяндыгымы, эртирлиги болса кирейине болян бирине тайярландыгымы, онуң адыны капитан дийип тутяндыгымызы айтдым.

— Айбы нәме — дийип, ол айтды.— Мениң ёлдашым, штурман Билләә капитан дийсеңем болар. Йөне бей диениң билен үйтгейән зат ёк. Онуң яңагында яра ызы бардыр, өзем бичак мылакатлыдыр. Айратынам ичен вагты. Ынха, мениң штурман Биллим шейле адамдыр. Сизиң капитаныңызыңам яңагында яра ызы бар. Өзем эдил саг яңагында. Диймек, хемме зат дүзүв, шейле дәлми? Шунлукда, мең бир заады билесим гелйәр: мениң ёлдашым Билли хәзир шу өйд-ә дәлдир?

Мен капитан гезмәге гитди дийип җогап бердим.

— Нирәк гитди дийдиң, оглум? Нирелигине гитди?

Мен капитаның хер гүн болян гаясыны гөркездим-де, онуң басым доланып гелҗекдигини айтдым.

— Хачан гелеркә?

Ол маңа ене-де бирнәче сораг берди-де, ахыр соңы:

— Хава, мениң ёлдашым Билли мени гөрәйсе, бегенип ики болуп билмесе герек — дийип гүрледи.

Шейле болса-да, нәтаныш бу сөзлери айданда йүзи өрән чытыкды. Шонуң үчинем мен капитаның бу душушыга ончаклы бегенмеҗекдигине гөз етирдим. Йөне мен шобада мунуң маңа хич хили дахылы ёк диен карара гелдим. Онсоң хем шунуң ялы ягдайда онуң өңүни алаймак хем аңсат дәлди. Нәтаныш ичгихананың гапысында дуруп, мисли сычан тутҗак пишик ялы, гөзүни өйүң чүңкүнден айырмаярды. Мен ховлудан чыкмакчы болдум велин, ол мени шобада өз янына чагырды. Мен онуң айданыны айдан бадына эдәймедим. Онсоң нәтаныш өчүгси йүзи бирденкә гахар-газап билен гышарды-да, шейле бир сөгүнҗирәп башлады велин, мен горкуҗыгымдан яңа ызыма хырра өврүленими хем дуйман галдым. Эмма мен ызыма доланып гелен бадыма нәтаныш мениң билен өңкүси ялы гүрлешмәге башлады. Онуң гүррүңлери бир гөрсең ярамсаклык эдйән ялы, бир гөрсеңем яңсылаян ялыды. Нәтаныш эгниме какды-да, мениң өрән оңат огландыгымы, мени гөрен бадына халандыгыны айтды.

---

[1] Билли — Уильямың гысгалдылан гөрнүши.

— Мениңем оглум бар — дийип, ол ене сөзүни довам этди.— Сен онуң билен бир алманы ики бөлен ялы меңзеш. Ол мениң гуванҗым. Эмма велин огланҗыклар үчин эсасы задың бири гулак асмакдыр. Хава, оглум, гулак асмакдыр. Ынха, сен эгер-де Билли билен денизде биле йүзэен болсаң, онда саңа ики гезек гыгырмак герек болмазды. Билли хич махал буйругыны ики гезек гайталамаярды, онуң билен биле йүзйэнлериң хеммеси-де шейледи... Хонха-да голтугы турба дүрбүли мениң штурман Биллим, аллам, оңа өзүң медет бер! Гел, оглум, биз зала гирип, гапының аңырсында гизленели-де ослагсыз ерден чыкып, Биллини бегендирели, аллам, оңа өзүң медет бер!

Нэтаныш шейле дийип, мени өзи билен умумы отагың күнжүне алып барды-да, өз аркасында гизледи. Бизиң икимизем ачык гапының еңсесинде галдык. Бу болуш маңа ярап дурмады, хатда биразаҗык горкунҗам гөрүнди. Нэтанышың өзүнинем горкяндыгыны аңлап дуркаң, нэнең горкмаҗак. Ол өзүниң гамасының сапыны бираз ёкаррак чекди-де, оны гынындан аз-кем чыкарып гойды. Өзи болса богазында бир зат галан ялы, зол-зол ювдунярды.

Ахыр соңы капитан ичерик күрсэп гирип, гапыны япды-да, даш-төверегине гөз айламан зат этмэн, эртирлик гарашып дуран стола бака йөнелди.

— Билли! — дийип, нэтаныш богазына аграм берип, мердемси айтмага чалышды.

Капитан дуран еринден өврүлди-де, гөни бизиң өңүмизе габат болды. Онуң йүзи ювха ялы агарып, хатда бурны хем гөгерип гитди. Капитаның гөрнүши арвах-жын я-да онданам бетеррэк бир зады гөрен адамыңкы ялыды. Мен сизе догрымы айтсам, оңа небсим агырды. Капитан шобада гаррап сандан галан бир гоҗа өврүлди дуруберди.

— Сен нэме мени танаңокмы, Билли? Эйсем сен өз көне гэмидеш ёлдашыңы хем танаңокмы, Билли? — дийип, нэтаныш гүрледи.

Капитан мисли деми етмейэн ялы болуп агзыны ачды.

— Гара Көпек! — дийип, ол ахыр соңы дилленди.

— Эдил өзи — дийип, нэтаныш бираз җанланып айтды.— Гара Көпек өзүниң көне гэмидеш достуның халындан хабар алмага, «Адмирал Бенбоу» ичгиханасында яшаян өз Биллисини гөрмэге гелди. Ах, Билли, Билли! Мениң ики дырнагымдан айра дүшелим бэри, гөр, нэче чаршенбелер гечди! — дийип, ол майып болан голуны ёкары гөтерип айтды.

— Боляр, сен мени аңтап тапыпсың. Мен, ынха, сениң өңүңде дурун. Нэме үчин гелендигини айт?

— Билли, мен саңа белет — дийип, Гара Көпек айтды.— Сениңки хак болуп чыкды. Мениң бу чын йүрекден сөен аҗап огланҗыгым маңа бир булгурҗык ром гетирсин. Эгер сен ислесең, биз икичэк отурарыс-да, көне ёлдашлар хөкмүнде бирек-

-бирекден хич хили айып-сын этмезден, бассыр-юссурсыз эхли зады йүзүмизе айдышар-да гүррүңлешәерис. Догры дәлми?

Мен элим чүйшели доланып геленимде, олар капитаның столуның башында, бири-бириниң гаршысында отырдылар.

Гара Көпек кесерилип, гапа голай отурыпдыр-да, бир гөзүниң гытагы билен өзүниң көне достуна серетсе, бейлеки гөзүни гапа тарап, ыза чекилмели ёла айлаярды.

Гара Көпек маңа бу ерден гитмеги хем гапыны ачык гоймагы буюрды.

— Муны, огулжыгым, сениң ачар сокулян дешикден серетмезлигиң үчин эдйән,— диййип, ол дүшүндирди.

Мен олары икичәк гоюп, өз орнума гелдим.

Узак махаллап, шунча жан этсемем, мен дүшнүксиз гүррүңлерден башга хич зат эшидип билмедим. Эмма велин, кем-кемден сеслер часланып, ахыр соңы маңа кәбир сөзлери аңшырмак башартды. Айратын-да, капитаның агзындан чыкян сөгүнчлер айыл-сайыл эшидилйәрди.

Соңра капитан месе-мәлим гыгырып башлады.

— Ёк, ёк, ёк, ёк! Шо гүррүңи гой! Эшидйәрмиң?

Соңра ене-де гыгырды.

— Эгер бу иш дар агаҗына барып етсе, гой, хеммәмизи биле ассынлар.

Соңра бирден пайыш-пайыш сөзлер эшидилди-де, стол хем отургычлар такырдашып, полуң үстүне агдарылдылар. Гамаларың сеси шаңңырдашып, кимем болса бириниң агырыдан гыгырандыгы эшидилди. Бир минут гечип-гечмәнкә гапа тарап аягалдыгына окдурылып гелйән Гара Көпеги гөрдүм. Капитан хем онуң ызы билен сүрренеклешип гелйәрди. Оларың гамалары яланачды. Гара Көпегиң чеп эгнинден ган акярды. Капитан эдил гапыдан чыкылянҗа ерде ханжарыны айлап, гачып гелйәне ене бир элхенч зарба урмак иследи. Ол шол зарбасыны ураян болса, гүррүңсиз, Гара Көпегиң келлесини тогаларды, эмма ханжар бизиң «Адмирал Бенбоумызың» уллакан язгысына илишәйди. Язгының ашак четинде, раманың йүзүнде шондан галан ыз шинди-шиндем билдирип дур.

Шонуң билен хем сөвеш гутарды.

Гара Көпек окдурылып ёла чыкды-да, өзүниң ярасына серетмезден, шейле бир чакганлык билен ылгады велин, ярым минут гечип-гечмәнкә, байрың аңырсында гөзден йитди. Капитан мисли акылындан азашан ялы болуп, язга середип дурды. Соңра эли билен бирнәче гезек гөзлерини сүпүрип, өе доланып гелди-де:

— Җим, ром гетир — диййип буйрук берди.

Ол энтиреклэп, эллерини дивара диреди.

— Сиз яраландыңызмы? — диййип, мен сорадым.

— Ром гетир! — диййип, ол гайталады.— Мен бу ерден чалтрак ёгумы чекмели. Ром! Ром!

Мен ром гетирмәге ылгадым, эмма толгунҗымдан яңа бул-

гуры дөвдүм-де, ромлы челегиң краныны хапаладым. Мен бу затлары тертибе салышдырып, башга бир булгура ром гуйянчам, бирденкә залда бир задың пола гүрпүлдәп гидендигини эшитдим. Мен ылгап гелип, капитаның полуң үстүнде сүйнүп ятандыгыны гөрдүм. Уруш-сөгүш, галмагалдан ховсала дүшен эҗем маңа көмек бермек үчин ылгап яныма гелди. Биз капитаның келлесини гөтердик. Ол хашлап, аграслык билен демини алярды. Гөзлери юмукды, йүзи багыр ялыды.

— Эй, худайым! — дийип, эҗем налады.— Бизиң ичгиханамыз үчин нәхили масгарачылык! Сениң багтыгара атаң болса, билгешлинден диен ялы, сыркав ятыр!

Биз капитана нәхили көмек этҗекдигимизи билмейәрдик хем ол нәтаныш билен баша-баш сөвешде агыр яраланандыр өйдйәрдик. Мен ром гетирдим-де, оны капитаның агзына гуйҗак болдум. Эмма онуң гүйчли әңлери мисли демир ялы берк юмулгыды.

Бизиң багтымыза гапы ачылды-да, мениң сыркав какамы гөрмәге гелен доктор Ливси гирәйди.

— Доктор, көмек эдиң! — дийип, бизиң икимизем сеслендик.— Биз нәтсеккәк? Мунуң ниресине яра дүшдүкә?

— Яра дүшүпдир диййәрсиңизми? — дийип, доктор сорады,— Бидерек зат! Онуң кемтересинден сыпҗырылан ерем ёк. Муңа йөне чакырың эдйәнҗе ойны диерлер. Этҗек алаҗың нәме! Мен оңа дуйдурыпдым... Ханы, миссис Хокинс, ёкарык, адамыңызың янына чыкың хем мүмкин болса, оңа хич зат гүррүң бермәң. Мен болсам бу йигренҗиниң җаныны халас этмәге сынанышайын... Җим, маңа леген гетирип бер бакалы.

Мен элим легенли доланып геленимде, доктор эййәм капитаның еңини чермәп, онуң ёгын, чигинлек голуны ялаңачлапды. Онуң элиниң бирнәче ерине иңңе билен хат язылыпдыр. Онуң билегинде «Багтлы бол», «Ёлуң ак болсун» хем «Билли Бонсуң арзувлары хасыл болсун» диен ялы язгылар ачык мавы реңкде айыл-сайыл болшуп дурдулар.

Эгниниң үстүнде дар агаҗының сураты чекилип, ондан бир адам салланып дурды. Ол сурат, мениң гөвнүме болмаса, бичак непислик билен чекилипдир.

— Велилик билен чекилен сурат — дийип, доктор дар агаҗыны бармагы билен эллэп айтды.— Инди болса, сударь Билли Бонс, эгер сизи, хакыкатданам, шейле атландырян болсалар, гөрели бакалы, ганыңызың реңки нәхиликә... Җим — дийип, ол маңа йүзленди.— Сен гандан горкаңокмы?

— Ёк, сэр, горкамок — дийип, мен диллендим.

— Өрән оңат — дийип, доктор айтды.— Онуң ялы болса, легени сакла.

Ол элине нештерини алды-да, ган дамарыны дешди.

Капитан гөзүни ачып, бизе тарап үмезләп дуран назарыны айлаянча онуң ганы бичак кән гитди. Ол докторы танады-да, гашларыны чытды. Соңра мени гөрүп, биразаҗык рахатланан

ялы этди. Капитан бирденкә чым гызыл болуп, еринден турмага сынанды.

— Ханы, Гара Көпек ниреде? — дийип, ол гыгырды.

— Шу сизиң аркаңызда отурандан башга хич хили көпек ёк — дийип, доктор айтды.— Сиз бичак көп ром ичипсиңиз. Ол болса, мениң сизе өңүнден айдышым ялы, өз ойнуны гөркезипдир. Мен хем өз ислегимиң терсине, сизи габрың гырасындан гайтардым. Нәме дийсеңизләң, мистер Бонс...

— Мен Бонс дәл — дийип, капитан онуң сөзүни бөлди.

— Болмасаңыз оваррам-ла — дийип, доктор айтды.— Мениң Бонс дийилйән бир галтаман таншым бар. Гүррүңи көпелдип отурмайын дийдим-де, мен саңа шонуң адыны дакайдым. Йөне мениң айтжак затларымы ядыңдан чыкарма: бир булгур ром ичениң билен, догрусы, саңа хич зат боласы ёк, эмма бирини ичдигиң, икинжинем, үчүнжинем ичесиң гелер. Онсоң, мен хут паригимден ант ичйәрин, ичгини гоймасаңыз, сиз өрән тиз вагтдан өлерсиңиз. Дүшнүклими? Төвратда айдылышы ялы, иң соңкы ёлуңыза гитмели боларсыңыз... Ханы, ериңизден туржак болуң. Мен сизе дүшегиңизе бармага көмек эдейин.

Биз капитаны зордан ёкары чыкарып, дүшегинде ятырдык. Ол халыс ысгын-мыдардан гачып, келлесини яссыга гойберди. Капитаның өзүни билшиниң угры ёкды.

— Онда ядыңыздан чыкармаң — дийип, доктор айтды.— Мен муны өрән чыным билен айдярын: «Ром» диен сөз билен «өлүм» диен сөз сизиң үчин бир манyны аңладяр.

Доктор мениң элимден тутды-да, нәсаг какамың янына уграды.

— Бидерек зат-ла — дийип, ол гапыны япан бадымыза айтды.— Мениң гойберен ганым оны узак махаллап еринден гозгамаз. Бир хепделәп дагы дүшегинденем галып билмез. Ол болса сизе-де, онуң өзүне-де пейдалы болар. Эмма ром икинжи гезек оюн гөркезәйсе велин, оны соң галмаз ялы эдер.

III бап

ГАРА НЫШАН

Гүнортана голай мен капитана совужак сув билен дерман гетирдим. Ол бизиң ятырып гидишимиз ялы ятырды, диңе аз-овлак ёкаррак сүйшүпдир. Капитан маңа бичак ысгынсыз хем битакат гөрүнди.

— Жим — дийип, ол айтды.— Диңе сен шу ерде ганымадрак. Мениң саңа элмыдама нәхили ягшылык эдйәндигими билйәрсиң. Мен саңа хер айда дөрт пенс күмүш пул берйәрдим. Гөрйәрмиң, достум, мениң халым харап. Нәсаглалым бәри мени хеммелер унутдылар! Сен велин, Жим, маңа бир күрүшгежик ром гетирип берерсиң-ле, догры дәлми?

— Доктор...— дийип, мен сөзе башладым.

Эмма капитан сөзе май бермән, доктора ысгынсыз, эмма бичак гахар билен сөгүнжиремәге башлады.

— Докторларың бары гуры ериң алакаларыдыр-да — дийип, капитан гаргынды.— Ынха, сизиң ол шу ерли докторыңызың, эйсем, деңизчилер хакында хей, билйән зады бармыдыр эйсем. Мен гайнап дуран смоланың ичине дүшен ялы тебит алян, адамларың Сары Жекден[1] яңа дик дуран ерлеринден гүрпүлдәп гайдян, ер титремелериниң болса гуры ерлери сув толкунлары ялы чайкаян юртларында яшадым. Шол ерлер хакда сизиң докторыңызың билйән зады бармы эйсем? Мен шонда диңе ром билен яшадым. Хава, диңе ром билен. Ром мениң үчин хем эт, хем сув, хем аял, хем дост болупды. Эгер мен хәзир шол ромы ичәймесем, тупаның кенара зыңып ташлан бетбагт көне кораблына меңзәрин. Онсоң сенем, Жим, ол алака — доктор хем мениң гандарым боларсыңыз...

Капитан ене-де гаргынып башлады.

— Жим, мениң бармакларымың сандырайшына серет — дийип, ол найынжар сеси билен сөзүни довам этди.— Мен олары хич сандыратман саклап билемок. Мен шу гүн агзыма екеже задам аламок. Саңа догрымы айдярын, ол доктор акмак. Эгер мен ром ичмесем, Жим, хер хили элхенч затлар гөзүме гөрүнйәр. Худай урсун, кәбир затлары эййәм гөрдүмем! Мен гарры Флинти гөрдүм. Ол хол, мениң еңсәмдәки чүңкде дурды. Мен оны мисли жанлы ялы, ап-айдың гөрдүм. Мениң гөзүме элхенч затлар гөрнүп башлаберсе, онсоң йыртыжа дөнүберйәрин. Ненең дөнмәйин, мен гөдекси дурмуша өвренишен ахырын. Бир булгур мени өлдүрмез дийип, докторыңызың өзи айтмадымы нәме. Мен саңа бир күрүшге үчин алтын гинея[2] берейин, Жим!

Капитан шейле бир чынлакай ялбарярды, шейле бир ховсалалы геплейәрди велин, мен онуң сесини бирден какам эшидәймесин дийип, гара жаным галмады. Какамың шол гүн ягдайы хас эрбетди. Оңа долы рахатлык герекди. Бу затларыңам үстесине докторың бир булгур ичени билен оңа хич зат боласы ёк диен сөзи маңа гоп бермән хем дурмаярды.

— Маңа сизиң пулуңыз герек дәл — дийип, мен жогап бердим. Себәби ол пара хөдүрлемек билен мени өрән масгаралаярды.— Сиз пуллы болсаңыз, говусы, мениң какама бергиңизи бериң. Мен сизе бир булгур ром гетирейин, йөне ол иң соңкыңыз болар.

Мен бир булгур ром гетирдим. Ол оны ачгөзлүлик билен гарбап тутды-да, дүйбүне ченли жыңкытды.

— Ине, мунуң болды! — дийип, ол айтды.— Эдил сүңңүм еңлән ялы болайды. Гулак ас, достум доктор мениң шу дүшекде нәчерәк ятмалыдыгымы айтмадымы?

---

[1] Сары Жек — ысытма.
[2] Гинея — иңлис пулы (он манада голай алтын пул).

— Азындан бир хепде — дийип, мен айтдым.— Доктор шондан аз болмаз дийди!

— Вах, йылдырым урсун! — дийип, капитан гыгырды.— Бир хепде!— Эгер мен бу ерде бир хепде ятсам, олар мениң үстүме гара нышаны иберерлер. Ол адамлар мениң ниредедигими ысырганып тапыпдырлар. Җалатай ялталар дийсе, өзлериниңкини элиң үгруна соврупт, кесекиң задына гөз гыздырярлар. Эйсем, хакыкы деңизчилер шейле эдйәрлерми? Ынха, меселем, мени алып гөр, мениң өзүм бир тыгшытчыл адам. Хич махал пулумы совуп-совуртламок. Диш-дырнак болуп йыгнанҗамы сага-сола сечибересим геленок. Мен оларың гөзлерине ене-де гүйдүшерин. Мен бу ерден гидерин-де, ене оларың хеммесине сап атарын.

Капитан шейле сөзлер билен ятян еринден ювашлык билен галып башлады. Ол еринден галҗак боланында мениң эгнимден шейле бир басды велин, мен агырыма чыдап билмән, тас гыгырыпдым. Капитаның аяклары агыр күнде ялы болуп пола гүтледи. Онуң хыҗувлы сөзлери ысгынсыз сесине хич бап геленокды.

Капитан кроватың үстүнде дикелип отурандан соңам узак махаллап гепләп билмеди. Ол мазалы демини дүрсәнден соң, гүрләп башлады.

— Мениң ол доктор халыс ысгын-ровгатымы алыпдыр... Гулагым шиндем шаңлап дур. Көмек бер, мен ятайын...

Эмма мен оңа элими узатманкам, ол ене-де дүшеге өзүни гойберди-де, бирнәче махаллап сессиз ятды.

— Җим — дийип, ол ахыр соңы гепледи.— Сен шу гүн ол деңизчини гөрдүңми?

— Гара Көпегими? — дийип сорадым.

— Хава, Гара Көпеги — дийип, ол айтды.— Ол өрән эрбет адам, эмма оны иберенлер велин, онуң дагам чакы дәлдир. Гулак ас: эгер маңа бу ерден гөтерилмек башартмаса, олар хем маңа гара нышаны иберәйселер, билип гой, олар мениң сандыгымың ашыгыдырлар. Шейле болса, сен хаял этмән ата атлан... сен ата мүнүп билйәнсиң ахырын, шейле дәлми? Хава, шейле болса, ата атлан-да, алдыгына сүр... Инди мениң үчин бары бир... Ислесең сен ол нәлет сиңен докторың, алаканың янына өтәгит. Бар-да оңа айт, гой, ол әхли палубадакы матрослары, хер хили аклавчылары, отурдашлары, судьялары аяга галдырсын-да, мениң «Адмирал Бенбоуа» гелен мыхманларымың — гоҗа Флинтиң шайкасындан дири гезип йөренлериниң хеммесиниң үстүни бассын. Мен биринҗи штурмандым... хава, мен гоҗа Флинтиң биринҗи штурманыдым. Шонуң үчинем ол ериң ниредедигини бир мен билйәрин. Ол хәзирки мениң ятышым ялы болуп, Саваннада өлүм халында ятырка маңа барысыны айдыпды. Гөрйәрмиң? Эмма велин, сен олар маңа гара нышаны иберәййәнчәлер я болмаса ене-де Гара Көпеги я-да чонак деңизчини гөрәййәнчәң хич зат этмегин. Шол чонакдан велин, Җим, хеммесинден бетер хәзир болгун.

— Ол гара нышан диййәниң нәме, капитан? — дийип, мен сорадым.

— Мунуң өзи чагырыш хаты ялы бир зат, достум. Олар оны хачан иберселер, мен саңа айдарын. Йөне сен муны, Җим, эзизим, оларың янында бирден агзыңдан сыпдыраймагын. Эгер шейдәйсең велин, догрымы айдярын, мен сени ики парчаларын...

Капитан, ене-де гүррүңе гызышып уграды, эмма онуң сеси гитдигиче хаяллап башлады. Мен оңа дерман бердим. Ол оны чага ялы, зордан ичди.

— Энтек хич бир деңизчи хем мениң ялы дерман ичип оңмалы болан дәлдир.

Капитаның басым эсси айылды, мен хем онуң янындан гитдим.

Эгер-де хемме затлар гүлала-гүллүк боланлыгында, мен нәме иш эдердим, оны билемок. Белки, бу затларың хеммесн хакында доктора гүррүң берердим. Себәби капитан маңа йүрегини ачанына бирден ахмыр эдәге-де мениң башыма етәймесин дийип горкярдым. Эмма велин, үстүмизден башга бир апат инди дуруберди. Агшамлык бирденкә мениң бетбагт какам тарпа-тайын арадан чыкайды. Онсоң биз әхли зады ядымыздан чыкардык. Өз гайгы-гамымыз, гоңшуларымызың цата гелип гитмеклери, какамы җайламаклык хем ичгихананың ишлери билен гүмра болуп йөршүме мениң капитан хакында пикирленмәге я-да ондан горкмага вагтымам ёкды.

Капитан эртеси-ирден мисли хич зат болмадык ялы болуп ашак дүшди. Өңкүлери ялы вагтында наҳар эдинди. Эмма хич хили ишдәси болман, йөне чүммүл-сүммүл эден болды отурды. Ичгини велин, өңкүсинден хас артдырды өйдйән. Себәби сүтүниң янында дуруп, өз-өзүне хеззет-хормат эдйәрди. Капитан ызлы-ызына ичйән махалы гаҳар билен хашлап, гыңралҗырап отурансоң, хич ким оңа артык ичйәң дийип мыдырт эдип билмейәрди. Ол какамы җайлан гүңүмизиң өң янындакы агшам өңкүси ялы серхошды. Онуң өз угруна гиден вагшы айдымларыны бизиң гам-гусса билен долы өйүмизде эшидип отурмак услып дәлди. Капитан ысгын-мыдардан дүшен бир тапсыз адамам болса, биз ондан өлер ялы горкярдык. Онуң сесини сем эдип биләйҗек ялңыз адам — доктор болса бу ерден узакдады: оны бу ерден бирнәче милликдәки[1] бир нәсагың янына чагырыпдылар. Онсоңам ол какам өленден соң, бизиң өйүмизиң төвереклеринде гара бермейәрди.

Мен капитан тапсыз дийип айтдым. Ол, догруданам, даяныл гидибермән, гөвнүме болмаса, кем-кемден ысгындан дүшйән ялыды. Ол басганчаклара зордан мүнүп-дүшйәрди; кынлык

---

[1] Миль — деңиз хем гуры ер өлчеги.

билен энтирек-тентирек эдип, залдан бизиң секимизиң янына гелйэрди. Капитан кәмахал дениз ховасындан дем алмак үчин бурнуны гапыдан дашарык узадярды, эмма шонда-да, ол аяк үстүнде дуруп билмән, дивардан япышярды. Капитан демини аланда-да, кәтел дага чыкян ялы, хаш-хаш эдйәрди.

Капитан соң мениң билен гүрлешмейәрди, белки, мениң янымда йүрегини ачандыгыны ядындан чыкаран болса герек. Йөне велин, ол өзүниң ысгынсызлыгына гарамаздан, өңкүсинденем хас гызмады, хас гахаржаңды. Ичип отуран вагты гамасыны гынындан чыкарып, столуң үстүнде гойярды-да, өзүниң пикир-хыяллары хем самрамалары билен, янына гелен адамлары-да сайгармаян ялыды.

Капитан бир гезек бизи бичак хайран эдип, хайсы хем болса обаларда айдыляң сөйги айдымжыгыны сыкылык атмага башлады. Ол оны, мегерем, дензе уграмазындан өң, яшлык йылларында айдан болса герек.

Какамы жайлан гүнүмизиң эртеси бизиң ягдайымыз шейледи. Хова булутлы, думанлы хем-де аязлыды. Мен сагат үчлерде гапа чыкып, босагада аяк чекдим. Мен какам хакында гам-гусса билен ояа батыпдым.

Бирденкә ёлуң угрундан ювашлык билен йөрәп гелйән адамыны гөрдүм. Ол көр болара чемели. Себәби ёлуны хаса билен барлаярды. Гөзлериниң хем бурнуның ёкарсында яшыл галкаңжык абанып дурды. Гаррылыкданмы я-да кеселденми, бүкүлен гөвресине ода атсаң түтемежек, шылха — матрос плащы чоланды. Плащың келлә өртүлйән капюшоны-да барды. Келлә өртүлйән капюшонлы бу шылха плащ ол адамыны хас ышарат эдип гөркезйәрди. Мен өмрүмде шунуң ялы айылганч адамыны гөрмәндим.

Ол ичгиханаң голайында сакланып, бошлуга тарап йүзүни тутды-да, гең сесини сүйкдүрип, гаты-гаты гепледи.

— Кимем болса, бир хайыр-сахават эдижи, өз ватаны Англияны (хернә худайым король Георгың өмрүни узак этсин), гахрыманчылык билен горап, гызылдан гыммат гөрежини йитирен бетбагт көрүң хәзир хайсы ерде дурандыгыны айтмазмыка?

— Сиз Гара Байыр айлагындакы «Адмирал Бенбоу» ичгиханасының янында дурсуңыз, гадырдан адам — дийип, мен айтдым.

— Мен бириниң сесини эшидйәрин — дийип, гожа мыңңылдады.— Өзүнем яш йигидиң сесини эшидйәрин. Маңа элиңизи бериң-де, гадырдан яш йигит, мени шол өе алып барың!

Мен оңа элими узатдым. Көр ышарат болса, оны сүйжи-сүйжи сөзләп, мисли атагзы билен гысан ялы эдип тутды.

Мен шейле бир горкдум велин, тас өкжәни гөтерипдим. Эмма көр мени өзүне тарап чекди.

— Инди болса, огланжык — дийип, ол айтды.— Мени капитаның янына алып бар.

— Сэр — дийип, мен дилленДим.— Мен, чыпбакай чыным, горкярын...

— Горкярмың? — дийип, ол гүлүмсиреди.— Гөр-ле бужагазы! Горкярмыш! Мени хәзириң өзүнде онуң янына элт, болмаса мен сениң элиңи дөверин!

Ол шейле дийип, мениң элими товлады велин, агырыдан яңа гыгырып гойберенимиЙ дуйман галыпдырын.

— Сэр — дийип, мен оңа айтдым.— Мен өзүм үчин горкамок-да, сизи алада эдйәрин. Капитан инди озалкылары ялы дәл. Ол гамасыны яланачлап отыр. Бир жентльмен онуң янына гелди хем...

— Ханы, гепиңи көпелтме-де, өңе дүш — дийип, ол мениң сөзүми бөлди.

Мен хениз мунуң ялы залым, рехим-шепагаты болмадык йигренжи сеси эшитмәндим. Бу сес мени агырымдан бетер горкузды. Мен өзүмиң боюн эгмелидигиме дүшүндим-де, оны өз нәсаг галтаманымызың ром билен серхош болуп отуран залына алып гелдим.

Көр өзүниң демир ялы бармаклары билен эгнимден пенжеләп тутды. Ол мениң үстүме шейле бир лабырыны атярды велин, мен аяк үстүнде зордан дурярдым.

— Мени гөни онуң янына алып бар-да, ол мени гөрер велин:— «Ынха, сениң достуң гелди, Билли» дийип гыгыр. Эгер сен гыгыраймасаң, мен ынха сени шейдерин!

Ол мениң элими шейле бир товлады велин, мен тас өзүмден гидипдим. Мен бу көр гедайдан шейле бир горкамсоң, капитаның өзүнденем өлер ялы горкяндыгымы ятдан чыкарып, гапыны ачдым-да, эндирәп дуран сесим билен көрүң буйругыны гайталадым.

Бетбагт капитан габакларыны галдырды-да, шобада серхошлыкдан ачылды. Онуң йүзүнде горкы аламаты ёкды-да, жанховлундакы адамың азап чекиши ялы бир зат барды. Ол еринден турҗак болуп сынанышды, йөне бейле этмәге ысгыны етмеди өйдйән.

— Зелели ёк, Билли, ниреде отуран болсаң, шол ерде отурыбер — дийип, гедай айтды.— Мен сени гөрүп билмейәрин, эмма сениң бармакларың сандыраклайшыны эшидйәрин. Йөне этҗек алаҗың нәме. Өз саг элиңи узат... Огланҗык, онуң саг элини ал-да, оны мениң саг элиме етир.

Бизиң икимизем онуң диенини этдик. Көр хасасыны тутуп дуран саг эли билен капитаның аясына бир зат гойды. Капитан оны алан бадына элини юмды.

— Иш-э битди — дийип, көр айтды.

Ол шу сөзлери айдып, мениң элими гойберди-де, майып адамдан гарашылмаян чакганлык билен умумы отагдан дазлап чыкды. Мен онуң таягының сесине гулак асып, энтегем гымылдаман дурдум.

Биз капитан икимиз өзүмизи дүрсейәнчәк эп-эсли махал

гечди. Мен онуң гошарыны гойбердим. Капитан элини өзүне чекди-де, аясыны ачып серетди.

— Сагат онда! — дийип, ол дилленди.— Ене-де алты сагат бар. Биз энтек оларың гөзлерине гөркезерис!

Ол товсуп аяк үстүне галды. Эмма шол бада-да энтиреклэп, бокурдагына япышды. Капитан гөз ачып-юмасы салым чайканжырап дурды-да, бирхили гең сес чыкарып, ере агыр гөвреси билен гүрпүлдэп гитди.

Мен шобада оңа топулдым-да, эжеми чагырдым. Эмма эййэм гичди. Капитан бейнэ ган инмеден тарпа-тайын җан берипдир. Гең зат: мениң бу адама соңкы вагтларда рехимим инип башланам болса, умуман мен оны хич махал оңат гөрмэндим. Эмма мен онуң өлендигини гөрүп агладым. Мен гөзүмден боюр-боюр яш дөкүп, узак махаллап агладым. Мунуң өзи мениң гөзүмиң алнында болан икинжи өлүмди. Илкинҗиниң гам-гуссасы хем энтек мениң йүрегимде тэп-тэзеҗеди.

IV бап

МАТРОС САНДЫГЫ

Мен билйэн затларымың хеммесини хаял этмэн, эжеме гүррүң бердим. Белки, мен муны өңрэк гүррүң берен болсам оңат боларды. Биз кын хем ховплы ягдайда галдык.

Капитандан галан пулуң бир бөлеги, эгер ол галан болса, гүррүңсиз бизиңки болмалыды. Эмма велин онуң Гара Көпек хем көр гедай тетелли ёлдашлары мерхумың бергисини төлемек үчин, өз олҗаларындан, аңсат гечеслери гелмесе герек. Капитаның ата атлан-да, докторың ызындан эң диен буйругыны ерине етирип билмедим: эжемиң ялңыз өзүни хич бир соргсыз гоюп гидип болҗак дэлди. Ол хакда пикирем эдеси иш ёкды. Эмма велин, биз мундан бейлэк өйүмизде-де галып билҗек дэлдик. Биз оҗагымыздакы көмүрлериң демир гөзенеге гачандакы шытдылдысына-да зиңкилдэп гидйэрдик, биз хатда сагадың җыкгылдысынданам горкярдык. Чар тарапдан эдим сеслери эшидилип, кимем болса, бири голайлашып гелйэн ялы болуп дуюлярды.

Полуң үстүнде капитаның җесединиң сүйнүп ятмагы хем йигренҗи көр гедайың хэ диймэн гелҗек болуп, шу голайларда айланҗырап йөрендиги ядыма дүшенде, депе сачым үйшүп гидйэрди. Екеже минутлыгам хаял-ягаллык эдип болҗак дэлди. Нэхили хем болса бир чэре гөрмелиди. Биз көмек сорап, голайдакы обаҗыга гитмеклиги йүрегимизе дүвдүк. Йүрегимизе дүвшүмиз ялы хем этдик. Биз келлэмизе зат гейҗегем болуп дурман, аязлы думаның ичи билен өңе окдурылдык. Гараңкы эййэм гатлышып башлапды.

Обаҗык бизиң янымыздан гөрненокды, эмма узакда дэлди.

Бирнәче йүз ярдлыкда[1] гоңшы айлагың бейлеки кенарындады. Көр-гедайың бейлеки тарапдан гелендиги, гиденде-де шол тарапа гидендир дийип чак эдйәнлигим мениң гөвнүме бичак теселли берйәрди. Биз ёлда узак эгленмедик. Ёгсам; кәерде-кәерде сакланып, даш-төверегимизе гулак хем асярдык. Төверекден шол бир өвренишилен сес эшидилйәрди: толкунлар гелип кенара урулярдылар, токайда болса гаргалар гагылдашярдылар.

Обаҗыкда эййәм шемлери якыпдылар. Гапыларың, әпишгелериң йүзүне дүшйән сарымтыл шөхлелериң бизи нәхили рахатландырандыгыны мен хич махал ядымдан чыкармарын. Эмма бу ерден алан көмегимиз диңе шу рахатлыкдан ыбарат болды. Обаның илатындан бир адам-да, йүзлерине гара чекип, бизиң билен «Адмирал Бенбоуа» гитмәге разы болмады.

Биз өз ховсаламыз хакында көпрәк гүррүң этдигимизче олар өз өйлериниң күнжүнде барха бетер йыгрылярдылар. Мен капитан Флинтиң шу чака ченли адыны-соруны эшитмедигем болсам, ол бу ердәкилериң көпүсине таныш экени. Олар онуң адыны эшиденлеринде элхенч бир горка дүшйәрдилер. Бир гезек «Адмирал Бенбоуың» голайында ишләп йөркәлер ёлуң угрунда кимлерем болса, бир бетгуманлык дөредйән адамлары гөрендиклерини дайханларың кәбирлери гүррүңем бердилер. Нәтанышлар дайханлара гачакчылар ялы болуп гөрненсоңлар, олар чалтрак гапыларыны ичинден теммелемек үчин хер ким өйли-өйүне даз ясандыр. Хатда оба адамларының кәбирлери Китиң Сүрени дийлип атландырылян айлагда киченрәк люггери[2] гөренлер хем болупдыр. Шол себәпденем капитаның достлары хакында сәхелче ятлама-да олары сазанаклашып дурмага меҗбур эдйәрди. Обадан башга ерде яшаян доктор Ливсиниң ызындан гитҗек батыргайларам тапылды, эмма ичгихананы сакламага велин, бир адамам гөвнемеди.

Довул көпе гечйәр. «Горкана гоша гөрнер» дийййәрлер. Эмма акыллы-пайхаслы делиллер терсине, адамыны, гайтам йүреклендирйәр. Бизиң билен гитмекликден хеммелер боюн гачыранларында, мениң эҗем өзүниң атасыз галан оглуна дегишли пулы алдырасы гелмейәндигини айтды.

— Сиз горкян болсаңыз горкуң-да, галпылдашың отурың,— дийип, эҗем зейренди.— Биз-ә Җим билен товшан йүреклик этмерис. Биз хәзир гелен ёлумыз биленем ызымыза доланарыс. Йөне дөшлери гапак ялы, пәлван сыпат эркек адамлара велин, бейдишип, гушйүреклик эдип йыгрылышып отурмаклык гелишйән-ә дәлдир. Биз сандыгы барып ачарыс. Эгер шонуң үчин өлмели болайсагам оваррам... Эгер сиз, миссис Кроссли, бизе канун боюнча етйән пулы салар ялы сумкаңызы берсеңиз өрән миннетдар болардык.

Мен эҗем билен гитҗекдигими айданымда хеммелер мунуң

[1] Ярд — 91 сантиметре барабар инлис узынлык өлчеги.
[2] Люггер — киченрәк елкенли гәми.

өзи акылсызлык дийшип алагох болдулар. Шейле болса-да, эркек адамларың бирем бизи угратмага йүрек эдип билмеди. Оларың бар көмеги маңа бирден хүжүм эдэйселер дийип, этиячдан оклы сапанча бердилер хем бирден галтаманлар бизиң ызымыздан коваламакчы болсалар, бизиң гачып сыпмагымыз үчин эерленен атлары тайынжак саклап дурмага сөз бердилер. Яш йигитлериң бири болса яраглы адамлары көмеге чагырмак үчин атланып, докторың ызындан энди.

Биз ховплы ёлумыз билен ызымыза угранымызда мениң йүрегим гүрсүлдэп агзымдан чыкайжак болярды. Агшамың ховасы совукды. Долан тегелек ай хем догупды. Ол эййэм ёкарык галып, думаның ичинде гызарып дурды. Йөне велин, минутсайын йитилешип, барха айдыңлашярды. Биз сэхел салымдан ай айдыңлыгың гүндизлик ялы болжакдыгыны, бизиң болса гайдышынымыз месаңа-мэлим болуп баржакдыгымызы аңладык. Шонуң үчинем биз өңкимизден-де бетер алңасадык. Биз хаятларың гапдалыны алып, үмсүмлик хем чаканлык билен йөредик-де, ёлумызда хич бир горкулы зада душ гелмэн, «Адмирал Бенбоуа» етдик.

Мен өе гирен дессиме гапыны ичинден теммеледим. Биз хашлашып, гараңкырап дуран бош өйде еке өзүмиз дурдук. Гапдалымызда болса капитаның жеседи ятырды. Соңра эжем нахарханадан шем гетирди. Биз бири-биримизиң элимизден тутушып, умумы отага гирдик. Капитан бизиң гидишимиздэки ялы, бир элини серип, арканлыгына ятырды. Гөзлери ачыкды.

— Жим, тутулары гойберишдир — дийип, эжем пышырдады.— Оларың бизи эпишгеден гөрмеклери мүмкин... Инди болса — дийип, эжем тутулары гойберишдиренимден соң, сөзүни довам этди.— Сандыгың ачарыны гөзлэп тапмак герек... Эмма велин, оңа хайсымыз эл ураркак.

Эжемиң шу сөзлери айданында бокурдагы хем долды.

Мен чөкүме дүшдүм. Полуң үстүнде, капитаның элиниң бейле янында кичижик тегележик кагыз ятырды. Кагызың бир тарапына гара реңк чалыпдырлар. Мунуң шол гара нышан дийилйэндигине мениң хич хили шүбхэм галмады. Мен оны гарбап алдым-да, онуң бейле йүзүне хатдатлык билен: «Сагат она ченли мөхлет берйэрис» дийлип язылан язгыны окадым.

— Онуң мөхлети сагат она ченли экени, эже — дийип, мен айтдым.

Шол гөз ачып-юмасы салымда болса бизиң гадымы сагадымыз зарңылдап башлады. Бу дуйдансыз зарңылды бизи зиңкилдемэге межбур этди. Эмма велин, ол бизи соңундан шатландырды. Себэби сагат яңы алты болупды.

— Ханы, онда, Жим, ачары гөзле — дийип, эжем айтды.

Мен капитаның эхли жүбүлерини екеме-еке барлашдырып чыкдым. Онуң жүбүлеринден эхли чыкан зат: бирнэче овнук пулдан, оймакдан, сапак хем ёгын иңңеден, гапдалындан гэди-

лен хем дашына зат доланан бир бөлек теммәкиден, эгри саплы чакгыдан, жүби компасындан, чакмакдан ыбаратды. Мен умытдан дүшүп башладым...

— Белки, ол бойнундадыр — дийип, эжем айтды.

Мен йигренжиме бәс гелип, онуң көйнегиниң якасыны йыртдым. Хакыкатданам, ол онуң бойнунда смола сиңен йүпден салланып дуран экени. Мен оны капитаның хут өз чакгысы билен шобада кесдим.

Бу шовлулык бизиң йүрегимизи умытдан долдурды-да, биз ёкарлыгына капитаның узак махаллап яшан даражык отагына тарап уградык. Сандык болса капитан гелели бәри шол отагда дурды.

Дашындан гөренинде ол сандык иң бир йөнекей матрос сандыгыды. Сандыгың гапагында гыздырылан демир билен язылан «Б» харпы барды. Сандыгың чүңклери сүрлүп, гемрик-гемрик болшуп дурды. Гараз, сандыгың узак хем кынчылыклы хызмат эдендиги беллиди.

— Ханы, маңа ачары бер — дийип, эжем айтды.

Гулп аңсатлык билен ачылмады, эмма велин, оны эжем ачман гоймады. Ачан бадына-да гапагыны галдырды.

Бизиң йүзүмизе теммәкиниң хем гара ягың ысы хаплап урды.

Биз илки билен сандыгың ичинде ыхлас билен арассаланан, үтүкленен өрән ажап бир костюмы гөрдүк. Эжем айтмышлайын, ол энтек екеже гезегем эгне сокулман, иңңеден чыкмалыгына дуран экени. Костюмы галдырып, биз хер хили: квадрант[1] демир күрүшге, бирнәче бөлек теммәки, ики жүбүт непис ясалан сапанча, күмүш токгасы, гадымы испан сагады, гыммат бахалы болмасалар-да, көпүси дашары юрт өнүми болан бирнәче жәжек-жүйжек, мис гуршавлы ики саны компас. Вест-Индиядан гетирилен бәш я-да алты саны балыкгулагы ялы затлары тапдык. Мен элмыдама оңдан-оңа гачып йөрмели, женаятчылыклы дурмушда яшан капитаның бу балыкгулаклар нәмесине герек болдука дийип, соң-соңларам йыгы-йыгыдан пикир эдердим.

Эмма бир токга күмүш хем жәжек-жүйжеклерден башга биз хич хили гымматлы зат тапмадык. Бу затлар болса бизе герек дәлди. Сандыгың дүйбүнде көп-көп ялпак ерлериң кенар якасындакы дузлы сувунда чым ак болан көне гәми плащы ятырды. Эжем оны сабырсызлык билен бейләк айрып ташлады велин, биз сандыгың дүйбүнде ятан иң соңкы зады гөрдүк: ол ичи бир петде кагызлы клеёнка доланан букжа билен кендир халтажыкды. Халтаның ичиндәкилериң жыңңырдыларына середенинде алтына меңзейәрди.

— Мен ол галтаманлара догручыл аялдыгымы гөркезерин — дийип, эжем айтды.— Мен онуң диңе өзүме бермелисини ала-

---

[1] Квадрант — асман жисимлериниң белентлигини өлчемек үчин гурал.

рын, ондан артык екеже фартингем[1] алмарын. Ханы, миссис Кросслиниң сумкасыны сакла бакалы.

Эҗем халтаҗыкдан санап алан пулуны мениң саклап дуран сумкама салярды. Мунуң өзи көп вагтымызы алян кын ишди. Бу ерде хер хили ликгелер хем дүрли юртларың пуллары йыгнаныпп, гарым-гатым болупдыр. Буларың арасында дублонлар хем, лундорларам, гнейлер хем, пиастрларам[2], энтек маңа нәбеллилери хем барды. Гнейлер азаҗыкды, эҗем болса диңе гнейлери санап билйәрди.

Эҗем капитаның бизе бермели пулуның яңы ярысыны сананда мен бирденкә онуң элинден тутдум. Үмсүм аязлы ховада чыкан сес депе сачымы үйшүрип гитди. Ол көрүң таягының тыркылдысыды. Тыркылды барха голайлашып, биз оңа демимизи алман диен ялы гулак асярдык. Соңра ичгихананың гапысы таркылдап, гапының тутаваҗы шакырдады-да, темме җыгылдады. Гедай ичерик гирҗек болуп чалышярды. Дашарда-да, ичерде-де үмсүмлик хөкүм сүрйәрди. Ахыр соңунда ене-де таягың тыркылдысы эшидилип башланды. Бизиң язып беян эдип болмаҗак шатлыгымыза гөрә, ол тыркылды бу гезек узаклашярды. Тиз вагтдан болса онуң эшидилмеси-де галды.

— Эҗе, хеммесини ал, тизрәк гачалы — дийип, мен айтдым.

Мениң ичинден теммеленен гапа көрүң бетгүман болҗакдыгына хич хили шек-шүбхәм ёкды хем ол өзүниң әхли ордасыны бу ере алып гелер дийип горкярдым.

Нәхили хем болса мениң гапыны теммеләнлигим нәхили оңат болупдыр. Маңа шол айылганч көри ким танаян болса оңат дүшүнер.

Эмма велин, эҗем өзүниң шейле горкянлыгына гарамаздан, алмалысындан екеже маңадам артык алмак ислемейәрди, шонуң билен бирликде болса, екеже манат аз хем аласы гелеңокды. Ол энтек сагадың еди хем болмандыгыны, бизиң вагтымызың энтек көпдүгини айдярды. Ол өзүниң хак-хукугының эесиди хем оны хич махал оваррам этмейәрди. Эҗем мениң билен узакларда бир ерде байрың үстүнде ювашҗа сыгырылян узын-узын сыкылыклары эшидәййәнчәк гызмалык билен җеделлешди.

Биз шобада җеделлешмәмизи гойдук.

— Мен сананларымы алҗак — дийип, ол товсуп аяк үстүне галандан соң айтды.

— Мен болсам долы хасаплашар ялы булары алҗак — дийдим-де, клеёнка доланан кагызлары алдым.

Бир минут геченден соң, биз аягымыз билен барлашдырып, ашак дүшүп башладык. Шемимиз бош сандыгың янында галды.

---

[1] Фартинг — овнук иңлис пулы.

[2] Пиастр хем дублон — гадымы испан манатлыклары. Лундор-француз манатлыгы.

Мен гапыны ачдым ве, биз ёла дүшдүк. Екеже минуты хем йитирер ялы дәлди. Думан тизлик билен даргаярды. Айың байырлара салян ягтысы болса гөзүңи дешип гелйәрди. Диңе көвлериң дүйбүни хем ичгихананың гапысының агзыны, мисли бизиң илкинҗи әдимлеримизи гизлемек ислейән ялы болуп, думаның гараңкысы гаплап дурды. Эмма ёл орталыгына, байрың этегине баранымызда айың ягтысы дүшүп дуран золагы билен гитмелидигимиз гүмансызды.

Бу-да хеммеси дәлди. Биз узакдан хайдашып гелйән әдим сеслерини эшитдик.

Биз бейләмизе өврүлип, ойнаклап хем голайлашып гелйән отҗагазы гөрдүк: кимем болса бири фонарь гөтерип гелйәрди.

— Эзизим — дийип, бирденкә эҗем дилленди.— Пуллары ал-да, ылга. Мениң халыс эссим айылып бар яр...

«Бизиң икимизем хеләк болдук» дийип, мен гөвнүме гетирдим. Мен гоңшуларымызың зүвветдинликлерине нәлет окадым! Мен бичәре эҗемиң догручыллыгына, онуң гысыклыгына, өң батырсыран болуп, хәзирем йөвселлейшине гахарланярдым.

Багтымыза, хернә биз бир көпрүҗигиң голайындан гечип барярдык. Мен эҗеме ашак кенара дүшмәге көмеклешдим. Ёгсам, ол энтиреклэп гелйәрди. Эҗем улудан демини алды-да, келлесини эгниме яплады. Мен ниреден гүйч аландыгымы билемок велин, оны кенарың угры билен гөтерип диен ялы алып гелдим-де, көприниң ашагына бака дартдым. Мен муны бичак гөдексилик билен этдиммикәм дийип горкярын. Көпрүҗик пессеҗикди, онуң ашагына диңе эмедеклэп гирип болҗакды. Мен бейлерәк сүйшенеклэп гитдим, эҗемиң велин, бүтин гөвреси гөрнүп дур диен ялыды. Үстесине хем көпри ичгиханадан сәхелче арадашлыкдады.

V бап

КӨРҮҢ СОҢЫ

Хөвесеклигим горкудан-да үстүн чыкды. Мен ол ерде отурып билмедим. Ювашлык билен җаранлыга гирдим-де, гырымсы сөвүт агачлыгының аңырсында гизлендим. Шол ерден ичгихананың агзындакы ёлы айдың гөрүп отырдым.

Мен өз гөзегчилик постумы эелән бадыма душманлар пейда болдулар. Олар еди я-да секиз адамды. Адамлар көвүшлерини гаты-гаты таркылдадышып, башлы-барат йөрешип, ичгихана голайлашып гелйәрдилер. Эли фонарлы адам өңден хайдап гелйәрди. Онуң ызындан болса үч санысы бири-бириниң элинден тутушып гелйәрдилер. Хова думанлы болса-да, мен «үчлериң» ортакысының көр гедайдыгыны танадым. Мен соңра онуң сесини эшидип ялңышмандыгымы билдим.

— Гапыны күл эдиң! — дийип, ол гыгырды.

— Лепбей, сэр!— дийип, адамларың икиси я-да үчүси жогап берди.

Олар «Адмирал Бенбоуың» гапысына окдурылдылар; эли фонарлы адам оларың ызындаң гелйәрди. Галтаманлар гапының агзына гелдилер-де, пышырдашып маслахатлашмага башладылар. Олары гапының ачыклыгы гең галдыран болса герек. Соңра ене-де көрүң буйругы эшидилди. Онуң сабыр-такатдан гачан газаплы сеси барха гаты чиркин чыкярды.

— Өе сокулың! Өе сокулың диййән! — дийип, ол ёлдашларының хаял-ягаллыгына гаргынып гыгырярды.

Галтаманларың дөрдүси я-да бәшиси өе күрсәп гирдилер-де, йигренжи гедайың янында ики санысы галды. Соңра бирнәче минут үмсүмлик болуп, гең галыжы сеслер эшидилди-де, ичерден:

— Билли өлүпдир! — диен чиркин сес чыкды.

Эмма велин, көр оларың гүйменишип дурушларына ене-де сөгүнди.

— Жүбүлерини барлаң, эрни сувлы леллимлер дийсе! Галанларың ёкарык сандыга тарап эниң! — дийип, ол буйрук берди.

Олар яйканышып дуран басганчакларың үсти билен дүкүрдешип ёкарык ылгадылар. Оларың дүкүрдисинден яңа бүтин өй сарсып дурды. Соңра ене-де гең галыжы сеслер эшидилди. Капитаның отагының эпишгеси бат билен ачылды-да, дөвлен айна бөлеклери шаңңырдашып ашаклыгына гачдылар. Эпишгеден адамларың бири гөвресини гөркезди. Онуң келлеси, эгинлери айың ягтысына эшгәр гөрнүп дурды. Эпишгеден гөвресини чыкаран адам ашакда ёлуң үстүнде дуран көр гедая гыгырды.

— Эхей, Пью, бу ерде эййәм бизден өң болупдырлар!.. Сандыгың ичини агдар-дүңдер эдипдирлер!

— Ол бир ериндеми? — дийип, Пью богазына бат берди.

— Пуллар-а бар.

— Пуллар оваррасына гитсин-ле! — дийип, көр гыгырды.— Мен Флинтиң кагызы хакында айдярын.

— Кагыз-а гөрненок — дийип, ёкардакы адам сесленди.

— Эй, сиз ашакдакылар, ол онуң эгниндәки эшиклериниң жүбүлеринде ёкмука, серетсеңиз-ле? — дийип, көр ене-де гыгырды.

Башга бир галтаман, капитаның эшиклерини барламага галанларың бири болса герек, ичгихананың гапысының агзында пейда болды.

— Бизден өң онуң жүбүлериниң эхлисини дашына чөврүпдирлер — дийип, ол айтды.— Бизе хич зат гоймандырлар.

— Бизи шу ериниң адамлары талапдырлар. Муны шол гүжүжек эдендир! — дийип, Пью гыгырды.— Арман, мен онуң гөзлеринем оймандырын-да... Ол адамлар бу ерде яп-яңыжа-ха бардылар. Мен ичери гиржек боланымда гапы ичинден темме-

ленен экени. Гөзлесеңиз-ле олары, огланлар! Әхли ерини агдар-дүңдер эдишдирип чыкың...

— Хава, олар шу ерде болупдырлар. Ынха, олар яныл дуран шемем гоюп гидипдирлер — дийип, эпишгеде дуран адам айтды.

— Барлашдырсаңызлаң! Барлашдырсаңызлаң! Өйүң ичини агдар-дүңдер эдәйиң ахырын! — дийип, Пью таягыны ере уруп гайталаярды.

Шейлелик билен, бизиң көне ичгиханамызда алашакырды башланды. Аграс әдимлериң дүкүрдиси өйүң хемме еринден эшидилйәрди. Дөвүлйән мебеллериң бөлеклери шакырдап ере гачярды, ашакда, ёкарда гапылар жаркылдап япылярдылар. Ичгиханаңың ичинде гопян бу зензеле хатда даш-төверекдәки гаяларда хем яңланярды. Эмма велин, хеммеси бидерекди. Адамлар еке-екеден эллерини бурунларына сокуп ёла чыкярдылар-да, бизи хич ерден тапмаяндыкларыны хабар берйәрдилер.

Шол махал, мерхумың пулларыны санап дуркак, эжем билен мени өлер ялы горкузан сыкылык ене-де гайталанды. Бу гезек ол ики гезек гайталанды. Мен илки шу сыкылык билен көр өз ёлдашларыны хүжүме чагырярмыкан өйдүпдим. Эмма хәзир ол байрың оба тарапындакы япгыдындан эшидилип, галтаманлара ховп абаняндыгы барада дуйдуряндыгыны аңладым.

— Бу Дэркиң сыкылыгы болса герек — дийип, галтаманларың бири айтды.— Эшидйәрмисиңиз, ол ики гезек сыгырды. Чалтрак гөтерилмегимиз герек, огланлар.

— Гөтерилмегимиз герек? — дийип, Пью гыгырды.— Пәхей, махлуклар дийсе! Дэрк элмыдама акмак хем зүвветдин горкак ахырын. Дэрке гулак асмак нәмә герек. Өй эелери шу голайларда бир ерде бардыр. Олар узага гачып билен дәлдирлер. Сизиң олары хөкман тапмагыңыз герек. Ит огуллары дийсе, дурмаң-да, гөзләң ахырын! Әхли ерини барлашдырып чыкың! Бир ерде бир күнч болса середишдириң! Вах, ал какмыш дийсе! — дийип, ол ахмыр этди.— Шу махал мениң гарагым гапык болмадык болсады.

Көрүң бу гыкылыгы галтаманлары биразажык йүреклендирди. Оларың ики санысы җеңңелликдәки агачларың арасыны барлашдырып башлады. Йөне оларың херекети хаял-ягалды, гөвүнсизди. Олар, мениң гөвнүме болмаса, гөзлег дәл-де, хәзир гачмаклык хакында хас көпрәк пикир эдйән ялыдылар. Галан галтаманлар болса алҗыраңңы ягдайда ёлуң ортасында дурдулар.

— Бизиң элимизе мүңлерче манат дүшҗек болуп дурка, сиз тентек ялы, мыңны-мыңны эдишен болшуп дурсуңыз. Эгер сиз ол кагызы тапайсаңыз, королданам бай боларсыңыз. Ол кагыз ики метр бейле янымызда дур велин, сиз гачҗак болшуп галпылдашып дурсуңыз! Биллиң янына гелип, гара нышаны бер-

мәге бириңизиңем богнуңыз ысмады. Оны көр халыма мен алып гайтдым. Сиз зерарлы мен өз багтымдан, өз байлыгымдан махрум болярын! Пайтунлы гайшарылып гезип билжек халыма гедай гезип, бир булгур ичгиниң пулуны дилег эдип тапмалы болжак.

— Оңа дерек, дублонлар бизиң элимизде ахырын — дийип, галтаманларың бири хүмүр-сүмүр этди.

— Кагызы болса олар гизләндирлер — дийип, бейлекиси онуң үстүне гошды.— Пулы ал-да, Пью, гудуз ачан ялы болуп дурмаңы бес эт.

Пью, догруданам, гудуз ачан ялыды. Галтаманларың соңкы гаршы чыкмалары оны халыс гахар-газаба мүндүрди. Гахар-газап хем йигренчден яңа ол дәлирән ялы, хасасыны галдырып, өз ёлдашларының үстүне топулды-да, олары дегене гөзүм мен-ден дәл эдип сайгыламага башлады.

Галтаманлар болса бу залыма гаргынч билен жогап берйәрдилер хем оңа хайбат атярдылар. Олар онуң хасасындан тутуп, көрүң элинден алмага сынанышдылар.

Бу дава—женжел бизи ховпдан халас этди.

Галтаманлар уршуп хем харчаңлашып дуркалар байрың обажык тарапындан йүзин салшып гелйән атларың тойнак сеслери эшидилип башлады. Эдил шол гөз ачып-юмасы салымда-да агылың аңырсындан отжагаз йылпылдап, сапанчаның гүмпүлдиси чыкды. Мунуң өзи иң соңкы сигналды. Бу сигнал ховп абанып гелйәндигини аңладярды. Галтаманларың херси бир яна окдурылды. Оларың бири айлагың гырасы билен деңзе тарап ылгады. Бейлекиси байрың япысы билен ёкарлыгына өкже гөтерди. Ярым минут геченден соң, ёлуң ортасында Пьюң ялңыз бир өзи галды. Галтаманларың оны еке гоймакларының себәби, олар я-ха алжыраңңылыкда зәхрелери ярылан ялы горкуп, оны ятдан чыкардылар, я-да онуң гаргынчлары хем ийдирен таяклары үчин билгешлинден ар алмак иследилер. Көр ялңыз өзи галды, ёлуң угры билен дәлирән ялы, таягыны тыркылдадып баршына, элини өңе узадып, ёлдашларыны чагырды. Ол шейле баршына бүтинлей угруны йитирди-де, деңзе тарап гачмагың дерегине, оба тарап ылгады.

Көр бирнәче эдим бейле янымдан ылгап гечди-де, йүзүниң угруна агламжырап:

— Жонни, Гара Көпек, Дэрк... сиз гарры Пьюы ташлап гитмерсиңиз ахырын. Мәхрибан ёлдашлар, сиз гарры Пьюы гоюп гитмерсиңиз-ле — дийип ялбарярды. Пью янкы санан атларындан башга-да бирнәчелериниң атларыны тутушдырды.

Бу икаралыкда атларың тойнак сеслери голайлашды. Айың ягтысына эййәм бәш-алты саны атлыны-да сайгармак болжакды. Олар байрың япысы билен ел ялы болшуп, эңашак хайдашып гелйәрдилер.

Көр шу ерде ылгамалы тарапына дәл-де, терсине ылгап баряндыгыны аңлады. Ол гыгырып, ызына өврүлди-де, яззыны

берди. Бирденем гөни ёлуң гырасындакы яба гапгарылды. Эмма ол шобада еринден туруп, акылындан азашан ялы, хасанаклап ёла чыкды. Ёла чыканам шолды велин, иң өңден дазлап гелйән атың аягының астына дүшди.

Атың үстүндәки оны халас хем этмек иследи, эмма гиҗә галды. Көрүң айылганч сеси гиҗәниң түмлүгини бөвсүп гитди. Ат тойнаклары оны ере язып, мазалы епбекледи. Көр юваш-юваншдан арканлыгына агдарылды-да, шондан соң гымылдамады.

Мен еримден товсуп турдум-да, атла гыгырдым. Олар болуп гечен бетбагтлыкдан горкуп сакландылар. Мен шобада оларың кимлердигини танадым. Атлыларың иң ызындан йүзин салып гелйән обаҗыга баранымыздакы доктор Ливсиниң ызындан гитмәге сөз берен яш йигитди. Галанлар гүмрүкхананың сакчылары экени. Яш йигит олара ёлда душупдыр. Сакчылары көмеге чагырмак яш йигидиң бирденкә келлесине геләйипдир. Китиң Сүренинде бир люггериң бардыгы хакында гүмрүкхана гөзегчиси мистер Дансың озалам гулагына дегипдир. Китиң Сүренине гидйән ёл бизиң ичгиханамызың голайындан геченсоң, Данс өз отрядыны алып, шобада бәрик эңипдир. Шу бәхбиде чекен тотәнлик себәпли болса, биз эҗем билен догры гелен аҗалдан халас болдук.

Пьюң шобада җаны чыкыпдыр. Биз эҗеми оба элтдик. О тайда оңа дерман ысгадып, йүзүне совук сув сепенсоңлар ол өзүне гелди. Эҗем өзүниң шунча горкулары башдан гечиренлигине серетмезден, капитаның пулундан өзүне хакыкы етйәнини алып билмәндиги хакында наламасыны гоймады.

Гүмрүкхана гөзегчиси Данс онянча өз отряды билен Китиң Сүренине эңипдир. Эмма сакчылар атларындан дүшүп, оларың жылавларындан идип, кәерлерде болса олара текге берип, япыдан ашаклыгына юваш-ювашдан дүшмели болупдырлар. Бирденкә гүпбасды болаймагындан горкуп болса, сакчылар чар төверееклеринден гөзлерини айрып билмәндирлер. Шонуң үчинем олар ахыр соңы айлага етенлеринде, өз-өзүнден белли болшы ялы, гәми эййәм лабырыны галдырыпдыр. Йөне энтек кенардан узак сайланман экени. Данс олара гыгырыпдыр. Җогап дерегине мистер Данса эгер бир бөлек гызгын гуршун аласы гелмесе, айың ягтысы дүшүп дуран ерден бир четрәкде дурмагы, маслахат берйән гайтаргы эшидилипдир. Шол бада хем мистер Дансың гулагының душундан бир гүлле шувлап гечипдир.

Басым гәми бурнуң бейлесине өврүлипдир-де, гөзден йитипдир.

Мистер Данс болса, өз айдышына гөрә, «кеңара зыңлан балык ялы болуп» биалач середип галыберипдир Ол шондан соң хаял этмән Б... тарап дениз билен бәрик ку ер[1] иберсинлер диййип, бир адамыны ёллапдыр.

---

[1] Куттер — бир богалдаклы гәми.

— Йөне велин, онуң пейдасам-а болмаз — дийип, ол айтды.— Галтаманлар гачдылар, инди оларың ызындан етип болмаз. Мен йөне женап Пьюң үстүнде ат ойнаданыма-да шат — дийип, Данс сөзүниң үстүне гошды.

Мен эййәм оңа Пью хакында билйәнлерими гүррүң берипдим.

Биз онуң билен «Адмирал Бенбоуа» доланып гелдик. Жайың ичини нәхили ағдар-дүңдер эдендиклерини сөз билен айтмагам аңсат дәл. Галтаманлар мени хем эжеми гөзләп, хатда дивар сагадынам гопарыпдырлар. Олар капитаның пуллы халтасындан хем бизиң кассамыздан бирнәче күмүш пулдан башга хич зат экитмедигем болсалар, мен өзүмизиң тоздурыландыгымызы шобада аңладым.

Мистер Данс узак махаллап хич зада дүшүнип билмеди.

— Сең галтаманлар пулы алыпдырлар дийип айдярсың дәлми? Хокинс, олара башга нәме герекдикә? Галтаманлар башга-да пул гөзледилермикә?

— Ёк, сэр, пул дәл — дийип, мен айтдым.— Оларың гөзлән зады мениң, гапдал жүбимде ятыр. Догрусыны айтсам, мен муны хас ховпсузрак ерде саклайсам кем болмазды.

— Догры айдярсың, оглан, догры — дийип, мистер Данс дилленди.— Болмаса маңа берәй.

— Мен оны доктор Ливсә берәймекчидим...— дийип, мен сөзе башладым.

— Өрән догры! — дийип, ол макулламак билен мениң сөзүми бөлди.— Өрән догры. Доктор Ливси жентльмен хем судья. Мениң өзүмиңем онуң я-да Сквайрың янына гидип, болан вакалары гүррүң берәймегим герек. Хер хили хем болса Пью өлди ахырын. Мен онуң өленин-э бирҗигем гынанып дурамок велин, короллык гүмрүкхана гөзегчиси боламсоң, гүнәни мениң үстүме йүкләйжек адамының тапылаймагы мүмкин. Билйәрмиң нәме, Хокинс? Йөр, биле гидели. Эгер ислесең, мен сени яным билен экидейин.

Мен оңа миннетдарлык билдирдим-де, биз атларың дуран обаҗыгына гайтдык. Мен эҗем билен хошлашянчам, хеммелер эййәм атланан экенлер.

— Доггер — дийип, мистер Данс айтды.— Сениң оңат атың бар. Сен шу йигит билен артлаш.

Мен Доггериң атына мүнен бадыма, гөзегчи уграмагы буюрды. Отряд ёл билен атларыны горгунына сүрүп, доктор Ливсилериң өйлерине тарап уграды.

VI бап

ҚАПИТАНЫҢ ҚАГЫЗЫ

Биз атларымызы йүзин салдырып гелшимизе доктор Ливсиниң өйүниң янында сакландык. Өйүң өңи гап-гаранкы болуп дурды.

Мистер Данс маңа атдан дүшүп, гапыны какмагы буюрды. Доггер маңа дүшмәге оңайлы болар ялы эдип, үзеңңини тутуп берди. Гапының тыркылдысына хызматкәр аял чыкды.

— Доктор Ливси өйдеми? — дийип, мен сорадым.

— Ёк — дийип, ол жогап берди.— Доктор гүнортадан соң, өе гелди-де, Сквайр билен гүнорта наһарыны эдинҗек хем агшамлык онуң билен гүмүр-ямыр эдишҗек дийип мүлке гитди.

— Онуң ялы болса, биз хем шол ере гидәерис — дийип, мистер Данс айтды.

Мүлк бу ерден узакда дәл экени. Мен ата-да мүнҗек болуп дурмадым-да, Доггериң үзеңңисинден тутуп, атың гапдалы билен ылгабердим.

Паркың дервезесине етдик. Айың ягтысы дүшүп дуран япраксыз затсыз узын аллея узакдан агарып гөрүнйән помещик өйүне тарап алып гидйәрди. Өйүң даш-төвереги гиң мейданы тутуп дуран көнеден отуран баг билен гуршалгыды. Мистер Данс атдан товсуп дүшди-де, мени өе тарап алып барды. Бизи шобада ичерик гойбердилер.

Хызматкәр бизи халы дүшелен узын коридор билен хоҗайының кабинетине алып гитди. Кабинетиң диварларында китап шкафлары хатарланышып дурды. Хер бир шкафың үстүне хейкел гойлупдыр. Сквайр билен доктор Ливси янып дуран одуң гапдалында чилим чекишип отуран экенлер.

Мен Сквайры хич махал бейле голайдан гөрмәндим. Ол бойы алты футданам [1] гечйән узынак адам экени. Ол даяв долмач хемем хырсыз йүзли адам экен. Онуң кешби узак махаллык сыяхатлардан соң, еле-гүне гайзыгып, хас гөдеңси гөрүнйәрди. Сквайрың йүз кешбине гахар-газап хәсиетини дәл-де, текепбирлик хем-де гызмалык хәсиетини берип ойнаклап дуран гара гашлары барды.

— Гирибериң, мистер Данс — дийип, Сквайр өзүне гөвнүетиҗилик билен айтды. Агшамыңыз хайырлы болсун.

— Агшамыңыз хайырлы болсун, мистер Данс — дийип, доктор хем айтды-да, оңа баш атды.— Агшамыңыз хайырлы болсун. Җим дост. Сиз нәдип бу ерлере дүшүп йөрсүңиз?

Гүмрүкхана гөзегчиси гөнелии, эллерини ашак саллады-да, әхли болан ваканы ят тутулан сапак ялы эдип, бирин-бирин гүррүң берди. Онуң гүррүңлериниң арасында бу ики җентльмениң бири-бирлериниң йүзлерине нәхили көп маңылы середишендиклерини бир гөрен болсаңызды. Олар шейле бир хөвес билен диңледилер велин, хатда чилим чекмелерини хем гойдулар. Җентльменлер эҗемиң гиҗәниң ичинде ызына — өйүмизе доланандыгыны эшиденлеринде, доктор Ливси будуна шапбатлады, Сквайр болса «берекелла» дийип гыгырды-да, шыбыгыны пухарының гөзенегине уруп дөвди. Мистер Трелони (эгер сизиң ядыңызда

[1] Фут — 30,5 см. барабар рус хем иңлис узынлык өлчеги.

ныза дүшйән болса, Сквайры башда шейле атландырыпдык) биреййәм өз күрсүсинден туруп, отагың ичинде эйләк-бейләк гезмеләп йөрди, доктор болса хас оңадрак эшитмек ислейән ялы, келлесинден пудраланан паригини айрыпды. Онуң парнксиз гытык эдилип гыркылан гара сачына серетмеклик бирхили геңсиди.

Ахыр соңы мистер Данс өз гүррүңини соңлады.

— Мистер Данс — дийип, Сквайр дилленди.— Сиз өрән пәк гөвүнли адам! Ганхор бандитлериң бириниң ёгуна көймек билен сиз эдерменлик гөркезипсиңиз. Олар ялылары сачакчылар кнмин мынжыратмак герек!.. Хокинсем, гөрйән велин, огланлык эдип дурман, иш барыны битирипдир. Хокинс, шол жаңжагазы жыңңырдат бакалы. Мистер Дансың пиво ичмеги герек.

— Диймек, Жим — дийип, доктор айтды.— Оларың гөзлән затлары сениң яныңда-да?

— Ынха ол — дийип, мен оңа клеёнка доланги букжаны узатдым.

Доктор букжаның эйлесине-бейлесине середишдирди. Онуң букжаны ачасы гелип, йүреги атыгсап дуран ялыды. Эмма ол өзүне эрк этди-де, парахатлык билен букжаны жүбүсине салды.

— Сквайр — дийип, доктор дилленди.— Данс пивосыны ичен-ден соң, өз гуллук боржуна доланмалы болар. Жим Хокинс бу гиже мениң өйүмде ятар. Эгер ругсат берсеңиз, мен оңа агшамлык үчин дөвлен совук этден хөдүр-керем эдилмегини хайыш этжек.

— Гүррүңи нәме, мерхемет эдиң, Ливси! — дийип, Сквайр макуллады.— Хокинс бу гүн кәбир башга артыграк затлара-да мынасып болды.

Мени кичижик столларың бириниң башында отурдып, өңүмде гөгерчиниң дөвлен этиниң уллакан бөлегини гетирип гойдулар. Мен ит ялы ач боламсоң, хезил эдип агшамлык эдиндим. Шоңа ченли болса Данс тәзе-тәзе өвгүлер билен йүкүни тутуп, чыкып гитди.

— Ери, Сквайр — дийип, доктор айтды.

— Ери, доктор — дийип, Сквайр гайталады.

— Икимизем бир зады дийшип дурус-ов — дийип, доктор Ливси гүлди.— Сиз хернә Флинт хакында эшиден болсаңыз герек.

— Эшиден болсаңыз герек диййәрмиң?! — дийип, Сквайр хыжув билен гепледи.— Сиз Флинт хакында эшиден болсаңыз герек дийип сораярмысыңыз? Ол өңде-соңда деңиз галтаманы болан болса, шоларың иң ганожагы ахырын. Гара Сакгал дагы Флинтиң янында эмзикли чагажыга меңземейәрми нәме? Испаниялылар[1] ондан шейле бир горкярдылар велин, бойнума аля-

[1] XVIII асырда Англия, Испания хем Франция билен уруш алып барды, XVII асырда болса Голландия билен уршупды. Романдакы кәбир персонажларың испанлара, французлара, голландлара болан йигренжи шундан гелип чыкярды.

рын, сэр, мен онуң иңлис боландыгына кәмахаллар буйсанман хем дурамокдым. Бир гезек Тринидадың гапдалында узакдан онуң елкенлериниң депесини гөрүп хем галдым, эмма бизиң капитанымыз йөвселледи-де, шол бада, сэр, ызына Порт-оф--Спейне[1] доланайды.

— Мен ол хакда бу ерде Англияда эшитдим — дийип, доктор айтды.— Йөне велин, бир меселе бар: онуң пулы бармыдыка?

— Пулумы? — дийип, Сквайр гыгырды.— Эйсем нәме сиз Дансың айдан затларыны эшитмедиңизми? Эгер ол бандитлер пул болмаса, башга нәме гөзлесинлер? Олара пулдан башга нәме герек? Пулдан башга олар хайсы зада бейле келлелерини этеклерине салып тәвекгеллик эдерлер өйдйәрсиң?

— Биз оларың келлелерини этеклерине салып, хайсы зада тәвекгеллик эдендиклерини хәзир биләерис — дийип, доктор айтды.— Сиз шейле бир гызмалык эдйәрсиңиз велин, маңа агзымы ачмага-да мүмкинчилик берeңзок. Мениң бир зады билесим гелйәр: хамана мениң жүбимде Флинтиң өз хазыналарыны гизлән ерлериниң ачары бармыш диели. Йөне ол хазыналар көпмүкә?

— Көпмүкә диййәрсиңиз, сэр? — дийип, Сквайр болмажысыны болды.— Ынха, онда гулак ас! Эгер сизиң айдышыңыз ялы, ачар бизиң, хакыкатданам, элимизде болса, мен хаял этмән бристоль портунда оңайлы бир гәмини энҗамлашдырып, сизи хем Хокинси яныма алардым-да, шол хазынаның гөзлегине чыкыберердим. Хатда ол бир йыла чекҗек болса-да, шу пикиримден дәнмездим!

— Җай айдылан сөз — дийип, доктор айтды.— Онуң ялы болса, Җим гаршы чыкмаса, букҗаны ачаялың.

Доктор букҗаны өңүнде, столуң үстүнде гойды.

Букҗа сапак билен берк чатылыпдыр. Доктор ичи инструментли ящигини ачды-да, букҗаны хирургия гайчысы билен гыркды. Букҗада ики саны зат: депдер хем мөхүрленен ене бир букҗа бар экени.

— Илки билен депдере середелиң — дийип, доктор теклип этди.

Ол мени мылайымлык билен янына чагырды. Мен бу гизлин сырың үстүни ачмаклыга гатнашмак үчин, яп-яңыҗа агшамлык эдинен столумдан турдум. Доктор депдериң сахыпаларыны агдарышдырып башлады. Сквайр хем-де мен хөвесҗеңлик билен онуң эгниниң үсташыры середишип башладык.

Депдериң биринҗи сахыпасы хер хили гышык-мышык хатлардан, чызыклардан долдурылыпдыр. Бу ишсизликден я-да пероның язышыны барламак үчин эдилен ялыды. Бу ерде капитаның голуиа иңңе билен язан «Билли Бонсуң арзувлары хасыл болсун» диен язгысы-да барды. Умуман: «Мистер У. Бонс штур-

[1] Порт-оф-Спейн — Кариб деңзиндәки Тринидад адасының пайтагты.

ман», «Ром бесдир», «Ол Палм-Киниң[1] янында өзүне етйән хакыны алды» диен ялы язгылар көпди. Башга-да шулар ялы, буюр-булашык, дүшнүксиз хатлар аз дәлди. Мени «өзүне етйән хакыны аланың» кимлиги хем ол хакың нәмелиги айратын гызыкландырярды. Белки, өзүне етйән зады аланың хакы кебзесинден урлан гама боландыр.

— Ай, бу сахыпадан-а алан задымыз болҗак дәл — дийип, доктор Ливси айтды.

Соңкы он я-да он ики сахыпада-да бухгалтерия хасабатындан башга зат ёк экени. Адатдакы бухгалтер китапларында эдилиши ялы, сетирлериң бириниң аягында сене язгысы язылан болса, бейлекисинде пулларың җеми язылыпдыр. Эмма велин аралыкдакы Бош ерлерде айры-айры дүшүндиришлери бермегиң дерегине хер хили сандакы атанаклар гойлупдыр. Меселем, 1745-нҗи йылың он икинҗи июны дийлип язылан ерде етмиш фунт стерлинг дийлип, пулуң мөчбери гөркезилипдир. Эмма онуң нireden алнандыгыны дүшүндирмегиң дерегине алты саны атанак гойлупдыр. Кәеринде, догрусы, меселем, «Каракасың гаршысында» диен ялы, атанакларың янында ериң ады-да, гөркезилипдир я-да меселем: «62°17′20″, 19°2′40″» диен ялы узынлыгы хем гиңишлиги белленәйипдир.

Бу язгылар йигрими йылың довамында алнып барлыпдыр. Гирдеҗи пулуң хасабы барха артыпдыр. Депдериң иң ахырында үсти чызылан бәш я-да алты саны ялңыш хасабатдан соң, пулуң җеми җемленипдир-де: «Бонсуң пайы» дийлип гол гойлупдыр.

— Мен-ә хич зада дүшүнен дәлдирин — дийип, доктор Ливси айтды.

— Хемме зат айнада гөрнен ялы айдың-ла — дийип, Сквайр җошгунлы гепледи.— Бизиң өңүмизде ол йигренҗи көпегиң гирдеҗи депдери ятыр. Гарк эдилен корабларың хем таланан шәхерлериң атлары атанаклар билен гөркезилипдир. Санлар болса бу адам өлдүриҗә умумы олҗадан етен пайы мәлим эдйәр. Ол такык гөркезмәге горкан еринде болса, меселем: «Каракасың гаршысында» диен ялы кәбир дүшүндиришлери берйәр. Мунуң өзи, диймек, Каракасың гаршысында бетбагт бир гәминиң таланандыгы боляр. Ондакы багтыгара деңизчилер болса биреййәм сув асты дашларың арасында чүйрәп гиден болмалы.

— Өрән догры! Сыяхатчының гүррүңи бир башга-да — дийип, доктор айтды.— Өрән догры! Онуң чини галдыгыча пайы хем артыпдыр.

Бу депдерде арасса кагыза язылан кәбир ерлериң атлары хем иңлис, испан, француз пулларының хәзир йөрейән пула гечирилйән таблицалары болаймаса башга хич зат ёк экени.

— Тыгшытчыл адам экен-ов — дийип, доктор айтды.— Муны аңсат алдава салып билмерсиң.

---

[1] Палм-Ки — Флориданың кенарының голайындакы адаҗык.

— Инди болса — дийип, Сквайр дилЛенди.— Мунун ичинде нэме бардыгыны герелид.

Букжа бирнэче еринден мехурленипдир. Мехур деригине болса оймак хызмат эдипдир. Белки ол менин капитанын жубусинден тапан оймагымдыр. Доктор мвхурлери сересаплылык билен гопарды велин, столун устуне узаклыгы-да, гидишлиги-де гвркезилен, кенар якасындакы дедиз, чунлуклары-да белленен, байырларынын, айлакларынын хем бурунларыныд атлары язылан бир аданын картасы гачды. Умуман айданында, хич хили тевекгеллик этмезден бу нэбелли ада барагада лабыр ташлаймак учин герек болжак эхли затлар барды.

Ада узынлыгыиа докуз, кеселигине, болса бэш милди. Ол чарпая галан семиз бир ювдарханы ятладярды. Биз апы-тупандан пеналанар ялы, ики саны гэми дуралгасыны гердук. Дуралгаларыц ортасында болса «Турба дурби» атландырылан байыр барды.

Картаныи йузуне сои-содлар бир толар гошмача затлар гиризилипдир. Оларын арасындакы гызыл сын билен чызылан уч саны атанак болса месана болуп, гезе дуртулип дурды. Оларын ики санысы аданын дёмиргазык белегинде, бири болса гунорта-гунбатар белегиндеди. Сонкы атанагын гапдалында болса шол гызыл сыя билен капитанын гышык-мышык чызыщдырмаларына менземейэн хатдатлык билен овунжак, айыл-сайыл эдилип: ,

«Хазынанын эсасы белеги шу ерде» дийлип язылыпдыр.

Картаныи арка йузунде шол хатдатлык билен язылан душундириш барды. Ынха ол:

«Турба дурбинин» гершиндэки бейик агачдан Д. г. тарап гитмели,. сон Д. г.-ден Д. г.-Г д-а гышармалы.

Скелет Адасы Г. д.-Г. о.-Г. д. хем-де Г.-д.-а.

Он фут.

Кумуш токгалары демиргазык чукурдадыр. Олары эгер гара гая йузуни евруп дурсац, гундогар белентлигин япысыныд он саженлик * гунортасындан тапарсын.

Яраглары Г. д-а хем дерт румб ^ Д.г.-а гышарып гитсен, Демиргазык бурнун Д. г. эрнегиндэки чэге байрындан ансатлык билен тапарсын. Д. Ф.».

Бары, ине шулар. Бу язгылар мана дуйбунден душнуксиз болуп герунди. Эмма велин, ол езунин шейле гысгажыклыгына бакмаздан, Сквайр билен доктор Ливсини бичак бегендирди.

— Ливси — дийип. Сквайр айтды.— Сиз езунизин бор-брлгусыз тежрибелерицизи ташламагыныз герек. Мен эртирид езунде Бристола гидйэринг Уч хепдеден...ёк, йки хепдеден... ай, ёк-ла, ене он гунден бизин ин онат гэмимиз хем бутин Англияда белли

* Сажень — 213 метре барабар рус узынлык елчегн.
* Румб — компас тегелегикнд дегишли ‘/за бвлунмеси.

иң оңат командамыз болар, сэр. Хокинс юнга[1] болуп гидер... Сенден ажайып юнга чыкар, Хокинс... Сиз болсаңыз, доктор Ливси, гэми врачы боларсыңыз. Мен адмирал боларын. Биз өз яныңмыз билен Редруты, Җойсы хем Хентери аларыс. Угурдаш ел бизи деррев ол ада элтер. Хазынаны гөзләп тапмагың болса бизиң үчин хич бир кынчылыгы болмаз. Бизиң пулумыз онсоң иймәге-де, геймәге-де болелин етер. Гараз, биз пула чүмүп, теңңелери сувуң йүзүнден тайдырып ойнарыс...

— Трелони — дийип, доктор айтды.— Мен сизиң билен гидйәрин. Биз Җим билен сизиң ынамыңызы өдемәге чалышҗакдыгымызы ынандырярыс. Эмма башга бир адам бар велин, шоңа бил багламага горкярын.

— Ким ол? — дийип, Сквайр, гыгырды.— Ол көпегиң адыны айтсаңыз-ла, сэр?

— Ол сиз — дийип, доктор җогап берди.— Себәби сиз дилиңизи дишиңизиң аңырсында саклап гезип билмейәрсиңиз. Ол кагызлар хакында билйән диңе биз дәл. Бу гүнки ичгиханаңы агдар-дүңдер эден галтаманлар, гөршүңиз ялы, ики башыны деңлән гарадангайтмаз адамлар. Гәмиде галан галтаманларам, ене-де олардан-ам башга голай-голтумлардакы бар галтаманларам хазынаны гола салҗак болуп, элинден геленини эдерлер дийип айтмага хет эдйәрин. Бизиң биримизем кенардан мазалы сайланайянчак, онда-мунда еке чыкмалы дәлдирис. Мен ураянчак Җим билен бу ерде галарын. Сиз Җойс билен Хантери яныңыза алың-да, Бристола гидиң. Биз, иң эсасы зат, өз тапындымыз хакында екеҗе адамының янында-да дилимизи ярмалы дәлдирис.

— Ливси — дийип, Сквайр айтды.— Сиз элмыдама хак гүррүңи айдярсыңыз. Менден тарап ясы яныңыз ерде болайсын. Мен ол хакда эдил гара ер ялы дымып гезерин.

---

[1] Юнга — гәмиде тәлим берилйән чага.

ИКИНЖИ БӨЛУМ

ГӘМИ АШПЕЗИ

VII бап

МЕН БРИСТОЛА ГИДИӘРИН

Йүзүше тайярланмаклыга Сквайрын чаклашындан хас көп вагт гитди. Умуман бизиң әхли илкибашкы планларымызы үйтгетмели болды. Өңи билен доктор Ливсиниң менден айрылышмазлык ислеги баша бармады: ол өзүниң ёк вагты бу ерлерде ишләр ялы, врач агтармага Лондона гитмели болды. Сквайрың Бристолда иши башындан агдыкды. Мен гарры егерь[1] Редрутың гөзегчилиги астында мисли есир ялы болуп, мүлкде яшаярдым. Гиже-гүндиз арзувым болса нәбелли адалар хем дениз башдан гечирмелериди. Мен энчеме сагатлап, картадан башымы галдырман отурышыма, оны ятдан өвренипдим. Өй ишлерини доландырыжының отагында онуң башында отурышыма хыялымда аданың янына дүрли тарапдан йүзүп барярдым. Аданың бармак басар ялы ерини гойман, барлашдырып чыкярдым. Турба дүрби дийлип ат берлен бейиклиге мүң гезек дагы дырмашярдым-да, бирсыхлы үйтгәп дуран гөрнүше сын эдйәрдим. Ада кәте ябаны адамлардан жыгылда-мыгыл болуп, биз олардан етишибилдигимизден горанмалы болярдык. Кәте болса аданы йыртыжы хайванлар эеләп, биз олардан гачып сыпаймасак башга алач галмаярды. Эмма велин, мениң хыялымдакы башдан гечирмелерим хакыкатда башымыза дүшен гең хем трагики тайдан башдан гечирмелеримизиң янында бидережик затлар болуп чыкды.

Хепде хепдәниң ызындан гечйәрди. Ахыр соңы биз гүнлериң

[1] Егерь — помещик мүлкүндәки баш авчы.

биринде хат алдык. Ол доктор Ливсиниң адына гелипди: эмма велин букжаның йүзүнде:

«Эгер доктор Ливси энтек доланып гелмедик болса, хаты Том Редрут я-да яш Хокинс ачмалыдыр» диен язгы-да барды.

Букжаны ачып, биз, хас догрусы мен, ашакдакы мөхүм хабары окап башладым. Себәби егерь диңе басма харплары окап билйәрди:

«Көне лабыр» мыхманханасы, Бристоль, 17-нжи йылың 1-нжи марты.

Мәхрибан Ливси!

Сизиң мүлкдедигиңизи я-да энтеклерем Лондондадыгыңызы билмәнимден соң, бир махалың өзүнде о тайыгам, бейләгем язярын.

Гәми сатын алынды хем шайы тутулды. Ол деңзе чыкмага тайын болуп, лабырда дур. Бизиң гәмимизден оңат гәмини гөз өңүне гетирмек-де мүмкин дәл. Оны эмзикли чага-да доландырып билжек. Өзи хем ики йүз тонналык. Адына «Испаньола» дийййәрлер.

Гәмини тапышмага маңа көне достум Блендли көмек этди. Ол бичак есер адам экени. Мәхрибан Блендли мениң үчин эдил негр ялы ишледи. Гепиң түммек ери, бизиң хазынамызың ызындан гидйәнлигими яңзытдыгым, Бристолдакыларың хер бири-де маңа көмек бержек болуп, элинде барыны эдйәрди...»

— Редрут — дийип, мен окамагымың арасыны кесип диллендим.— Доктор Ливси-хә бу затлары бүтинлей халамаса герек. Гөрйән велин, Сквайр әхлисини янрапдыр өйдйән...

— Оларың хайсы эсасы. Сквайрмы я-да доктор? — дийип, егерь хүңүр-сүңүр этди.— Эйсем нәме үчин Сквайр хайсыдыр бир доктор Ливсиниң гөвнүни тапжак болуп дымып йөрмелимишин?

Мен жеделлешип отурмагың пейдасыздыгыны билип, окамагымы довам этдирдим.

«Испаньоланы» Блендлиниң өзи тапды хем онуң деллалчылыгы билен гәми сәхелче зада дүшди. Догрусы, Бристолда Блендлини гөренлеринде аңырсы бәрик гелйән адамларам бар. Олар бу хакына жүр, догручыл адамыны диңе бир өз пейдасына чапып йөрен кеззап дийип, бихаялык билен ант ичип, авы хем ялаярлар. Хамана «Испаньола-да» онуң өзүниңкимишин. Ол оны маңа үч эссе гыммат сатмак үчин, азара галан болуп йөренмишин. Мунуң өзи гүррүңсиз төхмет. Йөне велин, хич ким «Испаньоланың» өрән оңат гәмидигини иңкәр эдип билмейәр.

Шейлеликде, мен гәмини хич бир кынчылыксыз тапдым. Догры, ишчилер оны герекли затлар билен хаял үпжүн эдйәрлер. Эмма вагты геленде, хемме зат тайын болар. Хеммесинден бетери команданы сайлап-сечип алмак үчин көп азара галмалы болды.

Мен ябаны адамлар, галтаманлар я-да нәлет сиңен фран-

цузлар билен душушмакдан этиячланып, йигрими адамыны хакына тутмак иследим. Бу адамлары тапжак болуп, халыс ысгын-мыдардан дүшдүм. Бар тапанымам алты адам болды. Йөне велин, соңра маңлайым ишледи-де, ишлерими шобада дүзедип берен бир адама душайдым.

Мен онуң билен портда төтэнден гүррүңдеш болдум. Гөрсем, ол көне деңизчи экени. Өзи гуры ерде яшап, кичижик мейхана йөредйэн экени. Бристолдакы эхли деңизчилер билен таныш. Гуры ериң дурмушы онуң саглыгына зепер етирипдир-де, ол ене-де деңзе чыкайсам дийип, гэми ашпезлигине гечмэге ер гөзлейэр экени. Онуң айтмагына гөрэ, ол шол гүнүң сэхеринде хем порта диңе шол деңиз ховасындан дем алмак үчин гелен экени. Онуң деңзи бейле сөймеги маңа йүрек гопдурыжы болуп гөрүнди, мунуң өзи сизиң хем йүрегиңизи гүррүңсиз гопдурса герек. Мен оңа дөзмезчилик этдим-де, шол ериң өзүнде бизиң кораблымызда ашпез болмагыны теклип этдим. Онуң адына Шиллиң узын Жон Сильвер диййэрлер. Онуң бир аягы ёк. Эмма мен-э, гайтам, шол бир аягының ёклугыны онуң мынасыплыгының иң оңат субутнамасы хасап эдйэрин. Себэби ол өлмез-йитмез Хокуң[1] начальниклиги астында ватан үчин сөвешип, аягыны алдырыпдыр. Сильвере онуң үчин пенсия-да бермейэр экенлер. Ливси, гөрйэрмиң, биз нэхили айылганч дөвүрде яшаярыс!

Хава, сэр, мен ашпези тапдыммыкам дийип пикир эдипдим велин, гөрсем, бүтин команданы тапан экеним.

Сильвериң көмеги билен мен бирнэче гүнүң ичинде хакыкы, тежрибели океан билен бишишен деңизчилерден экипажы топладым. Олар гөрэймэге бетгелшигрэк болсалар-да, йүзлерине серетсең велин, гөзсүз батыр адамлардыгы гөрнүп дур. Шейле команда билен бүтин бир харбы гэми билен-де сөвешип билерис.

Шиллиң узын Жон маңа, хатда озалкы хакына тутан алты-еди адамымың ичинден кэбири билен хасаплашмагымы-да маслахат берди. Ол маңа бейле адамларың шол сув гөрмедик заңңарлардыгыны, олар билен ховплы йүзүше угран вагтың даклышмалы дэлдигини бир минутың өзүнде субут этди.

Мен өзүми өрэн оңат дуйярын, өкүз ялы сыгнаярын, гузы ялы ятярын. Шейле болса-да, мен елкенимизи ел пасырдадайянча түйс йүрекден ынжалып билмерин. Диңе ачык деңзе чыкан вагтымыз, йүрегим ерине гелер. Хазына, оваррама гитсин-ле! Хазына дэл-де, деңиз мениң хөвесими артдыряр. Шейлеликде, Ливси, чалтрак гел. Эгер сиз мени хорматлаян болсаңыз екеже сагадыңызы-да йитирмэң.

Яш Хокинси эжеси билен хошлашмак үчин гойбериң. Редрут онуң билен гитсе-де болар. Соңра оларың икиси хем вагт йитирмэн, Бристола эңсинлер.

---

[1] Эдвард Хок — XVIII асырың орталарында яшан иңлис адмиралы.

Post scriptum[1]. Мен Бленддлиниң эгер биз августа ченли доланып гелмесек, көмек үчин башга бир корабль ибермэге сөз берендигини айтмагы ятдан чыкарыпдырын. Онсоңам ол бизиң үчин өрән оңат капитан тапыпдыр. Ол капитан ажайып адам, эмма велин, шейтан кимин хөтжет. Шиллиң узын Жон Сильвер бизиң үчин Эрроу атлы өз ишине габыл штурманам тапды. Мен болсам, Ливси, сурнай чалып билйэн боцман тапдым. Гөршүң ялы, бизиң гымматлы «Испаньоламызда» хемме затлар түйс харбы кораблдакы ялы болжак.

Мен Сильвериң гурплы адамдыгыны язмагы-да ядымдан чыкарыпдырын. Маңа айдышларына гөрэ, онуң банкдакы маясы азым-күжүм зат дэлмишин. Ол өз мейханасыны сыяхатда болан деврүнде аялына табшыржак. Онуң аялы ак жынсдан дэл. Оны ачык деңзе тарап ковян саглыгының ярамазлыгы дэл-де, хут аялы болаймасын дийип чак эдэйсегем икимиз ялы гожалан саллах үчин айып зат болмазмыка диййэрин.

Д. Т.

Р. Р. Хокинс бир гиже эжесиниң янында болуп билер.

Д. Т.»

Бу хатың мени нэхили толгундырандыгыны гөз өңүне гетирмек кын дэл болса герек. Мениң тэсин галышымың чени-чакы ёкды. Мен диңе бир хүңүрдэп хем иңирдэп йөрмекден башга зады билмейэн Том Редруты түйс йүрекден йигренйэрдим. Оңа дерек бейлеки кичи эсгерлериң хайсы бири хем болса хөвес билен гидердим. Йөне велин, Сквайр Том Редрут билен гитмели дийипдир. Сквайрың диени болса хызматкэрлер үчин канунды. Гожа Редрутдан башгасы, хатда хүңүр-сүңүр этмэге-де хет эдип билмейэрдилер.

Эртеси ирден биз икимизем пыядалап, «Адмирал Бенбоуа» тарап уградык. Эжем аман-саг гезип йөрен экени. Кейпи хем оңат экени. Капитаның өлмеги билен ол эхли бела-бетерлерден дыныпдыр. Сквайр өз хасабына бизиң өйүмизи бежердипдир. Онуң буйругы боюнча диварларың йүзи хем жайың маңлайындакы язгы тэзеден реңклеништир. Сквайр бизе кэбир мебеллерини-де, шол мебеллер билен бир хатарда, эжем секиниң аңырсында орнашыклы отурар ялы, ажайып курсини-де пешгеш берипдир. Эжеме көмекчи эдип болса бир огланжыгы хакына тутупдыр. Ол огланжык озалкы мениң эдйэн ишлерими ерине етирйэн экени.

Эмма ичгиханада диңе кесеки огланжыгы гөренимден соң, мэхрибан өйүмден шейле узак махаллап айра дүшйэндигиме илкинжи гезек айдың дүшүндим. Мен шуңа ченли ташлап гидйэн өйүм хакында дэл-де, өңде гарашян башдан гечирмелер

[1] Post scriptum — Хата гол чекилендеи соң, онуң үстүни етирме. Соңкы язылан затлара Post — Post scriptum дийилйэр.

хакында пикирленйэрдим. Мен өз ерими эелән хаял-ягал хем тагашыксыз огланжыгы гөрүп, илкинжи гезек гөзүме яш айладым. Өзүм болсам она хич хили хая-шерим этмезден, эжир барыны бердиммикәм дийип горкярын. Огланжыгың энтек тәзе ере өвренишмәндигине-бейлекисине бакман, мен онуң екеже сөвлигини-де багышламаярдым хем хер бир ялңышына ичигаралык билен хешелле какярдым.

Гиже гечип, эртеси гүнорта нахарындан соң, биз Редрут билен ене-де ёла дүшдүк. Мен эжем билен, айлаг билен, өз доглук еримиң гапдалында ерлешен якымлы хем көнелен «Адмирал Бенбоу» билен хошлашдым. Ол инди тәзеден реңклененсоң, маңа бирхили ят ялы гөрнүп, өңкүсиче гөвүн авламаян ялыды. Мен бу кенарда йыгы-йыгыдан гезим эдйән капитаны-да, онуң үч бурч шляпасыны-да, яңагындакы гылыч чапан яра ызыны хем турба дүрбүсини-де ятладым. Биз өврүмден гечдик велин, өйүмиз гөзден йитди.

Биз «Король Георг мыхманханасының» гапдалында почта пайтунына мүненимизде эййәм гараңкы гатлышыпды. Мени Редрут билен кимем болса бир гожалан семиз жентльмениң арасында отуртдылар. Гижәниң совуклыгына хем гидишимизиң чалтлыгына серетмезден, мен шобада ука гитдим. Биз кә япашак инип, кә япыёкарлыгына галып, вазлап гидип барярдык, мен болса әхли станцияны гузы ялыжак болуп ятып гечирдим. Мен гөзүми ачдым. Биз шәхер көчесиниң угрундакы уллакан жайың өңүнде сакландык. Биреййәм даң атыпды.

— Биз ниреде? — дийип, мен сорадым.

— Бристолда — дийип, Том жогап берди.— Ханы дүш.

Мистер Трелони гәминиң үстүнде алнып барылян ишлере гөзегчилик этмек үчин портуң гапдалжыгындакы ичгиханада яшаяр экени. Мениң дүрли-дүрли миллетлериң дүрли-дүрли абзаллашдырылан көп санлы корабпларың голайжагындан йөрәп, кенар якасы билен гитмели боландыгыма, онда-да өрән узак гитмели боландыгыма бегенжимиң чени-чакы болмады. Оларың биринде ишлейәрдилер хем айдым айдярдылар. Бейлекисинде матрослар мениң ёкарымда, барып ал-асманда богалдагың депесине урганлары даңярдылар. Ашакдан середенинде олар дүшдүш керебинден ёгын гөрненокдылар. Мен бүтин өмрүми деңзиң кенарында гечирен болсамам, ол мени бу ердө мисли илкинжи гезек гөрйән ялы тәсин галдырды. Гараягың хем дузуң ысы мениң үчин тәзеликди. Мен океаның аңырсында болуп гелен корабпларың бурунларындакы хер дүрли шекиллере әңедйәрдим. Мен гулаклары ысыргалы, товланышып дуран сакгалсапылы сачларына гараяг сиңен, тагашыксыз йөришли гарры деңизчилере небсевүрлик билен середйәрдим. Олар кенар якасында гезмелешип йөрдүлер. Эгер маңа олара дерек короллы я-да архиепископы гөркезен болсалар, мен гайтам мунча бегенмездим.

Менем деңзе уграярын! Өзүмем сурнай чалып билйән боцманлы, айдым айдып билйән хем еңсесинде сачыны өрйән матрослы гәмиде уграярын. Мен деңзе уграярын, өзүмем ериң астында гөмүлги ятан хазынаны тапмак үчин, хениз гөрлүп-эшидилмедик ада йүзүп барярын.

Мен шунуң ялы сүйжи-сүйжи арзувлара гарк болуп гелшиме ахыр соңы улы ичгихананың агзына гелдик. Бизи Сквайр Трелониниң өзи гаршылады. Онуң эгнинде мавы мундири барды. Шейле мундир адатда деңиз офицерлеринде боляр. Ол шатлык билен йылгыржаклап гапыдан чыкды. Ол деңизчилериң яйканып йөрейшине жаныпкешлик билен өйкүнйәрди.

— Ынха, сизем гелдиңиз! — дийип, ол бегенчли дилленди.— Доктор болса Лондондан өтен агшам гелди. Өрән оңат: инди эхли команда йыгнанышды.

— Сэр, биз хачан уграярыс? — дийип, мен гыгырдым.

— Уграярыс дийдиңми? — дийип, ол гайталап сорады.— Биз эртир кенардан сайланарыс.

VIII бап

«ТУРБА ДҮРБИ» ЯЗГЫСЫНЫҢ АСТЫНДА

Мен эртирлик эдиненимден соң, Сквайр маңа «Турба дүрби» мейханасындакы Жон Сильвере элтер ялы хат язып берди. Ол оны ненеңси тапмалыдыгыны-да дүшүндирди: гапысының ёкарсында язга дерек уллакан турба дүрбүси асылгы кичижик мейхана өңүнден чыкянча кенар якасы билен гидибермелиди. Мен кораблара хем матрослара ене-де бир гезек середип болжакдыгы үчин бегендим-де, шобада ёла дүшдүм. Дуралгадакы дыкнышып дуран адамларың, гүлебентлериң хем фургонларың арасындан зордан гечип, мен ахыр соңы мейхананы тапдым.

Ол бейик дәл экени, эмма бичак тәмиз экени: язгысы голайда реңкленипдир, әпишгелерине пәкизе гызыл мата тутулыпдыр. Ере болса арассажа чәге дөкүлипдир. Мейхана ики көчә тарап ачылярды. Ол гапыларың икисем ачыкды. Пессежик гиң отагларың ичи теммәки буругсысына гарамаздан, яп-ягтыды.

Столжукларың башында деңизчилер отырдылар. Олар өз араларында шейле бир гаты геплешйәрдилер велин, мен ичерик гирмәге хет эдип билмән, гапының агзында аяк чекдим.

Гапдал отагдан бир адам чыкды. Мен онуң Шиллиң узын Жондугыны шобада танадым. Онуң чеп аягы будунын чыкан еринден ёкды. Ол чеп голтугы пишекли, гуш ялы, хер әдиминде товсаклап, адатдан дашары чакган херекет эдйәрди. Өзи болса бичак узын бойлы, гүйчли адамды, репиде ялы болуп дуран яп-ясы йүзи барды. Йүзүниң реңки өчүгсиди, эмма велин, ол шадыян хем пайхаслы гөрүнйәрди. Гөвнүңе болмаса, онуң бичак кейпи көк ялыды. Ол сыкылыклап, столжукларың арасында

айланжырап йөрди, хас говы гөрйәнрәк мүшдерилериниң эгнине какып дегишйәрди.

Догрусыны айтсам, мен Сквайрың хатындакы Шиллиң узын Җон хакында окап, мениң көне «Бенбоуда» узак махаллап аңтан еке аяклы деңизчим болаймасын дийип, элхенч горкы билен пикир эдипдим. Эмма велин, бу адама середен бадыма, мениң әхли бетгуманлыгым дыр пытрак болды. Мен капитаны-да, Гара Көпеги-де, көр Пьювы-да гөрүпдим. Гараз мен деңиз галтаманларының кешбине нәбелет дәлдим. Эмма ичгиханаының мылайым хем сыпайы гейнен бу хожайынының велин галтамана екеже-де меңзейән ери ёкды.

Мен ыкжамланып, босагадан әтледим-де, пишегине даяныып, мүшдерилериң бири билен гүрлешип дуран Сильвериң янына økрадым.

— Сиз, мистер Сильвер болсаңыз герек, сэр? — дийип, мен оңа хаты узадып сорадым.

— Хава, көшегим — дийип, ол җогап берди.— Маңа Сильвер диййәрлер. Сен ким боларсың?

Эмма велин, элимдәки Сквайрың хатыны гөрениндеи, ол гөвнүме болмаса, тисгинип гиден ялы болды.

— О-хов! — дийип, ол шатлык билен сесленди-де, маңа элини узатды.— Сен бизиң яш юнгамыз экениң-ов! Мен сени гөрениме шат.

Сильвер мениң элими өзүниң ясы хем мәкәм аясына берк гысды.

Шол гөз ачып-юмасы салымда узакдакы күнчде отуран бир адам еринден товсуп галды-да, гапа тарап топулды. Гапы онуң гапдалжыгында болансоң, ол деррев гөзден йитди. Эмма онуң ховлукмачлыгы мениң үнсүми чекди-де, мен оны бир гезек гөз айланымда танадым. Ол чишигрәк йүзли үч бармаклы адамды, шол бизиң ичгиханамыза геленин хут өзүди.

— Әй — дийип, мен гыгырдым.— Тутуң оны! Ол Гара Көпек! Гара Көпек!

— Онуң ады ким боланда-да, җәхеннеме гитсин-ле — дийип, Сильвер гыгырды.— Йөне ол ичениниң пулуны төлемән гачып гитди. Гарри, ылга-да, оны тутуп, алып гел!

Гапының янында отуранларың бири еринден товсуп турды-да, гачып гидениң ызындан окдурылды.

— Ол хут адмирал Хокуң өзи болса-да, мен оны төлемәге межбур эдердим! — дийип, Сильвер гыгырярды.

Соңра бирденкә мениң элими гойберди-де:

— Онуң адына ким дийдиң! Сен оңа Гара... ызы нәхили? Гара ким дийдиң? — дийип сорады.

— Көпек, сэр! — дийип, мен айтдым.— Эйсем, мистер Трелони бизиң галтаманларымыз хакында гүррүң бермедими? Гара Көпек оларың шайкасының бири-дә.

— Нәме? — дийип, Сильвер гыгырды.— Мениң өйүмдеми? Бен, ылга-да, Гаррә оны тутушмага көмек бер. Диймек, ол

галтаман шайкаларының бири-дә? Эй, Морган, сен, гөвнүме болмаса, онуң билен бир столда отуран ялыдың-ла? Ханы, бәррәҗик гел.

Онуң Морган дийип адыны тутан адамсы сач-сакгалы чаларан, йүзи гүне янан гоҗа деңизчиди. Ол теммәки чейнәп, табынлык билен Сильвериң янына гелди.

— Догрындан гел, Морган — дийип, Шиллиң узын чынлакайлык билен сорады.— Сен шундан өң, хачанам болса бир вагт, хей, яңкы Гара... нәмедир-ә ады... Гара Көпеги гөрдүңми?

— Хич махал гөремок, сэр — дийип, Морган баш эгип җогап берди.

— Хатда адыны хем эшитмедиңми?

— Эшитмәндим, сэр.

— Сениңки гетирди, Том Морган — дийип, мейханачы айтды.— Эгер-де сен хер бир шонуң ялы дейюс билен баш гошуп йөрсең, мениң җайыма сениң аягың дүшмез. Ол сениң билен нәме хакда гүрлешди?

— Оңат ядыма дүшенок, сэр — дийип, Морган җогап берди.

— Сен бу сөзүң үчин эгниң үстүнде дуран келләң билен җогап берйәрмиң? Я-да оның келле дәл-де, кәдими? — дийип, Шиллиң узын Җон гыгырды.— Онуң оңат ядына дүшенокмыш! Белки, сен ким билен гүррүңлешенини билйән дәлсиң. Ханы, буйтар-суйтар этме-де, онуң нәме гүррүң эдендигини айдып бер. Сизиң икиңизем йүзүш хакында, кораблар хакында, капитанлар хакында яңрашып отырдыңыз? Ханы, бол! Чалтрак гепле!

— Биз адамлары гәминиң килине йүп билен даңып, астындан дартып җезаландырышлары хакында гүррүң этдик — дийип, Морган җогап берди.

— Гәми килиниң астындан! Түйс саңа гелшәйҗек гүррүң-дә. Пәхей, сенем-ә! Ери, боляр-да, бар, отур ериңде, Том.

Морган өз столҗугында барып отуранда, Сильвер эгилди-де, мениң гулагыма достларча пышырдады. Мунуң бейле этмеси мениң гөвнүми гөтерди.

— Бу Том Морганың өзи бичак догручыл йигит, эмма барып-ятан акмак — дийип, Сильвер айтды-да, соңра дашындан гепләп, сөзүни довам этдирди.— Ханы, ол Гара Көпегиң кимдигини билҗек болалың-ла. Гара Көпек? Ек, бейле адам хакында хич махал эшитмәндим. Йөне, гөвнүме болмаса, оны бир ерде гөрен ялы. Ол бу ере энчеме гезек... хава... хава... бир көр гедай адам билен гелипди.

— Хава, хава, көр адам билен! — дийип, мен гыгырдым.— Мен ол көр адамынам билйәрин. Онуң адына Пью диййәрлер.

— Догры! — дийип, Сильвер бу гезек бичак толгунып айтды.— Пью. Онуң адына хут шейле хем диййәрдилер. Дашындан гөрәймәге ол бир кеззап адам ялы. Эгер ол Гара Көпек бизиң элимизе дүшәйсе, капитан Трелониниң бизден бичак гөвни битсе герек, Бениң йүврүк айклары бардыр. Бенден

чалт ылгаян деңизчи аз-аз болса герек. Ёк, Бенден гачып гутулып билмерсиң. Сен ислән адамсыныӊ ызындан етип билер. Диймек, ол деңизчилери танап билен даңып, ашакдан дартярлар дийипдир-дә? Боляр, боляр, биз онуң өзүни дартаярыс.

Сильвер пишекли ондан-оңа товсаклап, столлары юмруклашдырып, шейле бир ак җүйҗе болан болуп геплейәрди велин, оңа судья Олд Бейли[1] я-да иңлис полицейи-де ынанман дуруп билҗек дәлди.

Мениң «Турба дүрбүде» Гара Көпек билен душушмагым өңки эхли бетгүман болмаларымы тәзеден ояндырды-да, ашпези үнс билен сынлап башладым. Эмма ол маңа гөз етирдерден бичак пәхимлиди, угуртапыҗыды хем есерди.

Ахыр соңы онуң Гара Көпеги тутуп гетирмәге иберен ики адамсы хем доланып гелди. Олар етишибилдиклеринден хашлашып, Гара Көпеге мәрекәниң арасында гизленмек башардандыгыны айтдылар. Мейханачы олара шейле бир газап билен кәемәге башлады велин, мен Шиллиң узын Җонуң бүтинлей гүнәсиздигине гутарныклы гөз етирдим.

— Гулак ас, Хокинс — дийип, ол айтды.— Бу ваканың мениң үчин эрбет гутармагам мүмкин. Мен хакда капитан Трелони нәме пикир эдер? Ол нәлет сиңен голландиялы галтаман мениң өйүмде отурып, мениң ичгилеримден гулкүтды. Соңра сен гелип, маңа онуң галтаманлар шайкасындандыгыны айтдың. Мен шонда-да оңа гөзүмиң алнында гачып сыпмага мүмкинчилик бердим. Ханы, Хокинс, беркрәҗик бол-да, капитан Трелониниң янында мениң аркамы тут. Сен энтек яш. Эмма акылың еринде. Сени алдап билмезлер. Хава, хава, хава! Мен *муны шобада* аңладым. Сен мениң бу агачҗыгым билен ол мелгун көпегиң ызындан ковалап билмеҗекдигими капитана дүшүндир. Эгер-де мениң бирмахалкым ялы, басан еримден от чыкып дуран деңизчилигим болса, ол менден гутулып билмезди, эмма инди велин...

Ол бирденкә дымды-да, мисли бир зады ядына салан ялы, агзыны гиң ачды.

— Ёгса-да пула нәме диерсиң? — дийип, ол гыгырды.— Үч күрүшгәң бахасы! Вах, мелгуның бири дийсе, пул хакында асыл мен ядымдан чыкарайсам нәтҗек!

Сильвер өзүни отургыҗа гойберди-де, хахахайлап башлады. Ол яңакларындан тә яш сырыгайянча хахахайлады. Онуң гүлкүси шейле бир тәсирлиди велин, менем сакланып билмедим-де, онуң билен биле хахахайлашып башладым. Биз бүтин мейхана сандырап башлаянча хахахайлашдык.

— Мен гоҗалан бир гарры болсамам, шу ерде оңармадым — дийип, Сильвер гөзлериниң яшыны сүпүрип айтды.— Мен, гөрйән велин, Хокинс, икимиз өрән оңат ёлдаш боларыс.

---

[1] Олд Бейли — иңлис судьясы.

Мен хәзирем юнгадан оңат иш этмедим. Йөне велин гитмек герек: иш ишдир, гадырлы ёлдашлар. Мен үч бурч шляпамы гейип, сениң билен капитан Трелониниң янына гидейин-де, оңа эхли болан вакалары хабар берейин. Болмаса, бу иш, Хокинс, оюн-оюнжак зат дәл ахырын, мунуң маңа-да, саңа-да абрай гетирмежекдигини боюн алмагымыз герек. Ек, ёк! Маңа-да, саңа-да абрай гетирмез. Бизиң икимизиң хем болса-да ягырнишлигимизи-хә отлабилдилер. Йөне велин, ол ал какмыш, пулуны төлемән ишим-ә гөрд-ай!

Сильвер енё-де өңкуси ялы хыжув билен хахахайлап башлады. Мен бу ерде гүлер ялы хич зат гөрмесемем, оңа ене-де биалач гошулдым.

Биз кенар якасы билен гитдик. Сильвер бичак өзүңе чекижи бир гүррүңчи адам экени. Хер бир кораблың гапдалындан геченимизде ол маңа онуң елкенлериниң гурлушы, нәче йүк гөтерип билйәндиги, хайсы юртдан гелендиги хакында көп затлары хабар берйәрди. Сильвер маңа портда нәмелериң эдилйәндигини дүшүндирйәрди: бир гәминиң йүкүни дүшүрйәрдилер, бейлекисине йүк йүклейәрдилер. Хонха, хол үчүнжиси болса хәзир деңзе чыкжак болуп дур. Сильвер маңа кораблар хем деңизчилер хакында гызыклы вакалары гүррүң берди. Ол зол-зол деңиз сөзжагазларыны айдярды-да, мениң оңат ядымда галар ялы, олары бирнәче гезек гайталаярды. Мен деңиз сыяхатында Сильверден оңат ёлдашы тапып болмажакдыгына азда-кәнде дүшүнип башладым.

Ахыр соңы биз ичгихана гелдик. Сквайр билен доктор Ливси икиси какадылып биширилен ак чөрегиң дөвүмлеринден гарбанып, пиво ичип отырдылар.

Олар гәмини нәхили абзаллашдыряндыкларыны гөрмәге гитжек болшуп отуран экенлер.

Шиллиң узын Жон олара мейханада болан ваканы башдан-аяк гүррүң берди. Өзем хич зады яшыр-юшур этмән, бичак жаныгып, өрән догручыл гүррүң берди.

— Ол хут шейле хем болды ахырын, шейле дәлми, Хокинс? — дийип, Сильвер минутсайын сораярды.

Мен хем оны хер гезегинде долы тассыклаярдым.

Ики жентльменем Гара Көпегиң гачандыгына бичак гынандылар. Эмма велин, этжегиң нәме? Шиллиң узын Жон оларың берекелласыны диңләп, пишегини алды-да, гапа тарап уграды.

— Команда сагат дөртде кораблда тайын болсун — дийип, Сквайр онуң ызындан гыгырды.

— Болар, сэр! — дийип, ашпез жогап берди.

— Нәме дийсене, Сквайр — дийип, доктор Ливси айтды.— Мен сениң топлан адамларың көпүсини-хә шейле бир макуллап дурмаярын велин, шу Жонуң-а мениң гөвнүмден туряр.

— Тәсин йигит! — дийип, Сквайр голдады.

— Жим хәзир бизиң билен гәмини гөрмәге гитсе герек,

шейле дəлми? — дийип, доктор сөзүниң үстүне гошды.

— Ёгсам нəме, ёгсам нəме — дийип, Сквайр айтды. — Хокинс, шляпаны ал, биз хəзир өз кораблымызы гөрмəге гидйəрис.

IX бап

ЯРАГ ВЕ ДЭРИ

«Испаньола» кенардан эп-эсли узакда дурды. Оңа етмек үчин биз гайыга мүнүп, бейлеки кораблларың арасы билен айланып гечмели болдук. Бизиң өңүмизде кораблларың я-ха беземен бурны, я-да ыз тарапы кесерилйəрди. Гəмилериң урганлары бизиң гайыгымызың астында жыгылдашып я-да келлелеримизиң ёкарсында халлан атышярдылар. Гəминиң бортунда бизе чашы гөзли гүне янан йүзли, гулаклары, ысыргалы көне деңизчи, штурман мистер Эрроу салам берди. Онуң Сквайр билен жана-жан достдугы ачык гөрнүп дурды.

Эмма капитан билен велин Сквайр хич оңшуп билмейəрди. Капитан бичак чытык адамды. Кораблдакы хемме затлар онуң гахарыны гетирйəрди. Өзүниң нəразылыгының себəбини ол бизиң өңүмизде деррев аян этди. Бизиң каюта гиренимизем шолды велин, матрос гелди-де:

— Капитан Смоллетт сизиң билен гүрлешмек ислейəр, сэр — дийди.

— Мең элмыдама капитаның хызматында. Ол бу тайык гелəйсин — дийип, Сквайр жогап берди.

Капитан асыл, өз иберен илчисиниң еңсесинде дуран экени. Ол шобада каюта гирди-де, гапыны япды.

— Ханы, нəме айтмакчы болярсың, капитан Смоллетт? Хемме затлар хернə ерли-ериндедир-дə? Гəми йүзмəге тайярмы? — дийип, Сквайр сорашдырды.

— Нəме дийсеңиз-ле, сэр — дийип, капитан дилленди. — Мен хемме зады ачык айтжак. Хатда сизиң билен терслешəймəге-де төвекгеллик эдип, догрымы сөзлежек. Маңа сизиң экспедицияңыз ярамаяр. Маңа өз матросларымыз ярамаяр. Маңа өз көмекчим-де ярамаяр. Ынха, элли гепден белли геп, мениң-э айтжак затларым.

— Белки, сэр, сизе гəминиң өзем яраян дəлдир? — дийип, Сквайр сорады. Мен онуң бичак гахарланандыгыны аңладым.

— Мен оны йүзүшде гөрйəнчəм, ол хакда хич зат айдып билжек дəл, сэр — дийип, капитан Сквайра жогап берди. — Гөрəймəге ол эрбет гурулмадык ялы. Эмма белли бир геп айдардан энтек ир.

— Онда, сэр, белки, сизе өз хожайыныңыз-да яраян дəлдир? — дийип, Сквайр сорады.

Эмма бу ерде доктор Ливси ара гошулды.

— Ханы, дуруң, ханы, дуруң — дийип, ол айтды.— Сизиң муныңыздан терслешикден башга хич зат чыкмаз. Капитан бизе аз зат айданам болса, ондан көп зат дүшүнмек боляр. Шонуң үчин хем мен онуң дүшүндириш бермегини сорамага хакым бар. Сиз, гөвнүме болмаса, капитан, өзүңизе экспедицияның ярамаяндыгыны айтдыңыз! Нәме үчин яранок?

— Мени, сэр, гәмини шу җентльмен нирә ислесе шоңа алып бармалы дийип чагырдылар. Сыяхатың максадыны болса айтмадылар — дийип, капитан сөзледи.— Боляр. Мен хич зат хакында сорабам дурмадым. Эмма велин, басым матросларың хеммесиниң-де сыяхатың максадыны менден хас оңат билйәндиклерине гөз етирдим. Мениң пикиримче, бу гелшиксизлик. Сизиң пикириңизче нәхили?

— Мениң пикиримче-де, гелшикли дәл — дийип, доктор Ливси айтды.

— Соңра — дийип, капитан сөзүни довам этди.— Мен өзүмизиң хазына гөзлегине гидйәндигимизи билдим. Мен муны, пикир бериң, хут өз көмекчимден эшитдим. Хазына гөзлемеклик болса ымсындырыҗы зат. Хазына гөзлемег-ә умуман менлик кәрем дәл, мунуң ялы ишлер мениң хич хили гөвнүми авлап дуранок, айратынам ол гизлин болса. Гизлинлиги болса (багышламагыңызы товакга эдйән, мистер Трелони) айдылышы ялы, тотугуша айдыпдырлар.

— Сильвериң тотугушынамы? — дийип, Сквайр сорады.

— Ёк, мунуң өзи бир накыл-да — дийип, капитан дүшүндирди.— Бейле диймек гизлинлигиң инди хемме кишә аян боландыгыны аңладяр. Мениң гөвнүме болмаса, сиз өз үстүңизе алан ишиңизиң кынчылыкларына кән бир үнс бермейән ялы. Шонуң үчинем мен сизиң өңүңизде я алмалы, я-да өлмели гөрешлериң дурандыгыны дуйдурасым гелйәр.

— Сизиңки гүррүңсиз хак — дийип, доктор җогап берди.— Биз бичак төвекгеллик эдйәрис. Эмма велин, өңүмизде дуран ховплар бизиң хич бир пиңимизе дәлдир дийип, сиз ялңышярсыңыз. Онсоң сиз бизиң командамызың өзүңизе ярамаяндыгыны айтдыңыз. Нәме, сизиң пикириңизче, биз теҗрибели хем иш билен деңизчилери сайлап тутмандырысмы?

— Олар маңа ярамаярлар — дийип, капитан җогап берди.— Эгер гүррүңи ачык айдышмалы болсак, команданы топламагы маңа табшырмалыды.

— Мен ол хакда җедел эдишип дурмаярын — дийип, доктор айтды.— Мениң достум команданы сизиң билен биле топламалы экени. Бу ялңышлык, сизи ынандырярын, төтәнлейин бир болаян зат. Бу ерде үйтгешик бир максат билен эдилен хич зат ёк. Онсоң болса, сэр, мениң гөвнүме болмаса, өзүңизе мистер Эрроуның-да ярамаяндыгыны айтдыңыз.

— Яранок, сэр. Мен онуң оңат деңизчидигине ынанярын. Йөне велин, ол команданы бичак башына гойберйәр. Өз матрослары билен сүрреклешип йөр. Кораблың штурманы матрос-

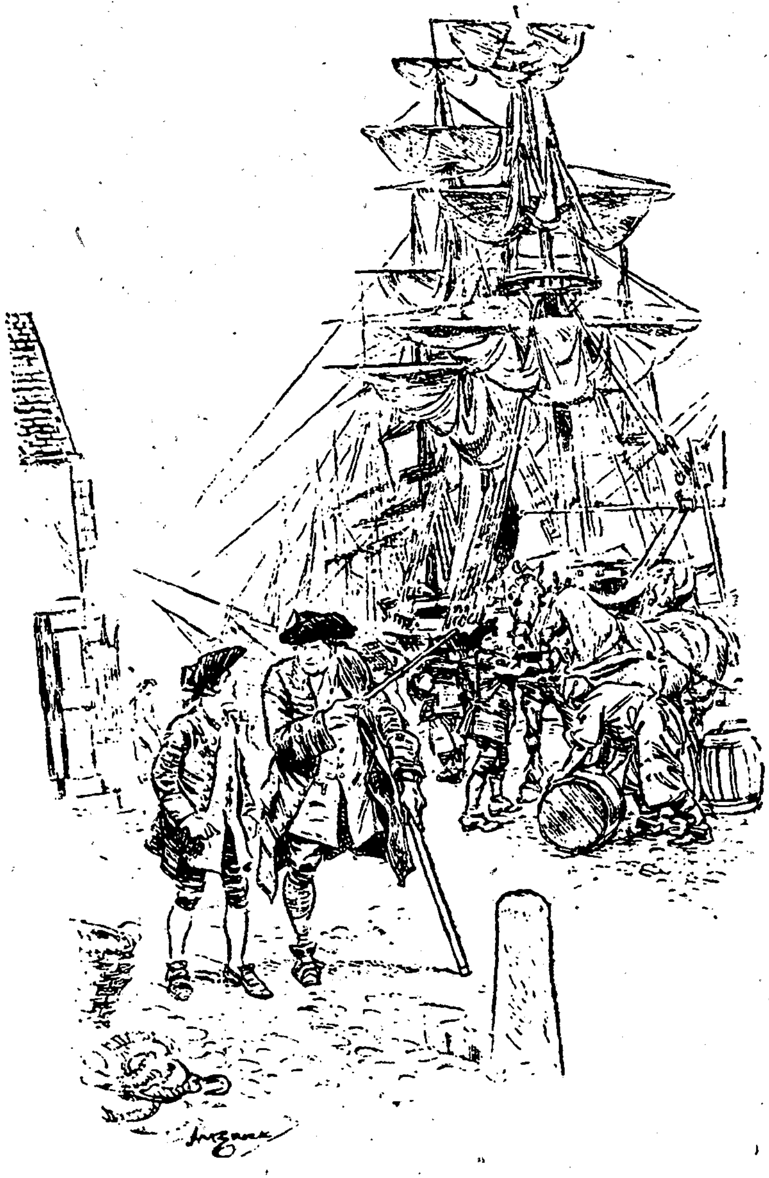

лардан өзүни бир четрәкде сакламалыдыр. Ол олар билен ичишип, серхошлык этмели дәлдир.

— Сиз оны ичип серхош болуп йөрен бир адам дийжек болярсыңызмы? — дийип, Сквайр сорады.

— Ёк, сэр — дийип, капитан жогап берди.— Мен диңе онуң команданы халыс башына гойберйәндигини айтмак ислейәрин.

— Инди болса айдың — дийип, доктор сорады.— Сизиң бизден ислейәниңиз нәме?

— Сиз бу йүзүше уграмагы берк йүрегиңизе дүвдүңизми, жентльменлер?

— Атылан ок дашдан гайдян дәлдир — дийип, Сквайр жогап берди.

— Өрән оңат — дийип, капитан айтды.— Эгер сиз мениң гүррүңлерими шу махала ченли сабырлылык билен диңләп отуран болсаңыз, ызына хем гулак асың. Дәри билен яраглары гәминиң бурун тарапында, матросларың голайжагында ерлешдирйәрлер. Ол затлар үчин сизиң каютаңызың астында ажайып ер бар ахырын. Нәме үчин олары шол ерде ерлешдирмели дәлмиш? Мунуң өзи илкинжи зат. Соңра сиз өзүңизе дөрт саны хызматкәр алыпсыңыз. Олары-да маңа айдышларына гөрә, бурун тарапда матросларың арасында ерлешдирмекчи болярлар; эйсем, нәме үчин олары өз каютаңызың гапдалында ерлешдирмели дәл? Бу болса икинжи зат.

— Нәме, сизиң үчүнжиңиз хем бармы? — дийип, мистер Трелони сорады.

— Бар — дийип, капитан айтды.— Бичак көп янраярлар.

— Хава, герегинден артык көп янраярлар — дийип, доктор ылалашды.

— Мен эдил яныжа өз гулакларым билен эшиден затларымы айдайын — дийип, капитан Смоллетт сөзүни довам этди.— Хамана еизде нәбелли бир аданың картасы бармыш. Хамана шол картада хазыналарың гөмлен ерлери атанак билен гөркезиленмиш. Хамана ол ада...

Ол шу ерде бизиң адамызың узаклыгыны-да, гиңлигини-де долы такыклык билен айтды.

— Мен оны екеже адамының янында-да айтмандым — дийип, Сквайр алланичигси болды.

— Шейле болса-да, ол хакда өңъетен матрос билйәр, сэр — дийип, капитан гаршы чыкды.

— Мунуң хеммесини сиз агзыңыздан сыпдырансыңыз, Ливси — дийип, Сквайр гыгырды.— Я-да, Хокинс, сенсиң.

— Оны инди ким агзындан сыпдыран болса-да тапавуды ёк — дийип, доктор айтды.

Мен мистер Трелониниң шунча жанысып өзүни аклайшыны, оңа докторың-да, капитаның-да ынанмаяндыгыны аңладым. Менем оңа шол махал ынанмадым. Себәби ол, хакыкатданам, якасыны танадан янрады. Хәзир велин, мен онуң хакыкаты

айдандыгына ынанярын. Хазыналар адасының ниреде ерлешйәндиги команда бизсизем аян экени.

— Мен, жентльменлер, ол картаның хайсыңызда гизленйәндигини-хә билмейәрин — дийип, капитан сөзүни довам этдирди.— Йөне мен оны өзүмденем, мистер Эрроуданам гизлин сакламалыдыгыны берк айдярын. Эгер шонуң ялы болмажак болса, мени ищден бошатмагыңызы хайыш эдерин.

— Дүшүнйәрин — дийип, доктор айтды.— Биринжиден-э, сиз герекмежек гүррүңлериң соңуна чыкмак ислейәрсиңиз. Икинжиденем, сиз әхли ынамдар адамлары гәминиң ыз тарапына топламак хем гала гурмак ислейәрсиңиз. Башга сөз билен айданында, сиз топаландан горкярсыңыз.

— Сэр — дийип, капитан Смоллетт айтды.— Мен гаты гөрүб-ә дурамок, йөне өзүмиң айтмадык затларымы дийдирмеклерини ислемейәрин. Эгер топалаң хакында горкусы бар болса, скеже капитанам деңзе чыкмага разы болмаз. Мен мистер Эрроуның догручыл адамдыгына ынанярын. Матросларың көпүси догручыл адамлар. Белки, гәмидәкилериң хеммеси догручыл адамлардыр. Эмма мен гәминиң хем гәминиң үстүндәки хер бир адамының ховпсузлыгына жогап берйәрин. Мен хәзир бу ерде көп задың эдилмелиси ялы эдилмейәндигини гөрйәрин. Маңа этияч үчин кәбир затлары этмәге ругсат бериң я-да мени ишден айрың. Ынха мениң-э айтжак затларым.

— Капитан Смоллетт — дийип, доктор йылгырып сөзе башлады.— Сиз сычан догран даг хакындакы басняны эшитдиңизми! Сиз мени багышлаң, йөне сиз маңа ол басняны ятлатдыңыз. Сиз бу ерик гелениңизде мен, өз паригимден ант ичйәрин, бизден хас көп зады талап эдермикәңиз өйдүпдим.

— Сиз өрән аңлы экениңиз, доктор — дийип, капитан айтды.— Мен бу ерик гелип, иш хакымы талап этмекчидим, себәби мистер Трелони мениң гүррүңиме гулак асар диен умытдан тамам гыл ёлнан ялыды.

— Ёгсамам гулак асмаздым! — дийип, Сквайр гыгырды.— Эгер-де, Ливси болмадык болса, мен сизе оваррацам аңырсына гүмүңизи чекиң дийип айдардым. Эмма велин, мен нәхили болса-да, сизиң гүррүңиңизи диңледим. Шонуң үчин сизиң талап эдишиңиз ялы эдерин. Шейле-де болса, мениң сиз хакдакы пикирим оңат тарапына-ха үйтгәндир өйтмәң.

— Өз халаныңыз, сэр — дийип, капитан айтды.— Мениң өз боржумы бержай эдендигиме сиз соңра дүшүнерсиңиз.

Капитан Смоллетт шейле дийди-де, чыкып гитди.

— Трелони — дийип, доктор дилленди.— Мениң чакымың терсине, корабла ики саны догручыл адамыны — капитан Смоллетт билен Жон Сильвери чагырандыгыңа гөз етирдим.

— Сильвер, дийениңизе мен хә дийжек — дийип, Сквайр гарачыны билен айтды.— Эмма яңкы агзына гелени самахыллап дуран кеззабың өзүни алып баршыны велин, эркек адама,

деңизчә, иң болманда иңлис адамсына мынасып хасап этмейәрин.

— Боля-да, гөрүбберерис — дийип, доктор айтды.

Биз палуба чыканымызда матрослар эййәм ярaглары хем дәрилери дашап йөрен экенлер. Олар иш вагтында Йо-хо-хоны айдярдылар. Капитан билен мистер Эрроу ишлере серенжам берйәрдилер.

Бизи тәзече ерлешдиришлери мениң бичак гөвнүмден турды. Гәмидәки әхли затлары тәзеден үйтгетдилер. Гәминиң ыз тарапында алты саны каюта абзаллашдырылыпды. Олар этияч үчин эдилен гечелге аркалы камбуз[1] хем-де бак[2] билен биригйәрди. Илкибада олар капитана мистер Эрроува, Хантере, Җойса, доктора хем Сквайра ниетленипди. Эмма соңра оларың икисини Редрут билен маңа бердилер. Капитан билен мистер Эрроу болса палубада гәми мердуваның ёкарсындакы пессежик отагжыкда ерлешдилер. Ол отагжыкдан гөни ызкы рубка[3] чыкмак болярды. Догры, ол даражыкды, эмма шейле-де болса, ики саны өрме салланчак ерлешдирип болды. Бейле ерлешишден хатда штурманың гөвни хем битен ялы болуп гөрүнди. Белки, Эрроу хем команда ынанян дәлдир. Умуман бу диңе мениң чакламам, себәби басым өзүңизем гөрерсиңиз, ол гәмиде узак сакланмады.

Ахыр соңы кенардан гайык билен иң соңкы матрослар хем олар билен Шиллиң узын Җон геленинде биз дәрилери дашап, өз каюталарымызы бежеришдирип, ыхлас билен ишлейәрдик.

Ашпез маймын ялы чакганлык билен гәмә дырмашып чыкды-да, бизиң нәме билен мешгулдыгымызы гөрүп:

— Эй, достлар, сиз нәме иш эдйәрсиңиз? — дийип гыгырды.

— Дәрили челеклери гөчүрйәрис, Җон — дийип, матросларың бири җогап берди.

— Нәме үчин бейдйәрсиңиз, ал какмышлар дийсе? — дийип, Шиллиң узын гыгырды.— Биз бейдип, эртирки гайтгыңдан галярыс ахырын!

— Олар мениң буйругымы бержай эдйәрлер — дийип, капитан онуң сөзүни бөлди.— Сиз болсаңыз, гадырдан, матрослар вагтында агшамлык эдинер ялы, чалтрак нахарханаңыза барың.

— Лепбей, сэр — дийип, ашпез җогап берди.

Ашпез элини маңлайына дүшүп дуран сачына етирди-де, нахарханаының гапысындан гирип гитди.

Ынха, бу говы адам, капитан — дийип, доктор айтды.

— Болуп биләйҗек зат, сэр — дийип, капитан Смоллетт җогап берди.— Сересабрак сересабрак болуң, огланлар!

Капитан Смоллетт шейле дийди-де, матрослара тарап ыл-

---

[1] Камбуз — гәми ашханасы.
[2] Бак — кораблың өңүндәки бейик ер.
[3] Рубка — палубада гәмини доландырылян бейик ер.

гады. Матрослар ичи дәрили челеги тогалап гелйәрдилер. Капитан бирденкә мениң кораблың орта гүрпүнде ерлешдирилен айланян докуз фунтлук мис топа середип дуранымы гөрди-де, мениң үстүмден дүшди.

— Эй, юнга — дийип, ол гыгырды.— Ханы, гараңы сайла шол ерден! Бар ашпезиң янына, ол саңа иш тапып берер.

Мен нахархана ылгап баряркам, онуң доктора:

— Гәмиде мен ләлиҗеклериң болмагына чыдам эдип билмейәрин — дийип, гаты сес билен айдандыгыны эшитдим.

Мен эдил шу минутда Сквайрың капитаның чыдамсыз бир адамдыгы хакында айданы билен бүтинлей ылалашяндыгыма сизи ынандырярын. Шундан соң, капитаны бичак йигрендим.

X бап

ЙҮЗҮШ

Башагайлык бүтин гиҗеләп довам этди. Биз затлары бир эйләк, бир бейләк чекйәрдик. Гайык *болса зол-зол* Сквайрың Блендли тетелли достларыны кенардан бәрик алып гайдярды. Олар Сквайр билен хошлашмак хем оңа саг-аман гидип гел диймек үчин гелйәрдилер. Маңа шундан озал «Адмирал Бенбоуда» хич махал бейле көп ишлемек миессер гелмәнди.

Мен халыс ит ялы яданымда даң атмагына аз галып, боцман сурнай чалды-да, команда лабыры галдырып башлады.

Мен, догрусыны айданымда, хәзиркиме ики эссе ядасамам палубадан гитмездим. Бу затларың хеммеси — гысга-гысга буйрукларам, йити-йити сыкылыклар хем-де корабль фонарының өчүгси ягтысы астында галҗаңлык билен ишлейән адамларам мениң үчин тәзеликди, хемем гызыклыды.

— Эй, Доңузбут [1], ханы айдыма зовлатсана — дийип, матросларың бири гыгырды.

— Өзем көнесинден! — дийип, башга бири сесленди.

— Боляр, огланлар — дийип, палубада голтугы пишекли дуран Шиллиң узын Җон айтды.

Ол шондан соң:

Он бәш адам чыкып өлиң сандыгна

— дийип, маңа өрән таныш болан айдыма зовлатды.

Әхли команда болса оны:

Йо-хо-хо, алыпдырлар ара бир чүйше ромы! —

дийишип алып гөтердилер. Матрослар соңкы «хоны» айданларында лабыры галдырян чархың рычагына агзыбирлик билен басярдылар.

---

[1] Шиллиң узын Җон Сильвериң бир аягы болмансоң, онуң гевреси туссә тутулан доңуз будуна меңзәр дурарды. Шонуң үчинем матрослар оңа Доңузбут дийип ат бердилер.

Мениң ядыма көне «Адмирал Бенбоу» дүшди-де, бирденкә мерхум Бонсуң сеси матросларың хоруна гошулан ялы болуп эшидилди.

Басым лабыр галдырылды-да, гәминиң бурнуна беркидилди. Ондан ашаклыгына сув дамып дурды. Шемал елкенлери чиширди. Ер ызда галып башлады. Бизиң даш-төверегимизи алып дуран корабллар дашлашып уграды. Мен иң болманда бир сагатҗык хем болса иркилип, гөзүмиң авусыны алайын дийип, өз койкама гышарянчам, «Испаньола» «Хазыналар Адасына» тарап өз йүзүшине башлады.

Мен өз сыяхатым хакында җикме-җик язып отурҗак дәл. Онуң өзи бичак шовлы болды. Корабль түйс кораблҗан болуп чыкды, команда теҗрибели деңизчилерден дүзүлендигини гөркезди. Капитан өз ишини эзберлик билен алып барды. Эмма биз Хазыналар Адасына барайянчак болан ики-үч саны вака велин ятлап гечмәге мынасып.

Хемме затдан өңурти мистер Эрроуның капитаның пикир эдишинден хас эрбетдиги белли болды. Матросларың арасында онуң хич хили абрайы ёкды, оңа хич ким гулагам асмаярды. Эмма бетерден-бетери бар. Ол йүзүшиң бириҗи гүнүнден соң, палуба гөзлерини үмезледип, яңакларыны гызардып чыкып башлады. Дили пелтеклейәрди. Онуң йүзүнде серхошлыгың башга-да аламатлары барды. Соң-соңлар оны каютасына кәйәп, утандырып ковмалы болды. Мистер Эрроу йыгы-йыгыдан йыкылып, бир ерине шикес етирйәрди. Онуң өз койкасындан турман, узаклы гүнләп ятан махаллары хем болярды. Мистер Эрроуның, догры, бирки гүн саг гезйән махалларам болярды. Шейле гүнлерде ол гараз эйдип-бейдип өз ишине хөтде-де гелйәрди.

Биз онуң арагы нирeден аляндыгыны хич билип билмейәрдик. Бу хакда бүтин корабль келле дөвйәрди. Биз оны аңтабам гөрдүк, эмма хич зат чыкмады. Онуң гөс-гөни өзүнден соран махалымызда хем серхош вагты болса-ха, йүзүмизе середип хахахайлап гүлйәрди, серхош дәл махалы болса өмрүнде сувдан башга зат датмаяндыгы хакында ант ичип, авы ялап башлаярды.

Ол штурман хөкмүнде көр-көпүге-де дегенокды, гайтам матросларың арасында эрбет тәсир дөредйәрди. Онуң эрбетлик билен гутарҗакдыгы гөрнүп дурды. Онуң апы-тупанлы гиҗелериң биринде кораблдан ёк боланлыгына-да хич ким гең галыбам, гынаныбам дурмады.

— Бортдан ашак гачан болса герек! — дийип, капитан нетиҗе чыкарды.— Айбы нәме, җентльменлер, бу ягдайың өзи гайта бизи оны гандаллап сакламакдан халас этди — дийип, ол сөзүниң үстүне гошды.

Шейлелик билен биз штурмансыз галдык. Командадан кимем болса бирини бу везипә беллемек герекди. Хеммелер дил бирикдирип, боцман Җоб Эндерсоны сайладылар. Оңа

энтегем өңкүси ялы боцман дийийәрдилер, йөне ол штурманың везипесини ерине етирйәрди.

Көп сыяхат эден хем деңзи оңат билйән мистер Трелониниң хем бу ише непи дегди. Ол оңат хова болан чагларда вахтада дурярды. Икинжи боцман Израэль Хендс жаныпкеш хем тежрибели гарры деңизчиди. Оңа хер бир иши табшырсаң-да болжакды.

Ери геленде башга бир зады хем айдып гечейин, Израэль Хендс Шиллиң узын Сильвер билен-де достды. Эгер мен Сильвериң адыны агзан болсам, ол хакда долурак айтмалы болар.

Матрослар онуң бир аяксыз гөвреси доңзуң будуна меңзәп дурансоң, оңа Доңузбут дийийәрдилер. Ол эллерини бош сакламак үчин пишегини йүп билен бойнундан айлап данярды. Онуң пишегини дивара дирәп, кораблың хер бир херекетине чайканжырап, мисли гуры ердәки ялы, ап-аркайын нахар бишириp дуршуна серетмегиң-де кейпи барды. Палубаның гиң еринден йөрите өзи үчин гечирилен ургандан япышып, онуң тупан вагтында палубада чакганлык хем чаласынлык билен эйләк-бейләк окдурылышына томаша этмек хасам гызыклыды. Бу ургана матросларың арасында «Шиллиң узын Жонуң ысыргасы» дийлип ат берилйәрди. Ол хайдап гелйәркә «ысыргадан» кә тутярды, кә-де пишегине япышярды, я-да болмаса, пишегини шол йүпүң үстүне атып, ызы билен сүйреклэп алып гайдярды.

Шейле болса-да, Сильвер билен өңки вагтларда йүзен матрослар онуң инди озалкысыча ёкдугына бичак гынанярдылар.

— Бизиң Доңузбудумыз йөнекей адам дәлдир — дийип, маңа икинжи боцман гүррүң берипди.— Яшлыгында ол мекдебем гөрен адам, эгер ол ислесе, китап ялы гүрләбем билйәр. Онуң батырлыгыны дийсене! Бизиң Шиллиң узын Жонумызың янында ёлбарсың дагының хем маңысы болмаз. Мен онуң ярагсыз-бейлекисиз дурка үстүне дөрт саны адамының топуланыны гөрдүм, ол болса оларың хеммесиниң боюнларындан тутды-да, келлелерини ынха шейле эдип чакышдырды.

Әхли команда Жон Сильвери хорматлаярды, хатда онуң буйрукларыны-да ерине етирйәрдилер. Ол хер бир адамың дилини тапярды, хер бир адамының гөвнүни авламагы башарярды. Мениң билен болса ол айратынам якымлыды. Мен хер гезек онуң бичак тәмиз саклаян камбузына геленимде, бегенжиниң чени-чакы болмаярды. Сильвериң гап-гачлары тертип билен асылгыды хем пәкизеликден яңа ялпылдашар дурарды. Чүңкде, капасаның ичинде болса тотугуш отырды.

— Хокинс, ичерик гир-де, Жон билен бираз гүмүр-ямыр этсене — дийип, маңа Сильвер айдарды.— Мениң сени оңат гөршүм ялы хич кими хем оңат гөрйән дәлдирин, оглум. Янжагазымда отур-да, гулак ас. Ынха Капитан Флинт... мен мешхур галтаманың хорматына өз тотыма Капитан Флинт дийип, онуң

адыны дакдым... Ынха, онсоң Капитан Флинт бизиң йүзүшимизиң шовлы болҗакдыгына велилик билен гүвә гечйәр... Догры дәлми, Капитан.

Тотугуш бичак чалт-чалтдан:

— Пиастрлар! Пиастрлар! Пиастрлар! — дийип гайталап башлаяр.

Тотугуш муны тә гүйчден дүшйәнчә я-да Җон онуң капасасыны яглык билен өртәййәнчә гайталаярды.

— Бу гушуң яшы, мегерем, ики йүз дагы бар болса герек, Хокинс — дийип, Сильвер маңа гүррүң берди.— Тотугушлар эбедилик яшаярлар. Мениң тотугушумың гөрен яман ишлерини диңе гөрсе мелгунлар гөрендир. Ол Инглeнд билен, ады белли галтаман капитан Инглeнд билен йүзүпдир. Тотугуш Мадагаскарда, Малабарда [1], Суринамда [2], Провиденсде [3], Порто-Беллода [4] болупдыр. Ол гарк эдилен галеонларың [5] йүклерини сувдан чыкарышларыны гөрүпдир. Тотугуш, ана, шонда «пиастр» дийип гыгырманы өвренипдир. Бу ерде гең галып отурасы задам ёк: шол гүн үч йүз элли мүң пиастры сувдан чыкарыпдырлар. Хокинс! Бу тотугуш Гоаның [6] голайында Хиндистаның вице-королының үстүне чозушлыга-да гатнашыпдыр. Гөрәймәге велин, чагаҗа гуш ялы... Йөне велин, сен дәриниң ысыны алан болсаң герек, догры герек, капитан?

— Ханы, гәмини башга яна өвүрсене? — дийип, тотугуш гыгырды.

— Бу өрән оңат деңизчидир — дийип, ашпез айтды-да, җүбүсинден бир бөлеҗик гант чыкарып, оңа узатды.

Тотугуш капасаның гөзенеклерини чокалашдырып, хапа-хапа сөгүнмәге башлады.

— Газана янашсаң, ислееең-ислемесең гарасы ёкушяр — дийип, Җон маңа дүшүндирди.— Бу бетбагт бигүнә гарры гуш мүң мелгун урсун дийип сөгүнсе-де, өз сөгүнйән задына дүшүнмейәр. Бу гуш хут худайың алнында-да сөгүнер.

Җон шейле дийип, маңлайындакы сачларыны дабара билен аркан гайтарышдырды велин, мен бу адамыны өз янымдан дүнйәде иң салыхатлы адамларың бири хасап этдим.

Сквайр билен капитан Смоллеттиң арагатнашыклары энтегем өңкүси ялы дартгынлыды. Сквайр хич хили сыпайычылыксыз бейлекисиз оңа өз йигренҗини билдирйәрди. Капитан хич махал Сквайр билен гүрлешмейәрди. Сквайр ондан оны-муны соран вагтында болса, гысга хем совук җогап берйәрди. Капитан команда хакында эрбет пикир йөредип ялңышандыгыны боюн алмалы болды. Көп матрослар җаныпкешлик билен иш-

---

[1] Малабар — Хиндистаның гүнорта-гүнбатар якасындакы бир область.
[2] Суринам — бу-да Голланд Гвианасы (Гүнорта Америкада).
[3] Провиденс — Хинд океанында бир ада.
[4] Порто-Белло — Шотландияда бир порт.
[5] Галеонлар — испан Америкасындан Испания алтын дашаян кораблар.
[6] Гоа — Хиндистаның территориясындакы португал колониясы.

лэп, эхли команда өзүни тертипли-дүзгүнли алып барярды. Гэмини болса капитан жаны-дили билен оңат гөрйәрди.

— Гэми рул-а, сэр, мисли оңат аялың адамсының диенини эдиши ялы диен эдйәр. Эмма велин, биз энтек өйүмизе доланып гелемзок. Йүзүшимиз болса маңа энтегем өңкүси ялы яранок — дийип, капитан сөзүниң үстүне гошды.

Капитан бу сөзлери айдярка Сквайр оңа тарап аркасыны өвүрди-де, йүзүни ёкары тутуп, палубада ики яна гезмелемәге башлады.

— Бу адам мениң сабыр кәсәми пүрепүрлемән гойжак дәл-ов — дийип, Сквайр айтды.

Биз басым апы-тупаны башдан гечирмели болдук. Бу болса, гайтам, бизиң «Испаньоламызың» абрайыны ёкары гөтерди. Команданың гөвни битин ялыды. Мунуң гең-таңлыгы-да ёкдыла. Мениң пикиримче, илкинжи гезек деңзе чыкан Нухдан соң, хич бир гәминиң командасы-да бизиңки ялы, хүлли-хүлли эдилмәнди. Деңизчилере ичере сүйжи сув гарылан ичгиден — грогдан ики порция бермек үчин сәхелче бахана етерликди. Сквайр матросларың бириниң доглан гүни хакында эшитдиги хеммелери ичине яг, сүйт, юмуртга гарылан көкелер билен хеззетлейәрди. Палубада элмыдама ичи алмалы челеклер дурарды, ким ислесе, ислән вагты барып ийибермелиди.

— Мунуң ялы хүлли-хүллүден хич хили оңатлык чыкмаз — дийип, капитан доктор Ливсә айдярды.— Мунуң өзи олары сандан чыкарар. Сиз бери маңа ынаның.

Йөне велин, алмалы челеклериң бизе бичак улы хызмат гөркезендигини өзүңиз хем гөрерсиңиз. Биз шол челегиң аркасындан ховп хакында вагтында хабардар эдилдик хем дөнүк адамларың элинден өлмекден халас болдук.

Мунуң өзи шейле йүзе чыкды. Биз адамыза шемалың елеси билен чыкмак үчин илкибада тропик тайдан өвүсйән гураксы елиң — пассатларың гаршысына йүздүк. Мен муны садарак эдип айдып билемок. Бир гөрсек, биз ада тарап шемалың ыгы билен барярыс. Биз аданы гөзъетимде гөрерис диен умыт билен гиже-гүндиз алыслара середйәрдик. Бизиң хасапламаларымыза гөрә, бир гиже-гүндизе-де етер-етмез йүзмелидик. Я-ха шу гиже, я-да гич галса, эртир гүнортана ченли биз Хазыналар Адасыны гөрмелидик. Гүнорта, гүнорта-гүнбатар курс билен барярдык. Алнымыздан бирсыдыргын шемал өвүсйәрди. Деңиз парахатды. «Испаньола» өңе дазлап барярды. Кәте онуң бурнундан өңе чыкып дуран агажыны толкунлар эзйәрди. Хемме затлар гүлала-гүллүкди. Хеммелериң кейплери көкди, йүзүшимизиң илкинжи ярымының шовлулык билен гутаржагына хеммелер шатланярды.

Гүн яшып, мениң ишим тамамлананда өз койкама тарап уградым-да, бирденкә алма иймеклиги күйүме гетирдим. Мен тизлик билен палуба чыкдым. Вахтачы гаравуллар гәминиң бурнунда дуруп, аданы гөрмек умыды билен деңзе середйәр-

дилер. Рулчы елкенлериң ел дүшйән чүңклериние середип ювашҗадан сыкылыклаярды. Хемме затлар үмсүмликди, диңе бортдан аңырда сув шилдирдейәрди.

Челекде диңе екеҗе алма галан экени. Оны алмак үчин мен челегиң ичине гирмели болдум. Челегиң ичинде отурышыма сувуң шилдирдисине хүвдүленип хем гәминиң бирсыдыргыны чайканҗырап баршына меймирәп, тас иркилен экеним. Бирденкә бири палубада челегиң гапдалында аграслык билен отурды. Челек чалаҗа ыранып гитди. Гелип отуран челеге аркасыны берен болса герек. Мен челекден чыкмалы боланымда бирденкә яңкы адам гүрләберди. Мен Сильвериң сесини танап, ол кәбир затлары айдайянча нәме болса-да мен челекден чыкмазлыгы йүрегиме дүвдүм. Мен горкудан хем хөвесекликден сандыраклап, челегиң дүйбүнде сүйндүм. Мен илкинҗи сөзлемден гәмидәки хошниетли адамларың хеммесиниң язгыдының элимдедигине дүшүндим.

XI бап

АЛМАДАН БОШАН ЧЕЛЕГИҢ ИЧИНДЕ ОТУРЫП, МЕНИҢ ЭШИДЕН ЗАТЛАРЫМ

— Ек, мен дәлдим — дийип, Сильвер айтды.— Капитан Флинтди. Мен болсам онуң квартирмейстеридим, азык-овкат мүдирлигини алып бярдым. Себәби мениң аягым агачданды. Мен аягымы гарры Пьюнуң өз иллюминаторыны — ики гарагыны йитирен ишинде алдырыпдым. Оны алым хирург кесди. Ол коллежде окап, әхли латын дилини ятдан билйәрди. Шейле болса-да, ол дар агаҗындан сыпып билмеди. Оны хем бейлекилериң гапдалында ит ялы, гүне какатмак үчин Корсо-Каслде дардан асдылар... Хава! Олар Робертсиң адамларыды. Өзлерем корабларының адыны үйтгедендиклери үчин өлдүлер. Кораблың адыны шу гүн «Король багты» дийип тутян болсалар, эртир башга бир зат дийип тутярдылар. Мениң пикиримче, гәми илки нәхили атландырылан болса, онуң ады шонуң ялы хем болмалы. Биз «Кассандраның» адыны үйтгетмедик хем ол бизи Малабардан Ингленд Хиндистаның вице-королыны басып аландан соң, өйүмизе саг-аман алып гелди. Флинтиң «Морж» дийлип атландырылян көне кораблы хем адыны үйтгетмеди. Онуң бортуна ченли гараган болуп дурды, алып гелйән алтынының аграмындан яңа болса тас кораблың өзи сувуң астына гидипди.

— Ах, ол Флинт нәхили эдермен экени! — дийип, бизиң матросларымызың иң үмсүм бири хайран галды.

— Дэвис хем айдышларына гөрә шондан пес болмандыр — дийип, Сильвер айтды.— Йөне мен онуң билен хич махал йүзмедим. Мен илкибада Ингленд билен, соңра болса Флинт билен йүздүм. Инди болса деңзе өзүм чыкдым. Мен Ингленде

докуз йүз фунт стерлинг, Флинтде болса, ики мүң фунт стерлинг газандым. Йөнекей матрос үчин мунуң өзи кемҗе-кердем зат дәл. Пулларың хеммеси банкда гоюлды, олар оңат процент берйәрлер. Иш газанмакда дәл-де, оны аявлы саклап билмекде... Ханы инди Инглендиң адамлары? Билмейәрин... Ханы Флинтиң адамлары? Оларың көп бөлеги шу ерде кораблда, яглы көке аланларына бегенишип йөрлер. Оларың көпүси ылханат гедай ялы болуп, кенарда яшадылар. Худай бар, ачлыкдан хеләк болдулар! Гоҗа Пью гөзүни, шонуң билен хая-шеримини-де йитиренде, йылына ики мүң фунт алып яшап башлады. Мисли парламентдәки лордуң барды-да. Ханы инди ол? Өлүп, җеседи ерде чүйрәп ятыр. Эмма ики йыл мундан озал ол эхлиҗе задыны совуп-совуртлап гутарды. Ол гедай гезип, садака диләп башлады, огурлык-җүмрүлик этди, адам өлдүрди, шейле-де болса, ийҗегини тапып билмеди!

— Галтаман болсаң хем гөр, нәхили боляр экен! — дийип, яш деңизчи айтды.

— Галтаман болсаңам, акмак болма! — дийип, Сильвер суңшурды.— Умуман, мен бу гүррүңи сен хакда айдамок-ла. Сен яш болсаңам, акыллы башың бар. Сени алдап билмезлер! Муны мен сени гөрен бадыма аңладым. Шонуң үчин сениң билен эркек адам ялы геплешйәрин.

Мен бу гарры кеззабың әдил маңа айдан гоп бериҗи сөзлерини иле-де айдып отурышыны эшиденимде, нәхили дуйгыны башдан гечирендигими гөз өңүне гетирип билерсиңиз.

Эгер башарсам, мен онуң келлесини алардым...

Сильвер болса өзүни диңленйәндир өйдүп гөвнүне-де гетирмән, гүррүңини довам эдип отырды.

— Шовлулык җентльменлериниңки[1] хемише шейле боляр. Оларың дурмушы агыр, олар дар агаҗындан асылмак ховпуна төвекгеллик эдйәрлер, эмма ийип-ичишлерини гөрсең велин, мисли гөреше чыкарылҗак пәлванларың бакылышы ялыдыр. Олар йүзүше бир йүз; ики йүз шайылык мис пул билен ураярлар, доланып геленлеринде болса йүзлерче фунт гетирйәрлер. Олҗалар ичилип гутаряр, пуллар харчланяр, соңра болса ене-де екеҗе көйнек билен деңзе чыкярлар. Эмма мен велин бейле этмейәрин. Мен өз пулларымы бөлүшдирип, айры-айры банкларда гойярын, эмма бетгүманлык дөретмезлик үчин хич махал токга пулы бир ерде гоймаярын. Шейдип, мен, гөрүң, элли яшадым. Бу йүзүшден гайдып гелип, мен хакыкы җентльменлер ялы яшарын... Шейле яшамага вагт етди дийййәрмисиңиз? Етенинде нәме мен шуңа ченли хем эрбет яшамадым. Мен өзүмден хич зады гайгырмадым. Юмшак ерде ятып-турдум, тагамлы ийип-ичдим. Диңе деңизде, догры, кәте агыррак болярды. Мен нәхили башладым? Сениң ялы йөнекей матрослыкдан башладым.

[1] Шовлулык җентльменлери — галтаманларың лакамы.

— Сизиң инди өңки пулларыңыз көйсе герек — дийип, яш матрос айтды.— Бу йүзүшден соң сиз нэхили Бристолда гөрнүп билерсиңиз?

— Сениң пикириңче, мениң пулларым ниредедир өйдйэрсиң?— дийип, Сильвер гүлүмсирэп сорады.

— Бристолың банкларында я-да башга бир ерлердедир-дэ — дийип, матрос җогап берди.

— Хава, олар шол ерлердеди — дийип, ашпез айтды.— Олар биз лабыры галдырянчак шол ерлердеди. Инди болса олары мениң кемпирим эййэм өз янына аландыр. «Турба дүрби» эхли кэрендесине алнан ери, хемме энҗамлары, мүшдерилери билен сатыландыр. Кемпир болса эййэм беллешилен ерде гарашяндыр. Мен саңа ол ериң ниредедигини-де айдардым. Себэби мен бүтинлей ынанярын. Йөне бейлекилере айтманлыгым үчин олар гаты гөрерлермикэ дийип горкярын.

— Өз кемпириңизе бир ынанярмысыңыз? — дийип, матрос сорады.

— Шовлулык җентльменлери бири-бирине кэн бир ынанып дурмаярлар — дийип, ашпез җогап берди.— Догры хем эдйэрлер. Йөне мени алдава салаймак аңсат дэл. Кимде-ким гарры Җон гүрпүлдэп гидер, ялы урганы гойберҗек болса, ол бу дүнйэде узак яшап билмез. Адамларың бири Пьюдан горкярдылар, бейлекилери Флинтден горкярдылар. Менден велин, Флинтиң өзи хем горкярды. Ол менден горкярды хем маңа гуванярды... Онуң командасы түйс ики башыны деңлэн адамларды. Мелгуның өзем олар билен ачык деңзе чыкмага йүрек эдип билмезди. Сен мени танаянсың, өвнүп дурҗак дэл. Мен бир ак гөвүнли шадыян адам. Йөне квартирмейстер боланымда велин, Флинтиң көпи гөреи гоҗа галтаманлары маңа чага ялы гулак асярдылар. Бо-хо-хов, гарры Җонуң гэмисинде нэхили тертип-дүзгүнлер барды!

— Мен саңа йүрежигими айтҗак — дийип, матрос боюн алды.— Шу гүррүңе ченли, Җон, сениң ишлериңе кэн бир питива эдип дурмаярдым. Эмма, инди велин, ынха мениң элим, мен разы.

— Сен батыр хем өрэн акыллы-башлы йигит — дийип, Сильвер айтды-да, узадылан эли шейле бир хыҗув билен гысды велин, мениң отуран челегим чайканып гитди.— Сенден мениң энтек хич махал гөрмедик аҗайып бир шовлулык җентльмениң чыкар!

Мен оларың диллерине кем-кемден дүшүнип башладым. «Шовлулык җентльменлери» дийип, олар галтаманлара айдярлар. Мен өз хакына кайыл догручыл бир матросы галтаман шайкасына гошмак үчин оны алдава салышларының тарыхының иң соңкы бабының шаяды болдум. Белки, ол иң соңкы догручыл матросдыр. Эмма мен шобада шейле матросларың еке дэлдигине гөз етирдим. Сильвер юваш-җа сыкылыклап гойберди велин, челегиң янына ене-де бири гелип отурды.

— Дикем инди бизиңки — дийип, Сильвер айтды.

— Онуң бизиңки болҗакдыгыны билйәрдим — дийип, икинҗи боцман Израэль Хендсиң сесини эшитдим. Ол бизе гошулмаз ялы, акмаклардан дәл ахырын. Дик акыллы йигитдир!

Боцман эп-эсли махаллап дымып, теммәкисини чейнеди-де, соңра түйкүрип, Шиллиң узын Җона йүзленди.

— Айтсана, Доңузбут, биз хачана ченли җерчи гайыгы ялы, ондан-оңа айланҗырап йөрмели? Гөк гүррүлдисинден ант ичйәрин, бу капитан халыс мениң петең-бизарымы чыкарды! Бесдир онуң буйрукларыны берҗай эдип йөрмек! Мениң капитан каютасында яшасым гелйәр. Оларың леззетли нахарларыны ийип, шерапларыны ичесим гелйәр.

— Израэль — дийип, Сильвер айтды.— Сениң келләң угры ёк, себәби ол элмыдама бош шаңлап дур. Эмма велин, сен гулак асып билерсиң. Сениң эшитгир гулакларың бар. Шунлукда, гулак ас:. сен өңкиң ялы кубрикде ятарсың, тагамсыз-тагсырсыз нахар иерсиң, сен душби хем табын боларсың, өзүм саңа герекли сөзи айдайянчам агзыңа екеҗе дамҗа-да чакыр алмарсың. Хемме затда маңа бил багла, оглум.

— Эйсем, нәме мен боюн товлаярынмы? — дийип, икинҗи боцман хүмүр-сүмүр этди.— Мен йөне хачана ченли дийип сораярын?

— Хачана ченлими? — дийип, Сильвер гыгырды.— Боляр, мен саңа хачана ченлидигини айдайын. Нәче гиҗрәк болса, шоңа ченли! Капитан Смоллетт биринҗи дереҗели деңизчи. Ол кораблымызы бизиң пейдамыза алып баряр. Сквайр билен докторың карталары бар, эмма оны ниреде гизлейәндиклерини нәбилейин! Оны сенем билмейәрсиң. Шонуң үчинем, гой, Сквайр билен доктор хазынаны тапсынлар-да, кораблымыза йүклешмәге көмеклешсинлер. Шондан соң биз гөрүберерис. Эгер-де мен сиз тетелли голланд догмаларына бил баглап билйән болсадым, онда ярпы ёла ченли бизи ызымыза экитмеклиге капитан Смоллетте ыгтыяр берердим.

— Бизиң өзүмизем эрбет деңизчилер дәл ахырын — дийип, Дик гаршы чыкды.

— Эрбет матрослар дәл дийип айтмак иследиң өйдйән? — дийип, Сильвер онуң айданыны дүзетди.— Биз рулы эйләк-бейләк айлап билйәс. Эмма ким курсы хасаплап билер? Оңа хич бириңизиң укыбыңыз ёк, җентльменлер. Мениң эрким етйән болса, онда капитан Смоллетте бизи орта ёла, иң болманда пассатлара ченли алып бармагына ыгтыяр берердим. Биз ол ере барсак, йүзүп барян угрумызың догрудыгыны, адам башына узаклы гүнде бир чемче сүйҗи сув ичип оңмалы болмаҗакдыгыны-ха билердик-дә. Йөне велин, мен сизиң нәхили адамлардыгыңызы билйәрин. Хазынаны корабла йүклән батларына олары *ададa какламалы болар*. Бейтмәге-де дөзеңок! Эмма сизиң велин, шол ичгә чалтрак етсеңиз боланы. Догрымы айт-

сам, сиз ялы адамлар билен ызыма гайтмалы болжакдыгым ядыма дүшенде йүрегим жиглэп гидйэр.

— Гызыбермесене, Шиллиң узын! — дийип, Израэль гыгырды.— Сениң билен хич ким жеделлешжек болуп дуранок ахырын.

— Эйсем, мен бидерек зат үчин хелэк болан улы кораблалары аз гөрдүмми? Эйсем, мен дар агажындан асылып гүне какан гоч йигитлери аз гөрдүмми? — дийип, Сильвер хыжув билен гепледи.— Нэме үчин олар шейле болдулар? Себэби ховлукдылар, ховлукдылар, ховлукдылар... Маңа гулак асың: мен деңизде йүзүп, дурмушда кэбир затлары гөрдүм. Эгер-де сиз кораблы доландырып, тупана гаршы гөрешип билйэн болсаңыз, сизиң хеммэңиз биреййэм кареталарда гайшарылып гезердиңиз. Вах, сизе ол затлар ниреде? Мен сизиң ялы адамлара белет-ле! Ромдан гарныңызы чайкарсыңыз-да, дар агажындан салланарсыңыз.

— Жон, сениң гэми руханысына меңзэп дурандыгыңы хеммелер билйэр — дийип, Израэль оңа гаршы чыкды.— Эмма велин, кораблы сенден эрбет доландырмаян башга-да адамлар болупдылар. Олар кейпи-сапа чекмеги-де башарярдылар. Эмма велин, өзлерини командир эден болуп гөркезенокдылар, өзлерем кейп чекйэрдилер, бейлекилере-де пэсгел беренокдылар.

— Хава, шейле адамлар барды — дийип, Сильвер айтды.— Йөне ханы инди олар? Пью шейле адамың бириди. Ол гедайчылыкда хор-хомсы болуп өлди. Флинт хем шейледи, Саваннада ромдан өлди. Хава, олар якымлы хем шадыян адамларды... Йөне велин, ханы олар, ынха, меселе шунда!

— Биз олары нэдерис — дийип, Дик сорады.— Эгер олар бизиң элимизе дүшэйсе, нэме этмели боларка?

— Ынха, бу адама мениң сыным отуряр! — дийип, ашпез тэсин галып айтды.— Болар-болгусыз затлар хакында дэл-де, иш хакында геп уряр. Олары, сениң пикириңче, нэме этмели болар? Адамсыз-гарасыз бош ятан бир кенара дүшүрэймели болармыка? Инглэнд болса шейле эдерди. Я-да олары доңуз өлдүрен ялы эдип пүрреленэйсемикэ? Флинт я-да Билли Бонс болса велин, шонуң ялы эдерди.

— Хава, Биллиниң шейле хэсиети барды — дийип, Израэль айтды.— «Өлүлер дишлемейэрлер» диерди. Инди онуң өзем өлүдир, өз накылыны тежрибе йүзүнде барлап билер. Хава, Билли шонуң ялы ишлере уссатды.

— Хакыкат — дийип, Сильвер дилленди.— Билли шонуң ялы ишлере пэлванды-ла. Адама гезек бермезди. Эмма мен ак гөвүнли адам, мен жентльмен: шейле болса-да, мен бу ишиң чынлакайдыгыны гөрйэрин. Хемме затдан өңде борч дуряр, йигитлер. Шонуң үчинем мен оларың өлдүрилмегиниң тарапдары. Мен парламентиң члени болуп, алтын чайылан каретада баряркам, йыланың йигренени нарпыз, олам хининиң агзында гөгерер эдип, ол канцеляр сычанларының бириниң каретама

сокулмагыны ислэп дурамок. Оглан аглар, тут вагтында бишер дийлиши ялы, онуң бишерине гарашмак герек. Эмма бишенде велин, оны какмак герек!

— Җон, сен гахрыман! — дийип, боцман хыжувлы айтды.

— Муңа энтек иш йүзүнде гөз етирерсиң, Израэль — дийип, Сильвер дилленди.— Мен диңе бир заты талап эдйәрин: маңа Сквайр Трелонини бериң. Мен хут өз элим билен онуң паңкелле келлесини җонтасым гелйәр... Дик — дийип, ол бирден сесини гаталтды.— Еңиллик эдип, челеге гир-де, маңа алмаҗык алып берсене. Бирхили богазым гуран ялы болайды.

Мениң нәхили эрбет ягдая дүшендигими гөз өңүне гетирип билерсиңиз! Эгер мениң ровгатым етен болсады, челекден чыкардым-да, зут өкҗе гөтерердим, эмма мениң йүрегимем, элимем, аягымам ысгындан гачып диен этмеди-де дуруберди. Дик аяк үстүне галҗак боланында оны Хендсиң сеси саклады.

— Саңа шол чүйрүк алманы соруп отурмак нәмә герек, Җон! Бизе говусы ром берсене.

— Дик, мен саңа ынанярын — дийип, Сильвер айтды.— Ол ерде мениң җайымда челеҗик гизленилгидир. Ынха саңа ачар. Күрүшге билен дурла-да, алып гел.

Горкудан яңа зәхрәм ярылып гелйәнем болса, мен шол минутда: «Мистер Эрроу өзүни хеләклән ромы гөр, нирeден алян экени!» дийип пикирлендим.

Дик бейләк айрылан бадына Израэль ашпезиң гулагына бир затлары пышырдап башлады. Мен бары-ёгы ики-үч сөз эшидип галдым, эмма шунуң өзем етерликди.

— Галанларың хич бири хем ылалашмаяр — дийип, Израэль пышырдады.

Диймек, корабльда энтек вепалы адамларам галыпдыр-да!

Дик доланып гелeнинде оларың үчүси хем гезекли-гезегине ичдилер. Оларың бири «багт үчин» ичди, бейлекиси «гоҗа Флинт» үчин» ичди, Сильвер хатда:

> Олҗамыза ак ёл ачҗак ел үчин,
> Ичелиң, огланлар, байлык, пул үчин!

— дийип, айдым хем айтды.

Челегиң ичи ягтылды. Мен ёкарыма середип, айың корабльың ызкы хем ел алып дуран биринҗи мачтасыны ягтылдып, асмана галандыгыны гөрдүм. Шол махал вахтадан:

— Ер! — диен сес эшидилди.

XII бап

ХАРБЫ МАСЛАХАТ

Палуба аякларың гүпүрдисинден гүммүрдәп дурды. Мен адамларың каюталардан хем кубриклерден ылгашып чыкышларыны эшитдим. Менем челекден товсуп чыкып, биринҗи

мачтаның аңырсына өврүлип, кораблың ыз тарапына гитдим-де, Хантер хем доктор Ливси билен ачык палуба чыкдым. Шол ерден болса еле тарапкы скуланың[1] үсти билен ылгадым.

Бу ере әхли команда йыгнанан экени. Айың догмагы билен думандан шобада хич зат галман сырылды. Биз узакда, гүнорта-гүнбатар тарапда бири-биринден ики миль чемеси аралыкда ерлешен ики саны пессежик байры гөрдүк. Олардан аңырда үчүнжи бир байыр хас селеңләп, энтегем чал думана бүренип отырды. Ол байырларың үчүсем догры конус шекиллиди.

Мен ол байырлара эдил дүйшде ялы болуп середйәрдим. Себәби ян-яңыжа сыпан элхенч горкымдан оңлы айңалып билмәндим. Соңра капитан Смоллеттиң буйрук берйән сесини эшитдим. «Испаньола» шемала тарап бираз бөвүр берди-де, онуң курсы аданың гүндогар тарапы билен гечди.

— Оглачлар — дийип, капитан әхли берен буйруклары бержай эдиленден соң айтды.— Кимем болса араңызда бириңизиң бу ерлери озал, хей, гөрениңиз бармы?

— Мен гөрүпдим, сэр — дийип, Сильвер айтды.— Мен сөвда гәмисинде ашпез болуп ишлейәркәм, бу ерден сүйжи сув алыпдык.

— Шу адажыгың гүнорта тарапы билен онуң еңсесине гечилип, лабыр ташланайса, оңайсыз болжак дәл ялы-ла? — дийип, капитан сорады.

— Айдышыңыз ялы, сэр. Бу адажыга Скелет Адасы диййәрлер. Өңлер бу ерде элмыдама галтаманлар сакланяр экени. Бизиң кораблымызың матросларының бири бу ерлерини галтаманларың атландырышы ялы билйәрди. Ынха, ол демиргазыкдан гөрүнйән дага Фок-мачта диййәрлер. Демиргазыкдан гүнорта тарапа үч саны даг узалып гидйәр. Олара Фок-мачта, Грот-мачта хем Бизань-мачта дийип ат берйәрлер, сэр. Эмма Грот-мачта дийилйән, хол, думан билен өртүлип дуран бейик дага көпленч «Турба дүрби» дийип ат берйәрлер. Себәби галтаманлар бу ерде лабыр ташлап, гәмилерини бежеренлеринде, ол дагың үстүнде гөзегчилик постуны гураяр экенлер. Олар гәмилерини бежерйәр экенлер, багышламагыңызы товакга эдйәрин, сэр.

— Менде карта бар — дийип, капитан Смоллетт айтды.— Ханы, середиң, бу шол адамыка бери?

Шиллиң узын Жон элине картаны аланында, онуң гөзлери йылпылдап гитди. Эмма шобада лапыкечлик онуң гөзлериниң өңүнде думан баглан ялы этди. Ол карта бизиң Билли Бонсуң сандыгындан тапан картамыз дәлди-де, онуң такык гөчүрмесиди. Бу картада үч саны гызыл атанажыкдан хем эл билен язылан хатлардан өзге хемме атлар-да, беллик эдилен

[1] Скула — бортуң хас керт болуп эгрелйән ери.

байырлар-да, чуңлуклар-да барды. Сильвериң муңа гыпанып, халыс ичи түтәнем болса, өзүни саклап, сыр билдирмеди.

— Хава, сэр — дийип, Сильвер айтды.— Эдил өзи. Ол өрән оңат чекилипдир. Бу картаны кимиң чекенлиги билнәйсе, гызыклы боларды... Галтаманлар-а, нәме, соватсыз адамлар... Ынха капитан Киддиң дуралгасы. Муны мениң матрос ёлдашым хем шейле дийипди. Бу ерде гүнорта тарап гүйчли акым болмалы. Соңра гүнбатаркы кенардан демиргазыга тарап өврүлйәр. Сиз керт бейдевинд[1] билен гидип догры этдиңиз — дийип, Сильвер сөзүни довам этдирди.— Эгер сиз дуралга барып, кораблы кренглежек[2] болсаңыз, шондан оңат дуралганы гөзләбем тапып билмерсиңиз.

— Саг болуң — дийип, капитан Смоллетт айтды.— Эгер маңа көмек деркар болайса, мен ене-де сизе йүзленерин. Гидип билерсиңиз.

Мен Жонуң ада билен танышлыгыны совукганлылык билен беян эдишине хайран галдым. Догрымы айтсам. Сильвериң мениң яныма гелйәнини гөрүп бичак горкдум. Догры, ол мениң челекде отурып, хемме айдыланлары эшиденлигими билмейәрди. Шейле болса-да, Сильвер өзүниң залымлыгы, икийүзлүлиги, корабль командасының үстүнден эгирт хәкимлик сүрши билен менде шейле бир горкы дөредйәрди велин, ол гелип, мениң эгниме элини гоянында тисгинмән зордан сакландым.

— Кемже-кердем ер дәлдир бу ада — дийип, Сильвер дилленди.— Огланжыклар үчинем бу ер кемже-кердем болмалы дәлдир. Сен бу ерде сува дүшерсиң, сен бу ерде агачлара дырмашарсың, сен бу ерде ябаны овлаклары авларсың. Өзүңем мисли ябаны овлаклар ялы болуп, дагдан-дага товсарсың. Догрусыны айтсам, бу ада середип, өзүмем йигделен ялы болярын-да, өз агач аягымы-да ятдан чыкарярын. Огланжык болмак хем аякларыңда он бармак сакламак нәхили говы зат! Эгер сениң ада билен танышмага гидесиң гелсе, гожа Жона айт. Ол саңа гарбанар ялы затжагазлар тайярлап берер.

Сильвер достлук билен мениң эгниме какып, кейтиклэп аңырлыгына гитди.

Капитан Смоллетт, Сквайр хем-де доктор Ливси дагы шкаңцлар[3] хакында бир затлары гүрлешип дурдулар. Мен өз билен затларымың хеммесини олара нәче чалт гүррүң бердигимче шонча оңат гөрйәрдим. Эмма бейлекилериң гөзүниң алнында оларың гүррүңлерини бөлмәге горкярдым. Мен олара нәхили ёл билен хабар гатжакдыгым хакда ойланып, төверек-лерден айланжырап йөркәм бирденкә мени доктор Ливси гөр-

---

[1] Бейдевинд — корабльң бурны билен шемалың аралыгындакы бурч 90°-данам аз боланындакы курса айдыляр.

[2] Корабль кренглемек — онуң бөврүни хем дүйбүни бежермек үчин гапдаллыгына дөндермек.

[3] Шканцы — грот-мачта билен бизань-мачтаның аралыгындакы гиңишлик.

ди-де, өз янына чагырды. Ол ашакда шыбыгыны галдырыпдыр-да, шонуң ызындан ибержек экени. Себәби доктор чилим чекмән узак сакланып билмейәрди. Мен башга хич ким эшидип билмез ялы, онуң хас голайжагына бардым-да, гулагына пышырдадым.

— Доктор, сиз билен гүррүңлешмели. Гой, капитан билен Сквайр каюта дүшсүнлер-де, сиз мени нәме-де болса бир бахана билен өз яныңыза чагырың. Мен сизе айылганч бир тәзелик айтжак.

Докторың йүзи чалажа үйтгеди-де, ол шобада өзүни эле алды.

— Сагжа бол, Жим, саңа айтдыржак болян задымам шоды-да — дийип, доктор хамана маңа хәзириң өзүнде хайсы хем болса бир сораг берен ялы гөрнүшде гүрледи.

Соңра Сквайр билен капитана тарап өврүлди. Олар сеслерини-бейлекилерини гаталтман, бүтинлей парахатлык билен гүрлешип дурдулар, хатда йүзлерини хем үйтгетмедилер. Эмма доктор Ливсиниң мениң хайышымы олара айдандыгыны аңладым. Соңра капитан Жоб Эндерсона әхли команданы палуба йыгнамалы дийип буйрук берди.

— Огланлар — дийип, капитан матрослара йүзленди.— Мениң сиз билен гүрлешесим гелйәр. Сиз өңүңизде ери гөрйәрсиңиз. Бу ер бизиң йүзүп гелмели адамыз. Бизиң хеммәмиз мистер Трелониниң нәхили сахы адамдыгыны билйәрис. Ол йүзүш вагтында команда оңат ишледими дийип сорады. Мен хер бир матрос өз боржуны жаныпкешлик билен ерине етирди, мундан говыны исләп хем тапып болмаз дийип жогап бердим. Мистер Трелони, доктор үчимиз сизиң саглыгыңыза, сизиң шовлулыгыңыза чакыр ичмәге каюта гидйәрис. Сизе-де бу ерде бизиң саглыгымыза, бизиң шовлулыгымыза ичер ялы грог берерлер. Эгер мениң пикирими билесиңиз гелсе, Сквайр бизе хөдүр-керем этмек билен өзүниң мылакатлы бир адамдыгыны гөркезйәндигини айдайын. Онуң хорматына «ура» дийип гыгырмагыңызы теклип эдйәрин.

Хеммелериң «ура» дийип гыгырмакларында хич бир geң галып отурасы зат ёкды. Эмма оларың шейле йүрекдешлик, шейле агзыбирлик билен гыгырышларыны эшиден минутымда мениң бизиң хеммәмизи өлдүрмекчи болянларының-да шу адамлардыгына зордан ынаняндыгымы боюн алярын.

— Капитан Смоллетте ура! — дийип, Шиллиң узын Жон бириңжи «ура» сеси кесиленде зовладып гойберди.

Бу гезегем «ура» сеси хеммелер тарапындан алнып гөтерилди.

Умуман шагалаң оңат гызанда үч жентльмен каюта дүшдүлер.

Бираз махал гечендeн соң, Жим Хокинсиңем ызындан адам ибердилер.

Мен ичерик гиренимде олар столуң башында отуран экенлер. Өңлеринде болса бир чүйше испан чакыры билен бир тарелка кишмиш дуран экени.

Доктор өз паригини дызының үстүнде гоюп, шыбыгыны сорярды, ол болса, мениң билшимче, онуң бичак толгуняндыгыны гөркезйәрди. Ызкы иллюминатор ачыкды, себәби гиже майылганлыкды. Айың ягтысының золагы гәминиң ызында узалып ятырды.

— Хаңы, Хокинс — дийип, Сквайр айтды.— Сен бизе нәме-де болса бир зады хабар бермек исләпсиң. Айт бакалы.

Мен челегиң ичинде отурып эшиден затларымың хеммесини гысгаҗык гүррүң бердим. Олар мен гутарянчам сөзүми бөлмедилер; олар дуран ерлеринден хич яңа бутнамадылар, оларың үчүсем мениң йүзүмден гөзлерини айырмаярдылар.

— Җим, отур — дийип, доктор Ливси айтды.

Олар мени столуң башында отуртдылар-да, бир булгур чакыр бердилер. Гысымымы болса кишмишден долдурдылар. Соңра оларың үчүсем маңа гезекли-гезегине баш эгип, мениң саглыгыма, мениң багтлы болмагыма хем мениң батырлыгыма ичдилер.

— Хава, капитан — дийип, Сквайр айтды.— Сизиңки хак, мениңки нәхак болуп чыкды. Мен өзүмиң бимамладыгымы боюн алярын хем сизиң гөркезмелериңизе гарашярын.

— Менем сизиң ялы бимамла, сэр — дийип, капитан гаршы чыкды.— Йүреклери гозгалаң пыгыллы, эмма өзлерини гулак асыҗы хем гөрелдели алып барян команданы илкинҗи гезек гөрйәрин. Башга бир команда болан болса, мен оларың пыгылларыны бирейһәм аңлардым-да, этиячлык чәресини гөрердим. Эмма булар маңа хиле салдылар.

— Капитан — дийип, доктор айтды.— Сизе хиле салан Җон Сильвер. Ол бичак есер адам.

— Ол реядан [1] салланаян болса хасап есер боларды — дийип, капитан гаршы чыкды.— Эмма иш-ишден гечип, сув сеңрикден агансоң, бу гүррүңлерден не пейда. Йөне бу айдылан затлардан мен кәбир нетиҗелере гелдим, эгер мистер Трелони ругсат берсе, мен олары сизе беян эдейин.

— Сиз бу ерде, капитан, сэр, ыгтыярлы, буйрубериң! — дийип, мистер Трелони белент мертебе билен айтды.

— Биринҗиден — дийип, мистер Смоллетт ыглан этди.— Бизиң әхли зады өңки болшы ялы довам эгмегимиз герек, себәби ыза чекилмәге ёл галмады. Эгер биз ыза доланҗак дийип агзымызы ачайсак, олар шол минутың өзүнде гозгалаң турзарлар. Икинҗиден, энтек бизиң вагтымыз бар, иң болманда хазынаны гөзләп тапянчаг-а зат дегҗек дәллер-дә. Үчүнҗиден, командада энтек ак йүрекли адамларам бар. Ир я-да гич галтаманлар шайкасы билен биз сөвеше гирмели боларыс. Мен

[1] Рея — мачтадан кесе гечирилип, елкенлери беркидилйән пурс.

оларың пыгылларыны билйәндигимизи аңдырмалы дәл хем олар гарашман дурка илкинҗи хүҗүм эдип, шайканы алҗырaңңылыга салмалы дийип теклип эдйәрин. Сизиң хызматкәрлериңизе бил баглап болармыка, мистер Трелони?

— Маңа ынанышыңыз ялы ынанайың — дийип, Сквайр айтды.

— Олар үч саны — дийип, капитан айтды.— Бизем үч саны, Хокинсем гошсак еди адам боляс. Командадан киме бил багласаккак?

— Мегерем, Трелониниң Сильверсиз өзүниң хакына тутанларына бил багласа болса герек — дийип, доктор айтды.

— Ек,— дийип, Трелони гаршы чыкды.— Хендсем мен хакына тутупдым. Гөрүп отурсак...

— Менем Хендсе ынанса болармыкан дийипдим — дийип, капитан бойнуна алды.

— Сиз бир ойланып гөрсеңизләң, буларың хеммесем иңлислер-дә — дийип, Сквайр өкүнч билен гепледи.— Догрусыны айтсам, сэр, мениң кораблы партладып, дыр пытрак эдәесим гелип дур.

— Шейлеликде, җентльменлер — дийип, капитан сөзүни довам этдирди.— Мениң сизе теклип эдип биләйҗек задым шулар: бизиң аматлы бир ягдая гарашып, сересабрак болмагымыз герек. Догры, мунуң аңсат дәлдиги билен-де ылалашярын. Оларың үстүне шу махалың өзүнде хүҗүм эдилсе оңат боларды. Эмма команданың ичинде кимиң бизе ак йүреклидигини билмән, биз хич хили иш гөрүп билмерис. Сересаплылыгы голдан бермән, гарашмалы. Ынха, мениң теклип эдип биләйҗек затларымың хеммеси шулар.

— Хәзирки вагтда бизе Җимден оңат пейда гетирҗек ёк — дийип, доктор айтды.— Матрослар ондан чекинип дурмаярлар, Җим даш-төверегине эсеван болманы башарян оглан.

— Хокинс, мен бүтинлей саңа бил баглярын — дийип, Сквайр хем үстүне гошды.

Бойнума алсам, мен оларың ынамларыны өдәп билмезмикәм дийип горкярдым. Эмма ягдайларың өзи шейле бир чылшырымлашды велин, мен, хакыкатданам, буларың җаныны халас этмели болдум.

Йигрими алты адамдан биз хәзирликче диңе еди адама бил баглап билҗекдик. Ол едиңем бири огланҗык, мендим. Эгер улулары хасап этсең, он докуз адамың гаршысына алты адам чыкмалыды.

УЧУНЖИ БӨЛҮМ

МЕНИҢ ГУРЫ ЕРДӘКИ БАШДАН ГЕЧИРМЕЛЕРИМ

XIII бап

МЕНИҢ ГУРЫ ЕРДӘКИ БАШДАН ГЕЧИРМЕЛЕРИМИҢ БАШЛАНЫШЫ

Мен ир билен палуба чыканымда ада маңа агшамкысындан бүтинлей башга болуп гөрүнди. Шемал ювашанам болса, биз гиҗәң ичинде эп-эсли өңе гидипдириç-де, инди пессеҗик гүндогар кенарың ярым миль бейлесинде ел дүшмейән петишликде дурдук. Аданың көп бөлегини гаралып гөрүнйән токай тутуп дурды. Бирмеңзеш чал реңкиң арасы кәбир ерлердәки ойларың сарымтыл гырасы хем сосна меңзешип дуран бейик агачларың яшыл өвүшгини билен кесилйәрди. Бу агачлар кәерлерде еке-екеден, кәерлерде болса топбак-топбак өсүп отырдылар хем токай агачларындан мазалы ёкары сайланярдылар. Эмма шейле болса-да, аданың умумы гөрнүши бичак бирмеңзешди хем йүрек гысдырыжыды. Хер бир байрың гершинде учлары чурелишип дуран яланач гаялар барды. Бу байырлар өзлериниң тәсин шекиллери билен мени хайран эдйәрди. «Турба Дүрби» бейлекилерден үч йүз я-да дөрт йүз фут бейикди хем гөвнүңе болмаса, байырларың иң тәсиниди. Учутлы эңңитлери хем кесилен ялы текиз гериш ядыгәрлик отуртмак үчин ясалан дереҗе ялыды.

Океан «Испаньоланы» шейле бир гүйчли чайкаярды велин, сув гелип шпигата [1] гуюлярды. Рострылар [2] блоклара [3] уруляр-дылар. Руль гәминиң ыз тарапының бир сагына бир солуна

---

[1] Шпигат — палуба йыгнанан сувы дөкмек үчин бортдакы дешик.

[2] Рострыл — гәминиң палубасында гайыклары хем бейлеки энҗамлары гоймак үчин агач дүшек.

[3] Блок — рострыл саклаян агач пүрс.

шаплап дегйәрди-де, бүтин корабль мисли оюнҗак ялы болуп, товсаклаярды, җыгылдаярды хем шатырдаярды. Мен элим билен бакштагдан[1] япышдым. Мениң йүрегим буланып башлады. Хемме затлар гөзүмиң өңүнде пырланярды. Мен корабль толкунларың ичи билен хайдап гелйән вагты оңа өвренишипдим, хәзир велин лабыр ташлапды, үстесине-де чүйше ялы сувуң йүзүнде пырланып дурды: бу пырлам-пач болса башымы айлап, өгедйәрди, айратынам эртирине ач гарныңа халыс аңрыңы бәрик гетирйәрди.

Гәминиң чайкамасымы я-да йүрекгысгынч чал токайларымы, я болмаса хер ерде-хер ерде гызарышып дуран яланач дашлармы, белки-де керт кенара зол-зол гүвләп урулян томларам болса әхтимал, гараз маңа нәмәниң тәсир эдендигини билемок велин, бу ерде гүн мылайымлык билен гыздырып, айдың шөхле сачып дурса-да, деңиз гушлары даш-төверегимизде җагылда-җугул гаймалашып, деңизден балык тутянам болсалар, ачык деңизде узак махаллап болан адамың ери гөренде шатланҗакдыгы тебигы задам болса, мениң йүрегими гам-гусса гаплап алды. Мениң «Хазыналар Адасына» гөзүм дүшенден оны түйс йүрекден йигрендим.

Бу сәхер бизе агыр иш гарашярды. Себәби шемал өвүсмәнсоң, гайыклары сува гойберип, гәмини үч я-да дөрт миль верплемелидик-де[2], оны бурнуң дашындан айлап, Скелет адасының аңырсындакы дараҗык богаза элтмелидик.

Мен ишим болмаса-да, гайыкларың бирине мүндүм. Гүнүң якып-яндырып гелши чекип-чыдар ялы дәлди. Матрослар өз агыр ишлерине гаргынышып, хүңүрдейәрдилер. Бизиң гайыгымыза Эндерсон командирлик эдйәрди, Ол болса бейлекилери көшешдирмегиң дерегине, гайтам өзи хеммелерден бетер гаргынҗыраярды.

— Ханы, дурубер бакалы — дийип, ол айтды-да, гаргынҗырады.— Буҗагаз затларың басым соңуна соган экерис.

«Эрбет аламат» дийип, мен өз янымдан хасап этдим. Адамлар шу махала ченли җаныпкешлик билен хөвесҗең ишләпдилер. Эмма ада чала йүзлери дүшенден тертип-дүзгүнлерини говшатдылар.

Шиллиң узын Җон рулчының янындан айрылман, оңа корабды доландырмага көмек эдйәрди. Ол бу богаза бәш бармагы ялы белетди. Шонуң үчинем өлчелип гөрленде сувуң картада гөркезилендәкиден чуң гелмеги оны геңиргендирип дурмады.

— Бу дараҗык гечелге океан гайтгыны билен газылыпдыр. Гайтгын муны хер гезек пил билен газан ялы газяр — дийип, ол айтды.

---

[1] Бакштаг — мачтаны гәминиң ыз тарапындан беркидйән берк дартылан урган.

[2] Верплемек — корабды кичиҗик лабырың — верпиң көмеги билен өңе сүйшүрмек, верпи гайык билен өңе алып гидип, сува ташлаярлар, соңра шоңа тарап корабды дартярлар.

Биз картаның йүзүнде лабырың сураты чекилен ерде сакландык. Биз эсасы ада билен Скелет адасының эдил ортасында дурдук. Адалар билен арамыз үчден бир милди. Сувуң дүйби арасса чэгеликди. Бизиң лабырымыз алапагшылды болуп сува чүмди. Гушларың болса бүтин бир топлумы онуң сесине мисли — гара булут кимин токайдан ёкары гөтерилип, асманың йүзүнде гайышып, ала-зензеле туруздылар. Эмма олар бир минут геченден соң, ене-де шахаларың арасында гизленип үмсүм болдулар.

Богазың чар-төвереги ыкҗам япыкды. Онуң бир уҗы гүр токайлыгың арасында йитип гидйэрди. Токай богазың гырасындан башланярды. Кенар яйбанды. Узакдан ярым айлав болуп байырлар ёкары галярды, Ики саны батгалы деряҗык букуҗа ердэки ховдана меңзэп дуран богаза гелип гуюлярды. Бу деряҗыкларың ики гапдалындакы өсүмликлер бирхили гөзүңи гамашдырып гелйэн йити реңки билен хайран эдйэрди. Кораблың үстүнден адада хич бир хили җай-да, агач хаятда гөрненокды. Оларың өңүни бүтинлей агачлар тутуп отырды. Эгер элимизде карта болмадык болсады, онда биз бу аданың эмеле гелели бэри бу ере дүшен илкинҗи адамлар дийип пикир этсек-де болҗакды.

Үмсүмликди, чөп башы гымылданокды. Үмсүмлиги диңе екеҗе сес бозярды. Олам аданың бейлеки тарапында гая гелип урулян толкуның узакдан эшидилйэн пагшылдысыды. Кораблың даш-төверегинден гең бир порсы ыс ёкары гөтерилйэрди. Булар чүйрэн япракларың, зеңлэн пүрслериң ысларыды. Мен доктооың мисли элине палак юмуртга дүшен ялы, ысыргап чытылянлыгыны гөрдүм.

— Мен бу ерде хазынаның барлыгыны-ёклугыны-ха айдып билҗек дэл велин — дийип, ол дилленди.— Бу ерде ысытманың бардыгына-ха өз паригимден ант ичйэрин.

Мени команданың өзүни алып баршы, гайыгың ичиндекэм ховсала салан болса, биз корабла доланып геленимизде, ол хас ховплы ягдая гечди. Матрослар палубада гезмелэп, бир затлары гүрлешйэрдилер. Иң бир болгусызҗа буйруклара-да, чытылышып гулак асярдылар хем оны гөвүнли-гөвүнсиз ерине етирйэрдилер. Парахат гуллук эдишип йөрен матрослара хем нэразылык кесели ёлугыпды. Олары хич ким тертибе салып билмейэрди. Гозгалаңың турҗак-турҗак болуп дуран ховпы чабта ягҗак гара булут ялы, үстүмизе абанып дурды.

Бу ховпы аңланлар, диңе бир биз — каютада яшаянлар дэлди. Шиллиң узын Җон тертип-дүзгүни саклаҗак болуп, элинде барыны эдйэрди. Ол бир гөрсең ялбарып, бир гөрсең ишиң өңүни өзи башлап, о топарың янындан бейлеки топарың янына хайдап барярды. Сильвер өзүни хызмата гайым мэхирли бир адам эдип гөркезмек үчин гүйҗүнде барыны эдйэрди. Ол хер бир адамының йүзүне йылгырып бакярды. Эгер бир буйрук

дагы берләйсе, Җон өзүниң агач аягында кейтикләп, илкинжи болуп ылгаярды-да:

— Лепбей, лепбей, сэр — дийип, шадыян гыгырярды.

Эдере иш болмадык вагты болса, ол бейлекилериң чытыклыгыны кән бир билдирмезлик үчин ызлы-ызына айдыма гыгырярды.

Бу айылганч гүнде болуп гечйән затларың ичинде иң айылганҗы, гөвнүмизе болмаса, Шиллиң узын Җонуң өзүни алып баршыды.

Биз маслахатлашмак үчин каюта йыгнанышдык.

— Сэр — дийип, капитан айтды.— Мен хәзир екеҗе юмуш буюрдыгым, бүтин корабль үстүмизе топулҗак. Сиз даш-төверегимизде болуп гечйән затлары гөрйәрмисиңиз, сэр. Мени хер бир әдимимде масгаралаярлар. Эгер мен оларың өңүнден чыкмакчы болайсам, олар бизи дүйт-мүйт эдерлер. Эгер мен оларың өңүнден чыкмасам, онда Сильвер бу ерде нәме-де болса, бир задың бардыгыны аңлар хем бизиң бу оюнда утулдыгымыз болар. Хәзир биз диңе бир адама бил баглап билерис.

— Киме? — дийип, Сквайр сорады.

— Биз Сильвере бил баглап билерис, сэр — дийип, капитан җогап берди.— Онуң өзем иши угрукдырҗак болуп, бизден аз алада эденок. Бу матросларың кесирлик этмегинден гелип чыкян зат. Эгер биз Сильвере мүмкинчилик берсек, ол матрослары вагтындан өң гозгалаң этмезлиге ырар... Мен матрослары мазалыҗа ырар ялы, Сильвере мүмкинчилик бермели дийип теклип эдйәрин. Матрослары кенара гезим этмәге гойберелиң. Эгер оларың хеммеси биле гитселер-ә, нәме, онда кораблы басып аларыс. Эгер хич ким гитмесе, биз каюта гирерис-де горанарыс. Эгер-де оларың бир бөлеги гидәйсе, маңа ынанайың. Сильвер олары бурунлары дешилен ялыҗак болуп гезер ялы эдип гелер.

Шейтмели диен карара гелинди. Ынамдар адамлара биз оклы пистолетлери беришдирдик. Хантери, Җойсы, хем Редруты өз планымыз билен хабардар этдик. Олар хемме затлар хакында билип, шейле бир гең галышып дурмадылар-да, бизиң гарашышымызың терсине, эхли гүррүңлеримизи парахатлык билен диңледилер. Соңра капитан палуба чыкды-да, команда йүзленди.

— Огланлар! — дийип, ол айтды.— Бу гүн биз бичак көп ишләп, халыс ядадык. Кенарда гезим этмек хич киме эрбет ярамаса герек. Гайыклар дүшүрилги. Ким ислесе, ол гайыклара мүнсүн-де, кенара гидиберсин. Гүн яшмазына ярым сагат галанда мен топ атарын.

Ол пекгелер кенара чыкдыклары хазынаны тапарыс дийип пикир эден болара чемели. Оларың шол бада йүзлери ачылды. Матрослар «ура» дийип, шейле бир гаты гыгырдылар велин, оларың сеслери узакдакы байырларда яңланып, ене-де горкак гушлар бизиң дуралгамызың үстүнде таймалашдылар.

Капитан өрән акыллы херекет этди: ол гезеленҗе уградмаклыгы Сильвере табшырды-да, өзи шобада ол ерден гитди. Ол башга нәхили херекет этсин? Ол палубада галып, хич зада дүшүнмейән киши болан болуп дуруп билҗек дәлди ахырын.

Хемме зат-айнада гөрен ялы, ап-айдыңды. Капитанлык эдйән Сильверди, онуң гозгалаңчы улы командасы барды. Кораблда парахат матросларың-да бардыгы басым мәлим болды. Йөне олар барып ятан пекгелер экени. Догры, гозгалаң серкерделери оларың-да барысыны бизе гаршы эдип гоян болмаклары эхтимал. Йөне ол парахат матрослар сувы гаты бир сеңрикден агдырыбермек ислемедик болсалар герек. Ёгсам нәме, буйруга гулак асмазлык, кеҗирлигиңе тутмаклык, ялталык этмеклик бир башга, кораблы басып алып, хич хили этмишсиз бигүнә адамлары өлдүрмек бир башгады. Узак чекелешикден соң, команда ики бөлеге бөлүнип, алты адам кораблда галды-да, бейлекилери Сильвер билен бирликде гайыклара мүнүп башладылар.

Мен шу ерде бирденкә илкинҗи гезек төвекгелчилик этдим. Ол бизи соң-соңлар өлүмден халас этди. Мен шейлерәк пикир этдим: эгер Сильвер бортда өзүниң алты саны галтаманыны гоян болса, биз кораблы басып алып билмерис. Башга бир тарапдан болса эгер кораблда галтаманларың диңе алты саньсы галан болса, бу ерде мениң герегимем ёк. Мен гөз ачып-юмасы салымда бортдан гечдим-де, бурун тарапдакы люкуң ичи билен голайҗакдакы гайыкларың бирине мүндүм. Шобада болса гайыгы күрекләп уградылар.

Маңа үнс беренем болмады, диңе өңдәки күрекчи:

— Бу сенми, Җим? Келләңи ашаграк эг — дийди.

Эмма башга гайыкда отуран Сильвер бизиң гайыгымыза үнс билен середип, бу отураның хакыкатданам мендигими такыкламак үчин адымы тутуп гыгырды. Шундан соң, мен гайыга мүнениме гынандым.

Гайыклар кенара тарап ким өң бармашак этдилер. Эмма мениң мүнен гайыгым өңүрти йүзүп уграды. Ол бейлекилерден хас еңил экени хем оңа мүненлер хас өкде күрекчилер болансоң, биз деррев бейлеки гайыкларың өңүне гечдик. Бизиң гайыгымызың бурны кенара деген бадына, мен шахадан япышып, товсуп дүшдүм-де, җеңңеллиге уруп гитдим. Сильвер хем онуң ёлдашлары йүз ярдлык дагы ызда галдылар.

— Җим, Җим! — дийип, Сильвер ызымдан гыгырды.

Эмма велин мен, мәлим болшы ялы, онуң гыкылыгына үнсем бермедим. Мен ызыма серетмән, гачып баршыма, өңүмден чыкан чаркандак, чукурлардан товсушдырып, шаха-пудакլары дөвүшдирип, тә ысгын-мыдардан дүшәййәнчәм өңе, барха өңе ылгадым.

XIV бап

ИЛКИНЖИ ЗАРБА

Шиллиң узын Жондан гачып сыпаныма монча болуп, мениң кейпим гөтерилди-де, өзүме нәтаныш болан ерлере хөвес билен гөз гездирип башладым.

Мен илкибада ичинде сөвут, екен хем мениң хениз гөрмедик агачларым гөгерип отуран батгалыгың үстүнден гелдим. Соңра бир миле голай аралыгы тутуп ятан ачык, чәгесөв дүзлүгиң четине чыкдым. Ол ерде селчең гөгерен сосналар хем дуб агажына меңзеш, эмма сөвүдиңки ялы япраклы товланышып дуран эгри-бугры агачлар яйрашып отырды. Узакдан ики өркүчли даг гөрүнйәрди; оларың икиси хем бир тәсинди, дик гаялы геришлери болса гүн шөхлесине ялдыраярды.

Илкибада мен нәбелли юрда дүшен барлагчы ялы бегендим. Ада жемендесизди. Мениң билен гелен адамлар узак ызда галансоң, мен ябаны хайванлардан хем гушлардан башга хич зада душмаярдым. Мен сересаплылык билен агачлары аралап барярдым. Хемме ерде маңа нәхилидир бирхили нәбелли өсүмликлер хем гүллер саташярды.

Гаршы-гаршы мениң өңүмден йыланлар чыкярды. Оларың бири дашың жайрыгына гирипдир. Ол келлесини галдырды-да, маңа хашырдап башлады. Онуң хашырдысы хызлавугың сеси ялыды. Мениң болса онуң мешхур хашырдавук йыландыгындан, зәхериниң хем өлүм ховплудыгындан асла хабарымам ёкды.

Ахыр соңы мен дуба меңзешип дуран агачлыгың жеңңелине гирдим. Мен олара гышын-язын яшыл өвсүп дуран дуб дийййәндиклерини соң-соңлар билип галдым. Олар чәгәң үстүнде өсүшип отырдылар. Өзлерем мисли терновнигиң[1] гырымсы агажы ялы, өрән пессежикдилер. Оларың дүвүн-дүвүн шахалары тәсинлик билен эгрелишип дурды, оларың япраклары болса саман үчек ялы, шейле дыкызлык билен бири-бириниң ичинден гечипдир. Дуб жеңңеллиги барха өсгүнленип хем гүрелип баршына чәгеля эңнит билен ашак дүшүп, екенли батгалыга тарап узап гидйәрди. Шол батгалыгың үсти билен богаза гелип гуюлян деряжыкларың бири гечйәрди. Батгалыгың ёкарсына буг гөтерилип, Турба Дүрбүсиниң шекили жөвзалы думаның ичинде салгым атярды.

Бирденкә гамышлар ыгшылдады. Ябаны өрдеклериң бири гаркылдап асмана гөтерилди, соңра икинжиси пасырдады-да, тизден гушларың әпет бир сүрүси ёкары галып, асманың йүзүнде жагылда-жугул болшуп, айланмага башладылар. Мен өз матросларымыздан кимем болса бириниң батгалыгың угры билен бәрик гелйәндигини шобада аңладым. Бу чакым догры

---

[1] Терновник — мивели хем тикенли гырымсы агач.

болуп хем чыкды. Мен басым узакдан, бәрик голайладыгыча, часланян сеси эшитдим.

Мен элхенч горкуп, гышын-язын гөк өвсүп дуран дуб жеңңеллигиниң иң голайдакы топбагына өзүми урдум-да, мисли сычан яды гизлендим.

Яңкы эшиден сесиме башга бир сес жоган берди. Соңра ене-де илкинжи сес эшидилди. Мен онуң Сильвериң сесидигини танадым. Ол бир зады ызыны үзмән гүрлейәрди. Елдашы болса оңа кәярым бир жогап берйәрди. Оларың сеслерине середениңде гызмалык билен, хатда гахарланышып диен ялы геплешйәрдилер, эмма сөзлерини велин мен айыл-сайыл эдип билмейәрдим.

Олар ахыр соңунда дымдылар, отурдылар өйдйән, себәби гушлар кем-кемден рахатландылар-да, ене-де батгалыга гондулар.

Мен өз бержай этмели боржумы унудянлыгымы аңладым. Эгер мен пекгелик эдип, галтаманлар билен кенара тарап гайдан болсам, иң болманда оларың нәме хакда маслахатлашяндыкларына гулак асмагым герек. Оларың янына мүмкин болдугыча голайрак барып, эгри-бугры хем дүвүн-дүвүн болшуп дуран гырымсы агачлыкда гизленмеклик мениң хөкманы боржумды.

Мен ики деңизчиниңем ниреде отурандыкларыны оларың сесинден хем энтегем деңизчилериң ёкарсында гайышып йөрен бирнәче гушуң битакатлыкларындан такык кесгитләп билйәрдим.

Эржеллик билен хаялжакдан мен өңе эмедеклейәрдим. Мен ахыр соңунда келләми галдырып, япракларың арасындан жыкладым-да, батгалыгың бейле гапдалындакы гөк чеменликде гөгерен агажың саясында дуран Жон Сильвери хем башга-да бир деңизчини гөрдүм. Олар бири-бирлериниң гаршысында дурдулар хем-де гүрлешйәрдилер.

Оларың икисини хем гүн якып гелйәрди. Сильвер өзүниң шляпасыны ере оклап гойберди велин, онуң бурчак-бурчак болшуп, йылпылдашып дуран дер дүвмелеринден долы, лопбуш аксовулт йүзи гүррүңдешине мисли ялбарян ялы бир сыпатдады.

— Достум — дийип, ол айтды.— Сен мениң үчин хәзир гызыл ялы адам. Эгер мен сени түйс йүрекден говы гөрмедик болсам, сен хакда шейле алада галармыдым. Хемме эдилжек зат эййәм эдилди, сен инди хич зады үйтгедип билмерсиң. Мен хәзир сени халас этжек болуп сүрренеклешип йөрүн. Эгер хәзир бизиң матросларымыз сениң билен эдйән гүррүңлеримизи биләйселер, Том, оларың мени нәтжеклери хакында пикирлен!

— Сильвер...— дийип, деңизчи дилленди. Мен онуң геплән вагты йүзүниң гызарып гидендигини, үзлем-саплам чыкян сесиниң гырылжырап, дартдырылан урган ялы зарңылдап ду-

рандыгыны аңладым.— Сильвер — дийип, деңизчи ене-де гайталады.— Сең инди оглан-огланжык дәл, иле меңзеш выжданыңам бар ялы. Иң болманда сени кеззап дийиб-ә айданоклар-да. Сениң пулуң бар... Онда-да өрән көп пулуң бар... Бейлеки деңизчилериң хеммесиниңкиден көп Буларың үстесине-де сен бир зүввется адамам дәл. Шол себәпли бу нежис алакалар билен нәме үчин баш гошяныңы дүшүндирсене? Ёк, сен олар билен дил бирикдирен дәлсиң-ле. Мен говусы бир элимден дынарын велин, өз выжданымдан дәнмерин...

Дуйдансыз чыкан сес онуң сөзлериниң арасыны бөлди. Ахыр соңунда мен бир ак йүрекли деңизчиниң бирини тапдым! Шол махалың өзүнде маңа башга бир ак йүрекли деңизчиниң-де сеси гелип етди. Батгалыгың аңырсында, узакда ичиңден гечип барян газаплы сес яңланды, соңра икинжиси эшидилип, онуң ызы йүрек-багрыңы паралайжы иңңилдә өврүлди. Турба Дурбусиниң гаяларында бу сес энчеме гезек яңланды. Батгалык гушларының эхли сүрүси ене-де асмана галды-да, гөгүң йүзүни тутды. Бу жанховлуна иңңилдейәниң сеси мениң гулагымда узак махаллап яңланды дурды. Ёгсам ере гонжак болуп, айланян гушларың сүрүсиниң ганатларының пасырдысы хем вагт-вагт эшидилйән сув толкунларының гүввүлдиси дийәймесең, даш-төверек ене-де үмсүмлешипди.

Том бөврүне депгиленен ат ялы тисгинип гитди. Эмма Сильвер велин гөвни бир ялыды. Ол пишегине сөенип дуршуна, мисли чакмага тайын йылан ялы, өз гүррүңдешине чиңерилип середйәрди.

— Жон! — дийип, деңизчи Сильвере эллерини узатды.

— Элиңи ёк эт! — дийип, Сильвер хайкырды-да, акробатлар ялы, чаканлык билен бир әдим ыза чекилди.

— Болар, Жон Сильвер, мен элими ёк эдәерин — дийип, деңизчи гүрледи.— Эмма сени менден горкмага межбур эдйән зат өз гара йүреклилигиң. Мен саңа ялбарярын, ол ерде нәме боландыгыны дүшүндир?

— Нәме болды диййәрмиң? — дийип, Сильвер сорагы гайталады. Ол йылгыран болды, эмма йылгырышы озалкылары ялы дәлди-де, жүйжерилишип дуран гөзлериниң гөречлери йылдырашып, ичиңден-багрыңдан гечип гелйәрди.— Нәме боландыр өйдйәрсиң? Мениң пикиримче ол Аланың сесимикә диййәрин.

Бичәре Том Сильвере тарап йөнелди-де:

— Алан — дийип гыгырды.— Онуң иманы хемра болсун. Ол хакыкы деңизчи ялы болуп өлди. Сен болса Жон Сильвер... Биз сениң билен узак махаллап ёлдаш болдук, эмма мундан әйләк велин, ол, чөп дөвлен ялы кесилер! Мен ит өлен ялы өлүп гидерин велин, өз выжданымдан дәнмерин. Аланы сиз өлдүрдиңиз ахырын? Эгер башарып билсеңиз мени хем өлдүриң! Эмма билип гой, мен сенден чигит ялам горкмаярын!

Гайдувсыз деңизчи шу сөзлер билен ашпезден йүзүни өврүп, бейлесине доланды-да, кенара тарап әдимләп уграды. Эмма

оңа узак гитмек миессер болмады. Җон гыгырып, агаҗын шахасындан япышды-да, голтугындакы пишегини алды хем оны найза ялы эдип, Томуң ызындан салды. Әгирт гүйч билен зыңлан найза ховада шуввулдады-да, онуң йити уҗы барып, Томуң ики пилчесиниң арасына гүтләп дегди. Том гөргүли эллерини галгатды-да, серрелип гитди.

Онуң нәхили яралы боландыгыны-ха айдып билҗек дәл... Йөне онуң авуныл гыгырышына середенинде велин, бил онургасы язана меңзеди. Сильвер оңа айңалмага май бермеди. Ол пишексиз еке аягында кейтикләп, маймын ялы чакганлык билен Томуң үстүне товусды-да, пычагыны онуң горагсыз гөвресине сапына ченли боя-бой гойберди. Мен гырымсы агачлыгың аңырсында отуран еримден ганхорың пычак урян махалы хаш-хаш эдип дем аляндыгыны эшидйәрдим.

Мен шуңа ченли өзүмден гидип гөрмәндим, өзүңден гитмәниң нәмедигини-де билмейәрдим. Эмма шу ерде велин, бүтин дүнйә думанлап, мениң дашымдан пырланмага башлады. Сильверем, гушларам, Турба Дүрбүсиниң геришлерем айланярды, пырланярды, чайканярды. Гулагым болса хер хили җаңларың зарңылдысындан хем узаклардан эшидилйән сеслерден долды.

Мен өзүме геленимде пишек ганхорың голтугының астындады. Шляпасы келлесиндеди. Өңүнде болса гымылдаман Том ятырды. Эмма ганхор оңа тарап гөзүни хем айланокды. Бир гысым от билен өзүниң пычагының ганыны сүпүрип дурды.

Даш-төверек өңкүси ялыды. Гүн үстүнде думан айланып дуран батгалыгы хем дагың белент башларыны рехимсизлик билен якярды. Бир минут мундан озал мениң гөзүмиң алнында адам өлдүрилендигине ынанасыңам геленокды.

Җон элини җүбүсине сокуп, җүрлевүгини чыкарды-да, бирнәче сапар җүррүлдетди. Җүрлевүгиң сеси ховур алып дуран ховада узаклара яңланып гитди. Мен, догрусы, бу сигналың манысына дүшүнмейәрдим, эмма мениң эхли горкы дамарларым бирден оянды. Бу ерик адамлар гелерлер. Мени аңарлар. Олар ики саны ак йүрекли деңизчини өлдүрдилер, эйсем, Том билен Аландан соң, нәме үчин мени аяп гойсунлар.

Мен шыгырды этмезлиге чалшып, гырымсы агачлыкдан эмедекләп чыкдым-да, токая тарап өкҗе гөтердим. Гачып баряркам мен гоҗа галтаманың өз ёлдашлары билен хабарлашяндыгыны эшидйәрдим. Оларың сесини эшидип, мен ганат бекленен ялы болдум. Җеңңеллик ызда галды. Мен хич махал шейле йүврүклик билен ылгамандым. Мен ёлы-ёданы сайгарман, ганхорлардан араны ачсам боляр дийип, аяк алдыгыма ылгап барярдым. Хер бир әдимден соң, мениң горкым барха гүйчленип, ахыр соңунда айылганч бир апата өврүлди.

Мениң ягдайым бичак ярамазды. Эйсем, топ атыланда, эндамларына адам ганы сычран бу галтаманлар билен биле гайыга мүнүп билеринми? Эйсем, мени гөрдүклери оларың хайсы хем болса бири мениң бойнумы онураймазмы? Мениң

оларың янында болмазлыгымың өзи, эйсем, олардан горкяндыгымы, диймек, хемме зат хакында аңлаяндыгымы субут этмейәрми? «Мениңки инди гутарды» дийип, мен пикирлендим. «Хош гал «Испаньола»! Хош гал, Сквайр, доктор, капитан! Мен я-ха ачлыкдан өлерин я-да бандитлериң пычагындан өлерин».

Мен нирәдигини хем билмән, окдурылып баршыма гоша өркүҗе меңзәп дуран геришли песеңрәк дагың этегинде аяк чекдим. Гышын-язын гөк өвсүшип отуран дублар аданың бу бөлегинде шейле бир гүр дәлди хем өзлериниң өсүш дережелери боюнча гырымсы агаҗа меңземән, адаты токай агачларына меңзейәрдилер. Кәбир ерлерде болса элли, етмиш фут бейикликдәки сосналар хеллевлешип отырдылар. Бу ериниң ховасы хем песдәки батгалыгың яны ялы дәл-де, тәмизди, якымлыды.

Эмма башга бир ховп мениң өңүми габалады-да, йүрегим ене-де горкудан ярылара гелди.

XV бап

ВАГШЫ АДАМ

Учутлы, дашлы эңңитден жыглым чаглы дөкүлди-де, шагырдап, агачларың арасы билен тогарланышып ашаклыгына гайтды. Мен биыгтыяр ёкарыма середенимде, соснаның пүрсүниң аңырсына чаласынлык билен товсуп гечен гең җандары гөрдүм. Бу нәмекә? Айымыка? Адаммыка? Маймынмыка? Онуң диңе гарамтыл түйлек бир затдыгына гөзүм каклышды ве элхенч горкудан яңа мен сакга дурдум.

Шунлукда ики ёлам кесилди. Ызымда-ха адам өлдүрижилер гаравуллашып йөрлер, өңүми болса нәбелли бир горкунч зат габалап дурды. Мен шонда нәбелли ховпа тарап гиденимден белли ховпа тарап гиденими кем гөрмедим. Бу токай махлугының янында хатда Сильверем бейле бир горкунч дәл ялы болуп гөрүнди. Мен ызыма доландым-да гайыклара тарап өкҗе гөтердим. Хер минутдан болса ызыма гаңрылярдым.

Айылганч зат уллакан өврүм эдип дашымдан айланды-да, өңүме гечди. Мен бичак ядавдым. Эмма велин, ядав болмаямда-да, шейле чакган душман билен йүврүкликде ярышып билҗек дәлдим. Гең җандар ол агачдан бейлеки агаҗа эдил сугун ялы чакганлык билен гечйәрди.

Җандар бичак ере япырылып, ики бүкүлип диен ялы йөресе-де, адам кимин ики аягының үстүнде херекет эдйәрди. Хава, ол адамды, мунуң адамлыгына мениң хич хили шүбхәм галмады.

Мен адамхорлар хакындакы эхли эшиден затларымы хакыдама гетирдим-де, көмеге чагырҗак болуп хәзирлендим. Йөне велин, өңүмде ябаны хем болса адамың дурандыгы хакындакы

пикир мениң йүрегиме биразажык гурп берди. Шонлук билен Сильвериң өңүндәки горкым-да шобада җанланды. Мен нәхили эдип, душмандан сыпып боларка диен пикир билен аяк чекдим. Шонда бирденкә мениң янымда пистолетиң бардыгы ядыма дүшди. Мен өзүмиң горагсыз дәлдигиме гөз етирен бадыма гайдувсызлыгым-да гайдып гелип, адалы адама тарап айгытлылык билен әдимләп уградым.

Ол ене-де гизленди, бу гезек агажың аңырсында гизленди. Ада ваҗшы адамы мениң өзүне тарап йөнелендигими гөрүп, гизленен еринден чыкды-да, маңа тарап әдим урҗак болды. Соңра яйданып, бир дуран еринден үйтгемән, арканҗаклады. Бирденкә-де, мени бичак хайран эдип хем тәсин галдырып, дызына чөкди-де, мысапырлык билен маңа тарап эллерини узатды.

Мен ене-де аяк чекдим-де:

— Сиз ким боларсыңыз? — дийип сорадым.

— Бен Ганн — дийип, ол җогап берди. Онуң сеси пос алан гулпуң җыгылдысы ялы, гырылҗырап дурды.— Мен бетбагт Бен Ганн. Мен тегелек үч йыллап екеҗе адам билен-де геплешемок.

Мунуң өзи мениң эдил өзүм ялы ак адамды, онуң йүз кешби болса гөвнүме болмаса, якымлы ялыды. Йөне онуң хамы гүне шейле бир гаралыпдыр велин, хатда додаклары-да гаралып гидипдир. Өвүшгинли гөзлери гаралып дуран, йүзүнде йылдыр-йылдыр эдйәрди. Мениң өз өмрүмде гөрен гедайларымың ичинде мунуң өзи иң бир шылхасыды. Онуң эгин-эшиги көне елкен бөлеклеринден хем матрос көйнегинден ыбаратды. Ол бөлеклер бири-бирлерине я-ха инчеҗик чыбыҗаклар, я-да мис иликлер, я болмаса гара яг сиңен кенеп сапаклар билен беркидилипдир. Онуң эгин-эшигиниң ичинде ялңыз абат галан задың бири: мис токалы гайыш кемер экени.

— Үч йыллап ялңыз яшамак — дийип, мен хайран галдым.— Нәме сизиң кораблыңыз хеләкчилиге дүшдүми?

— Ёк, достум — дийип, ол айтды.— Мени шу адада ташлап гитдилер.

Мен галтаманларың бу элхенч җезасы хакында эшидипдим: гүнәкәри хайсы хем болса бир узакдакы чола ада алып гелйәр экенлер-де, элине сәхелче мукдарда ок-дәри берип, шол ерде ташлап гидйәр экенлер.

— Үч йыл мундан озал шу адада ташлап гитдилер —дийип, Бен Ганн сөзүни довам этдирди.— Шондан бәри мен кейик этини, ир-иймишлери, балыклары ийип мыдар эдйәрин. Адамың башы гаты болар экени. Оны нирәк ташласалар оңуп йөр. Эмма велин, эзизим, мениң гөвнүмиң хакыкы нахарлары нәхили ислейәндигини бир билседиңиз! Сениң яныңда хей, бир бөлеҗик пейнир-ә ёкдур?.. Ёкмы? Ынха, мен энчеме узак гиҗелерде дүйшүмде бир бөлек пейнир билен бир дөвүм чөреги гөрйәрин... Оянярын велин, пейнир ниреде-зат ниреде.

— Эгер маңа гәмимизе доланып бармак башардайса — дийип, мен айтдым.— Сиз ислəниңизче пейнир ийип билерсиңиз.

Бен Ганн мениң келтекчəми эллешдирйəрди, еллерими сыпалашдырярды, əдиклериме середишдирйəрди-де, сесини-үйнүни чыкарман, өз өңүнде адамың дурандыгыны гөрүп, чага ялы бегенйəрди.

Ол мениң сөзлерими эшидип, маңа мекирлик билен гөзүни айлады.

— Эгер саңа корабла доланып бармак башардайса — дийип, ол мениң сөзлерими гайталады.— Эйсем, саңа пəсгел бержек бармы?

— Сизиң пəсгел бермеҗегиңиз-ə беллидир-ле — дийип, мен җогап бердим.

— Мен пəсгел бересим ёк-ла! — дийип, ол чыны билен айтды.— Сениң адың нəме, достум?

— Җим — дийип, мен айтдым.

— Җим, Җим...— дийип, ол леззет билен гайталады.— Хава, Җим, мен шейле бир дурмушы башдан гечирдим, оны хатда гүррүң бермəге-де утанярын. Маңа середип, сен мениң эҗемиң өрəн таква бир адам боландыгына ынанармың?

— Ынанаймак аңсат дəл — дийип, мен ылалашдым.

— Ол тапылгысыз говы аялды — дийип, Бен Ганн айтды.— Мен сыпайы, хеззет-хорматлы огландым, шонуң ялы болуп хем өсүп-улалдым. Мен догалары шейле бир чалт гайталаярдым велин, мениң айдян сөзлерими бири-биринден айыл-сайыл хем эдип боланокды. Соңра болса ынха мениң дүшен ягдайым. Бу затларың хеммеси хем мениң өвлүйəде орлянка [1] ойнанымдан болды. Худай бар, илки орлянкадан башланды, соңы болса онсоң шама-шайырда гитди. Эҗем маңа мунуң соңы оңлулыга элтмез дийип айдыпды. Онуң велилик билен айданлары догры гелди. Мениң йөне ада дүшеним говы болды. Мен бу ерде ялңызлыкда көп зады ойланып, пəлимден гайтдым. Инди мени ичги билен алдап билмерсиң. Догры, ичги болса шу махалам боюн товлап дурмарын, эмма сəхелчеҗик багтлылыгың хатырасына бир оймакдан көп ичмерин... Мен инди дүзелерин-де, шол дүзелен ёлумдан дəнмерин, ынха гөрерсиң! Иң эсасы хем Җим...— дийип, ол даш-төверегине гөзүни айлады-да, сесини песелдип, пышырдап геплəп башлады.— Мен инди бай болдум.

Мен шу ерде ол бичəрəниң ялңызлыкда галып, акылындан азашандыгына бүтинлей гөз етирдим. Белки, бу пикир мениң йүзүмденем билдирен болса герек, себəби, Бен Ганн:

— Хава, бай болдум! Бай болдум! — дийип, ол җошгун билен гайталады.— Гулак ас, Җим, мен сени адам эдерин! Ах, Җим, сен мени илкинҗи тапанлыгың үчин, язгыдыңа алкыш окарсың!..— дийип, бирденкə онуң йүзи чытылды-да, мениң

[1] Орлянка — көне оюн.

элими берк гысып, бармагыны хайбат билен чоммалтды.— Сен маңа хакыкаты айт, Җим: бу гәми Флинтиңки-хә дәлднр?

Мениң келләме ажайып бир пикир гелди. Бу адам бизе оңат хызматдаш болар. Шонуң үчинем мен эгленмән җогап бердим.

— Ёк, Флинтиңки дәл. Флинт өлүпдир. Йөне велин, сиз хакыкаты ислейән болсаңыз, мен оны айдайын. Кораблда Флинтиң бирнәче көне ёлдашлары бар. Оларың болмагы бизиң үчин уллакан бир багтсызлык.

— Оларың арасында еке аяклысы-ха ёкдур-да? — дийип, Бен Ганн хашлап гыгырды.

— Сильверми? — дийип, мен сорадым.

— Сильвер! Сильвер! Хава, оңа Сильвер диййәрдилер.

— Ол бизиң ашпезимиз. Әхли шайканыңам баштутаны.

Бен Ганн энтегем мениң элимден тутуп дурды хем мен яңкы сөзлери айданымда элими тасдан оврадыпды.

— Эгер-де сен Шиллиң узын Җоң тарапындан иберилен болсаң, мениңки гутарды — дийип, ол айтды.— Эмма сен хәзир нириде дурандыгыңы билйәрмиң?

Мен нәме этмелидигини шобада йүрегиме лайыкладым-да, Бен Ганна хемме зат хакында — өз сыяхатымыз хакында-да, габат гелен әхли кынчылыклы ягдайларымыз хакында-да гүррүң беришдирдим. Ол мениң гүррүңлерими бичак үнс берип диңледи. Гүррүң берип гутаранымда болса мениң келләми сыпалашдырды.

— Сен өрән оңат оглан, Җим — дийип, Бен Ганн айтды.— Йөне инди хеммәңизиң бойнуңыза сыртмак атылыпдыр. Инди барыңыз Бен Ганна бил баглайың, ол сизи халас эдер. Ынха гөрерсиңиз. Сен айт, сизиң Сквайрыңыз өзүни хеләкчиликден халас эден адама нәхили гараяр?

Мен Сквайрымызың дүнйәде иң сахы адамлардандыгыны айтдым.

— Боляр, боляр... Йөне билйәрмиң нәме — дийип, Бен Ганн сөзүни довам этдирип башлады.— Мен ондан хызматкәриң эгин-эшигини я-да өйденчерлик гуллугыны соражак болуп дурамок. Ёк, ол затлар билен мениң гөвнүми авлап билмерсиң! Мениң бир зады билесим гелйәр: ол маңа онсузам өзүмиңки болан пулдан бир мүң фунтуны бермәге разы болармыка?

— Берҗегине гүманым ёк — дийип, мен җогап бердим.— Әхли матрослар ондан өз етдик хакларыны алмалыдырлар.

— Ол мени өйүмизе әкидермикә? — дийип, Бен Ганн маңа сынайҗы назары билен әңетди.

— Гүррүңи нәме! — дийип, мен хыжув билен диллендим.— Сквайр хакыкы җентльмен. Ондан хем башга биз галтаманлардан халас боланымызда сизиң ялы теҗрибели деңизчилер кораблда хөкман герек болар.

— Хава-ла — дийип, ол айтды-да:— Диймек, сиз мени хакыкатданам алып гитҗек-дә? — дийип сорады.

— Инди болса мениң гүррүң берҗек затларыма гулак ас — дийип, ол сөзүни довам этди.— Флинт хазынаны гөмен вагты мен онуң кораблындадым. Онуң янында алты саны деңизчи барды. Олар гүйчли хем даяв адамлардыр. Олар адада бир хепдерәк болдулар, биз болсак көне «Моржда» гарашдык. Гүнлериң биринде бир гайыга гөзүмиз дүшди. Гайыгың үстүнде отуран Флинтди. Келлеси мавы яглык билен саралгыды. Гүн догды. Флинтиң йүзи өлиңки ялы ак ювха ялыды. Ол бизе тарап йүзүп гелйәрди... Флинтиң екеҗе өзүди, галан алтысы болса өлдүрилипди... Өлдүрилипди хем шол ерде җайланыпды... Хава... Онуң алты адамдан нәхили үстүн чыкышыны бизиң биримизем хич махал билип билмедик. Ол ерде уруш: атышык-чапышык болдумы я-да тарпа-тайын өлдүлерми, белли болман галды. Гараз алты адамың гаршысына Флинтиң бир өзүди! Билли Бонс штурманды. Шиллиң узын Җон квартирмейстерди. Олар ондан хазына ниреде дийип сорадылар. «Кенара барың-да агтарыбериң. Эмма велин йылдырымдан ант ичйәрин, гәми сизе гарашмаз» дийип, ол җогап берди. Ынха Флинт олара шейле дийип айдыпды. Үч йылдан соң, мен башга бир кораблда йүзүп гелип, биз ене-де шол аданы гөрдүк. «Оглаилар, шу ерде Флинт хазына гөмди. Кенара чыкалың-да оны гөзләлиң» дийип, мен олара айтдым. Капитан бичак гахарланды. Эмма эхли матрослар мениң тарапымда болуп, биз шол кенара йүзүп бардык. Биз хазынаны он ики гүнләп гөзледик, эмма хич зат тапып билмедик. Елдашларым маңа гүн-гүнден барха бетер гаргынышып башладылар. Ахыр соңы олар корабла йыгнанышдылар. «Сен болсаң, Бенҗамин Ганн шу ерде гал! Ынха, саңа мушкет [1], пил хем лом, Бенҗамин Ганн... Шу ерде гал-да, Флинтиң пулларыны гөзле» дийип, олар айтдылар. Шондан бәри Җим, үч йылдыр шу ерде яшап гелйәрин. Шу үч йылың ичинде екеҗе гезегем нахар шекилли нахар агзыма аламок. Ынха мениң йүзүме гара: эйсем маңа йөнекей матрос дийип болармы?.. Ек, меңзәңзок диййәрмисиңиз? Хава, мениң йөнекей матроса меңзән вагтым болаң дәлдир?

Бен Ганн бир хили гең ягдайда маңа бир гөзүни гыпды-да, элимден берк чүммүкләп гойберди.

— Өз Сквайрыңа шейле дийибем айт. Җим: Бен хич махал йөнекей матрос болан дәлдир — дийип, ол сөзүни довам этдирди.— Бениң бу адада ялңыз бир өзүниң үч йыллап, гиҗе-гүндиз, ачык ховада-да, ягышлы-ягмырлы ховада-да отурандыгыны айт. Бениң кәмахал дога-тумар хакында ойланандыгыны, кәмахал болса өзүниң берейййәм дүнйәден өтен гарры энесини ятландыгыны айт. Эмма оны, вагтың көп бөлегини, шуңы велин хөкман айтгын, хава, вагтың көп бөлегини, Ганн башга ишлер

---

[1] Мушкет — гадымы пелтели түпең.

билен мешгулланды. Сен шуны айдан вагтың оны шейдип чүммүклегин.

Бен Ганн шейле дийип, мени ене-де достлуклы чуммукледи.

— Сен оңа — дийип, ол сөзүни довам этдирди.— Сен оңа Ганның аҗайып адамдыгыны айт. Онуң ене-де шовлулык җентльменлерине гаранда хакыкы, дога җентльменлерине хас көп ынаняндыгынам айт. Себәби Бениң өзем бирмахал шовлулык җентльмени болупды.

— Маңа хәзирки айдып дуран затларың екеҗесинден-де хич хили маны алып билмедим — дийип айтдым.— Йөне велин, мунуң ончаклы зерурлыгам ёк. Себәби корабла нәхили доланып барҗагымам билемок.

— Шейлеми? — дийип, ол айтды.— Сениң ишиң пыррык. Ери, боляр-да, мениң гайыгым бар. Мен оны өз элим билен ясадым. Ол ак гаяның астында гизленгидир. Башымыза бир иш дүшҗек болса, биз гараңкы дүшенсоң шоңа мүнүп гидип билерис... Йөне велин, дур-ла — дийип, Бен гыгырды.— Бу нәме болдугы?

Эдил шол махал кораблда топуң сеси гүммүрдәп гитди. Ол сес узаклара яйрап, бүтин аданың ичине яңланды. Шол махал гүнүң яшмагына болса ики сагат барды.

— Ол ерде сөвеш гидйәр! — дийип, мен гыгырдым.— Мениң ызым билен. Чалтрак гелиң!

Мен өзүмиң яп-яңыҗа-да, горкуп дурандыгымы ядымдан чыкарып, кораблың дуралгасына тарап ылгадым. Гапдалым билен болса бичәре есирим эмгенчсиз хем чакганлык билен ылгап гелйәрди.

— Чепрәге, чепрәге! — дийип, Бен Ганн ылгап гелшине айдярды.— Чепрәге мәхрибан, Җим! Агачлара голайрак! Ынха мен шу ерде илкинҗи гезек бир кейиги авлапдым. Инди кейиклер бу ерлере дүшмейәрлер, олар инди ёкарда дагларың үстүнде гезйәрлер, себәби Бенҗамин Ганндан горкярлар... Хә-ә! Ынха өвлүйә. Байырҗыгы гөрйәрмиң? Мен кәмахаллар екшенбедир өйден гүнлерим шу ере гелип чокунярдым. Мунуң өзи ыбадатханадакы ялы-ха болмаярды. Йөне бирхили дабарасызам дәлди. Догрусы чокунян велин, руханысыз, төвратсыз екеҗе өзүмдир.

Бен Ганн ылгап гелшине берйән сорагларының, айдян сөзлериниң җогабына-бейлекисине гарашман, агзы етишибилдигинден янраярды. Йөне велин, ол махал мен җогап берибем билҗек дәлдим.

Топ окуның гүммүрдисинден соң, узак махаллап үмсүмлик аралашды-да, соңра бирден түпең сеси эшидилди.

Соңра ене-де үмсүмлик аралашды. Шондан соң болса милиң дөртден бири ялы өңүмизде, токайың ёкарсында британ байдагы пасырдады.

ДӨРДҮНЖИ БӨЛҮМ

АГАЧ ЖАЙ

XVI бап

СОҢРАКЫ ВАКАЛАРЫ ДОКТОР БЕЯН ЭДИӘР. КОРАБЛЫҢ ТАШЛАНЫП ГИДИЛИШИ

Ики гайыгам «Испаньоладан» сагат икиң ярына голай я-да деңизчилериң айдышы ялы, үч заң урланында йүзүп уграды. Капитан Сквайр хем мен каютада отурып, нәме этмелидиги хакында маслахатлашярдык. Эгер чалажа-да болса шемалжык өвсәен болсады, биз онда кораблда галан гозгаланчыныӊ үстүни басардык-да, лабыры галдырып деңзе тарап чыкардык. Эмма чөп башы гымылданокды. Бу затларыңам үстесине Хантер гелип, Жим Хокинсиң гайыга мүнүп, галтаманлар билен кенара гидендигини хабар берди.

Биз, догрусы, Жим Хокинсиң дөнүклик этмежекдигини айнада гөрен ялыдык, эмма биз оны бичак алада этдик. Онуң биле гиден матрослар шейле бир гахарлыдылар, ырсараярдылар велин, биз Жими гайдып гөрерис диен тамадан эл үздүк. Биз хайдан-хай палуба чыкдык. Кораблыӊ жайрыкларындан эргин гараяглар дувмелешип чыкышып дурды. Батгалыкдан гөтерилйән бугүң дердинден даш-төверек шейле бир порсаярды велин, мениң йүрегим буланып, тасдаӊ гайтарыпдым. Бу йигренжи богазда ысытма билен ичигечмеден башга зат ёкды. Алты саны нәкес болса елкени саяланып, бакың[1] үстүнде чытылышып отырдылар. Гайыклар кенарда хайсы хем болса бир деряжыгыӊ деңзе гелип гуюлян ериниң гапдалында дурды. Хер гайыгыӊ үстүнде-де бир матрос отырды. Оларыӊ бири «Лиллибуллераны»[2] сыкылыклаярды.

---

[1] Бак — гәминиң үстки палубасыныӊ өңдәки бөлеги.
[2] Лиллибуллера — Иңлис дегишме айдымы.

Гарашмага сабыр-такадымыз етжек дәлди, шонуң үчинем биз Хантер билен ялиге[1] мүнүп разведка гитмеклиги йүрегимизе дүвдүк.

Гайыклар кораблдан саг тарапдады. Биз Хантер билен картада агач хаядың гөркезилен ерине тарап económicas уградык. Гайыклары саклаян матрослар бизи аңлап, гозгалаңа дүшдүлер. «Лиллибуллераны» сыкылыкламасыны гойды. Биз оларың жеделлешйәндиклерини гөрдүк. Оларың нәме этмелидиги хакында жеделлешйәндиклери гөрнүп дурды. Эгер олар Сильвере хабар берәен болсалар, ишиң чеппе чөврүлмеги-де мүмкинди. Эмма велин, олара хер хили ягдай болса-да, гайыклары ташламалы дәл дийлип буйрук берлен болса герек. Матрослар гайыкларында парахатлык билен отурдылар-да, оларың бири ене-де «Лиллибуллераны» сыкылыкламага башлады.

Кенар бу ерде чаларак эгрелип, бурна меңзеш бир зат эмеле гетирйәрди. Мен билгешлинден гайыгы шол тарапа өврүдим-де, кенара етйәнчәк ол бурны душманлар билен ара габат болар ялы эдип гитдим. Кенара товсуп дүшдүм-де, мен депәми ховур алып дуран гүн якаймаз ялы, шляпамың ашагына йүпек яглык гоюп, гүйжүмде барындан өңе окдурылдым. Мениң хер элимде бир оклы пистолет барды.

Мен ылгап хениз йүз ярда-да барманкам агач хаяда габат гелдим.

Бу ерде дурнаң гөзи ялы, дуры сувлы чешме кичеңрәк бир байрың эдил чүр башындан диен ялы, гайнап чыкып дурды. Чешмәниң төверек-дашына пүрсден бейик өрүм айланылгыды. Бу өрүмиң ичинде кырка голай адам ерлешип билжекди. Өрүмиң диварларында атышык үчин дешиклер гойлупдыр. Өрүмиң даш-төверегиндәки тәмизленен гиң мейдана болса бейиклиги алты фута етйән гапысыз, дешиксиз агач хаят айланыпдыр. Оны йыкмак аңсат дәлди. Хаядың аңырсында өрүмиң ичинде отуранлардан гизленип болжак гүманы ёкды. Өрүмиң ичинде отуран адамлар хүжүм эдижилери мисли кәкилик ялы ятырып билжекдилер. Ол адамлара оңат гаравуллар билен азык-овкады көпрәк берсең, олар бүтин бир полкуң хүжүмине-де дөз гелип билжекдилер.

Айратынам мени чешме шатландырды. «Испаньолаң» каютасында-да эрбет дәлди: яраг көпди, ок-дәри көпди, азык-овкат, сайлама чакырлар көпди. Йөне велин, онда сув ёкды. Мен шол затлары ойланып отыркам бирденкә жанховлуна гыгыряның айылганч сеси эшидилди. Мен өлүми илкинжи гезек гөрмели дәлдим. Мен герцог Кемберлендскиниң[2] гошунында гуллук эдипдим. Фонтенданың[3] этегинде өзүмем яралы болупдым.

---

[1] Ялик — ики я-да дөрт куректи гайык.

[2] Герцог Кемберлендский — иңлис серкердеси.

[3] Бельгияда (1745) Фонтенданың этегинде иңлис гошунлары французлардан еңлипдилер.

Йөне велин, бу жынссыз сеси эшидип йүрегим гыйлып гитди. Жим Хокинс өлендир дийип, мен гүман этдим.

Көне солдат болмак йөне-мөне зат дәл, йөне доктор болмак велин хас дүйплүрәк боляр. Бизиң ишимизде екеже минуты-да йитирмек болмаяр. Мен шобада хеммеси хакында ойландым-да, гыссанмачлык билен кенара доланып гелип, ялиге бөкүп мүндүм.

Багтымыза, Хантер ажайып күрекчи экени. Биз богаз билен зымдырылып гитдик. Гайык бортуң янына йүзүп гелди, мен ене-де корабла чыкдым. Мениң достларым бичак толгунышып отуран экенлер. Сквайрың йүзи ак там ялы болупдыр. Ол ак гөвүнли адам өзи себәпли бизиң нәхили ховплара сезевар болжакдыгымыз хакында пикирленйәрди. Бакың үстүнде отуран матросларың бириниң йүзи ак юха ялыды хем алжыраңңыды.

— Ол адам — дийип, капитан Смоллетт яңкы йүзүни ак там ялы эдип отуран матросың тарапына башыны атды.— Энтек атышык-чапышыга өвренишмәндир. Ол яңкы жынссыз сеси эшиденинден тас өзүнден гидипди. Ене биразажык махал геччсиң, ол бизиңки болар.

Мен капитана өз планымы айтдым-да, биз онуң биле маслахатлашып башладык.

Гожа Редрута биз үч я-да дөрт саны оклы мушкет хем горанар ялы, галың дүшекче бердик-де, оны бак билен каютаң арасында гойдук. Хантер гайыгы гәминиң ыз тарапына алып гелди. Биз Жойс билен гайыга дәри, мушкет, күлче, доңуз этини йүкләп башладык. Соңра оңа коньяклы чележиги-де, мениң гыммат бахалы дерманлы ящижегими-де йүкледик.

Шол махал капитан билен Сквайр палуба чыкдылар. Капитан кораблдакы матрослара начальник болуп галан икинжи боцманы чагырды.

— Мистер Хендс — дийип, ол айтды.— Биз бу ерде ики саны. Херимизиңем ики саны пистолетимиз бар. Араңызда хайсыңыз хем болса бириңиз нәхилидир бир сигнал берәйсеңиз өлдүрилерсиңиз.

Галтаманлар алжырадылар соңра олар пышырдашып, бизе тылдан хүжүм этмек үчин, өңдәки гечелгели тамбура тарап топулдылар, эмма даражык гечелгеде эли мушкетли Редрута габат гелип, шобада ызларына серпикдилер. Оларың кимем болса бириниң келлеси люкдан сайланды.

— Ашак дүш, итиң бири дийсе! — дийип, капитан гыгырды.

Келле гайдып гөрүнмеди. Өлер ялы горкузылан алты галтаманам нире хем болса бир күнже үйшдүлер-де, сеслерини кесдилер.

Биз Жойс билен ялиге чем гелен затлары оклашдырып, оңа йүкләбилен затларымызы йүкледик. Соңра гәминиң ыз тарапындакы дешикден чыкып, ялиге өзүмизем мүндүк-де, оны кенара тарап гүйжүмизде барындан күрекләп уградык.

Бизиң кенара икинжи гезекки гелшимиз, о тайдакы гара-

вуллары бичак бирахатландырды. «Лиллибуллераның» сыкылыкланмасы ене-де кесилди. Биз бурнуң эйлесине өврүлип гөзден йитйәнчәк гаравулларың бири гайыгы ташлады-да, аданың җуммушине бака ылгады. Мен шундан пейдаланып, оларың гайыкларыны ёк этмек иследим, эмма Сильвер эхли шайкасы билен голай-голтумлардан чыкага-да, азырганан ач галарлары болаймалы дийип горкдум.

Биз өңки еримизе йүзүп бардык-да, йүкүмизи беркитмә дашап башладык. Азык-энгамлардан йүкленип билинимизи йүкленип, биз олары форта[1] элтдик-де, хаятдан ашырдык. Оны горамак үчин болса Җойсы гойдук. Җойсуң еке өзи галды, йөне онуң янындакы түпеңлер велин, алтыдан аз дәлди. Биз Хантер билен ене-де гайыга доланып гелдик-де, затларымыздан гөтерибиленимизи йүклендик. Шейлелик билен биз ызлы-ызына йүкленип, эхли йүклеримизи дашадык. Җойс билен Хантер беркитмеде галды, мен болсам гайыгы гүйҗүмде барындан күрекләп, «Испаньола» тарап гайтдым.

Биз ялиги ене-де бир гезек йүклемеклиги йүрегимизе дүвдүк. Мунуң өзи төвекгелчиликди. Йөне дашындан гөрнүши ялы, шейле бир пайхассызлыгам дәлди. Олар, догры, бизден көпдүлер. Йөне биз олардан оңат ярагланандык. Кенара гиденлериң хич биринде-де мушкет ёкды хем олар пистолетиң атымына гелйәнчәлер биз оларың азындан алты санысыны атып билҗекдик.

Сквайр маңа гәминиң ыз тарапындакы эпишгеде гарашып дуран экени. Онуң йүзи кемсиз ачылып, гөвни хас гөтерилипдир. Мениң оклан урганымың уҗундан тутуп, ялиги гәмә тарап чекди. Биз шондан соң ене-де, ялиге доңуз этинден, дәриден, күлчелерден йүклемәге башладык. Соңра хер хайсымыз бир мушкет, өзүме, Сквайра, Редрута хем капитана дийибем дөрт саны гама-да, алдык. Галан ярагларыны хем дәрини сува ташладык. Богазың сувуның чуңлугы ики ярым саженди. Биз сувуң тәмиз чәгели дүйбүнде ятан полат ярагларың гүн шөхлесине ялпылдашып дурандыгыны гөрдүк.

Гайтгын башлап, гәми лабырың дашында пырланмага башлады. Кенардакы гайыкларың голайында бири-бирине хабар гатян сеслер эшидилип башлады. Мунуң өзи гүндогар гапдалда ерлешен Җойс билен Хантериң энтек билинмәндигини субут этсе-де, биз чалтрак уграмагы йүрегимизе дүвдүк.

Редрут өз постуны ташлады-да, ялиге товусды. Биз капитан Смоллеттем мүндүрмек үчин ялиги гәминиң башга бир тарапына алып бардык.

— Огланлар — дийип, ол часлы гыгырды.— Сиз мениң сесими эшидйәрмисиңиз?

---

[1] Форт — гала типинде салнан җай.

Бакдан хич ким жогап бермеди.

— Мен саңа йүзленйәрин, Абрахам Грей.

Дымышлык.

— Грей — дийип, мистер Смоллетт сесини гаталдып, сөзүни довам этди.— Мен кораблы ташлаярын хем саңа өз капитаның ызына дүшмегиңи буюрярын. Сениң аслында эрбет адам дәлдигиңи билйәрин. Өзлерини эрбет гөркезмәге чалышсаларам оларыңам бейле бир эрбет дәлдиги белли. Мениң элимде сагат бар. Сениң бизе гелип гошулмагың үчин отуз секунт вагт берйәрин.

Ене-де дымышлык.

— Эгленме, достум — дийип, капитан сөзүни довам этдирди.— Вагты бидерек гечирип дурмалы. Себәби хер бир хаялягаллык эдилен секунт хем маңа хем-де янымдакы җентльменлере өлүм ховпуны саляр.

Ол ерде гүңлеч гөреш башланып урулян зарбаларың сеси эшидилди-де, палуба Абрахам Грей чыкды. Онуң яңагы пычак билен дилинипди. Ол ээси тарапындан албай эдилен ит ялы болуп, капитаның янына ылгап гелди.

— Мен сизиң билен, сэр — дийип, ол айтды.

Оларың икиси-де ялиге товсуп мүндүлер велин, биз йүзүп уградык.

Корабль ташланды. Йөне велин, биз энтек агач хаяда-да барып етмәндик.

XVII бап

ДОКТОР ӨЗ ГҮРРҮҢИНИ ДОВАМ ЭДИӘР. ГАЙЫК БИЛЕН СОҢКЫ ГЕЧИШ

Соңкы бәшинжи гезекки гечиш өңкүлер ялы, аман-эсенлик билен гутараймады. Биринжиден-ә бизиң бу мүнүп гелйән «окарамыза» йүкленибилен зат йүкленипди. Бәш санам уллакан адам мүнүпди. Үстесине-де оларың үчүси: Трелони, Редрут хем капитан дагы алты футданам узынрак бойлы даяв адамларды Бу болса аз зат дәлди. Дәрини, доңуз этини, күлчели халталары хем үстүне гош. Шонуң үчинем сувуң гайыгымызы эрңеклэп гелйәнлиги гең зат дәлди. Бизиң үстүмизе зол-зол сув дөкүлйәрди. Энтек йүз ярд хем гечип-гечмәнкәк мениң балагым билен кемзорымың арт этегини сув өл-мыжжык этди.

Капитан бизе йүклериң ерлерини үйтгетдирди велин, ялигиң эрңеги деңлешди.

Шейле болса-да, биз оны бирден агдараймалы дийип, демимизи алмага-да горкярдык.

Икинжиденем гайтгын зерарлы илки гүнбатара, соңам гүнорта, ачык деңзе тарап өврүлйән гүйчли акым дөрәпди. Шол гечелгеден эртир бизиң гәмимиз богаза гирипди. Үсти мас йүкли бизиң ялигимизи гайтгының чалажа толкунжыгы-да агдарып

билҗекди. Эмма хеммесинден эрбеди акым бизиң гаршымызады. Шонуң үчинем маңа бурнуң эйлесиндәки озалкы барып, ялиги янташдырян кенарыма барып боланокды. Эгер биз акымың гаршысына бир алач эдип билмесек, онда ики гайыгың дуран кенарының янларындан чыкмалы болҗакдык. Ол ерде болса хер минутдан диен ялы галтаманларың пейда болмагы мүмкинди.

— Мен ялиги хаяда тарап угрукдырып билмейәрин, сэр — дийип, мен капитана айтдым. Мен рулда отырдым, капитан билен Редрут болса етишибилдиклеринден күреклейәрдилер.— Акым бизи өз угруна экидип баряр. Күреге бирнеме аграм берип болмазмыка?

— Эгер биз күреге аграм берсек, үстүмизе сув эңтерилҗек — дийип, капитан айтды.— Гайрат эт-де, акымың гаршысына угрукдыр. Өрән хайыш эдйәрин, сэр, гайрат этҗек болавери...

Мен ялигиң бурнуны гөни гүндогара тарап өврүп, бизиң өңки гитмели ёлумызың кеселигине угрукдырайянчам акым бизи гүнбатара ыкдырды гитди отурды.

— Бейдип гитсег-ә, биз хич махал кенара етип билмерис — дийип, мен айтдым.

— Башга хер-хили эденимизде-де, акым бизи ыкдырар, сэр, бизиң шу угур билен гитмегимиз герек — дийип, капитан жогап берди.— Бизе акымың угры билен ёкарлыгына гитмек герек. Эгер бизи акым агач хаядың ык тарапына элтәйсе — дийип, ол сөзүни довам этдирди.— Бизиң ниреде сакланып билҗегимиз белли дәл. Онуң хем үстесине галтаман гайыкларының үстүмизе чозмаклары хем мүмкин. Эгер биз шу угур билен гитсек, акым басым говшар, биз болсак ап-аркайын кенара тарап гөнүгиберерис.

— Акым эййәм говшап башлады, сэр — дийип, ялигиң бурун тарапында отуран матрос Грей айтды.— Кенара тарап азаҗык өврәйсеңем болҗак.

— Саг болуң, гадырдан — дийип, хамана хич махал арамызда хич зат болмадык ялы, мен оңа миннетдарлык билдирдим.

Биз онуң билен, хамана, өңден дили бир, өз адамымыз ялы, гатнашык этмеклиги сессиз шертлешдик.

Бирденкә капитан үйтгән сеси билен:

— Топ! — дийип, гыгырды.

— Мен ол хакда пикирлендим — дийип, мен айтдым. Мен капитаның бейле дийメги билен фордумызың топ окуна тутулмак мүмкинчилиги хакында айдандыр өйтдүм.— Олар хич махал топы кенара гетирип билмезлер. Эгер гетирәйселерем, ол токайлыкда чолашып галар.

— Ёк, сиз гәминиң ыз тарапына серетсеңизләң — дийип, капитан айтды.

Гыссагарада биз докуз фунтлук топы бүтинлей ядымыздан чыкарыпдырыс. Бәш саны нәлеткерде онуң үстүнден «куртка-

сыны» айрып, ики яна бызбыдыклашярдылар. Гараяг синең парусин өртгә куртка дийилйәрди. Кораблда топы долдурар ялы дәри хем ок бардыгы мениң ядыма дүшди. Галтаманлар оны складдан аңсатлык билен алып билерлер. Палта билен бир гезек урдугың беcди.

— Израэль Флинтиң топчусы болупды — дийип, Грей гырылжык сеси билен дилленди.

Мен ялиги гөни кенара тарап угрукдырдым. Биз энтегем хаял гидйән болсак-да, инди акыма кынчылыксыз хөтде гелип билйәрдик. Ялик рула гепсиз-гүррүңсиз боюн эгйәрди. Эмма билгешлинден диен ялы, онуң гапдалы «Испаньола» тарап өврүлип, дийсең маяч нышана болуп дурды.

Мен диңе бир гөрмек дәл, гызыл йүзли нәлеткерде Израэль Хендсиң палубаның үсти билен шакырдадып, топ окларыны тогарлаяндыгыны-да эшидйәрдим.

— Ким бизиң иң мергенимиз? — дийип, капитан сорады.

— Мистер Трелониден мергенимиз ёкдур — дийип, мен жогап бердим.

— Мистер Трелони, галтаманларың бирини түкгердиң. Эгер уруп билсеңиз гөни Хендсден атың — дийип, капитан айтды.

Трелони полат ялы совук ганлыды. Ол өз түпеңиниң пелтесине середишдирмәге башлады.

— Ювашрак, сэр — дийип, капитан гыгырды.— Бирден ялиги агдарайма! Сиз болсаңыз атыш вагтында ялигиң деңаграмлылыгыны саклар ялы, тайын болуп duruң.

Сквайр түпеңини галдырды, күрекчилер даяндылар, биз болсак деңаграмлылыгы сакламак үчин эрңеге тарап сүйшдүк. Бу затларың хеммеси шовлулык билен эдилди ялиге екеже дамжа-да сув гирмеди.

Галтаманлар бу махала ченли топы бәрик өврүпдилер. Эли топ окланян сырыклы нилиң янында дуран Хендс оңат нышанады. Шейле-де болса бизиңки пашмады. Трелониниң атан махалы Хендс эгилди-де, гүлле онуң ёкарсы билен шувлап гечип, матросларың бирине дегди.

Ялары гыгырды. Онуң гыкылыгыны кораблда биле дуранлары дәл-де, кенардакыларам эшидип, көп санлы сөзлер гошулышып жогап бердилер. Мен ол тарапа гөзүми айлап, токайдан чыкып, гайыклара тарап ылгашып гелйән галтаманлары гөрдүм.

— Олар хәзир йүзүп гайдарлар, сэр — дийип, мен айтдым.

— Чалтрак күреклән! — дийип капитан гыгырды.— Инди бизиң ялиги сува батыранымызың-батырманымызың тапавуды ёк. Эгер биз кенара барып билмесек бары гутарар.

— Гайыкларың бири йүзжек боляр, сэр — дийип, мен хабар бердим.— Бейлеки гайыкдакы команда бизиң ёлумызы кесмек үчин кенар билен ылган болса герек.

— Олар аякларыны оңатжа язмалы болсалар герек —

дийип, капитан гаршы чыкды.— Деңизчилер гуры ерде бейле бир чакганлык эдип билмейәрлер. Мен олардан горкуп дурамокла, шу топа нәме дийжегими билемок. Вах, мелгуңлар дийсе. Мениң топум хатасыз уряндыр. Биз гайыгы башга тарапа совар ялы, пелтәниң отлананыны гөрен вагтың бизи хабардар эдевери, Сквайр.

Инди бизиң ялигимиз өзүниң агыр йүкүне серетмезден хас чалт гидйәрди. Эрңеги билен болса сув сусмаяр диен ялыды. Биз инди отуз я-да кырк гезек күрегимизи айлап билэйсек, агачлыгың бейле янында гайтгының үстүни ачан чәгели ялпаклыгына етәймелидик. Галтаманларың гайыкларындан горкмаса-да болжакды. Бурун олара габат болупды.

Бизе йүзмәге яп-яңыжа пәсгел берип гелйән гайтгын инди душманларың бизиң ызымыздан етмегине пәсгел берйәрди. Бизе диңе топ окы ховп салярды.

— Сакланагада оларың ене-де бирини түкгердәйсең-ә кем болмазды — дийип, капитан айтды.

Эмма нәхили болса-да, топуң атылжакдыгы гүмансызды. Галтаманлар өзлериниң яралы ёлдашларының йүзүне-де середенокдылар. Ёгсам ол дириди. Биз онуң бир гапдала сүйшжек болуп азара галышыны-да гөрдүк.

— Атярлар! — дийип, Сквайр гыгырды.

— Саклан! — дийип, мисли дага дүшен яң ялы болуп, капитан сесленди.

Ол Редрут билен гайыгы етишибилдигинден ызына күреклэп башлады, велин, онуң эрңеги сува батайды. Топуң сеси яңланып гитди. Шу сеси болса Жим эшидипди. Сквайрың атан түпеңиниң сеси болса оңа етмәнди. Биз топ окуның нирә барып дегендигини аңламадык. Мениң гөвнүме болмаса, ок үстүмизден вазлап гечип өз елгини билен бизиң бетбагтчылыгымыза себәп болдумыка диййәрин.

Гараз, нәхили хем болан болса, топ атыландан соң, бизиң ялигимизиң эрңеги сува батды-да, юваш-юваш билен ашак чөкмәге башлады. Сув ол диен бир чуң дәлди. Бары-ёгы үч футды. Биз капитан билен сувуң ичине дик дүшүп, аягымызы ере етирдик. Галан үчүси болса сува чүмүп, чыкдылар.

Умуман аланында, бизиңки оңатлык билен гутарды. Хич киме хич зат болмады. Бизиң хеммәмиз аман-саг кенара бардык. Эмма велин, азык-энгамларымыз сувуң астында галды. Иң яманам бәш түпеңден диңе ики саныны өл болман галды. Оларың бири мениң түпеңимди. Мен сува йыкыланымда эндик боюнча оны келләмиң ёкарсына галдырыпдырын. Капитан тежрибели адам болансоң, түпеңини эгининден чакмагыны ёкары эдип асыпдыр; шонуң үчин олам гуры галыпдыр. Галан үч түпең болса ялик билен биле деңзиң ашагына гидипди.

Токайда голайжак бир ерде сеслер эшидилйәрди. Бизиң агач хаят билен арамызы кесип билжекдилер. Онданам башга биз алты саны галтаманың хүжүмине Хантер билен Жойсуң хөтде

гелип билжекдигине шүбхеленйәрдик. Хантер берк адамды, Жойса велин, ынамымыз азды; ол ак гөвүнли хем сыпайы хызматкәрди, чотга билен эгин-эшиклери пәкизе, арассламага эзберди, эмма урушмага бүтинлей угры ёкды.

Биз ховсала дүшүп, бичәре ялыгимизи өзбашына ташладык-да, сувуң сай ери билен кенара чыкдык. Шол яликде болса әхли дәримизиң хем әхли азык-энгамымызың ярысы диен ялы галыпды.

XVIII бап

ДОКТОР ӨЗ ГҮРРҮҢИНИ ДОВАМ ЭДЙӘР. ИЛКИНЖИ СӨВЕШ ГҮНҮНИҢ СОҢЫ

Биз агач хаят билен арамыза габат болуп дуран токайың ичи билен гүйжүмизде барыны эдип өңе окдурылдык. Минутсайын галтаманларың сеслери барха голайлашып гелйәрди. Басым биз оларың аякларының дүкүрдисини, дөвүлйән шахаларың шатырдысыны эшитдик. Олар жеңңеллигиң арасы билен хайдашып гелйән экенлер.

Мен өңүмизде айгытлы бир тутлушыгың болжакдыгына дүшүндим-де, өз түпеңиме середишдирдим.

— Капитан — дийип, мен айтдым.— Трелони хатасыз уряр, эмма велин, онуң түпеңи өл болды. Өзүңизиңкини оңа берсеңизләң.

Олар түпеңлерини чалшансоңлар, өңкүлери ялы, геплемезек хем совукганлы Трелони түпеңиниң окуна серетмек үчин, гөз ачып-юмасы салым сакланды. Мен шу ерде Грейиң яраксыздыгына гөзүм дүшди хем оңа өз гамамы бердим. Биз онуң гашларыны чытып, эллерине түйкүрип, гаманы ховада айлашыны гөрүп шатландык. Ол гаманы шейле бир гаты айлаярды велин, онуң йити йүзи хованы гүйчли шуввулды билен кесип гечйәрди. Гаманың хер бир айлавы бизиң союздашымызың иң соңкы дамжа ганына ченли сөвешжекдигине гувә гечйәрди.

Биз ене-де кырк әдим чемеси ылгап, токайың бир четине чыкдык-да, агач хаядың өңүнде пейда болдук. Биз онуң гүнорта тарапындан гелипдирис. Шол махал болса боцман Жоб Эндерсоның баштутанлыгында еди саны галтаман улы гыкылык болшуп, токайдан агач хаядың гүнорта-гүнбатар чүңкүнден чыкдылар.

Олар бирбада нәтжеклерини билмән сакландылар. Биз Сквайр билен олара өзлерини дүрсемәге май бермән, түпеңлеримизи бошатдык. Букуда отуран Хантер билен Жойсам түпеңлерини бошатдылар. Дөрт түпең бирден гүрпүлдеди хем оклар нышана дегди. Душманларың бири серрелип гитди. Галанлары болса ховлукмачлык билен агачлыгың аңырсында гизлендилер.

Биз ене-де түпеңлеримизи долдурып, яңкы йыкылан душмана серетмек үчин, агач хаядың угры билен өңе сүйшүп уградык.

Душманың такга җаңы чыкан экени, гүлле онуң гөни йүрегинден гирипдир.

Үстүнлик бизи бегендирди. Эмма бирденкә топбак агаҗың дүйбүнде пистолет таркылдап, гулагымың душундан шувлап, ок гечди-де бичәре Ром Редрут энтиреклəп гитди хем өр боюна галып, дуран еринден ере гүрпүлдəп гитди. Сквайр билен бизем ол топбак агаҗың дүйбүни нышаналап түпеңледик. Эмма бу гезеккимиз шовсуз болуп, гүллелеримизи бидерек харчланымыз галды. Түпеңлеримизи ямашгандан долдурып, бичәре Томуң янына ылгадык.

Капитан билен Грей эййәм онуң ярасына середишдирен экеңлер. Мен ярала тарап чалаҗа гөзүми айлап, ишиң пыррыкдыгыны аңладым.

Бизиң түпең атмаларымыз галтаманлары ыза чекилмəге меҗбур эден болса герек. Себəби биз хич бир хили пəсгелчиликсиз бетбагт Редруты агач хаятдан ашырып блокгауза, тогалак агачдан өрүлен җайың ичине алып бармага ягдай тапдык.

Бичәре көне ёлдаш! Ол хич зада гең галмаярды, хич затдан шикаят этмейәрди, хич затдан горкмаярды хем хат-да бизиң башдан гечирмелеримизиң илки башындан башлап, оны аманадыны табшырар ялы өрүлен җая гетирип ятыран тә иң соңкы гүнүмизе ченли хич затдан зейренип, хич зада хүңүрдемедем. Ол троялы ялы болуп, кораблың үстүндәки коридоры гахрыманчылык билен горады. Бичәре Том əхли буйрукларымызы-да үмсүмлик, табынлык хем ак гөвүнлилик билен ерине етирерди. Ол бизиң хеммəмизден йигрими яш дагы улуды. Ынха бизиң чытык, аграс хем көне вепалы ёлдашымыз гөзүмизиң алнында җан берҗек болуп ятырды.

Сквайр онуң өңүнде дызына чөкди, онуң эллерини өпди-де, чага ялы агламага башлады.

— Мен өлəйҗек өйдйән, доктор? — дийип, Том сорады.

— Кысматдыр-да, достум — дийип, мен җогап бердим.

— Мен энтек өлəймəнкəм олара ене-де бир гүлле атасым гелйәрди.

— Том — дийип, Сквайр дилленди.— Ханы, айтсана, сен мени багышлаярмың?

— Өз җенабыңы багышлап багышламазлык бизе гелшиклимикə бери? — дийип, гоҗа хызматкəр сорады.— Кысматдан чыкып болмаз, омын!

Том дымды-да, соңра кимем болса бириниң иман өвүрмегини сорады.

— Дəп шейле-дə, сэр — дийип, ол мисли өтүнч сораян ялы эдип, сөзүниң үстүне гошды-да, шондан соң басым җан берди.

Том җан берҗек болуп ятан вагты капитан билен мен онуң күкрегиниң үстүниң тəсин гүберип, җүбүлериниң габарылышып

дурандыгыны гөрдүк, капитан Томуң күкрегиниң үстүнден хем онуң жубүлеринден британ байдагыны, төвраты, бир топ йүп, перо, сыя, гәми журналыны хем бирнәче фунт теммәки чыкарды. Капитан дашы ёнулып, гырдалан узын сосна агажыны тапып, оны Хантериң көмеги билен агач хаядың чүңкүне беркитди. Соңра ол үчегиң үстүне чыкды-да, байдагы янкы узын сосна агажына баглады. Мунуң өзи оңа уллакан леззет берен болса герек. Капитан соңра үчекден дүшди-де, хамана диерсиң, дүнйәде шондан башга гүйменже ёк ялы, азык-энгам, ок-дәри запасларыны хасаплашдырып башлады. Эмма ол, шейле-де болса, вагтал-вагтал гөзүниң гытагы билен Тома эңедийәрди. Том жан беренинде болса, капитан башга бир байдагы алды-да, мерхумың үстүни өртди.

— Бейле гынанып, йүрек параламаң, сэр — дийип, капитан Сквайрың элини гысып айтды.— Ол өз боржуны өдәп йөркә гурбан болды. Өз капитанының хем-де хожайынының өңүнде өз боржуны өдәп гурбан болан адамың язгыдындан горкуп отурмагың гереги ёк. Дин угрундан мениң-ә бир сувытлы билйән задым ёк, йөне онуң билен үйтгейән задам ёк-ла.

Соңра мени бир тарапа чагырды.

— Доктор Ливси — дийип, ол сөзе башлады.— Сиз Сквайр икиңиз көмек үчин иберилжек корабль ене нәче хепдеден гелер өйдйәрсиңиз?

Мен ол энтек бу голайларда гелмесе герек дийип жогап бердим. Ол гелйәнчә энтек бир топар хепделер, айлар гечер. Эгер биз августың аягына доланып бармасак, Блендли бизе көмек үчин корабль иберер. Ол муны шондан өңем этмез, соңам.

— Ана, онсоң кораблың хачан гелжекдигини хасаплабериң — дийип, мен сөзүми соңладым.

— Онда-ха, сэр — дийип, капитан еңсесини гашады.— Бизиң багтымыз гетирәенде-де, кынрак дүшжек.

— О нәме үчин? — дийип, мен сорадым.

— Онуң нәме үчинлиги, сэр, бизиң икинжи сапаркы йүкүмизиң сувуң астына гиденлиги — дийип, капитан жогап берди.— Дәри билен гүлләмиз-ә етерлигем велин, азык-энгамымыз ябыгорлы. Бичак ябыгорлы. Гайтам артык бир бокурдакдан дынанымыз бәхбидем ялы болуп дур.

Капитан үсти байдак билен өртүлги мерхумы гөркезди.

Шол махал болса өрүмли жайың хас ёкарсындан гүвләп хем шувлап, топ окы гечип гитди. Ол токайың ичине, узак бир ере барып дүшди.

— Бохов! — дийип, капитан сесленди.— Топ окуна тутярлар-ов! Оларың дәриси велин, бейле бир көп дәлдир ахырын:

Икинжи нышана шовлы болды! Топ окы агач хаядың үстүнден гечип, агачдан өрүлен жайың өңүне дүшди-де, уллакан бир чәге түвелейини турузды.

— Капитан — дийип, Сквайр айтды.— Өрүмли жай корабл-дан гөрүнйән дәлдир. Олар бизиң байдагымызы нышаналаян болсалар герек. Оны дүшүриләйсе нәхили боларка?

— Байдагымы? — дийип, капитан гахарланды.— Ёк, сэр. Гой, оны кимиң дүшүреси гелсе дүшүриберсин. Йөне мең-ә дүшүрҗек дәл.

Биз онуң билен шобада ылалашдык.

Текепбир дениз дәби сөвеш вагтында байдагы дүшүрмәге ёл бермейәрди. Онданам башга мунуң өзи оңат сыясатды. Бизе оларың топ окларының горкусының ёкдугыны гөркезмек ислейәрдик.

Олар бизи бүтин гиҗеләп топ окуна тутдулар. Топ окларының бири ёкарымыздан гечйәрди, бейлекиси агач хаядың өңүне гелип дүшйәрди, үчүнҗиси хут агачдан өрүлен жайың гапдалында чәге совурярды. Эмма велин, галтаманлар нышананы ёкардан алмалы болярдылар. Шол себәплем топ оклары хаяллаярдылар-да, гелип чәгә сүсдүрилйәрди. Чавуп гелип деген окдан болса асла горкы-үркимизем ёкды. Хатда топ окларының бири гелип, үчегимизи хем полумызы бөвсенинде-де, биз олара бипервай гарап, топ атылмасына шейле бир өвреницдик, басым онуң сесини чекиртгәниң шытдылдысындан энайы саймадык.

— Бизе тарап топ атмаларының оңат тарапам бар — дийип, капитан айтды.— Токайда бизиң голайымызда галтаманларың бирем галан дәл болса герек. Гайтгын гүйчленди велин, бизиң сувуң астындакы затларымызың үстүниң ачылаян болмагам әхтимал. Йигитлер араңызда сува гиден доңуз этиниң ызындан гитмәге дөвталабыңыз ёкмы?

Грей билен Хантер иң илки дилленди. Олар оңат ярагланып, агач хаятдан ашдылар. Эмма доңуз эти оларың пайына дүшмеди. Галтаманлар бизиң чаклашымыздан батыр болуп чыкдылар. Белки-де, олар Израэль Хендсиң топуна бүтинлей бил баглан болсалар герек.

Бәш саны галтаман сува гарк болан ялигиң ичиндәки әхли азык-энгамлары ыхлас билен чыкарып, голайдакы гайыга дашаярдылар. Гайыгың ичинде отуран күреклемесини тогтадып билмейәрди, себәби оны акым зол-зол бир гапдала алып гидйәрди. Сильвер гайыгың ыз тарапында дуруп, ишлере серенҗам берйәрди. Оларың хеммеси хайсы хем болса бир гизлин складдан алнан мушкетлер билен яраглананды.

Капитан пүрсүң үстүнде отурып, гәми журналына язып башлады: «Александр Смоллетт капитан, Дэвид Ливси гәми врачы, Абрахам Грей агач уссасының көмекчиси, Җон Трелони гәминиң эеси. Җон Хантер билен Ричард Җойс гәминиң эесиниң хызматкәрлери хем обадашлары. Ынха шу адамлар өз касамларына вепадар болуп галанлар. Олар он гүнден аңры гечмеҗек азык-энгам алып, шу гүн кенара чыкдылар хем Хазыналар Адасындакы Блокгаузың үстүнде британ байдагыны дик-

дилер. Гәминиң эесиниң хызматкәри хем обадашы Том Редрут галтаманлар тарапындан өлдүрилди. Юнга Җеймс-Хокинс...»

Мен бичәре Җим Хокинсиң язгыды хакында оя батдым.

Бирденкә токайдан кимдир бириниң сеси гелди.

— Бизе кимем болса бири-хә гыгыряр — дийип, гаравулчылыкда дуран Хантер айтды.

— Доктор! Сквайр! Капитан! Эй, Хантер, ол дуран сенми?— дийип, бириниң гыгыраныны эшитдик.

Мен гапа тарап окдурылдым-да, Җим Хокинси гөрдүм. Хич ерине хич хили зепер етмедик Җим агач хаядымызың үстүнден ашырылып гечди.

XIX бап

ЕНЕ-ДЕ ҖИМ ХОКИНС ГҮРРҮҢ БЕРЙӘР. БЛОКГАУЗДАКЫ ГАРНИЗОН

Бен Ганн бритаң байдагыны гөрен бадына сакланды-да, мениң элимден тутуп отурды.

— Хонха — дийип, Ганн айтды.— Ол ердәкилер гүррүңсиз сениң достларыңдыр.

— Гозгалаңчылар болаймаса — дийип, мен гүмансыратдым.

— Болуп билмез! — дийип, Бен гыгырды.— Шовлулык җентльменлеринден башга хич кимиң аягы дүшмейән бу адада, бу чөлде Сильвер болса галтаманларың гара байдагыны дикерди. Сен маңа ынанай. Мениң бу ишлерден башым чыкяр. О тайдакыларың сениң достларыңдыгы шексиз. Арада чакнышык болуп, сизиңкилер еңен болсалар герек. Инди болса, олар кенара чыкып, агач хаядың ичиңе гирендирлер. Ол агач хаяды көп йыл мундан озал Флинт дикипди. Флинтиң келлеси келле дагам дәлди. Оны диңе ром үйтгедип билйәрди. Флинт Сильверден өзге хич кимден горкмаярды. Сильверден велин, догрусыны айтмалы, горкярды.

— Онда нәме — дийип, мен диллендим.— Раст агач хаядың аңырсындакылар өзүмизиңкилер болса, оларың янына гитмегимиз герек.

— Аяк чек — дийип, Бен гаршы чыкды.— Сен ажайып огланжык. Йөне энтек диңе огланжык болярсың. Бен Ганн болса хилегәрдир. Бен Ганны ахмаллыга салмак аңсат дүшмез. Хич хили ичгиң билен мени ол ере элтип билмерсиң... Мен сениң дога җентельмениңи өз гөзүм билен гөрмели. Гой, ол шонда өзүниң хакыкы сөзүни айтсын. Сен болсаң мениң сөзлерими ядыңдан чыкарма. Оңа шейле дийибем айт. Диңе йүзбе-йүз дурлуп таншыланда бирек-биреге ынанышылса болар. Шей дий-де, онуң элини чүммүкләп гойбер.

Бен Ганн үчүнҗи гезек мени көп маныдылык билен чүммүкледи.

— Бен Ганн хачан герек боланында, Жим, сен оны ниредең тапмалыдыгыны билйәнсиң? Сениң шу гүнки тапан ериңден тапса болар. Кимем Бен Ганның ызындан баржак болса, элинде бир ак зат тутуп барсын, өзем еке барсын. Сен олара шейле дийибем айт. «Бен Ганның бейле диймесиниң өз себәби бар» дийип айт.

— Боляр — дийип, мен диллендим.— Гөвнүме болмаса, мен сизе дүшүндим. Сиз бир зады теклип этмек ислейәрсиңиз. Шонуң үчинем сиз доктор я-да Сквайр билен гөрүшҗек болярсыңыз. Сизи мениң шу гүнки тапан еримде гөрүп болҗак. Шу сизиң айтҗак затларыңызың хеммесими?

— Нәме үчин сен мени хайсы сагатларда тапып болҗакдыгыны сорамаярсың? Мен гүнортадан соң алты заңа ченли кабул эдйәриң.

— Ягшы, ягшы — дийип, мен айтдым.— Инди мен гидиберсем болармы?

— Сен ядыңдан чыкармарсың герек? — дийип, ол ховсалаланып сорады.— Сен оңа «диңе йүзбе-йүз дурлуп таншыланданы» хем, «өз себәби бары» айтгын. Мен онуң билен эркек адамларча гүрлешерин. Инди сен гидиберсең болар. Жим — дийип, Бен Ганн мениң элими өңкүси ялы гысып айтды.— Гулак ас, Жим, эгер сен Сильвери гөрәйсең, оңа Бен Ганны сатмарсың герек? Хатда сени ябаны атың гуйругына даңып, ата сүйреденлеринде-де үстүми ачмарсың герек? Эгер галтаманлар кенара чыкайсалар, Жим, сен эртир пикириңден дәнмерсиң герек?..

Топ окуның гүммүрдиси онуң сөзүниң арасыны бөлди. Топ окы агачларың арасы билен гечди-де, бизиң гүррүңлешип дуран еримизиң йүз ярдлык бейлесине чәгә гелип сүсдүрилди. Бизиң херимиз бир тарапа гачдык.

Топ атылмасы аданы бир сагадың довамында сандыратды дурды. Оклар болса өңүндәки әхли габат гелен затлары йыкан-юмран эдип, токайың ичине ызлы-ызына гүтләп дүшйәрди. Мен кә онда, кә мунда гизленйәрдим. Топ оклары, гөвнүме болмаса, хемме ерде гөни маңа тарап гелйән ялыды. Юваш-ювашдан маңа өңки мертлигим гайдып гелди. Шейле болса-да энтегем мен голайына хас көп топ окы дүшйән агач хаядың янына бармагы йүрегиме дувуп билмейәрдим. Мен гүндогара тарап айланып, ахыр соңунда кенарың гырасында өсүшип отуран агачлыга етдим.

Гүн яп-яңыҗа яшып, деңиз шемалы токайың ичинде шуввулдаярды хем деңиз якасының сувуның чалымтыл йүзүни овунҗак толкунлар билен өртүп дурды. Гайтгын гиң чәгели сайлыгың үстүни яланачлапды. Хова гүндизиң җөвзасындан соң, бичак совады-да, мен өзүмиң еңилҗек кемзолымда өрән үшедим.

«Испаньола» өңкүси ялы, лабырда дурды. Эмма онуң ёкарсында «Шадыян Роджер» — йүзүне келлечанагың сураты че-

килен гара галтаман байдагы пасырдап дурды. Гәминиң бортунда партлама болуп, топ окуның иң соңкы сеси бүтин аданы яңландырды. Топ атмаклык гутарды.

Мен топбак агаҗың дүйбүнде букулып ятышыма хүҗүмден соңкы гайда-гаймалашыга сын эдйәрдим. Агач хаядың гаршысындакы кенарда бирнәче адам палта билен нәме-де болса бир зады чапярды. Соң-соңлар мен оларың бизиң бичәре ялигимизи дөвендиклерини билдим. Узакда деряның деңзе гуюлян ериндәки агачларың арасында уллакан от ловурдап яныл дурды. От билен кораблың арасында гайык ызыны үзмән, ики яна гатнаярды. Эртир ирден чытылышып дуран матрослар хәзир гайыгы күреклешип гелйәркәлер мисли чага ялы, гыгырышярдылар хем гүлүшйәрдилер. Мен оларың шовхунларына гулак асып, бу шады-хоррамлыгың ромуң елгинидигини аңладым.

Ахыр соңунда мен агач хаяда тарап гөнүкмеклиги йүрегиме дүвдүм. Мен агач хаятдан эп-эсли узаклыкдакы пессеҗик чәгели бурнуң үстүндедим. Ол бурун гүндогар тарапдан бизиң айлагымыза утгашып, гайтгын вагтында Скелет Адасына ченли етйәрди. Еримден туруп мен бейлерәкде бурнуң үстүнде ере япырылышып отуран гырымсы агачларың арасында ялңыз өзи сомалып дуран уллакан бир гаяны гөрдүм. Гаяның бир тәсин агымтыл реңки барды. Мен онуң Бен Ганның гүррүң берен ак гаясыдыгыны шобада аңладым. Эгер маңа герек болайса, мен онуң гайыгыны шол ерден тапып билҗекдим. Мен өңүмде агач хаядың деңизден хас узакда ерлешйән еңсеки четини гөрәййәнчәм токайың бир гырасы билен гитдим. Бизиңкилер мени уллакан шатлык билен гаршы алдылар.

Мен олара өз башдан гечиренлерими гүррүң берип, төверек-дашыма середишдирдим. Агачдан эдилен өйүң хемме ери ёнулмадык сосна пүрслеринден эдилипдир. Җайың диварлары-да үчеги-де, полы-да шоңданды. Җайың ичиниң полы кә ерлеринде ерден ёкарык фут я-да фут ярым сайланярды. Җайың агзында, эйванҗык салныпдыр, шол эйванҗыгың ашагындан болса чешмеҗик шилдирдәп ятырды. Чешмеҗигиң сувы бичак тәсин эмели ховданҗыга гуюлярды. Ховданҗык дийййәним кораблың дүйби дешилен әпет чоюн газаныды. Оны капитаның айдышы ялы «эрңегине ченли» ере гөмәйипдирлер. Өйүң ичинде хич зат ёк диен ялыды. Диңе бир чүңкүнде өңи себеде меңзеш демир гөзенекли даш оҗак барды. Гөзенеги болса оды оҗакдан дашына чыкармазлык үчин эдипдирлер.

Байрың япысындакы дашына хаят айланылгы эхли агачлар гурлушык үчин чапылып гутарылыпдыр. Төңңелериң саныңа середенинде бу ерде аҗайып бир җеңңеллигиң чапылып гутарыландыгы гөрнүп дур. Агачлар чапылып айрыландан соң, бу ерлериң ёкары гатлагыны ягыш алып гидип, бүтинлей чәгесине етипдир. Диңе акарҗыгың газандан акып чыкян еринде гыртыч, папоротник хем пессеҗик гырымсы агачлар

гөгерипдир. Агач хаядың дик аңырсындан гүр хем белент токайлык башланярды. Мунуң өзи айдышлары ялы, гораңышда пәсгел берйәрди. Токайың гуры ер тарапы гиден сосналыкды, деңиз тарапы болса гуры ер тарапындакы ялы, сосналыкдан хем гышын-язын яшыл өвсүп отуран дублардан ыбаратды.

Гуры ерден деңзе тарап өвүсйән совук агшам шемалы ховул-хара гурлан жайың әхли жайрыкларындан шовлап гирип, полуң үстүне овунжак чәгәни дынман совруп дурды. Чәге бизиң гөзүмизи гапярды, дишлеримизиң арасында гыжырдаярды, нахарымыза-да гатылярды. Чәге акаржыгың гуйлуп дуран чоюн газанының дүйбүнде-де, овунжак ярма ялы болуп гайнап дурды. Түссе чыкар ялы турбамыз ёкды. Түссе үчекдәки дөрт бурч дешикден чыкмалы болярды. Ол өз ёлуны тапып чыкып гидәййәнчә бүтин өйүң ичине яйрап, бизи үсгүрдйәрди-асгырдярды, гөзлеримизден болса яш барыны пайрадярды.

Бизиң ёлдашымыз Грей йүзи даңылгы отырды. Галтаманлар онуң дулугыны яралапдырлар. Гожа Том Редрут энтегем жайланылман, саң-гаты болуп, диварың янында үстүне британ байдагы өртүлги ятырды.

Эгер биз голларымызы говшурып отуран болсак, онда биз басым рухдан дүшердик. Эмма капитан Смоллетт хеммәмизе дегерли иш тапярды. Ол бизи өз янына чагырды-да, ики топара бөлди. Биринжи топара доктор, Грей хем мен гирдим, бейлеки топара болса Сквайр, Хантер хем Жойс дагы гирдилер. Бүтин гүнүң довамында хысырданып, биз бичак ядадык, шейле болса-да капитан ики санымызы токая одун гетирмәге иберди. Ики санысына болса Том үчин габыр газмаклыгы буюрды. Доктор ашпез болды, мени гапының янында сакчы эдип гойдулар. Капитаның өзи болса бириниң янындан бейлекиниң янына барып, көмеклешйәрди хем гөвнүмизи гөтерйәрди.

Доктор вагтал-вагтал арасса ховадан дем алмак хем түсседен яңа дым гызыл болан гөзлерине дынч бермек үчин гапының агзына гелип, мениң билен бирки агыз сөзлешйәрди.

— Бу Смоллетт мениң дагың чакым дәл, өрән есер адам — дийип; ол маңа бир гезек гапының агзына геленинде айтды.— Эгер муны мениң өзүм боюн алян болсам, ол айдышым ялыдырам, Жим.

Башга бир гезек геленинде илки бираз дымып дурды-да, мениң йүзүме үнс билен серетди. Соңра:

— Ол Бен Ганна бил багласа болармыка? — дийип сорады.

— Билмедим, сэр — дийип, мен жогап бердим.— Онуң келлесиниң дүзлүгине о диен бир ынамым ёк.

— Диймек, дүз дәлдир — дийип, доктор айтды.— Эгер бир адам хич хили жемендесиз бир адада үч йыллап дырнагының сувуны соруп гезен болса, онуң келлеси сениңки я-да мениңки ялы дүз болуп билмез. Адамларың гурлушы шейле. Сен ол пейнир хакында арзув эдйәр дийдиңми?

— Хава, сэр — дийип, мен жогап бердим.

— Боляр, Жим — дийип, ол айтды.— Сүйжи зады оңат гөрсең, гөр, ненеңси боляр экени! Сен, белки, мениң теммәки гутымы гөренсиң, йөне ондан теммәки ысганымы гөрен дәлсиң. Мениң теммәки гутымда теммәки дәл-де, бир бөлежик италян пейнири бар. Шол пейнири биз Бен Ганна берерис.

Агшамлык эдинмезимизиң өң янында биз Томы жайладык. Соңра йүзүмизи шемала тутуп, бираз келлеяланачлыгымыза дурдук.

Токайдан гетирилен одун уллакан бир үйшмекди, эмма капитаның шонда-да гөвни хош болмады.

— Мен эртир сизи мазалыжа ишләр ялы эдерин — дийип, ол келлесини яйкап айтды.

Биз түссә тутулан доңуз этинден агшамлык эдинип, адама бир стакандан гызгын чакыр иченимизден соң, капитан, Сквайр хем доктор дагы маслахатлашмага гитдилер.

Эмма оңайлы бир нетижә гелип билмедилер өйдйән. Азык-овкадымыз шейле бир азды велин, көмек гелип етйәнчә бизиң ачлыгымыздан өлжекдигимиз гүмансызды. Диңе екеже зат галярды. Галтаманлары мүмкин болдугыча көпрәк өлдүрмелиди. Иң болманда олары өзлериниң гара байдакларыны дүшүрйәнчәлер я-да «Испаньоланы» алып, ачык деңзе чыкайянчалар өлдүрмелиди. Он докуз галтамандан эййәм он бәшиси галыпды. Оларыңам икиси яралыды. Онсоңам ол яралыларың топуң янында ок дегени бу махала ченли өләймедик болса-да, агыр яралы болмалыды. Хер гезек бизе галтаманлары атмак мүмкинчилиги миессер гелсе, биз олары хөкман атмалыдык. Өз адамларымызы гөзүмизиң гөрежи ялы, бичак аявлы сакламалыдык. Онсоңам бизиң ики саны ынамдар союздашларымызың бардыгыны-да ядымыздан чыкармалы дәлдик. Оларың бири ромды, бейлекиси болса климатды.

Ром эййәм өз ишине башлапды: галтаманлар билен арамызда ярым мил дагам бар болса, гижәниң бир махалына ченли оларың айдымдыр гыкылыклары эшидилди дурды. Доктор басым климатам ише башласа герек дийип өз паригинден ант ичйәрди. Галтаманларың лагери батгалыгың гапдалжыгында, дәри-дермандан болса екеже затлары-да ёк. Бир хепде геченден соң, оларың ярысы ысытма билен кеселлесе герек.

— Шейлеликде — дийип, доктор айтды.— Эгер олар бизи бирбада гутарып билмеселер, аданы ташлап, гәмә долаңып бармага бегенип-бегенип разы боларлар. Оларың кораблары бар. Олар өз көне хүнәрлерине — деңиз галтаманчылыгына ислән махаллары башлап билерлер.

— Мунуң өзи мениң элимден алдыран илкинжи кораблым — дийип, капитан Смоллетт айтды.

Мен өлер ялы ядадым. Мен ука гидәййәнчәм узак махаллап эйләме-бейләме агдарылдым, соңра болса өлен ялы ятыпдырын.

Мен гыкылык-галмагала ояныңымда, бейлекилериң хеммеси бирейййәм туруп, эртирлик эдинен экенлер.

— Ак байдак дийип, ёлдашларымызың бири гыгырды.

Шол махалам хайран галан адамлар:

— Сильвериң өзи! — дийшип сеслендилер.

Мен еримден товсуп туруп, гөзлерими овкалашдырдым-да, дивардакы нышана дешиклериниң янына ылгадым.

XX бап

СИЛЬВЕР ИЛЧИ'

Догруданам агач хаядың янына ики саны адам гелди. Оларың бири ак эсгини галгадярды. Бейлеки ап-аркайын дураны болса Сильвериң өзүди.

Энтек вагт бичак ирди. Мен шейле совук эртири хениз гөреним ядыма дүшенок. Совук мениң ичимден-багрымдан гечип гелйәрди. Асманың йүзи кир-кимирсиз пәкизеди. Агачларың депеси доғуп гелйән гүнүң шөхлесине гызарып гөрүнсе-де, ашакда, Сильвер билен ёлдашының дуран ериниң гара көлегелери айрылманды. Оларың аягының янында болса, батгалыгың гиҗеки бугармасындан яңа ак үмүр думанлап дурды. Гиҗәниң совугы хем думаны бу аданың апатыды. Бу ада чыглы, ысытмалы ерди. Хер хили кеселиң өйҗүгиди.

Хеммелер өз ерли-ериңизе! — дийип, капитан айтды.— Олар бир мекирлик этҗек болмаян болсалар мен диениңи берерин — дийип, капитан айгыт эденден соң:— Ким гелйәр! Ериңден бутнама я-да дуран ериңде түкгердерис! — дийди.

— Ак байдак! — дийип, Сильвер гыгырды.

Капитан эйванҗыга чыкды-да, хайынлык билен атылан гүлләниң бири гелип түкгердәймесин дийип, дивара габат болуп дурды. Соңра ол бизе тарап өврүлди-де:

— Докторың отряды, атышхана барың! Доктор Ливсн демиргазык дивары горамагыңы хайыш эдйәрин. Җим сен гүндогар дивары гора. Грей сен гүнбатары гора. Галанларыңызам тайынланып дуруң, мушкетлериңизи долдурың-да, төверек-дашыңыздан хабардар болуң.

Капитан соңра ене-де галтаманлара тарап өврүлди-де:

— Сиз өз ак байдагыңыз билен бизден нәме ислейәрсиңиз? — дийип гыгырды.

Бу гезек Сильвер дәл-де, бейлеки галтаман җоғап берди.

— Капитан Сильвер, сэр, ёкарык, яныңыза борта чыкып, сизиң билен шертнама баглашмак ислейәр! — дийип, ол галтаман гыгырды.

— Капитан Сильвер? Мен онуң ялы адамыны танамаярын. Ким ол? — дийип сорады.

Биз капитаның өз янындан:

— Середиң-ле! Эййәм капитан! Чини басым ёкары галы[дыр]! — дийип, хүмүр-сүмүр эденини эшитдик.

Шиллиң узын Жонуң өзи жогап берди.

— Капитан Сильвер дийилйән мен, сэр. Бизиң бичәре огланларымыз сиз гәмини дөнүклик эдип ташлап гачаныңыздан соң мени сайладылар, сэр — дийип, Сильвер айтды-да, «гачаныңыздан соң» сөзүне айратын бат берди.— Биз саңа ене-де бою[н] эгмәге тайын, йөне белли бир шерт билен. Эгер сен бизиң билен шертнама баглашмага разы болсаң. Хәзир болса, капитан Смоллетт, мен бу тайдан аман-саг гидер ялы хем биз агач хаятдан сайланянчак атышыгы башламазыңыз ялы чын сөз бер[иң].

— Мениң сең билен геплешесим гелип дуранок — дийип, капитан Смоллетт айтды.— Эмма велин, эгер сизиң геплешесиңиз гелйән болса, гелиң бәри. Бир зады велин айдып гояйын, эгер хайсыдыр бир хайынчылыклы пыррылдак этжек боляң болсаң, өзүңден гөр, хезил бермерис.

— Шунуң өзем етерлик, капитан! — дийип, Шиллиң узын Жон шадыян сесленди.— Сизиң екеже сөзүңиз етерлик. Мен сизиң, капитан, жентльмендигиңизи билйәрин хем сизиң сөзүңизе аркайын бил баглап болжакдыгына гөзүм етйәр.

Биз ак байдаклы адамың Сильвери саклажак болуп чалышяндыгыны гөрдүк. Мунда бир гең галар ялы задам ёкды, себәби капитан олар билен шейле бир хошгылав, мылакатлы геплешмеди. Эмма Сильвер велин өзүни саклажак болян адама гүлүпбакды-да, ховп хакындакы пикириң өзем Сильвер үчин гүлкәмеңзеш бир зат ялы болуп гөрүнйән адам хөкмүнде ёлдашының эгнине какды. Ол агач хаядың янына гелди-де, онуң үстүнден илки пишегини оклады, соңра өзи гөрүлмедик чалтлык хем чаклык билен ашырылып гечди.

Мен бу болуп гечйән затлар билен шейле гызыгып, өзүмиң гаравуллык боржумы-да ядымдан чыкарандыгымы бойнан алярын. Мен гүндогар атышханасындакы постумы ташладым-да, капитаның еңсесине гелип дурдум. Капитан тирсеклерини дызының үстүнде гоюп, эллерини эңегине дирәп, босаганың үстүнде отырды. Өзи болса, ичинде сув лүммурдап, овунжак чәге дигирживклери ойнаклап дуран көне чоюн газана середйәрди хем «Ызым билен йөрәң, йигитлер, гызлар» диен айдымжыга пейвагтына сыкылыклаярды.

Сильвере көтел байра дырмашмак бичак агыр дүшйәрди. Үргүн чәгели хем сомалышып дуран уллакан-уллакан төңңели керт-керт ерлерде ол өз пишеги билен мисли сай ере дүшен корабль ялы биалачды. Эмма ол сесини-үйнүни чыкарман гайратлылык билен бүтин ёлы йөрәп гечди-де, капитаның өңүне гелип, ажайып бир сыпайылык билен честь берди. Онуң эгнинде өзүниң иң оңат эгин-эшиги барды: көп санлы мис иликли мавы кафтаны дызындан гечип дурды. Еңсесине сүйшүрилен шляпасының гырасына өрүмлиже инчежик йүп айланылгыды.

— Ынха-да сиз, гадырдан — дийип, капитан айтды-да, келлесини галдырды.— Отурың.

— Мени өе гойберсене, капитан — дийип, Шиллиң узын Жон найынжарлык билен сорады.— Шунуң ялы совук эртирде чәгәң үстүнде отурмаклык жаныңа якып дуранок.

— Эгер сиз, Сильвер ак гөвүнли адам болан болсаңыз, хәзир өз камбузыңызда отурардыңыз — дийип, капитан айтды.— Өзүңиз гүнәкәр. Йөне сиз икиниң бирини сайламалы боларсыңыз: я-ха сиз корабль ашпези — онда мен сизиң билен адам ялы гатнашык эдерин, я-да сиз капитан Сильвер, гозгалаңчы хем галтаман — онда менден дар агажындаң башга зада гарашмаң.

— Боляр, боляр, капитан — дийип, ашпез чәгәң үстүнде отурып айтды.— Йөне мен соңра еримден турар ялы элиңизи бермели боларсыңыз... Бу ерде сиз эрбед-ә ерлешмәнсиңиз!.. Бохов, ол Жимми? Эртириңиз хайырлы болсун, Жим... Доктор, саңа салам болсун. Эгер гөвнүмдәкини айтмага ругсат этсеңиз, сиз бу ере мисли багтлы машгала ялы болуп, хеммәңиз йыгнанышыпсыңыз...

— Ханы, иш хакында гүрлесене, гадырдан — дийип, капитан онуң сөзүни бөлди.— Сиз бу ере нәме үчин гелендигиңизи айдың?

— Догры айдярсыңыз, капитан Смоллетт — дийип, Сильвер дилленди.— Иш хемме затдан илеридир. Сиз бу гиже бир оюнжагаз турзупсыңыз. Бойнума алярын. Өрән есерлик билен эдилен иш. Сизиң араңызда кимем болса бириңизиң ганшпуг[1] ойнадып билйәниңиз бар. Мениң адамларымың кәбири, кәбирем дәл, асыл хеммеси муңа бичак хайран галдылар. Догрусы, өзүмиңем хайран галандыгымы бойнума алайын. Белки, мен сизиң яныңыза шертнама баглашмага хут шонуң үчинем гелендирин. Эмма велин, йылдырымдан касам эдйән, капитан, бу ойны сизе икинжи гезек гайталамак башартмаз! Биз төверекдашымыза гаравул гоярыс, ром ичмеги азалдарыс. Сиз догруданам, биз өлер ялы ичип, серхош болшуп ятандырыс дийип пикир эдйән болмагыңыз мүмкин? Сиз маңа ынанайың, мениң серхошлык голайыма-да гелер ялы дәлди, йөне мең ит ялы ядапдым. Эгер-де мен екеже секунт өң тураян болсам, сиз менден сыпмаздыңыз. Мен онуң янына ылгап баранымда ол хениз дириди...

— Онсоң нәме — дийип, капитан Смоллетт совукганлылык билен дилленди.

Сильвериң әхли айдан затлары капитан үчин сырлы затларды, эмма велин, капитан онуң үчин гашынам гымылдатмады. Мен-ә бойнума алсам, кәбир затлары аңламанам дурмадым. Бен Ганның соңкы айдан сөзлери мениң ядыма дүшди. Мен

[1] Ганшпуг — агыр йүклери ашагына сокуп сүйшүрмек үчин уланылян агач я-да демир.

онуң гиҗе душманларың серхошлыкдан яңа одуң башында серлишип ятан махаллары оларың лагерине аралашандыгыны билдим. Маңа инди душманларың дири галанларының он дөрт дүги хакында пикирленмек шатлыклыды.

— Ынха ишлер шейле — дийип, Сильвер айтды.— Биз хазына тапмак ислейәрис, биз оны тапарсам. Сиз болсаңыз гүррүңсиз өз җаныңызы халас этмек ислейәнсиңиз, оңа сизиң долы хакыңызам бар. Сизиң картаңыз бардыр, догры дәлми?

— Болуп билэйҗек зат — дийип, капитан җогап берди.

— Мен онуң сизде бардыгыны айнада гөрен ялы — дийип, Шиллиң узын Җон сөзүни довам этдирди.— Йөне сиз нәме үчин мениң билен бейле совук-сала геплешйәрсиңиз? Мунуң өзи сизе пейда-ха гетирмез. Бизе сизиң картаңыз герек, бар боланы. Башга өзүмиң сизе этҗек болуп дуран яманлыгым ёк.

— Түкетсеңизләң, гадырдан — дийип, капитан онуң сөзүни бөлди.— Тапдыңыз-а бу ерде эрни сувлыны. Сизиң ниетиңизиң нәхилидиги такык аян. Эмма мунуң өзи бизиң гылымызам гымылдатмаяр. Себәби сизиңем йындамлыгыңыз саманхана ченли болуп чыкды.

Капитан Сильвериң йүзүне парахатлык билен середип, шыбыгыны долдурмага башлады.

— Эгер-де Эйб Грей...— дийип, Сильвер башлады.

— Гой! — дийип, мистер Смоллетт гыгырды.— Грей маңа хич зады гүррүң бермеди. Мен ондан хич зады сорамадым. Өзүм хас көпрәк билйән. Мен сизиңем, онуңам, бу мелгун аданыңам — хеммәңизиң күлүңизи гөге хезил эдип соврардым. Ынха мениң сизиң әхли шайкаңыз хакында пикир эдйән задым, гадырдан.

Бу газаплы гызмалык Сильвери рахатландыран болса герек. Ол гахарланып башлаҗак болды-да, ене-де сакланайды.

— Халаныңызы эдиң — дийип, ол айтды.— Исләниңизче пикирлениң, мен гадаган эдип дурмарын... Сиз гөвнүме болмаса, шыбык чекҗек болярсыңыз өйдйән, капитан. Эгерругсат этсеңиз менем чекейин-ле.

Сильвер шыбыгыны теммәкиден долдурды-да чекмәге башлады. Ики саны эркек адам сеслерини-үйнлерини чыкарман кә бири-бирлериниң йүзлерине назарларыны айлашып, кә-де агызларындан түссе буругсадышып, кәте болса түйкүрмек үчин өңе эглишип, узак махаллап отурдылар. Булара серетмек мисли театрдакы гөрнүшлере томаша эден ялы гызыклыды.

— Бизиң шертимиз шейле — дийип, ахыр соңы Сильвер дилленди.— Сиз бизе хазыналары тапар ялы картаны берйәрсиңиз, онсоңам бичәре деңизчилери атып йөрмеклиги хем олар укудакалар келлелерини овратмаклыгы гойярсыңыз. Эгер сиз шоңа разы болсаңыз, биз сиз хайсыны халасаңыз алаймалы ики саны чыкалга теклип эдйәрис. Биринҗи чыкалга, хазыналары корабла йүкләнимизден соң, сизе корабла доланып бармага ыгтыяр эдерис, соңра болса хем мен сизиң дырнаҗы-

гыныза-да зелел етирмән хайсы хем болса кенарларың бирин-
де дүшүрмәге чыпбакай чыным билен сөз берйәрин. Эгер
биринҗи чыкалга сизе ярамаса, ярамазлыгам мүмкин, себәби
мениң матросларымың көпүси сизе биреййәмден бәри дишле-
рини гыжашыбам йөрлер, хава эгер сизе биринҗи чыкалга
ярамаса, икинҗи чыкалганы хөдүрлейәрин. Икинҗи чыкалганы
кабул этсеңиз, биз шу адада гоярыс. Азык-энгамлары деӊ ики
бөлеге бөлерис. Мен болсам сизе илкинҗи дүшан кораблы кө-
меге ибермәге сөз берйәрин. Мен сизе шу шерте разы болмагы
маслахат берйәрин. Шундан оңат шерти газаныл билмерсиңиз.
Сизиң бу өйдәки адамларыңызың хеммеси эшидйәндир дийип
умыт әдйәрин,— дийип, Сильвер шу ерде сөзүни гаталтды.—
Себәби бир адама айдылдыгы хеммә айдылдыгы боляр.

Капитан Смоллетт еринден турды-да, шыбыгының күлүни
аясына какды.

— Бар, айтжагың шумы?

— Йылдырымдан ант ичйәрин, шу мениң иң соңкы сөзүм —
дийип, Җон жогап берди.— Эгер сиз боюн товласаңыз, маңа
дерек бизиң түпеңлеримиз билен гүррүңлешмели боларсыңыз.

— Өрән оңат — дийип, капитан айтды. Инди болса маңа
гулак асың, эгер сиз ярагыңызы ташлап, еке-екеден мениң яны-
ма гелсеңиз, мен сизиң элиңизи-аятыңызы гандаллап, Англия
алып гитмәге хем шол ерде адыл суда табшырмага сөз бер-
йәрин. Эгер сиз гелмесеңиз, маңа Александр Смоллетт дийил-
йәндигини, өзүминем шу байдагың астында дурандыгымы хем
сизиң барыңызы җәхеннеме иберҗекдигими унутмаң. Сизден
хазына тапан боласы ёк. Кораблда-да йүзүп гидип билмерси-
ңиз! Себәби араңызда хич бириңиз кораблы доландырып бил-
мейәрсиңиз. Сөвешмеклигем шейле бир элиңизден гелип барян
зат дәл. Грейиң еке өзүниң гаршысына сизиң бәш адамыңыз
чыкды. Ол шонда-да оларың барындан сыпды. Сиз сай ере
мәкәм батыпсыңыз, капитан Сильвер, ол ерден аңсат чыкып бил-
мерсиңиз. Мунуң өзи менден эшидәйҗек иң соңкы сыпайы
сөзүңиздир. Икинҗи душушыкда болса, мен сизиң еңсәңизден
гүлле билен чүйләрин. Ханы, шу тайдан гүмүңизи чекиң, га-
дырдан, гүймең-самаң болмасын!

Сильвериң гөзлери гахар-газапдан яңа йылпылдады. Ол
шыбыгының одуны какышдырды.

— Мен еримден турар ялы, маңа элиңизи бериң? — дийип,
ол гыгырды.

— Берҗек дәл — дийип, капитан айтды.

Ким маңа элини берҗек? — дийип, ол хайкырды.

Бизиң хич хайсымыз еримизден гозганмадык. Сильвер па-
йыш-пайыш гаргынып, эйванҗыгың янына сүйшүп барды-да,
онуң агаҗындан япышды, оңа диңе шу ерде еринден турмак
башартды. Сильвер акарҗыга түйкүрип гойберди.

— Сиз мениң үчин шу түйкүлик ялы? — дийип, ол гыгыр-
ды.— Бир сагат гечен ден соң, мен сизиң көне блокгаузыңызы,

челекдэки ром ялы гыздырарын. Гүлүбериң, йылдырым урмушлар, гүлүбериң! Бир сагат геченден соң, сиз башгача гүлерсиңиз. Дири галанларыңызын болса өленлериңизе гөзлери гидер!

Ол ене-де гаргынып, чэгэниң үсти билен кейтиклэп уграды. Хаятдан ашырылҗак болуп, ол дөрт гезек сынанышды, дөрдүсинде-де агдарылып гитди. Ахыр соңунда оны эли ак байдаклы адам чекип алды-да, олар бир минутың ичинде агачлыга сиңип гитдилер.

XXI бап

ХҮҖҮМ

Сильвер гөзден йитен бадына, ондан гөзүни айырман середип дуран капитан бэрсине доланды-да, постда диңе екеҗе Грейиң дурандыгыны гөрди. Капитаның шейле гахарланандыгыны илкинҗи гезек гөрдүк.

— Ерли-ериңизе барың! — дийип, ол газап билен гыгырды. Биз атышхана тарап окдурылдык.

— Грей — дийип, ол айтды. — Мен сениң адыңы гэми журналына язарын. Сиз деңизчилере мынасып, өз борҗуңызы өдедиңиз... Мистер Трелони, сиз мени гең галдырдыңыз, сэр!... Доктор, сиз харбы мундирем гөтерипсиңиз ахырын! Эгер сиз өз борҗуңызы Фонтенуада хем шейле өдэн болсаңыз, говусы өйүңизден чыкмалы дэл экениңиз.

Доктор эййэм атышхананың янындады. Бейлекилер мушкетлерини долдурярдылар. Бизиң йүзүмиз гызарды. Мунуң өзи бизе утанчды.

Капитан сесини-үйнүни чыкарман, бизе эсеван болярды. Соңра ене-де гүрлэп башлады.

— Достлар — дийип, ол айтды. — Мен Сильвери айдылышы ялы, топ окуна тутулан дек этдим. Мен оны билгешлейинден гахар-газаба мүндүрдим. Онуң айдышы ялы, бир сагат гечип--гечмэнкэ биз хүҗүме сезевар боларыс. Сиз оларың көпдүгини билйэрсиңиз. Йөне велин, биз галаның ичинде дурус ахырын. Бир минут мундан озал бизиң хатда тертип-дүзгүнимиз бар дийибем айдып билҗекдим. Эгер сиз еңмек ислесеңиз, бизиң еңҗекдигимизе мен шүбхеленмейэрин.

Ол соңра хеммэмизиң дуран ерлеримизе айланып чыкды-да, бу сапарлыкча хемме затларың ербе-ердигини бойнуна алды.

Агачдан өрүлип салнан җайың гүндогаркы хем гүнбатаркы даражык диварында диңе ики саны атышхана барды. Гапы тарапдакы гүнорта диварда-да ики саны атышхана барды. Демиргазык тарапдакыда бэш санысы барды. Бизде еди адамың арасында йигрими мушкетимиз барды. Биз хер бир тарапың ортасында агачлары бир ерик үйшүрип гойдук. Ол үйшмеклери болса столлар дийип атландырдык. Галаның гораг-

чыларының әлъетеринде болар ялы, хер бир столуң үстүнде дөрт саны долдурылан мушкет гойдук. Мушкетлериң арасында болса гамалар дурды.

— Оды сөндүриң — дийип, капитан айтды.— Хова эййәм майлады, түссе болса диңе гөзүңи гапяр.

Мистер Трелони демир гөзенеги дашарык чыкарды-да, көзлери чәгәң үстүне пытрадышдырды.

— Хокинс энтек эртирлик эдинмәнди... Хокинс, өз эртирлигиңи элиңе алай, постда дуран еринде иерсиң — дийип, капитан Смоллетт айтды. — Чалтражык болавери, шепежигим, бирден йөне эртирликсиз галайма. Хантер олара чакыр пайлашдырды.

Биз эйле-бейле эдйәнчәк, капитан горанмак планыны гутарныклы ойланыпдыр.

— Доктор, сизе гапының агзы табшырыляр — дийип, ол айтды. — Оңатжа эсеван бол, эмма гапыдан сомалып чыкып дурма. Жайың ичинде дур-да, гапа габат болуп ат... Хантер, сен гүндогар дивары сакларсың... Жойс, дост жан, сен гүнбатаркы дивары эеле... Мистер Трелони, сиз бизиң иң оңат мергенимиз болаңызсоң, Грей билен иң узын бәш атышханалы демиргазык дивары алың. Мунуң өзи иң ховплы тарап. Эгер-де олара диварың янына ылгап геләге-де, атышханалардан бизе тарап атмаклык башардайса, онда бизиң ишимиз бичак пыррык болар... Биз икимиз болсак, Хокинс, хич зада ярамаян атыжылар. Икимиз мушкетлери долдурып бейлекилере көмек берерис.

Капитаның айданы хак болуп чыкды. Гүн агачларың ёкарсына галан бадына хова гызды-да, думан даргады. Басым чәге бизиң дабанларымызы якып-яндырып башлады-да, агачдан өрүлен пүрслеринден смола эрәп чыкып башлады. Биз кемзорларымызы чыкардык, көйнеклеримизиң якасындакы иликлерини яздырдык, еңлернмизи болса эгнимизе ченли чермедик. Херберимиз ыссыдан хем ховсаладан яңа янар от болшуп өз постумызда дурдук.

Шейлеликде бир сагат гечди.

— Ал какмыш дийсе! — дийип, капитан айтды. — Йүрек гысып башлаяр. Грей, хайсы хем болса бир айдымжыгы сыкылыкласана.

Шол гөз ачып-юмасы салымда бизиң үстүмизе хүжүме тайынланыляндыгы илкинжи гезек айдың болды.

— Сорамага ругсат эдиң, сэр — дийип, Жойс айтды. — Эгер мен кимем болса бирини гөрсем атаймалымы?

— Эглемегинем! — дийип, капитан гыгырды.

— Саг болуң, сэр — дийип, Жойс өңки парахатлыгы хем сыпайылыгы билен айтды.

Хич бир үйтгешиклик ёкды, эмма Жойсуң сорагы бизи үшерилжиремәге межбур этди. Атыжылар мушкетлерини тайын саклаярдылар, капитан болса агач жайың ортасында додакларыны юмуп, маңлайыны чытып дурды. Бирденкә Жойс мушке-

тини атышханаң дешигинден узатды-да, атып гойберди. Онуң түпениниң сеси ятып-ятманка бизиң үстүмизе гүлле барыны ягдырмага башладылар. Бирнәче гүлле гелип агач хаядың пүрслерине дегди. Эмма агач жайың ичине бирем гирмеди. Түссе дарганында болса агач хаядың төверегем, токайың ичем озалкысы ялы үмсүмлик болды. Екеже шахажыгам гымылдамаярды. Топбак агачларың дүйбүнде екеже түпениң нилем ялдырап гөрүнмейәрди. Бизиң душманларымыз мисли ере гирен ялы болды.

— Хайсам болса бирини уруп билен-ә дәлсиң — дийип, капитан сорады.

— Ек, сэр — дийип, Жойс жогап берди — Гөвнүме болмаса, уруп билмедим өйдйән, сэр.

— Боюн алмагыңам говы зат — дийип, капитан Смоллетт хүмүр-сүмүр этди. — Онуң түпеңини долдур. Хокинс... Сизиң гөвнүңизе нәхили доктор, сизиң тарапыңыздан нәче адам атандыр өйдйәрсиңиз?

— Мен оңа такык жогап берип билжек. Үч адам атды — дийип, доктор Ливси айтды.— Мен үч саны йылпылдыны гөрдүм. Икиси янашык, бирем аңырракдан, гүнбатар тарапракдан.

— Үч! — дийип, капитан гайталады. — Сизиң тарапыңыздан нәче адам атды, мистер Трелони?

Эмма бу тарапдан нәче түпең атыланына такык жогап бермек аңсат дәлди. Демиргазык тарапдан көп адам атыпды. Сквайр еди адам атды дийип ынандырярды. Грей болса олары секиз я-да докуз адам дийип хасаплаярды. Гүндогар тарапданам, гүнбатар тарапданам диңе бир адам атыпды. Шундан соң хүжүмиң демиргазык тарапдан болжакдыгы айдыңды, бейлеки тараплардан диңе үнси совмак үчин атыпдылар. Шейле болса-да, капитан Смоллетт өңки буйругыны үйтгетмеди.

— Эгер галтаманлара агач хаятдан ашырылмак башардайса — дийип, ол айтды.— Олар ислән горагсыз атышханалары-ны эеләп билерлер хем бизи хут өз галамызда ит атан ялы эдип атарлар.

Догрусыны айданында, пикирленип отурара бизиң вагтымызам өлчеглиди. Демиргазык тарапдан бирден чиркин гыкылык эшидилди-де, галтаманларың кичеңрәк бир отряды токайдан чыкып, агач хаяда тарап окдурылдылар. Шол гөз ачып-юмасы салымда болса, бизи чар-төверекден ене-де атып башладылар. Ачык гапыдан бир гүлле учуп гелди-де, докторың түпеңини күл-оврам этди. Хүжүм эдижилер мисли маймынлар ялы болшуп, агач хаяда дырмашярдылар. Сквайр билен Грей ызлы-ызына атярдылар. Хүжүм эдижилериң үчүси йыкылды. Оларың бири агач хаядың ичине, бейлеки икиси болса дашына йыкылдылар. Йөне велин, ол икиниң бири яраланып дәл-де, горкуп йыкылан болса герек, себәби йыкылан бадына аяк үстүне галды-да, токайда гизленди.

Икиси велин ериндеп галмады, үчүнжиси гачды, дөрт адам болса, хич ерине зепер етирмән, агач хаятдан ашырылды. Хер бириниң яны гүррүңсиз бирнәче мушкетли галан еди я-да секиз галтаман болса җеңңеллигиң ичинде отурып бизи етишибилдиклеринден ока тутярдылар. Шейле болса-да, ол оклар бизе хич хили зыян етирмейәрди.

Агач хаяда гирен дөрт галтаман, ала-гыкылык болшуп, җая тарап ылгашып гайтдылар. Токайда отуран ёлдашларам оларың гөвүнлерини гөтерҗек болуп гыгырышярдылар. Бизиң атыжыларымызам етишибилдиклеринден атярдылар, йөне велин, олар шейле алңасансоңлар, бир гезегем нышаны уруп билмейәрдилер. Сәхел салымың ичинде дөрт галтаман байра дырмашып чыкды-да, бизе тарап хүҗүм этди. Эндерсоның келлеси ортакы атышханада гөрүнди.

— Уруң олары! Уруң олары! — диййип, ол гөк гүррүлдән ялы, зарплы сеси билен гыгырярды.

Шол гөз ачып-юмасы салымың ичинде башга бир галтаман Хантериң мушкетиниң нилинден япышып, оны дартып алды-да, түпеңи атышхананың дешигинден сокуп, онуң гундагы билен Хантериң дөшүне шейле бир гүйчли урды велин, бичәре демсиз-дүйтсүз полуң үстүне серрелип гитди. Шол салымда үчүнжи галтаман аман-эсен өйүң дашындан айланып, дуйдансыз гапының агзында пейда болды-да, доктора тарап эли гамалы топулды.

Биз хәзир эдил өз душманларымызың шу чака ченли дүшен гүнлерине дүшдүк. Биз яп-яңам горагсыз галтаманлара букының аңырсындан атып дурдук, хәзир велин, өзүмиз хич хили горагсыз галып, душманлар билен гарпышмалыдык. Агачдан өрүлен җайың ичини бүругсап дуран түссе тутды. Эмма мунуң өзи бәхбит болды. Өңүмизи түссе пердеси габансоң, биз дири галдык. Мениң гулакларым гыкылыкдан, иңңилдилерден, пистолетлериң таркылдысындан шаңлап дурды.

— Чыкалга тарап, гарҗашмага өңе! Гамалара япышың! — диййип, капитан гыгырды.

Мен өрүлип галдырылан агачларың үстүнден бир гаманы алдым. Кимем болса бири мениң ызым билен ол хем гама япышды-да, бармакларымың богнуны дилип гойберди, эмма мен онуң агырысынам дуймадым. Мен гапа, гүн шөхлесине тарап топулдым, Кимем болса бири мениң ызым билен окдурылды. Мен онуң кимдигини билмедим. Гөни мениң өңүмде доктор өзүне тарап топулан галтаманы байрың япысы билен ашаклыгына ковалап гайтды. Мен докторың бир гезек уранында онуң элинден ярагыны гачырып, соңра йүзүни парчаланыны гөрдүм.

— Өйүң дашына! Өйүң дашына! — диййип, капитан гыгырды.

Мен шол башлы-баратлыгың хем галмагалың ичинде-де, онуң сесиниң үйтгәндигини аңладым.

Келләмиң угруна команда гулак асып, мен гүндогара өврүлдим-де, гамамы галдырып чүңкден айлананҗа бадыма Эндерсон билен йүзбе-йүз геләйдим. Ол айылганч гыгырып топулды-да, гүн шөхлесине ялпылдап дуран гамасыны келләмиң ёкарсында галгатды. Мен хатда горкмага-да етишмедим. Ургудан совлуп, мен үргүн чәгәниң үстүнде бүдүредим-де, ашак баша шаклыгына япы билен тогаланып гайтдым.

Мен хүҗүм махалы гапыдан окдурылып чыканымда, бейлеки галтаманлар бизи ёк этмек үчин эййәм агач хаятдан ашырылан экенлер. Оларың гиҗе гейилйән гызыл ятыш телпекли бири гамасыны дишиниң арасында тутуп, хаятдан бәрик ашырылмак үчин эййәм бир аягынам атан экен. Мениң байырдан ашак тогаланып гайтмагым шейле бир чалт болды велин, мен аяк үстүне галанымда хемме затлар өңки-өңкүси ялы экени: гызыл ятыш телпекли галтаман өңкүси ялы, ашырылмак үчин бир аягыны агач хаядың үстүне атып отуран экени. Бейлеки бир галтаман болса агач хаядың аңырсындан яңыҗа келлесини гөркезипдир. Шейле болса-да шол гөз ачып-юмасы салымың ичинде сөвеш гутарып, еңиш бизиң тарапымыза гечди.

Мениң ызым сүре гапыдан чыкан Грей даяв боцман гамасыны икинҗи гезек айлаянча оны ере языпдыр. Өйүң ичине түпең атҗак болуп дуран башга бир галтаман атышхананың янында түпеңленипдир. Ол агзы түсселәп дуран пистолетини элинден сыпдырман, җанховлуна чәгәниң үстүнде ики яна товланярды. Үчүнҗиниң болса, мениң айдышым ялы, доктор бөврүнден гама сокупды. Агач хаятдан ашырылан дөрт галтаманың диңе бири дири галыпды. Ол сөвеш мейданында гамасыны-да ташлап, горкусындан яңа зәхреси ярылан дек болды-да, зут өкҗе гөтерип, агач хаяда дырмашды, эмма ашырылып билмән, бирнәче гезек сырылып гайтды.

— Атсаңызлаң! Өйүң ичинден атсаңызлаң! — дийип, доктор гыгырды.— А сиз, букудакы йигитлер, эгилсеңизләң!

Эмма онуң сөзлери бидерек гитди. Өйүң ичинден атан болмады. Хүҗүм эдиҗилериң иң соңкусы аман-эсен агач хаятдан ашырылды-да, бейлекилер билен биле токайда гизленди. Бир минут геченден соң, серлишип ятан бәш адам дийәймесең, хүҗүм эдиҗилериң бирем галмады. Ол бәшиң болса дөрдүси беркитмәниң ичинде бирем дашындады. Доктор, Грей хем мен ёгын пүрслериң горагының астына бармак үчин гапа тарап топулдык. Дири галан душманлар өз мушкетлериниң янына ылгап барып, хер минутдан от ачып билҗекдилер. Дәриниң түссеси дарганында биз бу еңшиң бизе нәхили гыммат дүшенҗигини гөрдүк. Хантер өз атышханасының гапдалында демсиз-дүйтсүз ятырды. Келлесине ок деген Җойс эбедилик гөзүни юмупды. Сквайр капитаны тутуп дурды. Оларың икисининем йүзлери ак тамды.

— Капитан яраланды! — дийип, мистер Трелони айтды.

— Хеммеси гачдымы? — дийип, мистер Смоллетт сорады.

— Башарып билеилери гачдылар — дийип, доктор жогап берди. — Эмма бэш санысына велин, гачмак хич махал башартмаз!

— Бэш санысына! — дийип, капитан гыгырды. — Жуда бир эрбет дэл-ле. Оларың бэш санысы хатардан чыкыпдыр, бизиң болса үч санымыз хатардан чыкды. Диймек инди биз докузың гаршысына дөрт болуп сөвешерис. Мунуң өзи илки башлангычдакыдан говы. Онда биз еди болуп он докузың гаршысына чыкыпдык[1].

[1] Хас такыгы галтаманларың дири галанлары секиз саныды. Мистер Трелонининң гәминиң бортунда атан адамсы шол гиҗе өлүпди. Эмма велин, биз оны хас соң билип галдык. (Авторың беллиги.)

БӘШИНЖИ БӨЛҮМ

МЕНИҢ ДЕҢИЗДӘКИ БАШДАН ГЕЧИРМЕЛЕРИМ

XXII бап

МЕНИҢ ДЕҢИЗДӘКИ БАШДАН ГЕЧИРМЕЛЕРИМИҢ БАШЛАНЫШЫ

Галтаманлар доланып гелмедилер. Оларың екеҗеси-де, токайдан ок атмады. «Галтаманлар бу гүнлүкче өз пайларыны алдылар» дийип, капитан олар хакда дилленди. Биз ап-аркайын яралыларымызы даңышдырып, гүнорта нахарымызы тайынлап билҗекдик. Бу гезекликче нахары Сквайр билен өзүм тайынладым. Ховп-хатара гарамаздан биз нахары ховлының ичинде тайярламагы макул билдик, шейле болса-да бу еригем бизиң яралыларымызың айылганч иңңилдилери гелип етйәрди.

Сөвешде яраланан секиз адамың диңе үчүси дириди. Оларың бири атышханаиың янында атылан галтаман, бейлекилери болса Хантер билен капитан Смоллеттди. Илкинҗи икиниң җаныиндан умыт ёкды. Галтаман операция вагтында узак ятман өлүпди; Хантер шунча җан этмелеримизе серетмезден, өзүне гелмеди. Ол бизиң ичгиханамызда яшан шол гоҗа галтаманың бейнисине ган инендәки хашлап дем алшы ялы, узаклы гүнләп хашлап демини алды ятды. Хантериң дерт-азары бир өзүне гелмегем дәлди. Онуң гапыргасы-да дөвлүп, йыкылан вагты болса келлечанагы-да ярылыпды. Хантер икинҗи гиҗе өзүне гелмезден хич бир иңңилдисиз-бейлекисиз җан берди.

Капитаның ярасы азап бериҗиди, йөне ховплы дәлди. Онуң хич бир сынасына агыр яра дүшмәнди. Эндерсоның илкинҗи окы (Җон илки билен капитандан атыпды) капитаның пилчесини дешип, өйкенине галташыпды. Икинҗи ок онуң балдырына дегип, сиңрини заялапды.

Доктор капитан хөкман сагалар дийип ынандырярды, эмма

пелин, капитана бирнәче хепдсләп йөремек хем, элини гымылдатмак хем болмаярды. Көп геплемели хем дәлди.

Мениң бармагыма төтәнден дүшен яра угурсызжа бир зат болуп чыкды. Доктор Ливси ол яра пластырь япды-да, мылайымлык билен мениң гулагымы товлан болуп гойберди.

Гүнорта нахарындан соң, Сквайр билен доктор капитаның голайында отурдылар-да, маслахатлашып башладылар. Маслахат гүнортадан геченден соң басым гутарды. Доктор шляпасыны хем пистолетлерини алды, гамасыны билинден асды, жүбүсине картаны салды, әгнинден болса мушкетини асды-да, агач хаядың демиргазык тарапындан ашырылып, жеңңеллиге уруп гитди.

Биз Грей билен өз яшулыларымызың айдян затларыны эшитмезлик үчин агачдан өрүлен жайың узак бир күнжүнде отырдык. Грей докторың гең херекетине бичак хайран болды, агзындан шыбыгыны айрып, оны ене-де агзына элтмеги-де ядындан чыкарды.

— Бу нәхили пәхимсизлик! — дийип, ол айтды.— Бу доктор Ливси акылындан азашып йөрен болмасын?

— Азашма нәме ишлесин — дийип, мен жогап бердим.— Ол акылындан азашайса-да, хеммәмизден соң азашар.

— *Шейле болса-да боляр* — *дийип*, Грей айтды. — Йөне ол хәзир өз акылында болса, онда акылындан азашан мен-дә.

— Бу ерде акылындан азашып отурар ялы зат ёк, йөне докторың хайсы хем болса бир планы бардыр. Шол махал мениң келләме гелен пикиримче, ол Бен Ганн билен гөрүшмәге гиден болса герек.

Мениң айданымың хакдыгы соң аян болды.

Бу ики аралыкда агачдан өрүлен жайың ыссысы чекип-чыдар ялы болмады. Гүнортаның түп ыссысы ховлудакы чәгәни якып-яндырып гелйәрди. Шол махал мениң келләме гөдекси бир пикир гелди. Мениң бу нәлет синен гызгын тамдырда жөвзадан яңа гысылып-говрулып, агзымы кепедип отуран махалым гушларың жүррүлдисине гулак асып, сосналарың смоласы, күкәп дуран ысларыны демине дартып, салкынжак токайың ичи билен барян доктора гөзүм гитди. Бу ерде ыссыданам башга эгин-эшиклериңем смола елмешип, шепбешип дурды, әхли ерлере адам ганлары чыршалыпды, даш-төверегинде болса мейитлер даргашып ятырды.

Мениң өз галамыза болан йигренжим горкушымдан пес дәлди.

Мен полы, гап-гачлары ювушдырып йөршүме бу ерини минутсайын барха бетер йигренип, барха бетер доктора гөзүм гидйәрди. Ахыр соңунда мен төтәнликден бир халта күлчәниң үстүнден гелдим. Мени хич ким гөренокды. Мен гачмага тайынланып башладым. Кемзорымың ики жүбүсинем күлчеден долдурдым.

Сиз мени акмак хем хасаплап билерсиңиз. Мен пәхимсиз-лик билен херекет этдим. Мен умытсыз бир төвекгеллиге баш гошдум, шейле-де болса мен өзүмиң оңарып билҗек этиячлык-ларымы гөрдүм. Бу күлчелер мени азындан ики гүнләп ачлык-дан өлдүрмез.

Соңра мен ики саны пистолет алдым. Ок билен дәримем болансоң, мен өзүми биркемсиз ярагланан хасапладым.

Мениң планымың чын маңысы бейле бир эрбедем дәлди. Мен бизиң дуралгамызы гүндогар тарапдан ачык деңизден айырян чәгели бурна тарап гитмекчидим, ол ерден болса өтен агшамкы белләп гайдан ак гаямы тапып, Бен Ганн өз гайыгы-ны шонуң астында гизлейән болаймасын дийип серетмекчидим. Бу иш мениң пикиримче төвекгеллик эдениңе дегйәрди. Эмма велин, мени өз пейвагтыма өмүрем гойбермежекдиклерини билйәрдим, шонуң үчинем гачмаклыгы йүрегиме дүвдүм. Му-нуң өзи догры йүрегиме дүвен ниетими дурмуша гечирмекдәки нәдогры херекетди, шонуң үчинем ниетимем нәдогры болярды, эмма мениң энтек огланҗыкдыгымы хем бу иши этмеги эййәм йүрегиме дүвендигими ядыңыздан чыкармаң.

Басым гачмаклыга оңайлы бир ягдай габат гелди. Сквайр билен Грей капитаның ярасыны даңмага отурдылар. Ел ачык-ды. Мен агач хаятдан ашырылып гечдим-де, җеңңеллигиң ичи-не сиңип гитдим. Мениң ёкдугымың үсти ачылайянча эп-эсли ара ачып, хич хили сес эшитҗек дәлдим.

Мениң бу икинҗи пәхим-пайхассыз эден-этдилигим илкин-җимденем эрбетди, себәби галада диңе ики саны сагат адам галыпды. Шейле-де болса, мунымам илкинҗи ялы, халас бол-магымыза көмек этди.

Мен аданың догры гүндогар кенарына тарап уградым. Се-бәби мени гәмиден гөрәймезликлери үчин, бурнуң деңиз тара-пындан гидесим гелмеди. Энтек гүн ёкарда болса-да, ол өйле-ден агып башлапды. Токайың ичи билен гидип баршыма мен өңүмде шол бир гайталанып дуран деңиз толкунларының гүв-вүлдисини дәл-де, шахаларың шагырдысыны хем япракларың шыбырдысыны-да эшидйәрдим. Мунуң өзи бу гүн деңизден өвүсйән шемалың адатдакысындан гүйчлүдигини гөркезйәрди. Басым салкынҗак шемал йүзүме урды. Ене-де бирнәче әдим әденимден соң, токайың четине чыкдым. Мениң өңүмде гөзъ-етиме ченли гүн шөхлесине ялпылдап дуран деңиз яйлып ятыр-ды. Кенара болса гайнап, көпүрҗикләп дуран толкунлар гелип урулярды. Мен деңзиң «Хазыналар Адасының» голайында па-рахат дуран махалыны екеҗе гезегем гөрмедим. Хатда гүнүң гөзүңи гамашдырып гелйән ачык гүнлерем, хованың дымып, чөп башының гымылдаман дуран махалларам, дүңдерилишип гелйән гомларың эпет-эпет өркүчлери дашкы кенара гелип урулярдылар. Адада толкунларың гүввүлдисинден дынар ялы екеҗе ерем тапылмаса герек.

Мен гезимиң кейпини гөрүп, кенарың якасы билен гелйәрдим. Ахыр соңунда мен гүнорта тарапа эп-эсли узага гидендирин дийип хасап этдим-де, үмүрсин болшуп, чатылышып отуран гырымсы агачларың астындан эмайлык билен сүйшенеклэп бурнуң гершине чыкдым.

Мениң ыз тарапымда деңиз, өңүмде болса айлаг барды. Деңиз шемалы өз гахар-газабындан ядан ялы болуп, көшешйәрди. Оңа дерек ёкардан гүнорта хем гүнорта-гүндогара тарап хова акымы гечип, өзи билен гойры-гойры думан леммерлерини алып барярды. Скелет Адасы билен өңи горалан богазда бизиң илкинҗи гезек гөренимиздәки ялы, гымылдаман дуран гарамтыл өчүгси сувы барды. «Испаньола» богалдакларындан башлап, тә билине ченли ёкарсында салланып дуран гара байдагы зады билен, мисли айнада гөрнен ялы, сувуң йүзүне дүшүп дурды.

Кораблың янында мен ялик гөрдүм. Ялигиң ыз тарапында Сильвер отырды. Мен оны ислендик арадашлыкдан-да танардым. Ол кораблың бортундан ашак өзүне тарап эглишип дуран ики саны галтаман билен гүрлешйәрди. Оларың бириниң келлесинде гызыл ятыш телпеги барды. Ол эртир бадакы хүҗүмде агач хаятдан ашырылҗак болан нәлеткердеди. Олар яңрашярдылар, гүлүшйәрдилер, эмма арамызда бүтин бир миль болансоң, мен оларың сөзлеринем эшидип билмейәрдим. Соңра болса мениң гулагыма ынсаныңка меңземейән айылганч бир җынссыз сес эшидилди. Илкибада мен горкдум, соңра онуң тотугуш-Капитан Флинтиң сесидигини танадым. Мен хатда хүжжерилип дуран ол алабедер гушы Сильвериң элинде гөрен ялы хем болайдым.

Ялик йүзүп, кенара тарап гайтды, гызыл ятыш телпекли адам болса өз ёлдашы билен каюта гирдилер.

Гүн Турба Дүрбүсиниң аңырсында гизленди. Думан гойруланып, хова деррев гараңкырады. Мен эгер гайыгы шу гүн тапмакчы болсам, екеҗе минутам йитирмели дәлдигиме дүшүндим.

Ак гая җеңңеллигиң арасындан оңат гөрүнйәрди, эмма велин, эп-эсли арадашлыкдады. Бурун билен милиң секизден бир бөлегичерәк гитмелиди. Шонуң үчинем мен Ак гая барянчак эп-эсли вагт йитирдим. Мен гырымсы агачларың арасы билен йыгы-йыгыдан эмедеклэп гитмели болярдым. Мен гаяның бүдүр-сүдүр болшуп дуран бөврүне элими етирәййәнчәм оңат гараңкы дүшүпди диен ялыды. Гаяның дүйбүнде гөк гыртыч билен басырынып отуран кичеңрәк бир көв барды. Бу көв чәге алаңларының хем бойы зордан дызыңа етйән пессеҗик гырымсы агачларың арасында гизленип отырды. Көвҗагазың дүйбүнде ябаны гечилериң дерисинден эдилен чадыр барды. Англияда шейле чадырлары цыганлар янлары билен гөтерйәрдилер.

Мен көвҗагаза гирдим-де, чадырың бир четини галдырып,

онуң ичинде Бен Ганның гайыгыны гөрдүм. Мунуң өзи элде ясалан гайыкларың иң бир чала башы говшурыланыды. Бен яй бершип дуран берк агачлары бири-бирине чатышдырыпдыр-да, ичине болса ябаны гечилериң дерилери билен сырдашдырып чыкыпдыр. Ынха, гайык үчин бар эден зады. Эгер мунуң ичине мен зордан сыгып дуркам, улы адам нэхили ерлешйэрдикэ. Гайыгың дүйбүнде аяк дирэр ялы, пессежик отургыч билен ики тарапы йүзгүчли бир күрек бар экени.

Гадымы британларың йүзен балыкчы өрме гайыкларыны мен шондан өң хич махал гөрмэндим. Эмма соң-соңлар олар билен танышмаклык мүмкин болды. Бен Ганның гайыгыны сизиң ачык гөз өңүне гетирмегиңиз үчин, онуң гадымы британларың гайыкларының иң бир ярамазжасыдыгыны, иң бир тагашыксызыдыгыны айдайын. Хер халда мунуң гадымы гайыклардан артыкмач тарапының бардыгыны-да айдайын: Бен Ганның гайыгы еңилжекди, оны ислэн ериңе гөтерип гечирип йөрмелиди.

Сиз инди мен гайыгы тапан болсам блокгауза, доланар дийип пикир эдйэнсиңиз. Эмма велин, бу махала ченли мениң келлэме тэзе бир план гелди. Мен бу планы ойлап тапаныма бегенип ики болуп билмедим. Бу пландан мени хич бир капитан Смоллетт боюн товладып билмез. Мен йүзүми гиҗэниң гараңкысына тутуп, «Испаньола» тарап йүзүп барага-да онуң лабырының урганыны кесмек хакында ойландым. Гой, акым оны ислэн еринде кенара зыңып ташласын. Мен галтаманлар шу гүн эртирки алан хакларындан соң, лабыры галдырып, деңзе чыкарлар дийип ынанярдым. Энтек гич дэлкэ муңа пэсгел бермелиди. Корабдакы гаравулларың ыгтыярында екеже гайыгам галманды. Шонуң үчинем бу иши этмэге улы бир төвекгелчилик хем герек дэлди.

Гараңкы мазалы гатлышянча мен чэгэниң үстүнде отурдым-да, күлчелерими гемирмэге башладым. Мениң бу ойлан ишим үчин мундан оңайлы гиҗэни гөз өңүне гетирмегем аңсат дэлди. Бүтин асманың йүзүни гойы думан тутды. Шапак яшандан соң, Хазыналар Адасыны гөзедүртме гараңкылык гаплап алды. Мен ахыр соңы гайыгы эгниме гөтерип, көвден чыкага-да, бүдреклэп, чайканып сува тарап угранымда түм гараңкының ичинден диңе ики саныжак отҗагаз гөрүнйэрди: оларың биринҗисиниң батгалыкдакы кенарың якасында якылан улы отдугыны танадым. Ол одуң башында хэзир галтаманлар серхошлык эдйэрдилер. Бейлеки отҗагаз маңа хэзир гөрненок диен ялыды. Ол кораблың ыз тарапкы эпнишгесинден дүшйэн ышыкды. Кораблың болса хэзир бурун тайы маңа тарап өврүлипди. Мен диңе думаның ичинде ягтылян золагы гөрйэрдим.

Гайтгын эййэм башланып, кенар билен сувуң арасында сувы чекилен өл чэгелигиң гиң айтымы яйлып ятырды. Мен ыза чекилип барян сувуң ызындан етэййэнчэм энчеме гезек топугы-

ма ченли лүйк батга батдым. Сувуң сай ери билен бирнәче әдим гиденимден соң, гайыгың дүйбүни ашак эдип, оны чакганлык билен сува гойбердим.

XXIII бап

ГАЙТГЫНЫҢ ХӘКИМЛИГИ АСТЫНДА

Гайык мениң чаклайшым ялы, мениң билен бойдаш хем мениңки ялы аграмлы адама түйс лайык болуп чыкды. Ол еңилҗекди хем сыпҗыкды, эмма шонуң билен бирликде ол шейле бир түңңи-саңңы хем пырлангычды велин, оны асыл доландырар дагы эдер ялы дәлди. Нәме этсең эт, хут элиңден гелениңи аянма велин, онуң шол пырланып дуршуды. Бен Ганның өзем соң, бу гайыкда диңе онуң «гылыгына» өвренишен адам йүзүп билер дийип бойнуна алыпды.

Мениң болса энтек онуң «гылыгына» белет дәлдигим гөрнүп дурды. Ол мениң гитҗек тарапымдан башга ислән ерине кейпихонлык билен йүзүп гидйәрди. Хеммесинден бетерем, зол кенара тарап өврүлйәрди, эгер гайтгын болмадык болса, мен хер зат этсемем корабла етип билмездим. Мениң багтыма гайтгын мени өз акымының угры билен алды-да гайдыберди. Ол мени догры «Испаньола» тарап алып гелйәрди.

Илкибада мен даш-төверегими гаплап дуран түмлүкденем бетер гаралып гөрүнйән гара менеги сайгардым. Соңра гәминиң гөвреси билен богалдаклары айыл-сайыл болуп башлады. Соңра мен сәхел салымдан (бей диййәнимиң себәби мен аңрык йүздүгимче гайтгын мени чалт алып гидйәрди) лабыр урганының гапдалына гелдим-де, ондан япышдым.

Лабыр урганы кириш ялы болуп дартылып дурды. Корабль бар гүйҗи билен лабырдан бошаҗак болярды. Гәминиң астындан гайтгын мисли даг шаглавугы ялы гүвләп, гайнап чыкярды. Пычагымы екеҗе гезек сыхадыгым бесди. «Испаньола» акымың угры билен вазлап гитҗекди.

Шейле болса-да, мен вагтында бир зады аңымда айлайдым. Эгер-де урганы бирбада кесип гойберәйсем, ол мени ат тойнагының гүйҗи ялы зарба билен урҗакды. Ол зарбадан болса гайыгым агдарылып, өзүм деңзиң дүйбүне гитҗекдим.

Мен сакландым, гарашып башладым. Эгер-де оңайлы бир ягдай габат геләймедик болса, мен бу ниетими гойболсун этсем-де эдердим. Эмма илкибада гүнорта-гүндогар, соңра гүнорта тарапдан хаяллык билен өвсүп дуран шемалҗык, гиҗәниң дүшмеги билен юваш-ювашдан гүнорта-гүнбатара тарап өврүлди. Мен гарашып дуркам бирденкә шемалың гүйҗи бир ашырым гелди-де, «Испаньоланы» акымың терсине сүйшүрәйди. Урган болса мени ченсиз-чаксыз бегендирип, говшады-да,

элим билен тутуп дуран ерим гөз ачып юмасы салым сува чүмәйди.

Мен екеже секунтам йитирмели дәлдигине гөзүми стирип, жүбимден чакгымы чыкардым-да, оны дишим билен ачып, урганың динлерини еке-екеден кесишдирмәге башладым. Урганың бирки дини кесилмән галанында ол ене-де, дартылды-да, мен шемалың икинжи ашырымына ченли гарашып башладым.

Каютадан береййәмден бәри гаты-гаты гүрлешилйән сеслер эшидилйәрди. Эмма мен догрымы айтсам, өз ишим билен шейле бир гүмра болупдым велин, олара хич хили үнс бермейәрдим. Инди мениң башга эдере ишим болмансоң, гарашып башладым.

Мен бир махаллар Флинтиң топчусы болан икинжи боцман Израэль Хендсиң сесини танадым. Икинжи сес гүррүңсиз мениң шепәм, гызыл телпеклиниң сесиди. Оларың икисиниңем гүррүңлерине гөрә лүл-гаммардылар хем ичмелерини довам этдирйәрдилер. Оларың бири серхош сеси билен гәминиң ыз тарапындакы иллюминаторы ачды-да, бир зады сува зыңып гойберди. Ол әхтимал, бош чүйше болса герек. Хас такыгы олар диңе бир ичмейәрдилерем-де, бир зады гахар-газап билен жеделлешйәрдилер. Бири-бирлериниң үстүне етишибилдиклеринден гаргыш барыны ягдырярдылар. Мениң гөвнүме болса мунуң соңы урша баржак ялыды. Шейле болса-да, сеслер ювашап, жеделлешмегиң арасы кесилди, соңра ене-де жедел башланды, ол бирнәче минут геченден соң, ене-де кесилди.

Кенарда агачларың, арасындан одуң ялныны гөрдүм. Ол ерде кимем болса бири гадымы, ич гысдырыжы, бирмензеш гайталанып дуран матрос айдымыны айдып, хер сетириниң ызыны бир тәсин согдурярды. Бизиң йүзүш махалымызда мен бу айдымы көп гезек эшидипдим. Ол айдым шейле бир узынды велин, оны хич бир айдымчам соңуна ченли айдып гутарып билмейәрди. Оны сабыр-такадың етсе, нәче узалтсаң узалдып отурмалыды. Мен онуң диңе бирнәче сөзлерини ядымда сакладым.

Етмиш бәшем гайдып гелмеди өйне,
Әхлиси гарк болды, гирдабың тейне.

Мен бу гайгылы айдым шу гүн эртир энчеме ёлдашларыны йитирен галтаманларың гам-гуссалары билен габат гелйәр дийип пикирлендим. Шейле болса-да хакыкатда бу деңиз галтаманларының өз йүзйән деңизлери ялы, пархсыздыкларыны гөзүми етирдим.

Ахыр соңунда ене-де шемалың ашырымы гелди. Гәми гараңкының ичинде ене-де маңа тарап сүйшди. Мен урганың ене-де говшандыгыны аңладым-да, онуң кесилмедик иң соңкы динини бир зарбада кесип гойбердим.

Мениң гайыгыма шемалың хич бир эдйән тәсири ёкды. Мен бирденкә «Испаньоланың» бортуның алкымында пейда болап

дым. Гэми гайтгының тәсири билен бир дуран еринден юваш-жадан айланып башлады.

Мен етишибилдигимден күреклейәрдим, хер бир гөз ачып--юмасы салымда мениң агдарылаймагым әхтималды. Эмма гәми мениң гайыгымы өзүне дартып дурансоң, мен ондан хич айрылышып билемокдым. Диңе хаяллык билен онуң бурун тарапындан ыз тарапына сүйшйәрдим. Ахыр соңы гәми менден узаклашып башлады-да, мен бу ховплы гоңшучылыкдан халас болжаг-ов дийип умыт этдим. Эдил шол вагт мениң элиме гәминиң ыз тарапындан салланып дуран урганың бир ужы иләйди. Мен ондан шобада япышдым.

Мен муны нәме үчин эдендигими билмейәрин. Белкем, ойланып дурмаздан эдәен болсам герек. Эмма мен урганың берк баглангыдыгына гөзүми етиренимден соң, мениң калбымы хөвесжеңлик гаплап алды-да, мен каютаң иллюминаторындан серетмеги йүрегиме дүвдүм.

Мен эллерим билен ургандан берк япышып, ёкарык узандым. Мунуң өзи маңа айылганч ховп салярды. Гайык хер бир секунтда агдарылжак болуп дурды. Мен ургандан япышып, узанып дуршума каютаң бир бөлегини хем потологы гөрдүм.

Бу махаллар гәми хем онуң хемрасы гайык акымың угры билен дазлашып гелйәрдилер. Биз кенарда яныл дуран от билен деңлешдик. Корабль деңизчилериң айдышы ялы, гаты-гаты «гүрлейәрди», я-да башгача айдаңында ол улы гүввүлди билен толкунлары бөвсүп гечйәрди. Мен әпишгежикден середәййәнчәм, гаравул дийлип гойлан галтаманларың нәме үчин ховсала сигналыны бермейәндиклерине дүшүнип билмедим. Йөне мениң чалажа гөзүми айланымдан хемме зат дүшнүкли болды. Болманда хем яйкылдап дуран гайыгың үстүнде дуркам, каюта чалажа гөзүңи айлаймасаң, башга хич зат эдип болжак дәлди. Хендс билен онуң ёлдашы бири-бириниң бокурдакларындан япышышып, йөне-мөне дәл-де, я алмалы я-да өлмели диен максат билен урушярдылар.

Мен отургыжың үстүнде отурдым. Эгер-де мен шол гөз ачып--юмасы салымың ичинде шейдәймедик болсам, гайык агдарылжакды. Мениң гөз өңүмде түсселәп дуран чыраның өчүгси ягтысына галтаманларың ган чайылан хырсыз йүзлери гөрнүп дуран ялыды. Мен гараңка гөзүми өвренишдирмек үчин гөзүми юмуп ачдым.

Гутарныксыз балладаның ахыр соңы арасы кесилди-де, одуң башында кейп чекйәнлер мениң таныш айдымыма зовладышып башладылар:

> Он бәш адам өлиң сандыгна чыкып, йо-хо-хо!
> Алыпдырлар ара бир чүйше ромы.
> Ич, мелгун, экидер ахырет сары,
> Йо-хо-хо, ич, ичмек эми хем ёмы.

«Испаньоланың» каютасында хәзир ром билен мелгунын нәхили оюнлар турузяндыгы барада ойланып отурышыма, мен

дуйдансыз бир сарсгына гең галдым. Мениң гайыгым бат билен бир тарапа гышарды-да, дуран еринден угруны үйтгетди. Акымың тизлиги гең ягдайда артды.

Мен гөзүми ачдым. Даш-төверегимде овунжак толкунлар гүберишип, көпүржиклешип, өчүгсиже ышыжаклар сачярдылар. Мени бирнәче ярдлык аралыкдан ызына тиркәп барян «Испаньола-да» мениң гөвнүме болмаса, угруны үйтгеден ялы болды. Мен онуң богалдакларыны гаралып дуран асманда чалажа гөрйәрдим. Мен серетдигимче онуң гүнорта тарап баряндыгына барха бетер гөзүми етирйәрдим.

Мен ызыма гаңрылып середенимде горкымдан яңа тас зәхрәм ярылыпды. Галтаманларың оды догры еңсе тарапымда янып дурды. Диймек, акым улы гәмини хем, мениң товсаклап гелйән еңилжек гайыгымы хем өз угрундан сыпдырман, бирден сага тарапа өврүлен болса герек. Гүйчли акым барха бетер гүвләп, барха бетер ыраланып, бизи даражык богаз билен ачык деңзе тарап алып гидйәрди.

Бирденкә гәми азындан йигрими градуслык ене бир өврүм этди. Шол гөз ачып-юмасы салымда илки бир гыкылык, соңра башга бир гыкылык эшитдим. Басганжакларың үсти билен дүкүрдешип гелйән аяк сеслери эшидилди. Мен серхошларың урушмаларыны бес эдендиклерини аңладым. Үстлеринден инен апат оларың икисинем серхошлыкдан ачан болса герек.

Мен нәме болса шол болсун дийдим-де, өзүмиң болгусызжа гайыгымың ичинде сүйндүм. Богаздан чыкаң бадымыза, бизи бу дүнйәң азабындан аңсатлык билен дындаржак элхенч гирдаплара дүшерис. Мен өлүмден горкамокдым, йөне өлүм хачан гелеркә дийип биалач гарашып ятмак азаплыды.

Шейдип мен бирнәче сагатлап ятдым. Толкунлар мени эйләк-бейләк зыңып, сычрантгылар билен үстүми гөмйәрди. Хер бир тәзе толкун маңа гутулгысыз өлүм ховпуны салярды. Эмма велин, мени кем-кемден ядавлык гаплап алды. Мен өз ягдайымың ховплудыгына бакман, доңан ялы болдум-да, өли ялы ука гитдим. Мен ука гиденимде өзүмиң догдук ерлерим хем көне «Адмирал Бенбоу» дүйшүме гирди.

XXIV бап

ГАЙЫКДА

Мен оянанымда, жахан бүтинлей ягтылан экени. Мен өзүмиң Хазыналар Адасының гүнорта-гүнбатар кенары билен барядыгымы гөрдүм. Гүн биреййәм догупды, эмма оңа өзүниң гечип болмажак гаялары билен деңзиң ичине сүснәп дуран Турба Дүрбүсиниң геришлери габат болуп дурды.

Тиркег Башы билен Бизань богалдак байры мениң бейле гапдалжыгымдады. Байыр яланачды хем гаралып дурды. Тир-

кег Башыны болса белентлиги кырк-элли фута етйән геришлер хем вейран болан гаялар габап отырды. Мениң билен аданың арасы дөрт милден көп дәлди. Мен күреги алага-да, күреклэп кенара чыкмаклыгы йүрегиме дүвдүм.

Шейле болса-да, басым бу ниетимден эл чекмели болдум. Вейран болан гаяларың арасында гүвләп акян сув мөвч урярды, көпүрҗиклейәрди, улы гүввүлди билен асмана гөтерилйәрди. Мен кенара голайлашып, бу толкунларың арасында я-ха хеләк болҗакдыгыма, я-да бу гечип болмаҗак гаялара дырмашҗак болуп, бидерек гүйч сарп этҗекдигиме гөз етирдим.

Йөне велин, мени горкузан диңе бир ол дәлди. Стол ялы текиз гаяларың үстүнде нәхилидир бир әпет ышаратлар сүйренишип йөрдүлер, олар нәхилидир бир әпет сув өкүзлерине меңзейәрдилер. Олар чыгырышып, хер дайым бир сувуң ичине товусярдылар-да, ашак чүмйәрдилер. Ышаратлар отуз-кырк дагы барды. Олар ит ялы үйрйәрдилер, оларың гулагыңы гапып барян үйрмелери болса, гаялара дүшүп яңланярды.

Соң-соңлар мен оларың деңиз ёлбарсларыдыгыны билдим. Олар хич бир зелелсиз хайванлар экени. Эмма велин, оларың даш гөрнүшлери горкунчды, кенара чыкар дагы эдер ялы дәлди, толкунлар болса әпет гүйч билен гаялара урулярдылар, шонуң үчинем ада йүзүп бармак хөвесиме сув сепилен ялы болды. Шейле ховплар билен йүзбе-йүз геленинде, ачык деңизде ачлыгындан өлениң говы.

Шол махал халас болмаклыга башга бир мүмкинчилик ачылды. Тиркег Башындан демиргазыга тарап гайтгын вагтында сувы чекилен сарымтыл чәгелик узалып гидйәрди. Ондан хас демиргазыкда башга бир бурун гөрүнйәрди. Ол шол бизиң картамызда Токайлы бурун дийлип белленен бурунды. Ол белент-белент яшыл сосналар билен басырынып отырды. Ол сосналарың бир чети сува ченли етип дурды.

Мен Хазыналар Адасының бүтин гүнбатар кенарының угры билен демиргазыга гөнүгйән акым бар дийип, Сильвериң айданыны ятладым. Мен шол акыма дүшендигими аңладым-да, Тиркег Башының душундан гечип, мениң гөвнүме болмаса, хас мылакатлы ялы гөрүнйән Токайлы буруна барҗак болуп, бидерек гүйч сарп этмезлиги йүрегиме дүвдүм.

Деңзиң йүзи өркүч-өркүч толкун болуп дурды. Гүнорта тарапдан мылайым шемал өвсүп, маңа акым билен йүзмәге көмек эдйәрди. Толкунлар бирсыдыргын ёкары галып, ашак дүшйәрдилер.

Эгер шемал ашырымлы болан болса, мен биреййәм гарк болардым. Эмма бир сыдыргын шемалда мениң киндиванҗа еңилҗек гайыгымың нәхили есердигине гең галаймалыды. Мен гайыгың ичинде аркан ятан еримден эйләме-бейләме середип, келләмиң ёкарсында мавы толкунларың әпет геришлерини әнчеме сапар гөрдүм. Олар ынха мениң депәмден инер дийип гарашярын... Эмма мениң гайыгым яйҗыклы ялы товсаклап,

чалажадан танс ойнаян ялы эдйәрди-де, толкуның гершине чыкып, ол ерден, мисли гуш ялы, эмай билен ашак инйәрди.

Мен юваш-ювашдан шейле бир батыргайландым велин, хатда күреклемәге-де хыял эдибердим. Эмма гайыгың бир тарапына сәхелче аграм атмаклык онуң херекетине тәсир эдйәрди. Мен гымылдан бадыма ол өзүниң эндиган херекетини үйтгедйәрди-де, толкунларың үстүнден мениң башымы-гөзүми айлап, ашак сув чукурларына инйәрди. Соңра болса үст-башымы сычрантгыдан долдурып, ол өз бурнуны икинжи бир толкуна сүсдүрйәрди.

Сүллүмбай эзилип, горкуп мен ене-де гайыгың ичинде сүйнйәрдим. Гайык, гөвнүме болмаса, муны аңлан ялы, мени толкунларың арасындан өңки сересаплылыгы билен өңе алып гидйәрди.

Күреклэп болмажакдыгы маңа айдың болды. Йөне велин, нәхили ёл билен кенара барып боларка?

Мен горкярдым, эмма алжырамаярдым. Хемме затдан өңүрти мен өз матрос телпегим билен гайыгың ичине йыгнанан сувлары ювашжадан дашына серпмәге башладым хем гайыгың херекетини сынлап, онуң толкундан-толкуна гамак ялы, еңиллик билен нәхили гайдырылып гечишини билжек болуп чалышдым. Мен хер бир толкуның кенардан я-да кораблың бортундан середенинде эпет бир текиз даг ялы болуп гөрүнйәндигини аңладым, хакыкатда болса бири-бири билен тиркеш-тиркеш болшуп дуран йити геришли, япылы, дерели, бейикли-песли байырлара меңзейәрди. Өз угруна гойлан гайык чакганлык билен эйләк-бейләк өврүлип, учут эңңитлерден хем белент геришлерден хер гезек бир тарапа совулярды-да, дерәни сайлап алярды.

«Өрән оңат. Эсасы зат гайыгың хич тарапына аграм салмалы дэл-де, гымылдаман ятмалы. Текиз ер габат геленде болса, кәте-кәте кенара тарап күрек урмалы» дийип йүрегиме дүвдүм.

Мен шейле хем этдим. Мен тирсеклериме сөенип, иң бир эрбет ягдайда ятышыма, вагтал-вагтал күрегими айлап, гайыгы кенара тарап гөнүкдирйәрдим.

Мунуң өзи йүрек гысдырыжы ишди, йөне хер халда мен кәбир үстүнликлер газандым. Шейле болса-да, мен Токайлы бурнуң деңесине гелип, онуң деңинден гүррүңсиз гечип гитжекдигиме дүшүндим. Ёгсам, ол хакыкатданам менден бирнәче йүз ярдлык арадашлыкдады. Мен агачларың селеңлешип дуран яшыл депелерини гөрйәрдим. Олары деңизден өвүсйән сергин шемал ики яна ыралаярды. Мен индики бурны сыпдырмажакдыгыма ынамлыдым.

Вагт гечйәрди, маңа болса тешнелик азап барыны берйәрди. Инти гүнүң ловурдап дуран шөхлеси толкунлара дүшүп, мүң дүрли өвшүн атярды. Деңиз сувы мениң йүзүмн гас-гаты эдип, хатда додакларымам дуз гырпагы билен агарып дурды. Богазым

гурап, келләм ярылып гелйәрди. Агачлар шейле бир голайҗагымдады, олар өзлериниң салкынҗак көлегелерини шейле гүҗеңлейәрдилер велин, дурар ялы дәлди. Эмма акым мени бурнуң якынҗагындан окгунлылык билен алып гечди. Мениң ачык деңзе дүшүп, тәзе гөрен задым болса, мениң әхли планларымы үйтгетди.

Мен гөни өңүмде ярым миль я онданам аз арадашлыкда әхли елкенлерини чиширип, йүзүп барян «Испаньоланы» гөрдүм. Мени гөрҗекдиклери хем йыгнаҗакдыклары шексизди. Тешнелик мени шейле бир хорлапды велин, мен хатда оңа бегенҗегимем, гынанҗагымам билмедим. Эмма узак ойланып дурмалы болмады, мени басым тәсин галмаклык дуйгусы гаплап алайды: «Испаньола» грот[1] хем ики саны кливер[2] билен йүзүп гелйәрди. Онуң адатдан дашары гөзел гөрүнйән чым-ак елкенлери гүн шөхлесине гөзүңи дешип гелйәрди. Мен оны илкинҗи гезек гөренимде онуң әхли елкенлери дыңзашып дурды. Ол демиргазык-гүнбатара тарап барярды. Мен онуң үстүндәки адамлар аданың дашындан айланып, өңки дуралгаларына бармаклыгы йүреклерине дүвендирлер дийип пикирлендим. Соңра гәми гитдигиче барха гүнбатара тарап гышарып башлады, мениң болса олар мени аңладылар, инди мени йыгнаҗак болярлар-ов диен пикир келләме гелди. Эмма велин, бирденкә гәми елиң гаршысына өврүлди-де, биалач сакланып, елкенлерини халпартды дуруберди.

«Пәхей, айылар-эй»! дийип, мен өз-өзүме айтдым. «Аңлары гидйәнчә ичипдирлер өйдйән».

Олар гәмини бейле доландырышлары үчин, капитан Смоллетт болаян болса, оңатҗа пайларыны алардылар!

Гәми болса эйләк бир урнуп, бейләк бир урнуп, долы өврүм этди-де, бирки минутлыкча чалт гитди, соңра ене-де бурнуны шемала тарап тутды-да, ене-де сакланды. Шейле ягдай бирнәче сапар гайталанды. «Испаньола» бир гөрсең демиргазыга, бир гөрсең гүнорта, бир гөрсең гүндогара, бир гөрсеңем гүнбатара йүзүп гидйәрди-де, елкенлерини пасырдадып, белли бир угра гидип билмейәрди. Маңа кораблы хич кимиң доландырмаяндыгы айдың болды. Адамлар нирә гитдилеркә? Олар өлер ялы ичип, өзлерини билмән ятандырлар я-да гәмини ташландырлар. Эгер мен онуң үстүне чыкып билэйсем, белкем, маңа оны өз капитанына долап элтмек башартса-да башардаярды.

Акым гайыгам, гәминем бир деӊ чалтлыкда алып барярды, эмма гәми өз угруны шейле чалт үйтгеденсоң, шейле йыгы-йыгыдан сакланансоң, өңе хич бир херекет этмейәрди диен ялыды. Эгер мен гайыгымың үстүнде дик отуруп, оны күрекләп билэйсем, гәминиң ызындан етҗекдигим шүбхесизди. Бирденкә мениң хакыкатданам онуң ызындан етесим гелди. Тәзе

[1] Грот — грот богалдакдакы ашакы елкен.
[2] Кливер — Фок-богалдагың өңүндәки кесе елкен.

башдан гечирмелере тешнелигим, мениң бүтин калбымы гаплап алды, сүйҗи сув хакындакы пикир болса мениң биакыл төвекгеллигими ики эссе гүйчлендирйәрди.

Мен еримден турдум велин, шол бада мениң башымдан аягыма ченли бүтин гөврэми өл-мыжжык этди. Эмма велин, инди ол мени горкузып дурмаярды. Мен гайыгың ичинде отурдым-да, әхли гүйҗүми йыгнап, сересаплык билен күреклэп башладым. Мен хич ким тарапындан доландырылмаян «Испаньоланың» ызындан ковуп башладым. Шейдип бaряркам толкунларың бири мени шейле бир пызып гойберди велин, тас йүрегим агзымдан чыкыпды. Мен сакландым-да, гайыгың ичиндэки сувлары дашына серпмэге башладым. Шейле болса-да мен басым гайыга азда-кэнде өвренишдим-де, оны мөвч урян толкунларың арасындан сересаплылык билен гөнүкдирип башладым. Диңе вагтал-вагтал көпүрҗиклериң овнук сычрантгылары йүзүме гелип урулярдылар.

Гэми билен арамыз чалт якынлашярды. Мен эййэм өврүленде румпелиң[1] гүн шөхлесине ловурдаян мисини төрйәрдим. Палубада ынс-җынс гөрүнмейәрди. Галтаманлар, эхтимал, гачан болсалар герек. Эгер гачмадык болсалар-да, күбриклерде өлен ялы серхош болшуп ятандырлар. Мен оларың шол ятан ерлериниң дашындан беклэрин-де, гэмини нэдесим гелсе, шол хили хем эдерин.

Ахыр соңы мениң багтым гетирди: шемал эп-эсли салым ятыберди. «Испаньола» акыма боюн эгип, хаяллык билен дуран еринден өврүлди. Мен онуң ыз тарапыны гөрдүм. Каютаның иллюминаторы ачылыпдыр. Столуң үстүнде яныпдуран чыра барды. Ёгсам берейййэмден бэри гүндизликди. Грот болса байдак ялы салланып дурды. Гэми херекетини говшадыпды, себэби диңе акым билен херекет эдйәрди. Мен ондан эп-эсли ыза галыпдым, эмма ики эссе гүйч билен хайдасам, мен ене-де онуң ызындан етип билҗекдим.

Шемал онуң елкенлерини ене-де чиширенде мен ондан барыёгы йүз ярдлык ыздадым. Гэми йүзүни чепе тарап тутды-да, мисли гарлавач ялы болуп, толкунларың ичи билен тыпып уграды. Мен илкибада умыдымы йитирдим, эмма соңра бегендим. Гэми өврүм этди-де, гөни маңа тарап йүзди гайдыберди. Ынха ол бизи бири-биримизден айырян аралыгың ярысыны гечди, соңра ики эссесини гечди, соңра болса үч эссесини гечди. Мен онуң форштевениниң[2] астында толкунларың нэхили көпүрҗиклейэндигини гөрдүм. Ол мениң киндиванҗа гайыҗагымың үстүнден эпет болуп гөрүнйәрди.

Бирденкэ мен өзүме нэхили ховпуң абанандыгыны аңладым. Гэми чалтлык билен мениң үстүме абанып гелйәрди. Ойланып отурара маңа вагт ёкды. Халас болҗак болуп сынанышмалыды.

[1] Румпель — гэминиң рулуны доландырмак үчин герекли рычаг.
[2] Форштевень — гэминиң бурнуның ужы, килиң довамы.

Мен гәминиң бурны бир толкуны бөвсүп гечениңде, икинҗи толкуның гершиндедим. Бушпирит[1] мениң келләмиң ёкарсында абаныл дурды. Мен товсуп аяк үстүне галдым-да, гайыгымың ичини сувдан долдурып ёкарык товусдым. Элим билен утлегардан[2] япышдым. Аягым болса штаг[3] билен брасың[4] аралыгына гирди. Элхенч горкудан яңа мен доңан ялы болуп, ховада асыл-асыл болуп галдым. Ашагымда болан чалаҗа сарсгын гәминиң мениң гайыгымы гарк эдендигини хем инди маңа «Испаньоладан» башга ере гитмегиң мүмкин дәлдигини аңлатды.

XXV *бап*

МЕН «ШАДЫЯН РОДЖЕРИ» ДҮШҮРИӘРИН

Мен бушпритиң үстүне чыканымда пасырдап дуран кливер топ атылан ялы тарпылдады-да, башга тарапа өврүлди. Гәми дүйбүне ченли сарсды. Эмма гөз ачып-юмасы салымдан соң, бейлеки елкенлер елленйишибем дуран болсалар, кливер ене-де тарпылдады-да, асыл-асыл болуп галды.

Дуйдансыз сарсгына мен тасдан сувуң ичине гачыпдым. Вагт йитирмән, мен бушпритиң үсти билен сүйшдүм-де, дик башашаклыгына палуба йыкылдым. Мен бакың еле тарапына дүшүпдирин. Грот гәминиң бүтин ыз тарапкы бөлегини менден гизләп дурды. Мен гәминиң үстүнде екеҗе җанлы-җандарам гөрмедим. Гозгалаң эдилен гүнден бәри ювулмадык палуба тозанлы, палчыклы аякларың ызы билен петир безелен ялыды. Бокурдагы дөвлен чүйшелер ондан-оңа тогарланярдылар.

Дуйдансызлыкда «Испаньола» ене-де шемалың угры билен гидип уграды. Кливерлер мениң еңсәмде гаты-гаты тарпылдашярдылар. Руль өврүм этди-де, гәми сарсып гитди. Шол гөз ачып-юмасы салымда гротагик[5] бир тарапа гышарды, шкот[6] блоклары җыгылдатды, мен гәминиң ыз тарапыны гөрдүм.

Гәминиң ыз тарапында ики галтаманам барды. «Гызыл телпекли» гымылдаман арканлыгына ятырды. Эллери серилгиди, дишлери сыртарышып дурды. Израэль Хендс башыны ашак салып, фальшбортуң[7] гапдалында отырды. Эллери диен этмейән ялы, салланышып дурды: йүзүниң гүне яныл, гаралып дуранлыгына гарамаздан, ол ак ягдан ясалан шем ялыды.

Корабль чарпая галан ат ялы дим-дик болярды. Гәми зол-

---

[1] Бушпирит — гәминиң бурнундакы өңе чыкып дуран пүрс.
[2] Утлегарь — бушпритиң довамы.
[3] Штаг — богалдагы саклаян танап.
[4] Брас — реяны өврмек үчин танап.
[5] Гротагик — елкенлериң ашакы чети багланян узын кесе агач: бу ерде грот гөз өнүнде тутуляр.
[6] Шкот — елкенлериң ашакы четини доландырмак үчин энҗам.
[7] Фальшборт — палубадан ёкарда, бортуң довамы.

-зол өврүм эдип, елкенлер чишйәрди, елкенлериң ашакы чети багланан кесе агачлар шейле бир чалт херекет эдйәрди велин, богалдак гаты-гаты җыгылдаярды. Гәминиң бурны вагтал-вагтал толкуна сүсдүрилйәрди-де, фальшбортуң ёкарсына сычрантыларың думаны гөтерилйәрди. Мениң пырланҗырап дуран элде ясалан, хәзир сувуң дүйбүне гиден гайыҗагым бу энҗамлашдырылан улы корабла гаранында толкунлара хас оңат хөтде гелйәрди.

Гәминиң хер гезекки сарсгынында гызыл телпекли галтаман хем галкыҗаклап гидйәрди. Эмма мени горкузян зат онуң йүзүниң үйтгемезлигиди. Ол зол-зол дишини сыртардып, гүлүмсирейәрди. Хендс болса хер бир сарсгында гәминиң ыз тарапына барха аңрык тыпып барярды. Ол юваш-ювашдан бортуң янына тыпып барды-да, онуң аяклары сувуң ёкарсында салланды. Мен онуң диңе бир гулагыны хем сакгалсапысының бир четини гөрйәрдим.

Мен шу ерде палубаның тагталарының йүзүнде ган тегмиллерини гөрдүм-де, олар лүл-гаммар болуп тутлушанларында бири-бирлерини сухлан болсалар герек дийип хасапладым.

Корабль бирденкә сәхелче тисгиненде Израэль Хендс чалаҗа иңләп, еңки ерине сүйшүп гелди. Онуң ядап ысгын-мыдардан дүшендигини аңладып дуран җебир-җепалы иңңилдиси, ашак салланып дуран әңи менде сәхелче салымлык рехим-шепагат дөретди. Эмма мен алмадан бошан челегиң ичинде отурып, эшиден гүррүңлерими ятлан бадыма менде яп-яңыҗа дөрән рехим-шепагатлылык шол бада учды.

Мен грот-богалдагың янына гелдим.

— Ынха мен ене-де гәмиде, мистер Хендс — дийип, мен гүлүмсирәп айтдым.

Ол маңа зордан габакларыны галдырып серетди-де, хатда гең хем галып дурмады. Хендс ченсиз-чаксыз серхошды. Ол диңе:

— Бренди![1] — дийип, екеҗе сөз айдып билди.

Мен вагт йитирмели дәлдигине дүшүндим. Палубаның өңүне габат болуп дуран грот-гикиң ашагындан сүмлүп гечдим-де, чыкалганың үсти билен каюта тарап ылгадым.

Ол ериниң нәхили агдар-дүңдер эдилендигини гөз өңүне-де гетирер ялы дәлди. Әхли ящиклериң гулплары дөвлүпди. Галтаманлар белки, картаны гөзлән болсалар герек. Полуң үсти галтаманларың аякгапларының асты билен өзлериниң серхошлык эден батгалык ерлеринден алып гелен хапалары билен өртүлип дурды. Ак реңк чалнан хем тылла чайылан тагтаҗыклар биле хашамланан кесе агачда кирли бармакларың ызы галыпдыр. Онларча бош чүйшелер җыңңырдашып гәми чайкананда ол чүңкден бу чүңке тогарланышып йөрдүлер. Докторың медицина китапларының бири столуң үстүнде ачык ятырды. Кита-

[1] Бренди — иңлис арагы.

быӊ сахыпаларының ярырагы дагысы йыртылып айрылыпдыр; олары чилим ясанмак үчин йыртан болсалар герек. Шу булам-бужарлыкларың ичинде, өңкүси ялы, өчүгси чыра түсселәп дурды.

Мен гәми аммарына серетдим. Чележик ёкды. Уммасыз көп бош чүйшелер полуң үстүнде яйрашып ятырды. Мен әхли галтаманларың гозгаланың башланан гүнүнден бәри серхошлыкдан бир гезегем ачылмандыкларына дүшүндим.

Мен агтарышдырып, хер халда Хендс үчин ичилмедик бир чүйше бренди тапдым. Өзүм үчин болса биразажык күлче, биразажык ир-иймиш кишдеси хем бир гысым кишмиш билен бир бөлек пейнир алдым.

Мен палуба чыкып, бу затларың хеммесини боцманың эли етмез ялы, ондан дашракда рулуң янында үйшүрип гойдум. Мен челекден ганянчам сув ичдим-де, шондан соң, чүйшәни Хендсе узатдым. Ол онуң азындан ярысына ченли ичйәнчә чүйшәниң бокурдагындан агзыны айырмады.

— Йылдырымдан ант ичйәрин — дийип, ол айтды. — Маңа гереги хем шуды!

— Гаты яраландыңызмы? — дийип, мен ондан сорадым.

Ол маңа бирхили итиң үйрмесине меңзәп дуран сеси билен жогап берди.

— Эгер шу ерде доктор болаян болса, мен, тут ялы сагалып өтәгитмели-ле. Эмма өзүң гөрйәрсиң, мениңки пашмаяр... Ол алака болса алдың-да, өлди отурыберди — дийип, Хендс гызыл телпекли деңизчә тарап баш атды. — Ярамаз деңизчи экени. Сениң өзүң нирeден пейда болдуң?

— Мен бу ере шу кораблы доландырмак үчин гелдим, мистер Хендс — дийип, мен айтдым.— Шундан бейләк башга бир буйрук болайянча мени өз капитаның хасапларсың.

Ол маңа чытылып серетди-де, эмма хич зат айтмады. Яңаклары чалажа гызарса-да, йүзи нәсагыңкы ялыды, кораблың хер бир сарсгынына бир гапдала гышарярды.

— Ёгсамам — дийип, мен сөзүми довам этдим. — Маңа шол байдак ярамаяр, мистер Хендс. Эгер ругсат этсеңиз, мен оны дүшүрейин. Шунуң ялы байдаклы боланындан байдаксыз боланың говы.

Мен богалдагың янына ылгап бардым-да, гикиң (кесе агажың) астындан эглип гечип, герекли йүпи чекдим. Нәлет сиңен гара байдагы дүшүрдим-де, оны бортдан аңрык деңзиң ичине зыңып гойбердим.

— Эй, худайым, өзүң королы аман сакла! Ёк болсун, капитан Сильвер! — дийип, мен телпегими галгадып гыгырдым.

Хендс мениң эдйән затларымы йүзүни ашак салып отурышына үнс билен сынлаярды. Онуң йүзүнде мекирлик аламаты барды.

— Мениң аңлайшыма гөрә...— дийип, ол ахыр соңы дилленди.— Мениң аңлайшыма гөрә, капитан Хокинс, сиз гәмини

кенара элтмек хыялында болсаңыз герек. Гелиң, шол хакда гүрлешелиң.

— Гүрлешмән нәме — дийип, мен айтдым.— Улы хөвес билен, мистер Хендс. Довам эдибериң — дийдим-де, мен ене ийип отуран затларымың янына гелдим-де, олары улы ишдә билен сүмрүп башладым.

— Ол адам...— дийип, ол мейиде тарап чалаҗа баш атып гепледи.— Онуң адына О. Брайен диййәрдилер... Ирландиялы болмалы. Биз онуң билен елкенлери чиширдик-де, дуралга гайдып бармак иследик. Эмма велин, ол өлди-де, трюмдакы заяланан сув ялы порсап ятыр. Инди корабды кимиң доландырҗакдыгыны билмейәриң. Мениң гөркезмелерим болмаса, сен бу гәмә хөтде гелип билмерсиң. Гулак ас, сен маңа иер хем ичер ялы бир зат бер-де, мениң ярамы көне шарф я-да яглык билен даң, мен саңа кораблы нәхили доландырмалыдыгыны өвредейин. Разымы?

— Йөне велин унутма — дийип, мен айтдым.— Капитан Киддиң дуралгасына-ха барар өйтме. Мен кораблы Демиргазык дуралга элтҗек-де, шол ерде аркайынлык билен кенара янташҗак.

— Боляр! — дийип, Хендс айтды.— Эйсем нәме, мени бир пекгедир өйдйәрмиң? Эйсем нәме, мен дүшүнемокмы? Өрән оңадам дүшүнйәрин. Мен өз гөчүшими этдимем утулдымам. Еңиш сениңки. Айбы нәме? Сен Демиргазык дуралга бармак ислейәрмиң? Баш үстүне! Мен сайлап-сечип дурмаярын. Йылдырымдан ант ичйәрин, мен саңа кораблы хут өз дар агаҗым дикилен ерине элтмәге-де көмеклешерин.

Онуң сөзлери шейле бир маңысызам дәл ялы болуп гөрүнди. Биз шертлешдик. Үч минут геченден соң, «Испаньола» Хазыналар Адасының кенарыны алып шемалың угры билен барярды. Мен Демиргазык дуралга дашгындан өңүрти гирмек үчин, гүнортана ченли Демиргазык бурнуң дашындан айланып, гечерин дийип умыт эдйәрдим. Шейле боланда биз «Испаньоланы» хич бир төвекгелчиликсиз кенара тарап алып барага-да, сувуң песелерине гарашып, онуң гарныны ере берәймелидик.

Мен румпели беркитдим-де, ашак дүшүп, өз хусусы сандыгымы агтарып тапдым. Сандыҗагың ичинден эҗемиң совгат берен йүпекден юмшаҗык эл яглыгыны чыкардым. Хендс мениң көмегим аркалы ол яглык билен будундакы хоңкарып, ган акып дуран чуңңур ярасыны даңды. Аз-овлак гарбанып, хем брендиден бирки овурт ичип, месе-мәлим җанланды-да, гөнелип отурды. Гепи гүррүңи хем айыл-сайыл хем-де часлы чыкып, башга адам ялы болайды.

Угурдаш деңиз шемалы өвүсйәрди. Корабль мисли гуш ялы болуп, гайдырылып барярды. Кенар гөзе каклышярды. Онуң гөрнүши хер бир минутда үйтгейәрди. Гаяның белент бөлеги ызда галды. Биз үстүнде хер еринде бир пессеҗик сосналар гөгерип отуран чәгели кенарың угры билен дазлап барярдык.

Эмма ол хем гутарды. Биз аданың иң демиргазык күнжүни гыялап, байрың дашындан өврүлип гечдик.

Маңа кораблы доландырмак хош якярды. Мен ажайып гүнешли ховадан хем гөзел кенардан леззет алярдым. Иймегим хем ичмегим бол-элиниликди. Инди галадан гачып гайданлыгым үчин выжданым хорлап дурмаярды, себәби мен шейле улы еңиш газанындым. Эгер-де боцманың маңа бакып дуран гөзлери болмадык болса, онда мениң хемме затдан гөвнүм битин боларды. Ол иң бир кемсидижи назары билен, мениң екеже херекетими-де сындырмаярды. Онуң йүзүнде болса вагтал-вагтал гең йылгырма пейда боларды. Бу йылгырыш гүйч-кувватдан гачып, азап барыны гөрен гайгы-гамлы гаррының йылгырмасы ялы бир затды. Шонуң билен бирликде болса бу йылгырыш нәхилидир бир үстүнден гүлүжи, хайынчылыклы йылгырыша-да меңзәп дурды. Мен ишлейәрдим, ол болса мекирлик билен гүлүмсирәп, менден гөзүни айырман, шол бир тиңкесини дикип отырды.

XXVI бап

ИЗРАЭЛЬ ХЕНДС

Шемал мисли бизиң гөвнүмизден турҗак болян ялы, гүнортадан гүнбатара айланды. Биз аданың демиргазык-гүндогар уҗундан Демиргазык дуралга ченли хич бир кынчылыксыз гечдик. Шонда-да бизиң лабырымыз болмансоң, дашгын ёкары галайянча дуралга гирмәге горкярдык. Гарашмак герекди. Боцман маңа гәмини нәхили дрейфлемеги (гәмини бир дуран еринде сакламагы) өвретди, мен басым оңа өкделедим. Соңра бизиң икимизем сессиз-үйнсүз отурдык-да, гарбанмага башладык.

— Капитан! — дийип, ол ахыр соңы шол бетниетли гүлүмсиремеси билен дилленди.— Бу ерде мениң көне ёлдашым О. Брайен чәшерилип ятыр. Сен оны бортдан аңрык зыңып билмеҗекми? Мениң өзүм-ә шейле бир нәзиксирәп дурян адам дәл, оны о дүнйә уграданым үчин выжданымам хорлап дуранок. Эмма велин, мениң пикиримче, ол бизиң кораблымыза шейле бир гелшип дуранок. Сениң пикириңче нәхили?

— Мениң ә оңа гүйҗүм етҗек дәл. Онсоңам онуң ялы иши шейле бир халабам барамок. Мениң пикиримче, гой, ятыберсин-ле — дийип, мен айтдым.

— Бу «Испаньола» нәхили бетбагт корабль экени, Җим! — дийип, Хендс маңа гөз гыпып гүрләп башлады.— Бристолдан чыкып гайдалымыз бәри «Испаньоланың» үстүнде нәче адам өлдүрилди, нәче бичәре матрос хеләк болды! Мен шунуң ялы шовсуз йүзүши хич хачан гөрмәндим. Ынха О. Брайен өлди. Бе, ол догруданам өлдүмикән? Мен бир хатсыз-соватсыз надан

адам, сен болсаң окап-хасаплап билйәрсиң. Сен маңа кинаясыз-бейлекисиз догрыңы айт: өленлер элмыдама өленлигине галармы я-да хачанам бир махал дирелерми?

— Сиз, диңе жеседи өлдүрип билерсиңиз, мистер Хендс, эмма рухы велин өлдүрип билмерсиңиз — дийип, мен айтдым.— Билип гоюң, О. Брайен хәзир дири, ол бизе о дүнйәден середип отыр.

— Ах! — дийип, ол айтды.— Нәхили ичякгыч зат! Диймек, онда мен бидерек вагт сарп эдипдирин-дә. Йөне велин, мениң пикиримче, рухлар уллакан бир зелел етирип билмеселер герек. Мен рухлардан горкмаярын, Жим. Гулак ас, мен сениң каюта дүшүп, маңа бир затжагаз гетирмегиңи хайыш этмек ислейәрин. Ал какмыш дийсе, маңа нәме герекдиги ядыма дүшенок... Хава, хава, маңа бир чүйшежик чакыр гетирсене, Жим. Бу бренди маңа агыррак дүшйәр.

Боцманың яйданжырамасы маңа шүбхели болуп гөрүнди-де, догрымы айтсам, онуң брендини чакырча гөрмейәндигине ынанмадым. Мунуң өзи диңе бахананды. Меселе айдынды: ол мениң палубадан гитмегими ислейәрди. Йөне бу оңа нәме учин гереккә? Ол мениң йүзүме догры середип билмейәрди. Боцман гөзлерини элек-челек эдип, дөрт төверегинден айранокды: ол бир гөрсең, асмана середйәрди, бир гөрсеңем, О. Брайениң мейдине середйәрди. Өзүниңем шол гүлүмсирәп отурышы, хатда мекирлигинден яңа дилиниң ужуны-да агзындан чыкарайыпдыр. Онуң нәме-де болса, бир зады ниетине дүвйәндигини эмзикли чага-да билжекди. Эмма мен оңа нәме-де болса, бир зат хакында бетгүман боляндыгымы сәхелчежик-де аңдырмадым.

— Чакыр дийдиңизми? Өрән оңат. Йөне хайсысындан: агынданмы я-да гызылынданмы?

— Тапавуды ёк, шепәм — дийип, Хендс дилленди.— Диңе көпрәк хем гүйчлүрәк болса боляр.

— Боляр... Мен саңа портвейн гетирәерин, мистер Хендс. Эмма велин, оны гөзлемелидир.

Мен пашмакларымы хас гатырак таркылдатмага чалшып, ашаклыгына ылгадым. Соңра пашмакларымы чыкардым-да, хич бир чыбшылдысыз этиячлылык үчин эдилен коридорың ичи билен кубриге гайдып гелдим. Ол ерден болса басганчаклар билен ёкары чыкдым-да, өндәки гечелге тамбурындан чалажа ышыкладым. Хендс өзүне середилйәндир өйдүп хич махал аңлап билжек дәлди. Шейле болса-да мен унс чекмезлик үчин эхли чәрелери гөрдүм. Мен ичерик гөзүми айлан бадыма эхли бетгүман болмаларымың адалатлыдыгына гөзүми етирдим.

Хендс эмедеклэп, яралы аягының бичак агыряндыгына серетмезден өрән чакганлык билен палубадан сүйшенеклэп ує̈рады. Аягының агыряңлыгы болса, хер бир херекет эдендәки гүңлеч иңңилдисинден билдирип дурды. Хендс ярым минутың ичинде сув акдырылян тернавың янына сүйшенеклэп барды.

Ол тернавың янында болса дүйрленип гойлан корабль урганы ятырды. Хендс шол урганың арасына элини сокуп, сапына ченли ган болуп дуран узын пычак я-да келтеҗик ханҗар чыкарды. Хендс ашакы эңини саллап, пычагына середишдирди, йити йүзүни эллешдирип гөрди-де, оны чалтлык билен голтугына салып, өңки ерине, фальшбортуң янына сүйшеңеклэп барды.

Мен өзүме герек затларың хеммесини билдим. Израэль херекет эдип билйэр, ол яраглы. Эйсем, ол мени палубадан угратҗак болуп чалшан болса, хут мен онуң гурбаны болмалыдырын. Хендс мени өлдүренден соң нэме иш этҗеккэ? Ол Демиргазык дуралгадан батгалыкдакы галтаманларың янына ченли бүтин аданы айланып гечҗекмикэ я-да ёлдашларыны көмеге чагырып, топуны гүммүрдетҗекмикэ? Муны велин, догрусы, мен билмейэрдим.

Йөне велин, мен Хендс икимизиңем ниетимизиң меңзешдигине ынанярдым: Бизиң икимизем гэмини соңра хич бир кынчылыксыз хем төвекгелчиликсиз алып гайдып болар ялы ховпсуз бир ере элтмекчидик. Энтек шол иш эдилмэнкэ мениң җаныма ховп салян ёкды. Мен бу затлары аңымда айлап, вагты йитирмедим. Ювашлык билен каюта барып, пашмакларымы гейдим--де, бир чүйше чакыр алып, палуба доланып гелдим.

Хендс мениң оны, мисли гүлебент ялы эдип, гоюп гиден еримде, гоюп гидишим ялы ятырды. Онуң гөзлери сүзүлгиди. Ол өзүни, хамана, ысгын-мыдардан дүшүп, бичак йити ягта середип билмейэн эдип гөркезен болярды. Хендс маңа гөзүни айлады-да, өврендекли херекети билен чүйшэниң бокурдагыны дөвүп, хемише айдылышы ялы:

— Сениң саглыгыңа! — дийип, чүйшэниң тас дүйбүне ченли диен ялы ичди.

Соңра демини дүрсэп, җубүсинден бир кесемен чейнелйэн теммэки алды-да, онуң бир бөлеҗигини кесип бермегими хайыш этди.

— Мерхемет эт-де, шундан бир бөлеҗик кесип берсене — дийип, ол айтды.— Болмаса, мениң пычагым ёк, онсоңам болаянда-да гүйҗүмем етҗек дэл. Ах, Җим, Җим, мен халыс лагар дүшдүм! Бир бөлеҗик кесип берсене. Мунуң өзи мениң дурмушымда чейнемели болҗак иң соңкы бөлегимдир. Мен инди узага чекмерин. Якын, якын вагтда мен о дүнйэде боларын...

— Боляр, кесип берэерин — дийип, мен айтдым.— Йөне сениң ериңде болсам... Өзүми шейле эрбет дуйяркам, мен-э өлүмимиң өң янында тоба этмэге чалшардым.

— Тоба этмэге? — дийип, ол сорады.— Нэме үчин тоба эдейин?

— О нэхили нэме үчин? — дийип, мен гыгырдым.— Сиз нэме үчин тоба этмелидигиңизи билмейэрсиңизми? Сиз өз борҗуңыза бивепалык этдиңиз. Сиз бүтин дурмушыңызда гүнэң, яланчылыгың, ганың ичинде яшадыңыз. Ханха, сизиң гапда-

лыңызда эдил яңыжа өлдүрен адамыңыз ятыр. Ене сиз менден нәме үчин тоба эдейин дийип сораярсыңыз? Ханха, сизиң тоба этмели задыңыз, мистер Хендс!

Мен болмалысындан артык хас гызып геплейәрдим, себәби мен онуң голтугындакы ганлы ханжар хем онуң мени өлдүрҗек боляңлыгы хакында пикирленйәрдим. Ол болса, чакыры бичак көп иченден соң, маңа дабаралы җогап бермәге башлады.

— Отуз йыллап мен деңизде йүздүм — дийип, Хендс айтды.— Оңадынам гөрдүм, эрбединем гөрдүм, апы-тупанынам гөрдүм, чөп башы гымылдаман дуран петишинем, ачлыгынам гөрдүм, пычаклашмасынам. Ай, гараз, ене нәмелер гөрмедим. Эмма велин, маңа ынанай: ягшылыгың хениз адама хайсы хем болса бир пейда гетиренини гөремок. Ким өңүрти урса шонуңкы хак боляр. Өлүлер агыз салмаярлар. Ынха мениң әхли ынанҗым. Омын!.. Гулак ас — дийип, Израэль бирденкә бүтинлей башга сес билен сөзләп уграды.— Болар-болгусыз затлары яңрашып отурманы бес эдели. Дашгын эййәм ёкары галыпдыр. Мениң командама гулак ас, капитан Хокинс, бизиң икимиз гәмини дуралгада гоюп билерис.

Хакыкатданам дуралга ченли ики милден көп дәлди. Эмма йүзмек барха кынлашярды. Демнргазык дуралганың гирелгеси диңе бир даражыкдан ялпагам дәлди-де, эгрем-буграмды. Әхли үнсүңи, әхли пәхимиңи бир ере багламалы болярды. Эмма менем гесердим. Хендс хем зор командирди. Биз шейле әзберлик билен эйләк-бейләк өврүлйәрдик, әхли сай ерлерден шейле чакганлык билен айланып гечйәрдик велин, гөрсең халал дийәймелиди.

Биз ики бурунданам гечен бадымыза даш-төверегимизи ер гуршап алды. Демиргазык дуралганың кенарлары хем Гүнорта кенарларыңкы ялы, гүр токайлык болуп дурды. Эмма дуралганың өзи узынды, догрусыны айданыңда; бу дуралга меңземән, деряның гуйян ерине меңзейәрди. Гөни өңүмизде, гүнорта чүңкде биз хеләк болан гәминиң чүйреңкирлән сүңңүни гөрдүк. Ол үч богалдаклы уллакан гәмиди. Ол бу ерде шейле көп дурандан соң чар-төвереги кереп баглап гидипдир. Палубасында болса өвшүн атышып отуран гүллер билен өртүлен гырымсы агачлар гөгерипдир. Бу гөрнүш дийсең гуссалыды. Эмма велин, мунуң өзи бизе айлаҗыгың дуралга үчин ярамлыдыгыны субут эдйәрди.

— Серет — дийип, Хендс айтды.— Ханха, кенара йүзүп бармак үчин оңатжа ер. Пәкизе, дүз чәгелик, хич махал хич хили толкуның горкусы ёк, даш-төверегиң токай, мисли багдакы ялы болуп, ол кораблда гүллер ачылышып отурышыны гөрйәрмиң.

— Эгер биз кенара йүзүп барайсак, гәми сайлыга чөкмезми? — дийип, мен сорадым.

— Сайлыкдан чыкармак кын болмаз — дийип, ол жогап берди.— Гайтгын махалы урганы гаршыдакы кенара узат-да иң улы сосналарың бириниң дашындан айлап урганың ужуны ызына бәрик алып гайт хем мачта сара. Соңра болса дашгына гарашыбер. Дашгын гелер велин, әхли команда урганы дарт дийип буйрук бер. Гәми мисли бир улы гыз ялы болуп, сайлыкдан өзи чыкар. Инди болса огулжыгым, хаял-ягаллык этме. Биз сайлыгың бәри янында, гәми болса гөни шоңа баряр. Биразажык сага... шейле... гөни гит, еага... гышар... азажык чепе гышар... гөни гидибер... гөни гидибер..!

Хендсиң берйән буйрукларыны мен гыссанмач хем такык ерине етирйәрдим. Бирденкә, ол:

— Шемала тарап өвүр, йүрекдеш дост! — дийип гыгырды.

Мен гүйжүмде барыны эдип, рула аграм бердим. «Испаньола» бир дуран еринден өврүлди-де, пессежик токайлык билен басырынып отуран кенара окгунлылык билен гидип уграды.

Мен гәмини бир эйләк, бир бейләк өвүрмелер билен шейле бир гүмра булуп гидипдирин велин, боцмандан гөзүңи айырман оңа эсеван болмалы диен ниетими бүтинлей ядымдан чыкарыпдырын. Мени диңе бир пикир, гәминиң дүйби хачан чәгә галташарка диен пикир гызыкландырярды. Мен өзүме нәхили ховпуң абанып дурандыгыны ядымдан чыкардым-да, саг тарапкы фальшбортуң үстүнден эглип, гәминиң бурнуның астында сувуң көпүржиклейшине серетдим. Эгер калбымда дөрән дуйдансыз бир ынжалыксызлык бейләме өврүлмәге межбур этмедик болса, онда мен гөрешсиз-затсыз хеләк болардым. Белки, мең шыгырды эшидендирин, белки-де, мениң голайлашып гелйән көлегә гөзүм каклышандыр, пишигиңкә меңзәп дуран нәхилидир бир инстинктиң дөрән болмагы хем әхтимал. Гараз, мен бейләме өврүлип, Хендси гөрдүм. Ол саг эли ханжарлы голайжагымда дурды.

Бизиң назарларымыз бири-бирине каклышанында икимизем алланичигси гыгырдык. Мен-ә элхенч горкымдан гыгырдым. Ол болса гахар-газаба чыкан өкүз ялы бөгүрди-де, азм билен маңа тарап өңе топулды. Мен гәминиң бурнуна тарап аркан серпдим-де, элимден румпели сыпдырдым. Румпель шобада гөнелди. Ол шол гөнелмеси билен болса мени өлүмден халас этди. Румпель бат билен барып, Хендсиң күкрегине гүтләп дегди велин, ол серрелип гитди.

Хендс аяк үстүне галянча онуң мени дыкып гетирен күнжүнден товсуп чыкдым. Инди бүтин палуба мениң ыгтыярымдады. Шонуң үчинем мен инди ондан иследигимче сап атып билжекдим. Мен грот-богалдагың өңунде сакланып, жүбимден пистолетими чыкардым-да, ченәп онуң мәшесини гысдым. Хендс гөни маңа тарап гелйәрди. Пистолетиң гулагы шыркылдады, эмма гөчмеди. Гөрсем, пистолетиң найчасы эзилен экени. Мен өзүмиң харсаллыгымы нәлетледим. Мен тәзеден долдураймалы экеним. Оңа етерлик вагтымам барды ахырын. Шейден болсам, хәзир

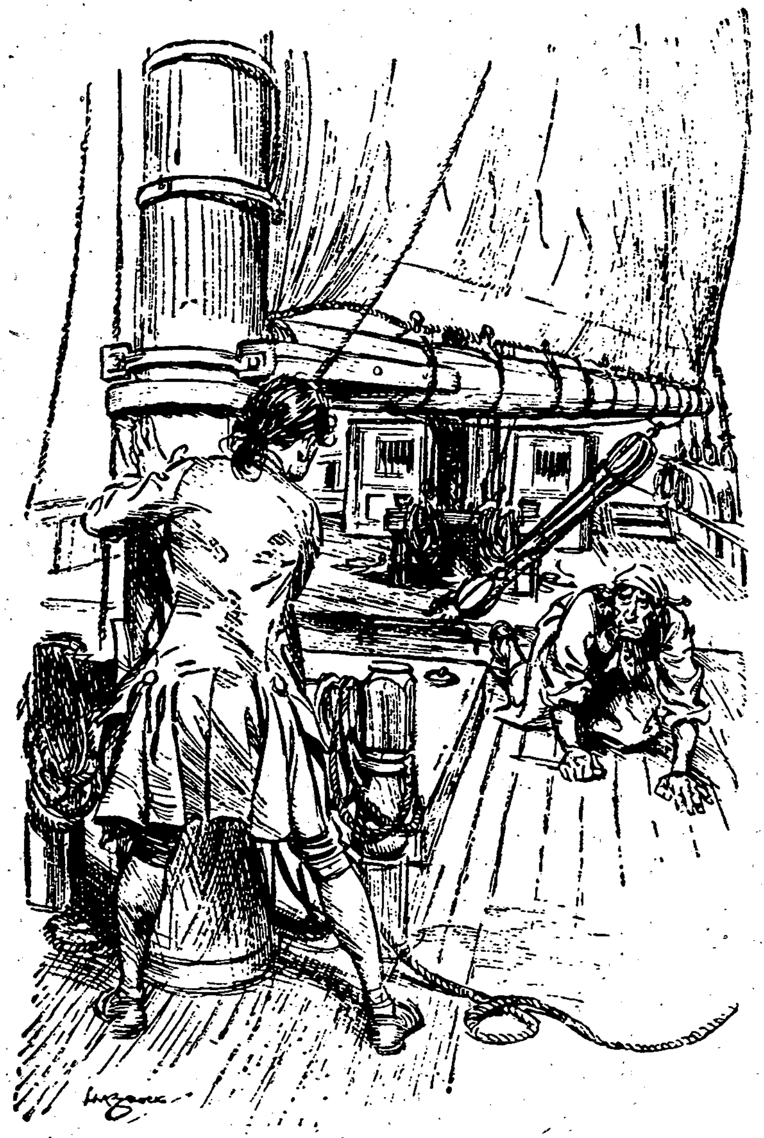

ярагсыз-бейлекисиз гассабың өңүндәки гоюн ялы болуп саңңылдап дурмаздым.

Хендс өзүниң ярадарлыгына тарамаздан, гең галдырыжы чалт херекет әдйәрди. Онуң чаларып дуран сачлары гахар-газапдан хем жан этмеден яңа чым-гызыл болан йүзүне дүшйәрди. Мениң икинжи пистолети жүбимден чыкармага вагтым ёкды. Онсоңам ол хем элимдәки ялы эзилендир дийип ынанярдым. Диңе бир зат айдынды: мен Хендсден гөни ыза чекилмели дәлдим-де, сапалак атмалыдым, болмаса, ол мени яп-яңыжа гәминиң ыз тарапына габашы ялы, онуң бурнуна габар. Эгер оңа шейле этмек башардайса, докуз я-да он вершок узынлыкдакы гара ган болуп дуран ханжар мениң тениме санжылар. Мен ёңсуз ёгынлыкдакы грот-богалдагы гужакладым-да, бар гүйжүми йыгнап гарашып башладым.

Хендс мениң сапалак атжак болярдыгымы гөрүп, сакланды. Ол бирнәче секунтлап, мениң я сагымдан, я-да чепимден топулжак болян ялы эдип гөрүнди. Менем кә сага, кә чепе гышарярдым. Бу гөреш Гара Байрың голайындакы гаяларың арасында нәче гезек ойнан оюнларымыза меңзейәрди. Йөне, догры, ол оюнларда мениң йүрегим мунуң ялы горкы билен гүрсүлдемейәрди. Эмма нәхили хем болса, бу ойны будундан агыр яраланан гарры деңизчи билен ойнандан огланжыклар билен ойнасаң кем болжак дәл. Мен бирнеме есерленип, хатда бу ойнумызың нәхили гутаржакдыгы хакында пикирленибем башладым. «Догры, мен узак махаллап сакланыбам билериң, эмма ир я-да гич ол мени хеләкләр...» дийип пикирленйәрдим.

Биз энтек бири-биримизиң гаршымызда дуркак, «Испаньола» бирденкә чәгә сүсдүрилди. Силкинмеден яңа ол чеп тарапына бичак гышарды. Палуба кырк бәш градус гышарып, сув акар тернавдан бәрик сув эңтерилди-де, фальшбортуң янында улы бир көл эмеле гетирди.

Икимизем аягымызың үстүнде дуруп билмән агдарылдык-да, хут гужаклашып диен ялы, тернава гаршы тогаланышып гитдик. Өңкүси ялы эллерини серип ятан гызыл телпекли мейдем аграслык билен шол тарапа тогаланды. Мениң келләм боцманың аягына шейле бир гүтләп дегди велин, дишлерим сызлап гитди. Эмма агырыма серетмезден, мен өңүрти аяк үстүне галдым. Хендсиң үстүне мейит агыпды. Кораблың дуйдансыз гышармасы мундан соң палубада эйләк-бейләк ылгамага мүмкинчилик бержек дәлди. Халас болмаклыгың башга бир ёлуны ойлап тапмалыды. Өзем екеже секунты-да йитирмән ойлап тапмалыды. Себәби мениң душманым хә диймән, маңа тарап топулжак болуп дурды. Бизань-богалдагың урганы мениң келләмиң ёкарсында салланып дурды. Мен шондан япышдым-да, ёкарык дырмашып уградым. Өзүм болсам тә салингиң[1]

---

[1] Салинг — богалдагың үстүндәки ики бөлекден ыбарат болан ёкаркы кесе агач.

үстүнде мазалы орнашайяичам демимем дүрсежек болмадым.

Мени чакганлыгым халас этди. Мениң аякларымың ярым фут бейле янында ханжар ялпылдады. Өзүниң шовсузлыгына гынанан Хендс ашакдан гең галмакдан яңа агзыны өвелдип, маңа середйәрди.

Мен аз-кем өзүми дүрседим. Вагт йитирмән пистолетими долдурдым. Сонра хас гөвнежай болсун дийип икинжи пистолетими хем долдурдым.

Хендсиң лапыкеч болуп, ол маңа йигренч билен середйәрди. Ол өзүниң ягдайының эп-эсли эрбетлешендигине дүшүнип башлады. Хендс кәбир ойланмалардан соң, ургандан япышдыда, ханжары дишинде гысып, хаяллык билен ёкарык дырмашмага башлады. Ол гаты-гаты иңңилдәп, яралы аягыны сүйрәп зордан гымылдаярды. Хендс аралыгың үчден бирини гечйәнчә мен ики пистолети хем тәзеден долдурып оклап болдум. Шондан соң мен хер пистолети бир элимде тутуп, онуң билен гүрлешип башладым.

— Ене бир әдәйсең, мистер Хендс — дийип, мен айтдым.— Мен сениң бейниңи чогдурарын! Өлүлер, өзүңизе мәлим болшы ялы, агыз салмаярлар — дийип, мен гүлүп сөзүмиң үстүне гошдум.

Ол шол бада сакланды. Мен онуң йүз кешбинден бир зады ойланяндыгыны аңладым. Эмма ол шейле бир аграс, шейле бир хаял пикирленйәрди велин, мен өз ховпсузлыгыма бегенип, гаты-гаты хахахайлап гүлдүм. Ол ахыр соңы бирнәче сапар ювдуныл гүрлемәге башлады. Онуң йүзүнде өңкүси ялы алжыраңңылык аламаты айдың билдирип дурды. Хендс геплемәге пәсгел берйән пычагы агзындан айырды, эмма велин, еринден гозганмады.

— Жим — дийип, ол айтды.— Икимиз герекмежек көп затлары этдик. Сенем этдиң, менем. Икимизиң ярашмагымыз герек. Эгер шол сарсгын болмадык болса, мен сени бу дүнйәден дындарардым. Эмма мениңки хич махал онуна дәл, хич махал. Гожа деңизчиниң инди эдип билжек зады ёк, ол өз орнуны корабль юнгасына берәймели болжак өйдйән.

Мен онуң сөзлерине хезил эдйәрдим хем хаяда чыкан хораз ялы гомпарылып, кейп билен гүлйәрдим. Эмма Хендс бирденкә саг элини галгадып гойберди. Нәме-де болса бир зат ховада шуввулдады. Өзүме бир задың дегендигини хем тенимиң бичак авап гидендигини дуйдум. Мениң эгним богалдага чүйленен ялы болды. Элхенч агырыдан хем дуйдансызлыкдан нәхили эденими хем билмән, ики пистолетиңем мәшесини гысып гойберипдирин. Пистолетлерим гөчдүлер-де, мениң элимден гачдылар. Эмма велин, диңе өзлери гачмадылар: гүңлеч иңңилди билен боцманам урганы гойберди-де, башашаклыгына гөни сувуң ичине гүвләп гайтды.

XXVII *бап.*

«ПИАСТРЛАР!»

Гәми шейле бир гышарыпды велин, богалдаклар сувуң үстүне абанышып дурдулар. Мен мисли агаҗа чыкан хораз ялы болуп, салингиң үстүнде отырдым, ашагымда болса айлагың сувы барды. Мениң ялы гаты ёкарык дырмашып билмедик Хендс палубадан гаты бир дашам дәлди, шонуң үчинем ол мениң билен фальшбортуң арасына сува гачды. Ол ганлы көпүрҗик болуп бир гезек сувуң йүзүне чыкды-да, сувуң астында эбедилик йитип гитди. Сувуң толкунлары ятанында мен оны гөрдүм. Ол гәминиң көлегесинде тәмиз ак чәгәниң үстүнде ятырды. Қәмахал сувуң чалаҗа толкунмасына Хендс, гөвнүңе болмаса, гымылдаян ялы болуп гөрүнйәрди хем турҗак болуп чалышяна меңзейәрди. Йөне велин, онуң биреййәм җаны чыкыпды: оңа биринҗиден-ә, ок дегипди, икинҗиденем, ол сува гарк болупды. Хендс мени бу дүнйәден дындарҗак болян еринде өзи балыклара шам болмалы болупды.

Мениң башым айланып, йүрегим буланып башлады, өзүми болса горкы гаплап алды. Ярамдан зогдурылып чыкан ган аркамданам күкрегимденем ыз эдип акып дурды. Мениң эгними богалдага чүйлән ханҗар гызардылан демир ялы эндамымы якып гелйәрди. Эмма велин, мени горкузян зат агыры дәлди. Булар ялы агыра мен иңңилдисизем чыдам эдип билҗекдим. Мени горкузян зат салингиң ашагындакы, ичинде боцманың мейди ятан асуда яшыл сува гачарын диен пикирди.

Мен ики элим биленем салингден шейле гаты япышдым велин, бармакларым сызлашып гитди. Мен ховпы гөрмезлик үчин гөзлерими юмдум. Кем-кемден келләм дүзелишди, йүрегим рахат урмага башлады хем мен өзүме эрк эдип башладым.

Илки билен мен ханҗары айырмага чалышдым. Шейле болса-да, ол я-ха богалдага бичак берк чүмүпдир я-да мениң халыс ысгыным гачыпдыр, ханҗары согурмак маңа хич башартмады. Мен саңңылдап башладым. Гең галмалы зат, хут шу саңңылдамаклык маңа көмек этди отурыберди. Ханҗар хамымдан чалаҗа гечен экени. Мен саңңылдан махалым болса, ол илтешип дуран хам гопайыпдыр. Ган өңкүденем бетер акып башлады, эмма велин, мен инди азат болупдым. Догрусы, мениң кемзолым билен көйнегим богалдага энтегем чүйленгиди.

Мен зарп билен силкинәге-де, бүтинлей бошадым. Саг тарапкы урган билен сырылып, палуба дүшдүм. Яп-яңыҗа Хендсиң гачан урганындан сырылып дүшмәге болса хич бир гүйч меҗбур эдип билҗек дәлди.

Мен каюта дүшдүм-де, ярамы даңмага сынанышдым. Егсам, ол соркулдап, җанымы алып гелйәрди. Ган болса энтегем акып дурды. Эмма мениң ярам бейле бир агыр хем ховплы дәлди. Элимем гымылдадып билйәрдим. Мен даш-төверегиме

середишдирдим. Инди корабль диңе мениң өзүме дегишлиди. Мен онсоң, онуң иң соңкы ёлагчысындан — О. Брайениң мейдинден нәхили дынмагың пикирини эдип башладым.

Мен онуң корабль гышаранында эййәм фальшбортуң янына тыпып барандыгыны айдыпдым. Ол о тайда элхенч бир тагашыксыз гуржак ялы болуп ятырды. Дири адамың улулыгындакы, йөне велин, хич хили дирилик аламаты болмадык бир ышарат гуржакды. Ондан дынмаклыгың маңа хич хили кынчылыгы ёкды. Мениң бу трагики башдан гечирмелерим доврүнде мейитлер билен өвренишипдим. Асыл хич хили горкы-үрки-де эдемок диен ялыдым. Мен О. Брайениң мейдини ичи кепекли халта ялы эдип, билинден тутдум-да, бортдан аңрык ашырып гойбердим. Ол уллакан пажжылды билен сува гачды. О. Брайениң гызыл телпеги сувуң йүзүнде гайып, акып гитди. Мейдиң гачмагы билен буланжыран сув дурлананда, мен О. Брайенем, Израэлем гөрдүм. Олар янашык ятырдылар. Сув толкунжырап, оларың икисинем ыралаярды. О. Брайениң яшлыгына гарамаздан, онуң келлеси йылчырды. Ол өзүниң кел келлесини гандарының дызының үстүнде гоюп ятырды. Чакган балыклар оларың ёкарсындан эйләк-бейләк зырмырылышып гечйәрдилер.

Кораблда мениң ялңыз өзүм галдым. Гайтгын яп-яңыжа башланды. Гүн шейле бир ашаклапды велин, гүнбатар кенарың сосналарының көлегелери дуралганы кесип гечен палуба етипдилер. Гуры ериң агшам шемалы өвсүп башлап, хатда дуралганың өңүне гүндогар тарапдан ики геришли байыр габат болянам болса, гәминиң энжамлары гүввүлдешип, елкенлер ыранышып, пасырдашып угарды.

Мен гәмә ховп араланшандыгыны аңладым. Мен чалтлык билен кливери[1] доладым-да, палуба дүшүрдим. Эмма гроты дүшүрмек велин, аңсатлык билен эл бермеди. Гәми бир тарапа гышаранында гик бортуң үстүнден ашырылды-да, елкениң бир ужуның ики я-да үч футлук ери хатда сува-да батды. Бу ягдайдан соң, ховп хас хем артды. Эмма везипе шейле бир агырды велин, мен хич бир зада элимем дегрип билмедим. Мен ахыр соңы пычагымы алдым-да, фалы[2] кесдим. Гафель[3] шобада ашак дүшди-де, елкениң габарылып дуран агыр гөвреси машарылып, сувуң йүзүнде гайды. Мен хер зат этсемем ниралың[4] велин, хич хили алажыны тапып билмедим. Мунуң өзи мениң гүйжүм етерден агдыкды. Нәтжек-дә, «Испаньоланы» башына ташлаймакдан башга алач ёкды. Мениң өзүмем башыма ташланыпдым ахыры.

---

[1] Кливер — гәминиң өң тарапында боляи, гытак гөрүнйән үч бурч елкен.
[2] Фал — елкенлери галдырян энжам.
[3] Гафель — елкенлериң ёкары чети беркидилйән кесе агач.
[4] Нирал — елкенлери дүшүрйән энжам.

Бу махала ченли дуралганы гараңкылык гаплап алыпды. Токайың бош ерлеринден гечйән иң соңкы гүн шөхлеҗиклери гәминиң елкенлерине дүшүп, короллaрың әгин-башындакы гыммат бахалы дашлар ялы йылпылдашярдылар. Хова совап башлады. Сув гайтгын нетиҗесинде барха ашаклап, гәми болса бир гапдалына барха бетер гышарярды.

Мен гәминиң бурнуна гелдим-де, ашак серетдим. Гәминиң бурнуның астындакы сув биҗай пессеҗикди. Мен әтияч үчин ики элим биленем ургандан япышдым-да, эмайлык билен бортуң бейлесине гечдим. Сув мениң зордан билиме етди. Сувуң дүйбүндәки толкундан яңа керт-керт болан чәге гаты экени. Мен «Испаньоланы» бир гапдалына гышарып, өз елкенини сувда чайкап дуршуна галдырдым-да, кейпикөклүк билен кенара чыкдым. Гүн яшып, шемал сосналары шуввулдадярды.

Шейлеликде мениң деңиздәки башдан гечирмелерим гутарды. Өзем гүррүңсиз шовлулык билен гутарды: гәми талаңчыларың эллеринден алынды. Инди биз эдил хәзириң өзүнде-де, океана чыкып билҗекдик. Мен чалтрак өйүмизе, өзүмизиң галамыза доланып бармагы, өз эдерменликлерим билен өвүнмеклиги арзув әдйәрдим. Мениң өзбашдак гайданлыгым үчин, маңа аз-овлак кәеҗекдиклери шүбхесиз, йөне «Испаньоланың» эле салынмагы хеммесини ювмарлар, хатда капитан Смоллеттиң өзем мениң битирен ишиме монча болар.

Мен кейпи көк халда шу затлары аңымда айлап, өз гөвнүме гетиршиме гөрә, достларым гарашып отуран агач хаяда тарап уградым. Капитан Киддиң дуралгасына гуюлян деряҗыкларың иң ёкарсының өз гөзбашыны ики өркүчли байырдан алып гайдяндыгы мениң оңат ядымдады. Онсоң менем ол деряҗыгың хас инчелип, даралян еррәгинден гечмек үчин чеп тарапа өврүлдим. Токай селчеңледи. Япгыт даглыгың үсти билен йөрәп, байрың бир четинден айландым-да, деряҗыкдан гирип гечдим.

Бу ер мениң эдил Бен Ганна душан еримди. Мен даш-төверегиме эсерден гарап, усуллык билен гитдим. Хова бичак гараңкырады. Мен байрың ики гершиниң арасындакы җайрыкдан гечип, асманың йүзүнде ойнаклаян одуң ялкымыны гөрдүм. Мен Бен Ганн даш-төверерге ялкым салып дуран отда агшамлык тайярлаяр-ов дийип хасап этдим-де, онуң сересапсызлыгына түйс йүрекден гең галдым. Эгер ол ялкымы менем гөрйән болсам, оны батгалыкдакы лагеринден Сильверем гөрүп билҗекди.

Гиҗелиги барха түм ялы гараңкы гаплаярды. Мен өз ёлумы зордан тапярдым. Ызда галан ики өркүчли байыр хем-де саг гапдалымдакы Турба Дүрбүсиниң герши мениң үчин ялңыз бир челги болуп хызмат эдйәрди, эмма оларың шекиллери түмлүгиң ичинде барха йитип барярды. Селчең йылдызларың хер ерде бири өчүгси йылпылдаярды. Гараңкылыкда мен чөп дүйплерине бүдрейәрдим я-да чәге ойларына йыкылярдым.

Бирденкә хова аз-овлак ягтылды. Мен ёкарыма серетдим. Солак өвүшгин Турба Дүрбүсиниң гершини ягтылтды. Ашакда, җеңңеллигиң ичинден нәхилидир бир сүйт реңкли уллакан өвүшгини гөрүп, мен айың доганлыгыны аңладым.

Йөремек хас аңсатлашды, мен әдимлерими гаталтдым. Вагтал-вагтал болса ылгаярдым. Себәби чалтрак агач хаяда етҗек болуп, халыс сабыр-такатдан гачыпдым. Эмма велин, бизиң галамызы габап дуран җеңңеллиге гирип, мен сересаплылык хакында ятладым-да, өңкә гөрә хаялрак гитдим. Эгер-де бирден достларым мени душмандыр өйдүп атып гойбериберселер, онда әхли башдан гечирмелеримиң соңы гам-гусса билен гутарҗакды.

Ай барха ёкарлап барярды. Токайың әхли бош ерлери онуң шөхлеси билен өвшүн атярды. Эмма велин, гөни өңүмде агачларың арасында айың өвүшгинине меңзеш болмадык шөхле гөрдүм. Ол гызгынды, гырмызыды, вагтал-вагтал болса, мисли гаралян хем ялыды. Онуң түсселәни, күле өврүлип барян от болмагы әхтималды.

Бе, ол ерде нәме болуп билеркә, ал какмыш дийсе?

Ахыр соңы мен токайың четине етдим. Агач хаядың гүнбатар күнҗүне айың ягтысы дүшйәрди. Онуң галан әхли ерлери хем-де бүтин өй түмлүге гапланып отырды. Түмлүгиң диңе кәбир ерлерини ягты золак кесип гечйәрди. Өйүң аңырсында болса, уллакан от ялкым салярды. Онуң гызылымтыл өвүшгини айың өчүгси нәзиҗек шөхлесиниң ичинде айдың сайланып дурды. Екеҗе ерде-де җанлы-җандар гөрненокды. Сес-үйн чыкмаярды. Диңе шахаларда шемал шүвлаярды.

Мен гең галып сакландым, хатда биразаҗык горкманам дурмадым. Биз хич махал уллакан от якмаярдык. Капитаның буйругы боюнча биз одуны элмыдама аяп саклаярдык. Мениң бу тайда ёк вагтымда достларыма бир зат болаян-а дәлдир-дә хернә.

Мен көлегә доланып, беркитмәниң гүндогар четине бардым-да, гараңкылыгың хас гойры еринде агач хаятдан ашырылдым.

Мен ховсала туруздмазлык үчин өйүң чүңкүне ченли эмеқләп гитдим. Бирденкә-де еңиллик билен демими алдым. Мениң хор чекмеклик чыдап билмейән задымың бириди уклап ятан вагты хор чекйән адамлар маңа азап барыны берйәрдилер. Эмма достларымың бу гезекки бирсыдыргын хем гаты чыкян хоррулдылары маңа гөвүн гөтериҗи бир саз ялы болуп эшидилди. Ол мени аҗайып гиҗелерде гәминиң үстүнде дуран гаравулың: «Хемме зат ербе-ер!» дийип гыгырандакы рахатлык берши ялы рахатландырды.

Маңа бир зат айдыңды: олар хич хили гаравулсыз уклашып ятырдылар. Эгер шу махал маңа дерек Сильвер өз шайкасы билен гелен болсады, бу адамларың екеҗесем эртире аман-саг чыкмазды. Бу затларың хеммеси капитаның яралыдыгындан болса герек дийип, мен пикирлендим. Мен өз достларымы шу-

нуң ялы ховплы, хатда гаравул гоймага-да адам ёк махалында ташлап гиденлигим үчин ене-де, өз-өзүме теене этдим.

Мен гапының янына гелдим-де, ичине гөзүми айладым. Җайың ичи шейле бир гараңкыды велин, хич зат сайгардар ялы дәлди. Хор чекмелерден башга-да, бирхили тәсин сес-де эшидилйәрди. Ол бир гөрсең, гушларың ганат какышы ялыды, бир гөрсеңем, тыркылда меңзешди. Мен элими өңе узадып, өйүң ичине гирдим. Мен барарын-да, өңки өз еримде ятарын, эртир ирден болса оларың гең галан йүзлерине середип хезил эдерин дийип, өз янымдан пикирленйәрдим хем йылгырярдым.

Мен кимем болса бириниң аягына бүдредим. Укудакы бейлесине дөнди-де, иңңилдеди, эмма оянмады.

Шол махал гараңкының ичинден бирденкә «Пиастрлар! Пиастрлар! Пиастрлар! Пиастрлар! Пиастрлар! Пиастрлар! диен гаты сес чыкып башлады. Соңра болса ол демини дагысыны хем алман, мисли тов берлен сагат ялы, шол бир сөзи гайталады дурды.

Муны гыгыран Сильвериң яшыл тотусы, капитан Флинтди! Ганатыны какып, агаҗың габыгыны чокалап, тыркылдадян хем шол экени. Уклап ятанлары хер бир гаравулданам оңат саклаян хем, өзүниң бирмеңзеш иризиҗи сеси билен мениң гелендигими хабар берен хем, гөр, ынха ким болуп чыкды.

Маңа гизленере вагт ёкды. Тотының гаты хем часлы чыкан сесини эшидип, уклап ятанлар ояндылар-да, аяк үстүне галдылар. Мен Сильвериң сесини эшитдим. Ол гаргынҗырады-да:

— Ким гелйәр? — дийип гыгырды.

Мен гачҗак болуп ызыма окдурылдым-да, бири билен чакышдым, оны итекләп, башга бириниң элине дүшдүм. Ол мени берк шапладып тутды.

— Ханы, Дик, бу ере факель гетир-ле — дийип, Сильвер айтды.

Галтаманларың бири өйден ылгап чыкды-да, яныл дуран кесиндини алып гелди.

АЛТЫНЖЫ БӨЛУМ

КАПИТАН СИЛЬВЕР

XXVIII бап

ДУШМАНЛАРЫҢ ЛАГЕРИНДЕ

Отлы кесиндиниң гырмызы шөхлеси өйүң ичини ягтылтды-да, мениң бидерек ере ховсала дүшмәндигими аян этди. Галтаманлар блокгаузы хем бизиң әхли азык-энгамларымызы эеләпдирлер. Коньяклы челеклер-де, доңуз этлери-де күлчели халталар-да, өңки ерлеринде дурды. Йөне велин, екеҗе есире-де гөзүм дүшмезлиги мени элхенч горкузярды. Мениң достларымың әхлиси хеләк болан болса герек. Гынанчдан яңа мениң йүрегим гыйлып-гыйлып гитди. Вах, мен нәме үчин олар билен биле хеләк болмадымкам!..

Галтаманларың диңе алтысы дири экени, оларың хеммесем мениң өңүмде дурдулар. Елленен йүзлери чым-гызыл болуп дуран бәш саны серхош галтаман укуларындан ояндылар-да, чалтлык билен аяк үстүне галдылар. Алтынжы диңе тирсегине сөенди. Онуң йүзи өлиниңки ялы ап-акды. Келлеси болса гызыл ган болан эсги билен даңылгыды. Диймек, ол яраланыпдыр, өзем шу голайда яраланыпдыр. Мен хүҗүм вагтында атып яралан бир галтаманымыз хакында ятладым. Мунуң шол болмагы-да әхтимал.

Тоты Шиллиң узын Җонуң эгнинде отуруп, чүңки билен елеклериңи арассалаярды. Сильвериң өзи болса, өңкүсине гараныңда чытыксыды, йүзи ак тамды. Онуң эгнинде бизиң яныма геплешиге гейип гелен беземен кафтаны барды, эмма ол хәзир гум дегип, палчык сычрап хапаланыпдыр, тикенли шахалара илишип, дарав-дарав болупдыр.

— Бо-хов — диййип, Сильвер айтды.— Бу гелен Җим Хокинс

ялы-ла, пәхей, ал какмыш дийсе. Мыхманчылыга гелдиңми, хә? Ханы гел, гел, мен көрпе достумы гөрмәге элмыдама шат.

Ол ичи брендили чележигиң үстүнде отурды-да, шыбыгыны теммәкиден долдурмага башлады.

— Дик, маңа отжагаз бер-ле — дийип, ол хайыш этди. Соңра чилимини отлады-да:— Таңры ялкасын, достум, кесиндиңи ерде гояйсаңам болар — дийип, сөзүниң үстүне гошды.— Сиз болсаңыз жентльменлер, чекинмәң-де, ятыберин. Асылкысыны айданында, сиз мистер Хокинсиң өңүнде дим-дик болшуп дурмага борчлам дәлсиңиз. Ол бизи багышлар-ла, хернә, аллам бизе өзүң чәре гөр-дә! Шейлеликде, Жим — дийип, Сильвер шыбыгыны дартып, сөзүни довам этдирди.— Сен бу ерде, мунуң өзи бичәре гарры Жон үчин нәхили осланмадык зат! Мен сени илкинжи гөрен гүнүмде догумлы огландыгыңы аңлапдым, эмма гөрйән велин, сен хакыкы гахрыман экениң.

Мен хич хили жогап бермедим. Олар мени диварың өңүнде дуруздылар. Мен Сильвериң йүзүне башарып билшимден парахат серетмәге чалшып, гөс-гөни дурдум. Эмма йүрегими велин, умытсызлык гаплап алыпды.

Сильвер хич хили йүзүни үйтгетмән, шыбыгыны ики гезек дартды-да, ене-де гүрләп башлады.

— Раст сен бизе мыхманчылыга гелен болсаң — дийип, ол айтды.— Мен өз йүрегимдәкижәни айдайын. Мениң саңа элмыдама гөвнүм етйәрди. Себәби сен келлеси өз ериндәки оглан. Мен саңа середип, өз яшлыгымы ятлаярын. Сениң яшларында менем эденли, гөрмегей йигитдим. Мен элмыдама сениң бизе гошулып, хазынадан өз пайыңы алмагыңы хем бай жентльмен болуп, алтын-күмшүң ичинде яшамагыңы ислейәрдим. Ахыр соңунда-да, оглум, ынха сен гелдиң. Капитан Смоллетт оңат деңизчи. Мен муны элмыдама-да тассыклаярдым. Эмма тертип-дүзгүне велин, бичак талапкәр адам. Ол борч хемме затдан илкинжи болмалыдыр диййәр. Айдяны хак хем. Сен болсаң, өз капитаныңы ташлап, гачып гайдыпсың. Хатда докторыңам сенден говни битин дәл. Ол саңа «гадыр билмез нәкес» дийип кәйинйәр. Махласы сен инди өзүңизиңкилере доланып барып билмерсиң. Олар сени кабул этмек ислемейәрлер. Эгер сен үчүнжи бир команданы дөредерин диймесең, капитан Сильвер билен бирикмели боларсың.

Ай, онуң ялы болса ягдайлар бейле бир эрбет дәл-ле: диймек, онда мениң достларым дири-дә. Өзүмиң гачып гайданлыгыма оларың кәйинйәндиклери хакында Сильвериң айдянларына ынанянам болсам, мен бичак шатландым.

— Мен инди сен бизиң голастымызда дийип айдамок — дийип, Сильвер сөзүни довам этдирди.— Оны өзүңем гөрүп дурсуң. Мен акыллы-башлы эдилен зады оңат гөрйәрин. Мен хайбат атмаларың пейдасыны хич махал гөремок. Эгер саңа бизде гуллук этмек ярайн болса, гел-де мейлетин бизиң хатарымыза гошул. Эгер саңа бизиң гуллугымыз ярамаса, Жим, сен маңа

ач-ачан яранок дийибем айдып билерсиң. Хич затдан чекинмән ач-ачан айдып билерсиң. Гөрйәрмиң, мен сениң билен хич хили бассыр-юссурсыз, ачык гүрлешйәрин.

— Сиз мениң жогап бермегими ислейәрсиңизми? — дийип, мен сандырап дуран сесим билен сорадым.

Сильвериң яңсылайжы яңрамаларында мен өлүм ховпуны аңладым. Яңакларым гызарып, йүрегим умытсызлык билен гүрсүлдейәрди.

— Хич ким сени межбур этжек боланок, достум — дийип, Сильвер айтды.— Оңатжа ойлан. Бизиң ховлугып отурасы ишимиз ёк. Сен бизиң янымызда болсаң, бизиң йүрегимизиң гысжак гүманы болмаз.

— Боля-да — дийип, мен бирнеме батыргайланып айтдым.— Раст сиз мениң хайсы тарапа гечмәге йүрегими дүвйәндигими билмек ислейән болсаңыз, бу ерде нәмелериң болуп гечйәндигини дүшүндирмели боларсыңыз. Нәме үчин сиз бу ерде? Ханы, мениң достларым нириде?

— Нәмелериң болуп гечйәндигини сораярсыңызмы? — дийип, галтаманларың бири чытылып дилленди.— Мен шу тайда нәмелериң болуп гечйәндигине дүшүнжегими билсем, хич задымы гайгырмаздым.

— Өзүңден соралмаса, сем болуп отур! — дийип, Сильвер гахар билен онуң сөзүни бөлди-де, соңра ене өңки сыпайылыгы билен маңа йүзленди.— Дүйн эртир, мистер Хокинс, бизиң янымыза эли ак байдаклы доктор Ливси гелди-де: «Сиз кораблдан эл ювдуңыз, капитан Сильвер. Корабль гидипдир» дийди. Биз ром ичип, айдым айдышып отыркак кораблың гидендигини дуйман, ахмал галыпдырыс. Мен оны инкәр этмейәрин. Бизиң хич хайсымыз корабла эсеван болмандырыс. Биз кенара ылгашып барсак, йылдырымдан ант ичйәрин, бизиң көне кораблымыз гөзден йитипдир. Биз дуран еримизде тас өзүмизден гидипдик. «Бейле болса, гелиң, шертнама баглашалың» дийип, доктор айтды. Биз шейдип шертнама баглашдык. Хава, шейдип икимиз шертнама баглашдык. Шонуң биленем биз сизиң азык-энгамларыңыза, брендиңизе, сизиң галаңыза, сизиң шейле этиячлылык билен чапышдырып, бир ерик үйшүрип гоян одунларыңыза эе болдук. Оларың өзлери гитдилер, хәзир ниредедиклерини болса мен айдып билжек дәл.

Сильвер ене-де парахатлык билен шыбыгыны дартды.

— Эгер сен өзүңи шертнама гошандырлар өйдүп пикир эдйән болсаң — дийип, Сильвер сөзүни довам этдирди.— Онда докторың соңкы сөзүни эшидип гой. Мен ондан: «Сизде нәче адам галды?» дийип, сорадым. «Дөрт саны» дийип, ол жогап берди. «Дөрт саны, оларың бири яралы. Ол нәкес огланжыгың болса ниредедигини билемок, билмегем исләмок. Ол хакда ятламагам йигренч» дийип, доктор сөзүниң үстүне гошды. Ынха шулар докторың хут өз дили билен айдан затлары.

— Шулар хеммесими? — дийип, мен сорадым.

— Сениң билмели затларың хеммеси шулар, оглум — дийип, Сильвер жогап берди.

— Менем инди сайламалымы?

— Хава, сен инди сайламалы — дийип, Сильвер айтды.

— Боляр — дийип, мен диллендим.— Мени шейле бир акмажыкдыр өйтмәң. Нәме этмелидигини өзүм билйәрин. Мени нәме эдесиңиз гелсе, исләниңизи эдибериң, маңа барыбир. Мен сизе душалым бәри өз ажалымың йүзүне серетмәге өвренишдим. Эмма велин, өлмезимден өңүрти мен сизе кәбир затлары гүррүң бермек ислейәрин — дийип, мен барха толгунып гүрләп башладым.— Сизиң ягдайыңыз оңат дәл. Сиз кораблам, хазынанам, өз адамларыңызам йитирдиңиз. Сизиң ишиңиз пыррык. Эгер сиз бу затларың хеммесинде кимиң гүнәкәрдигини билмек ислейән болсаңыз, онда билип гоюң: бу затларың хеммесинде гүнәкәр мен, башга хич ким дәл. Мен аданың янына йүзүп гелен гиҗәмиз алмадан бошан челегиң ичинде отурып, Жон, сизиң, Дик Жонсон, сизиңем, әхли айданларыңызы, хәзир деңзиң дүйбүнде ятан Хендсиңем әхли айданларыны эшитдим. Мен әхли эшиденлерими болса, шол сагадың өзүнде гүррүң бердим. Гәминиң лабыр танапыны кесенем, гәминиң үстүнде гаравул гоян адамларыңызы өлдүренем, гәмини сизиң хич махал тапып билмежек гизлин ериңизе элтенем мен. Бу ойнуңызда мен дәл-де, сиз утулдыңыз. Мен сизден сиңекче-де чекинемок. Мени өлдүрибем билерсиңиз, рехим эдибем билерсиңиз. Ол өз ишиңиз. Эмма мен ене-де кәбир затлары айдып, бес этмекчи Эгер сиз маңа рехим этсеңиз, мен әхли геченлери унудып, галтаманчылык эдениңиз үчин сизе суд эдилен махаллары сыртмакдан халас этжек болуп чалшайын. Инди сайламак гезеги сизиңки. Мениң өлүмим сизе хич хили пейда гетирмез. Эгер сиз мени дири галдырсаңыз, мен сизи дар агажының астына элтмежек болуп чалшайын.

Мен дымдым. Мен хашлаярдым. Мени хайран эден зат: оларың хич бири хатда еринденем гозганмады. Олар мисли гоюн ялы болшуп, середишип дурдулар. Мен жогаба-да гарашман довам этдим.

— Мениң аңлайшыма гөрә, мистер Сильвер, сиз бу ерде иң оңат адам. Эгер мен бу тайда хеләк болмалы болайсам, доктора мениң бидерек өлмәндигими гүррүң берeвериң.

— Мен муны гөз өңүнде тутарын — дийип, Сильвериң үстүмден гүлйәндигини-де, я-да мениң гайдувсызлыгым онуң гөвнүне макул боландыгыны-да билип билмедим.

— Ядыңыздан чыкармаң...— дийип, йүзи гүне янмакдан гаралан гарры деңизчи гыгырды. Ол Бристоль портунда Шиллиң узын Жонуң мейханасында мениң гөренимди. Онуң ады Морганды. Мейхана илкинжи гезек геленде Гара Көпегем тананың шу огланжыкдыгыны ядыңыздан чыкармаң.

— Бары шол болса ягшы-ла — дийип, Сильвер Морганың

айданларының үстүне гошды.— Йылдырымдан ант ичйәрин, Билли Бонсуң сандыгындан картаны алаң хем хут шу огланжык болса нәдерсиң. Ахыр соңы Жим Хокинс бизиң элимизе дүшди.

— Онуң ганыны саркдырмак герек! — дийип, Морган гыгырды-да, гаргынжырап азм урды.

Шобада болса ол пычагына япышып, мисли йигрими яшлы йигит ялы, чакганлык билен өңе товсуп чыкды.

— Ериңден гымылдама! — дийип, Сильвер гыгырды.— Сен бейдерче ким болупсың, Том Морган? Белки, сен өзүңи бу ерде капитан хасап эдйәнсиң? Мен сени акыла гетирҗекдигиме әхт эдерин. Мениң диениме дәл дийҗек болуп, ханы бир милт эт! Соңкы отуз йылың ичинде мениң өңүмден чыкҗак боланларың я-ха боюнларына сыртмак дүшендир, я-да балыклара иймит боландыр. Хава! Шуны ядыңдан чыкарма, Том Морган, мениң билен кеҗелешип энтек дири гезип йөрен адам ёкдур.

Том дымды, эмма бейлекилериң хүңүр-сүңүрлери ятмады.

— Том раст айдяр — дийип, оларың бири дилленди.

— Бесдир, инди маңа командир герек дәл — дийип, башга бири илкинҗиниң сөзүниң үстүне гошды.— Онсоңам, дар агаҗындан ант ичйәрин, Җон Сильвер, мен саңа бурнумдан тутуп ийдип йөрмәге ёл бермерин?

— Җентльменлер, хайсыңыз мениң билен иш салышмак ислейәрсиңиз? — дийип, Сильвер хайкырды.

Сильвер челеҗигиң үстүнде отуран еринден азаҗык өңе эгилди. Онуң саг элинде янып дуран шыбык барды.

— Ханы айдың, сизе нәме герек? Гөни йүзүме айдың. Нәме сиз я-да лал ачдыңызмы? Ханы, ким ислесе орта чыксын, мен гарашып дурун. Мен бу дүнйәде хер бир гезип йөрен серхош итиң бири өңүмде кесерсин дийип шейле узак геземок. Сизиң барыңыз бизиң дәбимизи билйәрсиңиз. Сиз өзүңизи шовлулык җентльменлери хасаплаярсыңыз. Сөзүм ёк, мен тайяр, ханы орта чыкың. Гой, ким милт эдип билсе, гамасыны алсын, пишекли болсамам шу шыбыгың оды өчйәнчә, мен онуң ич-ашыны чыкарайын!

Хич ким өңе херекет этмеди. Хич кимден седа чыкмады.

— Ынха сиз элмыдама шейле — дийип, Сильвер шыбыгыны агзына сокуп, сөзүни довам этди.— Берекелла, асыл кемиңиз ёк! Йөне сөвешде велин, гаты бир угруңыз ёк. Я-да сиз йөнекей дил билен айдылян ынсан гепине дүшүнеңзокмы? Мен бу ерде капитан ахырын. Өзүнем сизиң тарапыңыздан сайланан адам. Мен сизиң капитаныңыз, өзүнем сизиң хеммәңизе гөрә акылым хас аңырракдан кесйәр. Мениң билен шовлулык җентльменлерине мынасып сөвешмегем ислемейәрсиңиз. Онда, гөк гүррүлдисинден ант ичйәрин, сиз маңа гулак асмалы боларсыңыз! Мениң бу огланҗык гөвнүмден туряр. Мундан оңадыны мен хич махал гөремок. Сиз ялы алакалара гараныңда, бу огланҗык эркек адама ики эссе оңат меңзейәр. Шонуң үчинем

гулак асын: кимде-ким шу огланжыга бармагынам батырмага хыялланса, менин билен иш салышмалы болар.

Узак махаллап дымышлык довам этди.

Мен гөс-гөни болуп, диварын өңүнде дурдум. Йүрегим энтегем гүрсүлдәп дурса-да, менде инче тама дөреди. Сильвер дивара япланып, голларыны говшурып отырды. Ол шыбыгыны соруп отурышына бутханадакы ялы рахатды. Дине онуң гөзлери ойнаклаярды. Ол ассырынлык билен өзүниң гөчгүнли командасыны сынлаярды. Галтаманлар узак күнчлериң бирине йыгнанышып пышырдашмага башладылар. Оларын пышырдылары мениң гулагыма деряның шаггылдысы ялы болуп эшидилйәрди. Кәте галтаманлар бәрилигине өврүлйәрдилер, шонда отлы кесиндиниң гырмызы шөхлеси оларын толгунжаң йүзлерине дүшйәрди. Шейле болса-да, олар маңа дәл-де, Сильвере гөзлерини айлаярдылар.

— Сиз нәме-де болса маңа бир зат айтжак болуп сынаярсыңыз өйдйән? — дийип, Сильвер дилленди-де, хоң ялы ере түйкүрип гойберди.— Айбы ёк, айдыбериң, мен гулак асярын.

— Багышламагыңызы хайыш эдйәрин, сэр — дийип, галтаманларын бири сөзе башлады.— Сиз йыгы-йыгыдан бизиң дәбимизи бозярсыңыз. Эмма велин, сизиң бозуп билмежек дәбимизем бардыр. Команданың гөвни битин дәл, шунуң ялы боланда бу команданыңам эдил хер бир бейлеки командалар ялы, ыгтыярының бардыгыны айтмага ругсат эдиң. Бизиң бир ерик йыгнанышып, гүрлешмәге хакымыз бардыр. Сизиң хер халда бизиң капитанымыз боландыгыңыз үчин, багышламагыңызы хайыш эдйәрин. Сэр, эмма велин, өз хукугымдан пейдаланып, маслахата гитмели болжак.

Яңкы отуз бәш яшларындакы узын бойлы, саралып дуран гөзли, кеселбент матрос Сильвере сыпайылык билен честь берип, ап-аркайын чыкалга йөнелип, гапыдан чыкып гитди. Галанлары хем онуң ызы билен чыкдылар. Олар хем Сильвере честь берип, өзлерини акламак үчин нәме-де болса, бир зады хүмүр-сүмүр этдилер.

— Дәбе гөрә — дийип, оларын бири айтды.

— Матросларын маслахатына — дийип, Морган дилленди.

Биз Сильвер билен янып дуран отлы кесиндиниң янында икй болуп галдык. Айпез шол бада агзындан шыбыгыны чыкарды.

— Гулак ас, Жим Хокинс — дийип, Сильвер эшидилер-эшидилмез пышырдап, эмма тутаньерлилик билен пышырдап айтды.— Сен өлүмиң гырасында, иң эрбедем гыналмагың гырасында дурсуң. Олар мени капитанлыкдан айырмак ислейәрлер. Сен мениң нәхили арканы тутанлыгымы гөрдүң герек. Илкибада мен сени горасым гелмеди, эмма сен кәбир сөзлери айтдың велин, мен өңки планымы үйтгедәйдим. Мен шовсузлыкдан, өзүме ховп салян дар агажы хакындакы пикирлерден яңа бичак умытдан дүшүндим. Мен сениң сөзлериңи эшидип,

өз-өзүме: сен Хокинсиң тарапыны тут, Хокинс болса сениң тарапыңы тутар дийдим. Сен онуң иң соңкы япышалгасы, Жон, ол болса, гөк гүррүлдисинден ант ичйәрин, сениң иң соңкы умыдың. Бир гара, бир гара дийип, мен йүрегиме дүвдүм. Сен Хокинси халас этсең, иш суда етенде, өзүңе шаят газанарсың, ол болса шол махал сени өлүмден гутарар.

Мен ишиң нәмедигине чаларак дүшүнип башладым.

— Сиз, нәме, бу оюнда утулдык дийип айтмак ислейәрсиңизми?— дийип, мен сорадым.

— Хава, мелгүндан ант ичйәрин, биз утулдык! — дийип, ол җогап берди.— Раст корабль ёкмы, диймек, диңе дар агаҗы галяр. Мен хөтҗетдирин, Җим Хокинс, эмма дуралгада кораблың ёкдугына гөзүм дүшенинден бизиң ойнумызың галандыгына дүшүндим. Олар болса, гой, маслахатлашыберсинлер. Оларың бары бейнисини гуш чокан зүвветдиндирлер. Мен сени халас этҗек болуп чалшайын. Эмма велин, гулак ас, Җим, ягшылыга ягшылык болсун: сен Шиллиң узын Җоны дар агаҗындан халас этмелисиң.

Мен хайран болдум. Бу гарры галтаманың, хәзирки айдып дуран затлары сува аканың сыпалдан харай гөзлейшине меңзейәрди.

— Мен элимден гелени эдерин — дийдим.

— Диймек, вадалашдык-да — дийип, ол хыҗув билен гүрледи.— Сен арзан сыпдың, менем йылдырымдан ант ичйәрин, халас болмаклыга умыт газандым.

Сильвер кейтиклэп, одунларың голайында яныл дуран кесиндиниң янына барды-да, шыбыгыны отлады.

— Җим, сен маңа дүшүн — дийип, ол доланып гелип, сөзүни довам этдирди.— Энтек мениң келләм еринде, шонуң үчинем Сквайрың тарапыңа гечмеги йүрегиме дүвдүм. Мен сениң кораблы ховпсуз бир ерде гизләндигиңи билйәрин. Мен оны сениң нәхили эдендигиңи билмейәрин, йөне кораблың хич хили зепeрсиз абат дурандыгына гөзүм етйәр. Хендс билен О. Брайен икиси акмак экенлер. Мен олара хич махал умыт багламаярдым. Бир заады билип гой: мен сенден хич заады сорамаярын, башгалара-да сорамага ёл бермерин. Мен онуң дүзгүнлерине белет, оюнда утуландыгымыза-да дүшүнйәрин. Сен болсаң шейле яш, шейле батыр йигит, эгер биз бири-биримизе сөенишсек, көп зада хөтде гелип билерис.

Сильвер челеҗикден демир күрүшгэ коньяк гуйды.

— Ичәймег-э хыялыңда ёкдур, достум? — дийип, ол сорады. Мен боюн гачырдым.

— Мен онда биразаҗык гөндерейин, Җим — дийип, ол айтды.— Мениң өңүмде өрән көп иш-алада бар, шонуң үчинем биразаҗык гурпланмасам болмаз. Ёгса-да алада, диенимде ядыма дүшди. Доктор маңа картаны нәме үчин берди кә, эзиз Җим?

Мениң йүзүмде чынлакай гең галмак аламаты пейда бола

нында, ол галан сораглары берип отурмаклыгың хич бир пейдасыздыгына дүшүнди.

— Хава, ол маңа өз картасыны берди... Йөне мунуң нәме-де болса дүйбүниң чөпи бардыгы шексиз. Бу ерде бир гизлинлик болмалы, Жим... я ягшылыга, я-да яманлыга.

Сильвер ене-де коньякдан овуртлады-да, өңүнден совлуп болмажак бела-бетере гарашян адам ялы, өзүниң уллакан келлесини яйкады.

XXIX бап

ЕНЕ-ДЕ ГАРА НЫШАН

Галтаманлар эп-эсли салым маслахат эденлеринден соң оларың бири блокгауза гелип, Сильвере яңсылайжы гөрнүшде честь берди-де, ондан отлы кесиндини хайыш этди. Сильвер өзүниң разылыгыны билдиренден соң, отлы кесинди үчин иберилен Жон икимизи гараңкыда гоюп чыкып гитди.

— Апы-тупан якынлашяр, Жим — дийип, Сильвер айтды.

Сильвер маңа достларча йүзленйәрди.

Мен голайдакы атышхананың бириниң янына гелдим-де, ховлының ичине серетдим. От сөнеңкирләпди. Ол хич хили ягты бермейәрди; шонуң үчинем дилдүвшүжилере отлы кесиндиниң гереклигиниң хич хили гең-таң зады ёкды. Олар өй билен агач хаядың аралыгындакы байрың япгыдына үйшүпдирлер. Галтаманларың бири отлы кесиндини тутуп дурды. Башга бири үйшмегиң ортасында дызына чөкүп отырды. Онуң элинде йити йүзи кә айын, кә-де отлы кесиндиниң ягтысына ялпылдап гидйән яланач пычак барды. Бейлекилер дызына чөкүп отураның эдйән ишине середйән ялы, эглишип дурдулар. Эли пычаклы галтаманың элинде хайсы хем болса бир китап пейда болды. Мен онуң элинде галтамана гелишмежек задың ниреден пейда боландыгы хакында ойланып-ойланманкам, ол еринден турды-да, хеммеси үйшүп өе тарап үградылар.

— Олар бәрик гелйәрлер! — дийип, мен айтдым.

Мен өңки ериме гелдим. Галтаманларың өңүнде өз текепбирлигими сакламак үчин, оларың бирден мениң өзлерине середйәндигими гөрмеклерини ислемейәрдим.

— Мерхемет эдйәрис, достжагазым, гой, гелиберсинлер — дийип, Сильвер шадыян айтды.— Энтек оларың гаршыларлыгым бар.

Гапы ачылып, бәш галтаман яйданжаңлык билен босагада үйшдүлер-де, араларындан бирини өңе итекледилер.

Башга бир ягдай боланлыгында оларың векиллериниң берк юмулгы саг элини өңе узадып, хер әдиминде бир сакланып, хаяллык хем чекинжеңлик билен йөрәп гелшине серетмек гүлкүнчди.

— Голайражыгыма гел, шепэм — дийип, Сильвер айтды.— Горкма, мен сени иесим ёк. Ханы, ол элиндэки нэмс, леллим? Мен дэбе белет. Депутата хич зат дегмерин.

Бу сөзлере бирнеме йүрекленен галтаман эдимини гаталтды, Сильвериң элине бир зат тутдурды-да, чалтлык билен ёлдашларына тарап гачды.

Ашпез өз аясына серетди.

— Гара нышан! Мен шейле хем пикир эдипдим — дийип, ол гүрледи.— Сиз кагызы ниреден алдыңыз?.. Ери, мунуңыз нэме? Ач бичэрелер дийсе! Төвратдан йыртып алдыңызмы? Сиз мунуң үчин мазалыжа алмытыңызы алсаңыз герек! Хайсы акмак муны төвратдан йыртып алды?

— Ынха гөрйэңизми! — дийип, Морган дилленди. Мен сизе нэме айдыпдым. Бизиң мунымыздан хич зат чыкмаз.

— Ай, инди-хэ сизе дар агажындан сыпаймак башартмаса герек,— дийип, Сильвер сөзүни довам этди.— Сиз бу төвраты хайсы акмакдан алдыңыз?

— Дикден алдык — дийип, галтаманларың бири айтды.

— Онда, Дик, сен иманыңы өврүбер — дийип, Сильвер гүрледи.— Себэби сениңки инди гутарды. Мен саңа догрымы айдярын. Сениң инди ишиң пыррык болмадык болса, мени худай тутайсын!

Эмма шу ерде гөзлериниң агы саралан сырык ялы узын адам гүррүңе гошулды.

— Яңрап отурмагыңы бес этсене, Жон Сильвер — дийип, ол айтды.— Маслахата йыгнанан команда шовлулык жентльменлериниң дэбине гөрэ саңа гара нышан ибермеклиги карар этди. Бизиң дэбимизе гөрэ оны эйлесине өвүр-де, нэме языландыгыны ока. Шондан соң сен башгача геп урарсың.

— Таңры ялкасын, Жорж — дийип, Сильвер сесленди.— Сениң өзүң есер адам, бизиң дэплеримизи ятдан билйэрсиң. Бу ерде нэме язылыпдыр? Э-хэ, «Агдармалы», Пэхей-де велин, меселе, гөр, нэмеде экени! Нэхили овадан язылыпдыр, Жорж. Эдил китапдакы ялы. Бу сениң хатыңмы, Жорж? Сен бүтин командада биринжи адам. Эгер сени капитан сайлайсалар, мен оңа асла гең галып дурмарын. Маңа отлы кесиндини узатсана, болмаса мениң бу шыбыгымың оды хич көремеди-ле.

— Ери, ери! — дийип, Жорж айтды.— Команданың башыны айлажак болма. Сениң яла гулак асып, ханы бол, челегиң үстүнден гөтерил, сен инди бизиң капитанымыз дэл. Челегиң үстүнден дүш-де, бизиң сайлавымыза пэсгел берме.

— Мен болсам сени, хакыкатданам, бизиң дэбимизи билйэрмикэң өйдүпдим — дийип, Сильвер йигренч билен гаршы чыкды.— Сен энтек биразажык гарашмалы болсаң герек, себэби хер ничик-де болса, мен энтек сизиң капитаныңыз. Сиз мени нэмелерде гүнэкэрлейэндигиңизи айтмалы хем-де мениң бержек жогапларыма гулак асмалысыңыз. Ондан бэрде сизиң

бу гара нышаныңыз көр-көпүге-де дегмейәр. Соңуны болса гөрүберерис.

— Горкма, биз дәби бозмарыс — дийип, Жорж айтды.— Биз догручыл херекет этмек ислейәрис. Сени бизиң гүнәкәрлейән затларымыз ынха шулар: биринжиден сен эхли ишлери булашдырдың. Сен муңа дәл диймәге хет эдип билмесең герек. Икинжиден, сен бизиң душманларымыза бу ерден гитмәге мүмкинчилик бердиң. Егсам, олар бу ерде хакыкы дузага дүшүпдилер. Оларың нәме үчин гитмек ислэндиклерини айдып билжек дәл. Йөне оларың нәме-де болса, бир зат үчин гитмәге дөвталап боландыклары дүшнүкли. Үчүнжиден, сен олары ызарламагы гадаган этдиң. Вах, биз сениң ичжагазыңы билип дурус-ла, Жон Сильвер! Сен икийүзлүлик эдйәрсиң. Дөрдүнжиденем, сен бу огланжыгың тарапыны чалдың.

— Бары шумы? — дийип, Сильвер парахатлык билен сорады.

— Шу-да етерлик — дийип, Жорж жогап берди.— Сениң агзалачылыгың үчин бизи дардан асып, гүне какадарлар.

— Шейле болса бу дөрт пункт үчин мениң бержек жогабыма гулак асың. Мен бир ян ужундан жогап бержек. Сиз маңа эхли ишлери булашдырдың диййәрсиңиз? Йөне велин, мениң нәме этмек ислэндигими сиз билйәрсиңиз ахырын. Эгер сиз маңа гулак асан болсаңыз, онда биз хәзир аман-саг «Испаньоланың» үстүнде отурардык, алтын болса, гөк гуррүлдисинден ант ичйәрин, трюмда боларды. Ким маңа пәсгел берди? Ким мени ховлукдырды, ким сизиң кануны капитаныңызы ховлукдырды. Ада геленже гүнүмизиң өзүнде ким маңа гара нышаны иберди хем бу мелгун пыррылдагы ойнап башлады? Ажайып оюн. Менем сизиң билен дең ойнаярын. Бу оюнда утуланлар велин, Лондонда дар агажының сыртмагында асылып дурлар. Бу затлары, эйсем ким башлады? Эндерсон, Хендс хем сен, Жорж Мерри. Ол булагайлардан дири галаны бир сен. Сенем хич хили хая-шерим этмән, капитанлыга сокулжак болярсың! Тас бүтин шайканы хеләк эдениңден соңам хич хили тоба геленок. Ек, сениң бужагаз этжек болян ишиң пашмаса герек!

Сильвер дымды. Жоржуң хем бейлекилериң йүзүне середип, мен Жонуң сөзлериниң бидерек ере соврулмандыгыны аңладым.

— Мениң бу айданларым биринжи пункта дегишли — дийип, Сильвер маңлайының дерини сүпүрип айтды.— Хут ант ичип айдярын, мен сизиң билен геплешйәниме-де аңрым бәрик гелйәр. Сизде пәхим-пайхас диен затдан екеже дынныма́м ёк. Мен сизи энелериңизиң нәхили деңзе гойберендигине хайран галярын. Хава, хава, деңзе! Ери, сизем шовлулык жентльменлерими? Ондан-а, говусы, тикинчи болаяр ялы экениңиз...

— Гаргынжырап дүрмаңы бес этсене — дийип, Морган айтды.— Гүнәкәрленйән бейлеки затларыңа жогап бер.

— Бейлеки затларыңа дийсене? — дийип, Җон гыгырды.— Галанларам шондан говы дәлдир. Сиз бизиң ишимиз пыррык диййәрсиңиз? Гөк гүррүлдисинден ант ичйәрин, сиз онуң нәхили эрбетдигини гүманам эдеңзок! Биз дар агаҗына шейле бир голай велин, хатда мениң бойнум сыртмакдан яңа чүмшүлдәп дур. Мен өзүмизиң демир күндели, дар агаҗында асыл-асыл болуп дурандыгымызы, ёкарымызда болса гаргаларың айланышяндыгыны гөрйәрин. Деңизчилер дашгын вагты бармакларыны чоммалдып бизи гөркезйәрлер. «Ким ол?» дийип, оларың бири сораяр. «Ол-а Җон Сильвер, мен оны оңат танаярдым» дийип, башга бири җогап берйәр. Дара чекиленлери шемал халланладяр хем аякларымыздакы зынҗырларымызы шыңңырдадяр. Җорҗ Мерри, Хендс хем бейлеки тентеклер үчин бизиң хер хайсымыза гарашян ховп ынха шейле. Соңра болса, ал какмыш, сизи дөрдүнҗи пункт, ынха шу огланҗык гызыкландыряр. Ол бизиң үчин гирев ахырын, дүшүнйәрсиңизми? Эйсем, биз өз гиревимизи ёк эдәймели боларысмы! Ол бизиң иң соңкы умыдымыз болмагы мүмкин. Эйсем, шуҗагаз огланы өлдүрмелими? Ёк, мениң гадырданларым, мен муны бейле этмерин. Ёгса-да, мен энтек үчүнҗи пункта җогап бермәндирин. Өрән оңат. Ыгтыяр этсеңиз җогап берәерин. Белки, сиз хер гүн гелип айланып гидйән, коллеҗи гутаран докторы хич зада сайян дәлсиңиз? Сениң хоңкардылып дешилен келләңе, Җон, мундан бейләк доктор герек дәлми? Хер алты сагатдан ысытма билен гагшап ятан, гөзүниң ичи лимон ялы саралан, Җорҗ Мерри, сен нәме доктора беҗердесиң геленокмы? Белки, сиз бу ере басым икинҗи кораблың көмеге гелҗекдигини билйән дәлсиңиз? Өзем ол өрән басым гелҗек. Ынха, шонда велин, сизе гирев герек болар. Соңра икинҗи пункта җогап берейин: сиз мени шертнама баглашандыгым үчин гүнәкәрлейәрсиңиз, оны сизиң өзүңиз баглаш дийип маңа дыза чөкүп ялбармадыңызмы нәме. Мениң аягыма йыкылдыңыз, намартладыңыз. Сиз ачлыкдан өлмәге горкдуңыз... Йөне бу затларың хеммеси бидерек. Ынха, середиң, мен нәме үчин шертнама баглашдым.

Сильвер полуң үстүне бир тагта кагызы оклап гойберди. Мен оны шол бада танадым. Ол мениң бир махаллар Билли Бонсуң сандыгының дүйбүнден тапан, йүзи үч саны гызыл атанаклы сары картамды.

Докторың оны Сильвере нәме үчин берендигине хич акылыммы етирип билмедим.

Бу карта маңа гаранында, галтаманлара хас гаты тәсир этди. Олар онуң үстүне сычана топулан пишик ялы болшуп окдурылдылар. Галтаманлар оны гыгырышып, гаргынышып, чага ялы гүлшүп, бири-бириниң элинден какып алярдылар. Олар хәзир алтыны элләп гөрмег-э дәл, гылыны гымылдатман, корабла йүкләп алып баряна меңзейәрдилер.

— Хава — дийип, галтаманларың бири айтды.

— Бу Флинтиң голы. Муңа бетгүман болмасаңызам болар. Ашагында болса өлүм сыртмагы. Ол элмыдама голы шейле чекйәрди.

— Бу затларың хеммеси аңсат-ла — дийип, Жорж айтды.— Йөне, бизиң кораблымыз болмаса, хазынаны нәхили эдип алып гидип билеркәк?

Сильвер бир эли билен дивара сөенип, товсуп еринден галды-да:

— Саңа иң соңкы гезек дуйдурярын, Жорж! — дийип гыгырды.— Ене-де екеже сөз айдайсаң, мен сениң билен уршарын... Нәхили эдип? Мен нәбилейин, нәхили этжекдигиңи! Оны сен маңа айтмалы. Хава, сен хем, ал какмыш, көмегиң билен мениң гәмими оварра эден сениң ялылар айтмалы! Йөне велин, сенден акыллы-башлы сөз эшидип боласы ёк-ла. Сен бир башына туршы чыкан адам. Йөне велин, сен гүрлешениңде сыпайырак болмалы. Эгер бейитмежегем болсаң, мен саңа нәхили сылаглыракө болмалыдыгыны өвредерин!

— Хак айдяң — дийип, гарры Морган дилленди.

— Ёгсамам хакдыр — дийип, гәми ашпези алып гөтерди.— Сен бизиң кораблымызы йитирдиң. Мен болсам, сизе хазына тапып бердим. Онсоң хайсымыз дерекли болярыс. Йөне велин, ант ичйәрин, мундан бейләк мен сизиң капитаныңыз болмак ислемейәрин. Кими халасаңыз шоны сайлабериң. Маңа инди бесдир.

— Сильвери сайламалы — дийип, галтаманларың хеммеси бирден гыгырдылар.— Доңузбут бизиң эбедилик капитанымыз. Доңузбуды капитан сайламалы!

— Гөр, инди сизиң болайшыңызы! — дийип, ашпез гыгырды.— Жорж, достум, сен энтек индики пурсада ченли гарашмалы болжак. Сениң багтыңа мен яманы ятлап дурмаярын. Мен гечиримли адамдырын. Бу гара нышаны нәдеркәк, шепелер? Инди онуң хич бир маныс хем ёк ялы. Дик өз төвратыны заялап ахыретини гөмүпдир. Онуң хайп шейдени галды.

— Белки, ол энтек касам этмәге ярар? — дийип, Дик сорады. Онуң бу эден гүнәси өзүни бичак ховсала салан болса герек.

— Сахыпасы йыртылан төвратымы? — дийип, Сильвер горкуп айтды.— Касам ичжек болуп, онуң голайына-да бармарын. Онуң инди кераматы айдым китабыныңкыдан говы дәл.

— Шейле болса-да, сакланылайса оңат болармыка диййән — дийип, Дик ене-де дуруп билмеди.

— Муны болса, Жим, сен ядыгәрлик алай — дийди-де, Сильвер гара нышаны маңа узатды.

Гара нышаның улулыгы күмүш пул ялыды. Онуң бир тарапы акды. Дик төвратың иң соңкы сахыпасыны йыртып алыпдыр. Сахыпаның бейлеки гапдалында Апокалипсисден ики саны гошгы чап эдилипдир. Ёгса-да онуң «Көпеклер хем ганхорлар» диен ики саны сөзи ядымда-да галыпдыр. Гара нышаның хатлы йүзи гурум билен гараланыпдыр. Ол мениң бар-

макларымы шол бада шар гара этди. Гара нышаның ак йүзүне болса «Сындырылды» дийлип, диңе екеже сөз язылыпдыр.

Хәзир ол гара нышан мениң өңүмде ятыр, йөне онуң көмүр билен язылан язгысы бозулып, диңе онуң дырчанакланан ялыызы галыпдыр.

Бу гижәниң вакасы шейле гутарды. Биз ром ичдик-де, ятмак үчин гышардык. Сильвер Жоржуң бу этмиши үчин он гаравул гойды-да, нәме-де болса, бир зады гөзүңден сыпдырайсаң жаныңы аларын дийип хайбат атды.

Мен узак махаллап уклап билмедим. Мен өлдүрен адамым хакында, өзүмиң ховплы ягдайым хакында, хемме затдан өңүрти болса бир эли билен галтаманларың шайкасыны саклаян, бейлекиси биленем өз болгусыз жаныны халас этмек үчин хер хили төвекгелликлере йүз урян Сильвериң алып барян ажайып ойны хакында ойланярдым. Сильвериң өзи болса гаты-гаты хор чекип, парахат уклап ятырды. Мен Сильвере середенимде хем онуң нәхили ховп-хатарлар билен гуршаландыгы хем-де оңа нәхили масгарачылыклы өлүмиң гарашяндыгы хакында пикирлененимде бирхили небсим агырмакдан яңа йүрегим гыйлып гидйәрди.

XXX бап

ВАДА ВЕПАЛЫЛЫК

— Эй, гарнизон ериңизден туруң, доктор, гелйәр! — дийип, токайың четинден эшидилен айдың хем часлы сес мени, хас догрусы хеммәмизи укудан оярды. Хава, хеммәмиз ояндык, хатда гапының агзында иркилен гаравулам, товсуп еринден галды. Хакыкатданам ол гелен доктор экени. Мен докторың сесини эшидип бегендим, йөне велин, бегенжиме мүйнлүлик хем, утанч хем гошулярды. Мен ёлдашларыма боюн эгмән, гизлинликде гачанымы ятладым. Мунуң өзи гөр, нәмелере гетирди! Мен инди хер бир минутда жанымы алмага тайяр болшуп дуран галтаманларың арасында есирликде отырын. Маңа докторың йүзүне серетмегем утанчды. Доктор даң атмазынданам ир оянан болса герек, бу ерде яңы жахан ягтылып башлапды. Мен атышхананың янына ылгап гелип, дашарык серетдим. Доктор бир махал шу блокгаузда Сильвериң дуршы ялы, дызына ченли думана чомуп дурды.

— *Салам доктор!* Эртириңиз хайырлы болсун, сэр! — дийип, Сильвер гөзлерини мазалы овкалашдырды хем мылайымлык билен йылгырды.— Сиз бичак ир турупсыңыз! Йөне велин, ир туран ишинден дынарам дийипдирлер... Жорж, оглум, ханы гөзүңи ач-да, доктор Ливсә бәрик гечмәге көмек эт... Хемме затлар ербе-ер, доктор. Сизиң нәсагларыңызың шәхтлери ачык, кейплери көк.

Сильвер шейдип, голтугы пишекли, бир эли билен болса дивардан япышып, дегшип, вэши сөзлер айдып дурды. Ол өңки Жонды. Онуң сесинде-де, дегишмесинде-де, гүлкүсинде-де үйтгэн зат ёкды.

— Сизе бир пешгешжигимизем бар, сэр — дийип, Сильвер сөзүни довам этди.— Бизе бир кичижик ёлагчы гелди, хе-хе! Тэзе яшайжы. Өзи яшайжы кеми ёк. Худай бар, эдил гузы ялыжак мырлап ятыр. Бүтин гиже Жорж билен гапдалма-гапдал уклады.

Доктор Ливси бу махала ченли агач хаятдан ашырылды-да, ашпезиң янына гелди.

— Эйсем ол Жимми? — дийип, соранында мен докторың сесиниң сандырап гидендигини анладым.

— Хава, эдил өзи — дийип, Сильвер жогап берди.

Доктор бирденкэ сакланды. Ол дуран еринден гымылдап билмейэн ялыды.

— Боля-да — дийип, доктор ахыр соңы дилленди.— Илки иши битир, соң шатланда отур! Сизиң шунуң ялы накылыңызам бар өйдйэн? Илки билен нэсаглара середели.

Доктор ичерик гирип, маңа совукганлылык билен баш атды--да, өз иши билен болды. Ол өзүни парахат хем сада алып барярды. Ёгсам, доктор бу хайын адамларың арасында өз жанының гыл үстүндедигини хем билип дурды. Доктор мисли бир иңлис машгаласындакы сыркавың янына чагырылан ялы, нэсаглар билен аркайын яңрашып отырды. Онуң галтаманлара болан гатнашыгы оларда гүйчли тэсир дөредйэрди. Галтаманлар өзлерини гөйэ хич зат болмадык ялы алып барярдылар. Доктор-а өңкүси ялы корабль врачы, галтаманлар болса өңкүлери кимин вепалы хем жанаямазак матрослар ялыдылар.

— Нэхили, ягшымың, достум — дийип, доктор келлеси саралгы адама айтды.— Сениң ериңе башга бири болан болса ол айңалып билмезди. Эмма сениң келлэң велин, мисли чоюн газан ялы мэкэм... Ери, сениң ишлериң ненең, Жорж? Сен бүтинлей сап-сары болайыпсың-ла. Сениң багрың бир кеми бар. Сен дерман ичдиңми?

— Ёгсам нэме, сэр, ёгсам нэме! Ол дерман ичди-ле! — дийип, Морган дилленди.

— Гозгалаңчыларың, хас догрусы түрме врачы болалым бэри — дийип, доктор Ливси мылакатлы йылгырып, сөзүни довам этдирди.— Мен сизи король Георг үчин, алла оңа медет берсин хем сыртмак учин аман-саг сакламагы өз боржум хасаплаярын.

Галтаманлар бири-бирлериниң йүзлерине середишдилер-де, ювдунышып, докторың бу дегишмесине хич хили жогап бермедилер.

— Дикиң угры ёк, сэр — дийип, оларың бири айтды.

— Угры ёк? — дийип, доктор сорады.— Ханы Дик, бэрик гел-де, дилиңи гөркез бакалы. Пэхей, мен онуң өзүни эрбет

дуйяндыгыны сэхелче-дегек-тан геруп дурамок-ла. Шунун ялы, дил билен французларам горкузса болар. Дике-де ысытма дегипдир.

— Ынха, кераматлы тевраты заяласан болайяны — дийип, Морган айтды.

— Ек, бу кесел туйс эшек ялы акмага ёкушяр — дийип, доктор гаршы чыкды.— Мунун ези арасса хова билен ярамаз хованы, гуры ер билен зэхерли хем порсы батгалыгы тапавутландырып бйлмейэнде ббляр. Менин гевнуме гелшиче, сиз-ин барынызын гыздырма: билен кеселлэн болмагыныз эхтималдыр, достларым. Ондан дынайянчаныз.болса, кеп вагт Герек болмаз. Батгалыкда лагерь гурамаклык! Сильвер, сиз мени худай бар, ген галдырдыныз! Сиз галанлары ялы, бейле бир акмак дэл ахырын, эмма велин, ез табынлыгындакыларыц саглыклары хакындакы алаДа ятсан-турсан ядына-да душмэндир...— Доктор нэсаглара середишдиренден хем олара бирнэче медицина маелахатларыны берендеи, галтаманларын болса ол маслахатлары шейле гулкунч, мылайым, мисли хайыр-сахават мекдебиниц окувчылары ялы болуп динлэнлеринден сон:— ©рэн окат! — дийип айтды.— Шу гунлукче бесдир. Инди болса ыгтыяр берсениз шу йигит билен гумур-ямыр эдищэймекчидим — дийип, ол мана тарап первайсызлык билен баш атды.

Жорж Мерри гапыныц агзында дурды хем гашларыны чытып хайсы хем болса бир ажы дерманы ичйррди. Ол докторыц хайышыны эшидип, чым гызыл болды-да, она тарап еврулип:

— Милтем этмерсиц — дийип гыгырды..

Жорж сонра пайыш-пайыш сегунжиреди.

Сильвер юмругы билен челегин гапагына гутледип урды-да:

— Сем болмалы! — дийип гыгырды хем газаба чыкан, ёлЧбарс ялы, даш-теверегине гезуни айлады.— Доктор — дийип, Сильву сыпайычылык билен йузленди.— Сизиц Жим билен гурлешесинизвн гелйэндигине.. ынанярын. Себэби сизин оны йурекден оцат герйэндигинизи билйэрин. Бизиц хеммэмиз сизден бичак миннетдар хем сизе шейле ынаняндыгымыз учин эхли берйэн дэри-дерманларыцызы-да гулгун шерап ялы ичйэрис. Мен хэзир, сизи Жим билен гурлешер ялы эдейин... Хокинс, ,сен маца хич яца гачмарын дийип яш жентльмениц чынлакай вадасыны берип билермиц? Мен сана жентльмен диййэрин, себэби сенин энен-атан гарып адамларам болса, сён жентльмене мынасып.

Мен хевес билен вада бердим.

— Онун ялы болса, доктор — дийип, Сильвер айтды.— Агач хаядын бейлесине гечиц. Сиз хаятдан ашырылан бадыныза мен Жими ашак алып бararын. Ол агач хаядын бейле тарапында болар; сиз хем эйлесинде. Иене мунун ези чын йурекден гуррун этмэге пэсгел берип дурмаз. Хош вагтыцыз, сэр. Сквайр билен капитан Смоллетте салам айдыц.

Доктор чыкан бадына Сильверден чекинип дуран галтаман-

ларың гахар-газаплары жошды. Олар Сильвери икийүзли, өзүни горап, бейлекилери ода уржак болян дийип айыпладылар. Гепиң түммек ери, галтаманлар Сильвериң эдил ичине гирип чыкан ялы, онуң бар ниетини аңлаяндыкларыны билдирдилер. Мен оңа бу гезег-ә сыпаймаклык башартмаса герек дийип пикирлендим. Эмма оларың хеммесини бир ере жемләниңде-де, Сильвер олардан ики эссе акыллы-пайхаслыды, үстесине өтен гижеки еңши хем оңа чәксиз хәкимлик берипди. Сильвер өз ёлдашларыны акмаклар дийип масгаралады хем мениң доктор билен гүрлешмесем болжак дәлдигини ыглан этди. Ол картаны галтаманларың алкымында галгатды-да, эйсем, сиз хазынаны гөзлемәге башланжак болуп дуран гүн шертнаманы бозжак болярмысыңыз дийип сорады.

— Ёк, гөк гүррүлдисинден ант ичйәрин — дийип, Сильвер гыгырды.— Бизиң онуң бурнуна чөп өтүржек махалымызам гелер. Йөне шоңа ченли велин, мен онуң ром билен әдигини арассаламалам болса арассаларын.

Сильвер от якмагы буйруп, пишегини алды-да, элини мениң эгниме гойды хем галтаманлары бүтинлей алжыраңңы ягдайда галдырып, ашаклыгына ууграды. Гөвнүме болмаса, галтаманлара онуң гетирен делиллери дәл-де, тутанъерлилиги тәсир эден ялы болды.

— Гаты гыссанма, достжагазым, гаты гыссанма — дийип, ол маңа айтды.— Олар бизиң гыссаняндыгымызы аңсалар, хеммеси бирден топуларлар.

Биз хаяллык билен чәгели япгытдан дүшдүк-де, агач хаядың аңырсында доктоың гарашып дуран ерине бардык.

— Доктор, гой, Жимиң өзи саңа мениң оны нәхили халас эдендигими гүррүң берсин. Мен онуң үчин тас капитанлыкдан айрылыпдым — дийип, Сильвер айтды.— Вах, доктор, өз гайыгыны хеләкчилиге тарап алып барян, өз өлүми билен хумар ойнаян адам екеже-де болса бир мылайым сөз эшидеси гелйәр! Гүррүңиң диңе мениң жаным хакда дәл-де, бу огланжыгың жаны хакда-да баряндыгыны ядыңыздан чыкармаң. Мен сизден товакга эдйәрин, маңа рехим эдиң-де, сәхелче-де болса, умыдыгәр эдиң.

Сильвер хәзир ёлдашларындан бәрик айрылып, олара тарап аркасыны өврүп дуршуна, бүтин башга адама өврүлди. Яңаклары ичине чөкүп, сеси сандыр-сандыр эдйәрди. Йүзүне өлиң реңки урупды.

— Эйсем, сиз горкярсыңызмы, Жон? — дийип, доктор Ливси сорады.

— Доктор, мен горкак дәл. Ёк, мен шунуң ялыжагам горкамок — дийип, Сильвер бармагының учжагазыны гөркезди.— Йөне мен гөнимден гелйәрин, дар агажы ядыма дүшенинде галпылда дүшүберйәрин. Сиз ак гөвүнли хем догручыл адам. Мен сизден оңат адамы хениз өмрүмде-де гөремок. Сиз мениң эден ягшылыкларымы унутмарсыңыз, догры яманлыкларымы-да

ятлаҗакдыгыңыз белли. Мен бир тарапа чекилҗек-де, сизи Җим билен екеликде галдырҗак. Сиз муны хем мениң хызматым дийип хасапласаңыз герек. Шейле дәлми, нәме?

Сильвер бизиң сесимиз эшидилмез ялы аралыга барды-да, төңңәниң үстүнде отурып, сыкылыкламага башлады. Ол бир маңа, бир доктора, бир-де чәгәниң үстүнде чәшерилишип ятан ерлеринде от якан бетниет галтаманлара, бирденем эртирлик үчин доңуз эти хем-де чөрек алнып чыкылян өе середип, ики яна бакҗаклаярды.

— Шейлеликде, Җим — дийип, доктор гам-гусса билен диллениди.— Сен бу ерде. Элиң билен эдениңи эгниң билен чекерсиң, оглум. Мениң саңа кәемәге-хә богнум ысмаяр. Йөне мен саңа бир зады айдайын: эгер капитан сагат болаян болсады, сен бизден гачмага милт эдип билмездиң. Сен онуң сыркав вагтында, сени гүйч билен саклап билмеҗек вагтында гачып кемакыллык этдиң.

Доктор бу сөзлери айдан вагты дуруп билмән, агландыгымы бойнума алярын.

— Доктор — дийип, мен оңа ялбардым.— Маңа бейле кәемәң! Мен өз-өзүме кәеме кемини гоймадым. Мениң җаным гыл үстүнде. Эгер Сильвер мениң тарапымы тутмадык болса, мен эййәм бу дүнйәден дынардым. Мен өлүмден горкамок, доктор, диңе гыналмакдан горкярын. Эгер олар мени гынап башласалар...

— Җим...— дийип, доктор мениң сөзүми бөлди. Онуң сеси болса чалаҗа үйтгәп гитди.— Җим, мен оңа ёл берип билмерин. Хаятдан ашырыл, гачалы.

— Доктор — дийип, мен оңа йүзлендим.— Мен Сильвере гачмазлыга вада бердим.

— Билйәрин, билйәрин — дийип, ол гүрледи.— Этҗек алаҗың нәме, Җим? Мен бу гүнәни өз үстүме алайын. Мен сени бейле ховплы ягдайда галдырып билмерин ахырын. Бөксене! Бир гезек бөксең, сен азат болярсың. Биз мисли кейик ялы ылгарыс.

— Ёк — дийип, мен җогап бердим.— Сизиң өзүңизем бейле этмездиңиз ахырын. Сизем, Сквайрам, капитанам өз берен сөзүнден дәнмезди. Диймек, менем дәнмерин. Сильвер маңа бил баглады. Мен оңа түйс йүрекден сөз бердим. Йөне велин, доктор сиз мениң гүррүңими ахырына ченли диңлемедиңиз. Эгер олар мени гынап башласалар, чыдап билмерин-де, кораблың ниреде гизленендигини — агзымдан сыпдырмалы боларын. Мениң багтым гетирип, доктор, кораблы алып гитмек багтына миессер болдум. Ол Демиргазык дуралганың гүнорта кенарында дур. Дашгын вагты корабль ёкары галяр, гайтгын вагтында болса чәгә чөкйәр.

— Корабль — дийип, доктор хайран болды.

Мен оңа болан вакалары гысгаҗык айдып бердим. Доктор мениң айданларымы сесини-үйнүни чыкарман диңледи.

— Мунуң өзи маңлай иши — дийип, ол мен сөзүми гутарамда дилленди.— Сен бизи хер гезек догры гелен өлүмден гутарярсың. Шондан соңам биз сени хей, пычагың астына берерис дийип пикир эдйәрсиңми? Эгер шейле эдэйсек, мунуң өзи сениң әхли эден ягшылыкларыңы ере чалдыгымыз боларды, огулжыгым. Дилдүвшүгиң үстүни сен ачдың. Бен Ганны сен тапдың. Сен шундан говы иши бүтин өмрүнде-де эдип билмерсиң. Сен хут йүз яшасаңам мунуң ялы иш габат телмез. Бен Ганн дийсене! Бо-хов! Ёгса-да Бен Ганн диенимде ядыма дүшди... Сильвер! — дийип, доктор гыгырды.— Сильвер, мен саңа бир маслахат бермек ислейәрин — дийип, ол ашпез янына голайланда сөзүни довам этди.— Хазынаны тапжак болуп ховлукмаң.

— Мен оны ыза чекжек болуп элимден гелени эдерин, сэр — дийип, Сильвер гүрледи.— Эмма велин, сизе ант ичип айдярын. Мен диңе хазынаны гөзлемек билен өз җанымы хем бужагаз бичәре огланжыгың җаныны халас эдип билерин.

— Боля-да, Сильвер — дийип, доктор айтды.— Онуң ялы болса гөзләбериң. Йөне мен саңа ене-де бир маслахат берейин: сиз хазына гөзлейән махалыңыз гыкылыга үнс бериң.

— Сэр — дийип, Сильвер дилленди.— Сизиң бу сөзлериңизе эйле-де дүшүнсең болжак, бейле-де. Сизе нәме герек? Сиз нәме үчин галаны ташладыңыз? Нәме үчин «маңа картаны бердиңиз? Мен дүшүнемок, дүшүнибем билжек дәл. Шейле-де болса, сизиң талап эден затларыңызы мен көре-көрлүк билен ерине етирдим. Ёгсам, сиз маңа хич хили умытлы сөзем айтмадыңыз. Инди болса, ене-де тәзе гизлин затлар.... Эгер сиз меселәниң нәмедедигини догры дүшүндирип билмежек болсаңыз, маңа догружасыны айдайың, онда менем бейдип йөрмәйин.

— Ёк — дийип, доктор оя батып айтды.— Мен сизи бейле ишлерден хабардар эдип билмерин. Ол мениң сырым дәл, Сильвер. Болмаса мен, паригимден ант ичйәрин, сизе хеммесини гүррүң берердим. Эгер мен саңа шундан артык екеҗе сөз айдайсам капитандан алмытымы аларын. Шейле болса-да, мен сенде азаҗык умыт дөредейин. Сильвер, эгер бизиң икимизем бу мөҗек сүренинден аман-саг чыкайсак, әхтими бозмалы болаймасам, мен сени дар агаҗындан халас этҗек болуп сынанышайын.

Сильвериң йүзи гөз ачып-юмасы салымда ачылды.

— Мәхрибан энемем гөвнүме сиз ялы теселли берип билмезди! — дийип, ол бегенип айтды.

— Мунуң өзи саңа айтҗак задымың илкинҗиси. Икинҗиси болса, бу огланҗыгы яныңыздан айырмаң, эгер көмек герек болса мени чагырың. Мен көмек бермәге чалшарын. Ана шонда сиз мениң бидерек ере гүрлемейәндигими гөрерсиңиз. Хош гал, Җим!

Доктор Ливси хаядың үстүнден мениң элими гысды. Сильвере баш атды-да, чалт әдимләп токая тарап уграды.

XXXI бап

ХАЗЫНАНЫҢ ГӨЗЛЕГИ. ФЛИНТИҢ ГӨРКЕЗИҖИ ПЕЙКАМЫ

— Җим — дийип, Сильвер биз еке галанымызда айтды.— Мен сени өлүмден гутардым, сен болса мени өлүмден халас этдиң. Мен муны өмүр ядымдан чыкармарын. Мен докторың сени гачмага разы этҗек боландыгыны гөрдүм ахырын. Гөзүмиң гытагы билен болса-да гөрдүм. Мен сениң нәме җогап берендигиңи эшитмедим, йөне велин, сениң боюн гачырандыгыңы аңладым. Сениң муныңы, Җим, мен хич махал ядымдан чыкармарын. Шу гүн гала эден шовсуз хүҗүмимизден соң, маңа илкинҗи умыт йылгырып бакды. Олам ене-де сен себәпли. Хазынаның гөзлегине, Җим, биз көре-көрлүк билен башламалы болҗак, муны мен бичак халамаярын. Эмма биз сөенишен йыкылмаз дийишлери ялы, бирек-биреги берк голдап, хер хили болса-да, өзүмизи өлүмден халас эдерис.

Одуң төверегинде айланҗырап йөрен галтаманларың бири бизе эртирлик тайын болды дийип гыгырды. Биз одуң башында чәгәниң үстүнде отурдык-да, кебап эдилен доңуз этинден гарбанып башладык. Галтаманлар шейле бир улы от якыпдырлар велин, бүтин бир өкүзи-де кебап этсең болҗакды. Басым от шейле бир туташып ловлады велин, онуң янына чекинмән, диңе еле тарапындан барып болярды. Галтаманлар азык-овкады-да от якышлары ялы бисарпа тутярдылар. Олар доңуз этини герегинден артык, песинден үч эссе көп кебап этдилер. Галтаманларың бири самсык гүлкүси билен доңуз этиниң галан бөлегини ода оклап гойберди. От болса бу гең янгыҗы демине дартды-да, хас гүйчли янып башлады.

Мен өмрүмде эртирки гүнлерине шейле бипервай гараян адамлары гөрмәндим. Олар чем гелен зады шама-шайырды эдйәрдилер, азык-овкады җуда пәхимсизлик билен даргадярдылар, эллериниң терси билен дөкүп-сачярдылар. Йөне велин, олар сачак башында дамак йыртып, дызмачлык этселерем, узак харбы херекете укыплы дәлдилер.

Хатда өз тотусы билен бир гапдалда отуран Сильверем оларың бисарпалыгына келам агыз сөз диенокды. Бу болса мени бичак гең галдырярды. Себәби мен Сильвериң сересаплы хем этиячлы адамдыгыны билйәрдим.

— Хава, достлар — дийип, Сильвер айтды.— Сиз элмыдама аладаңызы эдип йөрен Доңузбудуң бардыгыны багт биләйиң. Мен өзүме герек зады билдим. Корабль оларда. Йөне ниреде гизләнлерини энтек билемок. Биз хазынаны гола саланымыздан соң, аданың хемме ерини агтарып, кораблы тапарыс-да, ене-де басып аларыс. Болманда-да гайыкларымызың барлыгы үчин биз гүйчли.

Сильвер овурдыны гызгын доңуз этинден долдурып, етишибилдигинден гүрлейәрди. Ол галтаманларда умыт дөредйәрди,

өзүниң чагшан абрайыны дикелдйәрди хем гөвнүме болмаса, өз-өзүне-де гоп берйәрди.

— Хава, бизиң гиревимизем,—дийип, Сильвер сөзүни довам этдирди.— Өз эй гөрйән адамсы билен иң соңкы гезек душушды. Оларың гүррүңлеринден мен өзүме герек зады билдим. Мен шонуң үчинем бу огландан миннетдар. Йөне инди гутарды. Биз хазынаны гөзлемәге гиденимизде мен онуң бойнуна йүп саларын-да, яным билен алып гидерин. Бу огланҗык бизиң үчин алтынданам гымматлы. Шонуң үчинем биз муны этиячдан аман-саг сакламалыдырыс. Хазынаны корабла йүкләп, шадыян компаниямыз деңзе чыкандан соң, биз мистер Хокинс билен эгри отурып, догры гүрлешерис-де, онуң мынасып хакыны берерис.

Галтаманлары шады-хоррамлык гаплап аландыгына гең галып отурасы иш ёкды.

Мен велин, элхенч гам-гусса батып, рухдан дүшдүм.

Эгер Сильвериң планы беян эдиши ялы ерине етәенлигинде бу икийүзли хайының екеҗе минут-да яйданып дурмаҗагы айдыңды. Сильвер ики тарапа-да хиле салярды. Эгер ол оңарса сыртмакдан хачан халас боларкам дийип гарашып йөренден, галтаманчылык билен газанылан азатлыгы хем байлыгы кем гөрҗек дәлди.

Эмма ягдайлар Сильвери доктора берен сөзүнде дурмага меҗбур эдәйсе-де, барыбир бизе өлүм ховп салярды. Сильвериң ёлдашларының бетгүман болмакларының хер минутда хакыкат болуп чыкмагы мүмкинди. Эгер шейле болайса, өз җанымызы халас этмек үчин горанмалыдык. Өзүнем бәш саны даяв матросың гаршысына бир чонак билен бир огланҗык гөрешмелиди.

Бу ики ховпуң үстүне-де, мениң достларымың галаны ташлап гитмек, картаны бермек, хазынаны гөзлән вагтыңыз гыкылыга үнс бериң дийип докторың саргыды ялы энтегем нәбелли болуп дуран сырларыны-да гошуң. Шонуң үчинем эртирлигиң маңа нәме үчин шейле бир тагамлы гөрүнмәндигиниң гең-таң зады ёкды. Мен йүрегими гам-гуссадан долдурып, хазына гөзлемек үчин галтаманларың ызы билен сүйренҗирәп уградым. Бизиң гең бир гөрнүшимиз барды. Хеммәмиз чыр-чыршак болшуп дуран матрос курткалыдык. Менден башгасы болса дишине ченли ярагланды. Сильвер ики саны түпең алыпды: оларың бирини аркасындан, бейлекисини дөшүнден асды. Билинден болса гама салланып дурды. Өзүниң гиң кафтанының хер җүбүсине бир сапанча салды. Бу затларың үстесине-де, онуң эгниндәки Капитан Флинт ери гелсе-гелмесе хер хили деңиз сөзҗагазларыны ызыны үзмән гайталап отырды. Мени болса ашпез билиме йүп баглап, ызына тиркеди. Мен онсоң, сесими-үйнүми чыкарман, онуң ызы билен сүрреклешибермели болдум. Сильвер йүпүң уҗуны я-ха бош эли билен я-да мәкәм дишлери билен тутярды. Мени, мисли, элдеки айы ялы идип гелйәрдилер.

Галтаманларың хер бири нәме-де болса бир зат гөтерип гелйәрди. Бириниң элинде пил билен лом болса (олар бу затлары башда «Испаньоладан» кенара дүшүрипдилер), бейлекиси гүнорта нахары үчин доңуз этини, күлче, бренди гөтерип гелйәрди. Мен әхли азык-энгамларың догруданам бизиң складымыздан алнандыгыны хем Сильвериң өтен агшам чың хакыкаты сөзләндигини билдим. Эгер ол доктор билен хайсы хем болса, бир шертнама баглашмадык болса, кораблы йитирен галтаманлар гуш авлап, ром ерине сув ичмели болардылар. Эмма галтаманлар сув ичип оңмагы шейле бир халап дурмаярлар. Ав авламак болса, оларың эллеринден гелмейәрди. Галтаманлар азык-энгам билен үпжүн болмадык болсалар, дәри билен асылам үпжүн болуп билен дәлдирлер. Гараз хер хили хем болса, биз ёла дүшдүк. Хатда дүшекде ятмаклык өзи үчин нәче говы хем болса келлеси саралгы галтаманам бизден галмады. Биз тиркеш-тиркеш болшуп, кенарың боюна гелдик. Ол ерде бизе ики саны гайык гарашып дурды. Хатда шу гайыкларам серхошлыкдан гөзи ачылмаян галтаманларың бидерек геленсизликлерине шаятлык эдйәрди. Ики гайыгыңам ичи-дашы палчык болшуп дурды. Бириниң болса отургыҗам дөвлүпдир. Гайыкларың хич бирини хем гоюп гитмезлик үчин, ики гайыга-да бөлүнишип мүнмели эдилди. Биз ики отряда бөлүнип, ахыр соңы кенардан сайланып уградык.

Ёлда карта хакында чекелешик башланды. Гызыл атанаклар бичак улы болансоңлар такык гөркезиҗи болуп хызмат эдип билҗек дәлди. Картаның арка йүзүндәки дүшүндириши гысгаҗыкды хем дүшнүксизди. Эгер окыҗының ядында болса, ол ынха шу ашакдакылар ялыды:

«Турба Дүрбиниң гершиндәки бейик агачдан Демирг. тарапа гитмели, соң Демирг.-дан Демирг.-Гүндог.-а гышармалы.
Скелет Адасы Гүндог-Гүнорт-Гүндог, хем-де Гүндог-а».
Он фут.

Хемме затдан өңүрти бейик агаҗы тапмалыды. Бизиң гөни өңүмизде лабыр ташланян дуралга барды. Шол дуралгадан аңрык Бейиклиги ики йүз, үч йүз фута етйән текиз даглык башланып, демиргазык тарапы Турба Дүрбиниң гүнорта япысы билен бирлешйәрди. Гүнорта тарапы болса Бизань-богалдак адыны алан гаялы белентлик болуп гидйәрди. Текиз даглыгың үстүнде бейикли-песли сосналар гөгеришип отырдылар. Хер еррәкде гапдалында гөгерип отуран сосналардан кырк-элли фут бейик гөрүнйәни хем барды. Йөне оларың хайсысыны капитан Флинт бейик дийип атландырандыгыны диңе компасың көмеги билен кесгитлемек мүмкинди.

Йөне велин, биз энтек ярпы ёлам гечип-гечмәнкәк, эййәм хер ким бир агаҗы сайлап тутупды. Диңе Шиллиң узын Җон белли нетиҗә гелмән, бармалы еримизе ченли сабыр этмеги маслахат берйәрди.

Сильвериң гөркезмеси боюнча биз гүйжүмизи аяп, күреклере ончаклы бир зор беремзокдык. Биз узын йүзүшден соң, Турба Дүрбиниң токайлы япгыды билен акян деряның гуюлян еринде гайыкдан дүшдүк. Шол ерденем чеп тарапа өврүлдик-де, текиз даглыга дырмашып оградык.

Илкибада батырып барян батгалыкда хем гүр батгалык өсүмликлериниң арасында ёл өндүрмек аңсат дәлди. Эмма япы барха көтеллешип, өсүмликлер өсгүнлешип хем сейреклешип ограды. Биз аданың иң оңат бөлегине голайлашып гелйәрдик. Ота дерек ериң йүзүне ыслы дроклар, гүллешип отуран гырымсы агачлар язылышып ятырды. Мускат хозуның яшыл жеңңеллигиниң ичинде хер ерде-хер ерде төверек-дашына гиң көлеге яйрадышып отуран сосналарың бейик гырымсы хатарлары габарышып гөрүнйәрди. Мускатың ысы хвояныңкы билен гатышярды. Хова, тәмизди. Гүн йити шөхле салып дурса-да, йүзүмизе салкынжак шемал урярды.

Галтаманларың хер хайсы бир еррәкден яйраң йөрешип барярдылар, хем өз араларында бири-бирлерине шадыян хабар гатярдылар.

Мени ызы билен идирдикледип, Сильверем бейлекилерден ыза галыбрак ортагүрпден барярды. Оңа үргүн чәгели яны билен көтел ёкары гитмек аңсат дүшмейәрди. Мен онуң аркасындан бирнәче гезек текге бермедик болсам, ол арканлыгына йыкылып, байырдан ашак тогаланып гайтмалыды.

Биз шунлукда ярым миле голай ёл гечип, текиз даглыгың чүр башына етеңкәрләнимизде, бирденкә бейлекилерден чепрәкде барян галтаман элхенч горкуп гыгырды. Ол ызыны үзмән гыгырып дурансоң, бизиң хеммәмиз ылгашып онуң янына бардык.

— Нәме ол сизи хазынаның үстүнден элтендир өдйәрсиңизми? — дийип, гожа Морган бизиң гапдалымыздан гыссанмачлык билен ылгап гечип барярка айтды.— Ёк, ёк, биз энтек ол агажа етемзок...

Хава, ол хазына тапман экени. Бейик сосна агажының дүйбүнде бир адамының скелети ятаң экени. Үмүрсин болуп чыкан отлар ушаграк сүңклери эйләк-бейләк сүйшүрип, скелетиң үстүнде чырмашып гидипдирлер. Скелетиң кәбир еринде чүйрәп гиден эгин-эшигиң шылхалары сакланып галыпдыр. Мен арамызда муны гөрүп, ини тикенеклемедиги ёкдур дийип ынанярын.

— Бу деңизчи — дийип, бейлекилерден батыргайрак болуп чүйрәп гиден шылхалара үнс билен середишдирен Жорж Мерри айтды.— Онуң эгин-эшиги деңизчиниңки.

— Деңизчиниңки дәл-де, дагы кимиңки болсун — дийип, Сильвер айтды.— Мегерем, сен бу ерлерден епископы тапарын өйден болсаң герек? — Йөне велин, бу сүңклер нәме үчин бейле гең ягдайда ятырка?

Хакыкатданам скелет гең ягдайда ятырды.

Гең себәбе гөрә (белки, оны чокалан гушлар я-да кем-кем-

ден өсүп, чырмашан отлар себәпкәрдир) ол мисли, пейкам ялы болуп, узалып ятырды. Скелетиң аяклары бир тарапы сува чүмжек боляныңкы ялы, эллери болса башга бир тарапы гөркезйәрди.

— Ә-хә мен аңлажак болярын — дийип, Сильвер айтды.— Мунуң өзи компас болмалы. Хава-хава, ханха, мисли диш ялы болуп, Скелет Аданың герши саңалып дур. Бу жеседиң нирәни гөркезйәндигини компас билен барлаң.

Барладылар. Жесет догруданам Скелет Адасыны гөркезйән экени. Компас болса Гүндог-Гүнорт-Гүндог. хем Гүндог. угры гөркезйәрди.

— Мен шейле пикир хем этдим! — дийип, ашпез жанланды.— Мунуң өзи гөркезижи пейкам. Диймек о тайда Демиргазык йылдызы, о тайда болса якымлыжа долларлар. Гөк гүррүлдисинден ант ичйәрин, Флинт ядыма дүшенде он ики сүңңүм говшаберйәр. Бу онуң мылайым дегишмежиклериниң бири. Флинт бу ерде алты саны ёлдашымыз билен галып, оларың алтысынам пүрреләпди. Ол өлүлериң бириңден болса, өзүне компас ясаныпдыр... Сүңклери узын, сачы чыпар. Бе-хе, бу Аллардайс-ла, худай урсун, бу шол! Сениң Аллардайс ядыңдамы, Том Морган?

— Ядымда болман нәме — дийип, Том Морган айтды.— Хава, ядымда. Онуң маңа бергиси барды, онданам башга ол адам мениң пычагымы хем алып гидипди.

— Диймек, онда пычак шу ерлерде бир ерде болмалыдыр— дийип, галтаманларың бири дилленди.— Флинт матросларың жүбүлерини барлашдырып йөржек адамлардан дәлди. Хава, гушларам... Оларам онуң ялы пычагы гөтерип алып гидип билмеселер герек!

— Сен хак айдярсың, ал какмыш! — дийип, Сильвер гыгырды.

— Шейле болса-да, бу ерде-хә хич зат ёк — дийип, Мерри ери үнс билен барлашдырып айтды.— Иң болманда мис пул я-да теммәки гутусы галмалы ахырын. Бу затларың хеммеси маңа шүбхели гөрүнйәр...

— Догры! Догры! — дийип, Сильвер разылашды.— Бу затларың нәме-де болса, бир эммасы-ха бар. Хава гадырлы достлар, йөне велин, эгер Флинт дири болаян болса, бизе бу ерлерде гезип йөрмеклик миессер болмазды. Биз алты саны, оларам алтыдылар, эмма оларың инди диңе сүңклери галыпдыр.

— Ёк, аркайын болай, ол өлди. Мен онуң өлүп ятандыгыны хут өз гөзүм билен гөрдүм — дийип, Морган дилленди.— Билли мени онуң жесдиниң янына алып барды. Флинт гөзлерини апбасы ялы эдип ятырды.

— Өлмесине ол өлүпди-ле — дийип, келлеси саралгы галтаман тассыклады.— Йөне өленден соң, бир адам бу дүнйәде гезип билжек болса, Флинт гезмелиди. Онуң өлүми бичак жебирли болупды!

— Хава, ол жебир чекиб-э өлүпди — дийип, бейлеки бир галтаманам гүррүңе гошулды.— Бир гөрсең, ол межнун ялы, ики яна урунярды, бир гөрсеңем, ром сораярды, бирден болса «Он бәш адам өлиң сандыгына чыкып» дийип зовладярды. Флинт хич махал «Он бәш адамдан» башга айдым айтманды. Мен сизе догрымы айтсам, шондан бәри мен ол айдымы халамаярын. Шол гүн бичак ыссыды. Әпишгелер ачыкды: Флинт ол айдымы богазына сыгдыгындан гыгырярды. Айдымың овазы жанховулдакы хоркулды билен гатышып чыкярды...

— Өңе, өңе! — дийип, Сильвер айтды.— Бесдир, янрашып отурмаң! Флинт өлди. Ол инди ериң йүзүне рух болубам гелмейәр. Эгер ол габрындан чыкмага күйленәйсе-де, рухлар диңе гижесине гөрүнйәрлер, «хәзир болса гүндизликдигини өзүңиз гөрүп дурсуңыз... Бизе дублонлар гарашып дурка мерхумлар хакында янрашып отурмагың нәме деркары бар.

Биз аңырлыгына гитдик. Хатда энтек гүн шөхле сачып дуранам болса, галтаманлар өңкүлери ялы, яйрашып бармаярдылар хем бири-бирлерине узакдан хабар гатмаярдылар. Олар бири-бирлери билен гапдаллашып барярдылар хем өз араларында чалажа гүрлешйәрдилер. Галтаман Флинт өленсоңам шейле горкузярды.

XXXII бап

ХАЗЫНАНЫҢ ГӨЗЛЕГИ. ТОКАЙДАКЫ СЕС

Бир тарапдан, Флинтли гүррүңиң тәсиринден говшаландыгы хем бейлеки тарапдан, Сильвере хем-де яралы галтаманлара дынч бермек үчин отряд текиз даглыгың үстүнде дүшледи.

Текиз даглык гүнбатара тарап чалажа эңңит болуп дурды. Шонуң үчинем бизиң отуран еримизден текиз даглыгың ики тарапы-да гөрнүп дурды. Өңүмизде багларың депесинден биз толкунларың көпүржиги билен жәхекленип дуран Токайлы бурны гөрдүк. Арка тайымызда диңе бир богаз хем Скелет Адасы гөрүнмән, бурнуң хем-де гүндогар дүзлүгиң аңырсындан, ачык деңзиң айтымы-да гөрнүп дурды. Гөни бизиң ёкарымызда ондамунда гөгерип отуран сосналы хем гаралышып чуңңур учутлы Турба Дүрби асмана магалдаклаярды.

Үмсүмлиги диңе толкунларың хер дайым бир эшидилйән гүввүлдиси хем сансыз көп мөр-мөжеклериң гүжжүлдиси бозярды. Ынс-жынс ёкды. Деңизде болса екеже елкенем гөренокды. Даш-төверегиң гиңлиги, яйраңлыгы ялңызлык дуйгусыны гүйчлендирйәрди.

Сильвер дынч алып отырка компас билен угры өлчешдирди.

— Шу ерде үч саны бейик агач бар — дийип, ол айтды.— Оларың хеммеси Скелет Адасы билен бир хатарда. «Турба Дүрбүсиниң» герши болса, мен шу чөкетмикә диййәрин. Инди

хазынаны чага-да тапса герек. Шондан өң бир гарбаңылайса кем болмазды.

— Мениң-ә бир хили ишдәм ёк — дийип, Морган хүмүр-сүмүр этди.— Мен шол Флинти ятладым велин, әхли ишдәм янайды.

— Хава, оглум, йөне сениң багтыңа ол өлүпдир — дийип, Сильвер айтды.

— Онуң йүз-гөзлерем эдил мелгуныңкы ялыды! — дийип, галтаманларың бири саңңыл-саңңыл эдип, чыны билен гепледи.— Бүтинлей гөк нил болуп дурды!

— Ол ромданды — дийип, Мерри онуң сөзүниң үстүне гошды.— Гөк нилди диййәрсиң, гөк нил болман нәдерсиң. Ром ичсең гөгерйәнлигиң хак-ла.

Скелетиң гөрнүши хем Флинт хакындакы ятлама галтаманлара шейле бир тәсир этди велин, олар илкибада ювашжа геплешип башладылар, соңа бака болса пышырда ятдылар. Оларың пышырдылары-да чалажа эшидилип, токай үмсүмлигини хич хили бозмаярды. Бирденкә-де голайдакы җеңңелден кимем болса бириниң инчежик, йити сеси:

Он бәш адам өлиң сандыгына чыкып, йо-хо-хо!
Алыпдырлар ара бир чүйше ромы!

дийип, галтаманларың белли айдымларыны зовладып уграды.

Галтаманлары элхенч горкы гаплап алды. Алтысыныңам йүзи шол бада гөк-нил болды. Оларың кәбири товсуп аяк үстүне галды. Кәбирлери болса саңңылдашып, бири-бирлеринден япышдылар. Морган ере язылды-да, йылан ялы сүйшенеклемәге башлады.

— Бу Флинт! — дийип, Мерри гыгырды.

Айдымың башланышы ялы бирден арасы кесилди. Мисли айдып дуран айдымчының агзы хасыр-хусур тутулан ялы болды. Гүн шөхле сачярды, хованың йүзи ачыкды, айдымчының сеси йитиди, айдыңды. Шонуң үчинем мен өз ёлдашларымың нәме үчин горкандыкларына дүшүнип билмедим.

— Өңе! — дийип, Сильвер күл ялы чаларып дуран додакларыны чалаҗа гымылдадып айтды.

— Бейдишип дурсак бизден хич зат чыкмаз. Догры, мунуң өзи бичак тәсин хем муны хайсы бихепбәниң эдйәндигини билмейәрин, йөне велиң, яңкы айдымы мерхум дәл-де, дири адамың айдандыгына шеким ёк.

Сильвер шу затлары айдярка бирнеме гайратланды, йүзем бирнеме дурланды. Бейлекилерем онуң гүррүңинден соң айңалышып, мисли өзлерини дүрсән ялы болдулар. Бирденкә-де узакдан ене-де шол сес гелди. Эмма инди ол айдым айтмаярды, мисли узак бир ерден гыгырян ялыды. Онуң сеси Турба Дүрбиниң җайрыкларына дүшүп, бирхили гүңлеч яңланярды.

— Дарби Мак-Гроу! — дийип, ол дамак йыртярды.— Дарби Мак-Гроу!

Ол шейдип үзнүксиз гайталады-да, пайыш-пайыш сөгүнҗиреди хем соңуны уввулда яздырды.

— Дарби, маңа ром берсене!

Галтаманлар ере язылдылар. Тас оларың гөзлери ханасындан чыкыпды. Сес биреййәм кесилипди, галтаманлар болса энтегем ере елмешен ялы болшуп, сеслерини-үйнлерини чыкарман, өңе середишип дурдулар.

— Меселе айдың — дийип, галтаманларың бири дилленди.— Бу ерден еңсәни эл ялы этмек герек.

— Ол онуң иң соңкы сөзлериди — дийип, Морган иңледи.— Флинт иң соңкы деминде шейле дийипди.

Дик өзүниң төвратыны чыкарды-да, ыхлас билен чокунмага башлады. Ол галтаманчылык этмек үчин деңзе чыкмазындан озал худайхон машгалада тербиеленипди.

Диңе Сильвер өзүни йитирмеди. Горкудан яңа онуң дишлери шакырдап дурса-да, ыза гайтмак хакындакы теклиби диңлемегем ислемеди.

— Шу адада бизден башга хатда Дарби хакында эшиденем ёкдур — дийип, ол алҗыраңңы хүмүр-сүмүр этди.— Бизден башга хич ким...— Соңра Сильвер өзүни эле алды.— Гулак асың! Мен шу ерик хазына агтармага гелдим. Мени ынсам-җынсам саклап билмез. Мен Флинтден дирикә-де горкмаярдым. Оны ал каксын, мен Флинтден өлүлигине-де горкмаярын. Бизден дөрт мил узакда еди йүз мүң фунт стерлинг ятыр. Эйсем, хайсы шовлулык җентльмени кимдир бир гөк йүзли серхошдан, үстесине-де бир махал деми согрулан маслыкдан горкусына үйшмек пулдан йүз өврүп билер?

Эмма Сильвериң сөзи галтаманлары гайрата галдырып билмеди. Гайтам, онуң руха сарпа гоймазлыгы галтаманларың өңки горкуларыны артдырды.

— Сесиңи кессене, Җон! — дийип, Мерри айтды.— Рухы масгаралама.

Галтаманлар горкуларындан яңа ере чүйленен ялы болуп, екеҗе сөз-де айдып билмедилер. Оларың дыр-пытрак болуп гачмага-да меҗаллары етмейәрди. Горкы галтаманлары Сильвериң янына гысмылҗырамага меҗбур эдйәрди. Себәби ол бейлекилере гөрә йүреклирәкди. Онуң үстесине-де Сильвер горкуданам бүтинлей сапланаңкырлапды.

— Сизиң пикириңизче ол рух-да? Бейле дәл болаймасын? — дийип, Сильвер айтды.— Ынха мен бир зада бетгүман болярын. Бизиң хеммәмизем яңы айдың эшитдик. Ханы сиз айдың, хей, бирден бириңизиң рухуң көлегесини гөрен вагтыңыз болдумы? Эгер көлеге болмаса, диймек, яңам болмалы дәл. Башга хили болубам билмез.

Бейле делил маңа йентем болуп гөрүнди. Эмма велин, сиз диндар адамлара нәмәниң тәсир эдйәндигини хич махал өңүрти айдып билмерсиңиз.

Мени гең галдырып, Җорж Мерриниң йүки еңлән ялы болды.

— Бу догры — дийип, ол айтды.— Сениң келлэң ишлэйшини, Җон!.. Хемме затлар гүлала-гүллүк, гадырлы достлар! Сиз бидерек горка дүшдүңиз. Догры, ол сес Флинтиңкэ меңзешди. Шейле-де болса, ол башга бириниң сесиди... Ол сес хас...

— Мелгундан ант ичйэрин, ол Бен Ганның сесиди! — дийип, Сильвер гыгырды.

— Хак айдяң! — дийип, Морган айтды-да, еринден гобсунып, дызының үстүне галды.— Ол Бен Ганның сесиди!

— Онуң тапавуды нэме? — дийип, Дик сорады.— Бен Ганнам, мерхум Флинтем.

Эмма яшулы матрослар онуң айданына йигренчли гарадылар.

— Бен Ганның йүзүне түйкүрйэрин! — дийип, Мерри гыгырды.— Ол өли болды, дири болды тапавуды нэме?

Бу адамларың шейле тиз өзлерини дүрсешлери хем йүзлериниң реңкиниң дүзелиши геңди. Бирнэче минут геченден соң, олар хич зат болмадык ялы, бири-бирлери билен гүрлешйэрдилер, йөне велин, олар гең сес ене эшидилмезмикэ дийип гулак асярдылар. Эмма даш-төверек үмсүмликди. Галтаманлар гураллaрыны аркаларына атып, аңырлыгына гитдилер. Иң өңден Скелет Адасына габат гелмек үчин Җонуң компасыны элинде тутуп, Мерри барярды. Ол хакыкаты айдынды. Бен Ганның өли боланлыгынының, дири боланлыгынының тапавуды ёкды. Ондан хич ким горкмаярды.

Диңе бир Дик даш-төверегине горкы билен середип, өз төвратыны элинде саклап гелйэрди. Эмма велин, оңа хич ким дуйгудашлык этмейэрди. Сильвер хатда онуң диндарлыгының үстүнденем гүлйэрди.

— Мен саңа төвратыңы заяладың дийип айтдым ахырын. Эйсем, рух сениң ол касам ичмэге ярамаян төвратыңдан горкар өйдйэрмиң. Горкҗак гуманы бармы. Аркайынҗа болай! — Сильвер шейле дийип, чалаҗа сэгинди-де, Дикиң эдил алкымында бармагыны шыркылдатды.

Эмма велин, Дики сөз билен рахатландырып болар ялы дэлди. Тизден маңа онуң чынлакай нэсагландыгы айдың болды. Җөвзадан, ядавлыкдан хем горкудан доктор Ливсиниң өңүнден айдан ысытмасы чалт гүйчленип башлады.

Текиз даглыгың гершинде агачлар сейреклешип, йөремек хас аңсатлашды. Инди биз ашак инип башладык. Себэби мениң озалкы айдышым ялы, текиз даглык гүнбатара тарап япгыт болуп гидйэрди. Улулы-кичили сосналар бири-бирлеринден эп-эсли арадашлыкдадылар. Хатда мускат хозы билен азалий җеңңелликлериниңем арасында гүне янан бош ерлер зол-зол душ гелйэрди. Демиргазык-гүндогар тарапа гидип баршымыза биз Турба Дүрбиниң гершине голайлап гелйэрдик. Бизиң аша-

гымызда болса, мени бирки гүн мундан озал гайыгың ичинде эйләк-бейләк пырлан гиң гүнбатар айлагы яйлып ятырды.

Бизиң янына гелен илкинжи бейик агажымыз компас билен барланыландан соң, дийжегимиз болмады. Икинжи агажам шонуң ялы болуп чыкды. Үчүнжи болса жеңңеллигиң ёкарсында ики йүз фут дагы сайланып дурды. Мунуң өзи өсүмлик дүнйәсиниң әпет агажының билине бирнәче адамың голы зордан етжек гызыл сүтүнли пәлваныды. Онуң саясында бүтин бир взводам машк эдип билжекди. Бу сосна деңзиң гүндогар хем гүнбатар тарапларынданам гүррүңсиз узакдан гөрнүп, оны картада деңзиң ёлы билен беллик хөкмүнде белгилемек болжакды.

Шейле болса-да, мениң ёлдашларымы толгундыран зат онуң габарасы дәлди: олары хәзир онуң яйраң көлегесиниң астында гөмлен еди йүз мүң фунт стерлинг толгундырярды. Пул хакында ятланларында оларда горкудан нам-нышан галмады. Гөзлери йылдырашып, әдимлери артып башлады.

Галтаманлар диңе бир зада — ага яна ийип, совуп-совуртлап болжак дурмушда яшатжак байлык хакында пикирленйәрдилер.

Сильвер пишекли бөкжеклэп шадыян леңкилдейәрди. Бурнуның темеклери гиңәп елленипди. Ол дэли-порхан ялы гаргынжыраярды. Бирденкә дерлән йүзүне сиңек дагы гонайса, маңа өлер ялы йигренч билен аларып, мени идекләп гелйән йүпүни газаплы силкип гойберйәрди. Ол инди өз йигренжини гизлежегем болуп дурмаярды. Мен муны эдил айнада гөрен ялы билйәрдим. Сильвер ахыр соңы өзүниң арзувлы алтынының алкымына гелип, хемме зады — өзүниң берен сөзүни-де, доктoрың дуйдурышыны-да ятдан чыкарыпды. Ол хазына ээ болмага, соңра гиже «Испаньоланы» тапып, бизиң хеммәмизиң богазымыза пычак гоймага хем океана чыкмага ымтылярды.

Мен бу ховсалалы пикирлере гүмра болуп, галтаманларың ызына зордан эерйәрдим хем зол-зол дашлара бүдрейәрдим. Шонда Сильвер йүпи силкип гойберип, маңа ган ичижи назарыны салярды... Дик дога окап хем гаргынып, ыздан сүйренжирәп гелйәрди. Онуң ысытмасы гүйчленди. Мен муны гөрүп өзүми хас-да бичәре дуйярдым. Бу затларыңам үстесине, бу ерлерде бир махаллар оюн турзан трагедия мениң гөзүмиң өңүнде дикелйәрди. Мениң гөзүме сәхрада айдыма зовладып хем ром талап эдип өлен, йүзи гөк-нил галтаман гөрүнйән ялы болярды. Ол хут өз эли билен алты адамыны өлдүрипдир. Бу үмсүм жеңңеллик хачанам болса бир махал жанховулдакы гыкылыклар билен яңланыпдыр. Мениң гөвнүме болмаса, ол бичәрелериң иңңилди хайкылыкларыны шу махал хем эшидип дуран ялыдым.

Биз жеңңелликден чыкдык.

— Мениң ызым билен, достлар! — дийип, Морган гыгырды.

Бизиң өңүмизден бярянлар өңе окдурылдылар.

Бирденкә олар он ярдам ылгаманкалар сакландылар. Гыкы-

лык асмана галды. Сильвер пишегини тыркылдадып, акылындан азашан ялы, өңе товсаклады. Гөз ачып юмасы салымдан соң бизиң икимизем сакландык.

Бизиң өңүмизе уллакан көне чукур габат болды. Ол бирмахаллар газылан болса герек, себәби гыралары обурылышып, онуң дуйбунде отлар өсүшип отырды. Бу чукурда биз пил сапыны хем ящикден гопарылан бирнәче тагтаны гөрдук. Тагталарың бириниң йүзүнде отда гыздырылан демир билен «Морж» дийлип язылан язгы барды. Ол Флинте дегишли гәмилериң бириниң адыды.

Бизден өң кимем болса бириниң хазынаны — еди йүз мүң фунт стерлинги тапып алып гидендиги айдыңды.

XXXIII бап

СЕРКЕРДӘНИҢ СЫНМАГЫ

Мениң гөвнүме, дүнйә дөрәли бәри хич махал шунуң ялы улы умыт шейле дуйдансыз пужа чыкан дәл болса герек. Алты адамың алтысам мисли йылдырым уран ялы болшуп дурдулар. Сильвер илкинжи болуп өзүни дүрседи. Ол бүтин жаны-тени билен шу пула етжек болуп ыхлас этди. Эмма гөз ачып-юмасы салымың ичинде хеммеси пуч болды. Шейле болса-да, Сильвер алжырамады, өзүни эле алды-да, өз үстлерине нәхили бела-бетериң абанандыгыны галанлары аңянча, гелжекки херекетлериниң планыны үйтгетди.

— Жим — дийип, ол пышырдады.— Ме, шуны ал-да, тайын болуп дур.

Сильвер мениң элиме гоша нилли сапанчаны тутдурды.

Шол махалың өзүнде-де, ол бәш галтаман билен икимизиң арамыза чукур дүшер ялы, парахатлык билен демиргазыга тарап кейтикләп уграды. Соңра Сильвер маңа назарыны айлап, мисли «ягдай-а еңил дәлдир» дийййән ялы баш атды. Мен онуң билен бүтинлей ылалашдым. Инди онуң гарайшы ене-де мылайымланды. Бейле икийүзлүлик мениң гахарымы гетирди. Мен сакланып билмедим-де:

— Сиз, нәме, ене-де өзүңизиңкилере дөнүклик эдйәрмисиңиз? — дийип пышырдадым.

Эмма ол маңа хич зат жогап берип билмеди. Галтаманлар гыгырышып, гаргынышып, чукура бөкдүлер-де, тагталары эйләк-бейләк зыңышдырып, эллери билен ери дөржеләп башладылар. Морган алтын пул тапды. Ол хеммелере пайыш-пайыш сөгүнжирәп, оны ёкарык галдырды. Ол пул ики гинеялык экени. Сәхел салымың ичинде ол элден-эле гечди.

— Ики гинея! — дийип, Мерри пулы Сильвере узадып богазына бат берди. Сениң еди йүз мүңүң шумы? Сен, гөвнүме болмаса, шертнама баглашмага бичак хөвесли ялы-ла? Сениң пикириңче, хемме зат элмыдама башардяр-да, паңкелле?

— Газыберин, газыберин, огланлар — дийип, Сильвер совукганлылык билен гүлүмсирәп айтды.— Белки, бирден ики-үч саны ер хозуны тапаядыңыз-да. Олар доңузларың өлер жаныдыр.

— Ики-үч саны хоз! — дийип, Мерри акылындан азашан ялы болуп гыгырды.— Ёлдашлар, сиз онуң нәме айдандыгыны эшитдиңизми? Мен сизе айдярын: ол бу затлары өңем билйәр экен! Онуң йүзүне серетсеңиз, хеммеси айдың гөрнүп дур.

— Ах, Мерри! — дийип, Сильвер айтды.— Гөвнүме болмаса, сең ене-де капитанлыга баш гошасың гелйән ялы. Гөрйән велин, сениң өзүң эржел йигит экениң.

Бу гезек галтаманларың хеммеси Мерриниң тарапына гутарныклы гечипдилер. Олар бизе тарап алдаҗы ялы середишип, чукурдан чыкып униградылар. Бизиң багтымыза оларың хеммеси чукурың аңры тарапындады.

Биз ики болуп, бәшиң гаршысында дурдук. Хич таранам илкинҗи зарбаны урмага хет этмеди. Сильвер гымылдаман дурды. Ол пишегине сөенип, парахатлык хем совукганлылык билен душманлара назарыны айлап дурды. Сильвер хакыкатданам батыр адамды.

Мерри ахыр соңы өз тарапдарларына сөз билен гоп бермәге башлады.

— Ёлдашлар — дийип, ол сөзе башлады.— Середиң олар бары-ёгы ики саны, бири-хә бизи шу ерик өлүме алып гелен гарры чонак, икинҗисем бир гүҗүҗек. Мен онуң бирейиәмден бәри йүрежигини гопарып аласым гелип йөрдүм. Инди...

Мерри өз отрядыны хүҗүм этдирмек үчин элини галдырып сесини гаталтды. Бирденкә болса тарк, тарк эдип, үч гезек мушкетиң сеси чыкды. Мерри башашаклыгына чукура йыкылды. Маңлайы саралгы адам дуран еринде пырланып Мерриниң гапдалына йыкылды. Галан үчүси болса дуран-дуран ерлеринден өкҗе гөтердилер.

Шол гөз ачып-юмасы салымда Шиллиң узын Җон чукурдан чыкҗак болуп, дырмашып гелйән Меррә тарап сапанчасының ики гөзүнем бошатды. Мерри җан берҗек болуп дурка өз гандарының йүзүне серетди.

— Җорж — дийип, Сильвер дилленди.— Аңлайшыма гөрә, инди биз хаклашайдык өйдйән.

Мускат хозуның җеңңеллигинде биз доктора, Грейи, Бен Ганны гөрдүк. Оларың мушкетлери хенизем түсселешип дурды.

— Өңе! — дийип, доктор гыгырды.— Чалтрак болуң, огланлар. Биз оларың гайыклардан арасыны кесмели.

Биз кә ерлерде күкрегимизден болуп дуран гырымсы агачларың арасы билен өңе окдурылдык.

Сильвер бизден галмаҗак болуп, гүйҗүнде барыны эдйәрди. Ол пишегини шейле бир ишледйәрди велин, мисли күкрегиниң этлери пара-пара болайҗак ялыды. Докторың айдышына гөрә, бейле йөрише саг адамам чыдап билҗек дәлди. Биз ылга-

шып эңниде етенимизде, ол тегелек отуз ярдлык дагы ыза галып, халыс ысгын — мыдардан гачыпды.

— Доктор — дийип, ол гыгырды.— Середиң! Ховлугып отурасы иш ёк-ла.

Догруданам ховлугып отурасы иш ёкды. Биз ачык мейдана чыкып, аман галан үч галтаманың Бизань-богалдага тарап ылгашып баряндыгыны гөрдүк. Шейлеликде, биз гачгаклар билен гайыкларың арасындадык хем ап-аркайын дем-дынч алып билджекдик. Шиллиң узын Җон маңлайының дерини сүпүрип, юващлык билен бизиң янымыза гелди.

— Сизе түйс йүрекден миннетдар, доктор — дийип, Сильвер айтды.— Сиз бизиң икимизем халас этмек үчин, эдил вагтында етишэйдиңиз... Хэ, бу сизми Бен Ганн? — дийип, Сильвер сөзүниң үстүне гошды.— Сен гөрйэн велин, есер йигит экениң.

— Хава, мен Бен Ганн — дийип, озалкы галтаман Сильвериң өңүнде йылан ялы бүклем-яплам болуп, чекинҗеңлик билен айтды.— Хал-ахвал, яшайшыңыз ненең, мистер Сильвер? — дийип, ол узак махаллап дымандан соң сорады.— Гаты бир эрбет дэл өйдйэн?

— Бен, Бен — дийип, Сильвер хүмүр-сүмүр этди.— Сен мени нэхили оюнлара салдың, гараз, энтер-пелегим-э өврдиң-дэ!

Доктор Грейи галтаманлар гачанда ташлап гиден керкилериниң ызындан иберди. Биз пейвагтымыза эңнитден дүшүп, гайыкларымызың янына гелйэнчэк доктор соңкы гүнлерде болуп гечен ишлери гысгаҗык гүррүң берди. Сильвер екеже сөзи-де сыпдырман, үнс билен диңлейэрди. Сеңсе болан Бен Ганн гүррүңиң эсасы гахрыманыды.

Докторың сөзлери боюнча Бен адада узак махал каңкандан соң, скелети хем хазынаны тапыпдыр. Скелети бир ерик йыгнап, пуллары газып аланам шол экени. Чукурың ичинде гөрен пил сапымызам Бен Ганныңкы болмалы. Ол бейик соснадан аданың демиргазык-гүндогар бөлегиндәки ики келлели дага эхли алтынлары аркасы билен алып гидипдир. Ики яна гатнамасы энчеме гүнлере чекен бу агыр иш диңе «Испаньоланың» шу ере гелмезинден ики ай өң тамамланыпдыр.

Доктор буларың барыны бизиң галамыза хүҗүм эдилен гүн Бен билен илкинҗи душушанда билипдир. Доктор эртеси ирден кораблың гидендигини гөрүп, Сильвериң янына гелипдир-де, инди хич хили манысы болмадык картаны оңа берипдир хем эхли азык-эигамы билен галаны табшырыпдыр. Себэби Бен Ганның говагында онуң өз эли билен дузлап тайярлан даг чебишлериниң эти долы экени. Шу затларың көмеги билен мениң достларым хич бир ховпа дүшмэн, галадан ики келлели дага — ысытмалы батгалыкдан дашрак ере гөчмәге хем хазынаны сакламага мүмкинчилик тапдылар.

— Догры, бизиң бу гөчмэмизиң саңа эрбет болҗакдыгыны өңүнден гөрдүм, мэхрибан Җим — дийип, доктор сөзүниң үстү-

не гошды.— Бу ягдай мени бичак гынандырды, эмма мен хемме затдан озал өз борчларыны ак йүреклилик билен ерине етирйәнлер хакында пикир этмелидим. Онсоңам бизиң янымызда болманлыгың үчин сениң өзүң гүнәкәр.

Эмма ол мени галтаманларың арасында есирликде гөрен эртири хазынаның гүрүм-җүрүм болaндыгыны биленлериңден соң, оларың әхли гахар-газапларыны менден чыкарҗакдыкларыны аңлапдыр... Шонуң үчинем доктор капитаны горамагы Сквайра табшырып, янына Грей билен Бен Ганны алыпдыр-да, улы соснаның янына аданың ортасы билен гөнүләп уграпдыр. Ёлда бизиң отрядымызың өзүнден өңүрдендигини гөрүп, Бен Ганны өңе уградыпдыр, себәби онуң чакган аяклары барды. Бен Ганн өзүниң озалкы ёлдашларының диндарлыгындан пейдаланмагы йүрегине дүвүпдир-де, олары горкузыпдыр. Грей билен доктор хазына гөзлейҗилер гелип етйәнчә соснаның голайында гизленипдирлер.

— Янымда Хокинсиң боландыгы нәхили оңат — дийип, Сильвер айтды.— Эгер ол болмадык болса, доктор, сиз мени пара-пара этселерем кирпигиңизем галдырмаздыңыз.

— Ёгсам нәме! — дийип, доктор Ливси гүлүп җогап берди.

Биз бу махала ченли гайыкларымызың янына гелдик. Доктор гайыкларың бирини галтаманлара галдырмаз ялы шобада керки билен дөвүшдирди. Бейлекисине болса, хеммәмиз ерлешдик-де, аданың дашындан айланып, Демнргазык дуралга тарап йүзүп уградык.

Биз секиз я-да докуз миль йүзмели болдук. Сильвер өзүниң өлер ялы яданлыгына гарамаздан, күрегиң башында отурды-да, биз билен деңме-дең күреклемәге башлады. Биз богаздан чыкып, ачык деңзе дүшдүк. Деңиз өрән асудады. Биз аданың гүнорта-гүндогар бурнундан айланып гечдик. Шол ерден дөрт гүн мундан озал «Испаньола» айланып гечипди.

Ики өркүчли дагың голайындан йүзүп гечип, биз Бен Ганның говагының гаралып дуран агзыны гөрдүк. Онуң агзында бир адам мушкетине янланып дурды. Ол Сквайрды. Биз оңа яглыкларымызы галгадып, үч гезек «ура» дийип гыгырдык.

Сильвер болса хеммәмизден гаты гыгырды.

Ене-де үч миль гидип, Демиргазык дуралга гирдик-де «Испаньоланы» гөрдүк. Ол сувуң йүзүнде рулсуз, елкенсиз дурды. Дашгын оны чәгеден ёкарык гөтерипдир. Эгер-де шол гүн шемал я-да Гүнортадакы ялы, гүйчли акым болан болсады, биз гәмимизден эбедилик эл үзәймели болардык. Бәхбиде чекәенде-де, биз онуң зордан дөвүк-енҗиклерини тапҗакдык. Эмма бир гроты гопарылыпдыр дийәймесең, бизиң багтымыза гәми абатҗа дурды. Биз сувуң бир ярым саженлик чуңлугына этияч үчин дуран лабырымызы ташладык. Соңра гайыга мүнүп, Бен Ганның хазынасының голайҗагындакы Серхош дуралгасына уградык. Шол ерде биз гайыкдан дүшүп, Грейи гиже гаравулчылык чекер ялы «Испаньола» тарап ибердик.

Биз япының йүзи билен йөрэп говага чыкдык. Ёкарда Сквайр бизиң өңүмизден чыкды.

Сквайр мени мәхирли хем гүлер йүз билен гаршы алды. Гачышым хакында келам агыз сөзем айтмады. Өвмедем, сындырмадам. Эмма Сильвер оңа хормат билен честь берeнинде гахар-газапдан дым-гызыл болды.

— Җон Сильвер — дийип, ол айтды.— Сиз түйс бир мыррых-кеззап экениңиз! Онда-да айылганч бир кеззап экениңиз, сэр! Сизи ызарламазлыга мени боюн этдилер, мен хем боляр дийип сөз бердим. Эмма өлүлер велин, сэр, сизиң бойнуңыздан дегирмен дашы ялы болуп асылышып дурандырлар.

— Сизе түйс йүрекден миннетдар, сэр — дийип, Шиллиң узын Җон айтды-да, ене-де честь берди.

— Маңа миннетдарлык билдирмэге хет этме! — дийип, Сквайр гыгырды.— Сиз себэпли мен өз борҗумы бозмалы болярын. Мениң янымдан гараңы сайла!

Биз говага гирдик. Ол гиң хем тэмиз ховалы экени. Ерден дуруҗа сувлы чешме чыкып, даш-төверегине гүр папортниклер айланып дуран кичиҗик көлҗагаза гуюлян экени. Говагың дүйби чэгелик экени. Лабырдап яныл дуран одуң башында болса капитан Смоллетт ятан экени. Говагың узак төрүнде алтын пулларың хем токга-токга алтынларың эпет үйшмеги өчүгси йылпылдашып дурды. Олар Флинтиң хазынасыды. Шу хазына үчин биз шейле узак хем петең-бизарыңы чыкарыҗы ёлы гечипдик. Шу хазына үчин «Испаньоланың» он еди саны экипажы җаныңдан җыда дүшүпди. Бу байлыгы йыгнамак үчин гөр, нэче адам җаныны гурбан этмели боландыр, гөр, нэче адамың җебир-җепасы сиңендир, гөр, нэче адамың ганы дөкүлендир! Гөр, нэче мешхур гэмилер гарк эдиленди. Гөзлерини даңып тагтаның үстүнден йөретмек билен, гөр, нэче адама азап берлендир. Гөр, нэче адам топ-түпең билен атыландыр, гөр, нэче ялаи-яшрык сөзленип, лебиз ювдулып, залымлык, хайынлык эдилендир. Бу ада оларың энтегем үч санысы — шол габахат ишлере гатнашан Сильвер, гоҗа Морган хем Бен Ганн дагы барды. Олар бу байлыкдан өз етдиклерини алҗак болуп, хенизем умыдыгэрдилер.

— Ханы, гир, Җим — дийип, капитан айтды.— Сен өз болшуңа гөрэ эрбет огланҗыгам дэл ялы, эмма мен сени хич махал йүзүне экитмеҗекдигиме сөз берйэрин. Себэби сен говы гөрүлйэнҗе огланларың җынсындан; эхли зады гөвнүңе гелши ялы эдибермэң бар... Хэ, бу сенми, Җон Сильвер! Сен бу ерлере нэме үчин гелдиң?

— Өз везипэми ерине етирмэге гелдим, сэр — дийип, Сильвер җогап берди.

— Шей дийсене! — дийип, капитан айтды.

Башга екеҗе сөзем айтмады.

Мен шол агшам өз достларымың арасында хезиллер эдип, агшамлык ийдим. Бениң дузланан кейик эти бичак тагамлы

экени. Биз онуң билен «Испаньоладан» алан гадымы чакырымызы ичдик! Шол махал биз өрән шадыян хем дүнйәде иң багтлы адамлардык. Сильвер хеммелерден ызда, ышыкдан дашракда отырды. Эмма ол агзы етишдигинден сымышлап, бир затҗагаз дагы алмак, эбермек герек болайса, еринден товса турярды хем бизиң дегишмелеримизе өзүмиз билен дең гүлүшйәрди. Бир сөз билен айданында, Сильвер бизиң йүзүш вагтымыздакы ялы, хызмата гайым эдепли-тертипли хем сүйҗи дилли ашпезлигине өврүлди.

XXXIV бап

ИҢ СОҢКУСЫ

Биз эртеси ирден ише башладык. Кенара ченли бүтин бир миль барды. Ол ере биз эхли алтынларымызы дашамалыдык. Кенардан болса, олары гайыкларымыза йүкләп, «Испаньола» экитмелидик. Мунуң өзи кичиҗик топар үчин агыр ишди. Адада энтегем каңкашып йөрен үч галтаман бизи шейле бир бирахатландырып дуранокды. Байрың депесинде бир гаравул гойсаң бесди. Дуйдансыз хүҗүмден горкмаса болҗакды. Хава, онданам башга ол адамларда харбы чакнышыга болан хөвесем гачышандыр дийип чаклаярдык.

Биз элимизде барыны эдип ишлейәрдик. Грей билен Бен Ганн алтынлары гайыклара йүкләп, гәмә алып гидйәрди. Галанларымыз болса, оны кенара гетирйәрдик. Ики токга алтыны бири-бирине йүп билен чатып, эгнимизе атярдык-да, алып гидибердйәрдик. Бир адам ики токгадан көп гөтерип билмейәрди. Бейле йүке гүйҗүм етмәнден соң, мени говакда галдырып, пуллары күлчеден бошан халталара гапгармаклыгы буюрдылар.

Бу пулларам эдил Билли Бонсуң сандыгындакы ялы хер дүрли ликгелерден топланан экени, эмма бу ерде оларың хас көпдүги өз-өзүнден белли. Булары бир-бириңден сайлап-сечмек мениң түйс гөвнүмден турян затды. Иңлис, француз, испан, португал пулларыны, гнеялары хем луидорлары, дублонлары хем гоша гнеялары, муадорлары, цехинлери, соңкы йүз йыллыкдакы эхли европа королларының шекиллери чекилен пуллар, йүзүне бир күлтем йүпүң я-да дүшдүш керебиниң шекили чекилен гең гүндогар пуллары, тегелек, дөрт бурч, сапага дүзүп бойнуңа дакар ялы ортасы дешикли пуллар — гараз бу коллекцияда бүтин дүнйәниң пуллары барды. Олар гүйз япрагындан-да көпди. Пуллары сайлап-селҗермекден яңа мениң билим доңан ялы болуп, бармакларым сызлашып дурды.

Гүнлер ызлы-ызына гечйәрди. Эмма бизиң ишимизиң велин, соңы гелер ялы дәлди. Хер агшам биз бир үйшмек хазынаны корабла иберйәрдик, эмма велин, говакда галянам азалар ялы дәлди. Бу махалларың ичинде биз өлмән галан галтаманлар хакында хич зат эшитмедик.

Ахыр соңунда эгер ялңышмаян болсам, үчүнжи агшам биз доктор билен байра чыканымызда түм ялы гараңкының ичинден бирденкә шемал бир гөрсең гыкылыга, бир гөрсеңем айдыма меңзеш сес гетирди. Айыл-сайыл эшитмек болса бизе башартмады.

— Хернә худайым, өзүң гүнәлерини геч. Олар галтаманлар — дийип, доктор айтды.

— Олар шиндизем серхош, сэр — дийип, мен ызымыздан гелйән Сильвериң сесини эшитдим.

Сильвер долы азатлыкдан пейдаланансоң, бизиң оңа болан совук-сала гатнашыгымыза гарамаздан, өзүни ак гөвүнли хем сылаглы хызматкәрлер ялы достлуклы алып барярды. Ол, хамана диерсиң, өзүни хеммелериң йигренишини аңмадыксыран болуп, хер биримизе хызмат этмәге чалышярды хем барымыза хормат гойярды. Эмма бизиң хеммәмиз оны итден *энайы* гөремзокдык. Диңе Бен Ганн икимиз оңа мылайымрак гатнашык эдйәрдик. Бен Ганн өзүниң бир махалкы квартирмейстеринден энтегем биразажык чекинйәрди, мен болсам, өлүмден халас эденлиги үчин миннетдардым. Догры, мениң оны бейлекилере гаранда хас бетер йигренмәге себәбим барды. Сильвериң маңа ене-де хайынлык этжек боландыгыны мен хич махал ядымдан чыкарып билжек дәлдим. Доктор Сильвериң *айданларына* перт жогап гайтарды.

— Белки, олар нәсагдыр, самраяндырлар?

— Догры айдярсыңыз, сэр — дийип, Сильвер сөзледи.— Эмма онуң сиз билен бизе тапавуды ёк ахырын.

— Мениң пикиримче, мистер Сильвер, сизи мен ак йүрекли мәхрибан бир адам хасап эдәенимде-де, сиз өзүңизи оңа мынасып гөрмесеңиз герек — дийип, доктор *гүлүмсирәп* айтды.— Мениң дуйгуларымың сизе бирнеме гең болуп гөрүнжегини-де билйәрин. Эмма велин, мен эгер-де оларың хайсы хем болса бириниң хакыкатданам нәсагдыгыны хем самраяндыгыны билсем, хут жанымы орта гоюп, олара врачлык көмегини бермек үчин янларына гидердим.

— Багышламагыңызы хайыш эдйәрин, эгер шейдәйсеңиз уллакан ялңышлык гойбердигиңиз боларды — дийип, Сильвер гаршы чыкды.— Шейтсеңиз, өз ширин жаныңыздан жыда дүшердиңиз, башга эден задыңыз болмазды. Мен инди өз тарапыңызда боланым үчин, отрядыңызың сиз ялы адамдан айра дүшмегини жаным-теним билен ислемейәрин. Мен сизе өрән көп затда борчлудырын. Ол адамлар болса, өз берен хакыкы сөзлеринден дәнмеги хич затча-да гөрмезлер. Онданам башга, олар сизиң сөзүңизе хич махал ынанмаярдылар.

— Оңа дерек сиз өз сөзүңизиң үстүнде дурмага өрән оңат хөтде гелйәрсиңиз — дийип, доктор айтды.— Муны болса сиз сәхелче гүн мундан өң ынандырдыңыз.

Шондан соң биз үч галтаман хакында хич зат билмедик. Диңе бир гезек бизиң гулагымыза узакдан атылан түпең сеси

гелди; биз олар/ав авлап башладылар дийип хасап этдик. Арамызда маслахатлашып, олары адада галдырмалы дийип карар этдик. Бен Ганн бейле карара түйс йүрекден бегенди. Грей хем оны макуллады. Биз олара өрән көп дәридир сечме, дуэланан энчеме даг чебшиниң этини, аз-овлак дерман хем бейлеки герек-ярак затлары, гуралларын, гейим-геҗим, запас елкен, бирнәче ярда етйән танап, докторың айратын ислеги боюнча болса, эп-эсли махаллап чекмәге етер ялы теммәки гойдук.

Бизе инди адада эдере артык иш галмады. Корабль алтынданам, сүйҗи сувданам йүкленипди. Әтияч үчин дузланан даг чебшиниң этинденем алынды. Ахыр соңунда биз лабырымызы галдырып, Демиргазык дуралгадан чыкдык. Екарымызда өз галамызы галтаманлардан горан вагтымыздакы сөвеш байдагымыз пасырдаярды.

Шу ерде биз озалкы чаклашымыздан галтаманларың бизи хас үнсли сынландыклары йүзе чыкды. Себәби богаздан йүзүп гечип, аданың гүнорта четине голайланымызда биз үчүсинем гөрдүк: галтаманлар чәгели бурнуң үстүнде дызларына чөкүп, ялбарыҗы гөрнүшде бизе тарап эллерини серйәрдилер. Бизе олары адамсыз-гарасыз адада галдырмак агыр дегйәрди, эмма бизиң башга хили алаҗымызам екды. Эгер биз олары корабла алайсак, ене-де хайынлык этселер ким билйәр! Онсоңам баранларында-да, өзлерине дар агаҗы гарашып дуран адамлары ватанына алып гитмеклик залымлыкды. Доктор олара гыгырып, олара азык хем дәри гояндыгымызы хабар берди хем-де галдырылян затлары нәхили тапмалыдыгыны дүшүндирмәге башлады. Эмма олар херимизиң адымызы тутуп, өзлерине рехим этмегимизи, ялңызлыкда өлүп-йитип гитмез ялы, өз янымыза алмагымызы хайыш эдип ялбардылар.

Тейахыры кораблың гидип баряндыгыны гөрүп, хайсысыдыгыны билемок, оларың бири җынссыз сес эдип, аяк үстүне галды-да, мушкетине япышып, атып гойберди. Гүлле Сильвериң келлесиниң екарсындан шувлап, барып, гроты дешди.

Биз сересабрак болуп, фальшбортуң аңырсында гизлендик. Мен гизленип дуран еримден галтаманлара серетмеги йүрегиме дүвенимде олар бурнуң үстүнде екдулар. Аслында бурнуң өзем оңлы гөрненокды. Гүнортана ченли мени ченсиз-чаксыз бегендирип, Хазыналар Адасының иң улы дагам гөзъетимиң аңырсында гөзден йитди.

Биз бичак аз боламызсоң, элимизден гелйәнинден артык ишлемели болярдык. Капитан гәминиң ыз тарапында дүшегиң үстүнде ятан еринден буйрук берйәрди. Ол бәри бакыпды, эмма оңа энтегем рахатлык герекди. Биз тәзе матрослары потратчылыга тутмак үчин угрумызы якындакы Испан Америкасының портуна гөнүкдирип барярдык: матроссыз биз өйүмизе тарап йүзмәге йүрек эдип билҗек дәлдик. Шемал йыгы-йыгыдан үйтгәп, бизиң кораблымызы елундан совярды: онданам башга биз

ики гезек апы-тупаны башдан гечирип, Америка етйәнчәк гөрги барыны гөрдүк.

Биз ахыр соңы гөзел гөрнүшли япык дуралгада лабыр ташланымызда гүн яшыпды. Бизиң дашымызы үсти негрли, мулатлы хем мексикан индейли гайыклар габап алды. Олар бизе миве хем гөк өнүм сатярдылар. Өзлерем сува окланан пулуң ызындан чүммәге хер минутда тайындылар. Мәхрибан йүзлер (эсасанам гараягызлар) тагамлы тропик мивелери, иң эсасысы-да шәхерде йылпылдашян отҗагазлар бичак ажайыпды. Хазыналар Адасының ган билен ювлан йүрек гысдырыҗы ерине хич хили меңзешлиги ёкды. Доктор билен Сквайр агшамларыны шәхерде гечирмеклиги йүреклерине дүвдүлер. Олар янлары билен мени хем алдылар. Кенарда биз иңлис харбы гәмисиниң капитаны билен душушып, онуң кораблына гитдик. Биз ол ерде вагтымызы хош гечирип, даң атып барярка «Испаньола» доланып гелдик.

Палубада диңе бир адам — Бен Ганн барды. Биз корабла мүненимизден ол өкүнип, иң бир дүшнүксиз ышаратлары эдип, өзүни элхенч бир җенаятда айыплап башлады. Гөрсек, Сильвер гачан экени. Беннин өзи оңа гайыга мүнмәге көмек эдендигини боюн алды. Себәби эгер-де шол «чонак мелгун» кораблың үстүнде болса, хеммәмизе ховп саляр дийип ынаняр экени. Эмма корабль ашпези ики элини бурнуна сокуп өтәгитмәндир. Ол дуйдурман гермеви дөвүпдир-де, өзүниң гелҗекки каңкамаларына тетәрик болар ялы, ичине үч йүз я-да дөрт йүз гнея салнан пуллы халтаҗыгы алып гидипдир. Биз ондан шейле аңсатлык билен аман-саг дынанымыза бегендик.

Гараз элли гепден белли геп, биз кораблымыза бирнәче тәзе матрос алып, Бристола аман-эсен гайдып гелдик.

«Испаньола» мистер Блендлиниң көмек үчин икинҗи кораблы ибермәге вагт болмадымыка дийип пикирленип башлан вагтында доланып гелипди. Әхли экипаждан диңе бәш санысына ызына гайтмак миессер болды. «Иң мелгун экидер ахырет сары» дийлип сатылян велилик бейлекилер бабатда долы тассык болды. Хер халда «Испаньола» галтаманларын:

Етмиш бәшем гайдып гелмеди өйне,
Әхлиси гарк болды гирдабың тейне.—

дийип, айдым айдян кораблларындан багтлы болуп чыкды.

Бизиң хер биримиз хазынадан өз пайымызы алдык. Бу байлыгы адамларың бири акыллы-башлы пейдаланды. Бейлекиси өз хәсиетиче гөрә акмаклык билен совуп-совуртлады. Капитан Смоллетт деңиз гуллугыны ташлады. Грей болса диңе бир байлыгыны аямак дәл, ол дурмушда мынасып орнуны эелемек үчин бирденкә чүрткесик деңизчилик ишини ыхлас билен өвренип башлады. Ол инди өрән оңат энҗамлашдырылан ажайып бир гәминиң шәриги хем онуң штурманы. Бен Ганн хакында айданыңда болса, ол өз мүң фунтуны алып, оны үч хепдәниң,

хас такыгы он докуз гүнүң ичинде совуп-совуртлады-да, йигриминҗи гүни бизиң янымыза гедай ялы болуп гелди. Сквайр Бене багың дервезебанлыгыны берди. Шейдип Бениң бичак горкян зады маңлайына гелди. Ол оба огланҗыклары билен достлашып хем терслешип, хәзирем яшап йөр. Екшенбе хем байрамчылык гүнлеринде болса, бутхана хорунда оңат сес билен айдым айдяр.

Сильвер хакында биз соң хич зат эшитмедик. Йигренҗи чонак деңизчи мениң бүтинлей ядымдан чыкды. Мегерем, ол өзүниң гара тенли аялыны тапып, капитан Флинтем янларына алып, бир ерлерде өз гөвүн хошларына яшап йөрен болсалар герек. Белкем, шейледир. Себәби онуң о дүнйәде-де бир алҗак галасы ёк. Хазынаның галан бөлеги — токга күмүшлер хем яраглар мерхум Флинтиң гөмен еринде ятырлар. Онсоң хем, мениң пикиримче, ол гой, ятса ятыберсин. Йөне инди мени хер хили ягдайда-да шол нәлет сиңен ада гитмәге ырып билмезлер. Аданың кенарына көпүрҗикләп урулян гомлар хенизем гиҗелерине дүйшүме гирйәр. Капитан Флинтиң:

— Пиастр! Пиастр! Пиастр — дийип, гыгырян гарылҗык сеси гулагыма эшидилен ялы боланда болса, товсуп еримден галярын.

Русчадан терҗиме эден Ораз АТАЕВ

ПРОЛОГ

ХЕММЕ КИШИ ҮЧИН АР АЛЯН ЖОН

Бир гезек язың аякларында, өйлэнден соң, Тэнстолл обасындакы Мот галасының минарасында бимахал чак зaң какылды. Токайдакы ве деряның боюнда яйлып ятан экин мейданларындакы адамларың хеммеси ишлерини ташлап, заң сесине тарап энди. Тэнстолл обасында хем гарып дайханлар йыгнанышдылар, олар геңиргенишип, заң сесине диңширгейэрдилер:

Шол махаллар, ягны гарры король Генрих VI-ның[1] патышалык эден дөврүнде хем Тэнстолл обасының кешби, такмынан, хэзиркиси ялыды. Деря тарап песелип гидйэн гөк өвсүп дуран узын жүлгэниң ичинде агыр дуб пүрслеринден гурлан он-йигрими саны өй дагыныск отырды. Ёл көприниң үстүнден гечип, аңыркы кенара чыкярды, соңра гүр токайлыгың ичи билен Мот галасына барярды-да, аңырлыгына, Холивуд аббатлыгына тарап гидйэрди. Обаның өңүнде, япының йүзүнде төвереги токай билен гуршалан бутхана барды. Даш-төверекде болса, хайсы тарапа серетсең, токай яйлып ятырды, эййэм гөк өвүсйэн вязь агачларының ве инди япракламага дуран дуб агачларының белент башлары шол токайың арасында сайланып гөрүнйэрди.

Көприниң алкымындакы үсти дашдан эдилен хачлы түммегиң янына бирнэче адам: алты саны аял билен узын гызыл көйнекли узынак йигит йыгнаныпды. Олар шол жаң сесиниң нэмэниң аламатыдыгы барада жеделлешйэрдилер. Ярым сагат өң обаның ичинден чапар гечип гидипди, ол ховлукмачлыгы үчин,

[1] Генрих VI Ланкастерский — Англияның короля (1422—1461). Онуң патышалык эден дөврүнде Гызыл ве Ак Бэгүл уршы, ягны Ланкастерлер билен Йорклар династиясының тарапдарларының арасында уруш башланды.

атындан хем дүшмән, мейхананың янында бир күрүшге эль[1] ичипди. Эмма онуң өзи хем хич зат билмейән экени, ол сэр Дэниэл Брэклиниң мөхүрленен букжасыны хожайын гелйәнчә, Мот галасының ишлерини алып барян руханы Оливер Отса говшурмага барян экени.

Бирден ат тойнагының гүпүрдиси эшидилди, токайдан сэр Дэниэлиң тербиелейән йигиди, яш мастер[2] Ричард Шелтон чыкды-да, атыны чапдырып көпрүден гечди. Нәхили ахвалат боландыгыны шол-а билйән болса герек, гыгырып оны сакладылар-да, дүшүндирмегини хайыш этдилер. Ол кын гөрмән, атының башыны чекди. Бу эгни сугун дерисинден тикилип, якасына гара махмал тутулан келтекчели он секиз яшларындакы йигитди, онуң гөзлери мавуды, йүзи гүне янып гаралыпды, башында гөк капюшоны барды, эгнинден полат арбалет[3] салланып дурды. Ол чапар сөвешиң якынлашянлыгы барада хабар гетирен экени. Сэр Дэниэл яйың киршини чекип билйән я-да айпалта гөтерип билйән эркек гөбеклилериң хеммесини йыгнап, хаял этмән, Кэттлә сүрмели диен буйрук иберипдир, боюн эгмедиклере болса берк жеза берждекдигини айдыпдыр, эмма ким билен, ниреде сөвешмелидиги барада велин, Дик хич зат билмейән экени. Басым Сэр Оливериң өзи шол ере гелжекмиш, Беннет Хэтч болса эййәм яраг шайыны тутяр, отряды экитмегем шоңа табшырыланмыш.

— Уруш бизиң ажап юрдумызы тоздуряр. Баронларың урушян махалы дайханлар от билен көк ийип оңярлар — дийип, аялларың бири айтды.

— Ек — дийип, Дик гаршы чыкды.— Гиден адамларың хер бири гүнде алты пенс пул алар, пейкам атыжылар болса он ики пенс аларлар.

— Эгер олар дири галсалар, бу эрбет дәл, йөне олар өлселер, нәхили болар? — дийип, аял оңа йүзленди.

— Өз кануны женабының хатырасы үчин өлмек дүнйәде иң оңат өлүмдир — дийип, Дик айтды.

— Ол маңа женап дәл — дийип, гызыл көйнекли йигит айтды.— Мен Уэлсингэмлериң тарапында дурярдым, бизиң хеммәмиз, шу ерде, Брайерлай ёлуның угрунда яшаянларың әхлиси, өңңилки томса ченли Уэлсингэмлериң тарапында дурярдык. Инди болса мен Брэклиниң тарапында дурмалымышым! Буларың хеммеси-де канун боюнчамыш! Эйсем шу догрумы? Шу сэр Дэниэл мениң үчин киммишин? Ынсаба дәл-де, канунлара хас говы дүшүнйән шу сэр Оливер мениң үчин киммишин? Мениң диңе бир кануны женабым бар, ол хем бетбагт король Гарри

---

[1] Эль — Арпадан эдилйән пива меңзеш ичги.
[2] Мастер — бег, атлы адамларың неслине дегишли йигит.
[3] Арбалет — Пейкамы узага атян гурал.

Алтынжы[1], сағ элини чеп элинден тапавутландырып билмейән пахыры алла өз пенасында сакласын.

— Сениң дилиң шеребели-ов, гардаш — диййип, Дик айтды.— Сен өзүңиң адалатлы җенабыңы хем, мерхеметли королы хем бирден масгаралаярсың. Йөне велин, худая шүкүр, король Гарриниң ене-де акылы кемсиз дүзелди, ол басым парахатчылыгы дикелдер. Сэр Дэниэлиң ёк еринде сениң батырсыран болайшыңы! Йөне мен шугулчы дәл. Инди шу гүррүңи гоялы!

— Мениң сизе яманлыгым ёк, мастер Ричард — диййип, дайхан сесленди.— Сиз энтек оглан. Ынха өсүп етишерсиңиз велин, кисәңизиң бошдугыны гөрүп галарсыңыз. Мен шундан башга хич зат айтҗак дәл. Сэр Дэниэлиң гоңшуларыны кераматлылар горасынлар, онуң тербиелейәнлерине хем Меръем эне ховандар болсун.

— Клипсби! Мениң намысым бейле сөзлери диңлемәге маңа ёл бермейәр. Сэр Дэниэл мениң мерхеметли җенабым ве хоссарым — диййип, Ричард айтды.

— Эгер бейле болса, онда мен сизе бир меселе берейин, чөзермисиңиз? Сэр Дэниэл кимиң тарапында? — диййип, Клипсби айтды.

— Билемок — диййип, Дик җогап берди. Онуң йүзи аз-кем гызарды, чүнки шол булашык дөврде онуң хоссары гаршы-гаршы бир тарапдан бейлеки тарапа гечип йөрди, хер гезекки дөнүкликден соң, онуң байлыгы артярды.

— Оны хич ким биленок. Чүнки ол агшам Ланкастериң тарапында болса, эртеси гөрсең, эййәм Йоркуң тарапында — диййип, Клипсби сесленди.

Көпрүниң үстүнде наллы тойнаклар дүкүрдеди, гүррүңдешлер ыза ганрылып, атыны чапдырып гелйән Беннет Хэтчи гөрдүлер. Ол гараягыз, сач-сакгалы чаларып угран, аграс голлы, ызгытсыз йүзли, найзадыр гылыч билен ярагланғы, башы полат шлёмлы, эгни гайыш келтекчели адамды. Ол шол этрапларда улы адамды — парахат дөврде-де, уруш вагтында-да сэр Дэниэлиң сағ голуды, хэзир болса өз хоҗайыныныӊ буйругы боюнча йүз уршуҗылы отрядың начальнигиди.

— Клипсби — диййип, ол гыгырды.— Мот галасына угра, бикәрлериң хеммесини шол ере уграт! Яраг уссасы саңа совут билен шлём берер. Биз агшамкы заңа чеңли ёла дүшмелидирис, Серетгин, йыгнанышыга ким гиҗигип гелсе, оңа сэр Дэниэл җеза берҗекдир. Шуны ятдан чыкарма! Мен сениң нәхили кеззапдыгыңы билйәрин... Нэнс, гарры Эппильярд обадамы? — диййип, ол соң аялларың бирине йүзленип сорады.

— Ёк. Ол экин мейданында — диййип, аял җогап берди.

Адамлар дагадылар. Клипсби алңасаман, көпрүниң үстүнден йөрәп гитди. Беннет билен яш Шелтон икиси биле атла-

---

[1] Король Генрих VI.

рыны япы ёкарлыгына сүрүп, обаның ичи билен бутхананың душундан гечип гитдилер.

— Яңра гожаны гөрели — диййип, Беннет сесленди.— Ол Гарри Бәшинжини[1] шейле бир иргинсиз өвүп башлар велин, онуң лакгылдысыны диңләп болянчаң, аркайын атыңы налламага етишерсиң. Буларың хеммеси-де онуң французлар билен сөвешенлиги үчинмиш!

Оларың бармалы өйи обаның аңры четинде, сирень агачларының арасында отырды, онуң үч гапдалындакы мейдан тә токайың этегине ченли яйлып ятан чеменликди.

Хэтч атдан бөкүп дүшди-де, онуң жылавыны айламча илтәп, Дик билен биле экин мейданына тарап уграды, шол ерде гарры солдат дызына етип дуран келемлигиң ичинде ер газып дурды ве гырылжык сеси билен кәярым хайсыдыр бир айдымың башыны хиңленйәрди. Онуң әхли эшиги гайышдан, башлыгы билен якасы гара матаданды ве гызыл багжыклар билен даңылгыды, онуң йүзүниң реңки-де, йыгырт-йыгыртлыгы-да, хозуң габыгыны ядыңа салярды, эмма көнелишен мавы гөзлери велин дуруды хем йитиди. Гулагының агырраклыгынданмы я-да Азенкурың[2] себитиндәки сөвеше гатнашан гожа атыжының хер хили овнук-ушак затлара үнс берип йөрмеги өзүне кичилик хасап эдйәнлигинденми нәмеми, гараз, заңың батлы яңланмасы хем, яны огланлы Беннетиң пейда болмагы хем оны дуран еринден гозгамады. Ол тутанъерлилик билен ер газмагыны довам этдирип өрән инчежик хем гырылжык сеси билен айдыма хиңленйәрди.

Леди, леди, ялбарян,
Хайпың гелсин,
Янберйән.

— Ник Эппльярд, сэр Оливер саңа салам иберйәр ве хаял этмән, Мот галасының начальниклигини кабул этмегиңизи хайыш эдйәр — диййип, Хэтч йүзленди.

Гожа башыны галдырды.

— Алла сизе медет берсин, женаплар! — диййип, ол гүлүмсиреди-де: — Мастер Хэтч нирә уграярка? — диййип сорады.

— Мастер Хэтч Кэттлә уграяр ве ат мүнүп билйәнлериң хеммесини яны билен экидйәр. Якын вагтда сөвеш болжак, мениң женабым көмек талап эдйәр.

— Вах, шейле дийсеңиз-ле! Онда сен маңа нәче адам гойярсың? — диййип, Эппльярд сорады.

---

[1] Генрих V Ланкастерский — Англияның королы (1413—1422) 1415-нжи йылда Франция билен Йүз йыллык уршы (1337—1453) ене довам этдирмәге башлады.

[2] Азенкур — демиргазык Франциядакы оба. 1415-нжи йылың 25-нжи Октябрында иңлис короллы Генрих V шол обада француз гошуныны дербидагын эдипдир.

— Мен саңа алты саны эдермен йигит галдырярын, үстесине сэр Оливери хем берйәрин — дийип, Хэтч жогап берди.

— Ожагаз гарнизон галаны горап билмез. Галаны горамак үчин кырк адам дагы герекдир — дийип, Эппльярд айтды.

— Хут шонуң үчин хем биз саңа йүзленйәрис, яңра гожа, шейле гарнизон билен шунуң ялы галаны сенден башга ким горан билжек? — дийип, Хэтч жогап берди.

— Ә-хә! Аякларының габарчыгы агыранда көне пашмак хакында ятлаярлар-ов — дийип, Ник сесленди.— Сизиң хич бириңиз ат хем мүнүп билмейәрсиңиз, айпалта хем гөтерип билмейәрсиңиз, сизиң яй атышыңыз дагы нәхили — эй таңрым! Эгер гожа Гарри Бәшинжи дирелип билəен болсады, ол сизе өзүне ченедип ок атдырарды, хер окуңыза-да бир фартингден[1] пул төләрди.

— Ек, Ник, яйың киршини оңат дартып билйән адамлар шинди бардыр — дийип, Беннет айтды.

— Кириш дартмагымы? Хава, кириш дартмагы хәзир хем оңарярлар — дийип, Эппльярд сесленди.— Йөне велин, ханы маңа екеже гезек гөни атылан окы гөркезиң! Оны гөни атмак үчин оңат гөз герек, дуры акыл герек. Хайсы ере етен ока сен оңат атылан ок диерсиң, Беннет Хэтч? — дийди.

— Кимиң окы шу ерден токая етсе, шоңа оңат диймек болар. Ине шейле атылан ок узага атылан окларың иң ажабы боларды — дийип, Беннет төверегине гөз айлап айтды.

— Хава, муңа кемсиз узага етен ок диймек боларды. Бу ерден токая ченли узак — дийип, гожа эгниниң үстүнден гарап айтды.

Бирден ол элини гөзүне көлегеледип, узакдакы бир зада назарыны дикди.

— Сен ол ерде нәме гөрдүң? Хернә Гарри Бәшинжи-хә дәлдир-дә? — дийип, Беннет гүлүп сорады.

Гожа солдат хич хили жогап бермән, узага серетмегини довам этдирди.

Гүн узакдакы байырларың япгыдындакы чеменликлере йити шугласыны сачярды, гоюнлар отлашып йөрдүлер, үмсүмликди, диңе узакдан гелйән заң сеси эшидилйәрди.

— Ол ерде нәме бар, Эппльярд? — дийип, Дик сорады.

— Гушлар — дийип, Эппльярд сесленди.

Хакыкатдан хем, шол ерде, токайың узын гол ялы болуп чеменлиге сүсңәп гирйән ериндәки ики саны гөм-гөк вязь агажының төверегинде, эдил Эппльярдың мейданындан атылан ок етәер ялы узаклыкда үркүзилен гушларың сүрүси перваз урярды.

— Гушлар бизиң нә азарымыза? — дийип, Беннет айтды.

— Ынха сен, мастер Беннет, урша уграярсың, өзүңи акыллар адам хасап эдйәрсиң, эмма гушларың ажайып сакчыдык-

---

[1] Фартинг — овнук иңлис пулы.

ларыны велин биленок — дийип, Эппльярд жогап берди.— Сө вешиң якынлашяндыгыны өңи билен хут шолар дуйдурярлар. Эгер биз хэзир харбы лагерде дуран болсак, онда мен бизиң душманың атыжылары аңтаярлар диердим. Сен велин хич зат аңмаздың.

— Гойсана, янра гожа! — дийип, Хэтч айтды.— Сэр Дэниэлиң Кэттлидэки гошунларындан башга бу голайда хич хили атыжы ёкдур. Икимиз бу ерде эдил Лондон Тауэриндэки ялы ховпсузлыкдадырыс, сен болсаң хайсыдыр бир серче билен сар себэпли адамлары горкузярсың.

— Мунуң айдяныны гөрсене! — дийип, Эппльярд гүлүмсиреди, Мени я-да сени атып өлдүрмек үчин жаныны гайгырмажак кеззаплар бу ерде гытдыр өйдйәрмиң! Эй, кераматлы Михаил! Олар бизи мөжекден хем бетер йигренйәрлер.

— Олар бизи дэл-де, сэр Дэниэли йигренйәрлер — дийип, Хэтч инди бирнеме ынамсызрак айтды.

— Олар сэр Дэниэли ве оңа хызмат эдйәнлериң хеммесини йигренйәрлер. Олар айратын хем Беннет Хэтч билен гарры атыжы Николасы йигренйәрлер — дийип, Эппльярд сесленди.— Ханы маңа жогап бер: айдалы, шол токайың бәри четинде мерген йигит бар болса, икимиз хем шу тайда, онуң нышана алмагына өрэн чемели болуп дуршумыз ялы дуран болсак, кераматлы Жебрайылың адындан аңт ичйәрин, ханы айт, ол кими атарды: сеними я-да мени?

— Сени атжагына жедел хем эдерин — дийип, Хэтч жогап берди.

— Сени атжагына мен хем жедел эдерин, гайыш кемериң гаршысына өз күртекчэми гоярын! — дийип, гожа атыжы хем гыгырды.— Сен Гримстон обасыны отладың, Беннет, муны олар хич хачан унутмазлар. Мен велин, алланың көмеги билен, хич затсыз хем басым аркайынлык ере барарын велин, шол ере яйдан атылан ок хем, топ окы хем етип билмез. Мен бир гарры адам, өзүм үчин тайярланылып гойлан дар жайыма тиз якынлашярын. Сен велин, Беннет, өз бетбагтлыгың үчин ягты жаханда галарсың, эгер мениң яшыма етмезинден өң сени асмасалар, онда хакыкы кераматың гутардыгы болар.

— Сен бүтин Тэнстолл токайлыгында иң янра, акмак! — дийип, Хэтч шейле велилиге ач-ачан гахарланып айтды.— Сэр Оливер гелмэнкэ, ярагыңы ал-да, өз ишиң билен бол, онсоңам сәхелче салымлык берин дилиңи йыг. Эгер сен Гарри Бэшинжи билен шейле көп янрашан болсаң, онуң гулагының шаңңылдысы жүбүсиндэки пулдан көп боландыр.

Пейкам окы мисли уллакан томзак ялы болуп ховада гүззүлдеди-де, гелип гожа Эппльярдың ики пилчесиниң арасындан чүмүп, онуң күкрегинден парран гечди велин, өл келемиң үстүне йүзин йыкылды. Хэтч горкусына гыгырып, бир гапдала бөкди, онсоң ики бүкүлди-де, пена гөзлэп өе тарап ылгады, Дик Шелтон болса чогдам өсен сирень агажының еңсесинде гизле-

нип, өз арбалетини омзуна гысды, онуң киршини пугта чекди-де, токайың бәри четини нышана алмага дурды.

Екеже япрак хем гымылдамады. Гоюнлар асуда отлашып йөрлер, гушлар болса шахалара гонуп отырлар. Эмма гожа йүзин атырды, онуң ягырнысында болса пейкам сомалып дурды, Хэтч эйваның сүтүнининң еңсесинде гизленипди, Дик болса ере япырылып, сирень чогдамының аркасында сөвеше тайяр болуп дурды.

— Сиз хи бир зат гөрйәңизми? — дийип, Хэтч гыгырды.

— Екеже шаха хем гымылданок — дийип, Дик җогап берди.

— Гожаны бейле ягдайда ташламак айыпдыр — дийип, Беннет сесленди-де, яйданҗаңлык билен өңе әдимләп уграды, онуң йүзи дув акды.— Токая гөзегчилик эдиң, мастер Шелтон, токайдан гөзүңизи айырмаң. Кераматлылар бизе көмек этсин! Гөни атылышына серетсене!

Беннет гожа атыҗыны ерден галдырды-да, онуң келлесини дызының үстүнде гойды. Ол шинди өлмәнди: онуң йүзи язылып-бүзүлйәрди, әлхенч хесретден долы гөзлери кә ачылып, кә юмулярды.

— Сен мениң сөзлерими эшидйәрмиң, гожа Ник? — дийип, Хэтч сорады.— Өлүмиң өң янында сениң ислейән задың бармы, гожа гардаш?

— Пейкамы согруң, мен Меръем энәниң хатырасы үчин өлейин. Мен көне Англиядан элими үздүм. Пейкамы согруң! — дийип, Эппльярд соҗап айтды.

— Мастер Дик, бәрик гелиң-де, пейкамы согруң. Ол хәзир җан берер, бииман бетбагт...

Дик өз арбалетини ерде гойды-да, бат билен чекип пейкамы согурды. Ган зоглап акды. Гожа атыҗы еринден галды-да, аллаңы чагырды ве җаныңдан җыда болуп йыкылды. Хэтч келемиң ичинде дыза чөкүп, җесетден чыкан җаның иманы хемра болсун дийип үзнүксиз дога окаярды. Эмма ол дога окаярка хем онуң пикириниң башга затдадыгы гөрнүп дурды. Ол токайың бәри четинден, окуң атылан еринден гөзүни айырмаярды. Ол дога окамагыны тамамлап еринден турды, демир эллигини чыкарды ве горкудан яңа дув-ак болуп, гара дере батаң йүзүни сүпүрди.

— Инди мениң нобатым — дийип, ол айтды.

— Оны ким өлдүрди, Беннет? — дийип, хениз пейкамы элинде саклап дуран Ричард сорады.

— Оны диңе худай билйәр — дийип, Хэтч айтды.— Бу хем, мен хем иң азындан кырк христианың җаныны җесединден чыкарандырыс. Ол инди өз бергисини берип дынды, янра бетбагт... Белки, мен хем басым бергими бермели боларын. Сэр Дэниэл ченденаша гөдек агалык эдйәр.

— Гең пейкам — дийип, яш йигит элиндәки пейкамы әйләк-бейләк өврүп дурка айтды.

— Догрудан-да ген! — дийип, Беннет сесленди.— Гара елекли гара пейкам. Элхенч пейкам! Гара реңк язың аламатымыш дийййэрлер. Онуң йүзүнде бир зат язылыпдыр... Ганы сүпүриң. Окадыңызмы?

— «Хемме киши үчин ар алян Жондан Эппльярда»— диен язгыны Шелтон окады-да: — Бу нәме болдугыка? — дийди.

— Ишлер эрбет — дийип, сэр Дэниэлиң хызматкәри йүзүни саллап айтды.— Хемме киши үчин ар алян Жон! Бу кеззабың лакамы дагысы нәхили!.. Ери биз нәме үчин нышана ялы болуп бу ерде дурус? Ханы, гадырлы мастер Шелтон, онуң аякларындан гөтериң, менем голтугындан гөтерейин, оны өе экидели. Сэр Оливер гөргүли үчин гөр, нәхили элхенч бетбагтлык болды! Онуң йүзи көне эсги ялы солар, онсоң ганаты дөвлен гуш кимин голуны галгадып дога окар.

Олар гожа атыжыны гөтерип, онуң ялңыз яшаян өйүне салдылар. Кроваты хапаламазлык үчин оны полуң үстүнде ятырдылар-да, эллерини, аякларыны гөнелтдилер.

Эппльярдың өйүниң ичи арассады, гош-голамы азды: мавы ёрган билен өртүлен кроват, шкаф, уллакан сандык, ики саны гурнама стул, пежиң янында дуран эпме стол — ичери гошуның хеммеси ине шуларды.

Гожа эсгериң пейкамы билен совуды дивардан асылгыды. Хэтч бу затларың хеммесине хөвес эдип середйәрди.

— Никиң пулы барды —дийип, ол сесленди.— Ол алтмыш фунт дагы йыгнандыр. Шолары тапып болайсады. Көне достуңы йитирен махалында өзүңи көшешдирмегиң иң говы ёлы онуң мирасдары болмакдыр, мастер Шелтон. Середиң, нәхили сандык! Шонуң ичинде токга-токга алтының бардыгына ант хем ичерин. Бу гожа атыжы Эппльярд алмага гаты өкдеди, эмма пул бермеги өрән кын гөрйәрди. Алла онуң иманыны хемра этсин-дә! Ол сегсен йыла голай ериң үстүнде гезип, өзүне байлык гөзледи, инди болса янра пахыр сүйнүп ятыр, оңа хич зат хем герек дәл. Эгер онуң йыгнаны өзүниң эй гөрйән достуна говушса, ол о дүнйәде бегенер.

— Гойсана, Хэтч. Онуң юмлан гөзлерини сыла. Сен инди өлини талажакмы? Ахмал болма, ол бирденкә газаба мүнүп галаймасын!

Хэтч бирнәче гезек чокунды, йөне велин, ол эййәм яңаклары гызарса-да, өзүниң пәлинден эл чекмек ислемейәрди. Бирден ховлының гапысы жыгылдап, өйүң ишиги ачылага-да, башы стихарлы, эгни рясалы[1] яңаклары гызарып дуран, яшы эллә етен, гара гөзли даяв адам отага гирмедик болса, сандыгың иши пыррык болжакды.

Ичерик гирен адам:

— Эппльярд! — дийди-де, бирденкә доңан ялы болуп гал-

[1] Стихарь, ряса — руханыларың гейми.

ды, онсоң: — Ave María [1] — дийип, сесленди,— Кераматлылар бизи гораверсинлер! Бу нэхили оюн болдугы?

— Эрбет оюн, сэр руханы — дийип, Хэтч жогап берди-де: — Эппльярды онуң хут өз өйүниң алкымында атып өлдүрдилер, хэзир болса онуң жаны о дүнйэниң босагасында дурандыр. Эгер догры болса, шол ерде оңа от хем, ожак хем герек болмаз — дийди.

Йүзүни дув-ак эдип, сандырап дуран сэр Оливер йөнтемже ясалан стула зордан етди-де, онуң үстүнде отурды.

— Таңрының хөкүми гөр, нириде тутды! Вах, бу нэхили улы бетбагтчылык! — дийип, ол гөзяшыны боюрдадып айтды-да, ховлукмачлык билен хүмүрдэп, дога окамага башлады.

Хэтч худайхонлык билен шлёмыны чыкарып, дыза чөкди.

— Оны нэ себэпли өлдүрдилер, Беннет? Оны өлдүрен душман ким? — дийип, руханы өзүни дүрсэнсоң сорады.

— Ынха, пейкамы гөрүң, сэр Оливер. Онуң йүзүне нэме языландыгыны гөрүң — дийип, Дик айтды.

— Бейле ады дилиңе алмак хем эрбет! Хемме киши үчин ар алян Жон! — дийип, руханы хүмүрдеди.— Динден чыкан үчин хут мынасып лакам. Үстесине-де элхенч гара пейкам... мен муны халамок. Ойланышып гөрмек герек. Бу ким болуп билеркэ? Пикирлен, Беннет. Бизиң сансыз көп душманларымызың хайсы бири шейле батырлык билен бизиң гаршымыза чыкып билер? Симнэлми? Дэл болса герек, уэлсингэмлермикэ? Ек, олар энтек бу хетде етен дэлдирлер, замана үйтгэнде бизи кануның көмеги билен еңерис дийип олар шинди хем тама эдйэрлер. Белки, ол Саймон Мэлмсбэридир? Сениң пикириң нэхили, Беннет?

— Ол Эллис Дэкуорт болаймасын дийип сиз пикир этмейэрсиңизми, сэр? — дийип, Хэтч айтды.

— Ек, Беннет, хич хачан! Ек, ол дэлдир — дийип, руханы сесленди.— Хич вагт топалаң ашакдан башланмаяр, Беннет, акылы дуры тарых языжыларың хеммеси шу пикири догры тапярлар. Топалаң мыдама ёкардан башланып, ашак сырыгяр. Дик, Том, Гарри [2] дагы өз айпалталарына япышан махалларында үнс берип сын эт ве Лордларың хайсы бирине бу ишиң пейдалы болжакдыгына дүшүнжек бол. Инди сэр Дэниэл ене-де королеваның партиясының тарапына гечди ве Йорк партиясының Лордларының гаршысына гитди. Ине шолар бизиң еңсэмизден урдулар, Беннет. Жикме-жигини мен энтек такыкларын, эмма эсасы зат мениң үчин эййэм айдың болды.

— Багышлаң, сэр Оливер, эмма сиз мамла дэл — дийип, Беннет айтды.— Юртда янгын башланяр, мен эййэм көпден бэри түссэниң ысыны алярын. Бииман бетбагт Эппльярд хем бу ысы аляр. Халк бизи шейле бир йигренйэр велин, топалаң үчин Лан-

[1] Ave María (Меръем эне) — католик ыбадатың башлангыч сөзлери.

[2] Дик, Том ве Гарри — англиялыларың иң йөргүнли атлары. Гөчме маныда — йөнекей халк дийилдиги.

кастерем, Йоркам герек дәл. Сиз, бутхананың хызматкәри хем сэр Дэниэл икиңиз элмыдама ел нИреден өвүссе шонуң үгруна гышарярсыңыз, сиз ченденаша көп адамыны таладыңыз, енчдиңиз, дара чекдиңиз. Мунуң үчин сизи суда-да чекжек болдулар, эмма нәме үчиндигини билемок велин, мыдама кануи сизиң тарапыңызда болайяр. Шонуң билен иш тамамланайяндыр өйдйәңизми? Ёк, багышлаң, сэр Оливер! Енжилен ве талаиан адам гахар-газабыны ичинде саклап йөрендир, бир бетбагтчылыклы гүн оны шейтан аздырар велин, ол өзүниң яйыны алар-да, узынлыгы бир гулач пейкамы сизиң ягырныңыздан дикәер.

— Сен ялан сөзлейәрсиң, Беннет, сениң багтыңа мен шу янрамаңы ит үйренче-де гөремок. Сен бидерек янра, Беннет, агзының эеси дәл лакгы! Сениң дилиң бир гулач. Сен муны ятда сакла, Беннет, мен саңа муны унутмазлыгы пугта табшырярын! — дийип, сэр Оливер айтды.

— Мундан бейләк екеже сөз хем айтмарын. Гой, сизиң айдаңыңыз болсун — дийип, Хэтч жогап берди.

Руханы ериндеи турды-да, бойнундан асылгы гутужыкдан сүргүч, шемжагаз, чакмак билен пелте чыкарды. Хэтч болса онуң шкаф билен сандыгың гулпуна сэр Дэниэлиң мөхүрини басышына нәгилелик билен середйәрди. Мөхүр басыландан соң, оларың үчүси хем өйден горка чыкдылар-да, өз атларының янына етдилер.

— Бизе ёла дүшмәге чен болды, сэр Оливер — дийип, Хэтч руханының аягыны үзеңңиден гечирмәге көмеклешип дурка айтды.

— Көп затлар үйтгеди, Беннет — дийип, руханы жогап берди.— Мен галада Эппльярды гоймакчыдым, эмма Эппльярд өлдүрилди, бендәниң иманы хемра болсун! Мен инди сени галдырарын, Беннет. Мен шунуң ялы гара пейкамларың гайян гүнлеринде өз янымда вепалы адамың болмагыны ислейәрин. «Жүммүше гайян пейкам» дийлип инжилде айдыляр, ызының нәмедиги ядыма дүшенок. Мен болгусыз руханы, дүнъеви ишлере аша көп үнс берйәрин. Тизрәк, тизрәк, Хэтч. Атлылар эййәм бутханада болсалар герек.

Олар ёла дүшүп ат салып гитднлер. Руханының рясасының сыйларыны ел галгадярды, оларың еңсе тарапындан сүйшүп гелйән булут кем-кемден гүнүң өңүни тутды. Олар Тэнстолл обасының уч саны кулбесиниң душундан ат чапдырып гечдилер-де, өврүме етип, бутхананы гөрдүлер. Онуң голайында он-он ики саны күлбе епберилишип отырды, шондан аңрык болса чеменлик башланярды. Гонамчылыгың дервезесиниң агзына йигримә голай адам йыгнаныпды, оларың кәбирлери эййәм атың үстүндеди, бейлекилери өз атларының янында дурдулар. Оларың ярагланышы телли-пеллиди ве дүрли-дүрлүди, биринде найза, бейлекисинде айпалта, үчүнжисинде яй барды, ябыларың кәбирлериниң эндамына елмешен палчык хем шинди гурамандыр, буларың хеммеси ерли дайханларың иң гарыпла-

рыды, чүнки гурплуракларың хеммеси сэр Дэниэлиң өзи билен биле биреййәм йөрише гидипди.

— Холивудың хачындан ант ичйәрин, отряд эрбет дәл! Сэр Дэниэл хошал болар — дийип, руханы эсгерлери санап айтды.

Бирденкә Беннет:

— Ким гелйәр? Сен пәк йүрекли адам болсаң дур! — дийип гыгырды.

Кимдир бири бутхананың ховлусының ичинде вязь агачларының арасы билен букдаклап барярды, нәтаныш адам Хэтчиң сесини эшидип, гизленен еринден чыкды-да, токая тарап аяк алдыгына ылгады. Дервезәниң агзында дуран адамлар нәтаныш адамы диңе инди гөрүп башагай болдулар. Ерде дуранлар атларына топулдылар, атлылар болса онуң ызындан ковдулар. Эмма олар бутхана билен гонамчылыгың дашындан айланып гитмели болдулар, шонуң үчинем онуң эле дүшмежекдиги басым әшгәр болды. Хэтч эрбет сөгүнип, атыны айламчадан бөкдүржек болды, эмма ат бөкмежек болуп, күртдүрди велин, ол эериң үстүнден зыңлып гитди. Ол деррев аяга галып, атың уяныңдан япышса-да, герекли пурсат сыпдырылыпды, гачгак эййәм араны ачыпды хем онуң ызындан етмәге хич бир умыт галманды.

Дик Шелтон хемме кишиден пәхимли чыкды. Ол гачгагың ызындан бидерек ковмагың дерегине эгниндәки арбалетини алды-да, оңа пейкам отуртды, онсоң Беннете йүзленип, атмак герекмикә дийип сорады.

— Ат! Ат! — дийип, руханы газап билен гыгырды.

— Уравериң оны, мастер Дик. Гой, ол орлан дессе ялы йыкылсын — дийип, Беннет айтды.

Гачгак ене бирнәче гезек бөксе ховпсуз ере өзүни атып билжекди, эмма чеменлигиң аңры чети байра дирәп япыёкары гидйәрди, шонуң үчинем гачгак гаты ылгап билмеди. Иңрик гаралып башлапды, шол себәпли ылгап барян адамы нышана алмак аңсат дәлди. Дик гачгагы нышана алып дурка, өз калбында бир хили небси агырыжылык ялы бир задың пейда боландыгыны дуйды, догрусы айдыланында ол уруп билмесе кем гөржек дәлди. Пейкам гайып гитди...

Гачгак бүдүреди-де, йыкылды. Хэтч бегенип гыгырды, төверекдәкилер хем гыгырышдылар. Эмма олар бидерек бегенйәрдилер. Гачгак чаласынлык билен аяга галды-да, гыжалат берип, олара шляпасыны галгатды ве токайың ичине сиңип гитди.

— Мерги дегип өләйбилседир! — дийип, Беннет гыгырды.— Онуң аяклары огрыныңкы, ол огры ялы хем тиз ылгаяр. Йөне велин сиз оны яраладыңыз, мастер Шелтон. Ол сизиң пейкамыңызы огурлады, йөне мен пейкамыңыза гынанамок!

— Ол бутхананың янында нәме ишледикә? Нәме-де болса онуң бир эрбет иш эдендиги белли. Клипсби, атдан дүш, достум, агачларың арасыны оңатжа барла — дийип, сэр Оливер айтды.

Клипсби деррев эли кагызлы гайдып гелди.

— Шу кагыз бутхананың гапысына санжылан экени. Мен башга хич зат тапмадым, сэр руханы — дийип, ол кагызы рухана узадып айтды.

— Бизиң кувватлы Мерьем энемиз, бутхананың адындан ант ичйәрин, бу динден чыкмаклыга меңзейәр! — дийип, сэр Оливер гыгырды.— Диңе Корола я-да Лорда бутхананың гапысына буйруклары елмемәге ругсат этмек болар ахыры. Эмма чем гелен гөк күртекчели ыкманданың бутхананың гапысына кагыз санчмага велин!.. Ёк, бу хут динден чыкмаклыга меңзейәр. Мунча ёк женаятлар үчин хем энчеме адамлары ода атдылар ахыры! Йөне велин, мунда нәме язылдыка? Тиз гараңкы дүшйәр. Ричард, сениң гөзүң йитидир. Шу болгусыз язгыны маңа окап бер, хайыш эдйәрин.

Дик Шелтон кагызы онуң элинден алды-да, сесли окады. Бу хат зордан капиялашдырылан, чаласоватлының ири харплар билен язан ичякгыч гошгусыды.

Дөрт пейкам атарын, дөрт душман үчин,
Дөрдүсинем гетирерин пушмана.
Шейдип мен олардан аларын арым
Шейдип мен гайтаргы бийрин душмана.

Бир пейкам ёк эййәм, жаныны алды,
Эппльярдың ичинден гечди-де парран.
Мастер Беннет Хэтч, сениң үчинем,
Икинжи ок ятыр, душмага тайяр.

Гарры Шелтон өлди сениң элиңден,
Сэр Оливер, сендеи пейкам ар алар,
Шер ожагы сэр Дэниэл сениңем,
Дөрдүнжи ок йүрегиңи паралар.

Гара пейкам учар, бигуман урар,
Гара йүреклере сүнжүлер барып.
Гайгырмазлар, газап билен дарарлар,
Ар аларлар Шериң өйжүгин ярып.

Гөк токайлыкдан болан Хеммелер үчин ар алян Жон ве онуң шадыян ёлдашлары.

Егса-да, сизиң тарапдарларыңызың хеммеси үчинем етерлик пейкамдыр оңатжа ишилен йүп бизиң запасымызда бар.

— Ханы, рехимдарлык? Ханы, христиан мерхеметлилиги? — дийип, сэр Оливер гамгын зейренди.— Женаплар, биз ёвуз дүнйәде яшаярыс, ол гитдигиче-де эрбетлешйәр. Шу ерде ады тутулян хорматлы рыцарың өлдүрилмегинде өзүмиң яңы доган бәбек ялы бигүнәдигиме мен Холивудың хачындан ант ичмәге тайяр! Оны хич кимем өлдүрмеди ахыры. Бу ялңышлык ахыры... Хениз дири шаятлар бар ахыры.

— Сиз бу хакда нәхак сөз ачярсыңыз. Бүтинлей герексиз гүррүң — дийип, Беннет айтды.

— Ёк, Беннет, сен мамла дәл, өз хетдиңи бил, гадырлы Беннет — диййп, руханы жогап берди.— Мен өзүмиң бигүнәдигимиң субут эдерин. Мен өзүмиң ялңышлык зерарлы өлдүрилмегимиң исләмок. Мениң бу ишде акдыгыма хемме киши шаят болар. Шол махал мен хатда Мот галасында-да дәлдим. Мени бир иш билен нирәдир бир ере иберипдилер.

— Сэр Оливер, сиз өзүңизиң бигүнәлигиңиз барадакы шу гүррүңиңизиң арасыны үзмек ислемейән болсаңыз, мен өз чәрәми гөрерин...— диййп, Хэтч онуң сөзүниң арасыны бөлди-де: — Гофф, сурнай чал, гой, атлансынлар — дийди.

Шинди сурнай чалнып дурка, Беннет гең галан руханының алкымына барды-да, нәмедир бир затлары онуң гулагына газап билен пышырдады.

Руханы Дик Шелтона горка серетди. Дик хем муны анды. Дик Шелтона ойланарча зат барды, чүнки сэр Гарры Шелтон онуң мәхрибан атасыды. Эмма ол екеже сөзем айтмады, хатда онуң йүз кешби хем үйтгемеди.

Мэтч билен сэр Оливер үйтгән ягдайы ара алып маслахатлашдылар. Мот галасында он адам галдырмаклык карар эдилди, бу галаны горамакдан хем руханының токайың ичинден гечмели ёлунда оны горамак үчин хас зерурды. Беннет шу ерде галмага мәжбур боланы үчин, сэр Дэниэле көмеге иберилйән отряда баштутанлык этмеги Дик Шелтона табшырдылар. Башга алач ёкды. Бу отряд дүшүнжесиз, гөдек, харбы тежрибесиз адамлардан ыбаратды, Дики болса эй гөрйәрдилер, чүнки ол яшлыгына гарамаздан пәхимлиди ве эдерменди. Ол бүтин өмрүни гараңкы үлкеде яшаса-да, сэр Оливер оңа хат окамагы ве язмагы өвредипди, Хэтч болса оны яраг уланмага, гошуна командирлик этмәге түргенлешдирипди. Беннет хемише Дики говы гөрйәрди, ол душмана рехимсиз, эмма достларына гөдегрәге-де вепалы адамларданды. Ынха хәзирем сэр Оливер өзүниң дүшнүкли, овадан хаты билен сэр Дэниэл Брэкләэ соңкы болуп гечен вакаларың әхлиси барада маглумат язмак үчин якындакы өе гиренде, Беннет өзүниң шәгирдине ак пата бермек үчин онуң яныйа барды.

— Узак ёл билен айланып гидиң, мастер Шелтон — диййп, ол айтды.— Эгер жаныңыза хайпыңыз гелйән болса, көпрүден дашракда болуң. Бир вепадар адам элли әдим чемеси өңүңизден гитсин. Токайдан гечйәнчәңиз, каресаплылыгы элден бермәң. Эгер кеззаплар үстүңизе чозайсалар, гачың. Сөвеш этмек герек дәл, чүнки сиз таты азсыңыз. Жаныңыза хайпыңыз гелйән болса, хөкман өңе гачың, ыза гачмаң. Бу ерде, Тенстоллда сизе көмек бермәге адам ёкдугыны унутмаң. Сиз королың хатырасы үчин бейик урша уграярсыңыз, мен болса шу ерде, үстүме ховп абанып дуран еринде галмалы боламсоң, икимизиң ягты жаханда ене гөрүшжегимизиң-гөрүшмежегимизиң диңе кераматлылара мәлимлиги үчин ёла дүшмезиңизден озал, мен сизе өзүмиң иң соңкы маслахатымы бермек ислейәрин. Сэр Дэниэлден сере-

сап болуң. Шу бихепбе рухана-да ынанмаң. Ол ичигара адам дәл, эмма кесекиниң диенинден чыкып билмейәр: ол сэр Дэниэлиң элиндәки ярагдыр! Сиз баржак ериңизде өзүңизе оңат ховандар тапының, гүйчли адамлар билен дост болуң. Беннет Хэтчи хем ятдан чыкармаң. Дүнйәде Беннетден эрбет кеззаплар хем аз дәлдир. Ёлуңыз ак, ишиңиз шовлы болсун!

— Алла саңа медет берсин! Сен элмыдама маңа достлук билен серетдиң, мен муны хич хачан унутмарын — дийип, Дик җогап берди.

— Гулак ас, эгер хемме киши үчин ар алян Җон яйлап мени өлдүрәйсе, мениң хатырама алтын марка.., ёк, говусы фунт садака бергин. Ёгсам о дүнйәде мениң халым харап болармыка дийип горкярын.

— Сениң саргыдыңы ерине етирерин. Йөне сен бидерек ховсала дүшйәрсиң, достум — дийип, Дик җогап берди.— Икимизиң якын вагтда душушҗак еримизде аят окамакдан, эль ичмек саңа хас герегрәк болар.

— Агзыңдан худай эшитсин, мастер Дик! — дийип, Хэтч айтды.

— Ынха, сэр Оливерем гелйәр. Ол өзүниң галамы ишледиши ялы, яйы хем чакган ишледип биләййән болса, ол есер уршуҗы болуп билерди.

Сэр Оливер сүргүч мөхүрли букҗаны Дике говшурды, онуң йүзүнде: «Мениң түйс йүрекден хорматлаян җенабым сэр рыцарь Дэниэл Брэклә» диен язгы барды.

Дик букҗаны голтугына сокды ве отряда өз ызына дүшмеги буюрды-да, обадан чыкып, гүнбатара тарап уграды.

БИРИНЖИ БӨЛУМ

ИКИ ОГЛАН

I бап

КЭТТЛИДӘКИ «ГҮН» ВЫВЕСКАСЫНЫҢ АСТЫНДА

Сэр Дэниэл ве онуң эсгерлери бу гиҗе Кэттли обасында хем онуң төверегиндәки йылы, оңат сакланян өйлерде ерлешдилер. Эмма тэнстоллы рыцарь екеҗе минут хем пула ковалашмагыны тогтатмаян адамларың бириди; хатда хәзир, я алмалы, я-да өлмели сөвеше уграмагының өң янында хем, өзүниң бичәре гоңшуларындан пул соймак үчин гиҗе сагат бирде турды. Ол җеделли мираслардан ченсиз көп эмләк топлаярды. Адатча ол кимем болса бир тамасыны үзен давагәрден мираса хукук сатын алярды, соңра корола якын дурян гүйчли лордларың көмеги билен өз пейдасына, адалатсыз карар чыкарылмагыны газанярды; эгер бу иш хас хысырдылы болайҗак махалында шол давалы мүлки ол гөни яраг гүйҗи билен басып алярды, онсоң өз танышларының ве канунлары нирә өврейин дийсе, шол тарапа өврүп билйән сэр Оливериң көмеги билен басып аланыны элде саклаярды. Хут шу усул билен ол яңы-якында Кэттли обасыны хем эеледи, ол бу ерде хенизем дайханларың гөркезйән гайтавулларына душ гелйәрди, ине шу себәпли хем ол нәразылара гөз гөркезмек үчин, гошуны хут шу ёлдан экидипди. Гиҗе сагат икиде сэр Дэниэл мейханада оҗагың башында отырды, чүнки даш-төвереги батгалык билен гуршалан Кэттли обасында гиҗелер совук болярды. Онуң тирсегиниң янында хер хили тагамлы затлар гошулан бир күрүшге эль дурды. Ол маңлайы галканҗыклы шлёмыны чыкарып, элини маңлайына дирәп отырды; ол аррыкды, гараягызды, келлеси йылчырды, эгни ган ялы гызыл плащлыды. Отагың четки күнҗеклеринде онуң йигрими төвереги эсгери ерлешипди; оларың бири гаравулда дур-

ды, бейлекилери узын отургычларың үстүнде уклап ятырдылар; полуң үстүнде болса он ики-он үч яшлы оглан плащыны дүшенип ятырды. «Гүн» мейханасының хожайыны өз хөкүмдарының өңүнде дик дурды.

— Мениң перманларыма боюн бол, хожайын, ине шонда мен саңа рехимли хөкүмдар боларын — дийип, сэр Дэниэл айдярды.— Мен өз обаларымы оңат адамларың доландырмагыны ислейәрин; мен Адам-э-Моруң баш констэбл эдилип сайланмагыны ислейәрин, бу хакда аладалан. Эгер башга бирини сайлайсаңыз, сизиң үчин эрбет болар. Мен сизиң эден-этдилигиңизе ёл бермекчи боламок, сизиң хеммәңиз мениң өңүмде гүнәлисиңиз, чүнки сизиң хеммәңиз салгыды Уэлсингэме төләпсиңиз. Сен хем шоңа төләпсиң, мылакатлы хожайын.

— Шөхратлы рыцарь, өзүмиң диңе мәжбур эдиленлигим себәпли, Уэлсингэме төләндигиме Холивудың хажындан ант ичмәге мен тайяр. Ёк, хорматлы рыцарь, мен бихепбе Уэлсингэмлери халамок. Олар хут гедайлар ялы гарып, хорматлы рыцарь. Маңа сиз ялы бейик лорд герек. Ислән адамыңыздан сораң, элмыдама Брэклиниң тарапында дурандыгымы хемме киши айдар.

— Болуп билер — дийип, сэр Дэниэл гөвүнсиз сеслендиде: — шонуң үчин хем сен маңа ики эссе эдип төләрсиң — дийди.

Мейханачы йүзүни чытды, эмма шол говгалы заманда булар ялы бетбагтлыклар йыгы-йыгыдан болуп дурярды, шонуң үчинем ол өзүниң ужыз сыпанлыгына өз янындан гаты бегенен болса герек.

— Гожаны ичерик сал, Сэлдэн! — дийип, рыцарь гыгырды.

Эсгерлериң бири элешан эшикли, йүзи көне эсги ялы солук, батга ысытмасындан гагшап дуран күйки гожаны отага алып гелди.

— Сениң адың нәме? — дийип, сэр Дэниэл сорады.

— Сизиң мерхеметиңизден ругсат болса, мениң адыма Кондолл дийәрлер. Сизиң мерхеметлиңизден ругсат болса, Шорили Кондолл — дийип, гожа жогап берди.

— Сениң нежис этмишлериң хакында маңа гүррүң бердилер — дийип, рыцарь хемле урды.— Сени дөнүк дийип чак эдйәрлер, кеззап! Сен маңа салгыт төләңок. Сени энчеме адамы өлдүрмекде гүнәлейәрлер. Гөр, сен нәхили батыр экениң! Аркайын болай, мен сени акыла гетирерин!

— Хорматлы ве белент мертебели лорд, бу ерде нәхилидир бир булашыклык бар! Мен гарып адам, мен хич хачан хич кимиң гөвнүне деген дәлдирин — дийип, гожа зарынлады.

— Шерифиң[1] көмекчиси сен барада элхенч затлар айдяр. «Шол Шорбили Тиндэли бир мениң элиме бериң» дийип, ол табшырды — дийип, рыцарь айтды.

---

[1] Шериф — Англияда везипели адам, ол эсасан административ ве суд функцияларыны ерине етирйәр.

— Мениң адым Кондолл, рехимдар лордум — дийип, бичәре гожа айтды.

— Кондоллмы я-да Тиндэл, мунуң тапавуды ёк-ла — дийип, сэр Дэниэл пархсыз жогап берди.— Сен эле дүшдүң, сениң пәк йүреклидигиңе-де мен гаты шүбхеленйәрин. Эгер сен өз бойнуңы сыртмакдан халас этмек ислейән болсаң, маңа йигрими фунт төлежекдигиң барада хәзириң өзүнде борчнама яз.

— Йигрими фунт дийййәрсиңиз, мениң рехимдар лордум! Бу акыла сыгжак зат дәл! Мениң бар байлыгымы бир депик ери билен сатаңда-да, етмиш шилинге дегмез — дийип, Кондолл айтды.

— Кондолл я-да Тиндэл, мен тәвекгелликлериң хеммесини өз үстүме алярын — дийип, сэр Дэниэл гүлди.— Сен маңа йигрими фунта борчнама язып бер, мен сенден алып биленжәми аларын, галаныны болса өз рехимлилигим билен багышларын.

— Йөне мен хат язып билемок-да, мерхеметли лордум — дийип, Кондолл айтды.

— Ери, онда бөляр-да, этжек алажым ёк — дийип, рыцарь оңа жогап берди.— Мен саңа хакыкатдан хем рехим этмекчидим, Тиндэл, йөне выжданым чатанок... Сэлдэн, шу гарры иңрәни ынжытманжык иң голайдакы дарагтың янына элт-де, ертир мен душундан гечемде гөрнүп дурар ялы, мылайымлык билен бойнуна сыртмак салып, асыпжык гой... Ёлуң ак болсун, оңатжа Кондолл, эйжежик Тиндэл! Сиз йүзүңизиң угруна бехишде гирерсиңиз. Ёлуң ак болсун!

— Бә-хә, лорд, сизиң дегишмәге өкдедигиңизи! — дийип, Кондолл яранжаңлык билен жогап берди-де, зораякдан йылгыран болды.— Сизе талап этмек ярашяр, маңа болса боюн эгмек гелишйәр, ничик-де болса мен, өзүмиң башармаянлыгыма гарамаздан, борчнама язмага сынанайын.

— Эй достум, инди сен кырк фунта борчнама язарсың. Болды! Сен мекир адам, сениң эмләгиң хем етмиш шиллинге барабар дәл...— дийип, сэр Дэниэл айтды.— Сэлдэн, сен онуң биркемсиз язмагына эсеван эт, онуң чекен голы-да такыкланар ялы болсун.

Онсоң Англияда иң шадыян рыцарь болан сэр Дэниэл йылыжак эли овуртлады-да, гүлүп стулуң аркасына япланды.

Полда ятан оглан гозганды, онсоң дик отурды ве отагың ичине горка гөз айлады.

— Ханы бәрик гел — дийип, сэр Дэниэл оны чагырды; оглан онуң буйругына боюн эгип, еринден туруп, ювашжа йөрәп янына баранда, рыцарь ене аркан гайшып, хезил эдип гүлди-де: — Кераматлы хачдан ант ичйәрин! Бу нәхили даяв огланжык! — дийип гыгырды.

Гахар-газапдан яңа огланың йүзи чым-гызыл болды, онуң гара гөзлеринде болса йигренч оды учганаклады. Инди ол дик дурка, онуң яшының нәчедигини кесгитлемегем кынды. Онуң йүзи чаганыңкы ялы нәзикди, эмма кешби велин асла чага-

ныңка меңзәнокды; онуң гөвреси ченденаша инчеди, йөреши хем бирхили говушгынсызды.

— Сиз мениң бичәре халымың үстүнден гүлмек үчин чагырдыңызмы, сэр Дэниэл? — дийип, ол сорады.

— О нәме үчин гүлмели дәлмиш? — дийип, рыцарь сорады-да: — Мерхемет эт, маңа-да гүлмәге ругсат бер. Эгер сен хәзир өзүңи дашдан гөрүп билäен болсаң, илкинжи болуп гүлердиң — дийди.

— Сиз әхли этмишиңиз үчин хасаплашмалы болан махалыңызда, шу гүлкиңиз үчинем төләрсиңиз. Хәзир болса нәче гүлсеңиз гүлүбериң — дийип, оглан йүзүни дым гызыл эдип айтды.

— Мен сениң үстүңден гүлйәндир өйдүп пикир этме, мерхеметли доганым — дийип, сэр Дэниэл гүлмесини гоюп, оңа жогап берди.— Мунуң өзи йөне достларың ве якын адамларың арасында өйке эдилмейән дегишмедир. Мен сениң никалашмагыңы ёла гоярын, шонуң үчин бир мүң фунт аларын ве сени гаты говы гөрерин. Догры, мен сени бирнеме гөдеклик билен эле салдым, эмма башга алач ёкды... Йөне велин, шу гүнден башлап, мен саңа түйс йүрекден хызмат эдерин. Сен миссис Шелтон... ёк, леди Шелтон боларсың, асмандан ант ичйәрин, себәби бу оглан гаты улы адам болар. Бидерек зат-ла! Ак гөвүнден гүлнен гүлки үчин утаимагың гереги ёк, гүлки гам-хесрети деп эдйәр. Эрбет адамлар хич вагт гүлмейәрлер, мерхеметли доганым... Хорматлы хожайын, мениң доганыма, мастер Жона агшамлык нахарыны бер... Отур, гадырданым, нахар ий.

— Ёк, мен нахар иймерин — дийип, Жон айтды.— Сиз мени гүнәли ише булашдырдыңыз, шонуң үчинем мен о дүнйәм хакда ойланмалыдырын... Мерхеметли хожайын, хайыш эдйәрин, маңа бир күрүшге совук сув гетирип бер. Сең өз хызматың билен мени көп миннетдар эдерсиң.

— Сен өзүңиң әхли гүнәлериңиң гечилмегини газанарсың, ичигар галмыш! — дийип, рыцарь жабжынды.— Тоба эдерсиң, вессалам, иш тамам. Бу хакда алада этме-де, ий.

Эмма оглан өрән хөтжетди, ол бир күрүшге сув ичип, өз плащына доланды-да, чете чекилип күнжекде отурды ве хесретли пикире батды.

Сәхер чагы обада алагалмагал турды, гаравулларың сеси билен бирликде, ат тойнакларының гүпүрдиси, ярагларың шакырдысы эшидилди. Атлы отряд мейхананың гапысына гелди ве үст-башына палчык сычран Ричард Шелтон босагадан әтледи.

— Асман сизи өз пенасында сакласын, сэр Дэниэл! — дийип, ол айтды.

— Бе! Дикки Шелтон! Ханы, Беннет Хэтч ниреде? — дийип, рыцарь гыгырды. Күнжекде отуран оглан Дикиң адыны эшидип, хөвесеклик билен башыны галдырды.

— Ынха, сэр рыцарь, сизе сэр Оливерден букжа. Онуң нәме язандыгыны окаң, шонда хеммесини билерсиңиз — дийип, Ри-

чард руханының хатыны оңа узадып жогап гайтарды.— Онсоң, алңасавериң, себәби хаял этмән, Райзингэмиң янына ат салып гитмек герек. Ёлда биз атыны алдыгына гамчылап гелйән яны бир топар хатлы чапара душдук, милорд Райзингэмиң өз галасында габаландыгыны ве онуң бизден көмеге гарашяндыгыны шол чапар бизе хабар берди.

— Сен нәме дийдиң? Өз галасында габалыпдыр? — дийип, рыцарь гайталап сорады.— Ёк, биз башардыгымызча шу ерде отурарыс, мерхеметли Ричард. Бизиң бетбагт иңлис короллыгымызда асса йөрән алыс гидер. Гиҗә галмак ховплы диййәрлер, йөне, мениң пикиримче, иң ховплы зат алңасамакдыр. Муны ятда сакла, Дик. Ханы, озалы билен сен бу ере нәхили лакаша гетирендигиңи маңа гөркез... Сэлдэн, факели гетир!

Сэр Дэниэл оба көчесине чыкды-да, факелиң гызгылт шөхлесиниң ягтысына өзүниң тәзе гошуныны гөзден гечирди. Оны гоңшы хөкмүнде халамаярдылар, женап хөкмүнде хем халамаярдылар, эмма онуң серкерделигинде сөвешен адамлар оны харбы начальник хөкмүнде чәксиз хорматлаярдылар.

Онуң төвекгеллиги, сынагдан гечен эдерменлиги, эсгерлериң хал-ягдайы барада эдйән аладасы, хатда онуң гөдек дегишмелери-де совутлы, шлёмлы эдермен йигитлере яраярды.

— Кераматлы хачдан ант ичйәрин, булар нәхили бичәре көпеклер! — дийип, ол гыгырды.— Бир топары яй ялы эгрелишип дурлар, бейлекилери чөп ялы хор! Достлар, сөвеш боланда мен сизи өңден гойберерин: сиз ялылары аямагың деркары ёк. Ханы, ол ябының үстүнде отуран гарры акмагы бир гөрейин! Ики яшар гоча мүнүп отуран мекеҗин хем саңа гаранында солдата меңзешрәк боларды... Хә, Клипсби! Сенем шу ердеми, гарры алака? Ынха хич вагт мениң небсим агырмажак адамым! Сен хемме кишиден өңде гидерсиң, дөшүңде болса душман атыҗыларының сәвмезликлери учин нышаның сураты болар. Диймек, карар этдик: сен атыңы өңден чапдырып, маңа ёл гөркезерсиң.

— Мен сизе дөнуклиге элтйән ёлдан өзге ёлларың хеммесини гөркезерин, сэр Дэниэл — дийип, Клипсби гайдувсыз жогап берди.

Сэр Дэниэл хезил эдип гүлди-де:

— Аҗап сөз айтдың! Сениң дилиң өрән чаласын ишлейәр, ичигар галмыш! Бу шадыяна сөзлериң учин сениң гүнәңи геччйәрин... Сэлдэн, адамлары, атлары нахарла.

Онсоң рыцарь мейхана гайдып барды.

— Ери, Дик дост, башлабер, ынха оңат эль, ынха-да доңуз эти. Ий, менем хаты окайын.

Ол букжаны ачды, хаты окады ве гашларыны чытды. Ол бирнәче минут ойланып отурды. Онсоң өзүниң тербиелейән йигидине үнс билен серетди.

— Дик, сен шу нежис гошгыны окадыңмы? — дийип сорады.

Оглан окандыгыны айтды.

— Гошгуда сениң какаңы ятлаярлар, кимдир бир аклындан азашан адам бизиң бетбагт яңра руханымызы сениң атаңы өлдүрмекде гүнәлейәр.

— Сэр Оливер оңа ялан диййәр — дийип, Дик жогап берди.

— Ялан диййәр? — дийип, рыцарь перт айтды.— Сен оңа гулак асма. Ол агзының эеси дәлдир, эдил алахекек ялы, сакырдап йөрендир. Мен бир элимизиң бош вагты саңа хеммесини гүррүң берерин, Дик. Сениң какаңың өлдүрилмегинде Дэкуорт диен бир нәкес шүбхе дөредйәрди; эмма замана гаты булашыкды, шонуң үчинем ишиң аңырсына етмек бизе башартмады.

— Какамы Мот галасында өлдүрдилерми? — дийип, Дик сорады ве онуң йүреги гүрсүлдәп урмага башлады.

— Мот галасы билен Холивуд бутханасының аралыгында — дийип, сэр Дэниэл бүтинлей аркайын жогап берди ве Дикиң йүзүне шүбхели серетди-де: — Ханы, басымрак ийсене, онсоң сен мениң язан хатымы Тэнстолла экидерсиң — дийди.

Дик гайгыланды ве:

— Дайханларың бирини ибермегиңизи хайыш эдйәрин, сэр Дэниэл! Маңа сөвеше гатнашмага ругсат эдиң. Мен гайдувсыз сөвешерин! — дийди.

— Оңа шүбхеленемок-ла — дийип, сэр Дэниэл жогап берди-де, хат язмага отурды.— Эмма бизе харбы дабаралар гарашанок, Дик. Шу урушда кимиң үстүн чыкжакдыгы әшгәр болянча мен шу ерде, Кэттлиде боларын, ине шондан соң еңйән топара гошуларын. Бу горкаклыкдыр өйтме, Дик, бу парасатлылыкдыр! Бизиң багтыгара дөвлетимизи топалаңлар халыс этди, бир гөрсең король тагтда отыр, бир гөрсең түрмеде ятыр, эртир нәме болжагыны хич ким биленок. Яңралар билен Еңил Келлелер я бу тарапда, я-да о тарапда сөвешйәрлер, Пәхимли лорд болса гарашып отыр.

Шу сөзлери айдып сэр Дэниэл Дике аркасыны өвүрди-де, столуң бейлеки четине гечип, хат язмага башлады. Гара пейкамлы вака оны улы алада гойды.

Шол махал яш Шелтон небсевүрлик билен нахар иййәрди. Бирден кимдир бири онуң еңинден чекди-де, гулагының габадында пышырдап сесленди.

— Сиз мениң сөзлерими диңлейәндигиңизи аңдырмаң, ялбарярын! — дийип, кимдир бири пышырдап айтды.— Маңа көмек эдиң: хайсы ёл билен Холивуда тизрәк етип болжакдыгыны дүшүндириң. Ялбарярын, мерхеметли оглан, бетбагтчылыга учуран бичәрә көмек эдиң, маңа халас болар ялы ёл гөркезиң!

— Ел харазың душундан гечип гидиң. Ёдажык сизи Тилл дерясындан гечилйән салың янына элтер. Ондан аңрык нәхили гитмелидигини сизе шол ерде айдарлар — дийип, Дик пышырдап жогап берди.

Ол хатда йүзүни хем өврүмән, ене-де нахарыны иймәге башлады. Эмма ол гөзүниң гытагы билен середип, «мастер Жон»

дийилйән огланың усуллык билен отагдан чыкып гиденини гөрди.

«Ол менден сәхелче-де улы дәл — дийип, Дик ойланды.— Шейле болса-да, ол маңа мерхеметли оглан диймәге милт этди! Вах, эгер мениң билен огланҗыгың шейле гүрлешйәндигини аңан болсадым, мен оңа ёл салгы бермегиң дерегине асып өлдүрердим!»

Ярым сагат гечениден соң, сэр Дэниэл онуң элине хат берди-де, Мот галасына ат салып гитмеги буюрды. Дикиң гидениниден ярым сагат гечениден соң болса милорд Райзингэмиң чапары хашлап отага сүмүлди.

— Сэр Дэниэл, сиз шөхрата мынасып болмагың ажайып мүмкинчилигини сыпдырярсыңыз! — дийип, чапар айтды.— Шу гүн даңданлар сөвөш башланды. Биз оларың өңдәки бөлүмлерини дерби-дагын этдик, саг ганатыны хем даргатдык. Иң соңкы сөвеш етип гелйәр. Сизде дынч дуран гүйчлер бар, шонуң үчинем сиз душманы деря гапгарып билердиңиз. Сиз ничик гөрйәрсиңиз, сэр рыцарь? Эйсем, сиз иң соңкы болуп барайҗакмы? Бу сизи биабрай эдер!

— Мен атланҗак болуп дурдум! — дийип, рыцарь азымлы айтды.— Сэлдэн йөрише сурнай чал!.. Сэр, мен сизиң ызыңыза душйәрин. Мениң отрядымың улы бөлеги бары-ёгы ики сагат мундан озал шу ере гелди, сэр. Ери, этҗек алажың бармы? Аты аша гамчыласаң, ол өлер... Огланлар, тиз болуң!

Сәхериң тәмиз ховасында сурнайың сеси шадыян яңланды, сэр Дэниэлиң эсгерлери чар тарапдан ылгашып, баш көчә йыгнандылар-да, мейхананың өңүнде хатара дурдулар. Олар яраглары элден дүшүрмән, атларының эерини айырман ятырдылар, шонуң үчинем он минутдан соң, йүз саны арасса гейнүвли, оңат нызамлы найзачы билен пейкам атыҗы сөвеше энмәге тайяр болуп, хатара дүзүлип дурды. Оларың хеммеси диен ялы сэр Дэниэлиң лыбасы ялы, яшыл золаклы, гойы гызыл реңкли геймлидилер, бу болса олары өрән беземен гөркезйәрди. Хас оңат яраглананлар өңдәки хатара дүзүлдилер, хеммеден ызда, колоннаның аягында болса, өтен агшам көмеге гелен эҗизлер ерлешдилер. Сэр Дэниэл өз отрядына хөвес билен серетди.

— Шулар ялы гочаклар билен хакыңы гидирмесе болар! — дийип, ол айтды.

— Догры айдярсыңыз, оңат эсгерлер! Булара середип, мен сизиң иррәк ёла дүшмәнлигиңизе хас хем бетер гынанярын — дийип, чапар җогап берди.

— Тойда иң говусыны илки берйәрлер, сөвеш мейданында болса иң соңунда, сэр! — дийди-де, рыцарь атына атланды. Соң болса: — Эй! Җон! Җоанна! Кераматлы хачдан ант ичйәрин, ол нириде? Хоҗайын, гызҗагаз нириде? — дийип зовлатды.

— Гызҗагазмы, сэр Дэниэл? Мен-ә хич хили гызҗагаз гөрмедим, сэр — дийип, мейхана ээси җогап берди.

— Бар, огланҗык экен-дә, акмак! — дийип, рыцарь гыгыр-

ды.— Сен нәме онуң гыздыгыны хем гөрмединми? Онуң эгнинде гырмызы плащ барды. Ол сув ичип христиан оразасыны бозды, дүшүнйәмиң, кеззап? Ханы, ниреде ол?

— Кераматлылар бизе көмек этсин. Сиз оңа мастер Жон диййәрдиңиз. Мениң келләме-де гелмәндир... Ол атланып гитди. Мен ол огланы... гызы... бир сагат мундан озал атханада гөрдүм. Ол гыр аты эерләп дурды — дийип, хожайын айтды.

— Кераматлы хачдан ант ичйәрин. Бу гыз маңа азындан бәш йүз фунт пул гетирип билжекди! — дийип, сэр Дэниэл гырды.

— Сэр рыцарь, сиз бу ерде бәш йүз фунт хакында гүррүң эдйәрсиңиз, о ерде болса иңлис короллыгына кимиң эелик этжекдиги барадакы меселе чөзүлйәр — дийип, чапар гынанып айтды.

— Догры айдярсыңыз — дийип, сэр Дэниэл жогап берди-де: — Сэлдэн, яның билен алты саны арбалетчини ал-да, шол гызы аңтап тут. Онуң бахасының нәче болжакдыгы билен мениң ишим ёк, йөне велин, мен гайдып гелйәнчәм ол Мот галасында болсун. Муны ерине етирмесең, келләңи омзундан айрарын! Инди болса угралың!

Гошун атлары горгунладып гитди, Сэлдэн болса алты саны эсгер билен Кэттли обасының көчесинде гөзлерини айырман середйән дайханларың арасында галды.

II бап

БАТГАЛЫКДА

Май айыды, Дик өйлерине гайдып гелйәркә, батгалыга етенде ир сагат алтыды, мавы асман ялдырап дурды, шемал эндиген өвсүп шувлаярды, ел харазың ганатлары чалт айланярды, батгалыкда өсйән сөвүтлер шемала ыгшылдап ак экин ялы өвшүн атярды. Дик узынлы гиҗәни атың үстүнде гечирипди, эмма онуң йүреги сагды, бедени берк болансоң, ядавлык дуйман ёлуны довам этдирйәрди.

Едаҗык гитдигиче япашак энип, батгалыга барха голайлаярды, ахыр соңы ол ызда, Кэттли обасының голайындакы байырың үстүнде отуран ел хараздан ве узак өңде Тэнстолл токайының хеллевләп гөрүнйән дарагтларындан өзге эхли ёл аламатларыны гөзден йитирди. Даш-төверекде нирә серетсең, сөвүт билен гамыш ыгшылдап отырды, чалпавлар елиң угруна толкун атярды. эйменч батгалыклар майса ялы гөк өвсүп, ахмал болан ёлагчыны сормага тайяр болуп ятырдылар. Еда ювдарха декды, оны барып римли солдатлар салыпдылар, ондан бәри көп асырлар гечип, онуң көп ерлерини батгалыгың ята сувы ба-
сыпдыр.

Кэттли обасындан бир миль ара ачандан соң, Дик ёданың шоңуң ялы ерине етди, бу ерде ёданы сөвүтдир гамыш басыпдыр, шонуң үчинем ол хер ким-де болсаң, азашдырып билҗекди. Бу ерде батгалыгың соруҗы золагы хем өзге ерлериндәкиден хас гинди, шу ере гаты белет болаймасаң, хеләкчилиге учурамагың кын дәлди. Шонуң үчинем Дик өзүниң ёл салгы берен огланы барада ховсала билен ойланды, чүнки гитмели ёлы оңа өрән йүзлей салгы берипди. Дик өзүнден гаты аркайынды; сув эййәм онуң атының дызына етен хем болса, ол илки ызына гаңрылып, ел харазың мавы асманда гаралып айланян ганатларының гөрүнйән ерине, соңра хем болса Тэнстол токайының белент гершине назар салды-да, атыны ынамлы сүрүп, гөни ёда билен гитди.

Соруҗы батгалыгың ярысы эййәм ызда галыпды, ол инди өңдәки япы ёкары дырмашып гидйән гуры ёданы гөрйәрди, бирденкә Дик өзүниң саг тарапында онуң пагшылдысыны эшитди ве ярпы гөвресини сув басан гыр аты гөрди, ол җанховлуна урунярды. Бирденкә ол, мисли көмегиң якынлашяндыгыны аңан ялы, батлы кишңеди. Онуң ган инен гөзлери аҗал ховсаласындан долуды; ол батганың ичинде урунярды, үстүнде болса чыбынлар булут ялы гүвлешйәрди.

«Бетбагт огланҗык хеләк болайдымыка? — дийип, Дик ойланды.— Бу ат шонуңкы. Оңат ат экени! Сен мениң йүзүме нәхили гамгын середйәрсиң, җанавар! Мен саңа элимден гелен көмегими эдерин. Сени батганың хаяллык билен, кем-кемден демине дартары ялы, бу ягдайда ташлап гитмерин!»

Ол арбалетини мәкәм дартып, пейкамы ябының маңлайындан санчды.

Дик шейле ёвуз рехимдарлыклы иши ерине етирди-де, гайга батып, өңе гитди. Ол өзүниң шу ёл билен уградан огланының ызыны тапҗак болуп, үнс билен төверегине середйәрди.

«Оңа хеммесини җикме-җик салгы бермели экеним. Ол батганың ичинде хеләк болан болса герек» дийип, Дик пикир этди.

Бирден кимдир бири онуң адыны тутуп гыгырды. Дик гаңрылып серетди-де, гамшың ичинден оңа середип дуран огланың йүзүни гөрди.

— Сен бу ердеми! — дийип, Дик атының җылавыны чекип айтды.— Сен гамшың ичинде шейле бир оңат букулыпсың велин, мен тас душундан гечип гидипдим. Мен сениң ябыңы гөрдүм: оны батга соруპдыр, шонуң үчинем мен оны эҗирден дындардым. Асмандан ант ичйәрин, эгер сен рехимлирәк болан болсаң, оны сен өзүң атып гайдардың. Ери, чык. Бу ерде хич ким саңа азар бермез.

— Мерхеметли оглан, мениң хич хили ярагым ёк; маңа ярап герегем дәл, мен сөвешмеги башарамок ахыры — дийип, гачгак ёда чыкып айтды.

— Сен маңа оглан диймәге нәдип милт эдйәрсиң? Мен сенден улурак болсам герек — дийип, Дик гатырганды.

— Мени багышла, мерхеметли мастер Шелтон — дийип, гачгак сесленди.— Мен асла сениң гөвнүңе дегмек ислемәндим. Гайтам мен сенден көмек сорамакчы болярдым, мен бетбагтчылыга учрадым, ёлдан азашдым, өз плащымы, өзүмиң бичәре атымы йитирдим. Мениң гамчым билен дебисгим бар, эмма мүнмәге атым ёк — дийип, ол өзүниң үст-башына середишдирди-де:— Иң эрбеди хем мениң үст-башым шейле хапа! — дийди.

— Бидерек зат-ла! Сува чүмүп-чыканың үчин гама батып йөрмегиң гереги ёк! Яра ганы билен сыяхатың кир-кимири эркек кишиниң безегидир.

— Эгер шейле болса мен бигөрк эркек кишини халарын — дийип, оглан жогап берди.— Ери, мен нәме иш эдейин? Мен саңа ялбарярын, мерхеметли мастер Ричард, маңа маслахат бер! Эгер мен Холивуда етип билмесем, ишимиң гайтдыгы.

— Мен саңа диңе бир маслахат дәл, эйсем өз атымы-да берерин, өзүм гапдалыңдан пыяда гидерин. Яданымда болса мен ата мүнерин, сен ылгарсың. Шейле этсек, тизрәк етерис — дийип, Дик атдан дүшүп айтды.

Оглан ата мүненден соң, олар соружы батгалыгын арасы билен өңе гитднлер. Дик элини огланың дызының үстүнде гоюп, онуң яны билен йөрәп барярды.

— Сениң адың нәме? — дийип, Дик сорады.

— Маңа Жон Мэтчем дийәй — дийип, оглан жогап берди.

— Холивудда саңа нәме герек? — дийип, Дик сорады.

— Мен өзүми ынжыдан адамдан гачып гутулмак ислейәрин. Холивудың мерхеметли аббаты хемише эжизлери гораяр — дийип, Жон Мэтчем айтды.

— Сен сэр Дэниэлиң элине нәхили дүшдүң, мастер Мэтчем? — дийип, Дик сорады.

— Ол мени гүйч билен эле салды — дийип, Жон Мэтчем жогап берди.— Ол мени өнүп-өсен өйүмден огурлады, шу лыбаса салды. Ол мени шейле узага әкитди велин, тас мениң йүрегим ярылыпды... Ол мениң үстүмден гүленде болса мен тас аглапдым. Мениң достларым бизиң ызымыздан ковуп башланларында болса, атылан пейкам маңа дегер ялы эдип, мени өз ызына мүндүрди! Пейкам мениң аягымы ярапады, шоңа гөрә-де мен хәзир чаларак агсаярын. Эмма хаклашмалы гүн гелер, ине шонда ол хеммеси үчин жогап берер!

— Сен арбалет билен асмандакы айы урмак ислейән болайма? — дийип, Дик айтды.— Ол батыр рыцарь, онуң голы демирден. Эгер мениң саңа гачмага көмек берендигими дагы ол биләйсе, мениң ишим харап болар.

— Бичәре оглан! — дийип, Жон Мэтчем айтды.— Ол саңа хоссарлык эдйәр, муны мен билйәрин. Онуң айдышына гөрә, ол маңа-да хоссарлык эдйәрмишин. Ол маңа ника гыймага хукук сатын алыпдыр өйдйән. Мен бу затлара оңлы дүшүнемок, йөне

маңа диенини этдирмек үчин онуң хайсыдыр бир хукугы бар болара чемели.

— Сен ене-де маңа оглан дийййэрсиң! — дийип, Дик айтды.

— Сен нәме мениң саңа гызҗагаз диеними ислейәрмиң, мерхеметли Ричард? — дийип, Мэтчем сорады.

— Гызҗагаз бир диймәвери. Мен гызҗагазлары халамок! — дийип, Дик җогап берди.

— Сен хут огланҗык ялы гүррүң эдйәрсиң. Сен гызҗагазлар барада көп пикир эдйәрсиң, эмма боюн алмак ислемейәрсиң — дийип, Җон Мэтчем айтды.

— Асла бейле дәл! — дийип, Дик айгытлы айтды.— Гызҗагаз барада мен хич вагт ятлаян хем дәлдирин. Җәхеннеме гитсинлер-ле! Мен ав авламагы, сөвешлери, тойлары халаярын, мен токайдакы шадыян дурмушы халаярын. Гызҗагазлар болса бейле ишлере ярамаярлар... Йөне велин, эдил эркек киши ялы бир гыз болупдыр. Эмма онуң дәп-дессура гаршы гидип, эркек кишиниң лыбасыны геени үчин бичәрәни ал-арвах хөкмүнде ода атыпдырлар.

Мастер Мэтчем худайхонлык билен чокунды-да, пышырдап дога окады.

— Сен нәме эдйәрсиң? — дийип, Дик сорады.

— Онуң иманы хемра болсун дийип дога окаярын — дийип, Мэтчем гамгын җогап берди.

— Арвахың иманы үчинми? — дийип, Дик сесленди.— Ай, боляр-да, дога окабер. Ол Европада иң говы гыз экени, онуң адына Җанна д'Арк[1] дийййәр экенлер. Гожа пейкамчы Эппльярд өзүниң ондан мисли ал-арвахдан гачян ялы, гачышы барада гүррүң берерди. Ол өрән эдермен гыз болупдыр!

— Эгер сен гызлары халамаян болсаң, мерхеметли мастер Ричард, онда сен хакыкы эркек киши дәл — дийип, Мэтчем сөзүни довам этдирди.— Чүнки алла тагала билгешлейин ынсан неслини ики бөлүпдир ве эркек кишилери рухландырмак үчин аяллары, аяллары болса гувандырмак үчин шу дүнйәмизе сөйги индерипдир.

— Бидерек зат-ла! — дийип, Дик айтды.— Сен агзындан сүйт ысы гитмедик чага боланың үчин аяллар барада шейле көп пикир эдйәрсиң! Сениң пикириңче мен хакыкы эркек киши дәл. Ери, боляр онда, ханы атдан дүш бакалы, ислесең юмрук билен я-да гылыч, я-да пейкам билен гүйч сынанышалы, мен саңа эркек кишидигими субут эдейин!

— Мен эсгер дәл — дийип, Метчем чалтлык билен айтды.— Мен асла сениң гөвнүңе дегмек ислемәндим. Мен йөне оюн эт-

---

[1] Җанна д'Арк я-да Орлеан гызы (такмынан 1412—1431) — француз гошунына баштутанлык эдип, энчеме гезек иңлислери еңлише сезевар эден дайхан гызы. Онуң Орлеан шәхериниң себитинде иңлислери еңени үчин оңа Орлеан гызы диен лакам берлипдир. Иңлислер оны есир алыпдырлар ве ал--арвах хөкмүнде ода атыпдырлар.

дим. Сен басым өйленжекмишиң дийип эшиденим үчин болса мен аяллар барада гүррүң ачдым.

— Өйленжекмишим? — дийип, Дик геңиргенди. Илкинжи гезек эшидйәрин! Мен киме өйленжекмишим?

— Жоанна Сэдлә — дийип, Мэтчем яңакларыны нар ялы эдип жогап берди.— Бу сэр Дэниэлиң иши. Бу ника онуң үчин гаты пейдалы: ол пул газанар, үстесине гелинли, огуллы болар. Бетбагт гыз гаты гынаняр дийип маңа гүррүң бердилер. Белки, ол гыз хем хут сениң өзүң ялы никалы дурмушы ек йигренйәндир, белкем, ол йөне никалашжак йигидини халаян дәлдир... ончасыны билемок.

— Ажалдан гутулып болмайшы ялы, никадан хем гутулып болмаз — дийип, Дик табынлык билен хүмүрдеди.— Ол гынанярмы? Бу гызжагазларың келесандыкларыны гөрсене! Ол мени екеже гезек гөрмесе-де, гынанярмыш. Ери мен гынаныл отырынмы? Сәхелче-де гынанамок. Эгер мен өйленмели болсам, аглап отурман... Сен шол гызы танаярмың? Ол нәхили гыз, маңа гүррүң берсене, оваданмы я-да бедрой? Ызгытсызмы я-да мылакатлы?

— Саңа мунуң нәме тапавуды бар? — дийип, Мэтчем айтды.— Эгер өйленмели болсаң, сен өйленерсиң. Ол гызың бедройлыгы я-да оваданлыгы билен нәме ишиң бар? Буларың хеммеси бидерек зат. Сен сүйт эмйән чага дәл ахыры, мастер Ричард. Эгер сен өйленмели болсаң, аглап отурмарсың ахыры.

— Догры айдярсың! Мениң үчин тапавуды ёк — дийип, Шелтон жогап берди.

— Сен аялыңа якымлы әр-ә боларсың-ов! — дийип, Мэтчем айтды.

— Ол нәхили әре мынасып болса, шонуң ялы хем әри болар. Оңат әрлерем, ярамаз әрлерем боляр ахыры.

— Бичәре гыз! — дийип, Мэтчем сесленди.

— Ол нәме үчин бейле бичәремишин? — дийип, Дик сорады.

— Онуң агачдан эдилен адама әре баряндыгы үчин — дийип, Мэтчем жогап берди.— Вах, бетбагт! Агач әр!

— Мен саңа өз атымы берип, гапдалыңдан пыядалап барярын. Онсоң хем мен агач адам болян-да. Догры, мен агачдан эдилен болсам герек. Эгер агачдан болсам-да оңат агачдандырын — дийип, Дик айтды.

— Мерхеметли Дик, мени багышла! Мен оюн этдим. Сениң йүрегиң бүтин Англияда иң мәхирли йүрек! Мени багышла, Дик, эзизим!

— Бидерек зат! Болан зат ёк. Кераматлылара шүкүр, мен бейле өйкелек дәл — дийип, Дик өз ёлдашының мылакатлылыгындан утаныл айтды.

Оларың еңсесинден өвүсйән ел бирденкә сурнайың сесини гетирди, бу сэр Дэниэлиң сурнайының сесиди.

— Юваш! Сурнай чалыняр! — дийип, Дик айтды.

— Вах! Олар менин гачанымы билендирлер, менин болса атым ёк! — дийип, Мэтчем айтды.

Онун йүзи чув-ак болды.

— Горкма! Сен олардан онат араны ачдын, гечелгэ болса етип гелйэрис. Онсон хем менин атым ёк, сенинки бар ахыры — дийип, Дик жогап берди.

— Арман, мени тутарлар! Дик, мерхеметли Дик, мана көмек эт! — дийип, гачгак зарынлады.

— Менин пикиримче, сана хэлиден бэри көмек эдйэрмикэм дийййэрин. Сен гаты горкак экенин, сана небсим агыряр — дийип, Дик айтды.— Гулак ас, Жон Мэтчем, мен, Ричард Шелтон, хер бела учрасам-да, сени аман-саг Холивуда элтмэге сөз берйэрин! Эгер мен сени ташлап гитсем, гой, менден кераматлылар йүз дөндерсинлер. Гайратлы бол, сэр Горкак. Бу ерде ёл ганымат. Аты дебисгиле. Тизрэк! Тизрэк! Мен хакда алада этмэ; мен сугун ялы йындамдырын.

Ат ёргалап барярды, эмма Дик эмгенмэн онун ызына эерйэрди. Шейлелик билен, олар батгалыкдан гечдилер ве деряда сал гатнадыжынын күлбесине етдилер.

III бап

БАТГАЛЫГЫН ЯНЫНДАКЫ ГЕЧЕЛГЕ

Дүйби лэбикли, юваш акян гин Тилл дерясы батгалыклардан сырыгып гайдярды ве өзүнин сансыз көп голлары билен гүр сөвүтли адажыкларын дашындан айланып гечйэрди.

Деря буланыкды, эмма шунун ялы тэмиз сэхер чагы хемме зат гөзел гөрүнйэрди. Ел ве хемме ерде чүмүп-чыкып йөрен уллакан батгалык аланнырт лары сувы үзнүксиз толкундырярдылар, шонун үчинем бөлек-бөлек ак булутлы мавы асманын сураты йылгырян ялы болуп сува дүшйэрди.

Еда кичижик айлага барып дирейэрди, эдил кенарын алкымында сал гатнадыжынын агач шахаларындан хем палчыкдан гурлан онатжа күлбеси отырды, тамжагазын үстүни гөк от өртүп дурды.

Дик гапыны ачды. Отагын ичинде сал гатнадыжы йыртылып гиден гонур плащынын үстүнде гагшап ятырды. Ол кеселден эжир чекен аррык узынак адамды: оны батгалык ысытмасы гагшадярды.

— Хэ, мастер Шелтон! Деряның анырсына гечмекчи болянызмы? Эрбет замана, эрбет замана! Сересап болаверин. Бу ерде галтаманларын бүтин бир топары гаракчылык эдйэр. Говусы көпрүден гечин — дийип, ол айтды.

— Ёк, мен алнасаярын. Менин вагтым ёк, Хью-Гайыкчы. Мен гаты алнасаярын — дийип, Дик жогап берди.

— Сиз гаты хөтжет адам. Эгер сиз саг-аман Мот галасына

етип билсеңиз, багтлы болдугыңыздыр. Мен башга хич зат айдып билҗек дәл — дийип, сал гатнадыжы хүмүрдеди.

Ол Мэтчеми гөрди.

— Бу ким болар? — дийип, ол өз кулбесиниң босагасында аяк чекди-де, гөзлерини сүзгекледип сорады.

— Бу мениң гарындашым, Мастер Мэтчем — дийип, Дик җогап берди.

— Салам, гадырлы гайык гатнадыжы! Гайыгы сува итевериң. Биз гаты алңасаярыс — дийип, Мэтчем айтды.

Сүрнуган гайыкчы дыкгат берип, оның сынламагыны довам этдирйәрди.

— Валла эгер! — дийип, ол сесленди-де, хахахайлап гүлди. Мэтчем тисгинип гитди, онуң йүзи чым-гызыл болды, Дик болса газаба мүнүп, онуң омзундан тутды.

— Сен нәхили милт эдип билйәрсиң, бедасыл, өз ишиң билен бол, онсоңам мертебеси өзүңден хас ёкары адамларың үстүнден гүлме! — дийип, ол азгырылды.

Хьюю-Гайыкчы хүңүрдәп, гайыгының өркүни чөзди-де, оны сува итди. Дик атыны гайыга мүндүрди. Мэтчемем гайыга мүнди.

— Сиз нәхили кичиҗик экениңиз, мастер! — дийип, Хьюю гүлүмсиреди. Сизи айратын үлңи боюнча ясан болсалар герек... Хава, мастер Шелтон, мен сизиң хызматыңыза тайяр. Хатда пишиге-де корола серетмәге ругсат эдилйәр. Маңа-да мастер Мэтчеме серетмәге ругсат эдиң ахыры! — дийип, ол күреге япышып, сөзүниң үстүни етирди.

— Кес сесиңи! Ишиң билен бол! — дийип, Дик айтды.

Олар йүзүп кичиҗик айлагдан чыканларындан соң, деряның бүтин гиңишлиги оларың өңүнде яйлып гөрүнди. Хер минутда диен ялы пессеҗик адалар оларың ёлуны бөкдейәрди. Ләбикли чалпавлар сүйнүшип ятырды, сөвүтлериң шахалары ыранярды, гамышлар ыгшылдашярды, батгалык алаңгыртлары сува чүмүп-чыкярдылар, гыгылдашярдылар. Эгрем-буграм болуп гидйән сув ёлуң угрунда адам-гара ёк ялыды.

— Җенап, адада Батга Җоны мекан тутупдыр диййәрлер. Ол сэр Дэниэл билен багланышыклы адамларың хеммесини йигренйәрмиш. Биз деряның акымының гаршысына йүзүп, ёдадан узагракда — пейкам етерден дашракда дүшәйсек нәдеркә? Батга Җоны билен иш салышмасаңыз кем болмазмыка диййәрин — дийип, гайыкчы бир эли билен күреклэп отурышына айтды.

— Ол хем шол гаракчыларың арасындамы? — дийип, Дик сорады.

— Бу хакда мен хич зат айдып билҗек дәл. Йөне, мениң пикиримче, акымың гаршысына йүзмек герек, Дик. Ёгсам билип болмаз, бирденкә мастер Мэтчеме пейкам дегәймеги мүмкин — дийип, Хьюю айтды.

Ол ене-де гүлди.

— Гой, сениң диениң болсун, Хью — дийип, Дик жогап берди.

— Онда өз арбалетиңизи элиңизе алың — дийип, Хью сөзүни довам этдирди.— Ине, шейле. Инди киршини чекиң. Ягшы, пейкам отурдың. Гөни менден ченәң-де, оңардыгыңызча ызгытсыз середиң.

— Бу нәме үчин? — дийип, Дик сорады.

— Мен сизи, зорлук гөрмесем, аңыркы кенара гечирип билмерин. Эгер мениң мейлетин гечиренимиi Батга Жоны биләйсе, маңа эйгилик ёкдур — дийип, гайыкчы жогап берди.

— Эйсем, ол кеззап шейле гүйчлүми? Олар инди сэр Дэниэлиң ыгтыярындакы гайыга-да хожайынчылык этмәге милт этжек болярлармы? — дийип, Дик сорады.

— Мениң сөзлерими ядыңда сакла. Сэр Дэниэл сынар. Онуң дөври гечди. Ол сынар! — дийип, гайыкчы пышырдап айтды-да, гөзүни гыпып гойберди.

Шондан соң ол батлы күреклəп башлады.

Олар эп-эсли вагтлап акымың гаршысына йүздүлер, адаларың бириниң гапдалындан өврүлип гечдилер-де, даражык голуң ичи билен акымың угруна сересаплык билен йүздүлер.

— Мен сизи шу ерде, сөвүтлериң еңсесинде дүшүрерин — дийип, Хью дилленди.

— Бу ерде ёда ёк ахыры. Бу ерде диңе сөвүт токайы билен батгалыкдан башга хич зат ёк — дийип, Дик айтды.

— Мастер Шелтон, мен сизи шондан аңрык экидип билжек дәл — дийип, Хью гүрледи.— Мен өзүми дәл-де, сизи алада эдйәрин. Ол мыдама яйыны тайярлап, мениң гатнавыма гөзегчилик эдип йөр. Ол сэр Дэниэлиң тарапдарларының хеммесини эдил товшан авлан ялы эдәййәр. Сэр Дэниэлиң достларының екежесини хем шу ерден дири гойбермен дийип, ол кераматлы хачдан ант ичипдир. Эгер мен сизи көпден бәри, хут чагалыгыңыздан бәри танамаян болсам, онда мундан аңрык хем экидердим. Гечен гүнлериң хатырасы үчин, ве сизиң өз яныңыз билен алып барян урша-да, яраланмага-да дөз гелмежек шу ойнаважыңызың хатырасы үчин мен жанымы гайгырман, сизи аңыркы кенара гечирмәге төвекгеллик этдим. Шуңа-да разы болайың. Мундан артык мен хич зат эдип билжек дәл. О дүнйәмден ант ичйәрин.

Хью күреклемесини гоюп, ене-де геплежекди, эмма бирденкә арадакы сөвүтлериң арасындан кимдир бири гаты гыгырды, шахаларың шатырдысы эшидилди — кимдир бир гүйчли адамың гүр жеңңеллигиң ичинден ховлукмач зомап гелйәндигини әшгәр гөрнүп дурды.

— Мелгун! Ол асыл адада середип отуран экени! — дийип, Хью гыгырды.

Онсоң Хью күреги батлы уруп гайыгы кенара тарап өврди-де:

— Яйыңыз билен маңа әзм уруң, мерхеметли Дик! Гөрнер

ялы азм уруң. Мен сизи халас этҗек болуп җан этдим, инди сизем мени халас эдиң — дийип ялбарды.

Гайык алашакырды эдип сөвүтлериң гүр ерине сүмүлди. Йүзүниң реңки өчен, эмма йүрегини бире баглан чакган Мэтчем Дикиң буйругына боюн эгип, отургычларың үстүнден бөкүшдирип гечди-де, кенара товсуп дүшди. Дик хем атың җылавындан тутуп, онуң ызы билен гитҗек болды, эмма гүр шахаларың ичинден ябыны идип гечмек аңсат дәлди, ол эгленмели болды. Ябы тойнагыны какып кишңейәрди, гайык болса ики яна батлы чайканярды.

— Бу ерден кенара чыкар ялы дәл, Хью! — дийип, Дик гыгырды, эмма аркан тесип дуран ябыны гүр шахаларың арасындан гечирҗек болуп җан этди.

Кенарың эрңегинде эли кеманлы узынак адам пейда болды. Дик гөзүниң гытагы билен оңа середип, онуң кынчылык билен кеманың киршини дартяндыгыны ве гыссанмач ылганлыгы үчин йүзүниң чым-гызыл боландыгыны гөрди.

— Бу гелйән ким, Хью — дийип, нәтаныш адам гыгырды.

— Бу мастер Шелтон, Җон — дийип, гайыкчы — җогап берди.

— Дур, Дик Шелтон. Кераматлы хачдан ант ичйәрин, мен саңа хич хили яманлык этмен! Дур!.. А сен, Хью ызыңа угра — дийип, ададакы адам гыгырды.

Дик җогап дерегине эрбет сөгүнди.

— Ай, бейле болса, онда сен пыяда гитмели боларсың — дийип, ададакы адам гыгырды-да, пейкам гөндерди.

Пейкам деген ябы агырыдан яңа ики бака урунды, гайык агдарылды, бир минут геченсоң болса буларың хеммеси сувуң ичинде хасанаклашып, акыма гаршы гөрешмели болдулар.

Дик сувуң йүзүне чыкянча акым оны эййәм бир ярд дагы кенардан дашлашдырыпды, ол энтек хич бир зады селҗермәге етишмәнкә, онуң эли нәмедир бир гаты затдан япышды, бу зат оны гүйч билен өңе дартды. Бу сувуң үстүне абаныш отуран сөвүдиң дүйбүнде дуран Метчемиң чаласынлык билен узадан гамчысының сапыды.

— Асмандан ант ичйәрин, сен мениң җанымы халас этдиң! Мен дүйпден йүзүп билемокдым — дийип, Дик Мэтчем оны сүйрәп, кенара чыкарандан соң айтды.

Дик ызына өврүлип ада тарап серетди.

Хью-Гайыкчы өз гайыгының яны билен йүзүп барярды, ол эййәм кенар билен аданың арасындакы сув гиңишлигиниң ортасына етипди. Батга Җоны оңа басымрак йүз дийип богазына сыгдыгындан гыгырярды.

— Гачалы Җон! Гачалы! Хью өз гәмисини ада элтйәнчә, биз гачып араны ачарыс, олар бизи тапып билмезлер — дийип, Шелтон айтды.

Онсоң, мисли гөрелде гөркезйән ялы эдип, гүр сөвүтлигиң арасы билен, түммекден түммеге бөкүп гачмага башлады. Онуң

угур сайламага вагты ёкды, ол мүмкин болдугыча дерядан арасыны ачмага чалшып, чакалла ылгап барярды.

Оларың гидйән угурлары барха ёкарлаярды, бу болса герекли тарапа гидйәндиклерине онуң гөзүни етирди. Ахыр соңы батгалык ызда галды, оларың аягының астындакы топрак инди гуруды хем гатыды, даш-төверекде болса сөвүтлериң арасында вязь агачлары гөгерип отырдылар.

Гаты ыза галян Мэтчем бирденкә йыкылды.

— Мени ташлап гит, Дик. Мен мундан артык ылгап билемок...— дийип, ол сожап гыгырды.

Дик ызына өврүлди-де, онуң янына барды.

— Сени ташлап гитмек хакда агзама-да — дийип, ол айтды.— Ёк бейле бигайратлыгы мен башарман. Мен гарк болуп баряркам сен мени ташлап гитмедиң ахыры, хут сени атып өлдүрмеклери мүмкин хем болса сен мениң жанымы халас этдиң. Сениң өзүңиң хем гарк болмагың мүмкинди, өзүм билен бile сени сува йыкмайшымы диңе бир кераматлылар билйәндирлер-дә.

— Ёк-ла, Дик, мен шонда-да сени халас эдердим. Мен йүзүп билйәрин — дийип, Метчем айтды.

— Сен йүзүп билйәңми? — дийип, Дик гөзлерини тегеләп сесленди.

Эркек кишиниң башармалы ишлериниң ичинде Дикиң башармаяны диңе шуды. Онуң хөвес эдйән пишелериниң арасында баша-баш сөвешде адам өлдүрмек биринжи орунда дурян болса, сувда йүзмек икинжи орунда дурярды.

— Ине шунуң өзи маңа хич хачан хич кими әсгермезлик этмели дәлдиги үчин сапак болар! Тә Холивуда барянчаң сени горамага мен сөз берипдим, эмма терсине болуп чыкды, Жон, мен дәл-де, сен мени горяярсың — дийип, Дик айтды.

— Индиден бейләк икимиз дост, Дик — дийип, Мэтчем гүрледи.

— Мен хич вагт сениң душманың болмандым ахыры — дийип, Дик хүмүрдеди.— Агзындан сүйт ысы гелйән чага болсаң хем сен болшуңа гөрә эденли йигит. Мен сениң ялылары хич вагт гөрмәндим. Ери, демиңи дүрседиңми? Гидели, бу тайы яңрашып отурмагың ери дәл.

— Мениң аягым эрбет агыряр — дийип, Мэтчем айтды.

— Мен сениң аягың яралыдыгыны бүтинлей унудыпдырын — дийип, Дик дилленди.— Сересабрак йөремели боларыс. Хәзир ниредедигимизи билип болсады! Мен ёданы йитирдим... Белки, бу оңатлыгың аламатыдыр. Эгер олар деря гечелгесини гаравуллаян болсалар, ёданы хем гаравуллаяндырлар. Эллисаны атлыны янына алып, сэр Дэниэл шу ере геләйсе, гөр, нәхили оңат боларды! Ол эдил елиң гуры япраклары ыкдырышы ялы, шу гаракчылары дыр-пытрак эдерди. Гидели, Жон! Мен сөйгет берейин, бичәре. Сениң гирденеждигиңи гөрсене, мениң омзума-да етеңок! Сениң яшың нәче? Он икими?

— Ёк, мен он алты яшымда.

— Диймек, сен угурсыз өсүпсиң. Мениң элимден япыш. Биз юваш йөрәрис, горкма. Җанымы халас эдениң үчин мен саңа миниетдардырын, мен ягшылык үчин ягшылык эдйән адамдырын. Җон, яманлык үчин яманлыгы-да башаряндырын.

Олар япы ёкарык гидйәрдилер.

— Ахыр соңы биз ёла чыкарыс ахыры, ине шонда гөни өңе хайдарыс — диййип, Дик сөзүни довам этдирди.— Сениң элиң нәхили ысгынсыз, Җон! Эгер мениң элим хем шунуң ялы ысгынсыз болса, мен гаты утанардым. Хью-Гайыкчы сени гызҗагаз диййип хасапладыы өйдйән — диййип, ол сөзүниң үстүне гошды-да, гүлди.

— Ай, бейле дәлдир-ле! — диййип, Мэтчем йүзүни чым-гызыл эдип геңиргенди.

— Онуң сени гызҗагаз хасаплаңдыгына жедел этмәге-де мен тайяр! — диййип, Дик айтды.— Эмма оны язгарып хем болҗак дәл. Сен эркек кишә дәл-де, гыза меңзейәрсиң. Билйәрмиң нәме, сениң оглан болмагың ончаклы җүпүне дүшмәндир, эмма гыз болаян болсаң, овадан гыз болардың. Сен оңатҗа гыз болардың.

— Йөне сен мени гызҗагаз хасапланок дәлми? — диййип, Мэтчем сорады.

— Элбетде, гыз хасапламок. Мен йөне оюн этдим — диййип, Дик айтды.— Вагты геленде сен хакыкы эркек киши боларсың! Үстесине-де өз эдерменликлериң билен шөхрат хем газансаң герек. Икимизиң хайсы биримизиң өңүрти рыцарлыга пата алҗакдыгымызы билип болсады, Җон. Шейле бир рыцарь боласым гелйәр велин, хий, гояй. «Сэр[1] Ричард Шелтон»— нәхили батлы яңланяр! Эмма «сэр Җон Мэтчем хем эрбет яңланаонок-ла.

— Дур, Дик, мен сув ичейин-ле — диййип, Мэтчем байырдан инип, гөврүми кәсе ялы чәге ойтагына гуйян дуруҗа чешмәниң янында аяк чекип айтды.— Вах, Дик, мен гаты аҗыгян! Ачлыкдан яңа мениң йүрегим эндирәп дур.

— Вах, самсык, сен нәме үчин Кэттлиде иймедиң? — диййип, Дик сорады.

— Мен агыз беклемәге касам этдим, чүнки мени... гүнәли ише булашдырдылар — диййип, Мэтчем сакыныл җогап берди-де: — Эмма хәзир велин, мен гаты чөрегиң гыңагыны хем хезил эдип иердим — дийди.

— Отур-да ий, менем гидип ёл гөзлэйин — диййип, Дик айтды.

Ол өзүниң гушагындан асылгы торбадан чөрек билен бир бөлек бугланып какадылан доңуз этини чыкарды. Мэтчем неб-

---

[1] Шол заманларда «сэр» диен титулы алмага диңе рыцарларың хукугы барды.

севүрлик билен иймәге башлады, Дик болса агачларың арасында йитип гитди.

Басым ол жарың боюна етди, онуң дүйбүнде шилдирәп акян чешме барды. Жарың аңырсындакы агачлар хас бейикди, ол ерде инди сөвүт билен вязь дәл-де, дуб билен бук агачлары өсйәрди. Еле галгаян япракларың шыгырдысы онуң әдимлериниң сесини басярды, шейле болса-да, Дик сересаплык билен букдаклап, ёгын сүтүнлериң бириниң янындан бейлекисиниң янына ылгап гелйәрди ве даш-төверегине эсерден середйәрди. Бирденкә онуң өңүнде бир кейик мисли көлеге ялы болуп гөрүнди-де, агачларың арасына сиңип гитди. Дик гынанып аяк чекди. Үркен кейик онуң шу ердедигини душманлара дуйдурып билжекди. Ол өңе гитмегиң дерегине якындакы бейик агажың янына барды-да, чалтлык билен оңа дырмашып ёкарык чыкды.

Онуңкы шовлы болды: онуң мүнен дубы токайың шу бөлегинде иң бейик агач экени. Дик иң ёкаркы шаха мүнүп, елиң угруна ыранып дурка узага середенде тә Кэттлә ченли яйлып ятан батгалы текизлигиң бүтин гиңишлигини, токайлы адаларың арасындан эгрем-буграм болуп акян Тилл дерясыны гөрди; эдил өң янында болса, токайың ичинден гечип гидйән улы ёлуң ак золагы гөзүне илди. Гайыгы эййәм галдырыпдырлар. Ол эййәм деряның угры билен гайыкчының күлбесине тарап йүзүп барярды. Хич бир ерде шол гайыкдан башга адам-гараның бардыгыны аңладян аламат ёкды, диңе япракларың арасында ел шувлаярды. Дик ашак дүшжек болуп дурка, иң соңкы гезек төверегине гөз айлапды, шонда ол бирден батгалыгың ортасындан гымылдап гелйән бир топар нокады гөрди. Хайсыдыр бир кичижик отрядың ёда билен чалт йөрәп гелйәндиги әшгәр гөрүнйәрди. Бу оны улы алада гойды, ол деррев ере дүшди-де, токайың ичинден гечип, ёлдашының янына гайдып барды.

IV бап

ГӨК ТОКАЙДАКЫ ЙИГИТЛЕР

Мэтчем оңат дынч алды, Дикиң гөрен затлары зерарлы ховсала дүшен огланлар гүр жеңңеллигиң арасындан ховлукмач чыкдылар, хич хили пәсгел гөрмән, ёлы кесип гечдилер. Онсоң үстүнде Тэнстолл токайы өсүп отуран улгам-улгам байырлыгың япысының йүзи билен ёкарлыгына хайдап гитдилер. Бу ерде гүр өсен агачларың арасында вереск билен дрок өсүмликлери битин чәгели чеменликлер яйлып гидйәрди, кә ерлерде гожаман тис агачлары душ гелйәрди. Байырлык барха чаркандаклашярды, йыгы-йыгыдан түммеклер хем-де жаранлар душ гелйәрди. Ел хем барха газаплы шувлаярды ве бейик агачлары эдил гамыш ялы япырярды.

Олар чеменлиге чыкдылар. Бирденкә Дик йүзин йыкылды-

-да, усуллык билен ызына, агачлара тарап сүйшенеклэп башлады. Мэтчем хич хили ховпуң бардыгыны гөрмэн, гаты геңиргенен, хем болса, ёлдашының гөрелдесиңе эерди. Диңе гүр агачларың арасында гизлененлеринден соң, ол нэме боландыгы барада сорады.

Жогап дерегине Дик элини узадып, чеменлигиң аңры четинде, бейлеки агачларың хеммесинден сайланып, өзүниң өвүшгинли башыны дуры асмана гезэп отуран гожаман сосна агажыны гөркезди. Онуң сүтүнининң ашакы бөлеги эдил колонна ялы гөни хем ёгынды. Эмма ерден элли фут чемеси ёкарда ол бөлүнип, ики саны ёгын шаха эмеле гетирипдир; шол шахаларың арасында болса мисли гэми богалдагының үстүндэки матрос ялы болуп эгни гөк күртекчели адам дурды ве эсерденлик билен узаклара середйэрди. Онуң сачы гүне ялпылдаярды; ол элини гөзлериңе көлегеледип, эдил машын ялы такык айланып, йүзүни бир эйлэк, бир бейлэк өвүрйэрди.

Огланлар бири-бириниң йүзүне середишдилер.

— Онуң чепинден айланып гечмэге сынаналы. Тас дузага дүшүпдик, Жон — дийип, Дик айтды.

Он минутдан соң олар оңат демриген ёда чыкдылар.

— Токайың бу бөлеги маңа бүтинлей нэтаныш — дийип, Дик хүмүрдеди.— Бу ёда бизи нирэ элтеркэ?

— Гөрүберерис — дийип, Мэтчем жогап берди.

Ёда олары байрың гершине элтди-де, мисли табак ялы тегелек оя тарап эңип гитди. Ашакда, гүллэп отуран гүр боярышнигиң арасында бир юмрулан өйи — ялын чабырап гаралан диварың бирнэче пүрсүни хем пежиң узын турбасыны гөрдүлер; өйүң үчеги хем ёкды.

— Бу нэме? — дийип, Мэтчем сорады.

— Асмандан ант ичйэрин, билемок. Мен бу ерде хич зады билемок — дийип, Дик жогап берди-де: — Сересап болмак герек — дийди.

Олар гүр боярышнигиң арасындан гидип, хаяллык билен ашак инип барярдылар; оларың йүреги гүрсүлдэп урярды. Бу ерде яңы-якынларда хем адам яшан болара чемели. Өйүң ичинде ябанылашан мивели агачлар билен гөк экинлер душ гелйэрди; йыкылан гүн сагатлары отуң үстүнде ятырды. Шу ерде озал миве багының боландыгы эшгэр гөрнүп дурды. Олар ене-де аз-кем йөрэп өйүң голайжагына бардылар.

Бирмахаллар бу овадан хем берк жай болан экени. Онуң даш-төвереги чуң гарым билен гуршалыпдыр; эмма хэзир гарымың сувы гурапдыр, онуң дүйбүнде бир топар даш пытрап ятырды, йыкылан пүрслер болса гарымың үстүнде эдил көпри ялы болуп дурдулар. Жайың ики дивары хенизем йыкылмандыр, айнасыз эпишгелерден гүн шөхлеси дүшйэрди. Эмма жайың галан бөлеги бүтинлей юмрулып, хараба болуп ятырды. Жайың ичинде эййэм жайрыкларың арасында гөгерен яшажык агачлар гөк өвүсйэрди.

— Мениң пикиримче бу Гримстондыр — дийип, Дик пышырдады.— Бирвагтлар ол Саймон Мэлмсберинкиди, оны сэр Дэниэл юмрупдыр. Бэш йыл мундан озал Беннет Хэтч бу өйи отлапдыр. Догрусыны айтсак, нэхак эдипдир. Овадан өй экени.

Оюң ичиндэки песлиге ел дүшенокды хем майылды. Мэтчем элини Дикиң эгнине етирип, оны хабардар этди-де, бармагыны чөммалдып:

— Юваш! — дийди.

Гең сес үмсүмлиги бозды. Мунуң нэмедигини билйэнчэлер ол сес ене бирнэче гезек гайталанды. Кимдир бир даяв адам богазыны арчаян ялы болуп гөрүнди, шондан соң гырылжык хем якымсыз сес айдыма башлады.

Шат йигитлер, галтаманлар отырка,
Еринден турды-да, король сорады:
«Сиз нэмүчин яшаяңыз токайда,
Онуң сизе хей, нэмеси ярады?»

Шол дем туруп, гөзсүз батыр Гамелиң
Өзүни ыкжамлап, сөзледи дүрүс.
«Эгер-де шэхери хатарлы сайсак,
Биз шейдип токайда энтэр-де йөрүс».

Айдымчы сесини гойды, демриң зарңылдысы эшидилди ве сес-үйн кесилди.

Огланлар бири-бирине середишип дурдылар. Оларың гөзе гөрүнмейэн гоңшусы кимем болса, ол харабаның габат аңырсындады. Бирденкэ Мэтчемиң йүзи чым-гызыл болды ве ол өңе йөрэп уграды, Метчем йыкылып ятан пүрсүң үстүнден йөрэп, гарымың аңырсына гечди-де, юмрулан жайың ичини долдурып ятан хапа-хупаның улы үйшмегиниң үстүне сересаплылык билен мүнди. Дик оны сакламага етишмеди, шонуң үчинем онуң ызындан бараймакдан башга зат галмады.

Юмрулан жайың бир күнжегинде ики саны пүрс бири-бириниң үстүне атанаклайын дүшүп, эп-эсли мейдана хапа-хупаны гойбермэн саклап дурды. Огланлар шол ере гирип букулдылар. Олар кичижик дешикден середип, жайың аңырсында болян затларың хеммесини гөрүп билжекдилер.

Огланларың гөрен затлары олары алланичигси этди, олар элхенч ягдая дүшүпдирлер. Бу ерден чыкып гитмек акыла сыгжак зат дэлди, олар хатда демлерини хемювашжадан алярдылар. Оларың отуран ерлеринден отуз фут чемеси аңырда, гарымың алкымында от янярды, одуң үстүнде демир газан бугарып дурды, одуң янында болса хор, йүзи гызгылт узынак адам барды. Онуң саг эли демир чемчелиди, гушагындан авчы түйдүги билен гама салланярды. Ол нэмедир бир зада диңширгейэн ялыды, огланларың жая гиренлерини ол эшиден болмага чемели. Айдым айдяның хут шу адамдыгы гүррүңсизди, кимдир бириниң хапа-хупаның үстүнде шыгырдан аяк сеси онуң гулагына иленде, ол газаның ичиндэкини булап дуран болара че-

мели. Ондан аңырракда ене бир адам гоңур плаща доланып ятырды, ол берк ука гидипдир. Онуң йүзүниң үстүнде кебелек пырланып учярды. Бу затларың хеммеси чув-ак маргарита гүли билен өртүлен чеменликде болуп гечйәрди. Гүлләп отуран боярышнигиң шахаларындан яй, ичи пейкамлы сагдак ве сугун этиниң бөлеги асылып дурды.

Ахыр соңы узынак адам диңширгемесини гоюп, чемчәни агзына етирди, оны ялап гөрди-де, газаның ичиндәкини буламагыны довам этдирип, ене айдыма башлады.

«Эгер-де шәхери хатарлы сайсак,
Биз шейдип токайда энтәр-де йөрүс.»

дийип, ол өз айдымының арасыны кесен ериндәки сөзлери яңадан гайталап гыгырды.

Хич киме яманлык исләмизок биз,
Йөне, сәр, дөрәли бәри бу дүнйә,
Кә халат нәмүчин, нәмүчин бирден
Король умгаларна пейкам ченелйә?

Вагтал-вагтал ол газаның ичинде биширйән задындан чемче билен сусуп, оны үфлейәрди-де, тежрибели ашпез кимин дадып гөрйәрди. Ахыр соңы ол нахар тайяр болды хасап этди-де, гушагындакы түйдүги алып, оны үч гезек зогулдатды.

Уклап ятан адам оянды, бейлеки гапдалына өврүлди, кебедеги ковды ве даш-төверегине гаранжаклады.

— Сен нәме зогулдадярсың, гардаш? Нәме нахар вагты болайдымы? — дийип, ол сорады.

— Хава, самсык, нахар вагты болды — дийип, ашпез жогап берди. — Йөне нахарың кейпи ёк-да, эльсиз хем чөрексиз нахар-да. Хәзир гөк токайың гызыгы ёк. Бир махаллар велин шу ерлерде оңат адам ягышдан-совукдан горкман, эдил архиепископ ялы яшап билйәрди, оңа чөрегем, эль хем етерликди. Эмма инди велин адамзат йүрегинде эдерменлик оды өчүпдир. Бу хемме киши үчин ар алян Жон болса, алла бизи өз пенасында сакласын, йөне бир гарга үркүзен гарантгы.

— Сен ийип-ичип, гарныңы доюрмакдан башга зады биленок, Лоулесс. Ховлукма, оңат заманалар ене-де гелер — дийип, онуң гүррүңдеши жогап берди.

— Мен чагалыгымдан бәри оңат заманалара гарашып йөрүн — дийип, ашпез айтды.— Мен францискан монахы хем болдум, королың пейкамчысы хем болдум, деңизчи болуп шор деңизде-де йүздүм, гөк токайда яшамак, короллык сугунлары авламак хем маңа миессер болды. Ери, мен нә дережә етдим? Хич! Мен нәхак монастырда галмандырын. Игумен Жон хемме киши үчин ар алян Жондан хас абрайлы... Меръем энеден ант ичйәрин. Хон-ха, оларам гелйәр.

Мейданчаның четинде бири-бириниң ызындан дешлек, сагдын йигитлер пейда болдулар. Оларың хер бириниң элинде

сыгыр шахындан эдилен нахар габы барды, олар шол гаплары билен газандан чорба сусярдылар-да, отуң үстүнде отурып ийип йәрдилер. Оларың гейимлери-де яраглары-да дүрли-дүрлүди: кәсиниң эгни ярамаз матадан тикилен көйнеклиди, оларың әхли ярагы-да пычак билен көне яйдан ыбаратды, бейлекилериң барып ятан токай беземенлериди: оларың папаклары билен келтекчелери гөк мавутданды, пейкамлары елеклиди, гушакларындан түйдүк салланып дурды, биллеринде гылычдыр гама барды. Олар өрән ачдылар, шонуң үчинем геплемезекдилер, хүңүрдешип саламлашярдылар-да, ачгөзлүлик билен эте япышярдылар.

Бирденкә гырымсы агачларың арасында шадыян сеслер пейда болуп, носилка гөтерип гелйән бәш адам мейданча чыкан махалында бу ере эййәм йигрими адам дагы йыгнаныпды. Сачындан ак гирен, йүзи гүне янып гаралан дешлек хем омузлак адам өңден йөрәп гелйәрди. Онуң шу ерде серкердедигини аңмак кын дәлди: омзунда пейкамы, элинде ябасы барды.

— Огланлар! Шадыян достларым! — дийип, ол гыгырды. — Сиз бу ерде тапанҗаңызы ийип, ярым ач-ярым док яшадыңыз! Эмма мен сизе: гайрат эдиң бизе ене-де багт гүлүп бакар диййәрдим. Эмма ол йылгырып башлады. Ынха багтың илкинҗи векили — оңат эль!

Онсоң, макуллайҗы галмагал астында носилканы гөтерип гелйәнлер оны ерде гойдулар, онуң үстүнде уллакан челек бар экени.

— Ховлукмаң, огланлар — дийип, яңкы адам сөзүни довам этдирди. — Бизе иш гарашяр. Гайыклы гечелгәниң янына пейкамчыларың отряды гелди. Оларың эгнинде мавы золаклы гызыл эшик бар, оларың хеммеси бизиң үчин нышана, оларың хеммеси бизиң пейкамларымызың нәхилидигини гөрерлер, оларың екеҗеси-де токайың ичинден дири гечмез! Биз бу ерде, элли адам, бизиң хер биримизе ёвуз сүтем эдилди: биримизиң ерини элинден алдылар, бейлекимизиң достуны өлдүрдилер, биримизиң намысына дегдилер, бейлекимизи мүлкүнден ковдулар! Бизиң хеммәмиз сүтем чекдик! Ким бизе сүтем этди? Сэр Дэниэл, кераматлы хачдан ант ичйәрин! Инди биз онуң өз элимизден алан затларыны аркайын уланып йөрмегине, бизиң өйлеримизи эеләп отурмагына, ерлеримизи экмегине, өкүзлеримизиң этини иймегине ёл берерисми? Ек, ёл бермерис! Оңа канун арка дуряр, судьяларың чыкарян карарлары хемише онуң тарапында. Эмма шол карарларың дерегине мен оңа шейле бир оңат совгат тайярладым велин, ол муны аланда хезил эдәйсе герек!

Ашпез Лоулесс эййәм икинҗи гезек шахы долдурып эль ичйәрди, ол мисли ораторы гутлаян ялы эдип, шахы ёкарык гөтерди-де:

— Мастер Эллис, сиз диңе ар алмак барада алада эдйәрсиңиз — дийди. — Хава, бу сизе мынасып иш. Эмма менде, сизиң

гөк токайлы шу гарып доганыңызда хич вагт ерем, достам болманды, шонуң үчинем мениң гынанян задым ёк, мен кичижик адам, шол себәпли ар алмак барада дәл-де, газанч этмек хакында пикир эдйәрин. Мен дүнйәде иң оңат жүпүне дүшүрилип алнан ардан гымматлы алтын билен бир мешик канар чакырыны говы гөрйәрин!

— Лоулесс, Мот галасына гайдып бармак үчин сэр Дэниэл токайың ичинден гечмели болар — дийип, ол жогап берди.— Шу ёлуң оңа хер хили сөвешденем гыммат душмеги үчин биз алада эдерис. Онуң улы мертебели достларының хеммеси урушда еңилди, инди оңа хич ким көмек бермез. Биз шу мекир гарры тилкиниң дашыны габарыс ве оны хеләк эдерис. Бу өрән яглы олжа болар! Ол бизиң хеммәмизе нахар болар.

— Мен шейле нахарлары көп ийдим — дийип, Лоулесс айтды. — Эмма олары тайярламак аңсат иш дәл, элиңи оңа якаймагың мүмкиндир, гадырлы мастер Эллис. Биз шол яглы нахара гарашып йөркәк нәме иш эдйәрис? Биз гара пейкамлар ясаярыс, гошгужыклар дүзйәрис, тәмиз совужак сув ичйәрис — өрән якымлы ичги.

— Сен ынамдар адам дәл, Уилл Лоулесс. Сенден хенизем монастырь аммарының ысы гелип дур. Ачгөзлүлик сени хеләк эдер — дийип, Эллис жогап берди. — Биз Эппльярдың йигрими фунтуны алдык. Биз өтен гиже чапарың еди марка пулуны алдык. Үч гүн озал тәжириң элли маркасыны алдык...

— Шу гүн болса мен Холивудың голайында дога сатян чишиги сакладым. Ынха онуң гапжыгы — дийип, йигитлериң бири айтды.

Эллис гапжыгың ичиндәки пулы санап гөрди-де:

— Йүз шиллинг! — дийип хүмүрдеди. — Акмак, ол пулуның көпүсини хөкман көвшүниң ичинде гизлейәндир я-да башлыгының ишлигиниң арасына тикйәндир ахыры. Сен шинди бәбек, Том Кьюкоу, олжаны сыпдырыпсың.

Хер нәме дийсе-де, Эллис ол гапжыгы өз жубүсине салды. Ол ябасына даянып дуршуна өз ёлдашларыны сынлаярды. Олар сугун гайнатмасыны небсевүрлик билен ийип, ызындан эль ичйәрдилер. Бу гүн хезилликди, оларың иши шовуна дүшүпди, эмма иш олары ховлукдырярды: ховулхара иймели болярды. Кәбирлери нахардан доюп, отуң үстүнде гышардылар-да, деррев укладылар, бейлекилери янрашып отырдылар я-да ярагларыны бежерйәрдилер. Бир шадыян йигит болса эльден долы шахы ёкарык гөтерди-де, айдыма башлады.

Токай саясында, эркинлик, язда
Не оңат бор экен ысы шараның.
Сугун уруп, оңам билеже ийсең,
Болуп арасында досты-яраның.

Ягыш-ягмыр, совук гиже-де болар,
Гысга гыш гүнлернем гөрмек башында.
Терк эт шагалаңы, долан өйүңе,
Отур яза ченли одуң башында.

Огланлар диңләп ятырдылар. Ричард арбалетини элине алды-да, онуң киршини чекмек үчин демир гаңырчагыны тайяр тутуп дурды. Олар гозганмага-да милт эдип билмейәрдилер, токай дурмушының шу сахнасы мисли театрдакы ялы болуп, оларың гөзлериниң өңүнде болуп гечди. Эмма шол вагт бирден аракесме болайды. Пежиң узын турбасы оларың дик үстлеринде сомалып дурды. Йити шуввулды эшидилди, бир зат түрба дегди ве дөвлен пейкамың бөлеклери огланларың янына гачды. Кимдир бири узакдан пейкам атып, турбаның ёкары ужуны урды — бу белки, огланларың гөрен сосна агажының үстүндәки гаравулыдыр.

Мэтчемювашжа сесленди; хатда Дик хем тисгинип, гаңырчагыны элинден гачырды. Эмма мейданчада отуран адамлары бу пейкам горкузмады: шол пейкам олар үчин гарашылып отурылан дуйдурышды. Оларың хеммеси бирден аяга галып, гушакларыны чекишдирдилер, яйларың киршини барлашдырдылар, гылычлары билен гамаларыны гынындан согурдылар. Эллис элини галдырды, онуң кешби газаплы хем дызмачды, гүне гаралан йүзүнде гөзлериниң агы ялдырап гөрүнйәрди.

— Огланлар, сизиң хеммәңиз өз ишиңизи билйәрсиңиз — дийип, ол айтды. — Гой, оларың екежеси-де бизиң элимизден дири сыпмасын! Эппльярд нахарың өңүнден ичилен бир овурт шерапды, хэзир болса нахар башланяр. Мен үч адам үчин ар алмалы: Гарри Шелтон үчин, Саймон Мелмсбери үчин, онсоң... — дийип, ол юмругыны дөшүне урды-да: — Эллис Дэкуорт үчин! Асмандан ант ичйәрин, ар аларын! — дийди.

Гаты ылганы үчин йүзи дым гызыл болан бир адам гырымсы агачларың арасындан гечип мейданча чыкды.

— Бу сэр Дэниэл дэл! — дийип, ол хашлап айтды. — Оларың бары еди адам. Пейкам сизе етдими?

— Етди — дийип, Эллис жогап берди.

— Йчигар! Мен нахар эдинмэге-де етишмен — дийип, ылгап гелен адам кэйинди.

Екеже минутың ичинде «Гара пейкам» шайкасы юмрулан өйүң өңүндәки мейданчаны ташлап гитди, олардан галан зат диңе газан, сөнүп барян от хем агачдакы сугун этиди.

V бап

РЕХИМСИЗ АВЧЫЛАР

Барха узаклашян аяк сеслери елиң шуввулдысына сиңип гидйәнчә огланлар гозганмадылар. Аяк сеслериниң гелмеси галандан соң олар зордан турдулар, чүнки ынжалыксыз ягдайда көп ятанлары үчин аяклары гуршуп гидипди, онсоң юмрулан өйден чыкып, сүтүниң үстүнден йөрэп гарымдан гечдилер. Мэтчем Дикиң гачыран гаңырчагыны элинде саклап өңден йөрэп

барярды, Дик болса арбалетини гөтерип онуң ызындан йөрейәрди.

— Йөр, инди Холивуда гидели — дийип, Мэтчем айтды.

— Холивуда? — дийип, Дик геңирленди.— Оңат адамлары өлдүрҗек болярларка Холивуда гидип болармы? Ёк, мен Холивуда гитмен. Гой, мени асайсынлар, Җон!

— Сен инди мени ташлап өтэгитҗекми? — дийип, Мэтчем сорады.

— Элбетде ташларын — дийип, Дик җогап берди.— Эгер мен олара өңүнден хабар эдип билмесем, өзүмем шолар билен биле өлерин. Бүтин өмрүми биле яшан адамларымы ховплы пурсатда хи-де ташлап билеринми? Элбетде билмен. Хакы маңа арбалетимиң гаңырчагыны бер.

Эмма Мэтчем гаңырчагы бермекчи дэлди.

— Дик, сен мени аман-саг Холивуда элтерин дийип, эхли кераматлылардан ант ичипдиң. Сен антыңдан дэнэйҗекми? Сен мени ташлап өтэгитҗекми, эхтиялан? — дийип, Мэтчем айтды.

— Мен чыным билен ант ичипдим ве оны ерине-де етирмекчидим — дийип, Дик җогап берди.— Эмма өзүң бир середип гөр, Җон, ягдай нэхили үйтгеди дуруберди. Диңе шол адамлара хабар етирмэге, эгер миессер болса, биле атышмага ругсат бер. Ине шонда мениң намысым пэк болар, мен сени Холивуда элтерин ве берен сөзүмде тапыларын.

— Сен мениң үстүмден гүлйэрсиң! — дийип, Мэтчем гаршы чыкды.— Сениң көмек берҗек адамларың мени хелэк этмек үчин ызымдан ковуп гелйэрлер.

Дик еңсесини гашады.

— Алаҗым ёк, Җон — дийип, ол айтды.— Мен башга хили эдип билҗек дэл. Эгер мениң еримде өзүң болан болсаң нэдердиң? Саңа улы бир ховп гарашып дуранок, олара болса өлүм гарашяр. Өлүм! — дийип, ол гайталады. Бу хакда пикир эт! Сен нэдип мени эглемэге милт эдйэрсиң? Мениң гаңырчагымы бер. Олары өлдүрерлер ахыры!

— Ричард Шелтон, эйсем сен инди сэр Дэниэлиң тарапында сөвешмекчи боляңмы? — дийип, Мэтчем онуң йүзүне диканлап серетди.— Нэме сениң гулагың гапыкмы? Сен нэме Эллисиң айдан сөзлерини эшитмедиңми? Я-да сен өз хоссарларыңы шол адамлар тарапындан өлдирилен какаңы хорматлаңокмы? Ол «Гарри Шелтон» дийди; сэр Гарри Шелтон сениң какаң ахыры, бу болса асманда гүнүң барлыгының хакыкатдыгы ялы хакыкатдыр.

— Нэме, мен шол огруларың гепине ынанандыр өйтдүңми? — дийип, Дик гыгырды.

— Сениң атаңың өлдүрилмеги барада мен эййэм көп затлар эшитдим,— дийип, Мэтчем айтды,— оны сэр Дэниэлиң өлдүрендиги хемме кишэ эшгэр. Ол эхтиялланлык билен оны өлдүрди. Ол хут өз өйүнде бигүнэ ган дөкди. Шол өлүм үчин асман

ар алынмагыны ислейәр! Сен, өлдүрилениң оглы, өзүңем гаты хора көмеге гидйәрсиң!

— Жон! Мен хич зат билемок...— дийип, Дик гыгырды.— Белки, бу затларың хеммеси шейле хем боландыр. Мен муны нирeден билейин? Ине, өзүң пикир эдип гөр: сэр Дэниэл мени идедип етишдирди, мен онуң адамлары билен ойнадым, ав авладым, шунуң ялы ховплы пурсатда болса мен олары ташлаярын! Эгер мен олары ташласам, бинамыс болдугым болар! Ёк, Жон, сен менден оны хайыш эдип дурмарсың, сен мениң бинамыс боланымы гөрмек ислейән дәлсиң.

— Ханы онда какаңа нәме дийжек, Дик? — дийип, Мэтчем бирнеме янберйән ялы болуп айтды.— Атаңа нәме дийжек? Мениң үчин ичен антыңы нәтжек? Сен ант ичендe әхли керамaтлылары шаятлыга чагырыпдың ахыры.

— Какам хакда нәме диймели? — дийип, Шелтон сесленди.— Какам маңа өзүмизиңкилере көмеге гитмеги буйрарды. Эгер оны сэр Дэниэлиң өлдүренлиги чын болса, онда пурсаты геленде, ине, шу гол сэр Дэниэли өлдүрер! Эмма хәзир велин сэр Дэниэлиң үстүне ховп абаныпдур. Мерхеметли Жон. Мениң өз адамларымы, саңа хич хили яманлык этмедик адамлары халас этмек үчин, өз намысымы халас этмек үчин сен мени ант боржумдан азат эдерсиң.

— Дик, мен сени ант боржундан азат эдеринми! Хич хачан! Эгер сен мени ташлап гитсең, сен әхтиялан, мен муны хеммелере аян эдерин — дийип, Мэтчем жогап берди.

— Мениң сабыр-такадым галмады. Мениң гаңырчагымы бер! Әбер! — дийип, Дик айтды.

— Бержек дәл. Мен сени өз эрк-ислегиң гаршысына халас эдерин — дийип, Мэтчем айтды.

— Бержек дәлми? — дийип, Дик гыгырды. — Мен сени бермәге межбур эдерин!

— Сынанып бир гөр! — дийип, Мэтчем жогап берди.

Олар бири-бириниң үстүне бөкәйжек болшуп, йүзлерине чиңеришип дурдылар. Ахыры Дик топулды. Мэтчем бир гапдала совлуп, ызына өврүлди-де, өкжәни гөтерди, эмма Дик ики бөкенде онуң ызындан етди, гаңырчагы әлинден ганрып алды, дөзүмли тутуп, оны ере йыкды-да, юмругыны гезеди; онуң йүзи чым гызыл болупды ве газаплыды. Мэтчем йүзүни ере берип ятырды ве гаршылык гөркезжек хем болмаярды.

Дик арбалетиң киршини чекди.

— Мен сениң гөзүңе гөркезерин! Ант ичдимми я-да ичмедимми, мениң үчин тапавуды ёк — дийип, ол газаплы гыгырярды.

Ол ызына өврүлди-де, ылгап гитди. Мэтчем деррев аяга галды-да, онуң ызындан ылгады.

— Саңа нәме герек? — дийип, Дик гыгырып аяк чекди.— Сен нәме үчин мениң ызымдан ылгап гелйәрсиң? Гал!

— Мен ислән тарапыма ылгаярын. Бу ерде, токайда мен азат — диййип, Мэтчем жогап берди.

— Ёк, сен галарсың, Мерьем энеден ант ичйәрин! — диййип, Дик арбалетини гезэп айтды.

— Вах, гөр, сен нәхили батыр экениң! Ме, ат! — диййип, Мэтчем айтды.

Дик утаныл арбалетини ашак саллады.

— Гулак ас, сен маңа эййәм яманлык барыны этдиң. Гит. Оңатлык билен гит. Ёгсам мен сени ковмага межбур боларын.

— Ислэниңи эт, сен гүйчли. Ковсаң ковубер. Эмма мен сенден галмарын, Дик. Сен мени диңе гүйч билен ковуп билерсиң — диййип, Мэтчем айтды.

Дик зордан сакланярды. Бичәре адамы өлдүрип өтәгитмәге онуң выжданы чатмаярды. Эмма ол өз ёлдашындан, үстесине-де инди өзүниң ынанмаян ёлдашындан сыпмак үчин башга үсул тапып билжек дәлди.

— Гөрйән велин, сен акылыңдан азашыпсың өйдйән! Акмак, мен сениң душманларың янына барярын ахыры! — диййип, ол азгырылды.

— Маңа тапавуды ёк, Дик — диййип, Мэтчем жогап берди. — Эгер сениң кысматың өлүм болса, мөнем сениң билен биле өлерин. Эгер сениң кысматың сени зындана элтсе, азатлыкда гезенимден сениң билен биле зынданда отураным мениң үчин хас говы болар.

— Ери, боляр-да — диййип, Дик сеслэнди. — Сениң билен янкалашып дурмага мениң вагтым ёк. Йөр, ызыма дүш. Эмма велин, билип гой, эгер сен маңа хайсыдыр бир хиле гурайсаң, мен саңа рехим этмерин. Пейкамы ичинден гечирерин.

Шу сөзлери айдып, Дик ызына өврүлди-де, эсерденлик билен төверегине гаранжаклап, гүр агачларың арасына сиңип гитди. Ол чеп тарапда гүр дрок билен кичеңрәк депәниң бардыгыны гөрди, депәниң гершинде сосна агачлары гаралып отырдылар.

«Шу ерден маңа хемме зат гөрнер» — диййип, ол ойланды-да, верескк бүтен ачык мейданча билен япы ёкары дырмашып үграды.

Ол бирнәче ярд гечип-гечмәнкә, бирден Мэтчем онуң элинден япышып, узакдан гөрүнйән бир затлары оңа гөркезди. Депәниң гүндогар гапдалында гиң жүлге узалып гидйәрди, ондакы версек шинди гүлүни дөкмәндир, шоңа гөрә-де ол послан галкана меңзейәрди, шонуң йүзүнде болса гара тегмиллер ялы болуп вязь агачлары отырдылар. Эгни гөк келтекчели он саны адам япы ёкарык дырмашып барярды. Эллис Дэкуортың хут өзи оларың өңүне дүшүп барярды. Онуң гөтерип барян ябагындан оны танамак кын дәлди. Олар бири-бириниң ызындан япының гершине чыкып, гөк асманың йүзүнде сомалып гөрүнйәрдилер-де, гершиң аңырсына эңип, гөзден йитйәрдилер.

Дик мылайымлык билен Мэтчемиң йүзүне серетди.

— Диймек, сен маңа вепалы-да, Жон? — дийип, ол сорады.— Сен душманларымың тарапындасың өйдүп, мен пикир эдипдим.

Мэтчем аглады.

— Ери, бу нәме болдугы? — дийип, Дик гепиргенди.— Пыгамберлер бизи ялкаверсинлер! Мен саңа бары-ёгы екеже сөз айтдым велин, сен мөңңүрмәге башлабердиң.

— Сен мениң эндам-җаныны зерзав этдиң! Сен мени ере пылчап урдуң, шонда мениң эндам-җаным зерзав болды. Сен горкак, гүйҗүң өкделигинден пейдаланярсың! — дийип, Мэтчем гөз яш дөкүп айтды.

— Бидерек янрамасаңа! — дийип, Дик азгырылды.— Мениң гаңырчагымы бермезлиге хакың бармы нәме? Мен сени мазалыҗа енчмелидим. Мениң билен гитҗек болсаң, маңа гулак ас ахырын. Ери, боляр-да, гидели!

Мэтчем гидениниң говудыгыны я-да галанының говудыгыны биленокды, ол япа дырмашып барян Дикиң бир гезек хем ызына гарамандыгыны гөрүп, онуң ызындан ылгады. Эмма япы өрән бейикди ве чаркандакды, шонуң үчинем ковга дүшен сугун ялы, деми-демине етмейән Мэтчем эп-эсли өңе гиден Дикиң ызындан етип, сесини чыкарман, онуң янында сүйненде ол эййәм депәниң гершиндәки сосна агачларының астындакы гүр өсен дрокуң арасында ятырды.

Ашакда, гиң җүлгәниң гырасында Тэнстолл обасындан деряның гечелгесине барян ёда япашак эңип гайдярды. Бу басгыланып демрикдирилен оңат ёдады, шонуң үчинем оны башдан-аяк оңат сынламак болҗакды. Ёданың якасындакы гүр токай кә ерде онуң эдил үстүне абанярды, кә ерде болса эп-эсли ачылярды. Токайың ёда хас якынлашян ерлеринде дузак гурлуп билинҗекди. Узакдан гелйән еди адамың полат шлёмы гүне ялпылдап гөрүнйәрди, кәмахал агачларың селчеңлейән ерлеринде болса, сэр Дэниэлиң буйругыны ерине етирмек үчин ат салып гелйән Сэлдэн билен онуң нөкерлерини сайгармак болярды. Бирнеме говшашан ел хенизем агачлары ыралаярды, эгер шол гелйән атлыларың арасында мерхум Эппльярд болаян болса, белки, ол болушларына сын эдип, өзлерине нәхили ховпуң гарашяндыгыны аңса-да аңарды.

— Олар эййәм токайың җүммүшине аралашыпдырлар — дийип, Дик пышырдады.— Инди олар өзлерини халас этмек үчин ызларына доланман, өңе окдурылмалы боларлар. Ортасына пессеҗик сөвүт битен шол ада меңзеш мейданчаны гөрйәңми? Шол ерде олар ховпдан узакда болардылар. Олар шол ере етенлеринде, олары хабардар этмек үчин, мен пейкам атарын. Эмма умыт аз: олар бары-ёгы еди адам, үстесине-де оларың ярагларыарбалет дәл-де, йөнекей яй. Арбалет мыдама яйдан үстүн чыкяр, Жон.

Йөне велин, Сэлдэн үстлерине абанан ховп барада шүбхе-де этмән, өз нөкерлери билен ат салып, ёданы сырып гелйәрди

ве огланларың букулып ятан ерине барха якынлашярды. Бир гезек олар атларының башыны чекип, бир ере үйшдүлер-де, нәмедир бир зада диңширгешип дурдулар. Эмма оларың үнсүни чекен зат өрән узакда болуп гечйән вакаларың сеси болара чемели, вагтал-вагтал ел узакда бир ерде улы сөвешиң гидйәндигине шаятлык эдйән гүңлеч топ гүммүрдисини шу ерлере-де алып гелйәрди. Бу ерде ойланара зат көпди. Эгер топларың гүммүрдиси Тэнстолл токайында эшидилип башлан болса, диймек, сөвеш гүндогара сүйшүпдир, ягны багт сэр Дэниэлден ве Гызыл Бэгүлүң[1] лордларындан йүз дөндерипдир.

Ине, онсоң кичижик отряд ене-де уградыве тиз вагтдан соң, гүр өсен верескли мейданча етди, шу ерде токайың инсиз золагы мейданчаның ичине сүсңәп гирйәрди ве ёданың алкымына барярды. Атлылар шол ере якын баранларында хованың йүзүнде пейкам гайды. Атлыларың бири голларыны галгатды, онуң аты бүдреди ве оларың икиси-де ере тогаланып гитди. Шонда олар шейле бир гаты гыгырышдылар велин, оларың сеси байрың гершинде ятан огланларың гулагына-да етди. Үркен атлар чарпая галдылар. Эсгерлериң бири ховлукмач атдан дүшмәге дурды. Икинжи пейкам ховада гайып, гиң айлав эдип гечди. Икинжи атлы йыкылып, тозана гарылды. Атдан дүшжек болан эсгер жылавы элинден сыпдырды велин, ат онуң үзеңңә илишен аягындан сүйрәп, келлесини даша уруп, тойнаклары билен депеләп алып гачды. Галан дөрдуси икә бөлүнди, «оларың бири гаты гыгырып ыза, деря гечелгесине тарап гачды, бейлеки үчүси болса жылавы гойберип өңе, Тэнстолла тарап ат салды. Хер бир агажың еңсесинден олара пейкам атылярды. Басым ене бир ат йыкылды, эмма онуң үстүндәки деррев турды, оны пейкам йыкянча бичәре ёлдашларының ызындан ылгады. Ене бир адам билен бир ат йыкылды. Бүтин отряддан диңе бир адам абат галды, эмма онуң хем аты ёкды. Эесиз галан уч саны зәхреси ярылан атың тойнакларының гүпүрдиси узакда йитип гитди.

Шол вагтың ичинде хүжүм эдйәнлериң екежеси-де букудан чыкмады. Еданың угрунда онда-мунда ажал ховпундан урнуп ятан адамлар билен атлар гөрүнйәрди. Эмма душманларың рехими инмейәрди. Олары эжирден дындармак үчин екеже адам хем букудан чыкмады.

Дири галан адам нәме этжегини билмән, өлен атының янында сомалып дурды. Ахыры ол өзүни дүрсәп, ёда билен йөрәп гитди ве басым ортада мисли ада ялы болуп отуран чогдам агач битен мейданча етди. Инди ол огланларың букулып ятан еринден бары-ёгы бәш йүз ярд узаклыкдады. Онуң ажала гарашып ховсала билен төверегине гаранжаклаяндыгыны огланлар гөрүп ятырдылар. Эмма оңа хич ким дегмейәрди, шонуң үчинем кем-кемден ол өзүни эле алып гайратланды.

[1] Ягны Ланкастерлериң тарапдарларындан.

Бирден ол яйыны омзундан алып, киршини чекди. Дик оны эллериниң херекетинден танады: ол Сэлдэнди.

Гаршылык гөркезмек үчин эдилен бу сынанышыга бүтин токай батлы гүлки билен жогап берди. Шу рехимсиз ве ерликсиз шатлыга азындан йигрими адам дагы гатнашян болара чемели. Бир пейкам Сэлдэниң омзуның үстүнден шувлап гечди. Ол тисгинип бир гапдала бөкди. Башга бир пейкам онуң өн янына санжылды. Ол агажың сүтүнининң еңсесине букулды. Эдил Сэлдэниң маңлайындан чененең ялы болуп гөрнен үчүнжи пейкам онуң бейле янына барып дүшди. Онсоң ене-де гүлки сеси эшидилди, ол батлы яңланып, токайың ичине яйрап гитди.

Шол заманларда өлдүрилжек өкүзи гижжелэп хорлайышлары ялы, хүжүм эдйэнлериң хем бу бичэрэни кейпине хорлаяндыклары гөрнүп дурды. Сөвеш бирейиэм гутарыпды. Токай йигитлериниң бири эйиэм ёда чыкып, атылан пейкамлары аркайын чөплэп йөрди, бейлекилери болса өзлери ялы адамың эжирине гуванып гүлйэрдилер.

Өзүни гижжелейэндиклерине Сэлдэн дүшүнди. Ол газаплы гыгырып, кеманының киршини дартды-да, гырымсы агачларың арасына чен билен атып гойберди. Онуң атан окы шовлы болды. Кимдир бири агыра чыдаман гыгырды. Сэлдэн кеманы ташлады-да, япа дырмашып, Дик билен Мэтчемиң букуп ятан ерине тарап аягалдыгына ылгады.

«Гара пейкам» шайкасының адамлары инди оңа гөни ченэп пейкам атмага башладылар. Эмма токай йигитлери гич гозгандылар. Инди олар гүне гаршы атмалы болярдылар. Сэлдэн гачып барярка бирден чепе, бирденем сага совлуп, сапалак атярды, олара нышана алмага мүмкинчилик бермежек болуп чалышярды. Ол өзүниң япы ёкары тарапа гачмагы билен оларың эхли планыны бозупды: ёданың шол тарапында Сэлдэниң я-ха өлдүрен, я-да яралан адамсындан башга душманың екеже атыжысы хем ёкды. Шайка алжыран болара чемели. Кимдир бири үч гезек сыгырды, онсоң ене ики гезек сыгырды. Узакдан жогап сыкылыгы эшидилди. Бүтин токайың ичи аяк сеси билен чыбыкларын шатырдысындан долды. Үркүзилен сугун бөкүп мейданча чыкды, бир аягыны галдырып, хованы ысыргады-да, ене токайың ичинде йитип гитди.

Сэлдэн ики яна сапалак атып, гачып барярды. Онуң ызындан пейкам ягдырылярды, эмма оларың бири хем оңа дегмейэрди. Оңа көмек этмек үчин Дик хем өз арбалетини тайяр тутуп дурды. Хатда Мэтчем хем өзүниң сэр Дэниэле болан йигренжини унудып, бичэре гачгага түйс йүрекден райдашлык билдирйэрди. Огланларың икисининем йүреги гүрсүлдэп урярды.

Сэлдэн олардан бары-ёгы элли ярд узаклыкдака бирден оңа ок дегди велин, гөргүли йыкылды. Эмма ол деррев ене-де аяк үстүне галды, йөне велин, инди ол хер эдимде энтиреклэп гидйэрди ве мисли көр ялы башга тарапа гачмага башлады.

Дик бөкүп турды-да, эллерини галгадып:

— Бәрик! Бәрик ылга! Биз саңа көмек эдерис! Ылга! Ылга! — дийип гыгырды.

Эмма икинжи пейкам онуң ягырнысындан деги, совудының чапразларының арасындан геңип, келтекчесини парран дешди велин, ол эдил чапылан балдак ялы ере язылып гитди.

— Бичәре! — дийип, Мэтчем эллерини галгадып, ах чекди.

Дик болса мисли доңан ялы болуп галды. Ол атыжылар үчин маяч нышана болуп, байрың гершинде өрбоюна сомалып дурды.

Мегерем, оны хаял этмән өлдүрердилер, чүнки газаба мүнен хем-де өзлеринденем еңседе Дикиң гөрүнмегине хайран галан токай галтаманлары хич зады гайгыржак дәлдилер, эмма бирденкә гаты якында бир ерде Эллис Дэкуортың гүңлеч сеси яңланды.

— Дурун! — дийип, ол гыгырды.— Атаймаң! Оны дири тутуң! Бу Шелтон, Гарриниң оглы.

Ол бирнәче гезек чиркин сыгырды, онсоң токайың хемме еринден сыкылык билен оңа жогап бердилер. Хемме киши үчин ар алян Жон үчин сыкылык харбы сурнайың орнуны тутян болара чемели, ол сыкылык үсти билен өз буйрукларыны берйәрди.

— Болмады! Биз эле дүшдүк... Гачалы, Жон, гачалы! — дийип, Дик айтды.

Ине онсоң олар байрың гершинде өсүп отуран яшажык сосна агачларының арасы билен ылгашып гитдилер.

VI бап

ГҮНҮҢ АХЫРЫ

Хакыкатдан хем олар үчин гачмалы пурсат гелипди. «Гара пейкам» шайкасының адамлары токайың чар тарапындан чозуп, байра тарап окдурылыпдылар. Оларың хас йындамлары билен ачык мейданың үстүнден ылганлары бейлекилерден эп-эсли озуп, эййәм огланларың дуран ерине якын гелипдилер, ызракда галанлары болса огланларың гачып гитмегине ёл бермез ялы, байрың даш-төверегини габап алмак үчин кәллериң ичи билен кимси сага, кимси чепе ылгады.

Дик голайдакы белент дубларың токайына тарап окдурылды. Шол ерде, дубларың ашагында топрак гатыды ве аягын гырымсы чөп-чалама чолашмаярды. Олар чалт ылгаярдылар, чүнки олар мыдама эңашак окдурылып барярдылар. Дублар гутарды велин, оларың өңүнде гиң мейданча пейда болды, эмма Дик чепе совлуп, онуң дашындан айланып ылгады. Индики ачык мейданча етенлеринде ол ене-де чепден айланып гечди. Ине шейлелик билен огланлар бирнәче гезек чеп гапдала

совлуп барышларына ёла хем өзлериниң ики сагат мундан озал йүзүп гечен деряларына тарап ылгап гитдилер, олары ковалаянларың аглаба көпүси болса бүтинлей башга тарапа, Тэнстолл обасына тарап хайдадылар.

Огланлар демлерини дүрсемек үчин аяк чекдилер. Ковгучылардан сес-үйн эшидилмейәрди. Дик гулагыны ере берип диң салды, эмма хич зат эшидип билмеди; йөне велин гулагыңа ынам эдәймек хем кынды, чүнки пүр-япраклары шагырдадып дуран ел сес эшитдирер ялы дәлди.

— Өңе! — дийип, Дик айтды.

Олар гаты ядапдылар, Мэтчемиң агырылы аягы соркулдаярды, шейле болса-да, олар җанларына дөзүп, өңе ылгаярдылар.

Олар белент агачларың гүр ерине ылгап гирдилер. Гүр шахалар эдил гүммез ялы болуп, оларың үстүни өртүп дурды. Олар мисли көп сүтүнли ыбадатхана гирен ялыды. Бу ерде кәмахал тикенекли гырымсы агачлар пәсгел берйән хем болса, ылгамак аңсатды.

Ине ахыры токай селчеңледи ве даш-төверек бирнеме ягтылды.

— Дур! — дийип, кимдир бири гыгырды.

Олар өзлериниң элли фут өң янларында ёгын сүтүнлериң арасында эгни гөк келтекчели, гаты ылганлыгы үчин хашлап дуран дешлек адамы гөрдүлер. Ол адам деррев яйына пейкам салды-да, олары нышана алды. Мэтчем чиркин гыгырып аяк чекди; эмма Дик эгленмеди, ол гамасыны гыныдан согруп токай галтаманының үстүне топулды. Белки, галтаман хүҗүмиң шейле гайдувсызлыгындан алҗырандыр я-да оңа атмак гадаган эдилендир, белли дәл, хер ничик болса-да, гараз ол атмады. Дик онуң хәхини-мәхини бермән, алкымындан алды-да, ере йыкды. Онуң кеманы бир тарапа, пейкамы бейлеки тарапа зыңлып гитди. Ярагыны элинден гачыран галтаман гаршылык гөркезҗек болуп дызады, эмма гама ики гезек ховада ялпылдап ики гезек ашак инди. Ысгынсыз иңңилди чыкды... Дик өр боюна галды. Йүрегини гама паралан токай галтаманы отуң үстүнде гымылдаман ятырды.

— Өңе! — дийип, Дик гыгырды.

Ол ене-де ылгап гитди. Мэтчем зордан онуң ызына эерйәрди. Догрусыны айтсак, инди оларың икиси хем өрән хаял ылгаярды, хашлап зордан дем алярдылар. Мэтчемиң ичи санҗылап, башы айланярды, Дикиң аякларындан күнде асылан ялыды. Олар иң соңкы гүйчлерини җемләп, дурман ылгаярдылар.

Бирденкә токай гутарды дуруберди. Оларың өңүнде Райзингэмден Шорбә барян улы ёл узалып ятырды; онуң ики гапдалыны хем бейик токайың дивары габап дурды.

Дик аяк чекди. Бирденкә ол барха якынлашып гелйән гең сеси эшитди. Илкибада бу сес елиң шуввулдысына меңзейәрди. Соңра Дик шол шуввулдының арасында ат тойнакларының

гүпүрдисини анык эшитди. Ине онсоң ёлуң өврүминден яраглы атлыларың отряды чыкды, ол гөз ачып-юмасы салымың ичинде огланларың душундан гечип гитди-де, гөзден йитди. Атлылар бүтинлей битертип халда ат салып барярдылар — оларың ковгудан гачяндыклары әшгәр гөрнүп дурды, оларың бирентеги яралыды. Янлары билен үсти адамсыз, эерине ган деген атлар хем хайдашып барярдылар. Булар улы сөвешде дерби-дагын эдилен гошуның гачып барян галындысыды.

Шорби тарапа гечип гиден атларың тойнакларының сеси узакда йитип башлан махалында, бирден ене бир гачгак ёла чыкды — бу гезек онуң еке өзүди ве оңат безелен сөвеш лыбасына гөрә бу атлының белент мертебели адамдыгы билдирип дурды. Онуң ызындан гошуның йүк чекйән арабалары гөрүнди. Арабачылар ябылары газап билен сайгылаярдылар, ябылар болса говушгынсыз өңңүрдеклэп гелйәрдилер. Бу арабачылар гошун дерби-дагын эдилмезинден өң сөвеш мейданыны ташлап гачан болмага чемели. Эмма горкаклык олары халас этмеди. Олар огланларың деңине етип-етмәнкәлер, совуды чапык-чапык эдилен, гахар газапдан яңа йүзи чым-гызыл болан бир эсгер арабаларың ызындан етип, әпет гылыч билен арабачылары чапмага башлады. Арабачыларың бирентеги арабаларыны ташлап токая гачып гитди. Галанларыны болса ол намартлыклары үчин сөгүп, енчмегини довам этдирди.

Узакдан эшидилйән вагырды болса барха якынлашярды, елиң өвүсгини арабаларың такырдысыны, ат тойнакларының гүпүрдисини, адамларың гыкылыгыны узаклара әкидйәрди. Дерби-дагын эдилен гошуның мисли сил ялы болуп, ёла эңендиги әшгәр гөрнүп дурды.

Дик гашларыны чытды. Ол хут шу ёл билен тә өврүме ченли йөрәп, Холивуда тарап гитмекчиди, эмма инди ол башга ёл гөзлемели болды. Иң эрбеди хем ол граф Райзингәмиң байдакларыны танады ве Ланкастериң Гызыл Бәгүлиниң долы еңлише сезевар боландыгына дүшүнди. Сэр Дэниэл ланкастерчилере бирикмәге етишдимикә? Эйсем, инди ол хем дерби-дагын эдиләйдимикә? Ол хем шулар ялы гачярмыка? Я-да ол дөнүклиге йүз уруп, Йоркуң тарапына гечип, өзүниң ат-абрайыны масгара этдимикә? Бу хеммесинденем эрбет боларды.

— Йөр, гидели — дийип, Дик йүзүни чытып сесленди.

Шейдип ол токая тарап ызларына доланды. Гаты ядан Мэтчем онуң ызына дүшүп барярды.

Олар сеслерини чыкарман, токайың ичи билен гидип барярдылар. Гүн гижигипди. Гүн Кэттлиниң аңырсындакы жүлгә тарап ашак эңип барярды, агачларың чүр депелери гүнүң гызыл шөхлесине өвшүн атярды, көлегелер барха узалярды, хова чыглыды ве барха соваярды.

— Ичиңи якайын диен ялы иймәге-де задымыз ёк! — дийип, Дик аяк чекди.

Мэтчем өзүни ере гойберди-де, аглады.

— Ынха, сен агшам нахары үчин аглаярсың, эмма адамлары өлүмден халас этмели боланда велин, сен даш йүрек хем пархсыздың! — дийип, Дик кинаялы айтды.— Сениң выжданыңда еди адамың өмри бар, мастер Жон, мен муны хич вагт багышламарын!

— Выжданымдамы? — дийип, Мэтчем газаплы гыгырды.— Мениң выжданымдамы? Сениң гаманда болса адамың гызыл ганы бар! Сен ол бичәрәни нәме үчин өлдүрдиң? Ол кеманыны гезеди, эмма атмады. Ол сени өлдүрип билҗекди, эмма рехим этди! Горанмаян адамы өлдүрмек үчин ончаклы батырлык хем герек дәл ахыры.

Бейле кинаядан яңа Дик мисли доңан ялы болды.

— Мен оны баша-баш сөвешде өлдүрдим. Ол маңа кеман ченәнде мен онуң үстүне топулдым!

— Сен оны горкаклык билен өлдүрдиң — дийип, Мэтчем гаршы чыкды.— Сен гыкылыкчы хем өвүнҗең адам, мастер Дик! Сен өзүңден гүйчли болса чем гелениң өңүнде ики бүкүлерсиң! Сен ар алмагы башармаярсың! Сениң какаңың өлүми үчин ар алнанок, онуң бичәре рухы ар билен бидерек перваз уруп йөр. Ынха, эгер бир гүйч-гайратсыз, сөвешмеги оңармаян начар сениң билен дост болайса, онуң багты ятар.

Дик бу махал гахар-газапдан яңа шейле бир гөчгүнлиди велин, «начар» диен сөз хатда онуң үнсүни хем чекмеди.

— Бидерек айдярсың! — дийип, ол гыгырды.— Ислән ики адамыңы ал-да гөрәй, хөкман оларың бири гүйчлүрәк, бейлекиси гүйчсүзрәк болар. Гүйчли гүйчсүзи еңйәр, шейле хем болмалыдыр. Сени велин, мастер Мэтчем, сени кемер билен енчмек герек, чүнки сен гулак асаңок, ягшылыгы билеңок. Шонуң үчинем сени енҗерин!

Нәхили гахарланян болса-да пайхаслы сакланмагы башарян Дик кемерини чөзмәге дурды.

— Агшам нахарының дерегине ынха сениң алҗак задың — дийип, ол гахарлы сесленди.

Мэтчем агламасыны гойды, онуң йүзи чув-ак болды, эмма ол Дикиң йүзүне диканлап середйәрди ве еринден гозганмаярды. Дик кемерини галдырып өңе әдимледи. Эмма ол өз ёлдашының уллакан гөзлериниң назарындан, ядап солан йүзүниң өчүгси реңкинден хайыгып сакланды. Онуң өзүне ынамы гачды.

— Сен өзүңиң мамла дәлдигиңи боюн ал — дийип, ол өтүнч сораян ялы әхенде хүмүрдеди.

— Ёк, мен мамла — дийип, Мэтчем айтды.— Ур мени! Мен агсаярын, мен ядадым, мен саңа гаршылык гөркеземок... Мен саңа хич хили яманлык этмедим, мени ур ахыры, горкак!

Шу кинаялы сөзлери эшидип, Дик кемерини батлы галдырды. Эмма Мэтчем, горкудан яңа сандырап, шейле бир йыгрылды велин, ене-де урмага Дикиң гайраты чатмады дуруберди. Онуң кемерли голы ашак салланды, ол нәме этҗегини биленокды ве өзүниң гүлкүнч ягдайда галандыгыны дуйярды.

— Сени мерги алсын! — диййип, ол айтды.— Эгер сениң голларың гүйчсүз болса, дилиңи сакла ахыры! Гараз мен сени уруп билҗек дәл — гой, мени дардан асайсынлар!

Ол ене-де кемерини гушанды.

— Мен сени урҗак дәл, эмма сениң гүнәңи хем хич вагт гечмерин — диййип, Дик сөзүни довам этдирди.— Мен сени танамок. Сен мениң җенабымың душманы болсаң хем мен саңа өз ябымы, өз нахарымы бердим, сен велин маңа агачдан эдилен диййдиң! Сен маңа горкак хем өвүнҗең диййип төхмет атдың. Ек, мениң сабыр кәсәм долды. Инди мен гүйчсүз болмагың нәхили пейдалы экендигини билйәрин. Сен иң неҗис этмишлер этсеңем; хич ким саңа темми берип билмез, сен ховп астына дүшен адамың ярагыны огурлап билерсиң, эмма ол адам сенден өз ярагыны талап эдип билмез — сен шейле гүйчсүз бетбагт ахыры! Диймек, кимдир бири саңа найзасыны гезәп, мен бичәредирин диййип гыгырса, сен оңа өзүңи парранлатмага борчлы-да? Бидерек айдярсың! Самсык сөзлер!

— Хер нәме болса-да, сен мени урмаярсың — диййип, Мэтчем айтды.

— Сени җын урсун! — диййип, Дик җогап берди.— Сен ярамаз тербие алыпсың, йөне велин, сениң калбыңда бир оңат зат бар, сениң мени дерядан чыкараның хем хер зада дегйәр. Эмма мен индиден бейләк бу хакда ятлап йөрмек исләмок. Менем инди хут сең ялы, ягшылыгы билмейән адам болмагы йүрегиме дүвдүм. Эгер сен бу гиҗе я-да эртир ирден Холивуда етмекчи болян болсаң, онда биз алңасамалыдырыс.

Дикиң ене-де өңкүси ялы ачык гөвүнли боланлыгына гарамаздан, Мэтчем онуң этмишлериниң екеҗесини-де багышламады. Гаңырчагың үстүнде Дик билен терслешенини, токай галтаманының өлдүрилмегини, иң эрбеди хем урмак үчин кемер гезелмегини ятдан чыкараймак оңа аңсат дүшмейәрди.

— Эдеплилик хатырасы үчин мен саңа таңры ялкасын айдярын — диййип, Мэтчем айтды.— Эмма мен сенсиз хем ёлумы тапсам герек, мерхеметли мастер Шелтон. Токай гиң. Сен өз ёлуң билен гидибер, менем өз ёлум билен гидерин. Мен саңа миннетдар. Сен мени нахарладың ве көп несихат бердиң. Габады геленде менем оны ериңе саларын. Ёлуң ак болсун!

— Бар, җәхеннеме гит! — диййип, Дик гыгырды.— Җынлар ёлдашың болсун!

Олар барян угурларына үнс хем бермән, диңе өзлериниң терслешик барада чуң пикире батып, дүрли тарапа гитдилер. Эмма Дик энтек он әдим хем йөремәнкә Мэтчем гыгырып оны саклады хем онуң ызындан ыглап етди-де:

— Дик, икимиз оңатлык билен хошлашмадык — дийди.— Ынха саңа мениң элим, ынха-да йүрегим. Мениң үчиң эден әхли аладаң үчин, берен көмегиң үчин диңе бир эдеплилик хатырасы үчин дәл-де, эйсем түйс йүрекден таңры ялкасын айдярын. Ёлуң ак, багтың ачык болсун!

— Боляр, дост — дийип, Дик онуң узадан элини пугта гысып айтды.— Хемме затда сениң ишиң шовлы болмагыны арзув эдйәрин. Эмма шовлы болмазмыка дийип горкярын. Сениң жеделлешмеги ченденаша говы гөрйәрсиң.

Олар икинжи гезек айрылышдылар. Эмма велин ене-де оларың айралыгы баша бармады, йөне бу сапар Мэтчем Дикиң ызындан ылгаман, Дик Мэтчемиң ызындан ылгады.

— Сен мениң арбалетими ал. Сениң хич хили ярагың ёк ахыры — дийип, ол айтды.

— Арбалетиңими? — дийип, Мэтчем геңиргенди.— Онуң киршини дартмага-да мениң гүйжүм етмез, ай, мен оны атмагы хем башарамок ахыры. Арбалетден маңа хич хили пейда ёк, мерхеметли оглан. Таңры ялкасын!

Гараңкы дүшүп гелйәрди; пүр-шахаларың саясында олар бири-бириниң йүзүни зордан селжерйәрдилер.

— Мен сени азажык оградайын. Гиже гараңкы. Мен сени, иң болманда, ёда бир элтейин, ёгсам, еке өзүңиң азашаймагың мүмкин — дийип, Дик айтды.

Олар шундан артык екеже сөз, хем айтман, өңе гитдилер. Ине онсоң Мэтчем ене-де онуң ызына дүшүп ылгады. Жахан барха гараңкыраярды, олар кәмахал гүр шахаларың арасындан середип, овнук йылдызлардан долы асманы гөрйәрдилер. Ланкастерчилериң дерби-дагын эдилип, гачып барян гошунының ала-зензелеси шинди хем олара эшидилйәрди, эмма олар өңе гитдиклериче шол сеслер әдим сайын барха чала эшидилйәрди ве гүңлеч яңланярды.

Олар сеслерини чыкарман, ярым сагат ёл йөрәнлеринден соң, вереск битен гиң мейданча чыкыпдылар. Мейданчаның кәбир ерлеринде мисли чатылан ялы болуп, белент өсен тис агачларының топбагы гөрүнйәрди, оларың чүр депеси болса йылдызларың говшак йылпылдысына сәхелче ягтылярды. Оглანлар аяк чекип, бири-бирине середишип дурдулар.

— Сен ядадыңмы? — дийип, Дик сорады.

— Мен шейле бир ядадым велин, эдил ятып өләесим гелйәр — дийип, Мэтчем жогап берди.

— Мен чешмәниң шилдирдисини эшидйәрин. Шоңа етип сувдан ганарыс. Мен сувсуз өлүп барярын — дийип, Дик айтды.

Олар япашаклыгыңа тарап ювашжа йөрәп барярдылар, кәлиң дүйбүне етенлеринде болса сөвүтлериң арасындан шилдирдәп акып ятан кичижик чешмәниң бардыгыны гөрдүлер. Олар йүзин ятып, йылдызларың салгымы дүшүп дуран сува эңеклерини басып, тә ганянчалар ичдилер.

— Дик, мениң ысгыным гачды. Мен мундан артык хич зат эдип билжек дәл — дийип, Мэтчем айтды.

— Биз шу ере инип гелйәркәк мен бир чукур гөрдүм. Шоңа гирәге-де уклалы — дийип, Дик айтды.

— Шейле бир ятасым гелйәр велин, хий, гояй — дийип, Мэтчем зейренди.

Чукурың ичи чәгесөвди хем гуруды, гырымсы агачларың шаха-пүрлери эдил саяван ялы болуп онуң үстүни өртүп дурдулар. Огланлар чукура гирдилер-де, йылынмак учин бирибирине пугта гыслышып ятдылар. Араларындакы терслешик эййәм унудылды. Укы олары гуршап алды ве олар гиҗәниң чыгы билен йылдызларың астында парахат ука гитдилер.

VII *бап*

ЙҮЗИ ӨРТҮЛГИ АДАМ

Олар даңданың алагараңкысында ояндылар. Гушлар энтек сайрашман, диңе ынамсыз җүркүлдешйәрдилер; Гүнем энтек догманды, эмма асманың гүндогар эрңегине дабаралы шапагың гызыл өвүшгини чайылып башлады. Ач, ядавлыкдан сурнуган огланлар бирхили якымлы асудалыкда меймирәп, гозганман ятырдылар. Ине бирденкә олар җаңҗагазың җыңңырдысыны эшитдилер.

— Җаң сеси! — дийип, Дик тирсегине галып айтды.— Биз эйсем, Холивуда шейле якын гелэйдикмикәк?

Җаңҗагаз ене-де җыңңырдады, эмма бу гезек хас якында эшидилди; сәхериң үмсүмлигини бозан бу шаңңы сесҗагазың инди арасы үзүлмейәрди ве барха якынлашып гелйәрди.

— Бу нәмекә? — дийип, Дик укудан кемсиз ачылып сорады.

— Кимдир бири-хә гелйәр ве онуң хер әдиминде җаңҗагаз җыңңырдаяр — дийип, Мэтчем җогап берди.

— Муңа мениң өзүмем душүнйән-ле — дийип, Дик айтды.— Эмма бу ерде җаңҗагазлы сүмсүнип йөрен кимкә? Тенстолл токайының ичинде киме җаңҗагаз герек болдука? Җон, эгер гүлесиң гелсе, мениң үстүмден гүлүбер велин, йөне шу гең җыңңырды мениң-ә гулагыма яранок.

— Хава — дийип, Мэтчем тисгинип гитди:— Бу сесде бирхили гам-хесрет бар. Шинди гараңкы...

Эмма шол махал җаңҗагаз хас батлы җыңңырдады-да, бирденкә сес кесилди дуруберди.

— Җаңҗагазлы адам ылгап барагада сува бөкәендир өйтмек гөвнүңе гелйәр — дийип, Дик айтды.

— Инди ол ене-де юваш йөрәп гелйәр — дийип, Мэтчем үстүне гошды.

— Ончаклы юваш хем дәл, Җон — дийип, Дик җогап берди.— Гайтам терсине, ол бизе өрән чалт якынлашяр. Ол я бириниден гачып гелйәр я-да бирини ковуп баряр. Җаңҗагазың җыңңырдысының өрән чалтлык билен якынлашып гелйәндигини сен эшиденокмы нәме?

— Ол эййәм голайҗагымыза гелди — дийип, Мэтчем айтды.

Огланлар чукурың гырасында дурдылар, чукур кичеңрәк депәниң ёкары башында болансоң, олар тә токая ченли бүтин мейданчаны гөрүп билйәрдилер. Сәхериң чалымтык умүш-тамышлыгында олар пессежик дрок агачларының арасындан гечип гидйән ёданың агымтыл золагыны гөрдүлер, ёда шол чукурдан бары-ёгы йүз ярд аңырдады ве бүтин мейданчаны кесип гечйәрди. Дик шол ёданың гидйән угруны чак эдип, мегерем, ол Мот галасына элтйән болса герек, диен карара гелди.

Ак эшиге доланан адам токайдан чыкып, ёда билен уграды. Ол мисли төверегине кемсиз серетмек ислейән ялы, сәхелче салым аяк чекди, соңра ашак япырылып, вереск өсен мейданчаның ичи билен алңасаман өңе гитди. Онуң хер әдиминде жаңжагаз жыңңырдаярды. Онуң йүзи гөрүнмейәрди, хатда гөзи үчин дешик хем эдилмедик ак халта онуң келлесини тутушлыгына өртүп дурды. Ол ёлуны хем хасасы билен сермәп тапярды.

Огланлары элхенч ховсала гуршап алды.

— Хейвере кеселли адам! — дийип, зәхреси ярылан Дик айтды.

— Ол галташайса өлдүгиңдир. Гачалы! — дийип, Мэтчем дилленди.

— Гачмак нәмә герек? Онуң көрдүгини гөреңокмы нәме? — дийип, Дик гаршы чыкды.— Ол ёлуны хем хасасы билен сермәп тапяр. Ел биз тарапдан өвүсйәр, шонуң үчинем ол бизе хич хили зыян етирмән гечип гидер. Бичәре! Ондан горкмалы дәл-де, оңа небсиң агырмалы.

— Ол душумыздан гечип гиденинден соң, мениң оңа небсим агырар — дийип, Мэтчем жогап берди.

Гөзи көр болан хейвере кеселли адам эййәм оларың гаты голайына гелипди. Гүн чыкып, онуң өртүлги йүзүне ягты сачды. Бир вагтлар, шу нежис кеселе ёлукмазындан өң, ол узын бойлы даяв адам болан болара чемели, хәзирем ол гүйчли адамың йөриши ялы, ынамлы гадам басярды. Жаңжагазың эйменч жыңңырдысы, хасаның тыркылдысы, өңи перделенен гөзсүз йүз, иң эрбеди хем онуң эҗир чекип гөни өлүме барянлыгындан башга-да, әхли адамларың хем ондан йүз дөндерендиклерине акыл етирмек — бу затларың хеммеси огланларың калбына элхенч ховсала салярды. Хейвере кеселли, огланлара тарап барха якынлашып гелйәрди ве онуң әдимсайын голайламагы билен огланларың гайратлары ве гүйчлери гачярды.

Ол чукурың габадына гелип аяк чекди-де, олара тарап йүзүни өврүрди.

— Меръем эне өзүң гарашык эт! Ол бизи гөрйәр — дийип, Мэтчем зордан пышырдады.

— Бидерек зат айтма! Ол йөне диңширгенйәр. Ол көр ахыры, акмак! — дийип, Дик пышырдап жогап берди.

Хейвере кеселли адам сәхелче салым середип я-да диңшир-

гэп дурды. Онсоң ене аңрык гитди, эмма ол бирденкә ене сәгинди-де, огланлары гайтадан сынлаян ялы этди. Хатда Дик хем мисли хейвере кеселли адамың назары хем оңа кесел ёкушдырып биләйҗек ялы, йүзүни чув-ак эдип гөзлерини юмды. Эмма басым ене-де җаңҗагаз җыңңырдап башлады. Хейвере кеселли адам мейданчаның аңры гырасына етип, токайың ичинде гөзден йитди.

— Ол бизи гөрди. Ант ичйәрин, ол бизи гөрди — дийип, Мэтчем айтды.

— Самсыклык этме! — дийип, эййәм аз-кем гайратланан Дик җогап берди.— Ол бизиң сесимизи эшидип, гаты горкан болмага чемели, бичәре! Эгер сен көр болан болсаң ве сениң даш-төверегиңи өмүрлик гиҗе гаплап алан болса, сенем аягың ашагындакы чөпүң шытырдысындан хем, гушуң җүркүлдисинден хем горкар йөрердиң.

— Дик, мерхеметли Дик, ол бизи гөрди — дийип, Мэтчем гайталаярды.— Адамлар бүтинлей бейле диңширгемейәрлер, Дик. Ол эшитмейәр, эмма гөрйәр. Ол бирхили эрбет иши йүрегине дүвендир. Эшидйәңми, җаңҗагазың сеси ятды...

Ол мамлады: җаңҗагаз соң җыңңырдамады.

— Бу мениң гөвнүме яранок — дийип, Дик айтды.— Бу асла мениң гөвнүме яранок — дийип, ол гайталады.— Ол нә хыяла дүшдүкә? Йөр тизрәк!

— Ол гүндогара гитди. Гөни гүнбатара гачалы, мерхеметли Дик! Мен диңе шол хейвере кеселли адамдан нәче узага гачдыгымча шонча-да аркайын боларын — дийип, Мэтчем айтды.

— Сениң горкакдыгыңы, Җон! — дийип, Дик җогап берди.— Эгер мен ёлдан азашмадык болсам, биз гөни Холивуда барярыс. Шу ерден Холивуда бармак үчин болса демиргазыга йөремек герек.

Олар ерлеринден турдулар, дашларың үстүнден йөрәп, чешмәниң үстүнден гечдилер-де, кәлиң аңыркы япгыдына дырмашып уградылар, ол өрән дик япгыт болуп, гөни токайың этегине барып дирейәрди. Шол ер өрән чаркандакды. Нирә серетсең ой билен түммек болуп ятырды, кә ерде агачлар сейрек болса, ене бир ерде олар топбак-топбак болуп отырдылар. Ёл тапаймак аңсат дәлди, шонуң үчинем огланлар өрән хаял йөрейәрдилер. Мунуң үстесине-де, олар дүйнки ылгамалардан соң гаты ядавдылар, ачлыкдан хорланярдылар ве юмшак ере батян аякларыны зордан әдйәрдилер.

Олар бирденкә депәниң гершинден середип, хейвере кеселли адамыны гөрдүлер, ол бары-ёгы йүз ярд узаклыкдады ве оюң ичи билен оларың өңлерини габатлаярды. Онуң җаңҗагазы җыңңырдамаярды, хасасы ёл сермелемейәрди, ол гөзли адам кимин, дөзүмли йөрәп барярды, сәхелче салымдан соң ол гырымсы агачларың арасына сиңип гитди.

Огланлар деррев топбак өсен дрокуң еңсесинде гизлендилер, олар горкудан яңа сандырашып гозганман ятдылар.

— Ол бизи аңтаяр — дийип, Дик айтды.— Жыңңырдатмажак болуп жаңжагазының дилини онуң эли билен тутушыны сен гөрдүңми? Кераматлылар бизе рехим этсинлер! Ёканч кеселиң гаршысына мениң ярагымың эдибилҗек зады ёк.

— Оңа нәме герекка? Ол нә хыяла мүндүкә? — дийип, Мэтчем сесленди.— Яманлык этмек үчин адамларың үстүне топулян хейвере кеселли адамың бардыгы хакында мен хич хачан эшитмәндим. Онуң жаңжагазы хем адамларың ондан гачмаклары үчин ахыры. Дик, бу ерде башга бир пирим бар болса герек...

— Мениң үчин онуң хич тапавуды ёк. Мениң бүтинлей ысгыным гачды, аякларым ысанок. Кераматлылар бизе яран болсунлар-да! — дийип, Дик зарынлады.

— Эйсем, инди сен шу ерде шейдип ятжакмы? — дийип, Мэтчем сорады.— Ызымыза, мейданча тарап гачалы. Ол ер ховпсузрак болар. Шол ерде ол бизе гөрүнмән якынлашып билмез.

— Мен хич ере гачжак дәл. Мениң ысгыным ёк. Белки, душумыздан гөрмән гечип гитсин-дә! — дийип, Дик жогап берди.

— Онда арбалетиң киршини бир дарт-да! Эркек кишидигиңи гөркез! — дийип, Мэтчем айтды.

Дик чокунды-да:

— Эйсем, сен инди хейвере кеселлини маңа ат дийжек болярмың? — дийди.— Мениң элим хем галмаз. Гой, нәме болса, шол болсун! — дийип, ол сөзүниң үстүни етирди.— Мен ал-арвахлар я-да хейвере кеселлилер билен дәл-де, сагдын адамлар билен сөвешип билерин. Мунуң ал-арвахдыгыны я-да хейвере кеселлидигини хем билемок. Ай, гараз оларың икисинденем бизи асман горасын-да!

— Эркек кишиниң хайхайлы батырлыгы, гөр, нәхили экени! — дийип, Мэтчем игенди.— Бичәре эркек кишилере мениң небсим агыряр. Ай, нәтжек, эгер сен хич зат этмек ислемейән болсаң, онда гел, гымылдаман яталы.

Жаңжагаз батлы жыңңырдады.

— Ол жаңжагазың дилини сыпдырды. Эй, таңрым, ол бизе гаты якын гелипдир! — дийип, Мэтчем пышырдады.

Дик хич хили жогап бермеди, онуң дишлери шакырдаярды. Хейвере кеселли адам эййәм шаха-пүрлериң арасындан агарып гөрүнйәрди, онсоң агажың сүтүниниң аңырсындан онуң келлеси сомалып чыкды, ол эсерденлик билен даш-төверегесын эдйәр дийип пикир этмек болжакды.

Горкуп зәхрелери ярылан огланларың гөвнүне гырымсы агачлар мисли жанлы ялы, япракларыны шыгырдадып, чыбыкларыны шатырдадян ялы болуп гөрүнйәрди, олар өз йүреклериниң гүрсүлдисини эшидйәрдилер.

Бирденкә хейвере кеселли адам ала-гыкылык эдип, агачларың аңырсындан чыкды-да, гөни огланларың үстүне окдурылды. Олар болса гаты гыгырышып дүрли тарапа гачдылар.

Эмма оларың элхенч душманы деррев Мэтчемиң ызындан етди-де, оны гарбап пугта тутды. Зәхреси ярылан Мэтчемиң гыкылыгы токайың ичинде яңланды. Ол сандырап урунды-да, өзүнден гитди.

Дик гыкылыгы эшидип, ызына өврүлди. Йыкылан Мэтчеми гөрен бадына онуң гужур-гайраты гайдып гелди. Ол арбалетине япышып, онуң киршини дартды. Эмма хейвере кеселли адам элини галдырып оны саклады. Дик онуң:

— Атма, Дикон! — дийип, гыгыран таныш сесини эшитди.— Атма, гөчгүн келле! — Сен эйсем достуңы танамадыңмы нәме?

Ол Мэтчеми отуң үстүнде ятырды-да, келлесиндәки халтаны сыпырды велин, Дик сэр Дэниэл Брэклини гөрди.

— Сэр Дэниэл! — дийип, Дик геңиргенди.

— Хава, мен сэр Дэниэл — дийип, рыцарь жогап берди.— Тас өз хоссарыңы атыпдың, беззат! Ынха бу велин...— дийип, ол Мэтчеме тарап үмледи.— Сен онуң адына нәме диййәрсиң, Дик?

— Мен оңа Мастер Мэтчем диййәрин. Сиз оны танаңзокмы нәме? Ол болса мени танаяр диййәр! — дийип, Дик айтды.

— Хава, мен оны танаярын — дийип, сэр Дэниэл жогап берди-де, гүлүмсиреди.— Ол өзүнден гитди, асмандан ант ичйәрин, өзүнден гитмек оңа өң хем аз миессер болманды. Боюн ал, Дик, мен сени гаты горкуздым герек?

— Зәхрәми ярдыңыз, сэр Дэниэл — дийип, Дик өзүниң шейле гаты горкушыны ятлап, улудан дем алып жогап берди.— Ерликсиз сөзлерим үчин мени багышлаң, сэр, эмма мен хут мелгуның өзүне душандырын өйтдүм. Догрусыны айтсам, мен хәзирем галпылдап дурун. Сиз нәме үчин бейле лыбас гейиндиңиз?

Сэр Дэниэл газап билен гашларыны чытды.

— Мен нәме үчин бейле лыбас гейиндим? — дийип, ол гайталады.— Себәби, Дик, хатда мениң хут өзүмиң хусусы Тэнстолл токайымда хем маңа ховп вехим саляр. Биз сөвеше гиҗә галыпбардык. Биз шол ере баранымызда өз тарапымызың еңилҗекдиги эййәм әшгәр болан экени. Мениң батыр эсгерлерим ниреде? Асмандан ант ичйән, Дик, мен оларың ниредедигини билемок! Бизи чым-пытрак этдилер. Пейкам бизи пайхынлады, мениң гөзүмиң алнында үч эсгерими өлдүрдилер. Шондан бәри мен өзүмиң екеҗе эсгерими-де гөремок. Саг-аман Шорбә етмек маңа башартды. Шол ерде мен хейвере кеселли адамың лыбасыны гейдим, муны «Гара пейкам» шайкасының мени өлдүрмезликлери үчин этдим, онсоң жаңжагазымы жыңңырдадып, сересаплылык билен Мот галасына тарап уградым. Бу дүнйәде иң аматлы лыбасдыр: мениң жаңжагазымың жыңңырдысыны эшиден гаракчыларың хеммеси зәхреси ярылан ялы болуп гачып гидйәрлер. Мен гидип барярын... Ине, бирденкә Мэтчем икиңизиң үстүңизден геләйдим. Мен халтаның ышларындан середип оңат гөрүп билемок, шонуң үчинем сиздигиңизи я-да

дәлдигиңизи оңлы селҗерип билмедим. Онсоң, көп себәплере гөрә, гаты геңиргендим. Мунуң үстесине-де ачык мейданчада мени танарлар өйдүп горкярдым... Ынха, серет — дийип, ол сөзүниң арасыны бөлди.— Бичәре эййәм хушуна гелип баряр. Бир овурт оңатҗа канар чакыры оны деррев айңалдар.

Рыцарь өзүниң узын лыбасының астындан уллакан чүйше чыкарды. Ол нәхошуң чеккелерине чакыр чалып, овкалады ве додакларыны өлледи. Җон хушуна гелди ве үмезләп дуран назары билен янындакыларың кә бирине, кә бейлекисине серетмәге башлады.

— Гөр, нәхили оңат болды, Җон! Бу асла хейвере кеселли адам дәл экени, бу сэр Дэниэл экени! Ханы, бир серетсене! — дийип, Дик айтды.

— Бир овурт ич — дийип, рыцарь айтды.— Сен бада-бат даянарсын, Мен сизи нахарларын, онсоң үчимиз билеҗе Тэнстолла гидерис. Дик, мен бойнума алярын, диңе дөрт диварың ичине гиремде өзүми ховпсуз хасаплап билерин — дийип, ол чөрек билен эти отуң үстүнде гоюп дуршуна сөзүни довам этдирди.— Мен илкинҗи гезек ата мүненимден бәри хич хачан шейле эрбет ягдая дүшмәндим. Мениң өзүме-де, байлыгыма-да ховп вехим саляр, үстесине хем бу ерде токай ыкмандалары мениң гаршыма дил дүвүшйәрлер. Эмма мен бейле аңсат эле дүшәймен! Мениң эсгерлеримиң кәбирлерине өе гайдып гелмек башардар. Сэлдэниңем алты атлысы бар. Ёк, биз ене-де гүйчли боларыс! Эгер мен багтлы, эмма хормата мынасып дәл Йоркуң лордуна пул-пешгеш берип, ылалашык газанып биләйсем, Дик, икимиз ене-де деррев адам санына гошуларыс ве ат мүнүп гезерис.

Шу сөзлер билен рыцарь буйнуз кәсесини канар чакырындан долдурды ве өзүниң хоссарлыга алан огланының саглыгына ичмек үчин ёкарык гөтерди.

— Сэлдэн...— дийип, Дик сакынып гүррүңе башлады.— Сэлдэн...

Ол ене дымды.

Сэр Дэниэл чакыры ичмән сакланды.

— Нәме? — дийип, ол сесини сандырадып сорады.— Сэлдэн? Айт, Сэлдэне нәме болды?

Сэр Дэниэлиң иберен отрядының дузага дүшүшини ве ёк эдилишини Дик оңа гүррүң берди.

Рыцарь сесини чыкарман диңләп отырды, эмма гайгы билен гахар-газапдан яңа онуң йүз-гөзи чытылып-чытылып гидйәрди.

— Мен өзүмиң саг голумдан ант ичйәрин, ар аларын! — дийип, ол газаплы айтды.— Эгер мен ар алмагы башармасам, эгер мен өлдүрилен эсгерлеримиң хер бириниң дерегине онусыны өлдүрмесем, гой, мениң шу элим ысмаз болсун! Мен Дэкуорты чөп дөвен ялы дөвдүм, мен оны өйүнден ковуп чыкардым, мен онуң өйүни отладым, мен оны шу юртданам ковдум, ол менден

ар алмак үчин ене гайдып гелипми? Хә, Дэкуорт, бу гезек сен сыпаймасаң герек!

Ол дымды, эмма онуң йүз-гөзи энтегем чытылып гидйәрди.

— Йиин! — дийип, ол дуйдансыз азгырылды-да, Мэтчеме йүзленип: — Сен мениң ызыма дүшүп Мот галасына баржакдыгыңа ант ич! — дийди.

— Өз намысымдан ант ичйәрин! — дийип, Мэтчем жогап берди.

— Сениң намысыңы мен нәме эдейин? — дийип, рыцарь азгырылды.— Өз энеңиң багтындан ант ич!

Мэтчем өз энесиниң багтындан ант ичди. Сэр Дэниэл йүзүни халта билен өртди, жаңжагазы билен хасасыны алды. Огланлар оны шу элхенч лыбасда гөрүп, бирхили ховсала дүшдүлер. Эмма рыцарь эййәм өр боюна галыпды.

— Басымрак ийиң-де, мениң ызыма дүшүп, өз галама барың — дийип, ол айтды.

Ол өврүлди-де, токая тарап уграды, онуң хер әдиминде жаңжагаз жыңңырдаярды. Элхенч жаң сеси узакда йитип гидйәнчә огланлар нахара эллерини хем дегирмедилер.

— Диймек, сен Тэнстолла баржак-да? — дийип, Дик сорады.

— Нәдейин, гитмели болар! Сэр Дэниэлиң ёк еринде мен батыр. Онуң янында мен йыгра — дийип, Мэтчем жогап берди.

Олар ховлукмач ийдилер-де, барха ёкарык дырмашян ёда билен йөрәп гитдилер. Гөм-гөк чеменликлериң арасында эпет улы бук агачлары гөгерип отырдылар, белкалар билен гушжагазлар шахадан-шаха бөкүшип йөрдүлер. Ики сагатдан соң олар байыр улгамларының аңры йүзүне гечип, япашак инип барярдылар, тиз вагтдан соң болса агачлардан үсташыр середип, узакдакы Тэнстолл галасының гызгылт диварлары билен үчеклерини гөрдүлер.

— Сен шу ерде өз достуң Жон билен хошлаш, сен оны мундан хич вагт гөрмерсиң — дийип, Мэтчем айтды-да, аяк чекди.— Жонуң әхли яманлыкларыны багышла, Жон хем сениң эден әхли яманлыкларыңы гуванч ве сөйги билен багышлар.

— Нәме үчин? — дийип, Дик сорады.— Икимизем Тэнстолла барарыс ахыры, шол ерде биз йыгы-йыгыдан гөршүп билерис.

— Шейле горкак хем йүреге дүшгүч, эмма хер ничик болса-да, сени дерядан чыкаран бичәре Жон Мэтчеми сен индиден бейләк хич хачан гөрмерсиң. Сен оны хич вагт гөрмерсиң, Дик, өз намысымдан ант ичйәрин!

Ол гужагыны ачды. Огланлар гужаклашып огшашдылар.

— Мен гарашян бетбагтчылыгы сызярын, Дик. Сен инди өзге сэр Дэниэли гөрерсиң — дийип, Мэтчем сөзүни довам этдирди.— Шу чака ченли хемме зат оңа башардярды, багт онуң алнына гелип дурды, эмма инди ыкбал ондан йүз дөндерди. Ол инди әхли зада төвекгеллик эдер ве икимиз үчинем өрән эрбет женап болар. Ол сөвеш мейданында ченсиз батыр, эмма онуң гөзлери

бивепа. Ол гаты горкупдыр, горкы болса адамыны мөжеге өврүйәр! Биз онуң галасына барярыс. Меръем эне, бизи шол ерден өзүң халас эдевери!

Олар сеслерини чыкарман, байырдан индилер, ахыр соңы сэр Дэниэлиң миземез токай галасының янына бардылар, бу тегелек минаралы, диварлары зеңләп гиден, ичинде лилия гүллери йүзүп йөрен сувдан долы гарым билен гуршалан, ере япырылып отуран ёвуз сыпатлы җайды. Дик билен Мэтчем баранда дервезе ачылды, серпме көпри ашак инди ве яны Хэтч билен руханылы сэр Дэниэл оларың өңүнден чыкып гаршы алды.

II БӨЛУМ

МОТ ГАЛАСЫ

I бап

ДИК СОВАЛ БЕРЙӘР

Мот галасы токай ёлундан узакда дәлди. Ол гызгылт керпичден гурлан гөнүбурчлы җайды, онуң хер бурчунда пейкам атар ялы дешикли, төвереги диш-диш болуп дуран атышханалары барды. Галаның ичинде дараҗык ховлы барды. Гиңлиги он ики фут болан гарымың үстүнден серпме көпри гечйәрди. Токайдакы ховдандан чекилен гиң яп аркалы бу гарыма сув акып гелйәрди, шол ховдан болса йигримиден говрак атышхананың горагы астында сакланярды. Догры, бир я-да ики саны гүр шахалы бейик агач барды, шоларың үстүне мүнүп, галаны горайҗылара пейкам атмак болҗакды, умуман айдыланында велин, шейле галада горанмак өрән чемелиди.

Дик ховлының ичинде гарнизоның эсгерлериниң бирнәчесини гөрди, олар горанмага тайярланярдылар ве аграс геплешип, галаны элде сакламак өзлерине башартҗагы-башартмаҗагы барада пикир алышярдылар. Оларың кимси пейкам тайярлаярды, кимси көпден бәри ишледилмедик гылычлары чалярды, олар умытсызлык билен башларыны яйкап ишлейәрдилер.

Сэр Дэниэлиң бүтин отрядындан диңе оң ики эсгере сөвеш мейданындан дири сыпмак ве токайың ичинден гечип, Мот галасына етмек башардыпдыр. Эмма оларың хем үчүси агыр яралыды: икиси Райзингэмдәки сөвешде башлы-барат болуп гачанларында яраланыпдыр, бейлеки бирисини болса токайда Хемме киши үчин ар алян Җонуң йигитлери ялапдырлар. Гарнизондакы эсгерлер, Хэтч, сэр Дэниэл ве яш Шелтон дагы билен билеликде, бу галада сөвешип билҗек йигрими ики адам барды. Кем-кемден ене-де гелен тапылар дийип гарашмак болҗакды. Онсоң хем, ховп адам етмезчилигинде дәлди.

Галаны горайҗылар гара пейкамлылардан горкярдылар. Олар өзлериниң ачык душманларындан — Йоркуң тарапдарларындан ончаклы горкуп хем дурмаярдылар. Шол үйтгэп дуряи заманларда: «Бетбагтчылык гелмезинден өң дунйә үйтгәр» диердилер. Эмма олар өзлериниң токайдакы гоңшуларындан горкуп лерзан урярдылар. Даш-төверекдәки обаларың илаты диңе бир сэр Дэниэли йигренмек билен чәкленмейәрдилер. Онуң эсгерлери хем өзлериниң тарханлыкларындан пейдаланып илата зулум хем сүтем эдйәрдилер. Сэр Дэниэлиң газаплы буйрукларыны онуң лешгерлери рехимсизлик билен ерине етирйәрдилер, шонуң үчинем галаның ховлусына йыгнанан эсгерлериң хер бири энчеме зорлуклар хем женаятлы ишлер эдипди. Хәзир болса еңлише сезевар болан сэр Дэниэл өзүниң япҗаларыны горап билҗек дәлди, инди, узага чекмедик сөвешден соң, шол сөвеше буларың көпүси гатнашмадык хем болса, олар канундан даш дүшен дөвлет женаяткәрлериниң кичиҗик үйшмелеңи болуп галдылар, оларың ярамазҗа галасының дашыны болса ар алмак хыҗувы билен җошан гарамаяк габап алды. Өзлерине нәмәниң гарашяндыгыны оларың хеммеси оңат билйәрди.

Бүтин гиҗәниң довамында еди саны үсти адамсыз, үркүзилен ат гаты кишңешип дервезәниң агзына тапырдашып гелди. Оларың икиси Сэлдэниң отрядының эсгерлериниңкиди, бәшиси болса сэр Дэниэлиң ызына дүшүп сөвеше гиденлериңкиди. Даң атмазының өң янында үч еринден пейкам деген найзачы ыраң атып, гарымың янына гелди. Гала гетирен батларына ол җан берди, эмма өзи билен биле гайдып гелйән ёлдашларының хеммесиниң токайда өлдүрилендигини айтмага етишди.

Хатда Хэтчиң гүне гаралан йүзи хем ховсаладан яңа ганы гачып агарды. Дик оңа Сэлдэниң ыкбалы барада гүррүң беренде болса, ол даш отургыҗың үстүне йыкылып аглады. Ховлының гүнешли күнҗегиндәки басганчакларың үстүнде отуран эсгерлер оңа геңиргенишип, ховсалалы середишдилер, эмма оларың екеҗеси-де онуң нәме үчин аглаяндыгыны сорамага йүрек эдип билмеди.

— Ядыңыздамы, мастер Шелтон, мен сизе нәме айдыпдым? — дийип, Хэтч ахыр соңы геплэп башлады.— Бизиң хеммәмизи өлдүрерлер дийип мен айдыпдым. Сэлдэн эдермен йигитди, мен оны доганым ялы говы гөрйәрдим. Ол икинҗи болуп өлдүрилди. Ай, нәтҗек, бизиң хеммәмизем онуң ызы билен гидерис! Гара пейкам хакындакы шол нежис гошгуда нәме айдылярды? «Ол сова гечмез, хич киме рехим этмез!» Шейле дийилйәрди өйдйән? Ай, нәтҗек, Эппльярд, Сэлдэн, Смит ве гарры Гэмфри эййәм өлдүрилди. Галада болса бетбагт Җон Картер ятыр ве руханыны чагыряр, бичәре.

Дик диңширгеди. Онуң ёкары янында пессеҗик пенҗиреҗик барды, ине, шондан зейренчли иңңилди эшидилйәрди.

— Ол шу ерде ятырмы? — дийип, Дик сорады.

— Хава, икинжи дервезечиниң отагында — дийип, Хэт жогап берди.— Ол шейле бир эжир чекйэр велин, биз оны аңыррак хем экидип билмедик. Бизиң хер эдимимизде ол өлйэндирин өйтди. Йөне хэзир велин, ол диңе рухы тайдан эжир чекйэрмикэ диййэрин. Ол дынман руханыны чагыряр, эмма нэме үчиндир сэр Оливер шу чака ченли онуң янына баранок. Ол узак вагтлап тоба этмели болар. Бичэре Эппльярд билен бичэре Сэлдэн болса тоба этмэге етишмэн бииман өлдүлер.

Дик эмай билен пенжирэниң агзына барып, отагың ичине серетди. Кичижик хем пессежик отаг гараңкыды, эмма ол сыпал дүшегиң үстүнде иңлэп ятан гожа солдаты селжерди.

— Картер, бичэре дост, халың ничик? — дийип, ол сорады.

— Мастер Шелтон — дийип, Картер толгунян ялы пышырды билен жогап берди.— Әхли кераматлыларың хакы үчин руханыны мениң яныма гетириң! Инди мениңки гутарды! Мениң халым харап, ярам өлүм ярасы. Маңа иң соңкы хызматыңызы эдиң — руханыны гетириң. Инди сиз маңа шундан говы хич зат эдип билмерсиңиз. Мениң рухумы халас этмегиң хатырасына, тизрэк болуң! Мен улы гүнэ этдим, шол гүнэ мени довзаха элтер.

Ол иңледи, Дик болса онуң эжир билен горкудан яңа гыжырдадян дишлериниң сесини эшитди.

Хут шу пурсатда ишигиң агзында сэр Дэниэл пейда болды. Онуң элинде букжа барды.

— Огланлар, бизи еңдилер — дийип, ол айтды.— Биз муны боюн аламзокмы нэме? Ёк, биз боюн алярыс. Эмма биз тизрэк ене ата мүнмэге чалшарыс. Гожа Гарри Алтынжы тагтдан дүшүрилди. Гой, шейле хем экен-дэ, биз ондан эл чекйэрис. Герцог Йоркуң якын адамларының арасында мениң ынамдар достум бар, онуң адына лорд Уэнслидэл диййэрлер. Мен өзүмиң шол достума хат яздым. Мен ондан ховандарлык хайыш эдйэрин хем-де озалкы хемаяты ве гелжекки райдашлыклары үчин улы-улы совгатлар этмэге сөз берйэрин. Мениң хайышларыма онуң хошниетли гаражакдыгына сэхелче-де шүбхеленмейэрин. Совгатсыз хайыш сазсыз айдым ялы болар. Шонуң үчинем мен оңа көп зат бермэге вада этдим, огланлар, мен вада бермеги гысганмадым. Ханы инди бизе нэме етмейэр? Сизи алдажак болуп дурамок: бизе иң мөхүм зат етенок. Бизе шу хаты говшурар ялы чапар етенок. Өзүңизе мэлим болшы ялы, токайларың ичи бизе душман адамлардан долы. Эмма бизе ховлукмак герек. Йөне велин эгэлик хем мекирлик эдилмесе, иш битжек дэл. Шу хаты лорд Уэнслидэле говшурмагы ве ондан маңа жогап гетирмеги сизиң хайсы бириңиз оңарып билжек?

Эсгерлериң бири шол бада еринден турды-да:

— Эгер ругсат берсеңиз, мен гидейин. Мен жанымы гайгырман — дийди.

— Ёк, Дикки-пейкамчы, ругсат бермен. Сен мекир, эмма

чаласын дәл. Сен хич кимче ылгап биленок — дийип, рыцарь жогап берди.

— Онда мен гидейин, сэр Дэниэл! — дийип, башга бири сесленди.

— Ай, ёк, сен дәл-де — дийип, рыцарь айтды.— Сен өрән чаласын ылгаярсың, эмма гаты хаял пикир эдйәрсиң. Сен деррев Хемме киши үчин ар алян Җонуң лагерине дүшерсиң. Сизиң икиңиз хем батыр йигитлер, мунуң үчин мен сизе саг бол айдярын. Эмма сизиң икиңиз хем бу ише яраңзок.

Онсоң Хэтч мейил билдирди, эмма о-да гойберилмеди.

— Сен маңа шу ерде герек боларсың, вепадар Беннет. Сен мениң саг голумсың — дийип, рыцарь җогап берди.

Гитмек ислән көп адамың арасындан сэр Дэниэл ахыр соңы бирини сайлап тутды.

— Бизиң хеммәмизиң ыкбалымыз сениң чаласынлыгың билен пәхимлилигиңе баглы — дийип, рыцарь оңа айтды.— Сен маңа оңат җогап гетир, онсоң мен үч хепде гечер велин, өз токайымы хетден ашан гаракчылардан арассаларын. Эмма ятда сакла, Трогмортон, иш гаты кындыр. Сен галадан гиже чыкарсың ве эдил тилки ялы, сересап болуп гидерсиң. Тиллден нәдип гечҗегиңи велин мен билемок... Олар көприни-де гечелгәни-де өз эллеринде саклаярлар.

— Мен йүзүп билйәрин. Алада этмәң, мен саг-саламат гайдып гелерин — дийип, Трогмортон айтды.

— Бар, азык җайына гир, озалы билен гүлгүн эльиң ичинде йүз — дийип, сэр Дэниэл җогап берди.

Шу сөзлерден соң ол ызына өврүлип, дашкы отага гирди.

— Сэр Дэниэлиң дили парасатлы — дийип, Хэтч Дике йүзленди.— Онуң орнунда башга бири болса, ялан сөзлемәге башларды, ол велин өз эсгерлерине хемише хакыкаты айдяр. Ынха бизе нәхили ховп вехим саляр, ынха нәхили кынчылыклар өңүмизде дуряр дийип, ол яшырман айдяр, шол икарада дегишмәни хем ятдан чыкармаяр. Кераматлы Варварадан ант ичйәрин, ол хакдан ичен серкерде! Ислән адамың рухуны гөтермеги башаряр! Адамларың ише япышышларына бир середиң.

Сэр Дэниэлиң шейле васп эдилмеги Дики бир пикириң үстүнден элтди.

— Беннет, мениң атам нәхили ягдайда өлди? — дийип, ол сорады.

— Бу хакда менден сораман — дийип, Хэтч җогап берди.— Мен онуң өлүми барада хич зат билемок, шонуң үчинем бидерек янрамак исләмок, мастер Дик. Адам өзгелерден эшиден затлары барада дәл-де, өзүниң эден затлары хакында айтмалыдыр. Сэр Оливерден я-да, эгер ислесеңиз, Картерден сораң, эмма менден дәл.

Шондан соң Хэтч чуң пикире батан Дикиң янындан гаравуллары барламага гитди.

«Ол нәме үчин маңа хич зат айтмады? Нәме үчин ол Кар-

тери агзады? Картер... Мегерем Картер мениң атамың өлдүрилмегине гатнашан болса, герек» — дийип, Дик ойланды.

Ол гала гирди, пессежик гүммезли, ашагына ясы даш дүшелен коридоры сырып гитди-де, яралының иңләп ятан отагына барды. Картер укудан оянан ялы болуп, хырыдар назары билен Дике серетди-де:

— Сиз руханыны гетирдиңизми? — дийип сесленди.

— Хениз гетиремок — дийип, Дик жогап берди.— Өңүртди сениң билен мениң өзүм гүрлешмек ислейәрин. Маңа жогап бер: мениң атам Гарри Шелтон нәхили ягдайда өлди?

Картериң йүз-гөзи чытылып гитди.

— Билемок — дийип, ол хөтжетлик билен айтды.

— Ёк, сен билйәрсиң — дийип, Дик гаршы чыкды.— Мени алдамак хем саңа башартмаз.

— Билемок дийип сизе айтдым ахыры — дийип, Картер гайталады.

— Эгер шейле болса, онда сиз тоба эдип билмән өлерсиңиз — дийип, Дик айтды.— Мен өз максадыма етерин, мен тутанъерли адамдырын. Руханы сениң яныңа гелмез. Эгер сен өз эден яманлыгыңы дүзетмек ислемейән болсаң, тоба эдениң нәме пейдасы бар? Пушман этмән, иман өврүдениң пейдасы ёкдур.

— Сизиң сөзлериңиз, гөр, нәхили пәхимсиз, мастер Дик — дийип, Картер аркайын сесленди.— Өлүм халындакы адама хайбат атмак эрбет ишдир, бу сизе мынасып зат дәл. Сиз эрбет иш эдйәрсиңиз, хас бетери хем сизиң хич зат аныклап билмежегиңиздир. Руханы чагырмак исләңзокмы? Герегем дәл. Мениң рухум довзаха дүшер, эмма сиз хем хич зат билмән галарсыңыз! Бу мениң иң соңкы сөзүм.

Шондан соң яралы бейлеки гапдалына өврүлип ятды.

Догрусыны айтсак, Дик өзүниң нәдогры чемелешендигини дуйярды ве хайбат атаны үчин утанярды. Хер ничик болса-да, ол ене бир гезек сынанып гөрмеги йүрегине дүвди.

— Картер, мениң сөзлериме догры дүшүн — дийип, ол айтды.— Мен сениң өз эркиңе этмәндигини билйәрин: хызматкәр өзүниң агасына боюн эгмелидир. Мен сени хич затда гүнәләмок. Эмма мениң, хич зат билмейән яш йигидиң бойнунда улы борҗуң бардыгы, атам үчин ар алмалыдыгым хакында мен чар тарапдан эшидйәрин. Вепадар Картер, хайыш эдйән, мениң хайбатларымы унут-да, түйс йүрекден пушман этмек билен маңа көмек эт!

Яралы сесини чыкармаярды. Дик нәче жан этсе-де, ондан екеже сөз хем эшидип билмеди.

— Ай, боляр-да, мен сениң яныңа руханыны гетирерин — дийип, Дик айтды.— Мениң өңүмде, атамың өңүнде сениң гүнәлидигини билйән хем болсам, мен хич кимиң, айратын-да, өлүм халында ятан адамың өңүнде гүнәли болмак ислемейәрин.

Гожа солдат онуң сөзлерини эдил озалкысы ялы гозганман,

бүтинлей пархсыз диңледи, ол хатда иңлемейәрдем. Дик отагдан чыкып барярка, шу ёвуз мертлиге хормат гойяндыгыны дуйды.

«Йөне велин, пәхимсиз мертлигиң нәмә гереги бар? — дийип, ол ойланярды.— Эгер онуң выжданы арасса болса, дымып ятмагының гереги ёк ахыры, онуң дыммагы сырың үстүни сөз билен боюн алмакдан хем бетер ачяр ахыры. Делиллериң хеммеси бир ере жемленйәр. Мениң атамы сэр Дэниэлиң я-ха хут өзи өлдүрипдир. Я-да өз эсгерлерине өлдүрипдир».

Йүреги гам-хесретден долан Дик даш диварлы коридорың ичинде аяк чекди. Эйсем, инди багт сэр Дэниэлден йүз дөндерен пурсатында, гара пейкамың атыжыларының онуң дашыны габан ве Йоркуң үстүн чыкан тарапдарларының оны ызарлаян пурсатында Дик хем онуң гаршысына, өзүни тербиелән адамың, өз ховандарының гаршысына гитмели болармы? Нәхили рехимсизлик!

«Ол гүнәсиз болайбилседир, таңрым» — дийип, Дик пикир эдйәрди.

Даш плиталарың үстүнде кимдир бириниң аяк сеси эшидилди ве сэр Оливер салыхатлылык билен огланың янына барды.

— Сиз бир адама гаты герек — дийип, Дик айтды.

— Мен хут шонуң янына барярын, гадырдан Ричард. Бичәре Картер, инди оңа хич хили дерман көмек этмез — дийип, руханы жогап берди.

— Онуң рухы тенинден хас бетер эжир чекйәр — дийип, Дик айтды.

— Сен оны гөрдүңми? — дийип, сэр Оливер тисгинип сорады.

— Мен онуң янындан гелйәрин — дийип, Дик жогап берди.

— Ол нәме айтды? — дийип, руханы билесигелижилик хыжувы билен сорады.

— Ол диңе өзеленип сизи чагыряр, сэр Оливер. Сиз онуң янына басымрак барсаңыз говы болар, чүнки ол өрән азап чекйәр — дийип, оглан жогап берди.

— Мен гөни шонуң янына барярын. Бизиң хеммәмиз гүнәлидирис, бизиң хеммәмизем ахыры өлерис, гадырдан Ричард — дийип, руханы айтды.

— Хава, сэр, эгер өлүмиң өң янында хич зат барада пушман этмели болмасак, хас оңат боларды — дийип, Дик жогап берди.

Руханы йүзүни саллады ве алкыш окап ховлукмач гитди.

«Ол хем гүнәли. Маңа адамкәрчилиги өвредип, окадан бу адам хем гүнәли — дийип, Дик ойланды.— Мен нәхили элхенч дүнйәде яшаярын! Мени эклэп-саклан, тербиелән адамларың хеммеси мениң атамың өлмегинде гүнәли. Ар алмалы! Мениң язгыдым нәхили эрбет экен! Мен өзүмиң иң оңат достларымдан ар алмалы».

Шу пикир келлесине геленде ол Мэтчем хакда ойланды. Ол өзүниң гең ёлдашыны ятлап йылгырды. Мэтчем ниредекә? Олар Мот галасына билеже гиренлеринден бәри Мэтчем йитирим болды. Дикиң болса онуң билен гүрлешеси гелйәрди.

Сэр Оливериң ховул-хара окан өйле ыбадатындан соң, буларың хеммеси залда, нахар башында душушдылар. Зал узынды ве пессеҗикди. Онуң полуна гөк гамыш дүшелипдир, диварларың йүзүне болса вагшы адамлар билен тазыларың шекили чекилен халылар герлипдир, хемме ерден найзалар, кеманлар, галканлар асылып гойлупдыр, уллакан пухарыда ловлап от янярды, диварларың алкымында халы билен өртүлен отургычлар дурды, үсти нахарлы стол адамлара гарашярды. Сэр Дэниэл хем, онуң аялы хем нахара гелмеди. Хатда сэр Оливер хем ёкды. Мэтчем барада болса екеҗе сөз хем айдылмады.

Дик алада этмәге башлады. Ол өз ёлдашының гамгын сөзлерини ядына салды. Шу галаның ичинде ол бир бетбагтчылыга учураяна-ха дәлдир-дә хернә?

Нахардан соң ол миледи Брэклиниң янына ховлугып барян Гуди Хэтче душды-да:

— Гуди, мастер Мэтчем нireде? — дийип сорады.— Биз гала гиренимизде сизиң оны алып гидениңизи мен гөрүпдим.

Кемпир хахахайлап гүлди.

— Вах, мастер Дик, сизиң гөзүңизиң йитидигини! — дийип, ол айтды. Ол ене-де гүлди.

— Ханы, ол нireде ахыры? — дийип, Дик тутанъерлилик билен сорады.

— Сиз оны инди хич хачан гөрмерсиңиз. Хич хачан! Тама-да этмәң! — дийип, кемпир җогап берди.

— Мен онуң нirededигини билмек ислейәрин, билеринем! — дийип, Дик айтды.— Ол бу ере хөвес эдип гелмәнди. Мен онуң ховандары, шонуң үчинем оңа оңат серетмәге хеммәни меҗбур эдерин! Даш-төверекде сырлы затлар аша көп! Бу сырлар мени халыс иризди...

Кимдир бириниң агыр эли Дикиң омзундан тутуп пугта гысанда, ол энтек сөзүни соңламанды. Бу Дикиң еңсесинден дуйдансыз гелен Хэтчиң элиди. Ол бармагының херекети билен аялына гитмеги буюрды.

— Достум Дик, сизиң башыңыз чашыпдыр өйдйән — дийип, ол икичәк галанларындан соң айтды.— Эгер сиз кәбир затлары келләңизден чыкармасаңыз, онда сиз үчин Тэнстоллдакы Мот галасында боландан шор деңизде болмак аматлыдыр. Сиз менден сорадыңыз, сиз Картери совал билен ириздиңиз, сиз өзүңизиң шүбхелериңиз билен бизиң ойнатгы руханымызы горкуздыңыз. Сиз өзүңизи хут акмак ялы алып барярсыңыз. Эгер сизи сэр Дэниэл өз янына чагырса, акыллырак болуң ве онуң өңүнде мылакатлы гөрнүң. Ол сизден газаплы сораг эдер. Оңа җогап берениңизде хер бир сөзүңизи ойланып айдың.

— Хэтч, мен бу ерде выждансызлыгың бардыгыны дуйярын — дийип, Дик айтды.

— Эгер сиз акылыңыза айланмасаңыз, басым ган ысыны аларсыңыз. Мениңки сизи хабардар этмек — дийип, Беннет жогап берди-де: — Ынха сизи чагырмага-да гелйәрлер — дийди.

Хут шол пурсатда хем Дики сэр Дэниэлиң янына чагырдылар.

II бап

ИКИ АНТ

Сэр Дэниэл залдады, ол пухарының өңүнде гахарлы гезмеләп Дике гарашярды. Залда сэр Дэниэлден башга диңе сэр Оливер барды, ол бир күнжекде отурып доганаманың сахыпаларыны агдарышдырярды ве хүмүрдәп дога окаярды.

— Сиз мени чагырдыңызмы, сэр Дэниэл? — дийип, яш Шелтон сорады.

— Хава, мен сени чагырдым — дийип, рыцарь жогап берди.— Мениң гулагыма етен бу гүррүңлер нәме? Эйсем маңа бетгүман болар ялы, саңа шейле эрбет хоссарлык этдимми? Я-да мениң сөвешде еңленим үчин, сен мениң душманларымың тарапына гечмекчи боляңмы? Асмандан ант ичйәрин, сен атаңа меңзәңок! Сениң атаң оңат гүнлерде-де, гайлы гүнлерде-де өз достларына вепалыды. Сен велин, Дик, диңе оңат гүнлерде дост экениң өйдйән, инди болса өз достларыңдан четлешмек үчин бахана гөзлейәрсиң.

— Багышлаң, сэр Дэниэл, бу нәдогры — дийип, Дик пугта айтды.— Мен өзүмиң вепалы ве ыкрарлы болмага борчлы адамларымың хеммесине вепалыдырын хем ынамдардырын. Башга гүррүңе башламаздан өң, мен сизе ве сэр Оливере миннетдарлык билдирмек ислейәрин. Сизиң икиңиз хем мениң ыкбалыма өзге адамлардан хас көп ыгтыярлысыңыз. Эгер мен муны унутсам, итче-де болмадыгымдыр.

— Сен гепләмәге өкде — дийип, сэр Дэниэл айтды. Онсоң бирденкә газаба мүнүп сөзүни довам этдирди.— Миннетдарлык, ынамдарлык дийилйән диңе гуры сөздүр, Дик Шелтон. Маңа сөз дәл-де, иш герек. Мениң үстүме ховп абанып дуран махалында, ат-абрайыма шек етен пурсатында, мүлклеримиң элимден алынян вагтында, токайларың ичи мениң кастыма чыкан адамлардан долы махалында сениң миннетдарлыгың нәме? Сениң миннетдарлыгың нәхили иш гөрйәр? Менде-де вепалы адамларың кичижик отряды галды. Сен миннетдарлыгың хакы үчин я-да ыкрарлылыгың хакы үчин өз мыш-мышларың билен оларың йүрегини долдуряңмы? Шейле миннетдарлыкдан мени дындар! Ери, сен нәме ислейәрсиң? Айт! Хемме зат үчин саңа жогап бермәге биз тайяр. Эгер сен мениң гаршыма бир зат айтмакчы болсаң, оны гөнүже айт.

— Сэр, мен шинди бәбеккәм мениң атам өлдүрилипдир. Мен хич зады яшырмак исләмок, йөне онуң хеләк эдилмегинде сизиңем элиңиз бармыш диен гүррүңлер мениң гулагыма етди. Шонуң үчинем, догрусыны айтсам, тә өзүмиң шүбхелеримиң хеммесини аян эдйәнчәм, мен рахатланып ве сизе көмек эдип билҗек дәл — дийип, Дик җогап берди.

Сэр Дэниэл күрсиниң үстүнде отурды. Ол элини алкымына диреди-де, Дикиң йүзүне диканлап серетди.

— Сен мени өлдүрен адамымың оглуна хоссарлык эдер өйдүп пикир эдйәңми? — дийип, ол сорады.

— Эгер мениң җогабым етерлик дереҗеде сыпайычылыклы болмаса, мени багышлаң — дийип, Дик айтды.— Эмма хоссарлыга алмагың иңңән пейдалыдыгыны сиз өрән оңат билйәрсиңиз ахыры. Эйсем, шу йылларың довамында сиз мениң гирдеҗилерими пейдаланып, мениң адамларымы уланмадыңызмы нәме? Эйсем, сиз мениң гелҗекки никам үчиң пул газанмагы ниетиңизе дүвмедиңизми нәме? Мунуң үчин сизиң нәче алҗакдыгыңызы мен билемок, эмма ол сизе эп-эсли гирдеҗи гетирер. Ене бир гезек өтүнч сораярын, йөне велин, эгер сиз өзүңизе җаныны ынанан адамы өлдүрмек ялы эрбет ише укыплы болан болсаңыз, онда нәме үчин сиз бет ниет билен мениң хоссарлыга алансыңыз дийип чак этмели дәлмишим?

— Мен сениң яшларыңдакам бейле шүбхечил дәлдим — дийип, сэр Дэниэл гахарлы сесленди.— Ери, сэр Оливер ялы руханы адам, шунуң ялы ишде нәхили эдип гүнәкәр болуп билҗекмиш?

— Ит эесиниң диенини эдер — дийип, Дик җогап берди.— Бу руханының сизиң элиңиздәки ынамдар ярагдыгы хеммә мәлим ахыры. Белки, мен чендеңаша эркиң геплейән болсам хем ахмал, йөне хәзир сыпайычылыгың вагты дәл. Мен өзүмиң буссур-яссырсыз совалларыма буссур-яссырсыз җогап алмак ислейәрин. Эмма сиз маңа хич хили җогап бермейәрсиңиз! Сиз җогап бермегиң дерегине, совал берйәрсиңиз. Сизе өңүнден дуйдуряръш, сэр Дэниэл, шейле этмек билен сиз мениң шүбхелерими азалтман, гайтам олары артдырярсыңыз.

— Мен саңа айдың җогап берерин, мастер Ричард — дийип, рыцарь айтды.— Эгер сениң мени өрән газаба мүндүрендигиңи бойнума алмасам, мениң догручыл адам болмадыгым боларды. Эмма газаба мүнен-де болсам, догручыл болмак ислейәрин. Сен етишениңден соң, ягны саңа хоссарлык этмек борҗумдан азат боланымдан соң, шу совалларың билен яныма геләйсеңдиң. Ине, шонда саңа мынасып җогап берердим — юмрук билен дишиңи дөкердим. Эмма шол пурсатда чеңли саңа ики ёл бар: я-ха шу кинаялы сөзлериңи ювут-да, дилиңи сакла-да, чагалыгыңдан сениң угруңда сөвешен, сени эклэп-саклан адам үчин сөвеш я-да токай мениң душманларымдан долы, шоларың ябына гидибер, гапы ачык.

Шейле газап билен айдылан бу сөзлер хем ол сөзлери айдан

адамың ёвуз назары Дики яйдандырды. Эмма ол өз совалына жогап алмандыгыны гөрмән гечип билмеди.

— Мен жаным-теним билен сизе ынанасым гелйәр, сэр Дэниэл. Мениң атамың өлдүрилмегине өзүңизиң гатышмандыгыңыза мени ынандырың — дийип, ол айтды.

— Мениң ант ичип айдан сөзүм сени ынандырармы, Дик? — дийип, рыцарь сорады.

— Хава — дийип, оглан жогап берди.

— Сениң атаң өлүмине гөс-гөни хем, кеседен хем себәп болмандыгыма өз рухымың эбедилик рахатлыгындан ве өз эден ишлеримиң хеммеси үчин алланың өңүнде бермели жогабымдан ант ичйәрин!

Ол Дике элини узатды, Дик хем оны гөчгүнлик билен пугта гысды. Шу дабаралы ве әхтияланлык билен эдилен касам айдылып дурка, руханының элхенч ховсала дүшүп еринден зөвве галандыгыны оларың икиси хем гөрмеди.

— Вах, гой, сизиң гиң гөврүмлилигиңиз мени багышламага сизе көмек этсин! Мен гөр, нәхили кеззаплык эдип, бада-бат сизе ынанмандырын! Йөне велин, индиден бейләк хич, хачан мен сизе шүбхеленмерин — дийип, Дик айтды.

— Мен сени багышлаярын, Дик — дийип, сэр Дэниэл айтды.— Сен энтек бу дүнйәниң ишлерине дүшүненок, онуң ичинден төхметиң нәхили эриш-аргач болуп гечендигине сениң гөзүң етенок.

— Төхметчилериң сизденем бетер сэр Оливери бихаялык билен айыплаяндыклары үчин мен хас хем язгарылмалыдырын...— дийип, Дик сөзүниң үстүне гошды.

Шу сөзлери айдып, ол рухана тарап өврүлди-де, бирден сөзүни соңламан сесини гойды. Өңлер йүзи нар ялы гызыл, дешлек хем ёгын адам хәзир бүтинлей мүззерип дурды. Ол йүзүни дув-ак эдип дуршуна сандыраярды, өзи-де пышырдап дога окаярды. Дик оңа середен бадына болса ол чиркин гыгырып, эллери билен йүзүни өртди.

Сэр Дэниэл топулып, онуң янына барды-да, эгнинден япышды. Шондан соң Дикиң шүбхелериниң хеммеси бирден ене оянды дуруберди.

— Гой, сэр Оливерем ант ичсин. Мениң атамың өлүминде оны хем гүнәлейәрлер — дийип, ол айтды.

— Ол ант ичер — дийип, рыцарь айтды.

Сэр Оливер сесини чыкарман, оңа элини галгатды.

— Сизиң ант ичжекдигиңизе асмандан касам эдйәрин! — дийип, сэр Дэниэл гахар-газапдан яңа ярылайжак болуп гыгырды.— Шу ерде, шу китабың башында ант ичерсиңиз! — дийип, ол ере гачан китабы алып сөзүни довам этдирди.— Нәме? Сизиң пәк йүреклидигиңизе шүбхеленмәге мени межбур эдйәрсиңиз! Сизе буюрярын: ант ичиң!

Эмма руханы екеже сөз хем айдып билмеди. Ол ант ичмек-

ден хем сэр Дэниэлден горкушыча горкярды. Элхенч горкы оны богярды.

Шу пурсатда бейик пенжирэниң нагышлы айнасы пагшыллап дөвүлди, залың ичине гара пейкам гайдырылып дүшди-де, нахар столуның ортасына гачды.

Сэр Оливер гыгырып, гамыш дүшелен полуң үстүне йыкылды. Рыцарь билен Дик болса ылгап ховла чыкдылар-да, айлавлы басганчаклар билен эрңеклери диш-диш минара чыкдылар. Гаравулларың хеммеси ериндеди. Кәбир ерлеринде чогдам агачлар хеллевләп отуран чеменлиге ве гөзъетими тутуп дуран байырлара йити гүн шөхле сачярды.

— Пейкам ниреден гелди? — дийип, рыцарь сорады.

— Ханха, шол токайҗыкдан, сэр Дэниэл — дийип, гаравул җогап берди.

Рыцарь пикире батды. Онсоң Дике йүзленди.

— Дик, сен шу адамлара серет. Мен олары саңа табшырярын. Руханы болса я-ха өзүни аклар я-да мен бу затларың аныгына етерин. Мен сениң шүбхелериңе ынанмага башлаярын. Ол ант ичер, саңа сөз берйәрин! Эгер ант ичмесе, биз онуң гүнәлидигини субут эдерис — дийип, ол айтды.

Дик оңа гөвүнсиз җогап берди, рыцарь болса оңа сынлайҗы назарыны дикди-де, ховлукмачлык билен зала доланып гелди. Озалы билен ол пейкамы гөзден гечирди. Ол бейле пейкамы хич хачан гөрмәнди. Ол пейкамы элине алып, эйлесине-бейлесине өвүрмәге дурды, пейкамың эймене гара реңки оны ховсала салды. Онуң йүзүнде «Габырдака» диен екеҗе сөзден ыбарат язгы бар экен.

— Диймек, мениң өйдедигими олар билйәрлер — дийип, ол сесленди.— Габырдака! Эмма оларың мени габырдан газып чыкарып билҗек ити ёкдур.

Сэр Оливер өзүни дүрсәп, аяк үстүне галды.

— Вах, сэр Дэниэл, сиз элхенч ант ичдиңиз! Сиз инди хич вагт ялканмарсыңыз! — дийип, ол зарынлап айтды.

— Хава, самсык, мен эрбет ант ичдим, эмма сен мендэнем эрбет ант ичерсиң. Сен Холивудың кераматлы хаҗындан ант ичерсиң. Ахмал болма; гаты ынамлы сөзлер тапгын. Сен хут шу гүн агшам ант ичерсиң.

— Алла сизе пәхим берсин! — дийип, руханы җогап берди.— Ол сизиң пәлиңизи шу хили бикануңлыкдан соваверсин!

— Гулак асың, мерхеметли атам, эгер сизиң выжданыңыз сизи алада гойян болса, онда мениң сизе айтҗак задым ёк — дийип, сэр Дэниэл айтды.— Йөне велин, сиз выждан хакында гиҗрәк ойланып башлапсыңыз... Эмма сизиң келләңизде сәхелче акыл галан болса, маңа гулак асың. Бу огланҗык эдил сиңек ялы, мениң йүрегиме дүшди. Ол маңа герек, чүнки мен онуң никасыны сатмакчы. Эмма мен сизе догруҗамы айдярын, эгер ол мени халыс иризсе, гүррүңсиз атасының ызындан гидер. Мен оны ыбадатханаң ёкарсындакы отага гөчүрип элтиң дийип

буйрук бердим. Эгер сиз оңат, ынандырып ант ичсеңиз, оглан бирнеме рахатланар, менем оңа рехим эдерин. Йөне велин, эгер сиз сандырап, йүзүңизиң ганыны гачырып дурсаңыз, я-да сакынсаңыз ол сизиң сөзүңизе ынанмаз хем хеләк болар. Инe сизиң ойланмалы задыңыз.

— Ыбадатхананың ёкарсындакы отага гөчүрип элтйәрсиңиз! — дийип, руханы зордан демини алып сесленди.

— Хава, хут шоңа — дийип, рыцарь тассыклады.— Эгер сиз оны өлүмден халас этмек ислейән болсаңыз, халас эдиң. Эгер ислемейән болсаңыз, онда, гой, сизиң диениңиз болсун: шу ерден гараңызы сайлаң-да, маңа азар бермәң! Мен бир ганы гызгын адам болан болсам, сизиң чёнденаша горкаклыгыңыз хем самсыклыгыңыз үчин бирейиәм гурсагыңыздан ханҗар гечирердим. Ери, белли бир карара гелдиңизми? Җогап бериң!

— Хава, мен карара гелдим — дийип, руханы җогап берди.— Таңрының өзи гечирсин-дә, мен ягшылыгың хатырасы үчин эрбет иши бойнума алярын. Огланы халас этмек үчин, мен ант ичйәрин.

— Шейле этсеңиз кем болмаз! Оны чагырың-да, тизрәк болуң. Сиз онуң билен икичәк галарсыңыз. Эмма мен дашыңыздан сынларын — дийип, сэр Дэниэл айтды.

Рыцарь дивара герлип гойлан халыны серпди-де, онуң аңырсына гечди. Шыркылдап язан пружиниң зыңңырдысы, онсоң басганчакларың җыгылдысы эшидилди.

Сэр Оливер еке галансоң, халы билен өртүлен дивара горка середип, гайгы хем ховсала билен йүзүни чытып чокунды.

— Эгер ол ыбадатхананың ёкарсындакы отагда яшаҗак болса, мен өзүмиң ахыретимден гечмели болсам-да, оны халас этмелидирин — дийип, ол хүмүрдеди.

Арадан үч минут геченсоң Дики чагырып гетирдилер. Йүрегини бире баглан сэр Оливер ганы гачан йүзүни чув-ак эдип, столуң янында дурды.

— Ричард Шелтон, сен мениң ант ичмегими талап этдиң — дийип, ол айтды.— Сениң бу талабың мениң үчин өз мертебәмиң масгараландыгы боляр, шонуң үчинем мен сениң талабыңы рет этмәге хаклыдырын. Эмма мен өзүмизиң озалкы достлугымызы ятлап, калбымдакы кинәни юмшатдым: гой, сениң диениң болсун. Холивудың кераматлы хаҗындан ант ичйәрин, мен сениң атаңы өлдүремок!

— Сэр Оливер, мен Хемме киши үчин ар алян Җонуң иберен илкинҗи хатыны окап, сизиң гүнәңизиң ёкдугына шүбхеленмәндим — дийип, Дик җогап берди.— Йөне велин, инди икисаны совал бермәге маңа ругсат эдиң. Сиз мениң атамы өлдүрмәнсиңиз, ынанярын. Эмма белки, сиз шу өлүме себәп болан ишлере кеседен гатышансыңыз?

— Гатышамок — дийип, сэр Оливер айтды.

Онсоң бирденкә ол хабардар бол диен ялы эдип, Дике гөзүни гыпып гойберди. Онуң бу гөз гыпмасындан сер Оливериң

шу ерде ач-ачан айдып билмейэн башга бир затларының бардыгыны дуйдуряндыгына Дик дүшүнди.

Дик оңа геңиргенип серетди, онсоң ызына өврүлди-де, бош залың ичине эсерденлик билен гөз гездирди-де:

— Сизе нәме боляр? — дийип сорады.

— Хич зат — дийип, руханы җогап берди.— Мениң угрум ёк, мен саг дәл. Мени багышла, Дик... Мен даш чыкайын... Холивудың кераматлы хаҗындан ант ичйәрин, сениң атаңы өлдүрмедим, ол ишде хич хили дахылым ёк! Рахатлан, эзиз огланым. Хош гал!

Онсоң ол өзүне махсус болмадык чалтлык билен залдан чыкып гитди.

Дикиң эсердең назары диварларың йүзүни сынлаярды, огланың калбында орнуны чалшып дуран гапма-гаршылыклы дуйгуларың аламатлары: геңиргенме, шүбхеленме, гам-хесрет, шатлык онуң йүз кешбинде гөрнүп дурды. Эмма онуң акылы дурландыгыча кем-кемден шүбхеленме үстүн чыкды, аз салымдан болса өзүниң иң айылганч шүбхесиниң хакдыгына долы ынанды. Ол йүзүни галдырды-да, тисгинип гитди. Диварың йүзүни тутуп дуран халыда вагшы авчының сураты барды. Ол бир эли билен ав түйдүгини агзында саклап дурды, онуң бейлеки элинде болса найза барды. Авчының йүзи гап-гарады, чүнки ол африкалыды.

Ине Ричард Шелтоны горкузан хем шол африкалыды. Залың пенҗирелеринден йити шөхле сачып дуран гүн, булудың аңырсында гизленди. Эдил шол махалың өзүнде хем пухарыдакы от ловлап янды-да, шу чака ченли гараңка дувланып дуран потолок билен дивары ягтылтды. Бирденкә халының йүзүндәки гара авчы гөзүни гырпайды, онуң габаклары акды.

Дик назарыны совман шол гөзе середин дурды. Одуң ягтысына ол гөз эдил айна ялы йылпылдаярды, ол хут немли, җанлы гөзди. Ак габак сәхелче салымлык онуң йүзүни өртди-де, ене ачылды. Соңра болса бирден йитип гитди.

Мыдама Дики халының дешигинден сынлан дири адамың гөзүниң инди йитип гидендигине хич хили шүбхе галмады.

Дик өзүниң өрән элхенч ягдая дүшендигине шол бада дүшүнди. Хемме зат: Хетчиң хабардар этмеси-де, руханының гөз гыпмасы-да, халының аңырсындан оңа сын эден шу гөз-де диңе бир зада шаятлык эдйәрди. Ол өзүниң сыналып гөрлендигине, өзүни паш этдирендигине, эгер оны хайсыдыр бир төтәнлик халас эдәймесе хеләк болҗакдыгына кемсиз дүшүнди.

«Эгер маңа шу өйден гачып сыпмак башартмаса, мен гутаран адам! Бичәре Мэтчем! Мен оны аждарханың хинине атдым!» дийип, ол ойланды.

Ол шинди ойланып дурка, бирден онуң ярагларыны, геймэшигини, китапларыны башга отага гечирмәге көмеклешмек үчин хызматкәр гелди.

— Башга отага? Нәме үчин? Хайсы отага? — дийип, ол гайталап сорады.

— Ыбадатхананың ёкарсындакы отага — дийип, хызматкәр жогап берди.

— Көпден бәри онда хич ким яшамаярды. Ол нәхили отаг? — дийип, Дик ойланып сорады.

— Оңат отаг — дийип, хызматкәр жогап берди-де: — Эмма онуң ичинде гөзе гөрүнйән рух пейда болупдыр диййәрлер — дийип, ол сесини ювашадып сөзүниң үстүни етирди.

— Рух? Өң эшитмәндим! Кимиң рухы? — дийип, Дик сорады. Онуң эндамы соваян ялы болды.

Хызматкәр төверегине ялтаклады, онсоң чала эшидилйән пышырды билен:

— Кераматлы Иоаннаның бутханасының жаңчысының рухы. Бир гезек оны шол отагда ятырдылар, шол гиже ол гүрүм-жүрүм болайды. Оны мелгун огурлапдыр диййәрлер, агшам ятанда ол гаты серхошды.

Элхенч дуйгулардан калбы долан Дик хызматкәриң ызына дүшүп гитди.

III бап

ЫБАДАТХАНАНЫҢ ЕКАРСЫНДАКЫ ОТАГ

Минараның үстүнден башга хич зат гөрүнмейәрди. Гүн кем-кемден гүнбатара тарап эңип, ахыр соңунда хем ол яшды. Эмма гаравулларың шейле эсерденлигине гарамаздан, Тэнстолл галасының голайында екеже адамы хем гөрмек башартмады.

Гараңкы дүшенде Торгмортоны бурчдакы отага элтдилер, шол отагың пенжиреси гарымың дик ёкарсындады. Ол әхли сересаплылыгы долы бержай эдип, шол пенжиреден чыкды, аз вагтың довамында сувуң шылпылдысы эшидилди, соңра гарымың аңыркы кенарында бир гара гөрүнди-де, отуң үстүнден сүйшенекләп гитди. Сэр Дэниэл билен Хэтч ене ярым сагатлап диңширгешип дурдулар, эмма даш-төверек үмсүмликди. Чапар саг-аман галадан чыкды.

Сэр Дэниэлиң шәхти ачылды. Ол Хэтче тарап өврүлди-де:

— Беннет, шу Хемме киши үчин ар алян Жон дийилйәнем диңе адам. Ол уклап ятыр. Биз хәзир оны ёк эдерис — дийди.

Бүтин гүнүң довамында хем, агшам хем Дики бирсыхлы юмуш буйруп, ики яна ылгатдылар, буйрук ызындан буйрук берилди. Буйрукларың бейле көп болшуна ве олары ерине етирмегиң шейле ховлукмачлыгына Дик хайран галярды. Шол вагтың бүтин довамында Дик бир гезек хем сэр Оливере-де, Мэтчеме-де душ гелмеди, эмма ол мыдама оларың икиси хакында-да пикир эдйәрди. Инди болса диңе бир зат хакында — Тэнстоллың Мот галасындан мүмкингадар тизрәк гачып гитмек

хакында пикир эдйәрди, эмма гачмазындан өң ол сэр Оливер хем Мэтчем билен гүрлешмек ислейәрди.

Ахыр соңы ол элине чыра алып, өзүниң тәзе отагына чыкды. Бу гиң отагың потологы песди, ичи йүрек гысгынчды. Пенҗиресиниң аңырсында гарым барды. Пенҗирәниң шейле бейикде болмагына гарамаздан онуң, өңүне демир гөзенек отурдылыпдыр. Кроватдакы дүшек гаты оңат экени, бир яссыг-а пер, бейлекисине сыпал дыкылыпдыр. Диварларың өңүнде йүзүне халы герлен, гулплы шкафлар хатарланышып дурды. Дик отагын ичине айланып чыкды, хер бир халыны галдырып гөрди, диварлары тыркылдадып чыкды, шкафлары ачҗак болуп сынанды. Ол гапының пугтадыгына ве гермев билен оңат бекленйәндигине гөз етирди, онсоң чыраны текҗеде гойды-да, хемме зады ене бир гезек гөзден гечирди.

Оны нәме үчин шу отага гөчүрип гетирдилеркә? Бу отаг онуң өнки отагындан гиң хем говы. Я-да бу гүрпбасдымыка? Бу ерде гизлин гирелге бар болаймасын? Шу ере гөзе гөрүнйән рухуң гелйәндиги чынмыка? Онуң дамарларындакы ганы доңан ялы болды.

Онуң дик ёкарсындакы ясы үчегиң үстүнде гаравулың агыр әдимлериниң сеси эшидилйәрди. Өзүне мәлим болшы ялы, онуң ашагында ыбадатхананың гүммези барды, ыбадатхананың гапдалында зал болмалы. Шол залдан болса гизлин чыкалганың бардыгы гүррүңсизди, эгер шол ерде гизлин чыкалга болмаса, шол гөзлер халының аңырсындан Дики сынлап билҗек дәлди. Мегерем, шол гизлин чыкалгадан гайдян ёл ыбадатхана барян болса герек, ыбадатханадан болса шу отага гелйәндир.

Бу отагда укламагың өрән хатарлыдыгыны ол дуйярды. Ол өз ярагыны тайяр тутуп, гапының янындакы күнҗекде отурды. Эгер үстүне чозайсалар хем онуң җаны өрән гыммат дүшер.

Ёкарда, үчегиң үстүнде аяк сеслери эшидилди, онсоң кимдир бириниң сеси пароль сорады. Бу гаравул чалшыляндыгыны билдирйәрди.

Шол пурсадың өзүнде хем Дик кимдир бириниң өз отагының гапысыны дырчанаклаяндыгыны эшитди. Онуң гулагына пышырдаян сес етди.

— Дик, Дик, бу мен!

Дик гапының гермевини айрып, ишиги ачды-да, Мэтчеми отага салды. Мэтчемиң йүзи ак тамды, онуң бир элинде чыра, бейлеки элинде гама барды.

— Гапыны яп! Тизрәк бол, Дик, Гала ичалыдан долы. Мен коридорларың ичинде оларың ызыма дүшүп гелишлерини эшитдим, мен халыларың аңырсында оларың дем алып дурушларыны эшитдим — дийип, ол пышырдады.

— Рахатлан, гапы япык. Биз ховпсуз ягдайда — дийип, Дик җогап берди. Догрусыны айтсам, шу диварларың арасында

ховпсуз ягдайда болмак асла мүмкин дәл. Сени гөрениме жаным-теним билен бегенйәрин. Асмандан ант ичйәрин, сен дирисиң өйдүп пикирем этмейәрдим. Сени ниреде гизләп сакладылар?

— Ниреде дигиниң пархы ёк — дийип, Мэтчем җогап берди.— Икимиз душушдык, галан затларың пархы ёк. Эмма, Дик, саңа дуйдурдылар герек? Эртир оларың сени нәтмекислейәндиклерини сен билйәңми?

— Маңа дуйдурылан зат ёк — дийип, Дик җогап берди — Олар эртир нәме этмекчи болярлар?

— Эртирми я-да шу гиҗе, билемок. Мен диңе оларың сени өлдүрмекчи боляндыкларыны билйәрин. Хут шейледигини аныкбилйәрин. Оларың шу хакда эдйән хышы-вышыларыны эшитдим. Олар муны маңа ач-ачан диен ялы айтдылар — дийип, Мэтчем җогап берди.

— Шейле дийсене! Догрусыны айтсам, муны мениң өзумем аңярдым — дийип, Дик айтды.

Ине онсоң, Дик бүтин гүнүң довамында өзүниң башдан гечирен затларының хеммесини Мэтчеме гүррүң берди.

Ол гүррүңини гутарансоң, Мэтчем еринден туруп, дыкгат билен отагың ичини барлап гөрди.

— Ай, ёк, хич хили гирелгәниң бардыгы билдиренок — дийип, ол айтды.— Эмма шейле болса-да, гизлин гирелгәниң бардыгына мен шүбхеленемок. Дик, мен сениң яныңда галарын! Эгер сен өлсең, менем өлерин. Мен саңа көмек берип билерин, гөрйәңми мен гама огурладым! Мен сөвешерин! Эгер сен сүмүп болайҗак бир дешик тапсаң я-да дашына чыкып ашак салланып болайҗак пенҗире тапсаң, мен хөвес билен нәхили ховплы хем болса, оңа дөз гелерин ве сениң билен биле гачарын.

— Җон, асмандан ант ичйәрин, сен бүтин Англияда иң оңат, иң вепалы ве иң батыр адам! Элиңи бер маңа, Җон.

Ол сесини чыкарман, Мэтчемиң элини гысды.

— Эгер бизе шол чапары чыкарып ашак саллан пенҗирелерине етмек башардайса! Урган хенизем шол ерде болса герек. Хер ничик болса-да, шондан умыт бар — дийип, Дик айтды.

— Хүш! — эдип, Мэтчем пышырдады.

Олар диңширгедилер. Ашакда, полуң астында бир зат җыгылдады, бу сес ятды, онсоң ене җыгылдады.

— Бизиң ашагымыздакы отагда бир-ә бар — дийип, Мэтчем пышырдады.

— Бизиң ашагымызда отаг ёк — дийип, Дик җогап берди.— Биз ыбадатхананың ёкарсындакы отагда. Ол мени өлдүрҗек җеллат, гизлин гирелге билен гелйәр. Гой, гелсин! Мен онуң гөзүне гөркезерин.

Онсоң Дик дишлерини гыҗады.

— Чыралары өчүрели. Белки, ол өз айбыны ачар — дийип, Мэтчем айтды.

Олар чыраларың икисини хем өчүрдилер-де, демлерини хем алман диен ялы, бутнаман отурдылар. Полуң астындакы сересаплы эдимлериң сеси оңат эшидилйәрди. Шол сес кә голайлаярды, кә-де узаклашярды. Ахыр соңы гулпы товлан ачар жыгылдады, онсоң ене үмсүмлик болды.

Аз салымдан соң ене аяк сеси эшидилди ве бирден отагың аңры күнжегиндәки ере язылгы дүшеклериң арасындакы ышдан ягты гөрүнди. Ол ыш барха улалярды. Гизлин люк ачылды велин, ышыгың ягтысы хас гүйчленди. Олар люкы галдырып дуран гужурлы эли гөрдүлер. Дик арбалетиң киршини дартып келле гөрнерине гарашып дурды.

Эмма шу ерде хемме зат булам-бужар болды. Мот галасының аңры четинде бир ерде гүйчли гыкылык турды, илки башда бир сес гыгырярды, соңра ене бирнәче сес гошулды, олар хайсыдыр бир ады гайталап гыгырярдылар. Шол галмагал желлады алада гоян болара чемели. Люк усуллык билен япылды, полуң астында ховлукмачлык билен узаклашян аяк сеси эшидилди.

Огланларың гарашан ховпы гайра чекилди. Дик улудан дем алды ве олары халас эден галмагала диң салмага дурды. Гыкылык ятмаярды, гайтам, терсине, барха гүйчленйәрди. Галаның хемме еринде адамлар ики бака ылгаярдылар, гапылар бир ачылярды, бир япылярды. Сэр Дэниэлиң сеси болса әхли галмагалың үстүни басып гүңлеч яңланярды.

— Жоанна! — дийип, ол гыгырярды.

— Жоанна! — дийип, Дик гайталады.— Хайсы Жоанна? Бу ерде хич бир Жоанна ёк ахыры, хич вагт хем болманды. Бу нәме болдугыка?

Мэтчем дымярды. Ол узакдакы бир затлар хакында ойланян ялыды. Пенжирәниң аңырсында чала ягтылян йылдызларың ышыгы огланларың отуран ерине ягты салмаярды, шонуң үчинем бу ери түм-гараңкылыкды.

— Жон, узак гүнләп сениң ниреде боландыгыңы билемок. Сен шол Жоаннаны гөрдүңми? — дийип, Дик сорады.

— Ёк, гөремок — дийип, Мэтчем жогап берди.

— Ол хакда хич зат эшитмедиңемми? — дийип, Дик тутанъерлилик билен сорады.

Аяк сеслери якынлашярды. Сэр Дэниэл болса хенизем ховлының ичинде гаты гыгырып, Жоаннаны чагырярды.

— Сен ол хакда хич зат эшитмедиңми? — дийип, Дик гайталады.

— Эшитдим — дийип, Мэтчем жогап берди.

— Сениң сесиң нәхили эрбет сандыраяр! Саңа нәме болды? — дийип, Дик сорады.— Оларың шол Жоаннаны гөзлемеклери бизиң үчин бәхбит болайды. Шол гыз оларың үнсүни бизден совды.

— Дик! Мен инди хеләк боларын! Икимизем хеләк боларыс. Гиҗә галмакак гачалы. Олар тә мени тапянчалар рахатланмаз...

мазлар. Ёк! Мениң еке өзүми оларың янына гойбер! Олар мени тутарлар, сен болсаң гачып гидерсиң. Мениң еке өзүми гойбер, Дик! Мәхрибан Дик, оларың янына мени гойбер!

Дик нәмәниң нәмедигине дүшүнйәнчә, Мэтчем гапының гермевини сермеләп тапды.

— Асмандан ант ичйәрин, сен асла Жон дәл! Сен Жоанна Сэдли! Сен шол, маңа әре чыкмага гөвнемедик гызжагаз! — дийип, Дик хайран галды

Гыз сесинем чыкармаярды, еринденем гозганмаярды. Дик хем сесини чыкармаярды, соңра ол ене гепләп башлады.

— Жоанна, сен мени халас этдиң, менем сени халас этдим — дийип, ол айтды.— Биз нәхили ган дөкүлишини гөрдүк, икимиз дост хем болдук, душман хем, хава мен сени кемер билен енчжегем болдум, мыдама мен сени оглан хасаплап йөрдүм. Эмма хәзир мениң өлүмим якын гелди, шонуң үчинем өлүмиң өң янында шуны саңа айтмак ислейәрин: сен ериң йүзүнде иң оңат ве иң гайратлы гыз. Эгер мен өлмән, дири галайсам, улы шатлык билен саңа өйленерин! Маңа яшамак гарашярмы, өлүм гарашярмы, тапавуды ёк, мен сени сөййәрин, шуны билип гой.

Гыз хич хили жогап бермеди.

— Ханы, айт ахыры, Жон! Мылакатлы гыз, бол, мени сөййәндигиңи айт!

— Дик, эгер мен сени сөймедик болсам, шу ере гелермидим? — дийип, ол сесленди.

— Эгер бизиң ыкбалымызда халас болмак бар болса, икимиз дурмуш гурарыс. Эгер бизиң ыкбалымыз өлүм болса, биз өлерис. Ери, айт, сен мени нәдип тапдың?

— Мен Хәтч ханымдан сорадым — дийип, гыз жогап берди.

— Шол зенана бил багламак болар. Ол сени халас этмәге чалшар — дийип, Дик айтды.— Шинди бизиң вагтымыз бар...

Эмма шол бада, мисли онуң пикирини ялана чыкарян ялы, коридорда аяк сеслери эшидилди ве кимдир бири гапыны юмруклады.

— Олар шу ерде! Ачың мастер Дик! Ачың! — диен кимдир бириниң сеси эшидилди.

Дик сесинем чыкармады, еринденем гозганмады.

— Бары гутарды — дийип, гыз зарынлады-да, Дики гужаклады.

Адамлар бири-бириниң ызындан гелип, гапының янына йыгнандылар. Ахыр соңы сэр Дэниэл хем гелип, гыгырмага башлады.

— Дик, эшек болма! — дийип, рыцарь гыгырды.— Шейле галмагалдан яңа еди саны укуда ятан рыцарь хем оянарды. Гызың шу ердедигини биз билйәрис. Гапыны ач!

Дик сесини чыкармаярды.

— Гапыны дөвүң! — дийип, сэр Дэниэл айтды.

Эсгерлер гапыны юмруклары билен урярдылар, аяклары

билен депйәрдилер. Гапы пугтады ве берк гермев билен беклеңипди, эмма велин ене-де ыкбал ара гошулмадык болса, гапы дөвүлҗекди. Бирденкә батлы урулян гүрпүлдиниң арасы билен гаравулың сеси эшидилди, минараның үстүнде гыгырышып, галмагал туруздылар, шол пурсадың өзүнде хем җогап дерегине бүтин токайың ичи гаты гыгырылян сеслерден долды. Токайың ичинде яшаянлар Мот галасыны хүҗүм эдип алҗак болярдылар өйтмек болҗакды. Сэр Дэниэл болса Дикиң гапысыны ташлап, өз эсгерлери билен галаның диварларыны горамага ылгады.

— Биз халас болдук! — дийип, Дик айтды.

Ол ики эли билен гадымы кровата япышып, оны ериндеи сүйшүрҗек болуп сынанды, эмма ол гозганмады.

— Маңа көмек эт, Җон. Эгер халас боласың гелйән болса, әхли гүйҗүңи җемле-де, маңа көмек эт! — дийип, ол айтды.

Олар ченсиз улы кынчылык билен агыр дуб кроваты сүйшүрип, оны гапа диредилер.

— Бу гайтам эрбет болар. Олар гизлин гирелгәниң ичи билен гелерлер — дийип, Җоанна гамгын сесленди.

— Ёк, ол бу гирелгәниң сырыны өз эсгерлерине аян этмек ислемез — дийип, Дик җогап берди.— Бизиң өзүмиз шол гирелгәниң ичи билен гачып гидерис... Гулак ас! Хүҗүм гутарды. Хич хили хүҗүмем болмандыр өйдйән.

Хакыкатдан-да, хич хили хүҗүм болмады: йөне Райзингэмиң себитиндәки сөвеш вагтында сэр Дэниэли гөзлеринден йитирен эсгерлериң бир топары ахыр соңы гала гайдып гелипдирлер. Гараңкылык олара токайың ичинден гечмәге көмек эдипдир. Олары дервезеден гойбердилер, хәзир болса олар ат тойнакларының дүкүрдисиниң арасында совутларыны шакырдадып атдан дүшйәрдилер.

— Ол хәзир доланып гелер. Тизрәк гизлин сүмелгә гирели! — дийип, Дик айтды.

Ол чыраны якды, онсоң икиси хем отагың күнҗегине бардылар. Ышы тапмак кын дәлди, чүнки хенизем ондан өчүгси шөхле гөрнүп дурды. Дик бердашлырак гылыҗы сайлап алды-да, уҗуны ыша сокуп, онуң сапына бар гүйҗи билен басды.

Люкуң гапагы гозганып чаларак ачылды. Олар гапагың эрңегинден япышып люкы ачдылар.

Олар бирнәче басганчагы гөрдүлер, шоларың биринде болса ганхорың ятдан чыкарып гиден чырасы янып дурды.

— Сен өңден йөре, чыраны хем ал. Мен люкы япып, сениң ызыңдан йөрәрин — дийип, Дик айтды.

Олар ёла дүшдүлер. Дик люкуң гапагыны япып-япманка, ене-де батлы гүрпүлдилер яңланды — Дикиң отагының гапысыны дөвйәрдилер.

IV бап

ГИЗЛИН ЧЫКАЛГА

Дик билен Жоанна хапа, дар хем келте коридорың ичине гирдилер. Онуң аңры башында чаларак ачылып дуран гапы барды — бу ганхорың ачар билен ачан гапысы болара чемели. Потолокдан кереплер салланышып дурды. Оларың аякларының дүркүлдиси даш дүшелен полуң үстүнде гүңлеч яңланярды.

Гапының аңырсында гизлин чыкалга гөни бурч болуп икә бөлүнйәрди. Дик чен билен шол коридорларың бирине совулды ве олар аякларыны батлы тапырдадып, ыбадатхананың гүммезиниң дашындан айланып ылгадылар. Чыраның өчүгси ышыгының ягтысында гүммез эдил китиң аркасы ялы болуп гөрүнйәрди. Ич йүзүнден жайың эрңегиниң нагышлары билен гөрүнмез ялы эдилен яшырынлык билен сынланылян дешиклер хер әдимде диен ялы оларың өңлеринден чыкярды. Дик шол дешиклериң биринден середип, ыбадатхананың даш дүшелен полуны, өңүнде шем янып дуран мәхрабы гөрди, мәхрабың өңүндәки басганчакларың үстүнде болса сэр Оливер голларыны гиң герип ыбадат эдйәрди.

Олар коридорың аңры четине етип, келте басганчаклар билен ашак дүшдүлер, сүмелге барха даралярды. Диварларың бири тагтаданды, онуң жайрыкларының арасындан ышык гөрүнйәрди ве адамларың гүңлеч сеслери эшидилйәрди. Бирденкә Дик улулыгы адамың гөзи ялы дешиги гөрди. Ол шол дешикден середип залың ичини гөрди. Эгинлери еңсиз багана келтекчели алты саны эркек киши сугун эти билен пирог ийийәрдилер ве небсевүрлик билен чакыр ичйәрдилер. Булар яңы гайдып гелен эсгерлерди.

— Биз бу ерден гечип билмерис. Ызымыза доланып гөрели — дийип, Дик айтды.

— Ёк, белкем чыкалга аңырдадыр — дийип, Жоанна сесленди.

Олар ене өңе гитдилер. Эмма бирнәче ярд гечeнлеринден соң, ёл түкенип, гысгажык басганчаклара диреди дуруберди ве эсгерлер нахарханадан гитмеселер, бу ёл билен гечмегиң мүмкин дәлдиги айдың болды.

Олар аяк алдыгына ылгап ызларына гитдилер ве бейлеки коридоры барламага гиришдилер. Бу коридор өрән дар экени ве онуң ичинден йөремек кынды, бирсыхлы кичижик басганчаклар билен ашак инип, ёкары чыкып бармалы болярды, бу ерде ахмал болсаң йыкылып майып болайтмагың мүмкинди. Инди хатда Дикиң өзи хем ниредедиклерини билеңокды.

Өң хем дар коридор гитдиг че даралярды ве песелйәрди, басганчаклар барха бетер эңашак гидйәрди, диварларың йүзи чыглыды, шепбешикди, өңде бир ерде алаңыртлар жыгылдашдылар.

— Биз ерземинде — дийип, Дик айтды.

— Чыкалга велин хениземгөрненок — дийип, Жоанна онуң сөзүниң үстүни етирди.

— Бу ерде хөкман чыкалга болмалыдыр! — дийип, Дик жогап берди.

Коридор бир гапдала өврүлди-де, бирнәче әдимден гутарды дуруберди. Онуң аңры башында ёкарлыгына гидйән бирнәче басганчак барды. Потологың дерегини тутян әпет улы ясы даш оларың ёлуны бекледи. Олар омузларыны дирәп бар гүйчлери билен оны галдыржак болуп зомадылар. Даш сәхелче-де гозганмады.

— Оны кимдир бири саклаяр — дийип, Жоанна айтды.

— Ёк, оны саклаян адам бизден он эссе гүйчли болаянда-да, даш сәхелче хем болса, гараз гозганарды — дийип, Дик жогап берди.— Эмма ол гала ялы миземән дур. Онуң аңырсындан нәме-де болса бир агыр зат дирелипдир. Бу ерде чыкалга ёк. Маңа ынан, әзиз Жон бу ерде биз икимиз эдил аягы күндели есирлер ялы есирликде. Гел, отуралы, гүррүңлешели. Соңрак биз ызымыза доланарыс. Белки, шол махала ченли олар бизи ятдан чыкарарлар ве бизе гачып гитмек башардар. Эмма мениң садажа пикириме гөрә биз хеләк болдук өйдйән.

— Дик! Сениң маңа душан гүнүң хесрет гүни экени! Мен, ягшылыгы билмез гыз, сениң шу ере дүшмегиңе себәп болдум — дийип, Жоанна зейренди.

— Бидерек затлары айтма! Бу затларың хеммеси бизиң маңлайымыза языландыр, ислесең-ислемесең маңлая язылан затларың хеммеси болар. Өз агымызы агламагың гереги ёк. Говусы, сен маңа гүррүң бер, сен нәхили гыз, нәдип сэр Дэниэлиң элине дүшдүң?

— Менем эдил өзүң ялы етим, мениң атамам ёк, энемем — дийип, Жоанна гүррүңе башлады.— Үстесине мениңем, сениңем гара багтың үчин мен өрән бай гелинлик гыз. Милорд Фоксгэм маңа хоссарлык эдйәрди. Эмма сэр Дэниэл мени әре бермек хукугыны королдан сатын алыпдыр, догрусыны айтсам, шу хукук үчин ол көп пул төләпдир. Мен энтек кичижиккәм ики саны гүйчли хем бай адам мени әре бермек хукугыны газанмак үчин өзара гөреше башлапдырлар! Шол махал хөкүмет агдарылышыгы болупдыр, тәзе канцлер белленипдир, сэр Дэниэл болса лорд Фоксгэме маслахат салман, мени әре бермек хукугыны сатын алыпдыр. Онсоң ене-де хөкүмет агдарылышыгы болупдыр ве лорд Фоксгэм сэр Дэниэле маслахат салман, мени әре бермек хукугыны сатын алыпдыр. Шу чака ченли хем олар өзара душманчылыкларыны бес эденоклар. Эмма мен мыдама лорд Фоксгэмиң өйүнде яшаярдым, ол мени оңат хем саклаярды. Ахыр соңы ол мени әре бермәге, хас догрурагыны айтсак, сатмага тайярлык гөрүп башлады. Лорд Фоксгэм мени әре берйәнлиги үчин бәш йүз фунт стерлинг алды. Мениң әре бармалы

адамыма Хэмли диййэрдилер, хут эртир ол икимизиң никалашмалы гүнүмизди, Дик. Эгер сэр Дэниэл пэсгел бермедик болса, мен эре чыкардым ве хич вагт сениң билен душушмаздым, Дик! Эзиз Дик! — Онсоң ол Дикиң элини додагына басып мэхир билен өпди, Дик хем онуң элини додагына етирип огшады.

— Сэр Дэниэл мени багда гезип йөркэм огурлап гачды ве эркек кишиниң лыбасыны геймэге межбур этди, бу болса аял үчин эрбет гүнэдир! — дийип, Жоанна гүррүңини довам этдирди.— Мунуң үстесине-де, эркек кишиниң лыбасы маңа дүйбүнден гелшенок. Ол мени Кэттлэ элтди-де, өзүңе мэлим болшы ялы, саңа эре берҗекдигини айтды. Эмма мен онуң ичини якмак үчин, Хэмлэ эре чыкмагы пугта йүрегиме дүвүпдим.

— Эхэ! Диймек, сен Хэмлини сөййэн экениң-дэ? — дийип, Дик гыгырды.

— Ёк, мен диңе сэр Дэниэли йигренйэрдим — дийип, Жоанна жогап берди.— Эмма сэр Дик, сен маңа көмек этдиң, мен сениң өрэн мылакатлыдыгыңы, чэксиз батырдыгыңы гөрдүм ве өз эрк-ислегимиң гаршысына гидип, сени сөйдүм. Эгер бизе халас болмак багтымызда бар болса, мен хөвес билен саңа дурмуша чыкарын. Эгер ёвуз ыкбал саңа эре чыкмага ёл бермесе-де, мен диңе сени сөерин. Мен өзүмиң иң соңкы демиме ченли саңа вепалы болуп яшарын...

— Мен тэ саңа душянчам, зенанлары гара көпүкче-де гөремокдым — дийип, Дик айтды.— Мен сени шинди оглан хасаплап йөркэм саңа мениң мэхрим гитди. Нэме үчиндигини өзүмем билемок велин, мен саңа дөзмедим. Мен сени кемер билен енчжек болдум, эмма мениң элим галмады. Сен гыздыгыңы боюн аланыңдан соң болса, Жон, мен сениң адыңы озалкым ялы Жон дийип тутарын — сениң түйс маңа герек гыздыгыңа дүшүндим... Юваш — дийип, ол өз сөзүниң арасыны кесди-де: — Кимдир бири гелйэр! — дийди.

Хакыкатдан хем, бириниң агыр дабанларының сеси коридорың ичинде гүңлеч яңланярды ве алаңңыртлар ики бака урунярдылар.

Дик дөрэн ягдайы ойланып гөрди. Коридорың дуйдансыз өврүми онуң үчин аматлыды. Ол ховпсуз ягдайда дуруп, бурчуң аңырсындан пейкам атып билҗекди. Диңе өзүниң якынында дуран чыра оңа пэсгел берип билҗекди. Ол ылгап барды-да, чыраны коридорың ортасында гоюп, өз ерине гайдып гелди.

Коридорың узакдакы өврүминден Беннет гөрүнди. Онуң еке өзи гелйэн болара чемели, онуң элинде факел барды, шонуң үчинем оны нышана алмак өрэн аңсатды.

— Дур, Беннет! Эгер ене бир әдим этдигиң, жаныңдан тамаңы үзэй! — дийип, Дик гыгырды.

— Сиз шу ерде экениңиз-ов! — дийип, Хэтч гараңкылыга гөзүни дикип айтды.— Мен сизи гөремок... Э-хэ! Сиз акыл эдипсиңиз, Дик: сиз чыраны өңүнизде гоюпсыңыз! Өзүмиң

сизе өвреден затларымың бидерек болмандыгыны гөрйәрин ве сиз мениң өвреден затларымдан пейдаланып, бичәре күкрегими парранламак ислейән болсаңыз хем бегенйәрин! Сиз нәме үчин бу ерде? Бу ерде сизе нәме герек? Нәме үчин сиз өзүңизиң гадырдан көне достуңызы нышана алып дурсуңыз? Ханы, ол гыз сизиң яныңыздамы?

— Ёк, Беннет, мен сорарын, сен болсаң жогап берерсиң — дийип, Дик айтды.— Нәме үчин мен өз жаным үчин ховатырланмалы болярын? Нәме үчин мениң ятан ериме желлат букулып гелйәр? Нәме үчин мен хут өзүме хоссарлык эдйән адамың миземез галасындан гачмага межбур болярын? Нәме үчин мен араларында кемала гелен достларымың, мениң хич хили яманлык этмедик достларымың янларындан гачмага межбур болярын?

— Мастер Дик, мен сизе нәме айдыпдым? Сиз ченсиз батыр, эмма бүтинлей пайхассыз оглан! — дийип, Беннет айтды.

— Мениң, хакыкатдан-да, өлүме буйруландыгымы сениң билйәндигиңи мен гөрйәрин. Гой, шейле болсун! Мен шу ерден гозганмарын. Гой, сэр Дэниэл башарса, мени эле салайсын — дийип, Дик жогап берди.

Хэтч аз салым дымып дурды.

— Гулак асың, мен хәзир гайдып, сэр Дэниэлиң янына барайын ве сизиң ниредедигиңизи ве бу ерде нәме ишлейәндигиңизи оңа гүррүң берейин. Хут шунуң үчин хем ол мени шу ере иберди — дийип, Хэтч айтды.— Эгер сиз акмак болмасаңыз, мен доланып гелмезимден өң бу ерден гидерсиңиз.

— Эгер нәхили эдип гитмелидигини билйән болсам, мен биреййәм бу ерден гидердим! Мен чыкалганы беклэп дуран дашы галдырып билемок — дийип, Дик жогап берди.

— Элиңизи күнжеге сокуп сермелешдириң. Трогмортоның салланан урганы болса хенизем гоңур отагдадыр. Хош галың! — дийип, Хэтч айтды.

Онсоң Хэтч ызына өврүлди-де, коридорың өврүминде гөзден йитди.

Дик шол бада чыраны алды-да, онуң айдышы ялы этмәге башлады. Күнжекде чуң ой бар экени. Дик элини онуң ичине сокды ве демир чыбыгы сермелэп тапды-да, оны бат билен ёкарык галдырды. Бир зат жыгылдап, бирденкә ясы даш ериниден сүйшди.

Ёл ачылды. Олар кынчылык гөрмән, люкуң гапагыны ачдылар ве гүммезе меңзеш потолоклы отага чыкдылар. Бу отагың гапысы ховла тарапды, ол ерде ики саны адам голларыны чермэп, соңкы гелен эсгерлериң атларыны ювуп арассалаярдылар. Дивардакы халкалара беркидилен ики саны факелиң ыраныт дуран ышыгы оларың үстүне ягты салярды.

V бап

ДИКИҢ АҢРЫ ТАРАП ГЕЧИШИ

Дик өзүне үнс берилмезлиги үчин чыраны өчүрип, ёкарык чыкды-да, коридорың ичинден гечип гитди. Гоңур отагда ол бир ужы өрән агыр ве гадымы кровата даңлан йүпи сермәп тапды. Дик пенҗирәниң алкымына барып, йүпүң ужуны өрән сересаплык билен ашак, гараңкының ичине салламага дурды. Җоанна онуң янында дурды. Йүпүң ужы ере дегмән, шол салланып гидип отырды. Җоаннаның тәвеккеллигини кем-кемден горкы басмарлаярды.

— Дик, биз шейле белентликдеми? — дийип, ол сорады-да: — Ашак салланмага мениң йүрегим этмез. Мен хөкман йыкыларын, эзиз Дик! — дийди.

Әхли күй-пикирини урганы салламага берен Дик онуң сесини эшидип тисгинди-де, урганың күлтерини элинден гачырды. Урганың ужы шарпылдап, сувлы гарымың ичине гачды. Эдил шол бада га603 диварының үстүнде дуран гаравул:

— Ким гелйәр? — дийип гыгырды.

— Ичигар! Барысы пуч болды. Тиз бол! Ургандан япыш-да, ашак саллан! — дийип, Дик айтды.

— Мен башарман — дийип, гыз пышырдап гайра чекилди.

— Эгер сен башармасаң, менем башарман — дийип, Шелтон айтды. — Сен көмек бермесең, мен нәдип гарымың аңырсына йүзүп гечерин? Диймек, сен мени ташлаярсың-да?

— Дик, мен башарамок... Мениң ысгыным гитди — дийип, гыз зордан демини алып айтды.

— Асмандан ант ичйәрин, онда бизиң икимизем хеләк болдук! — дийип, Дик гыгырып ер депди.

Ол якынлашян аяк сеслерини эшидип, гермев билен багламак умыдыны эдип, гапа топулды.

Эмма ол гермеви сүйшүрмәге етишмәнкә кимдир бириниң гүйчли эли аңры тарапдан гапыны итди. Дик бир секунтдан артык чекелешмеди, онсоң еңлендигини дуюп ызына, пенҗирә тарап окдурылды. Гыз болса пенҗирәниң янындакы дивара япланып дурды, ол хушундан гидипдир диен ялыды. Дик оны гөтерҗек болуп сынанышды, эмма ол эдил өли ялы, онуң элиниң үстүне шалкылдап гайтды.

Гапыны беклемәге пәсгел берен адамлар онуң үстүне топулдылар. Оларың бирини Дик гама билен өлдүрди, галанлары болса сәхелче салым алҗырап, башлы-барат болуп ыза серпикдилер. Ол башагайлыкдан пейдаланып, пенҗирәниң эрнегине бөкүп мүнди-де, ургана япышып, ашак сырылып гайтды.

Урганда ашак сырылмагы хас еңлетмек үчин эдилен өрән көп дүвүнлер барды, эмма Дик шейле гаты ховлугярды ве өзүниң бу хили ишлерде тежрибеси болмансоң, мисли дардан асылан адам ялы халланлаярды. Онуң кә келлеси, кә-де тирсеги

гаты даш дивара хүтләп дегйәрди. Онуң гулаклары шаңлаярды. Ол ёкарык середип йылдызлары гөрди, ашакда хем йылдызлар гөрүнйәрди, асмандакы йылдызларың ялкымы гарымың ичиндәки сува дүшүп, эдил шемала ыгшылдашян япраклар ялы сандырашып дурдулар. Бирденем урган онуң элинден сыпды-да, ол ашак гачып, буз ялы сува чүмди.

Сувуң йүзүне чыканда болса онуң эли йүпден сыпансоң, ики бака халланлап дуран ургана пете-пет гелди. Онуң габат ёкарсында, диш-диш диварың чүр башында факеллер билен ягты бериҗи отлар алавлап янярдылар. Оларың гызгылт шөхлеси диш-диш диварың эрңегинде дуран эсгерлериң йүзүни ягтылдярды. Оларың гачгагы гөрҗек болуп, гараңкылыга середишип дурушларыны Дик гөрйәрди, эмма ол өрән ашакдады, ол ере ягты етмейәрди, шонуң үчинем олар оны гөрҗек болуп бидерек дыржашярдылар.

Дик, гөвнүне болмаса гаты узын ялы болуп гөрнен ургана япышып, гарымың аңыркы кенарына тарап башарыбилдигинден йүзүп уграды, ол зордан келлесини сува чүмдүрмән саклаярды. Ол эййәм ёлуң ярысыны йүзүп гечип, эййәм өң янындакы кенары гөрүпди велин, бирден урган гутарды-да, дартылды дуруберди. Урган оны ызына чекйәрди.

Ол йүрегини бире баглап, урганың уҗуны элинден сыпдырды-да, сөвүт агаҗының сувуң ёкарсында салланып дуран шахасындан япышмак үчин бар гүйҗи билен пажжылдап, йүзмәге башлады. Бу агач бирнәче сагат мундан озал сэр Дэниэлиң чапарына сувдан чыкмага көмек эден сөвүтди. Дик чүмди, онсоң сувуң йүзүне чыкды, ене-де чүмди, онсоң ене сувуң йүзүне чыкды, диңе шондан соң оңа шахадан япышмак башартды. Ол чаласынлык билен дырмашып кенара чыкды-да, агаҗың сүтүнине дувланды. Онуң эшигинден сув сырыгярды, ол өзүниң халас боланына шинди хем ынанман, соҗап-соҗап дем алярды.

Сувуң пагшылдысы диварың үстүне йыгнанан эсгерлере онуң ниредедигини дуйдурды. Мисли долы ялы болуп ягян пейкамлар гараңкылыгы бөвсүп, онуң даш төверегине дүшүп ере санҗылярды. Минараның үстүнден ялынлы кесиндини зыңдылар, ол ховада пырланып сувуң алкымына дүшди-де, даш-төвереги ягтылтды. Эмма Дикиң багтына, ол ере дүшүп ёкарык зыңылды ве пырланып сува дүшди-де, деррев сөнди.

Эмма ол ниетленен максада етди. Пейкам атыҗылар сөвүди хем, шахаларың арасында гизленен Дики хем селҗермәге етишдилер. Дик деррев ере бөкүп, аяк алдыгына гачмага башлан хем болса, пейкамлардан аман сыпмак оңа башартмады. Пейкамларың бири онуң омзуны сыпҗырып гечди, бейлеки бири болса келлесини яралады.

Агыры оны хас бетер ховлукдырярды, шонуң үчинем Дик өңкүсинденем чалт ылгады. Ол дүз ере чыкып, угруның нирәдиги барада пикир хем этмән, түм-гараңкылыга тарап окдурылды.

Пейкамлар шувлашып онуң ызындан етип гечйәрдилер, эмма тиз вагтдан соң, ол ок етимден араны ачды. Ахыр соңы аяк чекип, төверегине гөз айланында, ол инди Мот галасындан узакдады. Эмма велин галаның үстүнде ики бака гаймалашян факеллериң шөхлеси хенизем гөрүнйәрди.

Ол агажың сүтүнине япланды, онуң эшигинден сув гатышык ган сырыгярды. Ол яралыды ве ялңызды. Хер ничик болса-да, оңа халас болмак başартды... Догры, Жоанна сэр Дэниэлиң элинде галыпды, эмма дик мунуң үчин өзүне-де, оңа-да кәйинмейәрди, чүнки бу ерде хич кими гүнәләп болмажакдыгына ол дүшүнйәрди. Ол Жоаннаның ыкбалы барада ончаклы алада хем этмейәрди.— Сэр Дэниэл бирехим адам болса-да, ёкары мертебели гыза азар берип билмез, чүнки гызың гүйчли хоссарлары оны жогапкәрчилиге-де чекип билерлер. Йөне велин, ол Жоаннаны тизрәк өз достларының бирине әре бермәге чалышса герек.

«Ай, шоңа ченли мен бу дөнүги акыла гетирмәге етишеринле, инди мен оңа хич зат үчин хем миннетдар болмалы дәл ве онуң өңүндәки әхли борчларымдан азат. Инди мен онуң билен ач-ачан душманчылык эдип билерин ве ислән максадыма етип билерин» дийип, ол ойланярды.

Йөне велин, хәзирликче ол өрән эрбет ягдайдады.

Ол токайың ичи билен зордан йөрәп барярды. Онуң яралары соркулдаярды, даш-төвереги түм-гараңкылыкды, аяклары гүр отлара чолашярды, тиз вагтдан соң ол өзүни ере гойберип, агажың сүтүнине япланмалы болды.

Ол өзүнден гитмә меңзеш укудан оянанда эййәм даң саз берип башлапды. Салкын шемал япраклары шыгырдадярды. Ол аласармык укының арасында өзүнден йүз ярд чемеси узаклыкда бир гара задың ыраныл дурандыгыны шахаларың арасындан гөрди. Барха жахан ягтылярды. Дикиң акыл-хушы ерине гелишйәрди, ахыр соңы ол өзүниң гөрүп дуран шол гара задының шахадан асылан адамдыгына дүшүнди. Асылан адамының келлеси дөшүниң үстүне салланып дурды, хер гезек шемал өвсенде онуң гевреси ыранярды, аяклары билен эллери болса мисли тисгинйән ялы болярды.

Дик зордан аяк үстүне галды. Ол агачларың сүтүнлеринден япышып, ыраң-дараң йөрәп асылып гойлан адамың янына барды.

Онуң асылан шахасы ерден йигрими фут чемеси ёкардады, ол бичәре гаты ёкардан асылансоң, Дик онуң аягына-да элини етирип билмеди, мунуң үстесине-де, онуң йүзи капюшон билен өртүлипдир, шонуң үчинем Дик онуң кимдигини танап билмеди.

Дик сагына-чепине гөз айлап, йүпүң бейлеки ужуның гүлләп отуран боярышниге даңландыгыны гөрди, ол гырымсы агач дубуң саясында өсүп отырды. Дик өз янында галан ялңыз ярагы болан гамасыны чыкарып, йүпи кесди, жансыз жесет гүтләп ере гачды.

Дик капюшоны серпди. Ол сэр Дэниэлиң чапары Трогмортон экени. Ол галадан узага гидип билмэндир! Онуң келтекчесиниң ашагындан кагызың ужы чыкып дурды, оны «Гара пейкамың» йигитлери гөрмедик болсалар герек. Дик оны согруп алды, бу сэр Дэниэлиң лорд Уэнслидэле иберен хаты экен.

«Эгер ене-де хөкүмет агдарылышыгы болса, мен шу хат билен сэр Дэниэли масгара эдерин, белки, оны дар агажының астына-да элтип билерин» дийип, ол ойланды-да, кагызы гол тугына салып, җеседиң башуҗунда дога окап, өз угруна гидиберди.

Онуң ысгын-межалы ёкды ве ол өзүниң ченденаша яндандыгыны дуйярды, ол бүдрейәрди, гулаклары шаңлап дурды, йыгы-йыгыдан хушундан гидйәрди, чүнки онуң ганы өрән көп гидипди. Ол азашып, көп айланды, эмма ахыр соңы Тэнстолл обасының голайындакы улы ёла чыкды.

Ызгытсыз сес оңа сакланмагы буюрды.

— Сакланмалымы? Асмандан ант ичйәрин, мен аяк үстүнде дуруп билемок — дийип, Дик җогап берди.

Ол өз сөзлерини тассыклаян ялы эдип, ере языльп гитди.

Гүр токайың ичинден ики саны эркек киши чыкды, оларың икисиниңем эгни гөк келтекчелиди, икисиниңем кеманы, сагдагы ве келте гылыҗы барды.

— Лоулесс, бу асыл яш Шелтоның өзи-ле! — дийип, оларың йигидрэги айтды.

— Хава, Хемме киши үчин ар алян Җон хошал болар — дийип, бейлекиси җогап берди.— Бо-хов, ол сөвешипдир! Онуң келлесинде эрбет яра бар — дийди.

— Омзы хем дешилипдир — дийип, Гриншив онуң сөзүниң үстүне гошды.— Оңа мазалы дарапдырлар өйдйән. Оны бейдэен кимкә, сен кимдир өйдйәрсиң? Эгер ол бизиңкилериң бири болса-ха, инди ол келемесини чөврүберсин: Эллис оны келтеҗик дога хемем узын йүп билен сылар.

— Гүҗүги еринден галдыр-да, мениң аркама бер — дийип, Лоулесс айтды.

Озал францискан монахы болан Лоулесс Дики омзуна алып, онуң эллеринден тутды-да:

— Гриншив, доган, сен гаравулда гал. Мен еке өзүм оны гөтерип элтерин — дийип, сөзүниң үстүни етирди.

Гриншив ёлуң якасындакы бука гайдып барды, Лоулесс болса хушундан гиден Дики аркасына гөтерип, сыкылык атып, байрың япгыды билен ховлукман ашак инип гитди. Ол токайың четине чыкып, кәлиң аңырсындакы Тэнстолл обасыны гөренде эййәм гүн догупды. Хемме ер асуда ялы болуп гөрүнйәрди, диңе ёлуң ики гапдалында, эдил көприниң алкымында пейкам атыҗылар букулып ятырдылар, олар он адам дагы барды. Атыҗылар эгни адамлы Лоулесси гөрүп, хакыкы гаравулларың болшы ялы, яйлылары яйларының киршини чекдилер.

— Ким гелйәр? — дийип, оларың командири гыгырды.

— Уилли Лоулесс, кераматлы хачдан ант ичйәрин! Сен мени бәш бармагың ялы танаярсың ахыры — дийип, көне монах гатырганды.

— Паролы айт, Лоулесс — дийип, командир талап этди.

— Сен акмак, эйсем, инди мени танаңокмы? Алла саңа медет берсин. Сизиң хеммәңиз солдатжыклар ойнуна келләңизи гидерипсиңиз. Токайда яшаяркаң токай дурмушыны бержай этмек герек. Сизе мен пароль айтман — дийип, Лоулесс айтды.

— Лоулесс, сен эрбет гөрелде гөркезйәрсиң. Паролы айт, акмак — дийип, командир азгырылды.

— Мен оны ядымдан чыкаран болсам нәтжек? — дийип, Лоулесс айтды.

— Ялан айдярсың, ятдан чыкаран дәлсиң, эгер ятдан чыкаран болсаң, асмандан ант ичйәрин, мен сениң чишик гарныңа пейкам санжарын — дийип, командир жогап берди.

— Гөрйән велин, сиз ойна-чына дүшүнеңзок өйдйән! — дийип, Лоулесс айтды.— Бейле болса ине мениң паролым: «Дэкуорт ве Шелтон». Ине шу паролың янында сураты хем бар: Шелтон мениң аркамда, мен оны Дэкуортың янына алып барярын.

— Геч, Лоулесс — дийип, гаравул айтды.

— Ханы Жон ниреде? — дийип, Монах сорады.

— Ол суд эдйәр ве мисли помещик ялы салгыт йыгнаяр — дийип, гаравул жогап берди.

Хакыкатдан хем шейледи. Лоулесс обаның ортасындакы мейхана етенде, ол даш-төверегине сэр Дэниэлиң дайханларыны үйшүрен Эллис Дэкуорты гөрди. Ол өзүниң гүйжүне буйсаныл, аркайынлык билен дайханлардан салгыт йыгнаярды ве пул аланлыгына дил хаты берйәрди. Бу ишиң дайханлара агыр дегйәндиги гөрнүп дурды, чүнки олар өзлериниң ене бир гезек салгыт төлемели болжакдыкларына дүшүнйәрдилер.

Лоулессиң кими гетирендигини билен бадына Эллис дайханлары гойберди. Билесигелижилик билен ховсаладан йүреги долан Эллис Дики мейхананың ички отагына уградды. Шол ерде огланың яраларыны гөрдүлер ве иң йөнекейже серишделер билен оны хушуна гетирдилер.

Эллис онуң элини гысып:

— Сен, эзиз гардашым, атаңы сөен ве онуң ядыгәрлигиниң хатырасы үчин сени хем сөййән вепалы достуң мыхманы — дийди.— Аз-кем дынжыңы ал, сен энтек долы хушуңа-да геленок. Дынжыңы аланыңдан соң, сен өз башдан гечиренлериңи маңа гүррүң берерсиң, онсоң саңа нәхили көмек берип болжакдыгы барада икимиз биле ойланып гөрерис.

Шинди хем ысгынсыз Дик укусыны аландан соң, Эллис онуң кроватының гырасында отурып, онуң Тэнстоллдакы Мот галасындан нәдип гачандыгы барада гүррүң бермеги атасының ады билен хайыш этди. Эллисиң гиң герденли гөвресинде шунча

гүйч, гараягыз йүзүнде шунча акйүреклилик, гөзлеринде шуңча парасатлылык билен айдыңлык барды велин, Дик яйданман оңа боюн эгди ве соңкы ики гүнүң ичинде өзүниң башдан гечиренлериниң хеммесини жикме-жик гүррүң берди.

— Кераматлылар сени горайярлар, Дик Шелтон — дийип, Эллис ол гүррүңини гутарансоң айтды.— Кераматлылар сени шунча бетбагтчылыклардан ве ховплардан аман-саг чыкармак биленем чәкленмән, эйсем дүнйәде хемме затдан бетер сениң мәхрибан атаң оглуна көмек бермеги арзув эдйән адамың янына хем гетирипдирлер. Диңе сен мени ташлап гитмесең боляр. Мени ташлап гитмежекдигиңи болса мен гөрйәрин. Ине, шонда икимиз бетпәл дөнүгиң хөтдесинден гелерис.

— Сиз онуң галасыны чозуп алмакчы боляңызмы? — дийип, Дик сорады.

— Галаны чозуп алмага сынанышмак акылсызлык болар — дийип, Эллис жогап берди.— Галаның ичинде онуң етерлик гүйжи бар, онуң эсгери көп. Дүйн бүтин бир отряд мениң душумдан гечипдир, инди сэр Дэниэл ыгтыбар горагың астында, сениң гачмагыңа мүмкинчилик беренем шолардыр. Ек, Дик, икимизиң хем-де мерген атыжыларымызың хеммесиниң мүмкин болдугыча тизрәк бу ерден гидип, сэр Дэниэли өз эркине гоймагымыз герек.

— Жонуң ыкбалы мени алада гойяр — дийип, оглан айтды.

— Жонуң ыкбалы? — дийип, Дэкуорт гайталап сорады.— Хә, душүнйәрин, шол гызжагазың ыкбалы дийсене! Саңа сөз берйәрин, Дик, эгер ника барада гүррүң чыкайса, биз хаял этмән ише башларыс. Шоңа ченли болса бизиң хеммәмиз шу гүн даңдан эдил көлеге ялы болуп йитип гидерис. Сэр Дэниэл гүндогара середер, гүнбатара середер ве хич ерде душманыны гөрмез. Асмандан ант ичйәрин, бизи ол дүйшүмдир өйдүп пикир эдер. Эмма велин, Дик, икимизиң дөрт гөзүмиз эсерденлик билен онуң эдйән ишлерине сын эдер, кераматлы перишделериң гошуны бизе көмек этсин, икимизиң дөрт элимиз дөнүги еңер.

Арадан ики гүн геченден соң, сэр Дэниэлиң гарнизоны шейле бир гүйчленди велин, хатда ол галадан чыкмагы хем йүрегине дүвди, сэр Дэниэл кырк атла баш болуп, хич хили гаршылыга душ гелмән, Тэнстолл обасына етди. Екеже пейкам атылмады. Токайың ичинде екеже адам хем тапылмады, көприни хич ким горамаярды. Сэр Дэниэл көпрүден гечип, дайханларың өйлериниң ишигинден өзүне горка серединшйәндиклерини гөрди.

Бирденкә дайханларың бири, йүрегини бире баглап, өңе чыкды-да, тагзым билен баш эгип, бир букжаны рыцара узатды. Сэр Дэниэл окап башландан гашлары чытылды. Ине, онуң окан хаты. «Бихая ве рехимсиз жентльмене, сэр Дэниэл Брэклә, рыцара.

Сиз өзүңизи илки башда бихая ве нежис алып барандыгыңызы инди мен билйәрин. Мениң атамың ганы сизиң элиңизе, чыршалыпдыр, оны ювуп айырмак сизе башартмаз. Өңүнден хабардар эдйәрин, вагты геленде мен сизи өлдүрерин. Ене бир, зады мен сизе өңүнден дуйдурярын, эгер сиз мениң өзүмиң өйленжекдигим барада ант ичен гызымы, мерхеметли нәзенин Жоанна Сэдлини әре бермәге сынанышайсаңыз, сизиң өлмели вагтыңыз хас якынлашар. Онуң никасыны гурамак үчин эден илкинжи әдимиңиз габыра тарап эден илкинжи әдимиңиз болар.

Рич. Шелтон»

III БӨЛУМ

МИЛОРД ФОКСГЭМ

I бап

КЕНАРДАКЫ ӨЙ

Ричард Шелтоның өзүне хоссарлык эдйән адамың элинден сыпан гүнүнден бәри бирнәче ай гечди. Шу бирнәче айың ичинде Англияда энчеме улы вакалар болуп гечди. Бүтинлей еңилди дийлип хасап эдилен Ланкастер партиясы ене-де аяга галды. Йорк өйүниң тарапдарлары сөвешде еңилдилер, оларың сердары, сөвеш мейданында хеләк болды, гыш дүшенде болса әхли душманлардан үстүн чыкмак Ланкастер өйүне башардан ялы болуп гөрүнйәрди. Тилл дерясының якасындакы Шорби шәхерҗиги төверекдәки галалардан йыгнанан ланкастерчи беглерден долуды. Яны үч йүз эсгерли граф Райзингэм хем, яны ики йүз эсгерли лорд Шорби хем, озалкысы ялы кувватлы, конфискациялар аркалы ене-де баян сэр Дэниэлиң өзи хем шу ердеди; ол шәхериң эсасы көчесинде өзүниң хусусы өйүнде яшаярды, онуң янында болса алтмыш эсгер барды. Умуман айдыланда тәзе хөкүмет агдарылышыгы болупды.

Январь айының гараңкы гиҗелериниң бириди; ел шувлаярды, аяз барха беркейәрди; даңа якын гар ягмагына гарашмак болҗакды.

Гәми дуралгасының голайындакы тукат мейханада үч адам отырды; олар эль ичип, хейгенек иййәрдилер. Булар йүзлери гүне гаралан, голлары гуҗурлы, гөзлери учганаклап дуран даяв хем сагдын адамларды; олар йөнекей дайхан эшигинде болсалар-да, хатда серхош солдат хем бу адамлар билен дава салмакдан чекинҗекди.

Оларың якын янында, ловлап янян пухарының өңүнде шинди оглан дийәймек болҗак бир йигит отырды; дайхан эшигинде

болса-да, онуң хем ёкары мертебели машгаладан чыкандыгы ве тылыч гөтермәге мынасып адамдыгы гөрнүп дурды.

— Бу мениң гөвнүме яранок. Ишиң соңы эрбет болар. Бу тайы шадыян йигитлериң ери дәл. Шадыян йигитлер гиң мейданы, гүр токайы, ховпсузлыгы сөййәрлер; бу ерде велин биз душмандан долы шәхерде отырыс. Ынха гөрерсиңиз, мунуң үстесине-де, ичиңи якайын диен ялы, гар хем ягар — дийип, столуң башында отуранларың бири айтды.

— Хеммеси-де мастер Шелтоның хатырасы үчин — дийип, отуранларың башга бири одуң алкымында отуран оглана тарап үмледи.

— Мен мастер Шелтоның хатырасы үчин көп затлар этмәге разы. Эмма кесеки бир адам себәпли дар агаҗының астына бармагы велин ислəп дурамок, доганлар, ёк! — дийип, гүррүңе илки башлан адам айтды.

Мейхананың гапысы ачылды; кимдир бир адам ылгап ичерик гирди-де, одуң янында отуран йигидиң янына барды.

— Мастер Шелтон, сэр Дэниэл янына ики саны факелчи билен дөрт саны яй атыҗы алып өйүнден чыкды — дийип, ол айтды.

Дик (бу йигит бизиң яш достумызды ахыры) зөвве галды.

— Лоулесс, сен Джон Кэппериң орнуна гөзегчилик постунда дурарсың. Гриншив, ызыма дүш. Кэппер, сен бизи экит. Сэр Дэниэл хатда эдил Йорка барянча гитсе-де, биз онуң ызындан галмарыс — дийип, Дик айтды.

Сәхелче вагтдан соң, оларың үчүси хем гараңкы көчә чыкды. Кэппер (бу яңкы гелен адамды) узакда, елиң угруна ловурдаян ики саны факели ёлдашларына гөркезди.

Шәхер эййәм ука гидипди; гум-гуклук көчелерден гидип барян кичиҗик отрядың ызындан дуйдурман гитмек кын дәлди. Факелчилер өңден йөрәп барярдылар; онуң ызындан узын плащы еле галгаян адам йөрәп барярды; иң ыздан болса яйларыны тайяр тутушып атыҗылар барярдылар. Олар эгрем-бүграм көчелер билен чалт йөрәп, кенара тарап барярдылар.

— Ол хер гиҗе шол тарапа гидйәрми? — дийип, Дик пышырдап сорады.

— Үч гиҗе бәри хер гүн гидйәр, мастер Шелтон — дийип, Кэппер җогап берди.— Хер гезегем белли бир сагатда гидйәр; өзи хем адамлара дуйдурмаҗак болян ялы, хер гезегем янына азаҗык нөкер алып гидйәр.

Сэр Дэниэл билен онуң алты нөкери шәхериң четине чыкды. Шорби дашы галасыз шәхерди, шонуң үчин хем, ланкастерчи лордларың улы ёлларың хеммесинде гаравул гойяндыкларына гарамаздан, дараҗык көчелер я-да гөни ачык мейдан билен гидип, шәхерден чыкмак болҗакды.

Сэр Дэниэлиң гидип барян көчеси бирден гутарды дуруберди. Өңде аңңат-аңңат чәге улгамлары барды, гапдалда болса дең-

зиң толкунлары пагшылдаярды. Бу ерде гаравуллар хем ёкды, от хем гөрүнмейәрди.

Дик билен онуң ики саны ёлдашы сэр Дэниэлиң ызындан етеңкирләпдилер. Шәхериң жайлары ызда галды. Олар узак өңде, габат гаршыдан гелйән факели гөрдүлер.

— Бо-хов, бу ерде дөнүклик бар ялы-ла! — дийип, Дик айтды.

Шол пурсатда сэр Дэниэл аяк чекди. Факеллериң ужуны чәгә санчдылар, адамлар болса мисли кимдир бирине гарашян ялы, ерде сүйнүп ятдылар.

Оларың гарашян адамлары якынлашдылар. Гаршыдан гелйәнлер бары-ёгы ики саны яй атыжыдан, эли факелли хызматкәрден ве эгни плащлы жентльменден ыбарат кичижик отряд экени.

— Бу сизмисиңиз, милорд? — дийип, сэр Дэниэл ювашрак гыгырды.

— Хава, бу мендирин. Мен, дүнйәде иң гайдувсыз рыцарың өзүдирин, чүнки өзге рыцарлар девлер, жадыгөйлер я-да бутпаразлар билен сөвешйәрлер, мен велин, бутпаразларың хеммесинденем элхенч болан шу йигренжи совук билен сөвешмәге-де горкмадым! — дийип, мегерем отрядың баштутаны жогап берди.

— Милорд, сизиң чекен шу хорлугыңыз үчин гөзел гыз сизе совгат болар. Йөне велин, ёла уграберсек говы болмазмыка? Сиз мениң харыдымы нәче тиз гөрсеңиз, биз өйли өйүмизе шонча-да тиз гайдып барарыс — дийип, сэр *Дэниэл айтды.*

— Нәме үчин сиз оны бу ерде саклаярсыңыз, эдермен рыцарь? — дийип, нәтаныш адам сорады.— Эгер ол шейле яш, шейле овадан, хем бай болса, сиз нәме үчин оны иле чыкармаярсыңыз? Сиз оны тизрәк әре берип билердиңиз ахыры, бармакларымызы совуга алдырмак я-да сейил үчин шейле аматсыз гараңкы ховада гезип йөркәңиз яраланмак ховпундан хем халас болардыңыз.

— Мен оны дәл-де, өзүми ховп астына салмажак болярдыгымы сизе дүшүндирипдим ахыры, милорд — дийип, сэр Дэниэл жогап берди.— Ишиң нәмедедигини сизе гүррүң берип отурмайын. Йөне көне достуңыз Дэниэл Брэкли сизи ирйзен болса, онда сиз Жоанна Сэдлә өйленмекчи болярдыгыңызы әлеме жар эдиң, *шонда* сизиң басым менден дынжакдыгыңыза сөз берйәрин. Сиз мениң ягырнымдан пейкам санжыланыны тиз гөрерсиңиз.

Жентльменлериң икиси хем чәгәниң үстүнден ховлукмач йөрейәрдилер. Оларың өңүнден үч саны эсгер факел гөтерип барярды, одуң ялны елиң угруна чабрап, түссе буругсадып, учгун пытраярды; алты саны яй атыжы ыздан йөрәп барярды.

Дик оларың ызындан галмаярды; элбетде, ол ики жентльмениң эден гүррүңиниң екеже сөзүни хем эшитмеди, эмма шол нәтаныш адамың гарры лорд Шорбидигини танапды, бу жентльмениң эрбет гылык-хәсиетлери барада болса көп гүррүң

эдилйәрди; хатда сэр Дэниэлиң өзи хем онуң бет ишлери барада көпчүлигиң арасында айдыпды.

Олар кенара чыкдылар. Деңзиң ысы бурнуңа урярды, толкунларың пагшылдысы хас батлы эшидилип башлады! Бу ерде дашы хаятлы улы багың ичинде яны атханалы, сарайлы кичижик ики гат жай барды.

Өңден барян факелчи габсаны ачды ве хемме киши ховла гиренинден соң, оны япып гулплады.

Шейле болансоң, Дик өз ёлдашлары билен мундан аңрык гитмек мүмкинчилигинден махрум болды. Элбетде, олар хаятдан ашып хем гечип билжекдилер, йөне бирден дузага дүшәймекден хедер этдилер.

Олар дрокуң овнук шахаларының арасында гизленип гарашмага дурдулар. Диварың аңырсында факеллериң өчүгси шөхлеси ики бака гаймалаярды. Факелчилер багы ыхлас билен гаравуллаян болара чемели.

Йигрими минутдан соң, жентльменлериң икиси хем ховлудан чыкды. Мәхирли хошлашдылар, сэр Дэниэл билен барон өз лешгеридир факелчилерини янларына алып, өйли-өйүне гайтдылар.

Аяк сеслери елиң шуввулдысының арасында йитип гиден бадына Дик деррев аяк үстүне галды; ол гаты үшәпди.

— Кэппер, мени дивара мүндүр — дийип, ол айтды.

Оларың үчүси хем диварың янына бардылар. Кэппер эгилди. Дик онуң аркасына мүнүп, дырмашып диварың үстүне чыкды.

— Гриншив, мениң ызым билен мүн-де, хич ким гөрмез ялы, диварың үстүнде сүйнүп ят. Эгер үстүме чозайсалар, маңа гачмага көмек эдерсиң — дийип, Дик пышырдап айтды-да, багың ичине бөкүп дүшди.

Гөзедүртме гараңкылыкды; өйде ышык гөрүнмейәрди. Ялаңач шахаларың арасында ел шувлаярды; толкунлар кенара урлуп пагшылдаярды; башга хич зат эшидилмейәрди. Дик чыбыклара чолашып, эллери билен ёлуны сермеләп, сересаплылык билен өңе сүйшенеклейәрди; ахыр соңы онуң аякларының астында жыглым даш шыгырдады ве ол өзүниң ёда чыкандыгына дүшүнди.

Ол аяк чекди, плащының астындан арбалетини чыкарды, оңа пейкам отуртды-да, өңе айгытлы әдимләп угрдады. Ёда оны сарайың янына элтди.

Сарай гаты көнеди, чагшап гидипдир, пенжирелериң габсалары гопжак болшуп дурды; атхана бошды, онуң гапысы хем ачыкды; малханада диш сынчгара-да беде ёкды, сарайда екеже дәне-де ёкды. Гөрәймәге бу ерде жанлы-жандар ёк дийәймелиди. Эмма муңа ынанмазлыга Дикде эсас барды. Ол өзүниң барлагыны довам этдирди: жайларың хеммесине гирип чыкды, пенжирелери ачмага сынанды. Ахыр соңы ол жайың дашындан айланып, деңзе бакып дуран тарапына чыкды; ол икинжи гатың пенжирелериниң биринде өчүгсиже ышык бардыгыны гөрди.

Ол отагың диварларының йүзүнде херекет эдйән көлегелери гөрмек тамасы билен аз-кем гайра чекилди. Атханада серменип йөркә мердувана элиниң дегендиги бирденкә онуң ядына дүшди; ол ылгап атханадан мердуваны алып гелди. Мердуван гысгарак экени, эмма Дик онуң ёкары ужунда дуруп, пенжирәниң демир гөзенегинден япышды-да, голларына даянагада гөвреини ёкарык гөтерип, отагың ичине серетди.

Отагда ики саны аял барды; оларың бирини ол бада-бат танады — бу ханым Хэтчди; бейлекиси эгни кешдели көйнекли, узын бойлы, овадан текепбир яш ледиди.

Бе, бу Җоанна Сэдлимикә? Бу шол Дикиң токайда кемер билен енчҗек боланы — Җонмыка?

Ол хайран галып, ашак салланды-да, мердуваның ёкаркы басганчагына аягыны басды. Өз сөйгүлиси шейле овадандыр өйдүп, ол хич вагт пикир хем этмәнди. Бирденкә онуң гөвни иңкисе гитди: бу гыз инди оны сөермикә? Эмма ойланып дурмага онуң вагты ёкды. Онуң голайҗагында бири:

— Чиш-ш! — эдип ювашҗа сесленди.

Дик деррев мердувандан бөкүп дүшди.

— Ким сен? — дийип, ол пышырдап сорады.

— Гриншив — диен эсерден җогап эшидилди.

— Саңа нәме герек? — дийип, Дик сорады.

— Өйи саклаярлар, мастер Шелтон — дийип, галтаман җогап берди.— Бу ерде гаравуллап йөренлер еке биз дәл. Мен диварың үстүнде йүзин ятыркам гараңкылыгың ичинде ыгышып йөрен адамлары гөрдүм ве оларың сыкылыклашып хабарлашышларыны эшитдим.

— Гең зат! Олар сэр Дэниэлиң адамларымыка? — дийип, Дик сорады.

— Геп хем шонуңкылар дәлдигинде-дә. Эгер мениң гөзүме гөрнәен болмаса, оларың телпегинде гара золаклы ак белгиҗик бардыгыны гөрдүм — дийип, Гриншив җогап берди.

— Гара золаклы ак белгиҗик? — дийип, Дик сорады.— Асмандан ант ичйәрин, шейле белгиниң бардыгыны мен-ә билемок. Бизиң этрапларымызда бейле белги ёкдур. Ай, гараз, бейле болса, мүмкин болдугыча багдан усуллык билен чыкмага сынаналы; бу ерде биз горайып билерис. Өйи сэр Дэниэлиң адамларының гораяндыгы гүмансыздыр, шонуң үчинем мениң ики одуң арасында галасым гелип дуранок. Мердуваны ал; оны өңки еринде гоймак герек.

Олар мердуваны атхана элтдилер-де, эллери билен ёлы сермеләп, дивара етдилер.

Диварың үстүнде Кэппер сүйнүп ятырды; ол элини ашак узадып, еке-екеден олары диварың үстүне чыкарды.

Олар сессиз товсуп, ере дүшдүлер ве тә гүр дрокуң арасына сүмүлйәнчәлер сеслерини чыкармадылар.

— Җон Кэппер, аяк алдыгыңа Шорбә ылга — дийип, Дик айтды.— Йыгнап билен адамларың хеммесини хаял этмән шу

ере гетир. Биз шу ерде душушарыс. Эгер-де адамлар даган болса хем олары бир ере йыгнамак диңе даңа якын башартса, онда биз шәхериң голайында бир ерде душушарыс. Гриншив икимиз шу ерде галып, өе гөзегчилик эдерис. Аяк алдыгыңа ылга, Җон Кэппер, кераматлылар саңа көмек этсинлер!.. Инди болса, Гриншив, багың дашына айланып гөрели — дийип, ол Кэппер гөзден йитенсоң, сөзүниң үстүне гошды.— Сениң гөзүңе гөрнәен болмасын, мен шуны такыкламак ислейәрин.

Олар дивардан узагракдан йөремәге чалшып, хер бир түммекден, хер бир ойдан пейдаланып, ховлының ики тарапына айланып чыкдылар, эмма адам гөрмедилер. Багың дашындакы хаядың үчүнҗи тарапы кенарың якасыны сырып гидйәрди, шоңа гөрә-де олар дивара хас якын бармазлык үчин деңзиң гырасындакы чәгеликден йөрәп гитдилер. Деңиз дашгынының яңы башландыгына гарамаздан, толкунлар шейле бир гүйчлүди, чәгели кенар шейле бир текизди велин, хер гезек толкун геленде Немец деңзиниң шор хем совук сувы оларың топугына, кәте болса дызларына етип гайдярды.

Бирденкә ак хаядың йүзүнде эллери билен бир хили ышарат эдйән адам гөвресиниң судуры көлеге ялы болуп гөрүнди. Ол адам ере йыкылды, эмма шол бада, аз-кем ондан аңырракда башга бири дикелди-де, өңкиниң эденлерини гайталады. Мисли сессиз пароль ялы болуп, шу ышаратлар багың дашына айланып чыкды,

— Олар оңат гаравулчылык эдйәрлер — дийип, Дик пышырдады.

— Гуры ере чыкалың, мерхеметли мастер. Бу ерде гизленере зат ёк. Бизиң төверегимизи толкуның ак көпүрҗиклери гуршап алян пурсатларында бизи гөрмек кын дәлдир — дийип, Гриншив җогап берди.

— Догры айдярсың. Тизрәк гуры ере етели! — дийип, Дик разылашды.

II бап

ГАРАҢКЫЛЫКДАКЫ ЧАКНЫШЫК

Гейим-эшиклери өл-сув болуп, гаты үшән Дик билен Гриңшив гүр гырымсы дрокуң арасына гайдып бардылар.

— Кэппериң тизрәк ылгамагына алла көмек эдеверсин! Эгер ол бир сагатдан гиҗә галман гайдып гелсе, кераматлы Биби Мерьемиң Шорбидәки шекилиниң өңүнде бир шем гоярын — дийип, Дик айтды.

— Сиз нәме үчин бейле ховлукярсыңыз, мастер Дик? — дийип, Гриншив сорады.

— Мен нәдип ховлукмайын, достум! Бу өйде мениң сөйгүлим яшаяр. Гиҗәниң гараңкысына дувланып, гизлинлик билен окуң

дашыны габан адамлар кимлер болуп билер? Элбетде, душманлардыр — дийип, Дик жогап берди.

— Эгер Жон басым гайдып гелсе, биз оларың аманыны-заманыны бермән пайхынларыс — дийип, Гриншив айтды.— Олар бу ерде кырк адамдан көп дәл; олар бири-бирлеринден арасы эп-эсли ачык ерлешипдирлер, шонуң үчинем бизиң йигрими адамдан ыбарат отрядымыз олары деррев дыр-пытрак эдип гойберер. Йөне велин, өзүңиз пикир эдип гөрүң, мастер Дик: эгер ол сэр Дэниэлиң элинден сыпып, башга кишиниң элине дүшсе, онуң үчин эрбет болмаса герек. Элбетде, оны аңтаянларың кимдиги билинсе говы боларды.

— Лорд Шорби болса герек — дийип, Дик жогап берди-де: — Бу адамлар хачан гелдилер? — дийип сорады.

— Сиз дивардан ашан бадыңыза олар хем гелдилер, мастер Дик. Мен диварың үстүнде сүйнүп ятанымдан соң, бир минут хем гечмәнкә бирден ассырынлык билен сүйшенеклейән адамы гөрдүм...— дийип, Гриншив жогап берди.

Олар шинди кенара урлуп пагшылдаян толкунларың көпүржигиниң ичинде серменип йөркәлер, өйдәки ышык сөнүпди, шонуң үчин хем багың дашыны габап ятан адамларың өе хачан чозжакдыкларыны өңүнден кесгитлемек инди мүмкин дәлди. Хәзир Жоанна ики ховпуң ортасындады. Дик болса онуң шол ховпларың еңилрәгине саташаныны кем гөрмейәрди. Жоанна лорд Шорбиниң элине бери дүшмәверсин! Ёк, ёк, говусы, гой, ол сэр Дэниэлиң элинде галсын. Эгер өе хүжүм эдиләйсе, габавдакылара көмек этмеги Дик пугта йүрегине дүвди.

Эмма вагт гечйән хем болса хич ким өе чозмаярды. Хер чәръек сагатдан ховлының диварының даш-төверегинде шол өңки херекет гайталанярды, мысли габап ятанларың баштутаны өз эсгерлериниң укламаяндыкларына гөз етирмек ислейән ялыды. Өйүң даш-төверегн үмсүмликди.

Кем-кемден Дике көмек гелип башлады. Гүр дрокуң арасында онуң төверегине йигримә голай адам йыгнананда, энтеклер даң атар ялы дәлди.

Дик олары деӊ болмадык ики отряда бөлди; кичижик отряды Дик өз янына алды, улы отряда болса Гриншиви командир эдип белледи.

— Гулак ас, Кит — дийип, ол Гриншиве айтды.— Өз адамларыңы багың хаядының деңзе чыкян тарапының иң якын чүңкүнде гой-да, тә мен багың бейлеки гапдалындан хүжүме башлаянчам гараш. Мен дениз тарапдан оларың үстүне хүжүм этмек ислейәрин, мегерем, оларың серкердеси шол ерде болса герек. Бейлекилери болса гачып гидерлер. Гой, гачсынлар. Ятда саклаң, йигитлер: ок атмак герек дәл, чүнки онуң өзүмизиңкилере дегмеги мүмкин. Өз гылычларыңыза бил баглаң ве диңе гылыч билен херекет эдиң. Эгер еңсек, мен өз мүлкүме ээ болан дестиме сизиң хериңизе бир алтын пул берерин.

Дэкуортың ар алмак максатларыны амала ашырмак үчин

өз янына йыгнан дурмушдан сурнуган адамларын: огруларын, ганхорларын, тозан дайханларын гең үйшмегиниң арасында ин батырлары ве харбы ишлере ин өкделери Ричард Шелтон билен Шорбә кейпихон гелипдилер. Эмма оларын сэр Дэниелин шәхердәки херекетлерини ызарламакдан ыбарат болан везипелери бу адамларың гөвүн-ислеглерине сәхелче-де лайык гелмейәрди; олар игенйәрдилер, ташлап гидерис диййәрдилер. Өзлерине гызгын сөвешиң, җүпүне дүшсе, олжаның хем гарашяндыгыны эшиденлеринде оларың рухы гөтерилди ве олар хөвес билен сөвеше тайярланмага башладылар.

Олар өзлериниң узын плащларыны чыкарып ташладылар; кәбирлериниң плащының астында гөк келтекчелери, бейлекилериниң болса пугта гайышдан тикилен күртекчелери барды; бирентеги капюшонларының астындан демир чапразлар тутулан сопбач гейипдирлер; оларың яраглары гылычдан, гамадан, ябакдан ве он-он ики саны айпалтадан ыбаратды. Шейле яраг билен хатда феодалларың нызамлы гошунына гаршы хем сөвешмек болҗакды. Отрядларың икиси хем яйларыны, окданларыны ве плащларыны гүр дрокуң арасында гизләп, өңе айгытлы сүйшди.

Дик багың гапдалындан айланып, өзүниң янындакы алты адамы багың ховлусының диварындан йигрими ярд чемеси узаклыкда хатара дурузды, өзи болса оларың өңүнде дурды. Олар агзыбир гыгырышып, душманың үстүне эндилер.

Гиң мейданда яйраң ерлешен, гаты үшәп, дуйдансыз үстүни басдыран душман эсгерлери алҗырады. Олар өзлерини дүрсемәге етишмәнкәлер, багың бейлеки тарапындан хем хут шунуң ялы гыкув эшитдилер. Олар чыкгынсыз ягдая дүшендирис өйдүп гачдылар.

«Гара пейкам» шайкасының ики отряды хем ики яндан херекет эдип, ховлының деңиз тарапкы диварының херси бир тарапындан чыкды: шунуң билен хем олар душман гошунының бир бөлегиниң гачып сыпмак мүмкинчилигиниң өңүни алдылар; душманың бейлеки эсгерлери гачып, гараңкыда гөзден йитдилер.

Йөне энтек сөвеш яңы башланярды. Дик өзүниң ыкмандалары билен душманың үстүне дуйдансыз чозупды, онуң артыкмачлыгы хем хут шундады; эмма гораняңларың саны хүҗүм эдйәнлериңкиден хас көпди. Оңа ченли деңиз дашгыны башланып, кенар якасы даражык золага өврүлипди. Багың хаяды билен деңзиң арасындакы түм-гараңкылыкда газаплы сөвеш башланды, онуң нәхили тамамланҗакдыгыны билер ялы дәлди.

Нәтаныш адамлар оңат ярагланан экенлер; олар сеслерини чыкарман, хүҗүм эдйәнлере гаршы топулдылар; тутлушык бирнәче айры-айры топара бөлүнди. Сөвеше илки окдурылан Дик үч адама гаршы сөвешйәрди. Оларың бирини ол бада-бат йыкды. Эмма бейлеки икиси өрән дызмачлык билен онуң үстүне хүҗүм эдйәрди. Хатда Дик ыза чекилмәге-де хыялланды. Ики

душманың бири эдил дөв ялы әпетди. Ол ченсиз улы гылыжыны мисли чыбык булайлан ялы эдип дурды. Эли келтеҗик айпалталы Дик шейле узын голлы душмана гаршы сөвешде өзүниң алачсыздыгыны дуйярды; эгер икинҗи душман хем хут шол әпет ялы дызмач сөвешәен болса, онда Дик хөкман хеләк боларды. Эмма пес бойлы, әвмезек херекетли икинҗи душман бирденкә сакга дуруп, гараңкылыга серетмәге ве сөвешиң галмагалына диңширгемәге башлады.

Дик җайдар урмак үчин аматлы пурсада гарашып, әпедиң өңүнде гайра чекилди. Уллакан гылыжының тыгы онуң дик депесинде ялпылдап ашак инди. Дик бир гапдала бөкди ве өңе окдурылды-да, айпалтасыны ченалла әңтерди. Гүңлеч гыкылык яңланды ве яраланан әпет өзүниң элхенч гылыжыны ёкарык галдырмага етишмәнкә, Дик оны ики гезек уруп ере йыкды.

Инди Дикиң диңе бир душманы галды, онуң билен болса дең шертлерде сөвешмек болҗакды. Оларың икисиниңем бойы дең диен ялыды; Дикиң душманы яраг зарбасыны ызына гайтармага гаты өкдеди. Онуң гылыҗы билен гамасы барды, Дикиң болса диңе айпалтасы барды, йөне велин, Дик өз душманындан хас чаласынды. Илки-илкилер оларың хич бири-де артыкмачлык газаныл билмеди; эмма гаршыдаш сөвешйәнлериң яшы улусы яшы кичиден хас тежрибелиди, шонуң үчинем оны нирә әкидейин дийсе, шол ере элтип билйәрди. Бирденкә Дик өзлериниң дыздан сувуң ичинде, толкунларың арасында сөвешйәндиклерини дуйды. Бу ерде онуң әхли чаласынлыгы пуҗа чыкярды; душман ислән задыны эдип билҗекди. Дикиң ёлдашлары узакда, кенардадылар, сөвеше тежрибели душман болса оны барха аңрык деңзиң ичине әкидйәрди. Дик дишлерини гыҗады. Ол гөреши тизрәк соңламагы йүрегине дүвди; ине онсоң, толкун ыза гайдып, сув чекиленде, Дик өңе окдурылып, өзүниң айпалтасы билен душманың гылыжының зарбасыны ызына гайтарага-да, онуң богазындан япышды. Ол йүзин йыкылды. Дик хем онуң үстүне гайтды; гайдып гелен толкун еңлениң үстүни сув билен өртди. Ол шинди сувуң астында ятырка, Дик онуң гамасыны элинден гаңрып алды-да, өзүниң еңшине гуваныл, гедемлик билен өрбоюна галды.

— Боюн эгиң! Ганыңызы гечйәрин — дийип, ол айтды.

— Боюн эгйәрин — дийип, еңлен дыза чөкүп айтды.— Сиз, шинди хас яш адамларың хеммеси ялы башарныксыз, ойланышыксыз сөвешйәрсиңиз. Эмма, кераматлылардан ант ичйәрин, сиз гайдувсыз сөвешйәрсиңиз.

Дик кенара чыкды. Гиҗеликдәки сөвеш хенизем довам эдйәрди ве хайсы тарапың еңҗекдигини шинди-шиндилер айдып болҗак дәлди. Толкунларың пагшылдысының арасындан бири-бирине урулян полат ярагларың зарңылдысы, яраланянларың ахы-зары эшидилйәрди.

— Мени өз командириңизиң янына элтиң, яш йигит, бу гырлышыгы тизрәк бес этмек герек — дийип, еңлен рыцарь айтды.

— Сэр, бу йигитлериң диңе бир командири бар, ол хем сизиң өңүңизде дуран шу бетбагт җентльмен.

— Онда өз йигитлериңизи саклаң, мен хем өз хызматкәрлериме тогтамагы буйрайын — дийип, еңлен рыцарь айтды.

Онуң сесинде ве өзүни алып баршында шейле бир мерхеметлилик барды велин, Дик ол дөнүклик эдер дийип асла икирҗиңленмеди.

— Ярагларыңызы ташлаң! Мен боюн эгдим, мениң ганымы гечдилер — дийип, нәтаныш рыцарь гыгырды.

Бу сөзлер шейле бир хөкүмли айдылды велин, сөвешиң галмагалы шол бада ятды.

— Лоулесс, сен дирңмисиң? — дийип, Дик гыгырды.

— Дири хем саг-саламатдырын — дийип, Лоулесс гыгырды.

— Чыраны як — дийип, Дик айтды.

— Бу ерде сэр Дэниэл ёкмы нәме? — дийип, рыцарь сорады.

— Сэр Дэниэлми? — дийип, Дик гайталап сорады.— Ол шу ерде болмасын дийип худая ялбарярын. Эгер ол шу ерде болаян болса, мениң үчин эрбет боларды.

— Сизиң үчин эрбет болармыды, мылакатлы сэр? — дийип, рыцарь сорады.— Сиз сэр Дэниэлиң тарапдары дәлми нәме? Ант ичйәрин, мен хич зада дүшүнемок. Бейле болса нәме үчин сиз мениң үстүме чоздуңыз? Онда бизиң оңушмаян задымыз нәме, ченденаша гөчгүнли яш достум? Ахыр соңы хемме зат айдың болар ялы, мени есир алан шол мерхеметли җентльмениң адыны бир айдың.

Эмма Дик җогап бермәге етишмәнкә, гаты якында, гараңкының ичинде кимдир бириниң сеси эшидилди. Геплейән адамың гара золаклы ак белгисиниң бардыгыны гөрди ве онуң өз начальнигине өрән улы хормат билен йүзленйәндигини Дик дуйды.

— Милорд, эгер бу җентльменлер сэр Дэниэлиң душманы болса, онда бизиң олара гаршы сөвешмегимиз, догрудан-да, хайп иш болупдыр. Эмма биз шу ерде эгленсек, хас хем эрбет болар. Өйи гаравуллаян адамлар өли я-да кер дәлдирлер. Элбетде, олар сөвешиң галмагалыны эшидендирлер ве хөкман шәхере хабар етирендирлер. Эгер-де биз хаял этмән шу ерден гитмесек, хөкман тәзе душман билен сөвешмели боларыс — дийип, ол айтды.

— Хоксли догры айдяр. Сиз нәхили карара гелйәрсиңиз, сэр? Биз хайсы угра гитмели? — дийип, лорд айтды.

— Ислән угруңыза гидиң, милорд — дийип, Дик җогап берди.— Биз сизиң билен достлашып билермикәк дийип чак этмәге башлаярын. Мен сизиң билен бирнеме гөдегрәк таныщдым, шонуң үчинем мен бизиң мундан бейләкки душушыкларымызың илкинҗи таныщышымыз ялы болмагыны асла ислемейәрин. Бизиң айрылышмагымыз герек, милорд. Хошлашмак үчин бири-биримизиң элимизи гысалың! Сизиң беллән сагадыңызда хем

беллэн ериңизде биз ене-де душушарыс ве хемме зат барада гүрлешерис.

— Сиз бичак ынанжаң, яш достум. Эмма мен сизиң ынамыңызы өдэрин. Мен сизиң билен даңданлар кераматлы Гелниң хажының янында душушарын. Йөрүң, гиделиң, йигитлер!

Нэтанышлар деррев гараңкының ичинде йитип гитдилер. Галтаманлар өзлериниң адаты боюнча мейитлери талаянчалар, Дик өйүң өң тарапына серетмек үчин иң соңкы гезек бағың ховлусының дашына айланды. Үчекдэки кичижик пенжиреде ышык гөрүнйэрди; бу ышык сэр Дэниэлиң шэхердэки өйүниң еңсеки пенжирелеринден, мегерем, оңат гөрүнйэн болса герек. Бу ышыгың Хокслиниң хедер эдйэн сигналының хут өзүдигине ве басым Тэнстолл рыцарының эсгерлериниң шу ере гелжекдиклерине Дик дүшүнди.

Ол гулагыны ере гоюп диңширгеди велин, онуң гөвнүне болмаса яраглары шакырдысы ве якынлашып гелйэн ат тойнакларының гүпүрдиси эшидилйэң ялы болды. Ол ховлукмачлык билен кенара тарап ыза ылгады. Эмма иш эййэм тамамланаңан экени; дөрт саны галтаман эшиги сыпырылып чув-яланач эдилен иң соңкы мейди сува окламак үчин деңзе тарап сүйрэп барярдылар.

Бирнэче минутдан ховул-хара гейнен кырк атлы ябыларыны гамча басып, Шорби шэхериниң дар көчелеринден хайдап чыкан махалларында, кичижик өйүң янындакы чола кенар умсумликди, Дик өз адамлары билен эййэм «Гечи ве гыжак» мейханасында отырды, ол сэхерки душушыкдан өң сэхелче салым иркилмек үчин өзүниң сөвеш эшиклерини чыкарып, яраглары айрышдырярды.

III бап

КЕРАМАТЛЫ ГЕЛНИҢ ХАЖЫ

Кераматлы гелниң хажы Шорби шэхериниң голайында, Тэнстолл токайының четиндеди. Бу ер ики ёлуң чатрыгыды. Елларың бири токайың ичинден гечип, Холивуддан гелйэрди, бейлекиси болса шол, ланкастерчилериң дерби-дагын эдилен гошуның Райзингэмден гачып гайдан ёлуды. Бу ерде ёлларың икиси хем бирлешйэрди ве байырларың япгытларының арасы билен эгрем-буграм болуп, Шорби шэхерине барярды. Елларың бирлешйэн ериниң голайында депе барды, онуң чүр башында болса ел-гүнүң човлан гадымы хажы дурды.

Ир сагат еди төвереклери Дик шол ере барды. Хова өңкүси ялы совукды; гырав гызарып, даң атып башлапды. Диң хажың алкымындакы басганчагың үстүнде отуруп, плащына доланды-да, даш-төверегине гөз айлады. Ол узак гарашмалы болды. Холивуддан гелйэн ёлда гыммат баха сүтүкли дериден тикилен

япынжалы, ялдырап дуран хашамлы совутлы жентльмен пейда болды; ол атыны ёргасына сүрүп гелйәрди. Ондан йигрими ярд ызракдан болса найзалы атлыларың отряды гелйәрди; эмма эсгерлер хажы гөрүп, атларының башыны чекдилер, сүтүкли япынжалы жентльмениң еке өзи хажа тарап уграды.

Онуң шлёмының маңлайындакы галканжыгы ёкарык галдырылгыды; онуң йүзи хөкүмли ве салыкатлыды, беземен лыбасына мыңасыпды.

Дик бирнеме чекинибрәк өз есирине тарап уграды.

— Белленен вагтда гелениңиз үчин көп саг болуң, милорд — дийди-де, ол тагзым эдип, баш эгди.— Мерхеметли алы женап, атдан дүшсеңиз говы болмазмыка?

— Бу ерде бизиң еке өзүмизми, яш йигит? — дийип, рыцарь сорады.

— Мен бейле бир махав дәлдирин, шу хажың төверегиндәки токайың ичинде мениң пәк йүрекли йигитлеримиң ярагларыны тайяр тутуп ятандыкларыны сиз алы женаба айтмага борчлудырын — дийип жогап берди.

— Сиз акыл эдипсиңиз, мен муңа гаты бегенйәрин, чүнки сиз дүйн тежрибели христиан уршужысы ялы дәл-де, эдил пәхимсиз яланач арап ялы сөвешдиңиз. Догрусыны айтсам, бу хакда мениң гүррүң эдип отурмагым хем ерликсиз, себәби мен сизден еңилдим — дийип, лорд жогап берди.

— Диңе йыкыланыңыз себәпли сиз еңилдиңиз, милорд — дийип, Дик жогап берди.— Эгер толкунлар маңа көмеге етишмедик болсадылар, онда мен гүррүңсиз хеләк болардым. Сизиң гаманызың маңа салан тагмалары мениң тенимде хенизем бар. Кенарда болуп гечен шол кичижик гиже чакнышыгында эхли ховплар, шейле хем эхли яралар билен агырылар мениң пайыма дүшдүмикә дийип пикир эдйәрин, милорд.

— Хемме зады ойна өврүмек үчин сизиң етерлик акыллыдыгыңызы гөрйәрин — дийип, нәтаныш адам айтды.

— Ёк, милорд, мен өзүми аклажак болуп жан эдемок — дийип, Дик жогап берди.— Эмма хәзир нәхили эдермен рыцарың есир дүшендигини — мен себәпли дәл-де, ыкбал, гараңкылык, толкун себәпли есир дүшендигини гөремде, мен тетелли тежрибесиз уршужы үчин сөвешиң бүтинлей башгача тамамланып билжек экендигине дүшүндим, мен өзүмиң еңендигиме утанман хем дурамок, бу сизе гең гөрүнмели дәлдир, милорд.

— Сиз асыллы геплейәрсиңиз. Сизиң адыңыз ким? — дийип, нәтаныш адам сорады.

— Оны билмәге мерхемет этсеңиз, мениң адым Шелтон — дийип, Дик жогап берди.

— Маңа болса лорд Фоксгэм диййәрлер — дийип, рыцарь айтды.

— Милорд, сиз бүтин Англияда иң гөзел гыза хоссарлык эдйәрсиңиз — дийип, Дик айтды.— Инди мен сизиң ганыңызы ве хызматкәрлериңизиң ганыны геченим үчин сизден нәхили

пач алмалыдыгыны билйәрин! Мен сизден хайыш эдйәрин, милорд, маңа мерхемет эдиң: мениң әзиз сөйгүлим Жоанна Сэдлини маңа гелинлиге бериң, онуң дерегине болса сиз өзүниз үчин, хызматкәрлериңиз үчин менден азатлык аларсыңыз, эгер ислесеңиз тә өмрүм өтйәнчә сизе миннетдар хем вепалы боларын.

— Эйсем, сизе сэр Дэниэл хоссарлык эденокмы нәме? Эйсем, сиз хут шол Гарры Шелтоның оглы дәлми нәме? Мен шол оглан хакда көп эшидипдим — дийип, лорд Фоксгэм сорады.

— Сиз атдан дүшмәге мерхемет этмезмисиңиз, милорд? Өзүмиң кимдигими, нәхили яшаяндыгымы ве хайсы себәплере гөрә Жоанна Сэдлини маңа гелинлиге бермеги сизден хайыш этмәге милт эдип билйәндигими сизе бойдан-баша гүррүң берейин. Ине, шу басганчакда отурып, гүррүңими ахырына ченли диңлемегиңизи ве мениң ягдайыма дүшүнмегиңизи ялбарып хайыш эдйәрин, милорд.

Шу сөзлери айдып, Дик элини узатды-да, лорд Фоксгэме атдан дүшмәге көмек берди; оны түммегиң үстүндәки хажының янына элтди, яп-яңы өзүниң отуран еринде отуртды-да, есир алан мерхеметли адамсының өңүнде сыпайылык билен, тә дүйнки гүне ченли башдан гечиренлериниң хеммесини оңа гүррүң берди.

Лорд Фоксгэм онуң гүррүңини үнс берип диңледи.

— Мастер Шелтон, сиз дүнйәде иң багтлы ве иң багтсыз адам — дийип, ол Дик гүррүңини гутарандан соң айтды.— Эмма сиз өзүңизе багты мынасып газаныпсыңыз, багтсызлык болса нәхак сизиң бойнуңыза дүшүпдир. Гайрат эдиң, рухдаш дүшмән, сиз өзүңизе көмек берип билжек ве көмек бермек ислейән дост тутундыңыз. Сизиң мертебәңиздәки адама галтаманлар билен тиркешмек айп хем болса, мен сизиң батырдыгыңызы ве мерхеметлидигиңизи инкәр эдип билмерин. Сөвешде сиз ховплы, парахатчылыкда сиз мылакатлы адам. Сиз ажап мүмкинчиликли ве эдермен йүрекли яш йигит. Тәзе хөкүмет агдарылышыгына ченли сиз өз мүлклериңизе эе болуп билмерсиңиз. Шинди ланкастерчилер дөвлет башында дуркалар, сэр Дэниэл сизиң мүлклериңизи хут өзүниңки ялы пейдаланар. Эмма мениң тербиелейән гызым барадакы ишлер хем чатак. Мен оны бир жентльмене, Хэмли дийилйән бир гарындашыма гелинлиге бермәге хас озал вада эдипдим.

— Вах, милорд, шу икаралыкда сэр Дэниэл оны милорд Шорбә бермәге сөз берди! Бу сөз яңы-якында берлен хем болса, ол хөкман ерине етирилер — дийип, Дик онуң сөзүни бөлүп айтды.

— Сиз догры айдярсыңыз — дийип, лорд жогап берди.— Ине, шонуң үчин хем өзүмиң сизиң есириңиздигими, белли шертлер билен, мениң жаныма рехим эдендигиңизи, иң эсасы зат хем, бизиң гара багтымыза, шол гызың кесекиниң элинде

дигини гөз өңүнде тутуп, мен сизе разылык берйәрин. Өзүңизиң эдермен йигитлериңиз билен маңа көмек эдиң...

— Милорд! — дийип, Дик геңиргенип сесленди.— Булар хут шол галтаманлар, олар билен иш салышяндыгымы хем сиз язгарыпдыңыз ахыры!

— Олар галтаманлармы я-да галтаманлар дәлми, мунуң тапавуды ёк, сөвешмеги башарсалар боляр — дийип, лорд Фоксгэм җогап берди.— Сиз маңа көмек бериң, эгер шол гызы оларың элинден алмак бизе башартса, өзүмиң рыцарлык намысымдан ант ичйәрин, ол сизе әре чыкар!

Дик өз есириниң өңүнде дыза чөкди. Эмма рыцарь сычрап еринден турды-да, оны хут өз оглы ялы мәхирли гуҗаклады.

— Эгер сиз Җоанна өйленмеги йүрегиңизе дүвен болсаңыз, онда биз икимиз дост болмалыдырыс — дийип, рыцарь айтды.

IV бап

«ЯГШЫ НИЕТ»

Бир сагатдан соң Дик ене-де «Гечи ве гыҗак» мыхманханасында эртирлик нахарыны ийип отырды ве өзүниң чапарлары билен гаравулларының гетирйән хабарларыны диңлейәрди. Дэкуорт хенизем Шорби шәхеринде гөрүнйәрди; ол йыгы-йыгыдан башга ерлере гидйәрди, чүнки юрдуң дүрли күнҗеклеринде, мыдама, онуң хер хили ишлери өрән көп болярды. Адамларың аглаба көпүси ол «Гара пейкам» топарланышыгыны диңе ар ве олҗа алмак үчин гурандыр өйдүп пикир эдйәрдилер; эмма оны оңат танаян адамлар «иңлис королларыны тагта чыкарыҗы» бейик граф Ричард Уорвигиң [1] адамсы хасапланярдылар.

Умуман, Дэкуорт Шорбиде ёкды, Ричард Шелтон онуң орнуны тутярды. Ол пикирленип, етишибилдигинден эт чейнәп отырды. Шу гүн агшам айгытлы хүҗүм эдип, Җоаннаны гүйч билен азат этмек барада ол лорд Фоксгэм билен вадалашыпды. Эмма мунуң үчин көп пәсгелчиликлерден гечмели болҗакды. Онуң иберен разведкачыларының гетирйән маглуматлары сәхелче-де Дикиң пейдасына дәлди.

Деңзиң кенарындакы дүйнки чакнышык сэр Дэниэли алада

---

[1] Граф Ричард Уорвик (Варвик) өз өмрүниң довамында иңлис королларының үч гезек чалышмагына ярдам этди. 1460-нҗы йылда ол король Генрих VI-ны есир алды ве герцог Йоркскини тагтың мирасдары дийип ыглан этмәге оны межбур этди, герцог Йоркский басым Генрих VI-ның тарапдарларының гошунларына гаршы сөвешде өлдүрилди. 1461-нҗи йылда Уорвик Генрих VI-ның тарапдарларыны еңди ве герцог Йоркскиниң оглы король Эдуард IV-иң тагта чыкмагына ярдам этди. 1470-нҗи йылда ол Эдуард IV билен терслешип, сөвешде оны еңди ве өзүниң озалкы душманы Генрих VI-ны ене-де король дийип ыглан этди. Англияның тарыхында оңа «королларьы тагта чыкарыҗы» диен лакам берилди.

гоюпдыр. Ол кичижик өйүң янындакы гарнизоны улалдыпдыр; мунуң билен хем аркайынланман, ол якындакы көчелериң хеммесинде атлы гаравуллар гоюп, шүбхели зат гөрәйсеңиз, деррев маңа хабар етириң дийип буйрупдыр. Онуң шәхердәки өйүнде болса эерленен атлар, бойдан-баша яраглаңан эсгерлер тайяр болуп дурдулар, олар буйрук берлен бадына атларына гамча басжакдылар.

Жоаннаны гүйч билен халас этмек умыды барха азалярды; бирденкә Дикиң йүзи ягтылды.

— Лоулесс! — дийип, ол гыгырды-да: — Сен деңизчи болупсың ахыры. Сен мениң үчин гәми огурлап билмезмиң? — дийди.

— Мастер Дик, мен сизиң билен биле хут Йорк бутханасыны хем огурламага тайяр — дийип, Лоулесс жогап берди.

Олар хаял этмән, гәми дуралгасына уградылар. Бу дуралга төверегини чәгесөв байыр гуршап дуран уллакан деңиз айлагыдыр; шәхериң көчелериниң иң хапа ве чола күнжеклери шу ере гелип дирейәрди. Айлагың кенарлары көне агач бөлеклеринден долуды. Айлагда палубалы ве палубасыз гәмилериң бир топары барды, оларың бирентеги толкун зерарлы чайканышып лабырлара өркленги, бейлекилери болса кенара диренишип дурдулар. Узага чекен гайлы хова олары ачык деңизден ковуп, гәми дуралгасында гизленмәге межбур эдипдир. Гара булутлар ве гар сырадян гүйчли ел ене-де гай туржакдыгыны аңладярды.

Совукдан хем-де ичинден гечип гелйән елден гачан деңизчилер кенара чыкып, дуралганың мейханаларында кейп чекйәрдилер. Лабырлара өркли дуран гәмилериң кәбирине хатда хич ким гөзегчилик хем этмейәрди. Хова ачылмаярды, шонуң үчинем агшам якынлашдыгыча угруна середилмейән гәмилериң саны барха көпелйәрди. Кенардан хас узагракда дуран гәмилере Лоулесс айратын үнс билен середйәрди. Дик оңа өз эркине херекет этмәге ругсат берип, ярысы чәгә гөмлен лабырың үстүнде отурды-да, кә гайың гүввүлдисине, кә-де якындакы мейханада деңизчилериң айдян айдымына диңширгәп дурды ве дессине-де лорд Фоксгэмиң эден вадасындан өзге хемме зады унутды.

Лоулесс оны ыралап, айлага гирилйән ерде толкунларың зарбына ыраныпп, ялңыз дуран кичеңрәк гәмини гөркезди. Булутларың арасындан гөрнен гүнүң шөхлеси сәхелче салым айлагы ягтылтды велин, гара булудың өңүнде дуран гәминиң судуры әшгәр гөрүнди. Шу ягтылыкда Дик ол гәминиң үстүнде ики саны эркек кишиниң кичижик гайыгы эрңеге сүйрәп гелйәндигини гөрди.

— Шу гәми бүтин гиже сизиң ыгтыярыңызда болар. Оны мазалы ятда саклаң, сэр! — дийип, Лоулесс айтды.

Гайык гәмиден четлешди; онда ики саны эркек киши барды; олар гайыгың бурнуны кенара гөнүкдирип, ховлукмачлык билен елиң гаршысына күреклейәрдилер.

Лоулесс гечип барян бир адамы саклады-да:

— Шол гәминиң ады нәме? — дийип, айлага гирилйән ерде дуран гәмә тарап элини узадып сорады.

— Онуң ады «Ягшы ниетдир», Дортмут шәхеринден — дийип, гечип барян адам җогап берди.— Капитанының ады болса Арблестер диййәрлер. Шол гайыгың бурнундакы күреклэп отуран шонуң өзүдир.

Лоулессе башга хич зат билмек герек дәлди. Ол ховлукмачлык билен гечип барян адама сағ бол айтды-да, гайыгың гелип дурҗак ери болан чәгесөв бурна тарап уграды. Лоулесс шол ере барып, «Ягшы ниетиң» деңизчилерине гарашды.

— Бо-хов! Гарындаш Арблестер! — дийип, ол гайык якынлашыберенде гыгырды.— Гөр, нәхили шовлы душушык! Кераматлы хачдан ант ичйәрин, бу душушыгымызың шанына той этмек герек! Бу шол «Ягшы ниетли»? — Мен оны он муң гәминиң арасында хем танардым. Аҗап гәми! Бәрик йүз, гарындаш, икимиз хезил эдип ичерис! Ядыңдамы, мен саңа өз мирасым барада гүррүң берипдим? Мен ол мираса эе-де болдум. Мен инди бай. Инди деңизде йүземок, мен диңе шерапда йүзйәрин. Элиңи бер, достум! Көне ёлдашың билен шерап ич.

Шкипер Арблестер, яшы көнелишен, атйүзли адамды; инчеҗик гайшың уҗуна даңлан пычагы бойнундан асылгыды, онуң гылык-хәсиети билен йөриши әхли заманларың ве халкларың деңизчилериниңкә меңзешди; ол геңиргенди, Лоулессден горкуп, гайра чекилди. Эмма мирас барадакы сөзлер, эсасан хем Лоулессиң шейле башарҗаңлык билен пьянсыран болуп, ак гөвүнлилик этмеги басым оны ынандырды ве ол ыкманданың элини гысды.

— Мен сени ядыма салып билемок. Йөне мунуң әхмиетем ёк-ла! Өз матросым Том икимиз ичмәге хемише тайярдырыс, гарындаш...— дийип, ол айтды-да: — Том, ынха, бу мениң гарындашым. Онуң адының кимдиги ядыма дүшенок, мунуң әхмиети ёк-ла. Ол мен диен деңизчи. Йөр, онуң досты билен билеҗе ичелиң — дийип, ол өз ёлдашына йүзленди.

Лоулесс олары экитди, тиз вагтдан соң олар мейхана барып отурдылар; яңы-якында гурлан бу мейхана бейлеки мейханалардан четрәкде дурды, шонуң үчинем онуң ичинде адам көп дәлди. Бу мейхана гиң сарайды, онуң ичинде бирнәче шкаф билен реңкленмедик отургычлар барды; бош челеклериң үстүнде гойлан тагталар болса столуң орнуны тутярды. Мейхананың ортарасында, якылан от чар төверекдәки ышлардан гелйән шемала көрәп янярды; гәмилериң дөвүк-енҗик галындысы янян бу одуң гойры түссеси җайың ичини долдурярды.

— Ынха ол, деңизчиниң гөвүн хошы. Дашарда гай тутуп, үчегиң үстүнде ел шувлаярка, йылыҗак одуң башында отурып, бирки күрүшге шерап ичмек нәхили хезиллик! «Ягшы ниетиң» хатырасына ичйәрин! Онуң шовлы йүзмегини арзув эдйәрин! — дийип, Лоулесс айтды.

— Хава, шунуң ялы ховада деңизде боланындан, кенарда отуранын хас говы — дийип, шкипер Арблестер жогап берди.— Шейле дәлми, матрос Том?.. Гарындаш, хенизе ченли сениң адыңы ядыма салып билмейән велин, сен гаты оңат геплейәрсиң, сениң адың нәме? Йөне мунуң әхмиети хем ёк-да, сен гаты оңат геплейәрсиң. «Ягшы ниет» шовлы йүзсүн! Омын!

— Достум Дикон, сениң бир мөхүм ишиң барды өйдйән? — дийип, Лоулесс өз начальнигине йүзленип, сөзүни довам этдирди.— Бейле болса чекинме-де гидибер. Мен болсам шу ерде көне деңизчилер билен отурарын, сен гайдып гелйәнчәң бу эдермен йигитлер шу отурышларына отурарлар. Олар мениң билен билеже шерап ичер отурарлар. Биз кенар алакалары дәлдирис, биз көпи гөрен, көне деңизчилер ахыры.

— Догры айдярсың! — дийип, шкипер алып гөтерди.— Сен йигит гидибер. Сениң достуңы, ягны мениң гадырдан гарындашымы болса, биз даң атянча шу ерде саклаярыс, кераматлы Мерьем энеден ант ичйәрин! Мен узак вагтлап деңизде болдум, шонуң үчинем мениң сүңклериме ченли дуз сиңип гидипдир, инди мен нәче шерап ичсемем, бүтин бир гуйыны ичсем хем маңа көплүк этмез.

Шейле сөзлер билен уградылан Дик еринден турды-да, гайлы хованың ичи билен ховлукмач йөрәп, «Гечи ве гыжак» мейханасына тарап гитди. Шол ерден болса ол шу агшам өз ыгтыярларында оңат гәминиң болжакдыгыны лорд Фоксгэме хабар бермек үчин адам иберди. Шондан соң ол деңиз ишлеринден аз-кем башы чыкян ики адамы янына алып, чәгели бурундакы гәми дуралгасына уграды.

«Ягшы ниет» гәмисиниң гайыгы ченсиз көп бейлеки гайыкларың арасында дурды, эмма олар оны деррев танадылар, чүнки ол бейлекилериң хеммесинден кичиди ве ыргады. Дик өзүниң ики ёлдашы билен шол чаламыдар гайыжага мүнүп, кенардан угранларында, толкунлар билен ел оларың үстүне шейле бир мөвжеди велин, хай диймән, гайык дүңдерилэйжек ялы болуп гөрүнди.

Озал айдышымыз ялы, «Ягшы ниет» кенардан узакда, лабыра өркленги дурды, ол ердәки толкунлар хас хем улуды. Онуң голай-голтумында гәми ёкды. Оңа иң якын гәмилериң үстүнде-де адам ёкды, мунуң үстесине-де бирденкә шейле гүйчли гар ягып башлады ве хова гараңкырады велин, эдил пете-пет гелаймеселер, Дик билен онуң ёлдашларыны хич ким гөрүп билжек дәлди. Олар гайыгы гәмә өркләп, оны толкунларың эркине бердилер-де, хайдашып палубаның үстүне чыкдылар. «Ягшы ниети» шейдип эле салдылар.

Бу алынкы ве орта бөлеги япык палубалы, арткы бөлеги болса ачык палубалы бердашлы оңат гәмиди. Бир богалдаклы бу гәми өзүниң серенжамына гөрә фелюга билен люггериң арасындакы бир затды. Шкипер Арблестериң ишлери өрән шовлы болара чемели, гәминиң трюмы француз чакырлы черлежик-

лерден долуды. Кичижик каютада болса капитаның динпараздыгына шаятлык эдйән Биби Мерьемиң шекилинден башга-да, агзы гулплы сандыклар барды, булар Арблестериң бай хем өз задыны тыгшытлы түтян адамдыгыны гөркезйәрди.

Гәминиң үстүндәки ялңыз жандар болан ит жабжыныц, огруларың аягына япышярды; эмма оны каюта салып, ядаянчаң үйрүбер дийдилер. Олар фонары якдылар ве гәми кенардан гөрнер ялы, богалдакдан асып гойдулар; онсоң чележиклериң бирини ачдылар-да, өз ишлериниң шовлы болмагының хатырасына адама бир кәсе оңат чакыр ичдилер. Гәмә чозайсалар, этияжы элден бермез ялы, шондан соң галтаманларың бири пейкамлары билен яйыны тайяр эдип гойды, бейлекиси болса гайыга мүнмек үчин ашак дүшди.

— Оңатжа гаравулла, Жек. Мен саңа долы ынанярын — дийип, яш командир хем ашак дүшжек болуп дурка айтды.

— Гәми шу ерде дурка хеммеси ербе-ер болар — дийип, Жек жогап берди.— Эмма деңзе чыкан бадымыза велин... Гөрйәңизми, ол нәхили сандырады! Бетбагт гәми мениң сөзлерими эшитди велин, онуң йүреги ярылайжак болды. Середиң, мастер Дик, хова нәхили гараңкырады!

Хакыкатдан хем, төверек шейле гараңкыды велин, хатда Дикиң өзи хем хайран галды. Әпет толкунлар гараңкылыкдан чыкып, ызлы-ызына сүрнүп гелйәрдилер; «Ягшы ниет» толкунларың үстүнде чайканып, кә ёкарык галярды, кә ашак инйәрди. Палубаның үстүне гар ягярды, деңзиң көпүржиги сычраярды; гәминиң елкенлериниң танаплары елиң зарбына тукат иңлейәрди.

— Эйменч хова. Йөне бу горкулы зат дәл-ле! Бу диңе шквал, шкваллар болса хемише тиз совуляр — дийип, Дик айтды.

Эмма, догрусыны айтсак велин, асманың йүзүнде сүйшүшип йөрен эйменч гара булутлар хем, елиң ызгытсыз шуввулдысы хем оны улы алада гойярды. Ол гайыга мүнүп, «Ягшы ниетден» араны ачып уграңда болса: «Шу гиже йүзмәге уграянларың хеммесини өз пенаңда сакла» дийип, худая ялбарып чокунды.

Чәгели бурунда эййәм он-он ики галтаман йыгнанан экени. Гайыгы шолара берип, хаял этмән, гәмә тарап уграмагы буюрдылар.

Дик кенарың якасындан йөрәп уграңда өзүне тарап хайдап гелйән лорд Фоксгэми гөрди; лордуң йүзи капюшон билен өртүлгиди; ярамазжа гоңур плащ онуң ловурдап дуран совудыны кесекиниң гөзүнден гизлейәрди.

— Яш Шелтон, сиз хакыкатдан-да деңзе чыкмакчымы? — дийип, ол сорады.

— Милорд, өйи атлылар гораярлар; гуры ерден гитсең онуң янына билдирмән бармак мүмкин дәл; шол өйүң янына гуры ер билен букдаклап баржак боландан еле атланып, деңизден бармак хас аңсат болар — дийип, Ричард жогап берди.— Эл-

бетде, деңиз билен гидип бизиң гарк болмагымыз хем мүмкин; эмма гарк болмасак велин, гызы алып гайдарыс.

— Мени экидиң. Өзүмиң намартлыгым үчин соңра йүзүм гызармаз ялы, мен сизиң ызыңыз билен гидерин; эмма велин, хэзир өз өйүмде дүшекде ятанымы кем гөрмежекдигими боюн алярын — дийип, лорд Фоксгэм айтды.

— Шу ере гирелиң. Мен сизе өз гэмимизи экитжек адамының гөркезейин — дийип, Дик айтды.

Соңра ол өзүниң гол астындакы адам билен душушмагы вадалашан ери болан шол өңки мейхана лорды экитди. Галтаманларың бирнэчеси дашарда, гапының голайында гезмелешип йөрдүлер; бейлекилери эййэм ичерик гирип, Лоулесс билен деңизчилериң янында хүмерленип дурдулар. Деңизчилериң икисининем йүзи чыгжарярды, гөзлери сүзүлйэрди, олар биреййэм серхош болупдырлар. Ричард лорд Фоксгэми ызына тиркэп, мейхана гирен махалы олар Лоулесс билен билеликде деңизчилериң зарын овазлы гадымы айдымыны айдярдылар, елиң шуввулдысы болса оларың сесине утгашып гидйэрди.

Яш серкерде мейхананың ичине гөз айлады. Одуң үстүне яңы одун атылансоң, ол шейле бир буругсаярды велин, гиң отагың күнжеклери түм-гараңкы болуп дурды. Хер ничик болса-да, мейхана төтэнден гелең адамлардан бу ердэки галтаманларың хас көпдүгини ол шол бада селжерди. Йүреги ынжалан Дик столуң янына барды-да, өзүниң өңки отуран ерине гечип, скамейкада отурды.

— Эй, сен ким боларсың? — дийип, серхош Арблестер гыгырды.

— Маңа сизиң билен дашарык чыкып гүрлешмек герек, капитан. Гүррүң болса ине шу хакда болар — дийди-де, Дик алтын манат чыкарып, оңа гөркезди. Алтын пул одуң ягтысына ловурдап гитди.

Деңизчи хениз бизиң гахрыманымызы танамаян хем болса, онуң гөзлери учганаклады.

— Боляр, оглан, мен сениң билен гидейин...— дийип, ол айтды.— Гарындаш, мен хэзир гелерин. Ич, хезил эт, гарындаш!

Соңра ол йыкылмазлык үчин Дикиң голундан тутуп, гапа тарап утрады.

Ол босагадан этлэн бадына он саны гужурлы эл оңа япышды-да, элини-аягыны даңдылар; арадан ики минут гечип-гечмэнкэ ол эййэм саманханада ятырды, онуң эли-аягы даңылгыды, агзына эсги дыкылгыды келлесинден өзге ери болса беде билен басырылгыды. Мартос Томы хем гетирип, онуң янына ташладылар; инди олар тэ эртире ченли өзлериниң шум ыкбаллары хакында ойланып ятмалы болдулар.

Мундан бейлэк гизленип йөрмегиң гереги ёкды, шонуң үчинем лорд Фоксгэм шертлешилен сигнал билен өз нөкерлерини чагырды; олар ченсиз көп гайыгы эелэп, улы топара бирикди-

лер-де, гәминиң үстүндәки чыра тарап эндилер. Олар энтек гәмә мүнмәге-де етишмәнкәлер, өз гайыкларының экидилендигини гөрен деңизчилер кенарда улы гыкылык туруздылар.

Эмма деңизчилер өз гайыкларыны ызына долап хем, олардан ар алып хем билжек дәлдилер. Огурланан гәминиң үстүнде жемленен кырк саны эсгериң секизиси озал деңизде болуп йөрен адамларды, шонун үчинем олар шол бада деңизчилере өврүлдилер дурубердилер. Шолар елкенлери галдырдылар, лабыры гөтердилер. Хенизем деңиз хакындакы бир айдыма хиңленип йөрен серхош Лоулесс рула япышды. Ине онсоң «Ягшы ниет» айлагдан чыкып, түм-гараңкылыгың ичи билен эпет толкунлара тарап ачык деңзе йүзүп уграды.

Дик харасада гаршы энжамларың янында дурды. Гижәниң гөзедүртме гараңкысында диңе «Ягшы ниетиң» чыраларының шөхлеси хем-де барха узаклашып, ызда галян Шорби шәхериндәки өйлериң ышыклары йылпылдап гөрүнйәрди, «Ягшы ниет» толкунларың арасындакы ойлара дүшен махалында болса, гомларың гершиндәки ак көпүржиклер гөрүнйәрди, эмма олар хем деррев гәминиң ызында галып гөзден йитйәрди.

Адамларың бирентеги алланы чагырып, дога окаярды, бирентегиниң болса йүреги буланярды, олар гәминиң трюмына гирип, шол ердәки хер хили йүклериң арасында ятдылар. Гәминиң элхенч чайканянлыгы хакында гүррүң эдилмесе хем, диңе Лоулессиң серхош өвүнжеңлигиниң өзи-де шу йүзүшиң шовлы тамамланжагына хер хили эдермени хем иңкислендирип билжекди.

Йөне велин, хайсыдыр бир ынамлы дуйгудан угур алян Лоулесс гәмини эпет толкунларың арасы билен экидип, деңзиң ялпак золагының душундан гечирди ве оны дашлы бурнуң янына саг-аман элтди; шол ерде «Ягшы ниети» өркләп гойдулар; Түмүң ичинде гизленен гәми чайканярды ве жыгылдаярды.

V *бап*

«ЯГШЫ НИЕТ» (ДОВАМЫ)

Дашлы бурун Жоаннаның яшаян өйүниң якынжагындады; диңе адамлары гечирмек, чозуп өе гирмек ве есир гызы алып гачмак галыпды. «Ягшы ниет» эййәм өз везипесини ерине етирипди; гәми олары душманың тылына элтди. Олар мундан бейләк гәми өзлерине герек болмаз дийип хасап эдйәрдилер, чүнки олар токая, милорд Фоксгэмиң өз лешгерлериниң бир бөлегини көмек үчин гоян ерине тарап ыза чекилмекчи болярдылар.

Йөне велин, адамлары кенарда дүшүрмек аңсат болмады: оларың бирентегиниң йүреги буланярды, хеммеси-де гаты үшәпди; гәмидәки дарышганлык билен гарма-гүрмеликден яңа тертип-дүзгүн говшапды; гәминиң чайканмагыидан хем-де түм

гараңкылыкдан адамларың сусты басылыпды. Оларың хеммеси бирден бөкүп, кенарың өңүндәки бурна чыкдылар. Милорд яланач гылыҗы билен хайбат атып, өз адамларының тертибини сакламалы болды. Элбетде, мунуң өзи галмагалсыз болмады, галмагал болса хәзир хемме затдан бетер зыянлыды.

Ахыр соңы тертип-дүзгүн аз-кем кадалашан бадына Дик эсгерлериң иң оңатларының бир бөлегини янына алып, өңе гитди. Өңдәки кенары гаплап дуран гараңкылык толкунларың гершиндәки көпүрҗиклери зордан сайгардян деңиздәки гараңкылыкдан хем хас гоюды; кенарың үстүни басып ятан гараңкылык агыр, гаты зат ялы болуп гөрүнйәрди; елиң шуввулдысы сес-үйн алышдырмаярды.

Эмма Дик шинди бурнуң ахырына-да етмәнкә, бирден ел ятды дуруберди; шол пурсатда аралашан үмсүмликде ол ат тойнакларының дүкүрдиси билен ярагларың шакырдысыны эшитди. Дик өз ёлдашларыны саклады ве еке өзи кенарың алкымындакы чәгә чыкды; ол бирнәче әдим йөрәп, өңде атлы адамларың херекет эдйәндигине гөз етирди. Онуң калбыны умытсызлык гуршап алды. Эгер душманлар хакыкатдан хем олара гарашып дуран болсалар, эгер сэр Дэниэлиң эсгерлери чәгели бурнуң кенара дирейән ерини габап алан болсалар, онда Дик билен лорд Фоксгэме горанмак өрән кын болар, чүнки оларың ызында диңе деңиз барды, өз эсгерлериниң хеммеси бурнуң даражык золагында гыслышып дурдулар. Ол ювашҗа сыгырып, шертлешилен сигналы берди.

Эмма велин, бу сигнал Дикиң дүйбүнден гарашмадык ахвалатыны дөретди дуруберди. Гиҗәниң түм-гараңкылыгындан чен билен атылян пейкам-оклар ягды. Бурундакы эсгерлериң шейле гыслышып дурандыклары зерарлы пейкамларың кәбири олара дегди; агыры зерарлы ховсалалы гыкылык турды. Лорд Фоксгэм яраланып йыкылды. Хоксли деррев оны гөтерип гәмә экитди. Шондан соңкы чакнышыкда хем лорд Фоксгэмиң эсгерлери хич бир ёлбашчылыксыз, угурсыз сөвешдилер. Шунуң өзи хем бетбагтчылыга сезевар этди.

Дик өзүниң аз санлы эдермен ёлдашлары билен бүтин бир минутың довамында бурнуң кенара дирейән уҗуны элде саклады. Хер тарапдан икиден-үчден адам ярапанды; яраглар урлуп шакырдаярды. Илкибада тарапларың хич бири-де үстүнлик газанып билмеди; эмма тиз вагтдан соң багт Дикиң тарапдарларындан бүтинлей йүз өврүрди.

Кимдир бири багтымыз ятды дийип гыгырды. Биреййәм рухдан дүшен эсгерлер муңа бада-бат ынандылар: шол гыкылыгы алып гөтердилер. Соңра башга бири:

— Җаныңыза хайпыңыз гелйән болса, гәмә эниң, огланлар! — дийип гыгырды.

Ахыр соңунда хем бири түйс намартлык надаралыгыны эдип, мыдама еңлише сезевар болнанда айдылян сөзлери гыгырды.

— Бизе дөнүклик этдилер!

Шол пурсатың өзүнде мәрекәниң хеммеси душмана аркасыны берип, ховсалалы гопгун турузды-да, итенеклешип, бурнуң угры билен ыза гачды.

Бир намарт эййәм гәминиң ызындан итеклейәрди, әмма башга бири хенизем гәминиң бурнундан япышып дурды. Гачгаклар гыгырышып, гәмә тарап бөкйәрдилер, эмма оларың бирентеги гәмә етип билмән йыкылярдылар-да, деңзе гачярды. Оларың бирентегини бурнуң золагында өлдүрдилер. Бирентегини болса шол басабаслыкда депеләп өз ёлдашлары өлдүрдилер. Ине, ахыр соңы «Ягшы ниетиң» гөвреси бурундан гайра сүйшди ве етешикли Лоулесс гәмини өвүрди-де, гөни мөвч урян деңзе сүрди. Лоулесс шол басабаслыкда гамасының хем чәксиз гүйжүниң көмеги билен рулуң башындакы өз орнуны горап сакламагы башарыпды. Өлдүриленлер билен яралананлардан долы палубаның үстүнден гаи акярды.

Лоулесс гамасыны гынына салды-да, өзүниң хас голайында дуранларың бирине йүзленип:

— Тарындаш, мен шу намарт көпеклериң бирентегиниң тенине өз тагмамы басандырын — дийди.

Гачгаклар өзлериниң жаныны халас этмек үчин ылгашып гәмә бөкйән махаллары Лоулесс рулуң башындакы өз орнуны горамак үчин, топулышып гелйәнлери гама билен уруп дуран болса-да, олар ургының агырысыны дуймаярдылар. Эмма шу ерде олар я-ха шол ургулары ятладылар я-да Лоулессиң этиячсыз айдан сөзлерини эшитдилер.

Ховсала дүшүп гачан гошун хаяллык билен өзүни дүрсейәрди; намартлык эдип өзүни масгаралан адамлар көпленч өзлериниң масгарачылыгыны ятдан чыкармак үчин топалаң турузмага башлаярлар. Шу гезек хем шейле болды. Өз ярагларыны ташлап гачан шол «эдерменлер» ве аякларындан сүйрелип «Ягшы ниетиң» палубасына чыкарылан адамлар инди өзлериниң баштутанларыны нәлетлейәрдилер ве хөкман кимем болса бирине темми бермек ислейәрдилер.

Ине, шонуң үчинем оларың әхли гахар-газабы Лоулессиң депесинден инди. Барып гаялара урмазлык үчин көне ыкманда «Ягшы ниетиң» бурнуны ачык деңзе тарап төнүкдирди.

— Середиң! Ол бизи деңзе алып баряр — дийип, нәгилелериң бири гыгырды.

— Догры айдярсың! Бу дөнүклик ахыры! — дийип, башга бири гыгырды.

Оларың хеммеси бизе дөнүклик эдйәрлер дийип гыгырмага башладылар ве агызларына гелепини сөгүп, өзлерини гөс-гөни кенара экитмеги Лоулессден талап этдилер. Лоулесс дишлерини пугта гысып, «Ягшы ниети» әпет толкунларың арасы билен, ачык деңзе тарап сүрүп барярды. Ол хенизем аз-кем серхошды, серхош вагтында болса ол хас-да гайдувсыз болярды; ол бу намартларың ерликсиз горкусыны йигренйәрди ве оларың

хайбатларына жогап хем бермейәрди. Нәгилелер богалдагың янына үйшдүлер; шол ерде олар сөгүп ичлерини совадярдылар ве гайратланмак үчин бири-бирини гижжелейәрдилер. Оларың басым хайсы-да болса бир нежис иш этжекдиклери әшгәрди. Тертип-дүзгүни бержай этмек үчин Дикиң хут өзи палубаның үстүне чыкжак болуп дурка, дениз ишлеринден аз-кем башы чыкян бир галтаман ондан өңүртди.

— Йигитлер, сизиң акылыңыз чашыпдыр — дийип, ол сөзе башлады.— Шәхере гайдып бармак үчин бизе илки ачык деңзе чыкмак герек. Шонуң үчинем гарры Лоулесс...

Ол сөзүни соңламага етишмеди; кимдир бири юмругы билен онуң агзының үстүне елмеди велин, ол палубаның үстүне йыкылды; намартлар оны тә жаны чыкянча депеләп, гамаладылар. Шу ерде велин Лоулесс чыдап билмеди; онуң гахар-газабы жошуп чыкды.

— Гәмини өзүңиз экидиң! — дийип, ол гыгырды.

Онсоң ол, соңуның нәхили болжакдыгына гараман, рулы ташлады.

Шол пурсатда «Ягшы ниет» әпет улы толкунның гершинде сандырап дурды. Ол элхенч чалтлык билен толкунларың арасындакы ойлуга дазлап гайтды. Башга бир толкун әпет гара дивар ялы болуп онуң үстүне абанды; гәми шейле улы гүйч билен урлан толкундан яңа сарсып гитди-де бурны билен толкун дагыны бөвсүп гечди. Гөм-гөк сув бүтин гәмини ялап гитди; палубаның үстүндәки сув адамларың дызына етди; сув сычрап богалдакдан хем үсташыр гечди. «Ягшы ниет» мисли яраланан йыртыжы хайван ялы, зарын жыгылдап ве бүтин гөвреси билен сандырап толкунның ичинден гечди.

Нәгилелериң алтысыны я-да едисини толкун деңзе зыңды; галанлары болса өзлерини дүрсәп, геплемәге гурп тапан батларына кераматлыларың хеммесини көмеге чагырмага ве ене рулы элиңе ал дийип, Лоулессе ялбармага башладылар.

Лоулесс хем көп ялбартмады. Өзүниң адалатлы гахарының нәхили элхенч нетижелер берендигини гөрүп, ол серхошлыкдан бүтинлей ачылды. «Ягшы ниетиң» хеләк болмагына аз галандыгына ол хемме кишиден говы дүшүнйәрди, гәминиң кынчылык билен рула боюн эгйәндиги болса ховпуң шинди совулмандыгына онуң гөзүни етирйәрди.

Толкун Дики йыкыпды ве тас гарк эдипди. Ол зордан аяк үстүне галып, дызына етип дуран сувуң ичи билен йөрәп, гарры рулчының янына, гәминиң ызкы бөлегине тарап уграды.

— Лоулесс, диңе сениң бир өзүң бизи халас эдип билерсиң — дийип, ол айтды.— Сен гайратлы, тутанъерли ве гәми сүрмәге хакыкатдан хем өкде адам. Мен сениң янында үч саны ынамлы эсгер гоюп, олара сени горамагы буйрарын.

— Гереги ёк, мениң мастерим, гереги ёк — дийип, рулчы гараңкылыга сиңе-сиңе середип айтды:— Биз хер пурсатда шу чәгели чалпавлыклардан барха тиз узаклашярыс, шонуң үчи-

нем деңиз барха гүйчли мөвҗәп бизиң үстүмизе топулар. Басым бу аглакларың хеммеси аякларының үстүнде дуруп билмә йыкыларлар, мениң мастерим, чүнки эрбет адам хич вагт оңат деңизчи болуп билмез. Нәме үчиндигини билемок велин, бу ерде нәхилидир бир сыр бар, эмма бу хакыкатдыр. Диңе пә йүрекли ве эдермен адамлар шу зейилли чайканмалара чыдап билерлер.

— Бу бир деңизчилериң гүррүңидир-ле, Лоулесс, онуң манысы хем елиң шуввулдысындан тапавутлы дәлдир — дийип, Дик гүлди.— Йөне велин, бизиң ишлеримиз ничик? Бизиң угрумыз бир догрумы? Гәми дуралгасына етип билерисми?

— Мастер Шелтон, мен монах болупдым, шонуң үчинем өз ыкбалымдан разы — дийип, Лоулесс җогап берди.— Эсгер болупдым, огры, деңизчи болупдым. Гараз, көп эшик чалшырдым; эмма деңизчиниң яг сиңен кемволында дәл-де, монах лыбасында өленими кем гөрмездим. Мунуң себәби нәме? Ики саны өрән мөхүм себәп бар: биринҗиден, тоба этмәге етишмән, бирден өлмеги исләмок, икинҗиден, аягымың ашагындакы шу шор сув мени гаты горкузяр — дийди-де, Лоулесс аягыны патладып урды.— Йөне велин, эгер мен шу гиҗе, деңизчикәм өлмән галсам, кераматлы Мерьем энәниң хатырасына узын шем гоярын.

— Эйсем, бизиң ишлеримиз шейле эрбетми? — дийип, Дик сорады.

— Өрән эрбет — дийип, ыкманда җогап берди.— Сиз «Ягшы ниетиң» толкунларың арасында шейле хаял ве аграс йүзйәндигини дуяңзокмы эйсем? Трюмуң ичинде сувуң пагшылдаян сесини эшиденңзокмы эйсем? «Ягшы ниет» хәзирем рула боюн эгмейәр диен ялы. Ынха трюмдакы сув хас көпелер велин, онуң ягдайының нәхили болҗакдыгыны гөрерсиңиз: ол я-ха агыр даш ялы болуп деңзиң дүйбүне чөкер я-да кенардакы гаялара урлуп күл-ушак болар.

— Сен шейле аркайын геплейәрсиң, сен нәме горкаңокмы эйсем? — дийип, Дик сорады.

— Мастер, мениң эден гүнәм гаты көп: мен гачгак монах, мен огры, мен көп җенаятлар этдим — дийип, Лоулесс җогап берди.— Шейле йүк билен өлмек ховплы. Эмма хер ничик болса-да, мастер Шелтон, мен умыдымы үземок. Эгер барды-гелди гарк болмалы болайсам-да, башымы дик тутуп гарк боларын ве аҗалың өңүнде титрәп зарынламарын.

Дик хич хили җогап бермеди эмма гарры ыкманданың мертлиги оны хайран галдырды. Лоулессиң ене-де ховплы ягдая дүшәймегинден этияч эдип, Дик үч саны ынамдар эсгер гөзлемәге гитди. Ызлы-ызына сув ыңдарылып дуран палубаның үстүнде хич ким ёк диен ялыды. Адамлар сув билен гышың совук елинден гачып, трюмдакы чакыр челеклериниң арасында гизленипдилер; халланлап дуран ики саны панус трюмың ичини ягтылдярды.

Галтаманлар билен эсгерлериң кичиҗик үйшмеги Арблесте

рин гаскон чакырыны гысганман бири-бирине хөдүр эдйәрдилер. Эмма «Ягшы ниет» кә бурнуны галдырып, кә япашак әжиш, кәте-де ховада бөкүп ве ак көпүрҗиклериң үстүне гайдып, толкунларың арасы билен хайдап барярды, мейлис эдйән адамларың саны минутсайын азалярды. Адамларың кәбирлери өз яраларыны даңярдылар, бейлекилери (олар хас көпди) гәминиң чайканмасындан эҗир чекип, сувуң ичинде иңлешип ятырдылар.

Гриншив, Кьюкоу ве лорд Фоксгэмиң отрядындан бир яш йигит (онуң пәхимлилиги билен эдерменлигине Дик өңрәкден бәри үнс берйәрди) шинди буйруга дүшүнмәге хем-де оңа боюн этмәге укыпларыны йитирмәндилер. Дик олары рулчының горагчысы эдип белледи. Онсоң ол иң соңкы гезек гара асман билен гара деңзе серетди-де, каюта тарап ашак гитди, лорд Фоксгэмиң хызматкәрлери өзлериниң җенабыны шол ере элтипдилер.

VI *бап*

«ЯГШЫ НИЕТ» (СОҢЫ)

Яралы бароның иңңилдиси гәмидәки итиң уввулдысы билен гарышып чыкярды. Бетбагт ит өзүниң айра дүшен достларыны күйсейәрми я-да гәминиң үстүне ховп абанандыгыны дуйярмы, гараз онуң хеләкчилик сигналы ялы болуп яңланян сеси шейле бир гаты чыкярды велин, хатда толкунларың гүввүлдиси билен елиң шуввулдысы хем оны басып билмейәрди. Хер хили аламатлара ынанян адамлар үчин итиң шу уввулдысы «Ягшы ниетиң» хеләкчилигиниң яс агысы ялы болуп эшидилйәрди.

Лорд Фоксгэм кроватда, өзүниң сүтүкли япынҗасының үстүнде ятырды. Мерьем энәниң шекилиниң өңүнде шем яныпдурды, яралының йүзүниң актам боландыгыны, гөзлериниң ханасының гаты ашак чөкендигини Дик шол шемиң ягтысында эшгәр гөрди.

— Мен агыр яраландым. Мениң якынрагыма гелиң. Яш Шелтон — дийип, лорд айтды.— Гой, мениң янымда екеҗе ат-абрайлы адам бир болсун, чүнки мен бүтин өмрүми бай ве алтын-зериң арасында яшадым, шонуң үчинем өзүмиң шу зейилли болгусыз чакнышыкда яраланаҗыма хем-де деңзиң ичинде, огрулар билен гулларың арасында хапа ве совук гәминиң үстүнде өлйәндигиме акыл етирмек мениң үчин өрән гамгын зат.

— Милорд, мен сизиң яраңыз гутулсын ве саг-аман кенара етмәге көмек этсинлер дийип, кераматлылара ялбарярын — дийип, Дик айтды.

— Саг-аман кенара етмәгеми? — дийип, лорд сорады.— Эйсем сизиң нәме, саг-аман кенара етҗекдигимизе ынамыңыз ёкмы?

— Гәми кынчылык билен йүзйәр, деңиз газап билен мөвҗуряр. Рулда дуран адам болса ишимиз чәксиз шовлы болуп чыкса, бизиң өлмән кенара етип билҗекдигимизи маңа айтды.— дийип, йигит жогап берди.

— Пәхей, бейлемиди?! — дийип, барон гамлы сесленди.— Ынха нәхили элхенч жебирде мениң жаным тенимден айрылмалы болҗак экени! Сэр, сиз өзүңизе кынчылыклы яшайыш диләп худая ялбарың, шейле боланда сизе өлмек аңсадрак дүшер. Дурмуш мени ләлик саклады, эмма жебир билен бетбагтчылыкда өлмек мениң багтымда бар экени! Йөне велин, өлмезимден өң мен гайра гоюлмасыз бир иши берҗай этмели. Бизиң гәмимизде руханы ёкмука?

— Ёк — дийип, Дик жогап берди.

— Онда мениң ердәки ишлерим билен мешгул болалың — дийип, лорд Фоксгэм айтды.— Мениң дирилигимде шейле салыхатлы душманым болшуңыз ялы, өленимден соң вепалы достум боларсыңыз дийип тама эдйәрин. Мен өзүм үчин, Англия үчин, мениң ызым билен гиден эхли адамлар үчин өрән агыр дөвүрде өлйәрин. Мениң эсгерлериме Хэмли — шол сизиң бәсдешиңиз болан Хэмли командирлик эдйәр. Олар Холивудың узын залында йыгнанышмагы вадалашыпдылар. Ине, мениң элимдәки шу йүзүк сизиң хакыкатдан-да мениң табшырыгымы ерине етирйәндигиңизи субут эдер. Мундан башга-да, мен Хэмлә бирнәче агыз сөз язарын ве шол гызы сизе багышламагыны табшыраРын, эмма сиз маңа боюн болармысыңыз, ёкмы ончасыны мен билемок.

— Сиз маңа нәме буюрмакчы болярсыңыз, милорд? — дийип, Дик сорады.

— Нәме буюрмакчы?..— дийип, барон сорады ве Дикиң йүзүне икирҗиңләп серетди-де: — Айдың, сиз Ланкастериң тарапдарымы я-да Йоркуң? — дийип, ол ахыр соңы сорады.

— Мениң үчин боюн алмак хем утанч велин, мен муны өзүм хем билемок. Догрусы, мен Эллис Дэкуорта хызмат эдйәрин, Эллис Дэкуорт болса Йорк өйүниң тарапдары. Диймек, мен хем Йорк өйүниң тарапдары болуп галыберйәрин.

— Бу гаты говы, бу өрән оңат! — дийип, лорд айтды.— Эгер сиз Ланкастериң тарапдары болаян болсаңыз, онда мен нәме этҗегими билмездим. Гараз, инди сиз Йоркуң тарапында болсаңыз, маңа гулак асың. Өзүмиң мерхеметли яш хөкүмдарым Ричард Глостерский[1] душманың үстүне чозуп, дерби-дагын этмек үчин гүйч топлаянча шу ердәки лордларың эдйән ишлерине сын этмек үчин мен Шорбә гелдим. Мен душман гошунының саны барада, горайҗы отрядларының ерлешиши хакында, душман гошунының дуран ерлери барада маглумат топладым; мен шу маглуматлары токайың голайындакы Кераматлы Гелниң

[1] Шу повестде гүррүңи эдилйән вакаларың дөврүнде Күйки Ричард энтек герцог Глостерский дәлди; эмма, окыҗылар ругсат берселер, меселәниң хас айдың болмагы үчин биз оңа Глостерский диерис. (Авторың беллиги).

хажының янында говшурмалыдым. Эмма шол душушыга бармак маңа башартмаз, шонуң үчинем мен сизе хайыш билен йүз тутярын: мерхемет эдиң, мениң дерегиме сиз шол ере барың. Гой, шатлык хем, агыры хем, тупан хем, яра хем, кесел хем сизиң ёлуңызы бөкдемесин! Белленен ере, белленен вагтда барың, чүнки Англияның эшрети шоңа баглыдыр.

— Сизиң ислегиңизи ерине етирҗекдигиме пугта сөз берйәрин. Мен гүйҗүмиң етен задының хеммесини эдерин — дийип, Дик айтды.

— Сизиң җогабыңызы мен халадым — дийип, яралы айтды.— Герцог сизе тәзе буйруклар берер, эгер сиз олары пәхимли ве җаныпкешлик билен ерине етирсеңиз, сизиң гелҗегиңиз үпҗүн болар. Чыраны маңа якынрак сүйшүриң, мен хат язмак ислейәрин.

Ол ики саны хат язды. Шоларың бириниң даш йүзүнде:

«Мениң хорматлы гарындашым сэр Җон Хэмлә»— дийип язды; бейлекисине болса хич хили беллик этмеди.

— Бу хат герцога. Пароль «Англия ве Эдуард» җогабы болса «Англия ве Йорк»— дийип, ол айтды.

— Җоаннаның ыкбалы нәхили болар, милорд? — дийип, Дик сорады.

— Җоанна хакда болса башарып билдигиңизден өзүңиз алада эдиң — дийип, барон җогап берди.— Мен шу хатларың икисинде-де гызы сизе бермек ислейәндигими яздым, эмма оны сизиң өзүңиз эле салмалы боларсыңыз, гадырлы йигит. Гөршүңиз ялы, мен оны сизе алып бермәге сынандым, эмма мунуң үчин җанымы гурбан этмели болдум. Шундан артык хич кимем эдип билмез.

Яралының барха ысгыны гидйәрди. Дик гымматлы хатлары голтугында гизледи-де, яралының табының говуланмагыны арзув эдйәндигини билдирип каютадан чыкды.

Совук хем ягынлы даң саз берип башлапды. Вагтал-вагтал гарлы ел түвелейләп гечйәрди. «Ягшы ниетиң» голайындан гаялы кенар узалып гидйәрди, онуң кәерлерине чәгели айлаглар сүсңәп гирйәрди, узакда болса токая бүренип отуран Тэнстолл байырларының герши гөрүнйәрди. Ел аз-кем говшашыпды, деңиз хем бирнеме көшешипди, эмма гәминиң гөвреси сува хас чуң орнашаны үчин ол гаты кынчылык билен толкунларың үстүне чыкярды.

Лоулесс озалкысы ялы рулуң башындады. Гәминиң үстүндәки адамларың хеммеси палубада гыслышып дурдылар ве ёвуз кенара ховсала билен середйәрдилер.

— Биз кенара етип билерисми? — дийип, Дик сорады.

— Хава, өңүрти деңзиң дүйбүне чөкәймесек етерис — дийип, Лоулесс җогап берди.

Шу сөзлер айдылярка гәми зордан йүзүп толкуның үстүне чыканда трюмдакы сув шейле бир гүйчли пагшылдады велин, Дик ховсала дүшүп Лоулессиң элинден япышды.

— Асмандан ант ичйәрин, эййәм гарк болуп уграндырыс өйтдүм! Тас мениң йүрегим ярылыпды — диййип, Дик «Ягшы ниетиң» бурны көпүрҗиклериң арасындан чыканда айтды.

Гриншивдир Хоксли ики отрядың хем хас гайратлы эсгерлери билен билеликде гәминиң ызкы бөлегинде палубаны сөкүп, шол тагталардан сал гурнаярдылар.

Дик хем оларың арасына гошулды ве сәхелче вагтлык хем болса абанан ховп барадакы ховсаланы унутмак үчин әхли үнсүни ише берди. Эмма ишиң башында-да абанан ховпы ятдан чыкармак мүмкин дәлди. Бетбагт гәминиң үстүне ындарылян хер бир толкун йүрегиңе ховсала салып, аҗалың голайландыгыны ятладярды.

Бирденкә Дик ишден үнсүни совуп серетди велин, өзлериниң хайсыдыр бир бурнуң голайына барандыкларыны гөрди. Даш-төверегинде әпет толкунларың ак көпүрҗиклери пагшылдап дуран шол гаяның дүйбүни деңзиң сувы көвүп игледипдир, шонуң үчинем ол эдил палубаның үстүне абанып дуран ялыды. Гаяның аңырсында чәгели улгамларың гершинде мисли тәч ялы болуп, бир там отырды.

Айлагың ичиндәки толкунлар хас-да гүйчли мөвч уярдылар. Олар «Ягшы ниети» өзлериниң ак гершине гөтердилер-де, рулуң херекетине задына гараман, оны чәгели чалпавлыга элтип ташладылар ве җошуп, богалдагың гап-билине етәйҗек болуп ики бака пызмага башладылар. Онсоң әпет толкунларың ене бири гелди-де, оны хас аңрык әкитди, ахыр соңы үчүнҗи толкун гелип, гәмини гөтерәге-де иң ховплы бурунларың душундан гечирип, кенарың голайындакы сувуң ялпак ерине элтип гойды.

— Огланлар, кераматлылар бизиң дадымыза етишдилер! — диййип, Лоулесс гыгырды.— Хәзир сувуң гайтгыны башланяр. Гелиң, эгеленишип отурага-да адама бир күрүшге чакыр ичелиң. Ене ярым сагатдан биз эдил көпрүден гечен ялы эдип кенара чыкарыс.

Челеги ачдылар. Гәмиси ялпак сува чөкең адамлар сычраян сув билен ягян гардан мүмкин болдугыча хас аңыррак гизленмәге чалшып, ыкҗам отурдылар-да, күрүшгәни элден-эле гечирип башладылар; чакыр олары гызышдырды ве рухландырды.

Дик болса шол махал лорд Фоксгәмиң янына доланып барды; лорд хемме затдан бихабарды ве аҗал ховпундан горкуп, гозганман ятырды. Онуң каютасындакы сув дыза етйәрди, чыра дөвлүп сөнүпдир, яралының еке өзи түм-гараңкылыкда галыпдыр.

— Милорд, горкмаң, кераматлылар бизи гораярлар — диййип, яш Шелтон айтды.— Толкунлар бизи ялпаклыга чыкарып ташлады, җошгун бирнеме гайдышан дессине биз йөрәп кенара етип билерис.

Деңзиң сувы «Ягшы ниетден» гайра чекилйәнчә бир сагада голай вагт гечди, ахыр соңы адамлар ягып дуран гарың үмез-

лигиниң арасындан чала гөрүнйән кенара тарап ууграмага мүмкинчилик алдылар. Кенар якасындакы байрың үстүнде яраглы адамларың кичеңрәк отряды гарашып ятырды ве кенара тарап йөрәп барян эсгерлере шүбхели сын эдйәрдилер.

— Олар бизиң янымыза гелип, көмек бермели ахырын — дийип, Дик айтды.

— Эгер олар бизиң янымыза гелмеселер, онда өзүмиз оларың янына барарыс. Биз одуң янына хем гуры дүшеге нәче тиз етсек, мениң бичәре җенабыма шонча-да говы болар — дийип, Хоксли айтды.

Эмма байрың үстүндәки адамлар бирден аяк үстүне галдылар ве шол бада гәмиси чөкен бичәрелериң үстүне пейкам ягып башлады.

— Ыза! Ыза! Алланың хатырасы үчин сересап болуң! Олара гайтавул бермәң! — дийип, лорд гыгырды.

— Биз сөвешип билмерис — дийип, Гриншив өзүниң гайыш күртекчесинден пейкамларыны чыкарып дурка сесленди.— Бизиң эндам-җанымыз өл-сув, биз ит ялы ядадык, биз үшәп доңара гелдик. Эмма гоҗа Англияның хатырасы үчин маңа дүшүндириң, олар нәме үчин хеләкчилиге учуран өз илдешлериниң үстүне шейле газап билен ок ягдырярларка?

— Олар бизи француз галтаманларыдыр өйтдүлер — дийип, лорд Фоксгэм җогап берди.— Шу ховсалалы, ёвуз гүнлерде биз хатда өз кенарларымызы-да, өз Англиямызың кенарларыны-да горап билмейәрис. Бизиң яңы-якынларда хем деңизде-де, гуры ерде-де еңип йөрен көне душманларымыз инди ислән вагтлары шу ере гелип, талаярлар, өлдүрйәрлер, янгына берйәрлер. Бетбагт ватан! Ине, гөрйәңизми биз нәхили масгарачылыклара барып етдик.

Байрың үстүндәки адамлар бу гелмишеклериң кенара дырмашып чыкышларына ве чәгели улгамларың арасы билен гечип юрдуң җүммүшине тарап гидишлерине эсерденлик билен сын эдйәрдилер. Олар ядап халыс болан гачгакларың үстүне ислән вагтлары ене ок ягдырмага тайяр болуп, бүтин бир миллик ёлы оларың ызына дүшүп гитдилер. Диңе өз ёлдашларыны улы ёла чыкарып, олары харбы йөриш тертибинде дүзмек Дике башардандан соң, иңлис кенарларыны эсерден горайҗылар ягян гарың үмезлигинде гөзден йитдилер. Олар өз ислеглерини ерине етирдилер; олар өзлериниң хусусы өйлерини ве фермаларыны, өзлериниң хусусы машгалаларыны ве малларыны горап сакладылар, гелен французларың иңлис короллыгының бейлеки обаларыны ода берип, ган дөкҗекдиклерн барадакы пикир олары сәхелче-де алада гоймаярды.

IV БӨЛҮМ

ДЕРВҮШ ЛЫБАСЫНЫ ГЕЕНЛЕР

I бап

СҮРЕН

Дик Холивудың голайында, Тилл дерясының якасындакы Шорби шәхериниң докуз-он миль узаклыгында улы ёла чыкды; өзлерини мундан бейләк ызарламаяндыкларына гөз етиренсоңлар отрядлар ики бөлүндилер. Лорд Фоксгэмиң хызматкәрлери өзлериниң женабыны гөтерип, ховпсуз хем асуда ер болан улы аббатлыга тарап алып гитдилер; олар гүр ягян гар пердесиниң аңырсында гөзден йитенлеринден соң, Дикиң янында он-он бәш саны ыкманда галды — онуң мейлетин отрядындан дири галанларының хеммеси шуды.

Оларың хем көпуси яралыды; хеммеси-де шовсузлыклар билен өз пайларына дүшен кынчылыклардан яңа гудузлан ялы гахарлыдылар; ачлыкдан сурнуган ве үшәп доңара гелен бу адамлар ач-ачан топалаң турузмакдан чекинип, диңе хүңүрдешйәрдилер хем-де өз баштутанларына хыйрсыз середйәрдилер. Дик өзүне хич зат гойман гапҗыгындакы пулуның хеммесини олара пайлады, намартлык эдендиклери үчин газап билен кәемек ислейәрди, эмма мунуң дерегине эдерменликлери үчин саг бол айтды. Шунуң билен ол узага чекен шовсузлыклардан галан кинәни аз-кем юмшадып, олары топарлара бөлүп ве еке-екеден Шорбидәки «Гечи ве гыҗак» мейханасына иберди.

«Ягшы ниетиң» үстүндекә гөрен затларының хеммесиниң тәсирини ядындан чыкарман, ол өз янында диңе Лоулесси алып галды. Гар дынман ягярды ве ак булут ялы болуп, даш-төвереги гаплап алыпды; ел кем-кемден говшаярды, ахыр соңы ол бүтинлей ятды; мисли бүтин дүнйә ап-ак чадыра бүренип, чуң ука гиден ялыды. Сыргының үйшүрен гар депелериниң ара-

сында ёлдан азашып батга батып галмак хем даш дэлди. Шонуң үчинем Лоулесс өңден йөрэп, эдил ав ызарлап барян тазы ялы бойнуны сүйндүрип барярды, хер бир агажы сынлаярды, мисли мөвч урян дeңзе гэми алып барян ялы, эсерденлик билен ёда середйэрди.

Олар токайың ичи билен бир миле голай йөрэп, бирнэче ёлуң бирлешйэн ериндэки гожаман бейик дуб агачларының бөлежик токайының янына бардылар. Шол ери хатда шунуң ялы эрбет ховада хем селжермек кын дэлди. Лоулесс хем оны тапанына гаты бегенен болара чемели.

— Инди болса, мастер Ричард, эгер асыллы машгалада догулмадык, хатда оңат христиан дийип болмажак адамың мыхманы болмага сизиң мертебэңиз пэсгел бермесе, мен сизе өз сүңңүңизи йылытмак үчин бир күрүшге чакыр билен йылы ожагың башыны теклип эдип билерин — дийип, Лоулесс айтды.

— Экит, Уилл — дийип, Дик жогап берди.— Бир күрүшге чакыр билен йылы ожагың башы! Шоларың хатырасы үчин мен нирэ дийсеңиз гидерин!

Лоулесс япрагы дөкүлен пүр-шахалары ёлундан совушдырып, тəвекгеллик билен өңе гадам басып, басым чэръек бөлегини гар басан говагың янына барды. Говагың агзының ёкары янында көклерн чыкышып дуран эпет бук агажы абанып отырды. Гарры ыкманда гырымсы агачларың шахаларыны ёлундан совушдырып, говага сүмлүп гитди.

Хачан-да болса бир вагт гүйчли апы-тупан эпет бук агажыны тас көки-дамары билен гопаран экени; ине шол букуң галлыгып дуран көклериниң ашагында гарры Лоулесс өзүне токайда гачыбаталга газыныпдыр. Агажың көклери оңа пүрс болуп, гыртычлы топрак өртги болуп, ызгарлы топрак болса дивар билен пол болуп хызмат эдипдир. Говагың бир күнжегинде түссэ гаралып гиден ожак, бейлеки күнжегинде болса демир золаклары билен беркидилен уллакан дуб ящик барды; диңе шу затлар болансоң бу говагың хайван сүрени дэл-де, адамың яшаян жайыдыгыны аңмак болжакды.

Говагың агзына, ичине гар сыран хем болса, онуң ичи дашарыдака гаранында хас йылыды; Лоулесс чакмагыны чакып, гуры чыбыклары отландан соң, шатырдап от яныл башлады хем эдил өйдэки ялы, жана рахатлык аралашды.

Лоулесс хезил эдип улудан демини алды-да, өзүниң салдамлы эллеринн узадып, ода чойды ве түссэниң якымлы ысыны демине сорды.

— Ине, шу гарры Лоулессиң товшан сүрени. Көпеклер ысырганып оны тапаймабилселерди дийип, худая ялбарярын! — дийип, ол айтды.— Алтын зынжыржык билен дога тумарымы огрын ики марка сатанымдан бэри мен дүнйэде көп ыгып гездим. Мен гүнэми ювжак болуп Англияда, Францияда, Бургундияда ве Испанияда болдум; деңизде-де болуп гөрдүм, деңиз болса хич кимиң ватаны дэл. Эмма мениң хакыкы орнум диңе

шу ердир, мастер Шелтон. Мениң ватаным шу ердир — ине шу топрагың ичиндәки говакдыр. Ягыш ягярмы, ел турярмы, билбиллер сайранда мениң дүшегимиң үстүне гүллериң дөкүлйән вагтымы я-да гыш гушҗагазларының токайда җиркилдешйән вагтында мениң мерхеметли ховандарым болан от билен ики-чәк отырынмы тапавуды ёк, шу ери мениң бутханам, базарым, аялым, чагам. Мен шу ере гайдып гелйәрин ве шу ерде хем өлмеги арзув эдип кераматлылара ялбарярын.

— Сен догры айдярсың. Бу ер йылы, җана якымлы, оңат букы — дийип, Дик айтды.

— Хава, бу ери оңат букы, шу иң эсасы зат, эгер оны тапайсалар, мениң йүрегим пара-пара болар — дийип, Лоулесс алып гөтерди.— Ине шу ерде... хут шу ерде мениң шерап хазынам гизленги, хәзир сиз бир мешик өрән оңат, гаты гүйчли ичгини гөрерсиңиз — дийип, ол өзүниң гуҗурлы бармаклары билен чәгесев ери газып дурка айтды.

Догрудан хем ол аз салым газып, гөнден эдилен уллакан мешиги чыкарды; мешигиң болса дөртден үч бөлеги гүйчли хем оңат ыслы эльден долуды. Олар бири-бириниң саглыгының хатырасына ичип, ожага ене одун окладылар, онсоң ене-де ялын ловурдап башлады. Олар одуң җана якымлы йылысындан леззет алып гышардылар-да, аякларыны узатдылар.

— Мастер Шелтон, соңкы вагтларда сиз ики гезек шовсузлыга учрадыңыз. Ягдайлар сизиң шол гызы элден гидерәйҗегиңизе меңзейәр, догры дәлми? — дийип, ыкманда сорады.

— Догры — дийип, Дик баш атып җогап берди.

— Инди болса хемме ерде диен ялы болуп гайдан, хемме зады диен ялы гөрүп чыкан гарры акмагың сөзүни диңләң — дийип, Лоулесс довам этди.— Сиз, мастер Шелтон, кесекиниң юмшуны аша көп ерине етирйәрсиңиз. Сиз Эллис үчин зәхмет чекйәрсиңиз; эмма Эллис диңе сэр Дэниэлиң өлүмини арзув эдйәр. Сиз лорд Фоксгэм үчин зәхмет чекйәрсиңиз... Догрусыны айтмак герек, онуң ягшы ниетдедигине шүбхе ёк, кераматлылар оңа хемаят этсинлер... Йөне велин, хеммесинден говусы, өзүңиз үчин зәхмет чекмекдир, гадырдан Дик. Гөни өз сөйгүлиңизиң янына гидиң. Ол хакда алада эдиң, ёгсам ол сизи бирденкә ядындан чыкарып отурыбермесин. Хемише тайяр болуп дуруң, аматлы пурсат болайдыгы икиңизем ата атланың-да, юмлугайың.

— Вах, Лоулесс, ол гыз сэр Дэниэлиң өйүнде ахырын! — дийип, Дик айтды.

— Боланда нәме, биз сэр Дэниэлиң өйүне барарыс — дийип, ыкманда җогап берди.

Дик геңиргенип, онуң йүзүне серетди.

— Гең гөреси зат ёк-ла. Эгер сиз мениң сөзүме ынанмаян болсаңыз, онда бәрик середиң — дийип, Лоулесс айтды.

Ине онсоң ыкманда бойнундан асылгы ачары алып, дуб агаҗындан эдилен сандыгы ачды; ол сандыгың ичини дөрҗешди-

рип, илки билен мрнах рясасыны — руханыларын гин гара лыбасыны чыкарды, сонра ишме йуп гушагы алды, ахыр сонунда хем уллакан тесбини чыкарды, ол щейле бир агырды велин, оны яраг Х0кмунде-де уланаймак болжакды.

— Ынха, шу затлар сиз учин, гейнин — дийип, Лоулесс теклип этди.

Дик монах лыбасыны гейненден. сон болса Лоулесс ренк билен талам алып, эдйэн ишине гаты екдесирэп, онун йуз кешбини уйтгетмэге башлады. Иигидин гашларыны ол хас ясы хем узын этди; Дикин ЯНЫ табап угран муртуны болса уллакан мурта евурди; бирнэче чызыгын кемеги билен гезлеринин тевeрегини езгертди; шу затлардан сон яш монах ез яшындан хас улы ялы болуп. герунди. , -

— Инди менем теймими чалшырайын; онсок бизи хич кимем хакыкы монахлйрдан тапавутландырып билмез. Биз чекинмэн сэр Дэниэлин ейуйе барарыс, шол ерде болса кераматлы бутханавыш хатырасы учин бизи гужак ачып мЫхман аларлар — дийип, Лоулесс айтды.

— Эден ягшылыгыща нэме берип узлушип .билеркэм, гадырдан Лоулесс? — дийип, яш йигит гаты. бегенип айтды.

— Ай, тардашым, мен эдйэн затларымын хеммесини хут ез кейпим учин эдйэрин — дийип, ыкманда айтды.— Мен хакда алада этме. Асмандан ант ичйэрин, мен ёзум хакда езум алада эдерин. Менин дилим суйжудир, сесим болса эдил ыбадатхананын зацы ялы янланяр, эгер мана бир зат герек болайса, оны езум дилэрин, оглум. Эгер дилегим говушмаса, герек задымы езум аларын.

Гарры кеззап йуз-гезуни гулкунч гышартды. Шунун ялы шубхели адамын хемаятына мэтэч болмак йурегине якмаян хем болса, Дик сакланып билмэн гулди.

Лоулесс сандыгын янына гайдып .гелди, аз вагтдан сон болса оны танар дагы эдер’ялы болмады. Онун ез рясасыныя астында бир гысым гара пейкам гизлэндигини геруп, Дик. хайран галды.

— Олар сана нэмэ герек? Эгер сен яй гетермёжек болсан, пейкамы нэмэне яратжак? — дийип. Дик сорады.

— Биз езумизин баржак еримизден гарамыЗы сайлаянчак, энчеме келлэни девуп, энчеме бойны онурмалы боларыс! ■— дийип, Лоулесс шадыян жогап берди.— Эгер, барды-гелди бир зат болайса, бизин доганлашык топарымызын ез абрайынын сакланмагыны ислейэрин. Гара пейкам, мастер Дик, бйзин аббатлыгымызын мехрудир. Ол кимиН ар аляндыгыны теркезер.

— Менин янымда мехум эхмиетли кагызлар бар. Эгер 6fлары тапайсалар, шу кагызлар мени ве олары, мана берб! адамлары хелэкчилиге сезевар эдерлер. Булары нireке грЛФйин, Уилл? — дийип. Дик сорады. . , ’

Бо-хов, онда мен токая гидип, айдымын уч :бейдикин хенини сыкылыклаиын, шона ченли болса сиз олары ислэнлери-

низде гөмүң-де, топрагы текизләң — дийип, Лоулесс жогап берди.

— Бу болжак зат дәл? — дийип, Ричард гыгырды.— Мен саңа ынанярын, дост. Эгер мен саңа бетгуманлык этсем, өзүмиң бинамыс адам болдугым болар.

— Гардашым, сен чага болярсың — дийип, гарры ыкманда говагың агзында аяк чекди-де, Дике йүзленип айтды.— Мен пәк йүрекли гарры христиан адам, хайын дәл, достумың үстүне ховп абанан махалында оны халас этмек үчин жаныма гайгырмарын. Йөне велин, самсык огланжык, мениң кәрим огрулык, зандымам, хәсиетимем огрулык. Эгер мениң мешигим бошап, богазым гураян болса, мен сени тапардым, айдяныма догрулыгы-да, өзүмиң сени эй гөршүм, сени сылашым, саңа гуванышым ялы догрудыр! Шундан дүшнүкли эдип айтмак болармы? Болмаз!

Ол аякларыны аграс басып, бармакларыны ойнадып, гырымсы агачларың арасы билен йөрәп гитди.

Еке өзи галанындан соң, Дик өз ёлдашының гапма-гаршылыклы хәсиети барада ойланды. Ол деррев өзүниң кагызларыны чыкарып, олары окап гөрди-де, ере гөмди. Диңе екежесини ол өз янында саклады, чүнки шол хат онуң достларына дүйбүнден зыян етирип билжек дәлди, ери геленде болса сэр Дэниэле гаршы субутнама делили болуп билжекди. Бу кагыз Тэнстолл рыцарының хут өз эли билен язып, Райзингэмиң сebитиндәки еңлишден соң, лорд Уэнслидэле иберен ве Тэнстолл галасындан гачан махалында, Дикиң өлдүрилен чапарың янындан тапан хатыды.

Дик өчүп барян көзлери депеледи-де, говакдан чыкды ве гарры ыкманданың янына барды. Лоулесс болса үстүни гар басан яланач дуб агачларының ашагында оңа гарашып дурды. Олар бири-бириниң йүзүне середип гүлүшдилер, чүнки оларың кешби шейле гүлкүнч хем танамаз ялы болуп үйтгәпди.

— Вах, хэзир томус вагты болаян болсады — дийип, Лоулесс хүмүрдеди.— Мен сува середип, эдил айнадакы ялы өзүми гөрердим. Сэр Дэниэлиң эсгерлериниң бирентеги мени танаяр. Эгер олар бизи паш эдәйселер сизи нәтжеклери шинди белли дәл. Мен велин, келемәми чөвүрмәге-де етишмәнкәм, сыртмаклы йүпде халлан атарын.

Олар Шорбә барярдылар; ёл кә токайың ичинден кәте-де бош мейданың үстүнден гечип гидйәрди. Ики гапдалда гарыпларың түнеклери ве кичижик фермалар барды. Лоулесс шолар ялы түнеклериң бирини гөрүп, дуйдансыз аяк чекди.

— Доган Мартин, гелиң шу пахыр бенделериң өйүне барып, садака диләлиң, pax vobiscum[1] Э — дийип, ол бүтинлей үйтгән, найынжар монах сеси билен айтды-да: — Вах, мениң горкян задым хут шуды-да! Монахларыңкы ялы сесими эндирет-

[1] Pax vobiscum (лат.) — ылалашыкда яшалың.

меги мен эййәм ядымдан чыкарайындырын — дийип, ол өзүниң хемишеки сеси билен сөзүниң үстүни етирди.— Гадырлы мастер Шелтон, ругсат эдиң, мен өзүмиң этлек бойнумы ховп астына салып, сэр Дэниэлиң өйүне гирмездимден өң шу ерде бирсалым түргенлешейин. Хер бир ише өкде болмагың пейдалыдыгыны гөрдүңизми! Эгер мен деңизчи болаймадык болсам, сиз «Ягшы ниетиң» үстүндекәңиз деңзиң дүйбүне гидердиңиз; мен огры болаймадык болсам, сизиң йүзүңизи шейле реңклэп билмездим; мен монах болмадык болсам, бутхана айдымчыларының арасында шейле ёгын сес билен зовлатмагы, нахар башында шейле көп иймеги, геймими чалшырып, шейле үйтгемеги оңармадык болсам, бизи душманларымыз аңтап тапардылар-да, масгара эдердилер.

Ол ферманың янына барды, аякларының бурнуна басып, эпишгеден серетди.

— Хә-э, өрән оңат! Биз шу ерде сынаг гечирип билерис, бизиң кешбимизиң үйтгедилиши етерликми я-да ёк, үстесине-де рухы доганымыз Кэппериң башына хезилже оюн гетирип билерис.

Шу сөзлери айдып, ол ишиги ачды-да, ичерик гирди.

«Гара пейкам» гаракчы топарының үч саны галтаманы столуң башында небсевүрлик билен нахар ийип отырдылар. Оларың алкымында стола санжылып гойлан гамалар ве өй эелерине ёвуз хем хайбатлы середишлери өзлериниң иййән нахарлары хөдүр-керем эдилмән, галтаманларың оны гүйч билен аландыкларыны субут эдйәрди. Шейле ювашсыран киши болан болуп, ичерик гирен ики саны монаха олар гахар-газап билен серетдилер. Шоларың бири — Жон Кэппериң өзи болса хаял этмән, гүм болмагы монахлара гөдек теклип этди, ол шу ерде баштутан болара чемели.

— Бизе гедай герек дәл! — дийип, ол гыгырды.

Эмма бейлеки бириниң йүреги юкарак экени, йөне ол хем, элбетде, Дик билен Лоулесси танамады.

— Олары ковма! — дийип, ол гыгырды.— Биз гүйчли адамлар, герек задымызы өзүмиз алярыс; булар болса бичәрелер, садака сораярлар; эмма ахыр соңунда олар халас боларлар, биз велин хеләк боларыс... Оңа үнс бермәң, атам. Бәрик гелиң, мениң күрүшгәмден ичиң-де, маңа пата бериң.

— Сиз еңилкелле, бетбагт, таңры гарган адамлар — дийип, монах айтды.— Сиз билен ичмәге кераматлылар маңа ругсат бермейәрлер. Эмма өзүмиң довзахылара небсимиң агыряңлыгы, зерарлы мен сизе бир кераматлы затжагаз берейин ве өз руxуңызы довзахдан халас этмек үчин оны өпмеги ве горап сакламагы буюрярын.

Лоулесс эдил дога окаян монахлар ялы, ёгын сеси билен ынамлы хем азмлы геплейәрди. Эмма шу сөзлери айдып, ол рясасының ашагындан гара пейкамы чыкарып, оны столуң үстүне — аңк-таңк болан үч саны ыкманданың өңүне оклап гойбер-

ди-де, ызына өврүлип, Дикиң элинден тутды-да, онуң билен ылгап өйден чыкды. Отуранлар бир сөз айтмага я-да бармакларыны гымылдатмага хем етишмәнкәлер, олар ягып дуран гар үмезлигиниң ичинде йитип гитдилер.

— Шейлелик билен, биз өзүмизиң ясама кешбимизи сынап гөрдүк, мастер Шелтон. Инди, эгер ислейән болсаңыз, мен өз җанымы төвекгеллиге салмага тайяр — дийип, ол айтды.

— Өрән говы! Мениң сабыр-такадым галмады. Йөр, Шорбә гидели! — дийип, Ричард җогап берди.

II бап

ДУШМАНЫҢ ӨЙҮНДЕ

Шорби шәхеринде сэр Дэниэлиң дашы суваглы, дуб агаҗындан эдилен эпишгелериниң рамалары нагышлы, ялгыт үчекли бейик хем гиң өйи барды. Өйүң, өңүндәки ховлуда мивe агачларындан долы, гаты көп аллеялы ве чырмашып гиден гөк далбарлы улы баг барды; бу баг монастырь бутханасының җаңлы мүнберине ченли узалып гидйәрди.

Герек болаян махалында бу өй сэр Дэниэлден хас абрайлы адамың нөкерлерини хем ерлешдирип билҗекди; йөне велин, хәзирем онуң ичинде вагырды көпди. Ховлының ичинде ярагларың шакырдысы билен ат тойнакларының налларының дүкүрдиси янланярды; ашхананың ичи эдил арының өйҗүги ялыды; залда масгарабазлар адамлары гүлүшдирйәрдилер, менестреллер айдым айдярдылар; сазандалар саз чалярдылар. Сэр Дэниэл сахылык, шадыянлык ве хошгылавлык барада лорд Шорби билен бәслешйәрди. Лорд Райзингэмден болса өңе-де гечйәрди.

Мыхманлары ачык йүз билен кабул эдйәрдилер. Менестреллери, масгарабазлары, күштчүлери, дога-тумар, дерман, атыр, кераматлы хейкел сатянлары болса хер хили руханылар, монахлар, дервүшлер билен билеликде ачык йүз берип, хызматкәрлер столуның башында нахар берйәрдилер ве гиң үчеклериң ичинден я-да узын нахарханада дүшексиз тагталарың үстүнден ятмага ер берйәрдилер.

«Ягшы ниетиң» хеләкчилиге учуран гүнүниң эртеси (биз оны язып беян эдипдик), аммарлар, ашханалар, атханалар, хатда ховлыны ики гапдалындан гуршап алан сарайлар хем шагалаңлы мәрекеден долуды. Шол ерде сэр Дэниэлиң гызыл-яшыл лыбаслы хызматкәрлерем, ачгөзлүлик билен шәхере гелен хер хили гелмишеклерем барды, рыцарь олары сыясы максатлар билен, башга тарапдан болса, шол заманларда шейле адамлара йүз бермек дәп боланы үчин, кабул эдйәрди.

Оларың хеммесини дынман ягян гар, совук хова, етип гелйән гиҗе ковалап шу ере гетирипди. Чакыр, пиво ве пул нәче

дийсен барды. Адамларың бир бөлеги аммарда дүшелен сыпалың үстүнде гышарышып карт ойнаярдылар, бейлекилери болса гүнорта нахарындан бәри мей-местдилер. Бизиң гөвнүмизе шу шәхер яп-яңы басылып алнан ялы болуп гөрнерди; эмма шол заманларда бай хем мерхеметли өйлерде той-томашалар хут шунуң ялы болярды.

Бири гожа, бейлекиси йигит, ики саны монах, гиҗара гелипдилер, хәзир болса сарайдакы одуң башында йылынып отырдылар. Оларың даш-төверегинде хер дүрли адам: хокгабазлар, оюнчылар, солдатлар кәнди. Тиз вагтдан соң монахларың яшулусы олар билен гызгалаңлы гүррүңе башлады, шол гүррүңде вәши сөзлер, халк накыллары шейле бир көпди велин, төверекдәки мәреке деррев хүмер болды.

Гоҗаның яш ёлдашы, онуң Дик Шелтондыгыны окыҗы эййәм билен болса герек, хемме кишиден ызда отырды ве кем-кемден ыза сүйшйәрди. Ол үнс берип диңлейәрди, эмма екеҗе сөзем айтмаярды; өз ёлдашының вәши сөзлери оны ончаклы гызыкландырмаяндыгы онуң чытык йүзүнден гөрнүп дурды.

Ахыр соңы онуң мыдама даш-төверегe гараңҗаклап, әхли гапылара середйән назары эсасы дервезеден гирип, ховлыны гыя кесип гечен адамларың кичиҗик топарына дүшди. Сүтүкли дериден әдилен оңат безегли гейме чоланан ики зенаны ики хызматкәр гыз билен дөрт саны даяв эсгер алып гелйәрдилер. сәхелче салымдан соң олар өе гирип, гөзден йитдилер. Дик, шагалаңлы мәрекәниң арасындан гечип, хаял этмән, яңкыларың ызындан хайдады.

«Бойы бейигрәги леди Брэкли. Леди Брэклиниң болан еринде болса Җоанна бардыр» дийип, ол пикир этди.

Гапының агзында дөрт эсгер аяк чекди; зенанлар болса тимарланан дуб агаҗындан әдилен ве диңе ики саны хызматкәр аялың гораян басганчаклары билен ёкарык чыкып барярдылар. Дик оларың ызындан галман барярды. Агшам гараңкырапды, өйүң ичи болса эййәм бүтинлей гараңкы диен ялыды. Басганчакларың өврүминдәки мейданчаларда демир гуршавлы факеллер янярды; узын коридордакы өңи тутулы гапыларың херсиниң өңүнде чыра барды. Эгер гапы ачык болайса, Дик йүзүне мата тутулан диварлары, янян одуң ягтысына ялдыраян хыша дүшелен полы гөрйәрди.

Шейдип олар җайың ики гатындан гечип гитдилер, хер өврүмдәки мейданчада шол зенанларың бойы келтерәги ызына гаңрылып, эсерденлик билен монаха середйәрди. Монах болса ере середип, өзүниң мертебесине лайык мысапырлык билен, йөрәп барярды. Ол диңе бир гезек зенана середипди ве шуның билен хем онуң үнсүни өзүне чекендигини билмейәрди. Ахыр соңы үчүнҗи этажда зенанлар айрылышдылар; оларың бойы келтесиниң екеҗе өзи ёкарлыгына гитди, бейлекиси болса, хызматкәр гызларың уградатмагы билен коридора совлуп, саг тарапа гитди.

Дик өврүмиң бурчунда гизленип, үч аялың ызындан серетмәге дурды. Олар ыза гараман, коридорың угры билен гөни гидип барярдылар. «Хемме зат оңат. Диңе леди Брэклиниң отагының ниреде дигини билмек герек, шонда мен кыңчылык чекмән, ханым Хэтчи тапып билерин»— дийип, Дик ойланды.

Кимдир бириниң эли онуң эгнинден тутды. Ол тисгинип гитди, чалажа сеслeнди ве үстүни алан адамың богазындан тутмак үчин ызына өврүлди.

Сүтүкли эшик гейнен кичижик, яш ледә шейле гөдек япышандыгыны биленден соң велин, ол бирнеме утанды. Гыз хем гаты горкупды ве хайран галыпды; яш гыз онуң элинде сандырап дурды.

— Мерхеметли зенан, сизе ялбарярын, мени багышлаң. Эмма мениң гөзүм еңсәмде дәл, шонуң үчинем асмандаң ант ичйәрин, сизиң гыздыгыңызы асла билмәндирин.

Гыз үйтгемән оңа середип дурды, эмма кем-кемден онуң йүзүндәки горкы геңиргенмә өврүлди, геңиргенме болса шүбхеленмә гечди. Онуң йүзүндәки шу аламатларың хеммесини гөрүп дуран Дик, шу ерде, душманың өйүнде өзүниң ховпсузлыгы барада алада этмәге башлады.

— Нәзенин гыз, өзүмиң гөдеклигими ядыңыздан чыкармагыңызың хатырасы үчин сизиң элиңизден өпмәге ве өз угрума гитмәге маңа ругсат эдиң — дийип, ол ясама аркайынлык билен айтды.

— Сиз бирхили гең монах, яш сэр — дийип, гыз онуң йүзүне батыргай хем ичгин середип жогап берди.— Инди, мениң илки башдакы геңиргенмәм аз-кем ятышансоң, сизиң асла монах дәлдигиңизи хем бир сөзүңизден билип дурун. Сиз нәме үчин бу ере гелдиңиз? Сиз нәме үчин бейле элхенч гейнипсиңиз? Сиз парахатчылык ниети билен гелдиңизми я-да уруш үчин? Онсоңам нәме үчин сиз, эдил огры ялы леди Брэклиниң ызындан сын этдиңиз?

— Мерхеметли зенан, мениң огры дәлдигиме сиз шүбхесиз ынанайың. Эгер мен шу ере парахатчылык ниети билен гелмедик болсам хем — кәбир жәхтден бу догры.— Мен гөзел гызлар билен сөвешмейәрин, шонуң үчинем мениң гөрелдәме эерип, мени гойбермегиңизи ялбарып хайыш эдйәрин. Эгер шейле этмән, гөзел зенан, сиз екеже гезек хем гыгырмага милт этсеңиз, онда өз өңүңизде дуран бичәре жентльмен өлер. Сиз шейле бирехимлик эдерсиңиз дийип мен пикир этмек ислемейәрин — дийип, Дик гызың элини ики эли билен мылайым тутуп, гуванч билен онуң йүзүне середип айтды.

— Диймек, сиз ичалы-да, Йоркуң тарапдары-да? — дийип, гыз сорады.

— Мерхеметли зенан, мен хакыкатдан-да Йоркуң тарапдары, кәбир жәхтден болса ичалы дийсеңем болжак. Эмма велин, мени шу өе гетирен ве сизиң рехимдар йүрегиңизде дуйгудашлык хем билесигелижилик дуйгусыны оярып билжек себәп

Йорка-да, Ланкастере-де дахыллы дәл. Мен өз ыкбалымы бүтинлей сизиң ыгтыярыңыза берйәрин. Мен ашык, мениң адым хем...

— Шүш-ш! Гиделиң! Соң гүррүңлешерис! — дийип, гыз айтды.

Бирнеме алҗыран Дики гыз басганчакларың угры билен идирдедип ёкарык чыкарды. Олар коридордан деррев ылгап гечдилер, онсоң бирденкә гыз оны бейлеки отаглар ялы нечде янян от билен ягтыланып дуран бир җая итекләп салды.

Эмма шу ерде яш леди бирденкә эли билен Дикиң агзыны тутды, алңасап ёкарык, ашак, төверегине серетди-де, голайда хич кимиң ёкдугына гөз етирип, яш йигиди гүйч билен чекип, басганчаклар билен ёкарык алып гитди.

— Инди болса шу ерде отурың-да, мениң белент мертебели эмриме гарашың — дийип, яш леди оны стулуң үстүнде отурдып айтды.— Сизиң җаныңыз мениң элимдедир, шонуң үчинем мен яйданман, өз хәкимдарлыгымдан пейдаланарын. Ахмал болмаң! Сиз мениң элимден шейле бир забун тутдуңыз велин, инди ол гөк-нил болар. Сизиң гыздыгыңызы билмәндирин диен боляр! Эгер мениң гыздыгымы дагы биләен болса, хөкман гушагы билен сайгыларды!

Шу сөзлери айдып, гыз хайран галмакдан яңа Дикиң агзыны ачдырып; отагдан чыкып гитди; онуң гөвнүне укуда дүйш гөрйән ялы болды.

— «Гушагы билен сайгыларды!» «Гушагы билен сайгыларды!»— дийип, ол гайталаярды.

Ине онсоң шол токайдакы агшам онуң ядына дүшди ве ене-де сандырап дуран Мэтчем, онуң ялбарян гөзлери аңында җанланды.

Шу ерде ол өз хәзирки үстүне абанан ховпы ядына салды. Онуң гөвнүне, гоңшы отагда адам херекети бар ялы болуп дуюлды; онсоң гаты голайда бир ерде кимдир бириниң улудан дем аландыгы эшидилди; көйнегиң пасырдысы, әдим сеслери эшидилди. Ол диңширгәп, ыкҗамланып дурды ве диварлардакы халыларың гымылдашына середйәрди; гапы җыгылдады, тутулар ики гапдала серпилди, онсоң эли чыралы Җоанна Сэдли отага гирди.

Ол гышына, гар ягян вагтлары зенанларың гейинйән якымлы мавы өвүшгинли матадан тикилен оңат эшиклиди. Онуң сачы чогдамланып, дик депесинде дүйрленгиди ве мисли тәч ялы болуп дурды. Мэтчемиң говушгынсыз эшигинде бирмахал шейле кичиҗик болуп гөрнен бу гыз инди яш дерек ялы уп-узынды ве йөремән, гөйә йүзүп гелйән ялыды.

Ол тисгинмән, сандыраман, чыраны ёкарык галдырды-да, яш монаха серетди.

— Сиз бу ерде нәме ишлейәрсиңиз, мерхеметли ага-әә? — дийип сорады.— Сиз бу ере ялңышып дүшенсиңиз, әлбетде. Сизе ким герек?

Соңра ол чыраны еринде гойды.

— Җоанна...— дийип, Дик айтды, эмма онуң сеси үйтгеди.— Җоанна, сен мени сөййәрин дийипдиң. Мен акмак, муңа ынанайыпдырын — дийип, ол сөзүниң ызыны етирди.

— Дик! — дийип, гыз сесленди — Дик! — Онсоң узын бойлы гөзел яш леди Дики хайран галдырып, өңе йөреди, онуң бойнундан гуҗаклап, өпмәге башлады.— Вах, акылсыз. Вах, эзиз Дик! — дийип, ол айтды.— Вах, сен хәзир өзүңи гөрүп билйән болсадың! Вай, мен нәдэйдим, Дик — дийип, ол гайра чекилип айтды.— Мен сениң йүзүңдәки реңки айырдым. Эмма муны дүзедип болар, Дик. Йөне дүзедип хем сыпып болмаҗак башга бир зат бар. Ол болса мени лорд Шорбә эре берйәндиклери, Ана шондан гутулып болҗак дәл.

— Ол инди хөкман шейле болмалымы? — дийип, яш йигит сорады.

— Эртир, гүнортаның өң янында монастырь бутханасында Җон Мэтчемем, Җоанна Сэтлем гутарар — дийип, гыз җогап берди.— Эгер гөзяш билен көмек эдип болян болса, мен аглап гөзүми көр эдердим. Мен дыңман көмек диләп дога окадым, эмма асман мениң дилегими эшитмеди. Гадырдан Дик, эзиз Дик, сениң мени шу өйден эртире ченли алып гидип билмейәнлигиң себәпли, биз өпүшип, бири-биримиз билен хошлашмалы боларыс.

— Ёк, ёк — дийип, Дик айтды.— Мен бейтмен; мен хич вагт бу сөзи айтман. Бизиң ягдайымыз чыкалгасыз ялы болуп гөрүнйәр, эмма биз энтек дири ахыры. Җоанна, энтек умыт хем бар! Мен оңа бил багламак ислейәрин. Асмандан ве ениш газанмагымыздан ант ичйәрин! Сизиң энтек кимдигиңизи билмейәркәм хем мен сениң ызыңдан гитмедимми, хош ниетли адамлары аяга галдырмадыммы, өз җаныма төвекгелчилик этмедимми? Хәзир, сениң шу дуршуңы — Англияның иң гөзел, иң абрайлы гызыдыгыңы гөренимден соң мен гайра чекилер өйдүп пикир эдйәңми? Эгер шу ери чуң дениз болан болса, мен толкунларың арасы билен гидердим. Эгер мениң ёлум ёлбарслардан долы болан болса, олары сычанлар ялы пызышдырардым.

— Бай, сен мәвы йүпек көйнек дийип, аша көп галмагал турузярсың! — дийип, гыз гөвүнсиз айтды.

— Ёк, Җоанна — дийип, ол гаршы чыкды.— Диңе бир көйнек дәл. Мен сени башга эшикде-де гөрүпдим ахыры. Инди болса мениң өзүм шейле эшикде. Догрыны айт, мен гүлкүнчми я-да ёк? Шу эшикде мен самсыга меңзейән герек?

— Вах, Дик, ол саңа гаты гелишйәр-ле — дийип, гыз йылгырып айтды.

— Ине гөрдүңми! Токайдакак сенем, бичәре Мэтчем, эдил шунуң ялыдың. Догрусыны айтсам, сениң кешбиң гаты гүлкүнчди! Оңа дерек сен хәзир гөр, нәхили гөзел гыз!

Шейдип олар эл-эле берип, хошбагт йылгырышып, бири-бириниң йүзүне сөйги назары билен середишип, арасыны үзмән

гүррүңлешип дурдулар. Оларың гөвнүне хер сагат минут ялы тиз гечйән ялы болуп гөрүнйәрди; олар шу дурушларына узак гиҗе хем дуруп билҗекдилер. Эмма велин, олар бирденкә чыбшылды эшитдилер ве шол бада яш ледини гөрдүлер. Ол бармагыны додагының үстүне басды.

— Эй, танрым, сиз гаты галмагал эдйәрсиңиз! — дийип, ол ювашҗа сесленди.— Сиз сересабрак болуп билеңзокмы? Инди болса, Жоанна, мениң аҗап токай җорам, айт, сениң сөйгүлиңи гетиреним үчин сен өз гарындашыңа нәмеҗик берерсиң?

Җогап бермегиң дерегине Җоанна онуң янына ылгап барды-да, мәхирли гуҗаклады.

— Ери, сэр, сиз маңа нәме берерсиңиз? — дийип, яш леди сөзүни довам этдирди.

— Мерхеметли гөзел, менем хут Җоаннаныңкы ялы эдип үзлүшердим — дийип, Дик җогап берди.

— Бейле болса гелиң, сизе ругсат берилйәр — дийип, леди айтды.

Эмма Дикиң йүзи чым-гызыл болды, ол диңе гызың элинден өпди.

— Мениң йүзүми халамадыңызмы, мылакатлы сэр? — дийип, ол чоммалып отурайҗак ялы эдип сорады.

Шондан соң Дик оны гөвүнсиз гуҗакланында болса ол:

— Сен оңа середип дуркаң, Җоанна, сениң сөйгүлиң гаты чекинҗең. Эмма велин, ынанай, биз илкинҗи гезек душушанымызда ол гаты дөзүмлиди. Мениң эндам-җаным гөк-нил, эзизим. Эгер айдяным догры болмаса, онда сен маңа хич вагт ынанма! Инди болса айдың, сиз гүррүңлешмек кейпинден чыкдыңызмы? — дийип, ол сөзүни довам этдирди.— Чүнки мен басым бу вепалы йигиди экитмели боларын.

Эмма сөйгүлилериң икиси хем энтек бири-бирине хич зат айтмандыкларыны, гиҗәниң яңы башланяндыгыны ве өзлериниң шейле тиз айрылышмак ислемейәндиклерини айтдылар.

— Агшам нахарыны нәтҗек? — дийип, яш леди сорады.— Нәме биз агшам нахарыны иймек үчин ашак дүшмели болмарысмы?

— Хава, хава, элбетде! Мен унудайыпдырын! — дийип, Җоанна сесленди.

— Бейле болса, мени гизләң, халының еңсесинеми, сандыгамы, гараз бир ерик дыкың, сиз гайдып гелеңизде шу ерде галсам боляр! — дийип, Дик айтды.— Ядыңыздан чыкармаң, гөзел леди, бизиң ягдайымыз гаты эрбет, белкем, шу гиҗеден соң, бизиң тә өмрүмиз өтйәнчә гөршүп билмән галмагымыз хем мүмкиндир — дийип, ол сөзүниң үстүни етирди.

Шу сөзлери эшиденинден соң, яш леди разылык берди. Азкем соңрак, жаң сеси яңланып, сэр Дэниэлиң өйүндәки адамлары нахара чагырмага башлан махалында болса, Дики дивардакы халының аңырсында гизледилер; ол халыларың сеплеш-

йән ериндәки ышдан дем алярды, хатда ол ерден отагың ичине гөз айлап хем билҗекди.

Эмма ол шейле ягдайда узак дурмалы болмады.

Өйүң ёкаркы этажындакы үмсүмлиги диңе пухарыдакы одуң шытырдысы билен чыглы одуның җыззылдысы бозярды; эмма хәзир велиң, кимдир бириниң өрән асса басып гелйән аякларының чыбшылдысы эсерденлик билен диңширгенип дуран Дикиң гулагына етди. Онсоң гапы ачылды ве лорд Шорбиниң лыбасының реңкиндәки гейимли гаражүрҗен гирденек илки билен келлесини отага сокды, соңра онуң күйки гөвреси ичерик гирди. Ол агзыны ачды, бу мисли хас говы эшитмек үчин эдилен ялы болуп гөрүнйәрди, онуң йылдырап дуран гөзлери даш-төверереге чаласын хем аладалы ялтаклаярды. Ол диварларың йүзүни тутуп дуран халылары какышдырып, бүтин отагың ичине айланып чыкды. Эмма бирхили төтәнлик билен Дик онуң үнсүнден сыпып галды. Соңра бу гирденек мебеллериң ашакларына серетди, чыраны гөзден гечирди; ахыр соңы, лапыкеч болуп, эдил гелши ялы үмсүмлик билен чыкып гитмекчи болуп дурка ол бирден чөк дүшүп, ерден бир зат алды-да, середишдирди хем бегенип оны гушагындакы ян торбасында гизледи.

Дикиң рухы өчди, чүнки шол зат Дикиң хут өз гушагының готазыды. Өз везипесинден нежис леззет алян бу гирденек ичалының вагт йитирмән, яңкы готазы өз хоҗайыны — барона элтип берҗекдигини Дик әшгәр билйәрди. Дик төвекгеллик эдип, халыны серпәге-де, ол кеззабың үстүни басып, готазы онуң элинден ганрып алмагың пикирини эдйәрди. Энтек ол яйданып дурка, тозе бир ховсала эмеле геләйди. Басганчакларың үстүнде серхошлыкдан яңа гырлып гиден гүңлеч сес яңланды, онсоң коридорда энтиреклейән аграс аяк сеси эшидилди.

— Сиз нәме үчин гүр токайың көлегесинде яшап йөрсүңиз? — дийип, шол сес зовладып айдыма гыгырярды.— Нәме үчин яшаярсыңыз? Эй, акмаклар! Сиз нәме үчин бу ерде яшаярсыңыз? — дийип, ол серхош гүлки билен үстүне гошды.

Онсоң ене айдыма башлады.

> **Гөрйән вели сен пивоны халаяң[1],**
> **Эй, руханы Джоным, этмейәң хедер,**
> **Сен пиво ислесең, менем иймәни,**
> **Бутханада кимлер ыбадат эдер.**

Ине гөрсе, лүл пьян болан Лоулесс ичхә-ичликден соң, ятып укусыны алмак үчин аматлы күнҗек гөзләп, өйде сүмсүнип йөрен болса нәтҗек. Дик гахар-газаба мүнди. Илкибада ичалы горкды, эмма ньян адам билен иш салышмалы болҗакдыгына дүшүнип, деррев рахатланды; ол эдил пишик ялы чаласың юмлугып, отагдан чыкып гитди ве Ричард доланып оны гөрмеди.

---

[1] Гошгулары терҗиме эден Оразмырат Түйлиев.

Инди нәме этмели? Лоулесс болмаса, Дик Жоаннаны халас эдип билмез. Эмма, башга бир тарапдан болса, янкы ичалыныӊ голайда бир ерде гизленен болаймагы мүмкин, эгер шейле болайса, онда Дикиӊ Лоулесс билен геплешмегиниӊ нетижеси өрән эрбет болар.

Хер ничик болса-да, гараз, Дик Лоулесс билен геплешмеги йүрегине дүвди. Ол халыныӊ аӊырсындан чыкып, гапыныӊ агзына барып дурды-да, хайбат билен элини ёкарык гөтерди. Йүзи чым-гызыл болан, гөзлерине ган инен Лоулесс ыраӊжырап, барха якынлап гелйәрди. Ахыр соӊы ол өз начальнигини танады ве Дикиӊ азмлы ышаратларына гараман, онуӊ адыны тутуп, батлы геплэп, салам берди.

Дик серхошыӊ үстүне топулып, оны газап билен силтерлемәге башлады.

— Хайван! — дийип, ол газаплы пышырдады — адам дәл-де, хайван! Дөнүкденем нежис акмак! Сениӊ аракхорлыгыӊ бизиӊ багтымызы ятырар!

Эмма Лоулесс йөне гүлүп дурды ве яш Шелтоныӊ аркасына какжак болуп чалышярды.

Ине, бирденкә Дикиӊ йити гулагы халыларыӊ арасындакы чаласын шыгырдыны эшитди. Ол сесе тарап топулды. Сәхелче салымдан соӊ дивардакы халыларыӊ бири сыпып гачды ве онуӊ эпинлериниӊ арасында Дик билен ичалы харс урярдылар. Олар хала чолашып, бири-бириниӊ богазындан япышып, өзлериниӊ өлүм тутлушыгында сеслерини чыкарман тогаланярдылар. Эмма Дик хас гүйчлүди, шонуӊ үчин хем тиз вагтдан соӊ ичалы онуӊ дызыныӊ астына дүшди. Дик узын гамасыны санжып, оны өлдүрди.

III бап.

ӨЛИ ИЧАЛЫ

Лоулесс узага чекмедик шу газаплы тутлушыга алачсыз сын эдип дурды. Хатда болжак иш болансоӊ, Дик аяк үстүне галып, өйүӊ ашакы этажындакы чала эшидилйән вагырда эсерденлик билен диӊширгэп дурка хем гожа ыкманда эдил елиӊ угруна ыраняян агач ялы, ыранып дурды ве өли ичалыныӊ йүзүне мөлерилип середйәрди.

Ахыр соӊы Дик:

— Хич кимиӊ билмәнем бир говы зат. Худая шүкүр — дийди.— Ери, инди мен бу бетбагт ичалыны нәтсемкәм? Онуӊ халтасындан өз готазымы берин чыкарып алайын...

Шу сөзлери айдып, Дик ян торбаны ачды; ол ян торбаныӊ ичинден бирнәче манет пул, өз гушагыныӊ готазыны ве лорд Уэнслидэлиӊ адресине иберилмели ве лорд Шорбиниӊ мөхри билен печатланан букжаны тапды. Бу ат көп затлары Дикиӊ

ядына салды; ол деррев букжаның сүргүжини гопарып, хаты окап гөрди. Хат гысгажыкды, эмма Дикиң багтына, лорд Шорбиниң хайынлык эдип Йоркуң өйи билен хат алышяндыгыны гүррүңсиз субут эдйәрди.

Яш йигит элмыдама өз янында ичи сыялы шах билен бейлеки язув эсбапларыны гөтерип йөрди; ол өли ичалының жесединиң янында дызының үстүне чөкди-де, бир бөлежик кагызың йүзүне шу ашакдакы сөзлери язды.

Милорд Шорби, сиз, хаты язан адам, өз адамыңызың нәме үчин өлендигини билйәңизми? Сизе маслахат бермәге ругсат эдиң: өйленмәң.

Хемме киши үчин ар алян *Жон.*

Дик бу хаты өлиниң дөшүниң үстүнде гойды. Инди бирнеме келлеси ачылышып, Дикиң херекетлерине сын эдип дуран Лоулесс, бирденкә өзүниң рясасының астындан гара пейкамы чыкарып, онуң билен яңкы кагызы өлиниң дөшүне санчды. Онуң өлини бейле эсгермезлик эдишини гөрен яш Шелтон горка сесленди; эмма гарры ыкманда пархсыз гүлди.

— Мен өз доганлашан топарымызың абрайыны сакламак ислейәрин. Мениң шадыян достларым хезил эдерлер...— дийип, ол хынчгырып айтды.

Ол бутхана айдымчыларының баштутанының эдиши ялы, гөзлерини юмуп, агзыны гиң ачды-да, элхенч сеси билен зовладып башлады.

Гөрйән вели сен пивоны халаяң...

— Сем бол, самсык! — дийип, Дик гыгырды ве гүйч билен оны дивара гысды.— Сениң келләңде пәхимден мей хас көп, эмма сен мениң сөзлериме дүшүнжек болуп чалыш! Кераматлы Мерьем энәниң адындан сени нәлетлейәрин, шу өйден деррев гүм бол! Эгер сен шу ерде дурсаң, өзүңем, менем дар агажына элтерсиң? Аяк үстүнде саклан ахыры! Тизрәк бол, ёгсам мен, асмандан ант ичйәрин, өзүмиң сениң начальнигиндигими ве саңа борчлы адамдыгымы унутмагым мүмкин! Угра!

Кем-кемден ялан монахың акылы ерине гелмәге башлады ве Дикиң яның дуран гөзлерини гөрүп, онуң айдан сөзлерине юваш-ювашдан дүшүнмәге дурды.

— Асмандан ант ичйәрин, эгер мен герек болмасам гидибем билерин! — дийип, Лоулесс сесленди.

Ол ыранжырап, ызына өврүлди ве гидип баршына бүдрәп, дивар билен сүсүшип, басганчаклардан ашак дүшмәге башлады.

Ол гөзден йитен бадына, Дик доланып өз букусына барды ве соңуның нәхили боляндыгыны гөрмеги пугта йүрегине дүвди. Онуң пәхими гитмеги маслахат берйәрди, эмма сөйги хем билесигелижилик гойбермейәрди.

Халыларың аңырсында гизленен яш йигит үчин вагт гаты хаял гечйәрди. Пухарыдакы от өчүп барярды, чыра өчүгси яңярды ве түсселейәрди. Йөне велин, ёкаркы этажда яшаянларың хич бири-де гайдып гелмейәрди. Диңе ашакдан сеслериң говшак вагырдысы чала эшидилип дурды; ол ерде агшам нахарыны иййәрдилер. Ягян гарың үмезлигиниң аңырсында болса Шорби шәхери парахат ятырды.

Ине, ахыр соңы басганчакларда сеслер, дүкүрдилер эшидилди. Сэр Дэниэлиң мыхманлары ёкаркы мейданча чыкдылар, коридорың угры билен гитдилер, дивардан сыпырылан халыны ве ичалының мейдини гөрдүлер.

Оларың кәбирлери өңе, бейлекилери ыза ылгадылар, хеммеси-де гаты гыгырышып башладылар.

Оларың гыкылыгына чар тарапдан мыхманлар, зенанлар, хызматкәрлер — умуман улы өйдәкилериң хеммеси ылгашып гелдилер; гыкылык болса барха гүйчленйәрди. Онсоң мәреке гайра чекилди ве сэр Дэниэл эртир өйленҗек лорд Шорбини янына алып, өлиниң ятан ерине барды.

— Милорд, мен сизе шу нежис «Гара пейкам» барада айтмадыммы нәме? — дийип, сэр Дэниэл айтды.— Ине, сизе гара пейкам. Муны алың, гой, ол мениң сөзлеримиң догрудыгыны сизе субут этсин! Кераматлы хачдан ант ичйәрин, эгер бу адам сизиң геймиңизиң матасының реңкини огурлаймадык болса, онда бу пейкам сизиң адамларыңызың бириниң гурсагына санҗыларды.

— Бу мениң адамымды — дийип, лорд Шорби җогап берди-де, гайра чекилди. 'Шейле адамларымың көпрәк болмагыны ислейәрдим! Ол эдил тазы ялы чаласынды ве сычан ялы сыпҗыкды.

— Догрумы, гарындаш? — дийип, сэр Дэниэл киная билен сорады.— Бейле болса ол мениң мысапыр өйүмде нәмә ысырганып йөрдүкә? Ай, ол мундан бейләк ысырганмалы болмаз-ла.

— Ругсат бериң, сэр Дэниэл, онуң дөшүне хатлы кагыз санҗылыпдыр — дийип, хызматкәрлериң бири айтды.

— Пейкам билен кагызы, маңа эбериң — дийип, рыцарь айтды.

Ол пейкамы элине алып, чуң пикире батып, хесрет билен оны сынлады.

— Хава, мениң ызымдан галман йөрен йигренҗи ине шу. Шу гара таяҗык я-да шуңа меңзеш башга бири ахыр соңы мениңем җанымы алар. Сизе өңүнден дуйдурмагы, надан рыцарь, ругсат эдиң, гарындаш, эгер шу көпеклер сизи ызарлап башласалар, гачың! Олар эдил ёканч кесел ялы япышаган! Йөне велин, олар нәме яздыларка, ханы гөрелиң... Хава, эдил мениң чак эдйән задымың өзи, милорд. Сизем хут токайдакы гоҗаман дуб агаҗы ялы белленипсиңиз; эртир я-да биригүн сизиң үстүңизден палта инер. Онсоң хем сиз ол хатда нәме хакда языпдыңыз?

Лорд Шорби кагызы пейкамдан согруп алды-да, оны окап гөрди ве дүйрледи. Онсоң ол кешти чекмесе-де, экезленип, өлиниң алкымында дыза чөкди-де, ховлукмачлык билен ян торбаның ичини сермәп башлады.

Соңра йүзүни боз-яз эдип, еринден турды.

— Гарындаш, догрудан хем, мениң өрән мөхүм хатым йитипдир. Эгер мен шол хаты огурлан кеззабы эле салып биләйседим, ол деррев дар агаҗыны безәрди! Эмма велин, озалы билен, өйүң чыкалгаларының хеммесини габамак герек. Кераматлы Георгиден ант ичйәрин, мениң өңки бетбагтчылыкларым хем етерлик — дийип, ол айтды.

Өй билен багың даш-төверегине гаравул гойдулар; басганчакларың хер мейданчасында хем гаравул дурды; эсгерлериң бүтин бир отряды баш дервезәниң агзыны саклаярды; башга бир отряд сарайда одуң башында отырды. Лорд Шорбиниң эсгерлери сэр Дэниэлиң эсгерлериниң арасына гошулды. Өйи горап сакламак үчинем, эгер шинди бу ерден гитмедик болсалар, гизленен душманлары тутмак үчинем адам-да, яраг-да етерлик барды. Ичалының мейдини болса ягян гарың ашагында багың ичи билен экидип, монастырь бутханасына элтдилер.

Диңе әхли галагоплык ятансоң, ики гыз Ричард Шелтоны букусындан чыкардылар ве болуп гечен затларың хеммесини гүррүң бердилер. Дик хем өз нобатында ичалының ассырынлык билен отага гириши, гушагының готазыны тапышы ве өзүниң ичалыны өлдүриши хакында гүррүң берди.

Ысгыны гиден Җоанна халы герлен дивара япланды.

— Бу бизе пейда гетирмез. Эртир ирден мени никаларлар — дийип, ол айтды.

— Нәме? — дийип, онуң җорасы гыгырды.— Бу ерде бизиң ёлбарслары сычан ялы эдип пызышдырян пәлванымыз бар ахырын! Сен оңа ончаклы бил багламаярсың өйдйән!.. Ханы, ёлбарслары боюн эгдирйән йигит, бизиң йүрегимизи ынҗалдың. Сизиң маслахатыңызы эшидели.

Хут өзүниң өвнүп айдан сөзлерини сәхелче-де чекинмән гайталан махалларында Дик утанды; онуң йүзи гызарды, эмма шейле болса-да, ол җогап берди.

— Хәзир бизиң ягдайымыз агыр. Эмма велин, маңа иң болманда ярымҗа сагат шу өйден чыкмак башартсады, онда хеммеси өрән оңат боларды. Никаның өңи алнарды...

— Ёлбарслар нәхили, дыр-пытрак эднлдими?— дийип, гыз киная билен айтды.

— Мен хәзир өвнемок, оюн хем эдемок. Мен сизден көмек хем маслахат сораярын. Эгер-де мен гаравулларың янындан гечип, шу өйден чыкып билмесем, онда маңа хич зат этмек башартмаз. Хайыш эдйәрин, мениң сөзлериме догры дүшүниң! — дийип, Дик айтды.

— Җоанна, нәме үчин сен маңа ол шинди оңлы тербие алмандыр дийдиң? — дийип, гыз сорады.— Ол гаты дилевар. Ге-

рек еринде онуң сөзлери ерликли; герек еринде якымлы; герек еринде азмлы. Саңа башга нәме герек?

— Мениң Диким өңкүси ялы дәл — дийип, Жоанна йылгырып улудан демини алды.— Бу гөрнүп дур-ла. Мен онуң билен таныш болан махалымда ол гөдегрәкди, эмма буларың бары бидерек-ле... Хич ким маңа көмек эдип билмез, шонуң үчинем мен леди Шорби боларын.

— Хер ничик болса-да, гараз мен шу өйден чыкжак болуп сынанарын. Монаха кән бир үнс берип дурмаярлар, онсоң хем эгер мен өзүми ашак экидип билжек перишдәни хем тапарын. Шол ичалының ады нәмеди? — дийип, Дик сорады.

— Раттер[1] — эдил мынасып ат. Йөне сиз нәме этмекчи болярсыңыз, ёлбарслары боюн эгдирижи? Сиз нәме хыял эдйәрсиңиз? — дийип, яш леди сорады.

— Мен гаравулың душундан гечип гитмәге сынанарын. Эгер мени кимдир бири саклайса, онда мен Раттериң иманы үчин дога окамага барярын дийип дарыкман айдарын. Онуң бичәре рухы үчин эййәм бутханада дога окаян болсалар герек — дийип, Дик айтды.

— Делилиң бирнеме йөнтемрәк, эмма мундан нетиже чыкаймагы хем мүмкин — дийип, гыз айтды.

— Бу ерде иш делилде дәл-де, гайдувсызлыкда. Кын пурсатда гайдувсызлык хемме затдан мөхүмдир — дийип, яш Шелтон гаршы чыкды.

— Сизиң айдяныңыз догры — дийип, гыз айтды.— Ягшы, гидиң, асман сизи өз пенасында сакласын-да! Сиз бу ерде түйс йүрекден өзүңизи сөййән начар гызы ве сизиң иң якын достуңыз болан ене бир гызы ташлап гидйәрсиңиз. Бизи ядыңызда саклап, гаты сересап болуң-да, өзүңизи ховп астына салмаң.

— Бар, гит, Дик — дийип, Жоанна айтды.— Сен хәзир гитсең, шу ерде галаныңдан ховпсуз болар. Бар, гит! Сен мениң йүрегими хем өзүң билен алып гидйәрсиң. Кераматлылар саңа хемаят этсинлер!

Дик илкинжи гаравулың душундан шейле бир ынамлы йөрәп гечди велин, ол эсгер диңе геңиргенме билен оңа середип галды. Эмма басганчакларың икинжи мейданчасында велин бир эсгер найза билен Дикиң ёлуны гермәп, адыны ве нирә баряндыгыны сорады.

— Pax vobiscum — Мен бичәре Раттериң рухы үчин дога окамага барярын — дийип, Дик жогап берди.

— Гаты ынанярын, эмма еке гитмәге ругсат берилмейәр — дийип, гаравул жогап берди.

Ол мейданчаның айламчасының усташыр эглип сыгырды.

— Сизиң яныңыза адам баряр! — дийип, ол гыгырды-да, Дике ёл берди.

---

[1] Раттер — инлис дилинде кеззап дийилдигидир.

Басганчакларың ашак четинде саклавлар Дике гарашып дурдулар. Гаравул яңкы сөзлери ене бир гезек гайталанындан соң болса, саклавың начальниги дөрт саны эсгере оны бутхана ченли угратмагы буюрды.

— Эгер жаныңыза хайпыңыз гелйән болса, оны сыпдырайман, герчеклер. Оны сэр Оливериң янына элтиң! — дийип, ол айтды.

Гапыны ачдылар. Эсгерлериң икиси Дикиң голундан тутды, бири эли факелли өңден йөреди, дөрдүнжиси болса пейкам-яйыны тайяр тутуп, иң ыздан барярды. Олар шу тертипде йөрәп, түм-гараңкы монастырь бутханасының чала ягтылян эпишгелериниң якынына бардылар.

Бутхананың гүнбатаркы ишигиниң өңүнде үстлерине гар дүшен гораг отряды сүтүнли даланың ашагында елден ыкышаклап дурды. Дики алып барянлар олара бирнәче сөз айтдылар, диңе шондан соң олара бутхана гирмәге ругсат бердилер.

Мәхрапда янып дуран шемлери ве ат-абрайлы машгалалардан болан адамларың жайланян ериниң өңүндәки гүммез потолокда асылан бирнәче чыра бутхананың ичини чала ягтылдярды. Бутхананың ортасында, табыдың ичинде, эллери салыкатлы говшурылан өли ичалы ятырды. Гүммезиң астында дога окаянларың ховлукмач хүмүрдиси гүңлеч яңланярды; мәхрабың өңүнде эгни рясалы гөврелер дызларына чөкүп отырдылар, бейик мәхрабың басганчагында болса руханы ыбадат эдйәрди.

Эгни рясалы эркек кишилериң бири тәзе геленлери гөрүп, еринден турды-да, ашак дүшди ве оларың нәме зерарлы бутхана гелендиклерини өңден барян эсгерден сорады. Олар ыбадаты ве мерхумы хорматлап, ювашжа геплешйәрдилер, эмма оларың сеси ичи чола эпет залың ичинде яңланып, гапдалдакы бөлүмлерде гайталанярды.

— Монах! — дийип, сэр Оливер (бу хут шонуң өзүди) эсгериң хабарыны диңлэнинден соң айтды-да: — Доганым, мен сизиң гелериңизе гарашмандым — дийип, ол яш Шелтона тарап өврүлип, сөзүни довам этдирди.— Сиз ким боларсыңыз? Кимиң хайышы билен өз алкышларыңызы бизиң алкышларымыза гошярсыңыз.

Дик йүзүни өртүп дуран капюшоны айырман, эсгерлерден аз-кем аңыррак чекилмеги сэр Оливере ышарат билен дүшүндирди. Ол четрәге айрылан бадына болса Дик:

— Мен сизи алдарын дийип ынам этмейәрин, сэр. Мениң ыкбалым сизиң элиңизде — дийди.

Сэр Оливер Дикиң йүзүне середенде, онуң этлек яңакларының ганы гачды; ол узак вагтлап дымды.

— Ричард — дийип, ол ахыр соңы дилленди.— Бу ере סениң нәме себәп билен гелендигиңи мен билемок; мегерем, эрбет иш үчиндир. Эмма өзүмизиң озалкы достлугымызың хатырасы үчин мен сени өз душманың элине бермерин. Сен бүтин гижәниң довамында, скамейканың үстүнде мениң янымда отурар-

сың: сен тә милорд Шорбә ника гыйылянча мениң янымда отурарсың. Эгер хемме киши саг-аман өйүне гайдып барса, сен ислән угруңа гидип билерсиң. Эгер-де сен ган дөкмек үчин шу ере гелен болсаң, онда шол ган сениң бойнуңа дүшер. Омын!

Руханы худайхонлык билен чокунды, өврүлип мәхраба тагзым этди.

Ол солдатлара бирнәче сөз айтды, онсоң Дикиң элинден тутуп, оны мәхрабың өңүне элти-де, скамейканың үстүнде өзи билен янашык отуртды. Эдеплилигиң хатырасы үчин яш йигит шол бада дыза чөкди ве дога садакадан башга зада үнс бермейән ялы болуп отурды.

Эмма онуң күйи-пикири хем гөзлериниң назары даш-төверекдеди. Оны шу ере гетирен эсгерлериң үчүсиниң ызларына гайтмагың дерегине гапдалдакы ишигиң өңүнде ыкжам орнашандыкларыны Дик гөрди; өзи-де оларың сэр Оливериң буйругы билен шу ерде галандыкларына ол шүбхеленмейәрди. Диймек, ол эле дүшүпдир. Ол бу гижәни бутханада, йылпылдашян чыралар билен ыранышян көлегелериң арасында гечирер ве хут өзүниң өлдүрен адамсының солак йүзүне середип отурмалы болар, эртир болса өз сөйгүлисини гөзүниң алнында башга бири билен никалашдыряндыкларыны гөрер.

Бу агыр пикирлере гарамаздан, ол өзүни эле алды ве такат эдип гарашды.

IV бап

МОНАСТЫРЬ БУТХАНАСЫНДА

Шорби шәхериниң монастырь бутханасында бүтин гижәниң довамында үзнүксиз ыбадат эдилди, шол ыбадат кә дини айдымларың овазының астында, кә жаңларың яңланян сесиниң астында гечирилйәрди.

Ичалы Раттериң рухы үчин жан эдип дога окаярдылар. Ол өзүни нәхили гоян болсалар, шонуң ялы хем ятырды — жансыз голлары гурсагында говшурылгыды, жансыз гөзлери потолога дикилгиди. Онуң бейле янында болса оны өлдүрен яш йигит даңың атарына ховсала билен гарашып отырды.

Шол вагтың бүтин довамында сэр Оливер диңе бир гезек өз есирине йүзленди.

— Ричард, оглум, эгер сен мениң гаршыма бир эрбет зады йүрегиңе дүвен болсаң, онда бигүнә адамың гаршысына иш гөрйәрсиң. Асман кераматының өңүнде өзүмиң гүнәлидигими мен бойнума алярын, эмма сениң өңүңде велин, мен гүнәли дәл.

— Атам, маңа ынанайың, мен сизиң гаршыңыза хич зат этмекчи боламок; йөне велин, сизиң өзүңизи аклажак болуп

шейле алжырашыңызы мен хич ядымдан чыкарып билемок — дийип, Дик хемювашҗа геплэп җогап берди.

— Адам төтэнден хем гүнэ эдип билер — дийип, руханы айтды.— Адамың гарагы гапылян вагты хем боляр, ол өзүниң нэме эдйэндигини аңман, кесекиниң эркини ерине етирип билер. Мениңки хем шейле болды. Мен сениң атаңы дузага элтдим. Эмма мен нэме эдйэндигими аңмаярдым, шу кераматлы ерде икимизи хем гөрүп дуран алланың өзи маңа шаят болар.

— Шейле болмагы хем мүмкин — дийип, Дик җогап берди.— Йөне велин, середип гөрүң, сиз нэхили элхенч кереп өрүпсиңиз: мен бир вагтың өзүнде хем сизиң есириңиз, хемем сизиң судьяңыз. Сиз бир вагтың өзүнде хем өлүм вехимини салярсыңыз, хемем мениң сизе рехим этмегими газанҗак болярсыңыз. Гөвнүме болмаса, эгер-де сиз хемише ак йүрекли адам ве мерхеметли руханы болан болсаңыз, менден горкмалы хем болмаздыңыз, мени йигренмели хем болмаздыңыз. Шоңа гөрә-де сиз өз дога-алкышларыңыз билен болубериң. Мен сизе боюн эгйэрин, чүнки мениң башга алаҗым ёк; эмма мен сизиң билен гүррүңлешип, өзүми азара гоймак ислемейэрин.

Руханы, мисли бетбагтчылыгың агыр йүкүниң астында егшерилйэн ялы болуп, башыны гаты ашак эгди-де, шейле бир улудан демини алды велин, хатда яш йигидиң йүрегинде рехим дуйгусыны хем дөретди. Шондан соң ол дини айдым айтмасыны бес этди. Диңе онуң элиндэки тесбисиниң шыкгылдысыны ве дишлериниң арасындан сыздырып дога окаян сесини Дик эшидйэрди.

Ене аз вагт геченсоң чалымтыл даң сазы бутхананың нагышлы эпишгелеринден ышыклап башлады; шемлериң йылпылдашян ышыгы өчүгсиреди. Ягты барха артярды, ине онсоң бирденкэ бутхананың гүнорта-гүндогар тарапындакы эпшигелерден гүнүң гызгылт шөхлеси гирип, диварларың йүзүне шугла салды. Харасат ятыпды; гарлы булутлар сырылыпды ве гыш айының тэзе доган гүни гар билен өртүлен ериң йүзүне шадыян шугла сачды.

Бутхана хызматкэрлери өз ишлери билен башагай болдулар, табыды гөлег җайына элтдилер, өзүниң эйменч аламаты билен лорд Шорбиниң никасыны хапаламаз ялы, пола душелен даш плиталарың йүзүндэки ган тегмиллерини айырдылар. Етип гелйэн шатлыклы дабара гамгын болмаз ялы, руханы адамларың йүзлери ягтылды. Диндар адамларың бутханада гөрнүп башламагы гүндизиң якынландыгыны билдирйэрди. Олар мэхрабың өңүнде дуруп, дога санап чокунярдылар ве тоба этмек үчин өз нобатларына гарашярдылар.

Бутханада гайда-гаймалашык башланды, шол хысырдыларың арасында сэр Дэниэлиң ишикде дуран эсерден гаравулларыны алдамак кын болҗак дэлди. Даш-төверегине ядавлык

билен гөз айлаян Дикиң назары бирденкә Уилл Лоулессиң назарына каклышды, ол хенизем монах эшигиндеди.

Ыкманда шол бада өз начальнигини танады ве ассырынлык билен оңа гөз гыпды.

Дик гарры ыкманданың бивагт чагы эден пьянчылыгыны асла багышламакчы дәлди, эмма оны өзүниң бетбагтчылыгына гарашдырмак ислемеди ве оңа басымрак гүмүни тап дийип башарып билдигинден айдың ышарат этди.

Лоулесс онуң ышаратына душүнен ялы болды, чүнки ол шол бада сүтүниң еңсесинде гөзден йитди. Дикиң йүки еңлән ялы болды.

Эмма кимдир бириниң еңинден чекйәндигини дуйды. Дик ыз янындакы скамейканың үстүнде дога окамага гүмра болуп отуран галтаманы гөренде, онуң йүреги агзындан чыкайжак болды.

Бирденкә сэр Оливер еринден турды-да, отургычларың арасындан гечип, гапдалдакы ишигиң янында дуран эсгерлериң янына барды. Эгер руханы бу ягдайы шейле аңсат аңан болса, диймек, онда эййәм болжак иш болупдыр, инди Лоулесс хем эдил Дик ялы есир.

— Гымылдама. Биз чыкгынсыз ягдая дүшдүк, хеммеси-де сениң дүйнки пьянчылыгыңдан болды. Мениң шу ерде отурайдыгымы — хакымың хем, ислегимиң хем ёк еринде отурандыгымы гөрен бадына, бетбагтчылыгы дуян дестиңе гүмүни тапып гитсең болмадымы, имансыз өлмүш, хайван! — дийип, Дик пышырдап айтды.

— Ёк, сиз Эллисден хабар алансыңыз ве хут шонуң табшырыгы билен шу ерде отурансыңыз өйдүп пикир этдим — дийип, Лоулесс жогап берди.

Эллисденми? Нәме Эллис гайдып гелдими эйсем? — дийип, Дик сорады.

— Элбетде — дийип, ыкманда жогап берди.— Ол өтен гиже гайдып гелди ве пьянчылыгым үчин мени яман енчди Диймек, сиз арыңызы алдыңыз, мастер! Шу Эллис Дэкуорт забун адам! Ол ника ёл бермезлик үчин Кравен шәхеринден ат салып гелипдир. Эгер ол бир зады йүрегине дүвен болса, хөкман ерине етирер!

— Ай, бичәре доган, икимизиң, сениңем, мениңем ишимиз гайтды.— дийип, Дик пархсыз айтды.— Мен шу ерде гирев гойлан адам хөкмунде отырын ве Эллисиң өңүни алжак болян никасының шовлы гечмегине башым билен жогап берйәрин. Кераматлы хачдан ант ичйәрин, мениң ажап ыкбалы сайлап алмак мүмкинчилигим бар — я-ха сөйгүлими элден гидермели я-да жанымдан гечмели!

— Асмандан ант ичйәрин, мен гидейин! — дийип, Лоулесс еринден галкынып айтды.

Эмма Дик онуң омзуна элини гойды.

— Достум Лоулесс, парахат отур — дийип, ол айтды.— Сениң гөзүң бар ахыры, сен хол, мәхрабың аңырсындакы бурча бир серет. Сен ериңден сәхелче гозгансаң, шол яраглы адамлар ерлериңден туруп, сени шакга тутҗакдыкларыны гөренокмы эйсем? Боюн эгәй, дост. Сен гәминиң үстүндекәң, деңизде гарк боларын өйдүп дуркаң гаты батырдың: инди дар агаҗында өлмели болан махалың хем батыр бол.

— Мастер Дик — дийип, Лоулесс зордан демини алып сесленди.— Бу затларың хеммеси бирхили гарашылман дурка, мениң депәмден инди. Демими дүрсемәге сәхелче салым вагт бериң. Онсоң менем хут сизиң өзүңиз ялы батыр боларын, ыбадатдан ант ичйәрин.

— Мен сениң батырлыгыңа шүбхеленемок! Эгер сен мениң өлесимиң гелмейәндигини бир билседиң, Лоулесс! Эмма гөзяш билен дерде көмек эдип болмаян болса, агламак нәмә герек? — дийип, Дик айтды.

— Сиз догры айдярсыңыз — дийип, Лоулесс ылалашды.— *Ай, өлйән дийип гайгы этмек нәмә* герек! Бары бир аҗал гелер, мениң мастерим, иру-гич ол гелер! Асылып өлдүриленлериң муны субут этмек үчин хениз о дүнйәден гайдып гелени ёк, эмма хак иш үчин дар агаҗындан асылып өлмек аңсат өлүм диййәрлер.

Гарадан гайтмаз гарры ыкманда сөзүни соңлап, скамейкада аркан гайшарылып, эллерини гурсагында говшурды-да, бихая батыргай ве бүтинлей аладасыз гөрнүшде отурып, даш--төверегине гөз айламага башлады.

— Хәзир өзүңи парахат тутмак герек. Дэкуортың нәме этмекчи болляндыгыны биз билемзок ахыры. Эгер ишлер эрбетлешиберсе, биз гачҗак болуп сынанарыс! — дийип, Дик айтды.

Олар сеслерини гоюп, узакдан гелйән шадыян сазың овазыны эшитдилер, саз барха якынлашып, хас гүйчленйәрди ве шагалаңлы эшидилйәрди. Минарадакы җаңлар зарңылдашып, гулагыңы гапайҗак болярды. Бутхана мәрекеден долды, адамлар үст-башларындакы, аякларындакы гарлары какышдырып айырярдылар, үшәп доңара гелен бармакларына үфлейәрдилер. Гүнбатар тарапдакы гапы гиң ачылансоң, онуң аңырсында гар басып, гүне ялдырап дуран көчәниң бир бөлеги гөрүнди. Эртириң совук ховасы бутхананың ичине күрсәп гирди. Бу затларың хеммеси лорд Шорбиниң өрән ир никалашмак ислейәндигине ве тойчуларың якынлашып гелйәндиклерине шаятлык эдйәрди.

Лорд Шорбиниң эсгерлери эййәм найзалары билен адамлары гайра тесдирип, ортакы гапының өңүндәки гечелгәни мәрекеден арассаламага башлапдылар. Ине онсоң доңан гарың үстүнден йөрәп, барха якынлашып гелйән сазандалар гөрүнди. Түйдүкчилер билен сурнайчыларың йүзи дым-гызыл болупдыр, депрекчилер билен цимбалчылар болса, эдил бири-бири-

ниң гулагыны гапмага чалышян ялы, әхли гүйчлерини берип такырдадярдылар.

Олар ыбадатхананың гапысының янына гелип, аяк чекдилер ве ики хатара дүзүлдилер-де, аякларыны саза гошуп, тарпылдатмага дурдулар. Тойчы бегзадалар оларың ики хатарының арасындан гечдилер; бу адамларың хеммеси өрән кашаң ве дүрли гейнипдирлер; йүпекден хем махмалдан, сүтүкден хем атлаздан, кешделенен сүзенеден эдилен гейим-эшиги гөркезмәге шейле бир көп чыкарыпдырлар велин, адамларың бу топары гарың үстүнде мисли ал-яшыл гүлли атыз я-да хер дүрли реңкдәки айна отурдылан эпишге ялы болуп гөрүнйәрди.

Гам-хесрете батан, йүзи мисли гар ялы агаран гелин өңден йөрәп гелйәрди. Ол сэр Дэниэлиң голундан япышып йөрейәрди; гелниң жорасы — гечен гиже Дике көмек эден кичижик леди хем онуң гапдалындан гелйәрди. Гелниң ызындан өйленйән адам гурагырылы аягыны емпедип гелйәрди, онуң гейим-эшиги ялдырап дурды. Ол ыбадатхананың босагасына басып, шляпасыны чыкаранда болса, онуң йылчыр келлесиниң толгунмадан яңа гызарандыгы гөрүнди.

Ине онсоң Эллис Дэкуортың нобаты хем гелип етди.

Гапма-гаршылыклы дуйгулардан яңа йүреги пишик дырчанаклаян ялы болан Дик өңүндәки отургычдан япышып, гөйә аңкасы ашан ялы, саңалып отырды. Ол бирденкә мәрекәниң арасында херекет башланандыгыны гөрди. Адамлар йүзлерини ёкары тутуп, эллерини галгадып, ыза серпдилер. Дик йүзүни галдырып, гүммездәки пенжирәниң агзында үч саны адамың өне эглип, яйларының киршини дартып дурандыкларыны гөрди. Пейкамлар шувлап гайтды ве адамлар энтек гыгырышмага-да етишмәнкәлер, нәбелли атыжылар мисли шахадан учан гушлар ялы болуп гөзден йитдилер.

Бутхананың ичиндәкилериң хеммеси гыгырышярдылар, эңрешйәрдилер; бутхана ишгәрлери зәхрелери ярылан ялы болуп, ерлеринден туруп ылгашдылар; сазың овазы ятды; жаңлар соң хем аз салым яңланды, эмма бетбагтчылык барадакы хабар басым минара-да барып етди ве жаңларың йүпүни галгадып дуран жаңчылар хем өзлериниң шовхунлы ишини бес этдилер.

Гара пейкам билен парранланан лорд Шорби бутхананың ортарасында өли ятырды. Гелин хем өзүнден гидип йыкылды. Хайран галып гахар-газаба мүнен сэр Дэниэл мәрекеден ёкары сайланып, гозганман дурды; башга бир пейкам маңлайына дегип гечипдир, шонуң үчинем онуң йүзүнден ган сырыгып акярды.

Гөзлег ишлери башланмазындан кән озал шу эйменч вака себәп болан адамлар айлавлы басганчаклар билен дүкүрдешип дүшдүлер-де, ызкы гапыдан чыкып сумат болдулар.

Эмма Дик билен Лоулесс хенизем гиревине гойлаң адамлыкларына галярдылар. Догры, довул башлан бадына, олар туруп, гапа етжек болуп жан этдилер, эмма хүмер болуп ятан

отургычлар пәсгел берди, олары зәхреси ярылара гелен руханылар билен бутхана айдымчылары туруп гачанларында йыкышдырыпдылар. Гачып гитмек олара башартмады, шонуң үчинем мертлик эдип өңки ерлерине гайдып бардылар.

Горкудан яңа йүзи ак там болан сэр Оливер бирденкә аяк үстүне галды-да, сэр Дэниэли чагырды-ве элини узадып, Дики гөркезди.

— Ынха, Ричард Шелтон! — дийип, ол гыгырды.— Вах, говгалы заман! Дөкүлен ган үчин шол гүнәкәр! Оны тутуң! Оны тутмага буйрук бериң! Бизиң хеммәмизиң җанымызың халас болмагының хатырасына оны тутуң, пугта даңың! Ол бизи ёк этмәге ант ичди!

Гахар-газапдан ве йүзүнден сырыгян гандан яңа сэр Дэниэлиң гарагы гапылан ялыды.

— Ниреде? Оны бәрик сүйрәң! Холивудың хаҗындан ант ичйәрин, ол өзүниң эден җенаятына өкүнер — дийип, ол гыгырды.

Мәреке чекилип, ёлы ачансоң, эсгерлер мәхрабың алкымына тарап окдурылдылар. Газап билен Дике япышдылар, чекип отургычдан дүшүрдилер-де, омузларындан тутуп, мәхрабың басганчакларындан ашак сүйрәп экитдилер. Лоулесс гара ер ялы үмсүм отырды.

Сэр Дэниэл гөзүниң өңүни тутан ганы сүпүрип, гөзлерини гырпылдадып, өзүниң есирине середйәрди.

— Ә-хә, эле дүшдүңми, кеззап дөнүк! — дийип, ол айтды.— Хәзир мениң гөзүме инип дуран ганың хер дамҗасыны зарын налыш билен ювҗакдыгыңа иң элхенч антлары ичип касам эдйәрин. Оны гүм эдип экидиң! — дийип, ол сөзүни ене довам этдирди.— Бу ер оңа мынасып ер дәл! Оны мениң өйүме сүйрәп экидиң! Мен онуң эндам-җаныны персала эдип гынарын!

Эмма Дик саклап дуран эсгерлери итеклешдирип батлы геплемәге башлады.

— Мен ыбадатханада! — дийип, ол гыгырды.— Бу ер ыбатдатхана! Бәрик гелиң, мениң руханы аталарым! Мени ыбадатханадан зор билен чыкарҗак боляр лар!..

— Сени хут өзүң адам өлдүрип шек етирен ыбадатханаңдан чыкарярлар, оглан — дийип, оңат гейнүвли, узын бойлы адам сесленди.

— Ханы муңа субутнама? — дийип, Дик гыгырды.— Мени җенаятлы ишде гүнәлейәрлер, эмма екеҗе-де субутнама гөркезмейәрлер. Хава, мен шу гыза өйленмек үчин тагалла этдим! Бу гыз хем мениң тагаллама хошниетли гараярды. Мен муны ач-ачан айтмага хет эдип билерин. Ери, шейле боланда нәме? Гызы сөймек җенаят дәл; сөйгә вепалылык үчин төвекгеллик этмек хем җенаят дәл. Мен шундан башга хич бир затда гүнәли дәл.

Дик өзүниң бигүнәдиги хакда шейле бир гайдувсыз сөзледи велин, даш-төверекде макуллайҗы пышырдылар эшидилип

башлады. Эмма гүнәлейәнлер хем аз дәлди, олар гыгырышып, гечен гиҗе онуң дине шек етирип, монах лыбасына гирип, сэр Дэниэлиң өйүнде боландыгыны гөрендиклери барада гүррүң берйәрдилер, Шу гарма-гүрмелигиң арасында сэр Оливер Дикиң яраны хөкмүнде Лоулесси гөркезди. Оны хем силтерләп отургычдан дүшүрдилер-де, Дикиң янында отуртдылар. Ики тарапың арасында дартгынлы җедел барха гызышярды ве адамларың бир бөлеги есирлериң гачып гитмегине көмек этҗек болуп, олары эйләк-бейләк итенекледийәркәлер бейлеки топары гаргынышып, бичәрелери юмруклаярдылар. Дикиң гулаклары шаңлаярды, мисли батлы акян деряның гирдабына дүшен ялы, башы айланярды. Эмма Дик билен геплешен узын бойлы адама гаты гыгырып буйрук бермек билен үмсүмлиги үпҗүн этмек ве тертип-дүзгүни дикелтмек башартды.

— Олары барлаң, ярағлары бар болаймасын. Ине, шонда биз оларың максатларыны билерис — дийип, ол айтды.

Дикиң янындан гамадан башга хич хили яраг тапмадылар, кимдир бири ялынҗаңлык эдип, оны гынындан чыкарянча, бу ягдай онуң пейдасынады; эмма хемме киши гаманың йүпүнде Раттериң ганыны гөрди. Сэр Дэниэлиң тарапдарлары гыгырышдылар, эмма узын бойлы адам буйрук бериҗи ышараты ве хөкүм эдиҗи назары билен олары дыммага меҗбур этди. Йөне велин, нобат Лоулессе етенде онуң көйнегиниң астындан эдил бетбагт лорд Шорбини өлдүрен пейкамлар ялы бир чогдам гара пейкам тапдылар.

— Ери, сиз инди нәме айдып билерсиңиз? — дийип, узын бойлы адам Дикден азмлы сорады.

— Сэр, мен ыбадатхананың горагында — дийип, Дик җогап берди.— Эмма мен сизиң сыратыңыза середип, белент мертебели ве кувватлы адамдыгыңызы гөрйәрин, сэр; мен сизиң йүзүңизде адалатлылык хем пәк йүреклилик аламатларыны окаярын. Мен кераматлы ериң горагындан пейдаланман, хөвес билен сизе есирлиге берилйәрин. Өзүңизиң мерхеметли элиңиз билен дуран еримде өлдүриң, эмма шу адамың ыгтыярына — мениң мәхрибан атамы өлдүрмекде ве мениң мүлклерим билен гирдеҗилерими бикануң эелән адамың элине бермәң! Мен энтек гүнәкәр хасап эдилмәнкәм хем онуң маңа нәхили җезалар билен вехим саландыгыны сиз өз гулагыңыз билен эшитдиңиз. Эгер сиз мени занныяман душманымың хем таланчымың элине берсеңиз адалатсыз иш эдерсиңиз. Маңа канун боюнча суд эдиң, эгер-де мен догрудан-да гүнәли болуп чыкайсам, маңа адалатлы җеза бериң.

— Милорд, сиз нәме үчин бу мөҗегиң сөзүни диңлейәрсиңиз! Гана боялан гама онуң ялан сөзлейәндигини гөркезйәр! — дийип, сэр Дэниэл гыгырды.

— Сизиң гызмачлыгыңыз, мерхеметли рыцарь өзүңизе гаршы шаятлык эдйәр — дийип, узын бойлы нәтаныш айтды.

Ине бирденкә яңы өзүне гелен гелин саклап дуран эллерден дызап сыпып, узын бойлы адамың өңүнде дыза чөкди.

— Милорд Райзингэм, адалатлылыгың хатырасы үчин мениң сөзүми диңләң! — дийип, ол гыгырды.— Шу адам мени хоссарларымдан огурлап, гүйч билен шу ерде бенди эдип саклаяр. Хәзир гүнә йөңкәп, хеләкчилиге элтилҗек болнуп дурлан Ричард Шелтондан башга хич ким мени голдамады, шол вагтдан бәри мен рехим-шепагат гөрмедим, мылайым сөз эшитмедим. Милорд, өтен гиже ол сэр Дэниэлиң өйүнде болды, шол ере ол мен себәпли барды; ол мениң наламы эшидип гелди ве яман иш этмек онуң ниетинде ёкды. Энтек сэр Дэниэл оңа мылакатлы гараярка, ол онуң билен биле «Гара пейкамың» гаршысына пәк йүрекли сөвешйәрди; эмма әхтиялан ховандар онуң җанына каст этмәге башландан соң, ол җаныны халас этмек үчин гиҗәниң ичинде өзүниң ганхор ховандарының өйүнден гачып гитди. Ол — таланан, бичәре адам башга нирә гитсин? Эгер ол инди эрбет адамларың арасына дүшен болса, онда кими язгармалы: адалатсызлыга сезевар эдилен яш йигидими я-да өз вадасыны бозан ховандарымы?

Кичиҗик леди хем Җоаннаның янында дыза чөкди-де:

— Мен болсам, гадырдан лордум хем дайым, шу гызың хакыкаты айдяндыгына хеммелериң өңүнде гүвә гечип билерин! Мениң хут өзүм бихепбелик эдип, яш йигиди өе элтдим.

Граф Райзингэм екеҗе сөз хем айтман, оларың сөзүни диңледи, олар сөзлерини соңлансоң хем ол эп-эсли вагт дымып дурды. Соңра ол элини узадып, Җоаннаның еринден турмагына көмек этди, догрусыны айтсак, өзүниң шол адамың егенидигини айдан гыза онуң шейле хормат гөркезмәндигини белләп гечмек герек.

— Сэр Дэниэл, бу чендендаша булашык иш; сизиң ыгтыяр бермегиңиз билен бу иши дерңәп гөрмеги ве барламагы мен өз үстүме алайын — дийип, ол айтды.— Шейлелик билен сиз кайыл болуң, сизиң ишиңиз вепалы элде, оны адалатлылык билен чөзерлер. Хәзир болса сиз хаял этмән өйүңизе гайдың-да, яраларыңызы даңың. Бу гүн хова совук, сизиң совукламагыңызы болса мен бүтинлей исләмок.

Ол эли билен ышарат этди, онуң хер бир херекетине середип дуран җаныпкеш хызматкәрлер болса шол ышараты аңрык етирдилер. Шол бада бутхананың дашында сурнай чалынды; лорд Райзингэмиң лыбасы ялы реңкде атыҗылар билен эсгерлер ачык дуран ишикден гелип бутхана гирдилер. Дики тутуп, есириң төверегинде җебис халка эмеле гетирдилер-де, Лоулесс икисини алып гитдилер.

Җоанна эллерини Дике тарап узадып: «Хош гал!» — дийип гыгырды. Гелниң җорасы болса, дайысының ач-ачан нәгиле боландыгына сәхелче-де парх этмән: «Мерт болуң, ёлбарслары боюн эгдириҗи!» — дийип гыгырды-да, элини додагына етирип, оңа носа иберди. Мәреке болса илкинҗи гезек гүлди.

V бап

ГРАФ РАЙЗИНГЭМ

Граф Райзингэмиң Шорбиде иң улы бег болуп дуряндыгына гарамаздан, ол шәхериң четинде бир җентльмениң өйүнде асуда яшаярды. Диңе гапыда дуран эсгерлер ве хәли-шинди гелип-гидип дуран чапарлар бу атлы лордуң вагтлайынча яшаян еридигине шаятлык эдйәрди.

Өй дарышганды, шонуң үчинем Дики Лоулесс билен бир ерде туссаг эдип гойдулар.

— Сиз оңат гепледиңиз, мастер Ричард! Өрән говы гепледиңиз, шонуң үчинем мен сизе түйс йүрекден миннетдарлык сөзүни айдярын. Биз бу ерде оңат элдеʼ бизе адалатлы суд эдерлер, догрусыны айтсам, шу гүн агшам икимизи биле бир агачдан ассалар герек — дийип, ыкманда айтды.

— Сен догры айдярсың, бичәре достум — дийип, Дик җогап берди.

— Бизиң ене бир умыдымыз бар — дийип, Лоулесс айтды.— Эллис Дэкуорт ялы адам мүңүң ичинден бири тапыляр. Сизиң хут өз хатыраңыз үчин ве атаңызың хатырасы үчин ол сизи гаты говы гөрйәр. Сизиң хич бир затда гүнәңизиң ёкдугыны билип дурансоң, ол сизи халас этмек үчин ери чөврүп, асманы индерер.

— Тамам ёк. Ол нәме алач эдип билер? — дийип, Дик айтды.— Онуң сәхелче *адамы бар. Эгер шу ника эртире* гойлаян болсады... хава, эртир... гүнортаның өң янындакы душушык... маңа көмек эдердилер, хемме зат башгача боларды... Хәзир велин хич зат билен көмек эдип билмерсиң.

— Боляр-да, сиз өзүңизиң гүнәсиздигиңизи ынандырҗак болуң, менем сизиңкини. Бу бизе сәхелче-де көмек этмез, йөне велин, мени асайсалар хем аз ант иченлигим үчин-ә асылмаярын ахыры — дийип, Лоулесс айтды.

Дик пикире батды, гарры ыкманда болса монах капюшоныны йүзүне чекди-де, күнҗекде дүйрүлип ятды. Тиз вагтдан соң ол хор чекмәге башлады; башдан гечирмелерден ве агыр махрумчылыклардан долы болан узак өмүр онуң калбында горкы дуйгусыны күтелдипди.

Гапы ачылып, Дики басганчаклар билен ёкарык, граф Райзингэмиң пикире батып, одуң башында отуран йылы отагына элтен махаллары гүн гиҗигипди.

Есир ичерик гиренде, юл башыны галдырды.

— Сэр, мен сизиң атаңызы танаярдым — дийип, ол айтды.— Сизиң атаңыз оңат адамды, шонуң өзи болса сизе рехимли гарамага мени меҗбур эдйәр. Йөне велин, сизе агыр гүнәлериң йөңкелйәндигини гизләп билҗек дәл. Сиз ганхорлар ве галтаманлар билен тиркешйәрсиңиз; сизиң королың гаршысына сөвешендигиңиз барада ялана чыкарып болмаҗак субутнамалар бар; гаракчылык эдип, гәми огурлапсыңыз дийип хем чак эд-

йэрлер; сизи өз душманыңызың өйүнде, кесеки гейминде гизленен ягдайда гөрүпдирлер; хут шол агшамың өзүнде-де адам өлдүрилди...

— Эгер ругсат берсеңиз, милорд, өзүмиң нэмеде гүнэкэрдигими бада-бат боюн алмак ислейэрин — дийип, Дик онуң сөзүни бөлүп айтды.— Мен Раттери өлдүрдим, муны субут этмек үчин болса, ынха онуң ян торбасындан тапып алан хатым — дийип, ол голтугыны сермелешдирип айтды.

Лорд Райзингэм хаты алып, оны ики гезек окады-да:

— Сиз муны окадыңызмы? — дийип сорады.

— Хава, окадым — дийип, Дик жогап берди.

— Сиз Йоркуң тарапдарымы я-да Ланкастериң? — дийип, граф сорады.

— Милорд, яңы-якында-да маңа шу совалы бердилер, эмма мен нэме жогап бермелидигини билемокдым — дийип, Дик айтды-да:— Эмма бир гезек жогап беренимден соң икинжи гезек хем озалкым ялы жогап берерин. Милорд, мен Йоркуң тарапында — дийди.

Граф макуллама билен баш атды.

— Пэк йүрек билен берлен жогап — дийди-де, ол:— Онда нэме үчин сиз бу хаты мениң элиме берйэрсиңиз?— дийип, сорады.

— Партияларың хеммеси-де дөнүклере гаршы гөрешмейэрлерми нэме, милорд? — дийип, Дик гахарлы айтды.

— Менем хут сизиң айдышыңыз ялы болмагыны ислэрдим — дийип, граф жогап берди.— Мен сизиң сөзлериңизи макуллаярын. Сизде яшлык гызмачлыгы эден женаятыңыздан хас агдык. Эгер сэр Дэниэл бизиң партиямызың кувватлы тарапдары болмадык болсады, онда мен сизи горардым. Мен маглумат йыгнап, сизи гаты хорландыклары барада шаятнама алдым, бу болса сизиң гүнэңизи гечйэр. Йөне велин, сэр, мен озалы билен королеваның партиясының сердары; гөвнүме болмаса, мен өз хэсиетим боюнча адалатлы адам, хатда хас аша юка йүреклилик эдйэн адам болсам-да, сэр Дэниэли өз тарапымызда сакламага чалшып, хэзир партияның бэхбитлери учин херекет этмели болярын.

— Милорд, мени аша төвекгел хасапламаң, эмма сизи хабардар этмэге ругсат бериң — дийип, Дик айтды.— Сиз, эйсем, сэр Дэниэлиң вепалылыгына бил баглаярсыңызмы? Мениң пикиримче ол партиядан-партия аша чалт гечйэрмикэ диййэрин.

— Эмма Англияда хут шейле хем этмели боляр. Ери, сиз нэме ислейэрсиңиз? — дийип, граф сорады.— Эмма сиз Тенстолл рыцарына адалатлы гарамаярсыңыз. Хэзирки заманың бивепа неслине нэхили дережеде вепалылык мүмкин болса, ол хем хут шол дережеде бизе, ланкастерчилере вепалы. Ол хатда бизиң яңы-якындакы шовсузлыкларымызда хем бизден дөнмеди.

— Эгер сиз шу хата серетмек ислесеңиз, сэр Дэниэл баракдакы өз пикириңизи бирнеме үйтгедердиңиз — дийип, Дик айтды.

Ол сэр Дэниэлиң лорд Уэнслидэле язан хатыны графа узатды.

Графың йүзи шол бада үйтгеди; ол мисли газаба мүнен ёлбарс ялы, хыйрсызланды ве онуң эли биыгтыяр гама япышды.

— Сиз муны хем окадыңызмы? — дийип, ол сорады.

— Окадым — дийип, Дик айтды.— Гөршүңиз ялы, ол сизиң хусусы мүлкүңизи лорд Уэнслидэле хөдүрлейәр.

— Хава, сиз догры айдярсыңыз: мениң хусусы мүлкүм! — дийип, граф жогап берди.— Мен шу хат үчин сизе бергидар. Бу хат маңа тилкиниң сүренини гөркезди. Маңа буйруң, мастер Шелтон! Мен хаял этмән сизиң өңүңизде боржумы үзерин — сиз йоркчымы я-да ланкастерчи, пәк йүрекли адаммы я-да огры — тапавуды ёк — озалы билен сизиң азатлыгыңызы гайдып бермекден башларын. Кераматлы Биби Меръемиң хатырасы үчин ругсат, гидип билерсиңиз! Эмма сизиң достуңыз Лоулесси асмак үчин алып галяндыгыма сиз кәйинмәң. Көпчүлигиң өңүнде женаят эдилди, жеза хем көпчүлигиң өңүнде берилмелидир.

— Милорд, ынха мениң сизден илкинжи этжек хайышым: оңа хем рехим эдиң — дийип, Дик айтды.

— Бу гарры кеззап, огры хем ыкманда, мастер Шелтон! — дийип, граф айтды.— Оңа көпден бәри дар агаҗы гарашяр. Эгер оны эртир асмасалар, биригүн асарлар. Ери, нәме үчин оны эртир асмалы дәл?

— Милорд, ол мени говы гөрйәнлиги үчин шу ере гелди, эгер-де мен оны халас этмесем, онда мениң рехимсиз ве ягшылык билмез адам болдугым болар — дийип, Дик жогап берди.

— Мастер Шелтон, сиз йүреге дүшгүнч экениңиз! — дийип, граф азмлы айтды.— Йүреге дүшгүнчлик болса, бу дүнйәде ровачлык газанмак үчин аматлы ёл дәлдир. Эмма сизиң иризгенлигиңизден дынмак үчин, мен ене бир гезек диениңизи эдейин. Икиңизем биле гидиң, эмма сересап гидиң ве тизрәк Шорбиден чыкың. Чүнки, сэр Дэниэл сизиң ганыңызы ичмек ислейәр.— Кераматлылар оңа жеза береверсинлер-дә!

— Милорд, мен хәзирликче диңе сөз билен сизе өз миннетдарлыгымы билдирйәрин, эмма якын вагтларда өз хызматым билен эден ягшылыгыңызы үзүп билерин дийип тама эдйәрин — дийип, Дик жогап берди-де, отагдан чыкды.

VI бап

ЕНЕ-ДЕ АРБЛЕСТЕР

Дик билен Лоулесс лорд Райзингэмиң өз гарнизоны билен дуран өйүниң еңсеки гапысындан ассырынжа чыкып гиден вагтларында эййәм агшам дүшүпди.

Өзлериниң мундан бейләк нәме этмелидиклери хакында маслахатлашмак үчин олар багың хаядының еңсесинде гизлен-

дилер. Ховп ченденаша улуды. Эгер сэр Дэниэлиң хызматкәрлериниң бири олары гөрүп, галмагал турузайса, адамлар ылгашып гелерлер ве бичәрелери өлдүрерлер.

Йөне велин, олар үчин Шорбиде галмак хем я-да ачык мейдан билен гитмәге сынанышмак хем шонуң ялы ховплуды, чүнки шол ерде оларың саклава душаймаклары мүмкинди.

Олар багың диварының голай янындакы ачыклыкда ел харазының дурандыгыны, онуң гапдалында болса уллакан галла аммарының бардыгыны гөрдүлер.

— Гараңкы дүшйәнчә биз шу ерде ятып гарашсак говы болмазмыка? — дийип, Дик айтды.

Лоулесс башга бир говы теклип айдып билмәниңден соң, олар аммара ылгап бардылар-да, сыпалың ичинде гизлендилер. Тиз вагтдан соң гүндизиң ягтысы совулды ве айың совук шөхлеси доң гара ягты салды. Инди хич киме гөрүнмән, ахыр соңы «Гечи ве гыжак» мейханасына етмек хем-де паш эдижи аламат болуп хызмат эдйән шу рясалары эгинден айырмак болжакды. Олар сересаплык үчин базар мейданының үстүнден гечмән, шәхериң гырасындан айланып гитдилер, чүнки мәрекели ерде олары танамаклары ве өлдүрмеклери мүмкинди.

Оларың ёлы узакды. Бу ёл жайлардан четде, инди парахат кенарың якасы билен гидйәрди ве ахыр соңы олары гәми дуралгасына элтди. Гәмилериң бирентегиниң лабырларыны йыгнап, деңиз асудалыгындан пейдаланып, эййәм гидендиклерини олар айың ягтысында гөрүп билдилер. Гижелерине чыра якмагы канунын гадаган эдйәндигине гарамаздан, ичи яп-ягты мейханалар адамсызды; оларда деңизчилериң үйшүп айдян айдымы яңланмаярды.

Дик билен Лоулесс рясаларының этегини ёкарык чекип, деңзиң кенара чыкарып ташлан дөвүк-енжик затларының арасындакы эгрем-буграм өтелгелердәки галың гарың үстүнден ылгашлап барярдылар. Олар эййәм гәми дуралгасының дүшүндан гечдилер диен ялыды велин, бирденкә мейханаларың бириниң гапысы гиң ачылды, ондан гөзүни дешип барян ягты дүшүп, оларың үстүне йити шөхле салды.

Олар шол бада аяк-чекдилер-де, гүррүңе гызышан киши болуп дурдылар. Бири-бириниң ызына дүшүп мейханадан үч адам чыкып, гапыны япды. Оларын үчүси хем ыранып йөрейәрди — бүтин гүн пьянчылык эден болара чемели. Айың ягтысының ашагында ыраняң бу адамлар мундан бейләк нәме этжекдиклерини билмейән ялы болуп гөрүнйәрдилер. Оларың иң узын бойлусы зарынлап гаты геплейәрди.

— Еди челек иң говы гаскон чакыры — дийип, ол айдярды.— Дортмунт дуралгасының иң оңат гәмиси, кераматлы Биби Меръемиң алтын чайылан шекили, отуз фунт ве гөзел алтын манат...

— Менем улы йитгә учрадым — дийип, башга бири онуң сөзүни бөлди.— Менинем гидерен задым аз дәл, гарындаш Арб-

лестер. Кераматлы Мартын гүнүнде мениң бәш шиллингими ве бахасы докуз пенс болан гапҗыгымы огурладылар.

Бу гүррүңлери эшиден Дикиң йүреги мынчгаланды. Шу махала ченли ол «Ягшы ниети» элден гидерип, бүтинлей тозан бичәре шкипер хакында екеҗе гезек хем пикир этмедик болса герек; шол заманларда дворянлар пес мертебели адамларың эмләгине бипервай гараярдылар. Эмма шу дуйдансыз душушык Дикиң шол гәмини биканун элешини ве өзүниң бу ишиниң хесретли тамамланышыны онуң ядына салды. Оларың икиси-де — Дикем, Лоулессем Арблестере өзүни танатмаҗак болуп, йүзлерини терс тарапа өврүдилер.

«Ягшы ниетдәки» гәми көпеги нәхилидир бир гудрат билен халас болупдыр ве Шорбә гайдып гелипдир. Ол инди Арблестериң ызына дүшүп йөрди. Көпек хованы ысыргап, гулакларыны дикелтди-де, бирденкә өңе оқдурылып, ики саны ялан монаха җабҗынып үйрмәге башлады.

— Эй, достлар! — диййип, ол гыгырды. — Гаракчыларың талап тувмаяк гоян бичәре гарры деңизчиси үчин сизде екеҗе пенни тапылмазмы? Мен гечен чаршенбеде хем икиңизи мейден дойруп билердим; бу гүн болса шенбе, ине мен бир күрүшге пиво үчин пул дилэп йөрүн! Эгер маңа ынанмаян болсаңыз мениң бичәре матросым Томдан сорайын! Еди челек гаты оңат гаскон чакыры, атамдан мирас галан хусусы гәмим, йылманан агачдан ясалып: алтын чайылан Биби Мерьемиң шекили ве *алтын билен күмүшден отуз фунт пул.* Хә, ери сиз муңа нәме диерсиңиз? Французлар билен уршан адамыны гөрүң, нәхили таладылар! Хава, мен французлар билен урушдым. Мен Дортмунт деңизчилериниң хайсы бирини тутсаңыз хем француз дамагыны ондан хас көп чаландырын. Маңа бир пенни бериң!

Дик билен Лоулесс оңа җогап бермәге йүрек эдип билмедилер, чүнки ол бу адамлары сесинден танап билҗекди. Шонуң үчинем олар мисли лабырдакы гәми ялы алачсыз дурдулар ве нәме этҗекдиклерини билмейәрдилер.

— Сен нәме, лалмы, оглан? — диййип, шкипер сорады-да: — Достлар, булар лал — диййип, ол хынчгырып дурка сөзүни довам этдирди. — Мен мунуң ялы эдепсизлиге чыдап билмен. Эдепли адам лал хем болса, өзүне хабар гатыляндыгыны билсе, җогап берйәр ахыры.

Шол ики арада өрән гуҗурлы Том мисли бир зады аңан ялы болды. Ол капитана гөрә саграқды. Бирденкә ол өңе чыкды-да, Лоулессиң омзундан дөзүмли япышды ве нәме үчиң онуң дилиниң даңлан ялыдыгыны сөгүнип сорады. Муңа җогап бермегиң деригине ыкманда болҗак иш болды хасап эдип, чакганлык билен бадак салып, оны ере йыкды. Лоулесс ызымдан галма диййип, Дике гыгырды-да, дөвүк-енҗик затларың арасында сап атып, аягалдыгына өкҗәни гөтерди.

Бу затларың хеммеси гөз ачып-юмасы салымың ичинде болуп гечди. Дик гачмага етишмәнкә Арблестер оңа япышды. Том

хем сүйшенеклэп оңа етди-де, аягындан пугта тутды, үчүнжи деңизчи болса онуң дик депесинде гамасыны келеменлетмэге башлады.

Яш Шелтоны хорлаян горкы дэлди: сэр Дэниэлден сыпып, өзүниң бигүнэдигине лорд Райзингэми ынандырандан соң, серхош гарры деңизчиниң элине дүшмеги оны гаты гынандырярды. Өзүниң гүнэкэрдигини дуйянлыгы, онуң гэмисини огурлап, оны вейран эденлиги үчин шу адама борчлудыгыны дуйянлыгы ве гич оянан выжданының бу хакда сөзлэп дурмагы Дики хас-да бетер гынандырярды.

— Оны мейхана сүйрэң, мен онуң йүзүни гөржек — дийип, Арблестер айтды.

— Боляр, боляр — дийип, Том жогап берди.— Эмма бейлеки гочаклар өз пайларыны талап этмез ялы, биз өңүрти онуң ян торбасыны бошадарыс.

Йөне велин, олар Дикиң эндам-жаныны барлап чыксалар хем екеже пенни-де тапмадылар; лорд Фоксгэмиң мөхүрли йүзүгинден башга хич зат тапмадылар. Олар йүзүги деррев онуң бармагындан сыпырдылар.

— Оны айың ягтысына тарап өврүң — дийип, шкипер айтды-да, Дикиң эңегинден тутуп, онуң йүзүни ёкарык өвренде эрбет ынжатды.

— Кераматлы Биби Меръем. Бу гаракчы! — дийип, ол гыэгырды.

— Бе! — дийип, Том геңиргенди.

— Биби Меръемиң Бордодакы кераматлы шекилинден ант ичйэрин, бу хут шонуң өзи — дийип, Арблестер гайталады.— Хэ, деңиз гаракчысы, сен мениң элимде! — дийип, ол гыгырярды.— Мениң гэмим ниреде? Мениң чакырым ниреде? Ек, бу гезек сен сыпаймарсың! Том, ханы маңа йүп эбер. Мен бу деңиз огрусының элини-аягыны даңайын, мен оны эдил говрулан хинди товугы ялы эдип сарарын, соңра болса енжерин. Бай, енжерин-э!

Ол геплемесини гойман деңизчилере мынасып болан чаласынлык билен Дикиң дашына йүп орап чыкды, оны газап билен дартышдырып пугта дувүшдирди.

Ахыр соңы яш йигит пугта даңлан сыпал дессесине өврүлип, эдил маслык ялы гүйчден, херекетден махрум болуп галды. Шкипер оны элиниң үстүнде саклады-да, хахахайлап гүлди. Онсоң гулагының дүйбүне батлы шапбат чалды; шондан соң оны кем-кемден өврүп, газап билен енчмэге дурды. Дикиң гурсагында гахар-газап тупан ялы мөвч урярды; гахар онуң богазыны долдурыпды; ол өлйэндирин өйдүп пикир этди. Эмма деңизчи өзүниң рехимсиз ойнундан ядап, оны ере ташлап, йолдашлары билен маслахатлашмак үчин аңырсына өврүлен махалында, Дик бада-бат өзүни эле алды. Бу екеже минутлык аракесмеди; олар ене-де Дики хорламага башламазларындан

өң, белкем, ол шу масгарачылыклы хем чыкгынсыз ягдайдан сыпмагың тәрини тапып билер.

Дикиң сүтемкәрлери энтек оны нәтмелидиги барада җеделлешип дуркалар, ол гүйҗүни җемләп айгытлы геплемәге башлады.

— Җенаплар, сиз нәме, дәлиредиңизми, нәтдиңизми? — дийип, ол сөзе башлады.— Асман сизиң элиңизе түчҗар бай болар ялы пурсат берйәр. Сиз деңизлериң аңырсына отуз гезек гидип гелсеңиз хем шунуң ялы пурсаты гайдып тапмарсыңыз. Сиз болсаңыз, асмандан ант ичйәрин, нәме этдиңиз? Мени еңчдиңиз! Диңе гахары гелен чага шунуң ялы иш эдип билер! Эмма сиз чага дәл ахыры, сиз отдан-сувдан гайтмаян, алтыны сөййән, эти халаян теҗрибели, эндам-җанына гараяг сиңен деңизчилер. Ек, сиз ойланышман, бихепбе иш этдиңиз.

— Билйәрин. Инди сениң элиң-аягың даңылгыка сен бизи алдаҗак боларсың — дийип, Том айтды.

— Сизи алдаҗак болярын? — дийип, Дик гайталады.— Хә, эгер сиз акмак болсаңыз алдамак кын зат дәл-ле! Йөне сиз акыллы адамлар болсаңыз — гөвнүме болмаса, сиз акыллы адамлар болмага чемели — өз пейдаңызың нәмедедигини ойланып гөрүң. Мен сизиң гәмиңизи эле салан махалымда биз көпдүк, беземен гейнүвлидик, оңат яраглыдык. Ханы, пикир эдип бир гөрүң, шунуң ялы отряды ким җемләп билер? Диңе алтын-тылласы көп болан адам. Эгер-де бай адам хич хили кынчылыклардан гайтман, гөзлегини довам этдирйән болса, онда ниредедир бир ерде *хазына гизленип ятан болаймасын: оңатҗа* пикир эдип гөрүң!

— Ол нәме хакда гүррүң эдйәр? — дийип, деңизчилериң бири сорады.

— Умуман айдалы, эгер сиз гәмиңиз билен бирнәче күрүшге зирке ялы туршы чакырыңызы элден гидерен болсаңыз, олары ядыңыздан чыкарың, чүнки буларың хеммеси бидерек затлар ахыры — дийип, Дик сөзүни довам этдирди.— Говусы, сиз йигрими сагатдан соң сизи я-ха бай, я-да хеләк эдип билҗек ише тизрәк гошулың. Йөне велин, мени еримден галдырың. Нирәдир бир ере барып, күрүшгәниң башында гүррүңлешелиң, мен үшедим, агзым гардан долы, эндам-җаным зерзав.

— Ол бизи алдаҗак болуп җан эдйәр — дийип, Том айтды.

— Алдаҗак боляр! Алдаҗак боляр! — дийип, үчүнҗи адам гыгырды.— Мени алдап билҗек адамы гаты гөресим гелйәр? Мен үсти минаралы өйи гөрен махалымда онуң бутханадыгына дүшүнйәрин. Мениң пикиримче, гарындаш Арблестер, бу яш йигит кәбир затлары догры айдяр. Онуң сөзүни диңләйсек нәдеркә? Гелиң, диңләп гөрелиң.

— Мен бир күрүшге гүйчли пивоны хезил эдип ичердим, Пиррет дост — дийип, Арблестер җогап берди.— Ханы сениң пикириң нәхили, Том? Гапҗыгымыз хем бош ахыры!

— Мен төлəрин — дийип, Пиррет айтды.— Мен төлəрин. Мен гүррүңиң нəме хакдадыгыны билмек ислейəрин. Гөвнүме бол-маса, бу ерде алтының ысы бар ялы.

— Ай, сиз ене-де пьянчылыга башласаңыз бары бидерек болар — дийип, Том гыгырды.

— Гарындаш Арблестер, сиз өз хызматкəриңизе аша көп ыгтыяр берйəрсиңиз — дийип, Пиррет ныгтады.— Эйсем, сиз инди кəрендесине тутан адамыңызың өзүңизе буйрук бермегине чыдармысыңыз? Ох-хо-ов!

— Ювашрак, йигит! — дийип, Арблестер Тома йүзленип айтды.— Сен нəме герексиз ере сокжарылярсың! Матрослар шкипере акыл өвретмели дəлдирлер!

— Ислəн задыңызы эдиң. Мениң үчин бары бир — дийип, Том айтды.

— Оны аяк үстүне галдырың — дийип, Пиррет айтды.— Мен букужа бир ери билйəрин, шо тайда биз ичибем, гүррүңлешибем билерис.

— Эгер сиз мени йөретжек болсаңыз, достларым, онда мениң аякларымың даңысыны бир айрың — дийип, Дик өзүни дикелдип, эдил сүтүн ялы эдип гоянларындан соң айтды.

— Ол догры айдяр. Шу ягдайында ол узага гидип билмез. Пычагыңы чыкар-да, йүпи кес, гарындаш — дийип, Пиррет айтды.

Хатда бейле теклиби эшиден Арблестер хем яйданды. Эмма онуң ёлдашы өз диеңини тутуп дурансоң, Дик болса өзүни бүтинлей пархсыз саклап, сыр билдирмəн, диңе эгнини гысып дурмагы пайхаслы башарансоң, шкипер ахыр соңы разылашды-да, есириң аякларыны баглап дуран йүпи кесди. Мунуң өзи диңе бир Дикиң йөремегине мүмкинчилик бермек биленем чəклєнмəн, эйсем, саралгы йүплериң хеммесини-де говшатды. Ол өзүниң аркасында даңлан элиниң херекет этмегиниң аңсатлашандыгыны дуйды ве кем-кемден бүтинлей элими даңыдан бошатмак башардар дийип тама этмəге башлады. Мунуң үчин ол Пирретиң самсыклыгы билен ачгөзлүлигине миннетдар болаймалыды.

Бу тарыпа мынасып адам ёлбашчылыгы өз үстүне алды ве шол тупанлы гүн Лоулессиң Арблестер билен пиво ичип отуран мейханасына олары алып барды. Хəзир онуң ичи бүтинлей бошды; от өчеңкирлəпди, диңе көрəп дуран көзлериң үйшмеги якымлы йылы яйрадярды. Олар столуң башында отурдылар. Мейхананың эеси оларың өңүнде гызгын эль гойды. Пиррет билен Арблестер аякларыны узадып, голларыны говшурдылар — оларың бирки сагат хезил эдип отуржакдыклары гөрнүп дурды.

Оларың отуран столы хем мейхананың ичиндəки бейлеки столлар ялы ики саны чакланжа челегиң үстүнде гойлан дөртбурч агыр тагтады. Олар столуң дөрт тарапыны хем эелединлер. Пиррет Арблестериң гаршысында, Дик болса матросың гаршысында отырды.

— Инди болса, яш йигит, гүррүңиңизе башлаң — дийип, Пиррет айтды.— Сиз хакыкатдан-да бизиң гарындашымыз Арблестери бирнеме өйкеледипсиңиз өйдйән, йөне мундан нәме пейда бар? Оңа көмек эдиң, бай болмагың ёлуны гөркезиң, шонда онуң гүнәңизи гечжекдигине жеделем эдерин.

Шу махала ченли Дик хемме зады багта төвекгеллик эдип айдярды; эмма хәзир велин, алты саны гөзүң назары астында өрән гең ваканы ойлап тапып, ынандырыжы гүррүң бермелиди, онсоң хем эгер мүмкин болайса, өзи үчин шейле зерур болан йүзүги гайдып алмалыды. Озалы билен вагт утмак —янындакылары гүймемек герекди. Олар шу ерде нәче көп отурсалар, шонча-да кән ичерлер ве олары ынандырмак хас аңсат болар.

Дик тослап тапмагы башармаярды, шонуң үчинем онуң гүррүңи арап эртекисиндәки Алыбабаның башдан гечирен вакаларына меңзейәрди, эмма гүндогардакы юрдуң дерегине Шорби шәхери билен Тэнстолл токайы агзалярды, говакдакы хазынаның мөчбери болса кемелдилмән, гайтам артдырылып айдылярды. Окыжа мәлим болшы ялы, бу өрән гызыклы вака, йөне онуң екеже кемчилиги бар, бу хем онуң хакыката меңземейәнлигидир. Эмма үч саны надан деңизчи оны илкинжи гезек эшидйәрди; хайран галмакдан яңа, оларың гөзлери ханасындан чыкайжак болярды; агызлары хем балык сатыжының дүканында ятан бекрәниңки ялы өвелип дурды.

Сәхелче вагтдан соң, олар икинжи гезек гызгын эль талап этдилер; Дик гызыклы гүррүң эдип отырка үчүнжи гезек эль гетирилди.

Гүррүңи берилйән вака гутарып барярка диңләп отуранларың ягдайы ине шунуң ялыды:

Гөвресиниң дөртден үчи пьян, дөртден бири укулы Арблестер стулуң аркасына япланды. Хатда Том хем гүррүңе хайран галыпды, шонуң үчинем онуң эсерденлиги эп-эсли говшапды. Дик болса эййәм өзүниң саг голуны йүпден сыпдырмагы башарыпды ве багтыны сынамага тайярды.

— Диймек, онда сенем шоларың бири-дә? — дийип, Пиррет айтды.

— Эркиме гойман; мени межбур этдилер — дийип, Дик жогап берди; эмма маңа бирки халта алтын алмак башардаян болса велин, йөнекей солдат ялы өзүми ховпа берип, шол хапа говагың ичинде галсам акмак болдугым боларды. Ынха, биз шу ерде дөрт адам. Ягшы! Эртир, гүн догманка токая гидерис. Эгер биз эшек тапып билэйсек, онда хас говы боларды; эмма эшек болмаянлыгы үчин хемме зады өз кебзәмизде гөтермели боларыс. Бизиң герденлеримиз гүйчли, эмма ызымыза гайдышымыз велин, гымматлы йүкүң астында ыранып йөремели боларыс.

Пиррет гуран додакларыны ялады.

— Ханы, достум, говагың гапысыны ачып билйән шол жадылы сөзлери айт — дийип, ол хайыш этди.

— Бу сөзи үч саны начальникден башга хич ким билмейәр — дийип, Дик җогап берди.— Эмма сизиң багтыңыза, эдил шу гүн агшам хич киме ынанылмаян җадылы сөзи маңа айтдылар.

— Җадылы! — дийип, Арблестер укудан ачылды-да, Дике гөзүниң гыйтагы билен середип гыгырды.— Тоба тагсыр! Тоба тагсыр! Җадылы сөз гүм болсун! Мен пәк йүрекли христиан адам! Эгер ынанмасаң, мениң Томумдан сора.

— Бу ак магия ахыры. Ал-арваха, онуң сәхелче-де дахылы ёкдур; ол санларың, отларың ве планеталарың сырлы хәсиетлери билен багланышыклыдыр — дийип, Дик айтды.

— Ай, бу диңе ак магия ахыры, гарындаш. Бу ерде хич хили гүнә ёк, ынанай...— дийип, Пиррет айтды.— Ханы, довам эт, ягшы йигит. Шол җадылы сөзи нәхили айтмалы.

— Мен хәзир сизе гөркезейин — дийип, Дик җогап берди.— Мениң бармагымдан чыкаран йүзүгиңиз хәзир сиздеми?.. Гаты говы! Инди элиңизи гөни тутуп, шол йүзүге одуң ягтысы дүшер ялы эдип, оны габат өңүңизде, ики бармагыңызың арасында саклаң. Ине шейле. Хәзир сиз җадылы сөзи билерсиңиз.

Дик чаласын гөз айлап, өзи билен гапының аралыгында хич кимиң ёкдугыны гөрди. Ол өз ичинден дога окады. Соңра ол элини узадып йүзүги гарбап алды-да, столы гөни матрос Томуң үстүне агдарып гойберди. Бичәре Том довук-енҗик затларың арасында дәбшенеклэп гыгырярды. Энтек Арблестер нәмедир бир ярамаз ишиң боландыгына дүшүнйәнчә, Пиррет болса пикирини җемлейәнчә Дик ылгап гапа етди ве ай айдың гиҗеде йитип гитди.

Ай айдыңды, гар ялпылдап ятырды, шонуң үчинем гәми дуралгасы эдил гүндизлик ялы ягтыды. Рясасының этегини дүйрләп, деңзиң кенара чыкарып ташлан довук енҗик затларының үстүнден бөкүп гачып барян яш Шелтон узакдан гөрүнйәрди.

Том билен Пиррет алагалмагал эдип, онуң ызындан ковдулар. Оларың гыкылыгыны эшидип, мейханалардакы деңизчилер ылгашып чыкдылар-да, олар хем Шелтоның ызындан ковдулар. Тиз вагтдан соң Дики ковуп гелйән матрослар улы топара өврүлди. Йөне велин, он бәшинҗи асырда хем деңизчилер ылгамага өкде дәлдилер; мундан башга-да, Дик олардан хас арасыны ачыпды, шонуң үчин гачян билен ковянларың арасы бархa ачылярды. Ахыр соңы Дик хайсыдыр бир даражык көчә гирди, аяк чекди ве гүлүп ызына өврүлди.

Шорби шәхериндәки деңизчилериң хеммеси оны ковуп гелйәрди; олар мисли сыя тегмили ялы болуп, ак гарың йүзүнде гаралып гөрүнйәрдилер. Оларың хеммеси гыгырярды; хер ким элини галгадярды; кә бири гара йыкылярды, кә бейлекиси гара сүсдүрилйәрди; йыкыланың ызындан гелйәнлериң хеммеси-де онуң үстүне хүмер болярдылар.

Бу элхенч гопгун гачгагы хем гүлдүрйәрди хемем горкузярды. Догрусы, Дик бу деңизчилерден бүтинлей горкмаярды, чүнки онуң ызындан хич бир деңизчиниң етип билмеҗекдигини оңат

билйәрди. Дик деңизчилериң турзан гопгунындан горкярды, чүнки бу гыкылык бүтин Шорбини оярып, эсгерлери көчә чыкарып билҗекди, бу болса хакыкатдан-да ховплуды. Дик күнҗекде бир гараңкы гапыны гөрүп, шоңа гирип гизленди. Оны ковалап гелйән, ядап дере батан, гара булашан адамлар гыгырышып, эллерини галгадышып онуң душундан гечип гитдилер.

Йөне велин, гәми дуралгасының шәхериң үстүне эден бу улы чозушы тамамланып, үмсүмлик болянча ене-де эп-эсли вагт гечди.

Шәхериң көчелеринде азашып йөрен деңизчилериң гыкылыгы ене узак вагтлап эшидилди дурды. Олар минутсайын кә өзлериниң арасында, кә гаравуллар билен дава турузярдылар; пычаклар сырылярды, юмруклар инйәрди, энчеме адамларың ләши гарың үстүнде серлип галды.

Арадан бир сагат гечәнден соң, иң соңкы деңизчи гәми дуралгасына, өзүниң халан мейханасына гайдып баран махалында, ол элбетде, кимиң ызындан коваландыгыны айдып билҗек дәлди. Эртеси гүн бу хакда көп гүррүң яйрады, тиз вагтдан соң, бүтин Шорби шәхери гечен гиҗе онуң көчелерине ал-арвахларың гелип гидендиклерине ынанды.

Эмма велин иң соңкы деңизчиниң өз орнуна гайдып бармагы яш Шелтоны өзүниң совук зынданындан бошатдыгы дәлди.

Шондан соң хем эп-эсли вагтлап көчелерде отрядлар ыкдылар йөрдүлер; олары деңизчилериң галмагалы оярып горкузан хер хили улы мертебели лордлар иберипдилер.

Ахыр соңы өзүниң гачыбаталгасындан чыкмага төвекгеллик эден, гаты үшән, эндам-җаны гөк-нил болан Дик «Гечи ве гыҗак» мейханасының гапысының агзына баранда эййәм даңа якынлапды. Кануның талап этмегине лайыклыкда мейхананың ичинде екеҗе ышык хем ёкды; эмма Дик эллери билен сермеләп, отагың мыхманлар үчин белленен совук күнҗегине барды, бир ёрганың четини тапып, оны эгнине чекди ве кимдир бир уклап ятан адама гысмылҗырап, тиз вагтдан соң сүйҗи ука гитди.

V БӨЛҮМ

КҮЙКИ

I бап

СУРНАЙЫҢ ЧАКЫЛЫГЫ

Эртеси Дик шинди хова ягтылманка еринден турды, ене озалкы гейим-эшигини гейди, дворян адама мынасып яраглан-ды ве Лоулессиң токайдакы гачыбаталгасына уграды. Шол ерде ол лорд Фоксгэмиң язан хатларыны гоюп гайдыпды — бу окы-җының ядында болса герек — олары алып яш герцог Глостер билен беллешилен душушыга етишмек үчин хас ир чыкып, мүм-кин болдугыча тизрәк йөремелиди.

Аяз гүйҗейәрди; шемалсыз, гурак хова демиңи тутайҗак болярды! Ай яшыпды, эмма йылдызлар энтек йылдырашып шугла салярдылар, гар болса ялпылдап ятырды. Бирденкә сәхер чагының үмсүмлигини сурнайың сеси бөвсен махалында, Дик эййәм Шорби билен токайың арасында яйлып ятан мей-даны кесип гечип, Кераматлы Гелниң хаҗындан бары-ёгы бир-нәче йүз метр узаклыкдакы пессеҗик байрың янына барыпды. Шунуң ялы дуры ве йити сеси ол хич вагт эшитмәнди. Сурнайың сеси яңланды-да, тапба ятды, онсоң ене яңланды, соңра болса яраглары шакырдысы эшидилди.

Яш Шелтон диңширгенди, гылыҗыны сырды-да, байрың йүзи билен япы ёкарык ылгады.

Ол хажы гөрди; хажың өңүндәки ёлда алдым-бердимли сө-веш барярды. Хүҗүм эдйәнлер еди-секиз адам дагы барды, горанян болса диңе бир адамды; эмма ол өрән чеелик билен чаласын горанярды, душманларының үстүне бичак гайдувсыз топулярды, бузуң үстүнде шейле берк сакланярды велин, Дик көмеге етишмезинден өң ол эййәм гаршыдашларының бирини өлдүрип, бейлекисини яралапды. Хүҗүм эдйәнлериң ғалаңла-ры болса гайра чекилдилер.

Онуң ян бермән сакланып дурмагы гаты гең затды. Сәхелче тотәнлик болдугы — ол таяйса я гылыжы сова гечәйсе — онуң өлдүрилжеги икучсузды.

— Гайрат эдиң, сэр! Сизе көмеге барярын! — дийип, Ричард гыгырды-да, өзүниң екедигини ве гыкылыгының ерликсиздигини унудып:— Яшасын Гара пейкам! Яшасын Гара пейкам — дийип гыгырып, хүжүм эдйәнлериң еңсе тарапындан топулды.

Эмма хүжүм эдйәнлер эдермен йигитлерди, олар сарсмадылар, олар ыза өврүлдилер-де, газап билен Дикиң үстүне эндилер. Бир адамың гаршысына дөрт адам хүжүм эдйәрди, йылдызларың шугласына йылдырап гидйән гылычлар Дикиң депесинде гаймалаярды. Даш-төвереге учгун сычраярды. Онуң гаршыдашларының бири йыкылды, сөвешиң гызгалаңына Дик нәме боландыгыны хем билмән галды. Соңра онуң хем келлесине урдулар: капюшоның астындакы полат шлём гылыжың зарбына чыдады, йөне велин, Дикиң башы айланып, гөзи гараңкырады-да, ол ашак отурыберди.

Дикиң көмек этмәге топулан адамсы инди оңа көмек бермегиң дерегине, гайра чекилди-де, ене-де сурнай чалды, бу гезек онуң сеси өңкүденем хас йити ве батлы янланды. Душманлар ене онуң үстүне топулдылар, ол ене-де товсуп, бөкжеклэп, душманларына өлүм яраларыны салмага башлады, ол бир дызының үстүне чөкүп, кә гамасыны хем гылыжыны, кә элини хем аягыны ишледип, гызмач батырлык, гайдувсыз гайратлылык хем чаласын сыпжыклык билен херекет эдйәрди.

Ахыр соңы сурнайың чакылыгыны эшитдилер. Гарың үстүнде ат тойнакларының гүңлеч гүпүрдиси янланды... Эгинлери совутлы, башлары шлёмлы, найзаларыны гезәп, яланач гылычларыны галдырып хайдап гелйән атлылар токайдан чыкып, ики гапдалдан эңен махалларында эййәм Дикиң депесинден гылыч инжек болуп дурды. Хер атлының еңсесинде бир пейкам атыжы артлашып отырды; шол атыжылар бөкүп ере дүшдүлер-де, отрядың гүйжүни ики эссе артдырдылар.

Хүжүм эдйәнлер өзлериниң габава дүшендиклерини гөрүп, сеслерини чыкарман, яракларыны ташладылар.

— Бу адамлары тутуң! — дийип, сурнайлы адам айтды, онуң буйругы ерине етириленде болса ол Дикиң янына барып, онуң йүзүне серетди.

Дик хем оңа серетди ве шейле гүйч-гайрат, шейле чаксганлык гөркезен бу адамың дуркы эжиз, күйкү, кеселлиниңки ялы солак хем бетгелшик йүзли, өзи билен деӊ-душ яш йигитдигини[1] гөрүп хайран галды. Эмма онуң гөзлери йити хем гайдувсызлык билен учганаклаярды.

— Сэр, сиз айны вагтында маңа көмеге етишдиңиз — дийип, яш йигит айтды.

---

[1] Хакыкатда велин Ричард күйки шол вагтлар хас яшды (Авторың беллиги).

— Милорд, сиз гылыҗыңызы өрән уссатлык билен ишледийәрсиңиз, шонуң үчин хем сиз мен болмаянымда-да оларың хөтдесинден гелип билҗекдигиңизе мен шүбхеленмейәрин — дийип, Дик өзүниң янында дуран адамың мертебели бегдигини дуюп җогап берди.— Эмма сизиң адамларыңызың гиҗә галман етишмеклери мениң җанымы халас этди.

— Мениң кимдигими сиз нәдип танадыңыз? — дийип, нәтаныш адам сорады.

— Хатда шинди хем, милорд, өзүниң ким билен геплешип дурандыгымы билемок — дийип, Дик җогап берди.

— Бу шейлемикә? — дийип, яш йигит сорады.— Онда нәме үчин сиз бейле төвекгеллик билен шу хатарлы сөвеше гошулдыңыз?

— Мен бир адамың көп адамың гаршысына мердана сөвешип дурандыгыны гөрдүм ве оңа көмек этмезлиги өзүм үчин намартлык хасап этдим — дийип, Дик җогап берди.

— Мерт йигидиң сөзи! — дийип, яш бег айтды ве онуң йүзүнде әсгермезчиликли йылгырма пейда болды.— Эмма эсасы зады айдың, сиз кимиң тарапында: Ланкастериң тарапындамы я-да Йоркуң?

— Милорд, мен муны гизләп дурҗак дәл: мен Йоркуң тарапында — дийип, Дик җогап берди.

— Асмандан ант ичйәрин, сизиң багтыңыз гетирди! — дийип, яш йигит сесленди.

Онсоң ол бег өзүниң нөкерлериниң бирине йүзленип:

— Ханы, менем гөрейин бакалы...— дийип, ол өңкүси ялы әсгермезчиликли ве рехимсиз эхеңде сөзүни довам этдирди.— Шу батыр җентльменлериң хезил эдип җан беришлерини бир гөрейин бакалы. Олары асың!

Хүҗүм эденлериң диңе бәшиси дири галыпды. Атыҗылар оларың эллеринден тутуп ховлукмачлык билен токайың гырасына элтдилер-де, улы агаҗың астында сакланып, йүпе сыртмак этдилер. Атыҗылар шол йүплериң бир уҗундан тутуп деррев агаҗың үстүне чыкдылар. Бир минут хем гечмәнкә иш тамам болды. Бойны сыртмаклы бәш адам агаҗың шахаларында халланлап галды.

— Инди болса өз ериңизе доланып барың, индики гезек чагыранымда велин, бирнеме чаласынрак болуң! — дийип, күйки ёлбашчы айтды.

— Милорд герцог, бу ерде еке галмаң, сизе ялбарярын! Эсгерлериң бирнәчесини берин өз яныңызда алып галың — дийип, онуң нөкерлериниң бири айтды.

— Гадырданым, гиҗә галып гелениңиз үчин мен сизе кәемедим, сизем мениң сөзүми йыкҗак болмаң — дийип, герцог айтды.— Мен күйки хем болсам өз голумың гүйҗүне бил баглаярын. Сурнай яңлананда сен алңасамадың. Хәзир маслахат бермәге гаты ховлукярсың. Ай, хава, дессур шейле: сөвешде

ызда болан гүррүнде мыдама өңе дүшйәр. Мундан бейләк велин бу терсине болсун.

Онсоң азмлы, эмма мерхеметли ышарат билен ол өз лешгерлерини уграТды.

Пыяда атыҗылар ене-де атлыларың ызына артлашдылар. Шондан соң отряд деррев гөзден йитди.

Эййәм йылдызлар өчүшип уграпды, хова ягтылярды. Яш йигитлер тәзеден бири-бириңе середишенде оларың йүзүне сәхериң шапагы ягты салды.

— Мениң өч алшымың эдил гылыҗымың тыгы ялы газаплыдыгыны сиз хәзир гөрдүңиз — дийип, герцог айтды.— Эмма мен, әхли христиан дүнйәсинден ант ичйәрин, сизиң мени ягшылыгы билмез адам хасап этмегиңизи ислемездим. Сиз өтгүр гылыч ве хайран галдырыҗы батырлык билен маңа көмеге гелдиңиз. Эгер мениң бетгелшик сыратымы ек гөрмейән болсаңыз, мени гуҗаклаң!

Шу сөзлер билен яш сердар гуҗагыны ачды.

Дик өз калбының җүммүшинде өзүниң халас эден адамсындан эйменйәндигини, хатда оны йигренйәндигини хем дуйярды; эмма бу хайыш шейле мәхирли сөзлер билен айдылыпды велин, яйданмак я-да боюн гачырмак диңе бир эдепсизлик дәл-де, эйсем рехимсизлик хем болҗакды, шонуң үчин-де Дик нәтаныш адамың ислегини ериңе етирмәге ховлукды.

— Инди болса, милорд герцог, айдың, мениң чакым догрумы я-да ёк? Сиз милорд герцог Глостерскими? — дийип, Дик сорады.

— Мен Ричард Глостер[1] — дийип, нәтаныш җогап берди-де: — Сиз ким? Сизиң адыңыз нәме? — дийип сорады.

Дик өз адыны айтды-да, лорд Фоксгэмиң йүзүгини оңа берди велин герцог оны шол бада танады.

— Сиз бу ере белленилен мөхлетден ир гелдиңиз — дийип, ол айтды.— Эмма мен муңа гахарланмалымы эйсем? Сиз маңа меңзейәрсиңиз: мен бу ере даң атмазындан ики сагат өң гелип гарашып дурдум. Бу мениң гошуңымың илкинҗи йөриши; мен я-ха хеләк боларын я-да шөхрат газанарын. Шол ерде ики саны көне, тежрибели сердарың — Брэкли билен Райзингэмиң баштутанлыгында мениң душманларым букуп ятырлар. Олар гүйчли болсалар герек, эмма хәзир велин душман деңзиң, гәми дуралгасының ве деряның арасында дарышганлыкда габалгы дур. Оларың ыза чекилҗек ёлы бекли. Мениң пикиримче, Шелтон, хут шу ерде оларың үстүне чозмак герекмикә диййәрин, үстесине-де биз дуйдансыз чозарыс.

---

[1] Ричард герцог Глостерский (1452—1485) — шол дөвүрде короллык эден Йоркларың ша неслинден болан король Эдуард IV-иң доганы. 1483-нҗи йылдан — Англияның королы Ричард III, өзүниң гысга дөвүрде шалык сүрен махалы бир топар женаятлар эден, сыясы максатлар билен көп адам өлдүрен бетсырат күйки, рехимсиз, гаты гуҗурлы болан адам. Ол Шекспириң «Ричард III» атлы драмасында гөркезилйәр.

— Элбетде, мениң пикиримем шейле — дийип, Дик гызмач айтды.

— Лорд Фоксгэмиң хатлары сизиң яныңыздамы? — дийип, герцог сорады.

Шол хатларың нэме себэпден өз янында дэлдигини Дик дүшүндирип айтды ве чекинмэн хут өзүниң гөзегчиликлерини герцога теклип этди.

— Мениң өзүм болсам, милорд герцог, хаял этмэн оларың үстүне чозардым, чүнки даң атанда оларың гиҗеки гаравуллар-а ятмага гидйэрлер, бейлеки эсгерлер болса яңы укудан туруп эртирлик чакырың башында отурандырлар — дийип, Дик гүррүң берди.

— Сизиң пикириңизче оларың нэче адамсы бар? — дийип, Глостер сорады.

— Оларыңкы ики мүңе-де етмез — дийип, Дик җогап берди.

— Шу ерде, токайың ичинде мениң еди йүз эсгерим бар — дийип, герцог айтды. Ене еди йүзүси Кэттлиден гелйэр, олар басым шу ере етерлер; оларың ызындан ене-де дөрт йүз адам ёла дүшер; Холивудда лорд Фоксгэмиң бэш йүз эсгери бар. Биз өз гүйчлеримизиң хеммесиниң гелерине гарашарысмы я-да хэзир чозарысмы?

— Милорд, сиз шу бэш саны бичэрэни асмак билен бу совала өзүңиз җогап бердиңиз — дийип, Дик айтды.— Булар мертебели адамлар болмасалар-да, замананың галагоплы боланлыгы үчин олары гөзлемэге башларлар, галмагал турзарлар. Шонуң үчинем, милорд, эгер сиз оларың үстүни гапыл басмак ислейэн болсаңыз, онда, мениң йөнтемҗе пикириме гөрэ, сизиң галан вагтыңыз бир сагада-да етмейэрмикэ дийййэрин.

— Менем шейле пикир эдйэрин — дийип, күйки җогап берди.— Арадан бир сагат хем гечмэнкэ, сиз душманларың арасына өзүңизи уруп рыцарь адына мынасып боларсыңыз. Чаласын адамларың бирини лорд Фоксгэмиң йүзүги билен Холивуда ибермели; ене бирини болса мениң леллимлерими ховлукдырмак үчин ёла саларыс! Хава, Шелтон, кераматлы хачдан ант ичйэрин, иш битер!

Шу сөзлери айдып, ол ене-де сурнай чалды.

Шу гезек ол узак гарашмалы болмады. Сэхелче вагтдан соң хаҗың төверегиндэки мейданча пыяда хем атлы эсгерлерден долды. Ричард Глостер басганчакларың биринде отурып, якындакы токайларда гизленен еди йүз адамыны чагырмак үчин ызлы-ызына чапар иберди. Чэрьек сагат хем гечмэнкэ Глостериң гошуны онуң өңүнде хатарланып дурды. Онуң өзи гошунының башында дуруп, байрың эңңиди билен ашак иниип, Шорби шэхерине тарап уграды.

Онуң планы йөнекейди. Ол Шорби шэхериндэки улы ёлук саг гапдалындакы кварталы эелэп, дараҗык көчелерде пугта орнашып, тэ көмек етишйэнчэ шол ерде сакланмагы йүрегине дүвүпди.

Эгер лорд Райзингэм ыза чекилмек ислесе, Ричард онуң еңсесинден барып, ики одуң арасына салар; эгер-де ол шәхери горамакчы болса, онуң дашы габалар ве сан тайдан агдыклык эдйән гошун ахыр соңы оны дерби-дагын эдер.

Эмма улы ховп хем барды; бу ховп гутулгысыз диен ялыды: Глостериң еди йүз адамлы гошуны ызына серпикдирилип, илкинҗи чакнышыкда дерби-дагын эдилип билинҗекди, шейле задың болмазлыгы үчин душманың үстүне мүмкин болдугыча дуйдансыз чозмак герекди.

Ине онсоң, пыяда эсгерлер ене-де атлыларың ызына артлашып мүндүлер. Дике болса айратын хормат гойдулар: ол Глостериң атына артлашып мүнди. Энтек олар токайың ичи билен гелйәркәлер, гошун хаял йөрәп өңе сүйшйәрди, эмма улы ёлуң үстүне абанып дуран токай гутарансоң велин, олар дынч алмак хем-де мейданы сынламак үчин аяк чекдилер.

Аязлы ховада ялдырап дуран гүн эййәм ерден сайланып, гар басан үчеклериниң үстүнден сәхериң инчеҗик түссе золагы асмана гөтерилип дуран Шорби шәхерине шугла сачярды.

Глостер гаӊрылып Дике йүзленди:

— Шу махал бу гарып шәхерҗигиң әхли илаты өзүне эртирлик нахар тайярламак билен гүмра болуп отурандыр; ине шу ерде сиз я-ха рыцарь боларсыңыз, менем белент хорматлар билен улы шөхратлардан долы дурмуша башларын, я-да икимизем өзүмиз хакда хич хили ядыгәрлик хем галдырман өлерис. Биз — ики саны Ричард. Хава, Ричард Шелтон, икимизем шөхрат газанмалыдырыс, икимизем! Өз адымызың халкың дилинде яңланышы бизиң шлёмларымыза урулян, гылычларың зарңылдаян сесинден хас гүйчли болар!

Шөхрат арзувындан долы ве шейле гызмачлык билен айдылан бу сөзлере Дик хайран галды. Өз борҗуны ерине етирмәге сөз берйәндигини ве бейлеки адамлар хем онуң өзи ялы тагалла этселер, еңиш газанылҗакдыгына шүбхеленмейәндигини Дик пәхимлилик билен асуда гепләп айтды.

Олар гүррүңлешип болянчалар атлар хем дынҗыны алдылар; гошунбашы гылыҗыны галдырды, уяны гойберди, үсти ики эсгерли атлар болса йүзин салшып байырдан эңдилер-де, гар басан мейданың үстүнден гечип, Шорби шәхерине тарап окдурылдылар.

II бап

ШОРБИДӘКИ СӨВЕШ

Шәхере ченли аралык чәръек милден көп дәлди. Эмма агачларың пенасындан сайланан батларына олар улы гыкылык эдип, гарлы мейданда ылгашян адамлары гөрдүлер. Шол махалың өзүнде хем шәхерде барха гүйчленйән гопгун турды. Олар энтек иң якындакы өе ченли болан аралыгың ярысыны

хем гечмәнкәлер мүнберлериң үстүндәки жаңлар яңланмага башлады.

Яш герңог дишлерини гыжады. Ол душманлар горанмага тайярлык гөрмәге етишерлер өйдүп горкды. Эгер ол шәхерде мәкәм орнашмага етишмесе, өзүниң кичижик отрядының даргадылып, ёк эдилжекдигини билйәрди.

Эмма ланкастерчилериң ягдайы эрбетди. Хемме зат Дикиң айдышы ялы болды. Гиже гаравулчылык эден эсгерлер эййәм сөвеш геймини айрыпдылар; бейлеки эсгерлер болса шинди эгин-эшиклерини гейинмән, өйлеринде отырдылар. Олар сөвеше тайяр дәлдилер. Бүтин Шорбиде яраглы адам билен эерли атың эллиси хем тапылжак дәлди.

Жаңларың зарңылдысы, гаты горкуп, зәхреси ярылан ялы көчелерде ылгашып, гапылары юмруклаян адамларың гыкылыгы шол эллә голай адамың кыркысыны дагысыны деррев аяга галдырды. Олар ховлукмачлык билен атландылар, эмма ховпуң нireден гелйәндигини билмәнсоңлар, дүрли тарапа ат салып гитдилер.

Ричард Глостер Шорби шәхериниң иң четки өйүниң янындан башланян көчә етенде, онуң өңүнден бир бөлежик эсгер чыкды ве олар шол бада дерби-дагын эдилди.

Олар шәхериң ичи билен йүз әдим чемеси өңе сүйшенлеринде Дик Шелтон герцогың гошарындан тутды. Герцог атының башыны чекди, сурнайыны агзына элтип, озал шертлешилен сигналы берди-де, чепе совулды. Онуң бүтин отряды эдил бир адам ялы болуп, атларыны гамча басып сердарың ызы билен сүрүп, гапдалдакы көчә совулдылар. Иң ыздакы йигрими атлы көчәниң башланян еринде дурды. Оларың ызында отуран пыяда эсгерлер шол бада бөкүп ере дүшдүлер; пыяда эсгерлериң бирентеги яйларының киршини чекмәге дурдулар, бейлекилери болса көчәниң ики гапдалындакы өйлери басып алмага башладылар.

Тактиканың үйтгемегинден аңк-таңк болан, душман гошунының өңдәки отрядының айгытлы херекетинден горкан ланкастерчилериң кичижик отрядының эсгерлери өзара маслахатлашдылар-да, көмек чагырмак үчин ат салып ыза гайтдылар.

Ричард Глостериң Дикиң маслахаты билен эелән шу ери шәхериң кичижик бөлегиди, ол бейиклигиң үстүнде ерлешйәрди, ондан аңырда болса ачык мейданча узалып гидйәрди; шәхериң шу бөлеги ики гапдалында-да гарыплар яшаян, ичи адамсыз диен ялы бәш саны көчеден ыбаратды.

Бәш көчәниң хер бирини горамак үчин гүйчли саклав гойдулар; резерв гошун болса меркезде, пейкам етерден узакда ерлешип, герек вагты көмеге етишмәге тайяр болуп дурды.

Шәхериң бу бөлеги өрән гарыпды, шонуң үчинем ланкастерчи лордларың екежеси хем ол ерде яшамаярды, хатда оларың хызматкәрлери хем ол ере бармаярдылар. Бу көчелериң илаты бада-бат өйлерини ташлап, хаятлардан ашып гечдилер-де, богазларына сыгдыгындан гыгырышып, гачып гитдилер.

Меркезде, бәш көчәниң хеммесиниң бирлешйән еринде күшт тагтасының сураты чекилен вывескалы ярамазжа мейхана барды. Герцог Глостер узаклы гүн үчин өзүниң эсасы дүшелгеси эдип шу мейхананы сайлап алды.

Ол Дике бәш көчәниң бирини горамагы табшырды.

— Барың, өзүңизе рыцарь адыны газаның. Маңа шөхрат газанып бериң, бир Ричард бейлеки Ричард үчин хызмат этсин. Эгер мен ёкары галсам, сизем мениң билен биле галарсыңыз. Барың! — дийип, ол Дикиң элини гысып, сөзүниң үстүни етирди.

Дик чыкып гиден дессине герцог бир элешан эшикли, кичижик эсгере йүзленди-де:

— Бар, Даттон, тизрәк бол. Онуң ызындан галма — дийди.— Эгер вепалыдыгына гөзүң етсе, онда сен онуң жаны үчин башың билен жогап берерсиң. Эмма ол дөнүк болуп чыкайса я-да онуң вепалыдыгына сәхелче шүбхеленәйсең, шол бада аркасындан уруп өлдүр!

Дик болса шол махал өз позициясыны беркитмәге алңасаярды. Онуң горамалы болан көчеси өрән даражыкды, ики гапдалында болса яшайыш жайлары гыслышып отырдылар, оларың ёкаркы этажлары өңе чыкып көчәниң үстүне абанып дурды. Эмма бу көче нәче дар хем гараңкы болса-да, ол базар мейданына дирәп дурды, шонуң үчинем сөвешиң ыкбалы хут шу ерде чөзүлмели болжакды.

Тутуш базар мейданы башлы-барат ылгашян шәхер мәрекесинден долуды, эмма хүжүм этмәге тайяр болуп дуран душман гөрүнмейәрди, шоңа гөрә-де Дик горанмага тайярлык гөрмек үчин өзүниң эп-эсли вагты бар диен карара гелди.

Көчәниң гутарян еринде гапылары ачык, ичи адам-гарасыз ики саны өй отырды, оларың эелери өйлерини ташлап гачып гидипдирлер. Дик ондакы мебели ховлукмач чыкарды-да, олары үйшүрип, көчәниң агзында баррикада гурды. Дикиң ыгтыярында йүз адам барды, оларың көп бөлегини ол өйлериң ичинде ерлешдирди; олар шол ерде букуп, эпишгелерден пейкам атып билжекдилер. Дикиң өзи болса бейлеки эсгерлер билен биле баррикаданың еңсесинде япырылып дурды.

Шәхерде болса шинди хем элхенч башагайлык довам эдйәрди. Жаңлар зарңылдаярды, сурнайлар яңланярды, атлы отрядлар ики бака ат салярдылар, командирлер гыгырярдылар, аяллар аглаярдылар — буларың хеммеси йүреге дүшүжи умумы галмагала утгашып гидйәрди. Ахыр соңы бу галмагал кем-кемден көшешмәге башлады, тиз вагтдан соң болса атлы эсгерлер билен пейкам атыжылар базар мейданына йыгнанып, сөвеш хатарларына дүзүлмәге дурдулар.

Шол эсгерлериң бирентеги мавы хем гойы гызыл эгин-эшиклиди, олары хатара дүзйән атлы рыцарь болса сэр Дэниэл Брэклиди. Дик оны гөренинден танады.

Соңра үмсүмлик аралашды ве бирденкә шәхериң дөрт четинден дөрт саны сурнай бирден чалынды. Бәшинжи сурнай

болса базар мейданындан олара жогап берип янланды, шол бада хем гошун хатарлары херекете гелди, баррикаданың үстүне пейкам ягды, хүжүм эдйэнлериң ики гапдалыны пеналаян ики саны жайың диварларыны персала этди.

Хүжүм эдйэнлер умумы сигнал боюнча көчелериң бэшисиниң хем үстүне бирден чоздулар. Глостериң даш-төвереги габалды; Дик болса диңе өзүниң йүз адамсына бил багламалы болжакдыгына дүшүнди.

Пейкамларың еди тапгыры бири-бириниң ызындан гелип баррикаданың үстүне дөкүлди. Атышыгың гызгалаңлы пурсатында кимдир бири Дикиң элинден чекди. Дик гаңрылып середенде, пейкам өтмез ялы, йүзүне демир чапразлар тутулан гайыш күртекчэни өзүне узадып дуран көшк хызматкэрини гөрди.

— Бу милорд Глостерден, сэр Ричард, ол сизиң совудыңызың ёкдугыны гөрүпдир — дийип, хызматкэр айтды.

Дик өзүне «сэр Ричард» дийленине бегенип, аяк үстүне галды ве хызматкэриң көмеги билен күртекчэни гейди. Ол күртекчэни геен бадына ики саны пейкам гелип, чапразлара дегди-де шикес етирмэн, зыңлып гитди, үчүнжи пейкам болса хызматкэре дегди; өлүм ярасы дүшен бу бичэре Дикиң янында ере йыкылды.

Душман болса тутанъерлилик билен хүжүм эдип гелйэрди. Олар шейле якын геленсоңлар Дик оларың атян пейкамына пейкам атып жогап бермеги буюрды. Баррикаданың еңсесинден, жайларың эпишгелеринден жогап пейкамлары шол бада ызлы-ызына ягып, душманың үстүне ажал одуны совурды.

Эмма ланкастерчилер эдил сигнал берлен ялы, агзыбир гыгырышдылар-да, оларың пыяда гошуны баррикаданың үстүне хүжүме энди. Маңлай галканлары билен йүзүни өртен атлы эсгерлер аз-кем ызракдан гелйэрдилер.

Ган дөкүшикли гайдувсыз тутлушык башланды. Хүжүм эдйэнлер гылычларыны галгадып, баррикаданы юмурмага жан эдйэрдилер. Эмма горанянлар хем өз беркитмелерини саклажак болуп жанларыны аяман сөвешйэрдилер. Эп-эсли вагтлап сөвеш сессиз-үйнсүз диен ялы алнып барылды; адамлар бири-бириниң үстүне йыкылярдылар. Эмма юмурмак горамакдан хемише аңсат боляр, шонуң үчинем сурнай чалнып, хүжүм эдйэнлериң ыза чекилмеги үчин сигнал берленде, баррикада эййэм чагшапды, онуң бейиклиги ярпысына ченли песелипди ве юмрулмак ховпуны салярды.

Ланкастерчилериң пыяда гошуны ыза чекилди ве атлы эсгерлер үчин ёл ачды.

Кеселигине ики хатара дүзүлен атлы гошун бирденкэ өврүлди-де, өзүниң бир гапдалыны өңе тутуп, гөни хатар болды. Онсоң полада гапланан узын хатар дүзүп, чагшадылан баррикаданың үстүне мисли хүжүм эдйэн эпет йылан ялы болуп, окдурылды.

Өңден гелйән ики атлының бири аты билен биле йыкылды велин, ёлдашлары онуң үстүни депеләп гечдилер. Бейлеки атлы болса баррикаданың үстүне чыкды-да, өзүниң узын найзасыны пейкам атыжының ичинден гечирди. Эдил шол вагт ол атлыны хем эерден агдардылар, атыны болса өлдүрдилер.

Гайдувсыз хем окгунлы хүжүм горанянлары гайра тесдирди. Ланкастерчилер өзлериниң өлдүрилен ёлдашларының үстүнден дырмашып, түвелей ялы болуп өңе окдурылдылар, беркитмәни бөвүсдилер, горанянлары бир гапдала гысдылар ве мисли гачыны бөвсен сув ялы, алагалмагал турзуп көчә эңдилер.

Йөне велин, энтек сөвеш гутарманды. Көчәниң даражык еринде Дик өзүниң дири галан бирнәче эсгери билен билеликде айпалтасыны шейле чаласын ишледийәрди, аз салымдан соң көчәниң ичини тутуп дуран тәзе беркитме — өлдүрилен эсгерлерден ве ичегеси чогуп, жанховлуна урнуп ятан атлардан эмеле гелен хас бейик хем мәкәм беркитме дөреди.

Тәзе дөрән шу пәсгелчилик ланкастерчилериң атлы гошуныны алжыратды. Олар ыза чекилдилер. Шол вагт эпишгелерден атылян пейкам ыза чекилйән атлыларың үстүне шейле газап билен ягып башлады велин, оларың ыза чекилмеги гача-гачлыга өврүлди диен ялы болды.

Баррикададан гечип, көчә чыкмак башардандан соң, өңе окдурылып гиден атлылар болса күшт тагтасының шекилине меңзеш вывескалы мейхананың алкымына ат салып бардылар; шол ерде газаплы күйкини ве йоркчуларың резервдәки эхли гошуныны гөрүп, олар элхенч башагайлыга дүшүп ызларына гачдылар.

Дик билен онуң эсгерлери хем оларың үстүне эңдилер. Хениз тутлушыклы сөвеше гатнашмадык эсгерлер болса тәзе гүйч билен ланкастерчилериң үстүне чоздулар; атылян пейкамлар эдил чабта ялы болуп гачянларың үстүне ягды, Глостер болса оларың ызындан ковуп, эййәм етип гелйәрди. Арадан бир минут геченден соң, көчәниң угрунда екеже-де дири ланкастерчи галмады.

Диңе шондан соң, Дик өзүниң гана боялып бугарып дуран гылыжыны ёкарык гөтерди-де, «ура» дийип гыгырды.

Глостер атдан дүшүп, сөвеш мейданына гөз айлады. Онуң йүзүниң ганы гачып, ап-ак болупды; эмма онуң гөзлери велин, мисли мержен дашлары ялы учганаклап дурды, ол гепләнде болса сөвеш билен еңишден яңа жошан сеси азмлы хем гырылжык чыкярды. Ол беркитмә серетди-де, додакларыны гышардып йылгырды; инди беркитмәниң янына дост хем, душман хем барар ялы дәлди, чүнки ол ерде яраланан атлар жанховлуна урнуп ятырдылар.

— Бу ябылары өлдүриң. Олар сизе пәсгел берйәрлер...— дийди-де, ол:— Ричард Шелтон, сизден гөвнүм битди. Дыза чөкүң — дийип, сөзүниң үстүне гошды.

Ланкастерчилер сие-де пейкам атмага башладылар велин,

чабга ялы болуп көчәниң агзына ок ягып башлады. Эмма герцог муңа сәхелче-де үнс бермән, гылыҗыны чыкарып, хут шол ериң өзүнде Дике рыцарь дийип пата берди.

— Инди болса, сэр, Ричард, эгер сиз лорд Райзингэми гөрәйсеңиз, деррев мениң яныма чапар июериң — дийип, ол сөзүни довам этдирди.— Барды-гелди шол чапар сизиң иң соңкы эсгериңиз болаянда-да, оны мениң яныма ёллаң. Оны сөвеш мейданында керчемек мүмкинчилигими гидеренимден өзүмиң ыза чекиленими кем гөрмерин...— дийди-де, ол сесине бат берип, сөзүниң үстүни етирди.— Хеммәңиз ятда сакләң, эгер граф Райзингэм мениң элимден өлмесе, мен бу еңши еңлиш хасап эдерин.

— Милорд герцог, өзүңизиң гымматлы җаныңызы нәхак ховп астында гоюп йөрмекден сизиң алы хезретлериңиз ядамадымыка? Биз бу ерден гидәйсек говы болмазмыка? — дийип, онуң якын адамларының бири айтды.

— Кэтсби, сөвешиң ыкбалы шу ерде чөзүлйәр — дийип, герцог җогап берди.— Бейлеки чакнышыкларың хич бириниң хем әхмиети ёк. Биз шу ерде еңмелидирис. Ховп барада айдыланында болса, билер болсаңыз, эгер сизиң өңүңиз көчелерде чагаҗыкларың гижжеләп йөрен бисырат күйкүси болан болсаңыз, онда сиз хем өз җаныңызы хас арзанрак саярдыңыз ве оны хезил эдип бир сагатлык шөхрата берердиңиз... Умуман, эгер ислесеңиз, гиделиң, бейлеки позициялара-да середип гөрелиң. Мениң атдашым, сэр Ричард бу гана боялан көчәни сакләр. Биз оңа бил баглап билерис... Йөне велин, билйәңизми, сэр Ричард, энтек әхли иш тамамлананок. Эрбет затлар өндедир. Гаты эсерден болуң!

Ол гөни яш Шелтонының янына барып, онуң гөзлериниң ичине диканлап серетди-де, элинден тутуп, шейле бир гысды велин, Дикиң дырнакларының астындан тас ган чыкыпды. Онуң йити назарының астында Дикиң сусты басылды. Онуң яныт дуран газаплы гөзлериниң назарында гайдувсыз батырлык билен забун рехимсизлигиң бардыгыны Дик әшгәр гөрди ве өз гелжегинден ховатырланып, йүреги мынчгаланды. Бу яш герцог хакыкатдан хем уруш вагтында өң хатарда сөвешйән батырды; эмма сөвешден соң, парахатчылыклы гүнлерде хем ол өзүне вепадар адамларың арасында ажал яйрадыберҗек ялы болуп гөрүнйәрди.

III бап

ШОРБИДӘКИ СӨВЕШ (СОҢЫ)

Ене-де өз пейвагтына галан Дик төверегине гөз айлады. Озалкысына гаранында бирнеме сейрегрәк пейкам атярдылар. Душманлар хемме ерде ыза чекилйәрдилер; Базар мейданы бошап галды; ердәки гарың кә ерлери гызгылт палчыга өврүлди,

кә ерлерини болса гатап гиден ган тегмиллери өртди; бүтин мейданда адамлар билен атларың маслыгы серлишип ятырды, нирә серетсең пейкамларың елекли ужы сых-сых болуп сомалышып дурды.

Дикиң адам йитгиси гаты улуды. Көчәниң агзы-да, чагшан баррикаданың хемме ери-де маслыкдан хем-де агыр яралылардан долуды; сөвешден өң онуң йүз эсгери барды; хәзир болса элинде яраг тутуп билҗек етмиш адамсы хем ёкды.

Вагт гечйәрди. Хер минутың өзүнде душмана көмек гелмеги мүмкинди, душманлар өзлериниң шейле газаплы, эмма шовсуз гечен хүҗүмлеринден соң, гахар-газаба мүнүп, яңадан хүҗүм этмеги йүреге дүвүпдилер.

Четдәки өйлериң бириниң диварында гүн сагады барды, аязлы гыш гүнүниң ягтысында вагтың ир сагат ондугы гөрүнйәрди.

Дик ызына өврүлип, чепиксиже, гөрәймәге пукаража, элиниң ярасыны сарап дуран пейкам атыжа йүзленип:

— Сөвеш өрән шовлы болды, ант ичйәрин, олар гайтадан бизиң үстүмизе чозмак ислемезлер — дийди.

— Сэр, сиз Йорк өйүни горап, хас бетер хем өзүңизи горап, гаты оңат сөвешдиңиз — дийип, чепиксиже атыжы айтды.— Шейле гысга мөхлетиң ичинде герцогың гөвнүие ярамак шу вагта ченли екеже адама-да башартманды. Шейле җогапкәрли орны онуң бүтинлей танамаян адамсына табшырмагы гаты гең зат! Йөне велин, җаныңыздан сересап болуң, сэр Ричард! Эгер сиз еңләйсеңиз, эгер сиз екеже әдим ыза чекиләйсеңиз, пайыңыз палта я-да сыртмак болар. Сизе гөзегчилик этмек үчин мени шу ерде гойдулар, эгер-де сиз маңа шүбхели болуп гөрнәйсеңиз, енсәңизден уруп өлдүрмек хем маңа табшырылды.

Дик хайран галып, чепиксиже адама серетди.

— Саңа табшырылдымы? — дийип, Дик гыгырды.— Енсәмден уруп өлдүрмели дийсеңе!

— Гаты догры — дийип, атыжы җогап берди.— Шейле табшырыгы өзүмиң халамаянлыгым үчин хем мен сизе хеммесини айтдым. Сиз өз позицияңызы элде сакламалысыңыз, сэр Ричард, ёгсам сиз ховплы ягдая дүшерсиңиз. Хава, бизиң Күйкимиз батыр йигит, оңат эсгер, эмма ол өзүниң буйрукларының җикме-җик ерине етирилмегини халаяр! Онуң буйругыны ерине етирмедик хер бир адамы өлдүрйәрлер.

— Эй, таңрым! — дийип, Ричард улудан демини алды.— Шу айдянларың догрумыка? Адамлар шунуң ялы сердарың ызына дүшүп гидерлерми эйсем?

— Бегенип гидерлер — дийип, атыжы җогап берди.— Ол рехимсиз җеза берйәр, эмма оңа дерек көп сылаг хем берйәр. Ол кесекиниң гүйҗи билен ганыны гайгырмаяр, эмма өзүни хем гайгырып дурмаяр; сөвешде ол хемише өң хатарда, эмма ятмалы боланда велин ол хеммеден соң ёргана гирйәр. Бу күйки Дик Глостер гаты узага гидер!

Яш рыцарь озал хем батырды ве эсерденди, инди болса хас-да гайратланды, үнсли болды. Герцогың дуйдансыз ерден эден хорматында ховпуң хем аз дәлдигине ол дүшүнмәге башлады. Ол ене-де бейлесине өврүлип, мейдана ховсала билен тәзеден гөз айлады. Мейдан озалкысы ялы бошды.

— Бу асудалык мениң гөвнүме ярамаяр. Олар бизиң үчин хайсыдыр бир гарашылмадык зады тайярлаян болсалар герек — дийип, ол айтды.

Мисли онуң бу сөзлерине җогап берен ялы болуп, душманың атыҗылары ене-де баррикаданың үстүне чозмага башладылар, ене-де пейкам ягып уграды. Эмма бу чозушда нәхилидир бир яйданма барды. Атыҗылар эдил бир зада гарашян ялыдылар...

Дик ховпуң нireде гизленйәндигини билҗек болуп төверегине ховсалалы гөз айлаярды. Бирденкә көчәниң меркезинде дуран кичиҗик өйүң эпишгелеринден ве гапыларындан ланкастерчилериң атыҗылары босуп чыкдылар. Олар шол ерден ылгашып чыкдылар-да, деррев хатара дүзүлдилер, яйларының киршини чекдилер ве Дикиң отрядының енсе тарапындан пейкам ягдырмага башладылар.

Шол пурсатың өзүнде хем базар мейданындан гелип Дикиң үстүне хүҗүм эдйәнлер атышыгы гүйчлендирдилер ве гайдувсызлык билен баррикада чозмага башладылар.

Дик өзүниң өйлерде ерлешен эсгерлериниң хеммесини чагырды, олары хатара дүзди, олара бирнәче рухландырыҗы сөз айтды, шондан соң, онуң отряды, ики тарапдан пейкам ягяндыгына гарамаздан, гаршылыклайын атышмага башлады.

Бу вагтың довамында барха көп өйлериң гапылары билен эпишгелери серпилип ачылярды, шол ерлерден болса ланкастерчилериң тәзе-тәзе топарлары ениш чакылыгына гыгырышып чыкярдылар. Ахыр соңунда Дикиң енсесиндәки душманларың саны хем онуң гаршысындакы душманларының санының ченине етди. Ол өзүниң позициясыны элде саклап билмеҗекдигини гөрди; мунуң үстесине-де шол позицияны элден бермән сакламак оңа башардаянда-да, онуң пейдасы дегҗек дәлди. Йоркчуларың гошуны биалач ягдайда галыпды, олара долы дерби-дагын эдилмек ховпы абаныпды.

Енседен хүҗүм эдйәнлер Дик үчин эсасы ховп болуп дурярды, шоңа гөрә-де ол өз отрядыны ыза өврүп, хүҗүме гечди. Онуң хүҗүми шейле бир гайдувсызды велин, ланкастерчи атыҗылар йөвселләп, деррев ыза чекилдилер, ахыр соңунда болса өз хатарларыны булашдырып, яп-яңыҗа дабара билен босуп чыкан өйлерине ене-де доланып гирмәге башладылар.

Шол аралыкда базар мейданындан хүҗүм эдйәнлер хич кимиң горамаян баррикадасындан ашып гечдилер; олары ковуп чыкармак үчин Дик ене-де өз отрядыны ызына өврмели болды. Онуң эсгерлериниң зарбасы ене-де үстүн чыкды. Олар көчәни душмандан арассалап, дабара билен гыгырышдылар, эмма шол

махал душманың атыжылары өйлерден чыкып, үчүнжи гезек оларың еңсесинден чоздулар.

Кем-кемден йоркчулар даргаярды. Дик энчеме гезек душманларың арасында еке галып, өзүниң жаныны халас этмек үчин гылыжыны ишлетмели болупды; ол бирнәче гезек өзүниң яраланандыгыны дуюпды. Эмма хенизе ченли-де көчедәки бу сөвеш нетижесиз довам эдйәрди.

Бирденкә Дик сурнайың батлы сесини эшитди; сурнайлар шәхериң четлеринде яңланярды. Йоркчуларың сөвеш чакылыгы асмана гөтерилйәрди, бегенйән сеслер оны үзнүксиз гайталап гыгырярдылар. Душманлар йөвселләп, көчәни ташладылар-да, базар мейданына тарап ыза гачдылар. Кимдир бири: «Гачалың!» — дийип гаты гыгырды. Сурнайың сеси ченсиз газаплы яңланярды; оларың бирнәчеси горанмага чагырян болса, бейлекилери хүжүме чагырярды. Гүйчли зарба урландыгы ве ланкастерчилериң, иң болманда, аз вагтлык ыза серпикдирилип, дыр-пытрак эдилендиги әшгәр гөрүнйәрди.

Ине онсоң Шорбидәки сөвешиң иң соңкы пурсаты гелип етди. Дикиң гаршысындакы адамлар мисли өйлерине чагырылян ит ялы болуп, ыза өврүлдилер-де, өкжәни гөтердилер. Атлыларың улы топары болса базар мейданының үстүнден гечип, эдил түвелей ялы болуп, оларың ызындан окдурылды; ланкастерчилер ызларына өврүлип, гылычлары билен горанярдылар. Йоркчулар болса олары найза билен чишлейәрдилер.

Дик сөвешиң иң гызгалаңлы еринде Күйкини гөрди. Ол хәзир газаплы батырлыгың ве сөвеш мейданында чапха-чаплыта уссатлыгың илкинжи нусгасыны гөркезйәрди; энчеме йыллар геченден соң, Ричард эййәм көп женаят эдип, өзүни гараламага етишен махалларында, Босуортдакы сөвешде-де шейле газаплы болупды. Шол сөвешиң нетижесинде, иңлис тагтының ыкбалы Күйкиниң гөркезен батырлыгы билен башаржаңлыгына баглы болупды диен ялыды. Хәзирем ол депесинден инен гылычлардан совлуп, өлдүриленлери депеләп, чепдәкилери-де, сагдакылары-да керчеләп, өзүниң бедев атына башаржаңлык билен эрк эдйәрди, өрән чаласын горанярды. Душманлары шейле газаплы гылычлап баршына басым өзүниң гужурлы рыцарларындан хас өңе сайланып гитди; ол өзүниң гана боялан гылыжыны газаплы ишледип, даш-төверегине иң батыр ланкастерчилери топлан лорд Райзингэмиң янына етмәге ёл ачярды. Сәхелче салымдан соң узын бойлы, сайхаллы, шөхрат газанан, мертебели сөвешижи билен майрык, кеселбент оглан душушды.

Шейле болса-да, Шелтон баша-баш сөвешиң нетижесиниң нәхили болжакдыгына шүбхеленмейәрди; сәхелче салымлык хатарларың арасы ачылан махалында болса, Дик графың йитирим боландыгыны, күйки Дикиң болса гылыжыны булайлап, өз атыны сөвешиң мөвжейән ерине хайдадып барярдыгыны гөрди.

Ине шейлеликде, илкинжи хүжүмде көчәниң агзыны горап саклан Шелтоның эдерменлиги хем-де еди йүз адамдан ыбарат

болан көмегиң айны вагтында етишенлиги себәпли, Ричард III диен нәлетли ат билен несиллере белли болуп галан яш йигит өзүниң илкинҗи улы еңшини газанды.

IV бап

ШОРБИНИҢ ДЕРБИ-ДАГЫН ЭДИЛМЕГИ

Душманлар гүрүм-җүрүм болдулар. Дик өзүниң эдермен гошунының галындысына гам-хесрет билен гөз айлап, бу еңше нәче ган сарп эдилендигини хасапламага дурды. Инди, ховп совландан соң, ол өзүниң ченсиз ядандыгыны, хасса ялы ысгындан дүшендигини дуйды, онуң яралары билен сыпҗырыклары авап дурды, сөвеш оны шейле бир ядадыпды велин, өз гөвнүие хич бир дерде ярамаҗак ялы болуп гөрүнди.

Эмма дынч алардан шинди ирди. Шорби хүҗүм билен алныпды, шәхер горагсыз галып, хич хили гаршылык гөркезип билмеҗек болса-да, гөдек эсгерлериң сөвещден соң хем гөдеклик этҗекдиклери, шонуң үчинем хас элхенчликлериң хениз өндедиги әшгәрди. Ричард Глостер шәхер илатыны өзүниң газаба мүнен эсгерлеринден гораян сердарлардан дәлди; догрусыны айтсак, барды-гелди ол шәхер илатыны горайҗак боланда хем оңа гулак асылҗакдыгы, асылмаҗакдыгы хем энтек белли дәлди.

Ине шонуң үчинем Дик хер зат этмели велин, Җоаннаны тапып, оңа өзи гарашык этмелиди. Ол өз эсгерлериниң йүзлерине диканлап сын этди. Өз гөвнүие гулак асайҗак хем-де пыянчылык этмеҗек ялы болуп гөрнен үч саны эсгери сайлап алды-да, олары бир чете чагырып, олара оңат сылаг бермеги ве өзлери хакда герцога гүррүң бермеги вада эдип, олары бошап галан базар мейданының үсти билен шәхериң узакдакы бөлегине алып гитди.

Көчелериң угрунда, кә ол ерде, кә бу ерде хенизем кичиҗик чакнышыклар болярды; онда-да, мунда-да кәбир өйи габаярдылар, габалянлар болса габаянларың үстүне столлары, стуллары индерйәрдилер. Гарың үстүнде адам җесетлери билен хер хили яраглар чашышып ятырды. Догрусы, эгер шу кичиҗик чакнышыклар хасап эдилмесе, көчелерде адам-гара ёк диймек болҗакды; өйлериң бирентегиниң гапылары ачыкды, бейлекилериниңки болса япыкды ве баррикада билен беркидилипди.

Дик таланчылары итеклешдирип, өз ёлдашларыны монастырь бутханасына тарап ховлукмач алып гитди; эмма ол эсасы көчә етенде велин, зәхреси ярылан ялы болуп гыгыраныны дуйман галды. Сэр Дэниэлиң улы өйүни хүҗүм эдип эеләпдирлер, күл-үшак эдилен дервезе петлесинден салланып дурды, адамлар топар-топар болуп, ховла гирйәрдилер ве шол ерден гош-толам сүйрәп чыкярдылар. Эмма җайың ёкаркы этажында

таланчылара хенизем аз-кем гаршылык гөркезйәрдилер, эдил Дикиң шол ере баран пурастында ёкаркы этажың бир эпишгеси ачылды ве гыгырып гаршылык гөркезйән мавы зоьлаклы, гырмызы эшикли бир бичәрәни көчә зыңып гойбердилер.

Иң элхенч ховплар Дикиң калбыны гуршап алды. Ол эдил дәлирән ялы болуп өңе окдурылды, өңүнден чыканлары итенеклешдирип, хич ерде аяк чекмән, үчүнжи этжаждакы отага, Жоанна билен айрылышан ерине барды. Отаг чалам-чашды: мебеллер агдар-дүңдер эдилипдир, шкафлар ачылыпдыр, диварлардан сыпырылан хала пухарыдан гачан көз дегип, оны түтедип дурды.

Дик нәме эдйәндигини өзи хем аңшырман, яңы туташып угран янгыны депеләп сөндүрди ве нәме этжегини билмән, сөмелип дурды. Сэр Дэниэл, сэр Оливер, Жоанна йитирим болупдырлар. Олары ёлда өлдүрәйдимикәлер я-да Шорбиден аман-саг чыкып билдилермикә?.. Муны ким айдып билер?..

Ол душундан гечип барян атыжының кемзолындан тутды-да:

— Дост, шу өйи чозуп аланларында сен шу ердемидиң? — дийип сорады.

— Гойбер — дийип, атыжы айтды.— Гойбер, ёгсам урарын!

— Менем уруп билерин — дийип, Ричард жогап берди-де: — Дур-да, гүррүң бер — дийди.

Эмма сөвеш билен шерапдан келлеси гөчен эсгер бир эли билен Дикиң омзуна урды, бейлеки эли билен болса кемзолының якасыны онуң элинден силкип алды. Шу ерде яш серкерде гахарына бәс гелип билмеди. Ол атыжыны өзүниң кувватлы голлары билен гужагына гысып, өзүниң совутлы гурсагына пугта басды, соңра оны өз гаршысында дик дурузды-да, гүррүң бермеги буюрды.

— Сизден хайыш эдйәрин, рехим эдиң! — дийип, атыжы демини хем дүрсәп билмән ялбарды.— Эгер мен сизиң бейле гахаржаңдыгыңызы билен болсам, бирнеме сересабрак болардым... Шу өйи нәхили аландыкларыны мен гөрдүм.

— Сен сэр Дэниэли танаярмың? — дийип, Дик сорады.

— Оны гаты оңат танаярын — дийип, атыжы жогап берди.

— Ол өйде бармыды?

— Хава, сэр. Эмма биз ховла чозуп гирен бадымыза, ол багың ичи билен гачып гитди — дийип, атыжы жогап берди.

— Еке өзүми? — дийип, Дик гыгырды.

— Ёк, онуң янында йигрими чемеси эсгер барды — дийип, атыжы жогап берди.

— Эсгер! Аяллар ёкмуды? — дийип, Шелтон сорады.

— Догрусы, билемок. Биз өйде екеже аял хем тапмадык — дийип, атыжы айтды.

— Таңры ялкасын. Зәхметиң үчин ме саңа пул — дийип, Дик айтды. Эмма ян торбасының ичини сермелешдирип хич зат тапмады-да: — Эртир мени сорап тапарсың. Ричард Шелтоң —

дийип сөзүниң үстүни етирди ве: — Сэр Ричард Шелтон — дийип ялңышыны дүзетди, онсоң: — Мен сени сахылык билен сыйлар — дийди.

Бирденкә Дикиң келлесине бир хыял гелди. Ол ховлукмачлык билен хайдап басганчаклардан ашак дүшди-де, аягалдыгына ылгап, багың ичинден гечди ве бутхананың эсасы гирелгесиниң агзына барды. Бутхана ачыкды. Онуң ичи машгалалары билен гелен шәхерлилерден хырын-дыкынды; оларың гош-голамлары хем бутхананың ичинде үйшүп дурды, эсасы мәхрапда болса ыбадат лыбасыны долы гейнен руханылар алладан рехим дилэп дога окаярдылар. Дик бутхана гиренде бутхана хоры бүтин жайың ичини яңландырып, дини айдыма башлады.

Дик гачгаклары ховлукмач итеклешдирип, жаң минарасына чыкылян мердуваның янына барды. Эмма шу ерде узын бойлы руханы онуң өңүнде дуруп, ёлуны баглады.

— Нирә оглум? — дийип, ол гахарлы сорады.

— Атам, мен бу ере мөхүм иш билен иберилдим — дийип, Дик жогап берди.— Мени эглемәң. Мен бу ерде милорд Глостериң адындан херекет эдйәрин.

— Милорд Глостериң адындан? — дийип, руханы гайталады.— Эйсем, сөвеш шейле гынанчлы гутарайдымы?

— Атам, сөвеш гутарды, ланкастерчилер дерби-дагын эдилди, милорд Райзингэм сөвеш мейданында галды. Иманы хемра болсун! Инди болса, ругсат берсеңиз, мен шу ере нәме иш билен гелен болсам шоны битиржек.

Онсоң Дик тәзе хабара хайран галан руханыны ёлундан совды-да, гапыны итип ачды ве мердиваның дөрт басганчагындан бирден бөкүп, тә ачык мейданча етйәнчә хич ерде эгленмән, бүдүремән ёкарык чыкды.

Ол жаң мүнбериниден середип, диңе бир Шорби шәхерини дәл, эйсем онуң төверегиндәки гуры ери-де, деңзи-де эдил элиниң аясындакы ялы гөрүп дурды. Гүн орта болуп барярды; гүнешли ховады, гар ялдырап ятырды. Дик даш-төверегe середип, сөвешиң нетижесини жикме-жик гөрди.

Көчелериң ёкарсында айыл-сайыл эдип болмаян гүңлеч вагырды яңланярды, кә ол ерде, кә бу ерде ярагың шакырдысы эшидилйәрди. Гәми дуралгасында екеже гәми-де, екеже гайык-да галмандыр, эмма ачык деңизде велин, усти гачгаклардан долы күрекли хем елкенли гәмилер гаты көпди. Гуры ерде болса атлыларың кичижик топарлары гарлы мейданда ат салярдылар: оларың бирентеги токайлара етжек болуп хайдаярдылар, бейлекилери болса (мегерем йоркчулардыр) горкман олары саклаярдылар ве шәхере тарап ызларына гайтарып ковярдылар. Нирә серетсең, гарың йүзүнде әшгәр гөрүнйән ат маслыклары билен адам жесетлери серлип ятырды.

Бу бетбагтчылыкларың хеммесиниң үстесине-де, гәмилериң үстүнден өзлерине ер тапып билмедик пыяда эсгерлер гәми дуралгасында, кенар якасындакы мейханалары пеналанып, хенизем

атышып гайтавул бермеклерини бес этмейәрдилер. Бирентек жайлар ловлап янярды; гүнешли совук ховада түссе буругсап, ал-асмана галярды ве деңзе тарап сүйнүп гидйәрди.

Холивуда тарап окдурылып, эййәм токайың четине якынлашып барян бир бөлек атлы жаң мүнберинде седедип дуран яш йигидиң үнсүни өзүне чекди. Бу атлылар эп-эсли барды, ол ланкастерчилериң гачып барян отрядларының иң улусыды. Олар өзлериниң ызында, гарың йүзүнде золак ыз галдырып барярдылар, шонуң үчинем Дик оларың шәхерден чыканларындан соң гечен ёлуны шол ыз боюнча жикме-жик такыклап билжекди.

Дик оларың ызындан середип дурянча олар хич бир пәсгелчиликсиз яланач токайың гырасына етдилер; шол ерде атлылар гапдала совулдылар велин, гүнүң йити шөхлеси сәхелче салымың довамында гачгакларың гейим-эшигине ягты саланда, гаралып дуран агачларың габадында оларың лыбасларының реңки эшгәр. гөрүнди.

— Мавы золаклы гойы гызыл! Ант ичйәрин, мавы золаклы гойы гызыл! — дийип, Дик гыгырды.

Ине онсоң Дик мердуваның басганчаклары билен ашак ылгады.

Инди озалы билен герцог Глостери гөзләп тапмалыды, чүнки бу гарма-гүрмеликде диңе герцог Глостер оңа бир отряд эсгер берип билжекди. Догрусы, шәхериң меркезинде сөвеш эййәм гутарыпды. Дик герцогы гөзләп шәхериң ичинде ылгап йөркә, көчелериң угруның ыгышып йөрен эсгерлерден долудугыны гөрди. Оларың бирентеги алан олжаларының ашагында егшерилишип барярдылар, бейлекилери пыяндылар ве гыгырышярдылар. Оларың хич бири-де герцогың ниреедигини билмейәрди. Дик герцогы бүтинлей гарашман дурка гөрди; шол махал герцог гәми дуралгасындакы душман эсгерлерини ковуп чыкармак барада атың үстүнде отуран ериндеп буйрук берип дурды.

— Сэр Ричард Шелтон, сиз вагтында гелдиңиз — дийип, ол айтды.— Өзүмиң аямаян задым болан жанымы халас эдениңиз үчин мен сизе борчлы, онсоң хем шу еңиш үчин сизе бергидар — муны үзмәге хич вагт мениң гурбатым етмез... Кэтсби, эгер мениң сэр Ричард ялы он саны командирим болаян болса, мен гөс-гөни Лондона хем хүжүм эдип билердим!.. Хава, сэр, сиз нәме ислегиңиз болса айдың, битирейин.

— Айдайын милорд — дийип, Дик сөзледи.— Гизлемән, ач-ачан айдайын. Мениң ек-йигренйән адамым гачып гитди, өзүмиң сөййән хем хорматлаян гызымы хем яны билен әкитди. Онуң ызындан етмек үчин маңа элли саны эсгер бериң, шунуң билен сиз өзүңизиң маңа дахыллы әхли боржуңызы үздүгиңиз болар.

— Шол адамың ады ким? — дийип, герцог сорады.

— Сэр Дэниэл Брекли — дийип, Ричард жогап берди.

— Шол хайыны тутуң! — дийип, Глостер гыгырды.— Бу

сизе сылаг дәл, сэр Ричард. Сиз шейле этмек билен маңа ене бир оңат хызмат эдйәрсиңиз. Эгер сиз маңа онуң келлесини гетирип берсеңиз, мениң борҗум хас хем артар... Кэтсби, оңа солдат бер... Сиз болса, сэр, оңатҗа пикирленип гөрүң, мен сизе нәхили сылаг берип гөвнүңизи хош эдип билҗек, сизе хормат-мертебе герекми я-да мүлк?

Эдил шол пурсатың өзүнде йоркчулар гәми дуралгасындакы мейханаларың бириниң дашыны үч тарапдан габап, хүҗүм эдип эеледилер, оны гораянлары болса есир алдылар.

Күйки Дик бу эдерменлиге хошал болды ве мейхананың янына барып есирлери гөркезмеги буюрды.

Олар дөрт адамды: икиси милорд Шорбиниң хызматкәри, бири лорд Райзингэмиң хызматкәри, иң соңкусы болса сачы агарып угран, узын бойлы, шинди пьянлыкдан ачылмадык гоҗады, онуң ити болса чыңсап ызындан галмаярды; бу гоҗа Дик үчин асла иң соңкы адам дәлди. Яш герцог бу адамлара гахарлы серетди-де:

— Асмалы! — дийди.

Шондан соң ол сөвешиң гидишине сын этмек үчин бейлесине өврүлди.

— Милорд, сизден нәхили сылаг талап этмелидигими инди мен билйәрин. Шу гарры деңизчиниң ганыны гечип, оңа азатлык бериң — дийип, Дик айтды.

— Сэр Ричард, мен тавус елеги билен дәл-де, полат пейкамлар билен сөвешйәрин ве өз душманларымы сәхелче-де гынанман өлдүрйәрин — дийип, герцог айтды.— Бөлек-бөлек эдилен иңлис короллыгында мениң тарапдарларымың хер бириниң хем доганы я-да досты душманымың партиясында дуряндыр. Шонуң үчинем мен рехим эдип, оларың гүнәсини гечмәге башласам, онда гылыҗымы гынына салаймалы боларын.

— Болуп билер, милорд. Эмма сизиң мени халамазлыгыңызың мүмкиндигине-де төвекгеллик эдип, өзүңизиң берен сөзүңизи сизе ятладярын.

Гахар-газапдан яңа Ричард Глостериң йүзи дым-гызыл болды.

— Оңатҗа ятда саклаң. Мен рехимдарлыгы-да, рехимдарлык эдйән адамлары-да халаян дәлдирин — дийип, ол гахарлы айтды.— Шу гүн сиз ёкары мертебә етмек үчин өрән оңат башлангыч гойдуңыз. Эгер сиз берен сөзүми ерине етирмегими эрҗеллик билен талап эдип дурсаңыз, мен диениңизи эдерин. Эмма велин, асман шөхратындан ант ичйәрин, шунуң билен өзүмиң сизе гойян сарпам гутарар.

— Өзүме хер ничик зыян гелҗек-де болса, мен кайыл — дийип, Дик җогап берди.

— Онуң деңизчисини бериң — дийип, герцог атыны сүрүп яш Шелтона аркасыны өврди.

Дик не бегенди, не-де гынанды. Чүнки ол яш герцогың нәхили адамдыгыны оңат билйәрди, шонуң үчинем онуң хошниет-

лилигине ончаклы әхмиет бермейәрди: онуң хошниетлилик мейли өрән тиз йүзе чыкярды, шоңа гөрә-де бейле бир ынандырып бармаярды. Ол диңе бир затдан горкярды: ахмырчыл сердар бирденкә оңа ат-яраглы отряд бермекден йүз дөндерип дуруберсе нәтҗек! Эмма ол Глостериң намысҗаңлыгы (ол нәхили боланда-да, мунуң тапавуды ёк) барада, айратын хем онуң сөзүнде тапылышы хакында нәдогры пикир эдйәрди. Дик сэр Дэниэлиң ызындан ковмалы дийип, ол бир гезек кесгитли карара гелен болса, шол ниетини хич вагт үйтгетҗек дәлди; ол гаты гыгырып, Кэтсбә «алңаса» дийип буйрук берди ве рыцарың гарашяндыгыны оңа ятлатды.

Шол икарада Дик гарры деңизчә йүзленди; ол бичәре болса мисли дара чекилмек ховпуна-да, дуйдансыз ерден азат эдилендигине-де пархсыз гараян ялы болуп дурды.

— Арблестер, мен саңа өрән көп эзъет бердим. Эмма, кераматлы хачдан ант ичйәрин, инди велин, икимиз хутлашан болсак герек — дийип, Дик айтды.

Эмма гарры деңизчи оңа ызгытсыз назар салды-да, сесини чыкарман дурды.

— Җан хер хилем боланда җан ахыры, гарры яңра, ол гәмилерден, чакырдан хас гымматдыр — дийип, Дик сөзүни довам этдирди.— Ханы, мени багышлаяндыгыңы айт ахыры. Эгер сениң җаның өзүң үчин гара көпүге дегмейән болса-да, мен оңа өзүмиң гелҗекки белент мертебелерими багыш этдим. Сениң җаның маңа гаты гыммат дүшди. Ери, бейле рехимсиз болма ахыры!

— Эгер мениң гәмим болаян болса, мен өз матросым Том билен эййәм ачык деңизде, ховпдан узакда болардым — дийип, Арблестер айтды.— Эмма сен мениң гәмими элимден алдың, гарындаш, шонуң үчинем гедай галдым; мениң Томумы болса бир нежис атып өлдүрди. Том өлүмиң өң янында «харам өлесиң!» дийди, шундан башга ол хич вагт екеже сөзем айтмаз. «Харам өлесиң!» — Бу онуң иң соңкы сөзи болды, диңе шуны айдып җан берди, бичәре. Мен инди хич вагт бичәре Томум билен деңизде йүзмен.

Өкүнч билен дөзүмсизлик Дикиң калбыны гуршап алды; ол шкипериң элини гысҗак болуп сынанды, эмма Арблестер оңа элини бермеди.

— Ёк, герек дәл. Сен мениң багтымы ятырдың, шонуң билен кайыл бол — дийип, ол айтды.

Дикиң богазы долды. Хенизем пыянлыкдан ачылмадык бичәре гаррының гам-хесретден яңа өзүне ер тапман, аягының астында чыңсап йөрен итини хем гөрмән, йүзүни саллап, чала ыраңып гарың үсти билен йөрәп гидишини Дик гөз яшының арасындан гөрүп галды. Өзлериниң дурмушда нәхили соңсуз гөдек оюнлар эдйәндиклерине, бир гезек эден задыңы хер нәче өкүнсеңем, үйтгедибем, дүзедибем болмаҗакдыгына Дик илкинҗи гезек дүшүнди.

Йөне велин, бидерек өкүнмелере гүмра болуп дурмага онуң вагты ёкды. Кәтсби атлылары йыгнап, Дикиң янына гелди, атдан бөкүп дүшди-де, өз атыны оңа берди.

— Шу гүн ир билен сизиң үстүнликлериңизе мениң гөзүм гидйәрди — диййип, ол айтды.— Эмма сизиң үстүнликлериңиз узак вагтлык дәл экени, шонуң үчинем, сэр Ричард, сизиң тизрәк бу ерден гитмегиңиз үчин, шу аты алмагы сизе түйс йүрекден теклип эдйәрин.

— Мениң үстүнлигиме нәме болды, маңа дүшүндириң! — диййип, Дик сорады.

— Сизиң адыңыз — диййип, Кәтсби жогап берди.— Ат милордың эсасы ёргуды. Эгер мениң адым Ричард болаян болса, онда мен эртириң өзүнде граф болардым.

— Таңры ялкасын, сэр — диййип, Дик айтды.— Мениң тәзе хорматлара мынасып болжагым гумана боланы үчин, сизиң билен хошлашмага маңа ругсат эдиң. Мен өз үстүнликлериме пархсыз гараяндырын диййип тассыклажак болуп дурмайын; йөне велин, сизиң билен хошлашянлыгым үчин ончаклы гынанып хем дурамок. Хөкүмдарлык билен байлык, элбетде оңат зат, өз арамызда айтсам, сизиң герцогыңыз элхенч адам.

Кәтсби гүлди.

— Хава — диййип, ол тассыклады.— Эмма ким күйки Дикиң ызына дүшүп гитсе, ол узага гидер. Ай, хава-да, хер хили бела-бетерден сизи алла-тагала горап сакласын! Ёлуңыз ак, ишиңиз ровач болсун!

Дик өз адамларына баш болуп, олара ызына дүшмеги буюрды-да, ёла чыкды. Ол сэр Дэниэл хем хут шу ёл билен гидендир диййип чак эдип, шәхериң ичинден гитди. Хемме ерде өзүниң бу чакламасыны тассыклап билжек аламат гөзледи. Көчелериң угры өлүлер билен яралылардан долуды; шунуң ялы аязлы гүнде яралыларың ягдайы гөзгыныды. Еңижилериң топарлары өйден-өе гечип талаярдылар, өлдүрйәрдилер, айдым айдярдылар.

Дик чар тарапдан талаянларың хем-де гыналянларың гыкылыгыны эшидйәрди; ол бирден кимдир бириниң баррикада дөнен гапысына урулян чекижиң сесини, бирденем аялларың налаян гыкылыгыны эшидйәрди.

Дик шондан соң дүшүнип уграды. Ол өзүниң этмишиниң газаплы нетижелерини илкинжи гезек гөрмәге башлады; Шорби шәхериниң үстүне инен шу бетбагтчылыклар хакындакы хесретли пикир онуң йүрегини мынчгалаярды.

Ахыр соңы ол шәхериң четине чыкды ве өзүниң жаң минарасындан середйәркә гөрен шол гары, онуң йүзүндәки басгыланан гиң ёдаңы тапды. Ол атыны тизрәк сүрүп, ёдаңың ики гапдалында серлишип ятан адам мейтлери билен атларың маслыгына сиңе середип барярды. Өлдүриленлериң бирентегиниң гейминиң реңки сэр Дэниэлиң гейминиң реңкиндеди, хатда ол аркан ятанларың йүзүни хем танаярды.

Шәхер билен токайың арасындакы мейданда сэр Дэниэлиң отрядының үстүне атыжылар чозан болара чемели; бу ерде нирә серетсең, пейкам билен урлан мейитлер ятырды. Ятанларың арасында өзүне таныш ялы болуп гөрнен бир яш йигиде Дикиң назары дүшди.

Ол атының башыны чекип, ере дүшди-де, яш йигидиң башыны галдырды. Онуң телпеги келлесинден гачды велин, узын, гүр гара сачы эгниниң үстүне дөкүлди.

— Әхә! Ёлбарслары боюн эгдирижи! Ол өнде. Тизрәк ковуң! — дийип, ол ысгынсыз сесленди.

Онсоң начар яш леди ене-де хушундан гитди.

Дикиң эсгерлериниң бириниң янында хайсыдыр бир гүйчли шераплы фляшка бар экени, ине шол ичгиниң көмеги билен гызы хушуна гетирмек Дике башартды. Ол Жоаннаның жорасыны өз атына мүндүрип, токая тарап ат салып гитди.

— Сиз нәме үчин мени алып гайтдыңыз? Мен сизе диңе пәсгел берйәрин ахыры — дийип, гыз айтды.

— Ёк, ханым Райзингэм. Шорби гандан, пыянчылыкдан, таланчылыкдан долы. Мениң янымда велин сиз ховпдан узакда. Муңа кайыл болуң — дийип, Дик жогап берди.

— Мен сизиң партияңыздан хич киме миннетдар болмак ислемейәрин! Мени гойбериң! — дийип, гыз гыгырды.

— Сиз нәме диййәниңизи билензок — дийип, Дик жогап берди-де: — Сиз яраландыңызмы...— дийип сорады.

— Ёк, мениң ябым өлди, өзүм саг — дийип, гыз жогап берди.

— Иш мунда дәл. Мен сизиң еке өзүңизи гар басан мейданда, душманларың арасында ташлап билмерин — дийип, Ричард айтды.— Ислесеңизем, ислемесеңизем мен сизи өзүм билен әкидерин. Шейле ягдайың маңа миессер боланы үчин мен өзүми багтлы хасап эдйәрин, чүнки бу мениң өз боржумың бир бөлегини үзмәге мүмкинчилик берйәр.

Гыз жогап бермән дымды. Онсоң бирденкә:

— Мениң дайым ниреде? — дийип сорады.

— Милорд Райзингэмми? — дийип, Дик хем сорады-да: — Мен сизе нәлер хош хабар айдасым гелйәр велин, арман шейле хабар менде ёк. Сөвешде мен оны бир гезек, диңе бир гезек гөрдүм... Говулыгы тама эделиң — дийди.

V бап

ГИЖЕ ТОКАЙДА. АЛИСИЯ РАЙЗИНГЭМ

Сэр Дэниэл Мот галасына бармакчы болан болара чемели, эмма гарың галыңлыгы, вагтың гичлиги, улы ёллардан дашракдан гидип, токайың ичи билен ёл йөремегиң зерурлыгы себәпли, ол эртир даңдана чеңли шол ере етмеги тама эдип билжек дәлди.

Дикиң ики мүмкинчилиги барды: биринжиси, озалкысы ялы рыцарың ызыны сыпдырман гидип, эгер башардайса, гиҗе, ол токайың ичинде лагерь гурап дүшлән махалында онуң үстүне чозмакды; икинҗиси болса, гөни ёл билен сэр Дэниэлиң өңүни кесмекди.

Бу планларың икиси хем онуң калбында чынлакай делилли гаршылык дөредйәрди, шонуң үчинем Дик токайың гырасына етенде, шоларың хайсы бирини сайлап алҗакдыгыны билмейәрди, чүнки сөвеш эдилен махалында Җоаннаның ховп астына дүшмегинден горкярды.

Бу ерде сэр Дэниэл чепе совлуп гидипдир ве шондан соң ол белент, гүр токая гирипдир. Агачларың арасында йөремек аңсат болар ялы, ол өз отрядыны инсиз узын хатара дүзүп экидипдир, шонуң үчин-де гардакы ыз хас чуңды. Бу ыз ялаңач дуб агачларынын арасы билен бирсыхлы гөни гидип барярды. Оларың гечен ёлуның үстүне әпет шахалар абанышып дурды. Адам сеси-де, токай хайванларының сеси-де эшидилмейәрди, хатда токай серчелериниң хем сеси чыканокды. Гыш гүнүниң шөхлеси инчеҗик көлегелер, дүшйән гарың йүзүни гызгылт өвүшгин билен ялдырадярды.

— Сен нәхили пикир эдйәрсиң, биз оларың ызыны алып гитсек говы болармыкан я-да гыялап, ёлуны кессек аматлы болармыка? — дийип, Дик эсгерлериң биринден сорады.

— Сэр Ричард, өзүм болсама-ха тә олар дув-дагын болуп гачянчалар, ызларындан ковар отурардым — дийип, эсгер җогап берди.

— Сениң айдяның, элбетде, догры, эмма биз ёла аша ховлукмачлык билен чыкдык, шонуң үчинем йөрише оңат тайярланмага етишмедик — дийип, Дик айтды.— Бу ерде өй-ишик ёк, бизи мыхман алып нахарлаҗак адам хем ёк, тә эртир сәхере ченли ач боларыс, үшәрис... Ханы, маңа нәме диерсиңиз, герчеклер? Үстүнлик газанмак үчин сиз аз-кем хорланмага разымы? Эгер сиз разы болсаңыз, биз Холивуда совлуп, кераматлы бутхананың хасабына агшам нахарыны эдинип билерис. Мен өз йөришимизиң үстүнликли болҗагына шүбхеленмәнем дурамок, шонуң үчинем хич кими меҗбур этмейәрин. Эмма велин, мениң маслахатыма гулак асарыс дийсеңиз, онда биринҗи теклиби сайлап тутуң.

Сэр Ричард нирә гитмек ислесе, онуң ызы билен гитҗекдиклерини адамларың хеммеси бир агыздан айтдылар.

Ине онсоң, Дик атыны дебисгиләп ене-де өңе гуради.

Гарың үстүндәки ёда оңат басгылананды, шоңа гөрә-де, ат чапдырып ёл гечмек гачянларыңка гараныңда ковянлара хас аңсат дүшйәрди. Дикиң отряды атларыны горгунладып барярды; ики йүз саны ат тойнагы демириген гарың үстүнде батлы гүпүрдейәрди; ярагларың шакырдысы билен атларың бурнуның паррылдысы үмсүм токайың ичинде сөвешҗең гопгун турузярды.

Ахыр соңы яңкы ыз олары Холивуда гидйән улы ёла элтди ве шол ерде гөзден йитди. Бирнеме аңырракда гарың йүзүнде шол ыз ене-де гөрнүп башланда болса, онуң хас инчелендигини гарың хем ончаклы пугта басгыланмандыгыны гөрүп, Дик гениргенди. Сэр Дэниэл оңат ёлдан пейдаланып, өз отрядыны икә бөлен болара чемели.

Икә бөлүнен ызларың хайсы билен гитсеңем, тапавуды ёк боланы үчин, Дик гөни, эсасы ызы алып өңе гитди. Бир сагатдан соң ол токайың иң гүр ерине етди. Бирденкә умумы ыз он-йигрими саны айры-айры бөлеге бөлүнди-де, дүрли тарапа гидиберди.

Дик нәтҗегини билмән, атының башыны чекди. Гысга гыш гүни гечип барярды; гойы гызыл өвүшгинли чытык гүн кем-кемден агачларыңялаңач шахаларының аңырсына салланярды; гарың йүзүнде сүйнүп ятан көлегелер бүтин бир миле узалып гидйәрди. Аяз болса бармакларың уҗуны доңдурып гелйәрди. Атлардан чыкян буг адамларың деми билен гарышярды-да, булут ялы болуп асмана гөтерилйәрди.

— Бизи алдава салдылар — дийип, Дик боюн алды.— Ахыр соңы Холивуда гитмели болҗак өйдйән. Гүне середенинде Холивуд Тэнстоллдан якын болмалы.

Олар чепе совлуп, аркаларыны гызарып дуран гүне өвүрдилер-де, аббатлыга тарап уградылар. Инди оларың угрунда душманларың басгылап гечен оңат ёлы ёкды. Инди олар гаршы-гаршы гар сыран ойлара батып, хайсы тарапа гитмелидигини маслахатлашмак үчин йыгы-йыгыдан аяк чекип, галың гарың ичи билен хаял йөремели болярдылар. Ине, ахыр соңы гүн батып, гүнбатардакы шапак хем яшды. Олар йылдызлары петрешип дуран совук асманың астында, токайың түм-гараңкылыгының ичи билен серменишип барярдылар.

Басым ай догар ве, байырларың гершини ягтылдар; ине шонда өңе гитмек аңсатлашар. Эмма шол пурсата ченли велин, хер бир ялңыш әдим ёлдан азашдырып билҗекди. Шонуң үчинем олара шол ерде дүшләп гарашмакдан башга алач галмады.

Олар гаравуллары ерли-еринде гойдулар, киченрәк мейданчаның гарыны айырдылар ве бирнәче гезек эдилен шовсуз сынанышыкдан соң, ахыры от якдылар. Эсгерлер одуң башында тегеленишип отурдылар-да, өзлериниң угурсызҗа азык запасларыны пайлашдылар ве шераплы фляганы элден-эле гечирмәге башладылар. Дик гурак хем ярамаз нахарың иң оңат бөлеклерини сайлап алды-да, олары Райзингэмиң егенине элтип берди; ол гыз солдатлардан четрәкде бир агаҗың ашагында отырды.

Ол бир япынҗаны ашагына дүшенип, ене бирини хем дашына оранып, ода середип отырды. Дик оңа нахар хөдүрләнде, ол мисли укудан оярылан ялы, тисгинип гитди-де, сесини чыкарман, нахардан йүз дөндерди.

— Ханым, ялбарярын, маңа бейле рехимсизлик этмең! — дийип, Дик айтды.— Нәдип сизиң гөвнүңизе дегендигими мен-ә билемок. Догры, мен сизи зор эдип алып гайтдым, эмма муны достлугың хатырасы үчин этдим; мен сизи гиҗәни токайда гечирмәге межбур эдйәрин, эмма мениң алңасамагымың башга-да бир себәби бар: мен хут сизиң өзүңиз ялы начар ве ховандарсыз ене бир гызы халас этмели. Ахыр соңунда болса, ханым, өзүңизи хорлап отурмаң-да, нәме-де болса бир зат гарбаның. Эгер сиз ач болмасаңыз хем гурбатдан дүшмезлик үчин хөкман нахар иймелисиңиз.

— Мен өз дайымы өлдүрен адамың элинден нахар алмарын! — дийип, гыз җогап берди.

— Ханым! Кераматлы хачдан ант ичйәрин, мен оңа элими хем дегирмедим! — дийип, Дик айтды.

— Онуң дирилигине ант ичиң! — дийип, гыз айтды.

— Мен сизи алдамак ислемейәрин — дийип, Дик сөзледи.— Гынансам-да, сизе якымсыз хабар айтмага межбур болярын. Йүрегим аваса-да, ол өлендир дийип чак эдйәрин.

— Шундан соң хем сиз маңа нахар иймеги теклип эдйәңизми? — дийип, гыз айтды.— Хә! Сизиң адыңызы сэр дийип тутярлар! Сиз мениң ховандар дайымы өлдүрдиңиз, шонуң үчинем сизе рыцарлыга пата бердилер. Эгер мен самсык хем дөнүк гыз болмадык болсам, эгер мен сизи өз душманыңызың өйүнде халас этмедик болсам, ол дәл-де, сиз өлердиңиз, сиз ялакыларың онусына дегйән адам дири галарды!

— Мен хем эдил сизиң дайыңыз ялы өз партиямыз үчин элимден гелени этдим — дийип, Дик җогап берди.— Эгер ол дири болаян болса, асмандан ант ичйәрин, онуң дири болмагыны ислардим — ол маңа кәемән, гайтам өверди.

— Сизи баррикадада гөрендигини сэр Дэниэл маңа айтды — дийип, гыз җогап берди.— Эгер сиз болмадык болсаңыз, сизиң партияңыз дерби-дагын эдилерди дийди; бу сөвешде хут сизиң өзүңиз еңдиңиз. Диймек, мениң мерхеметли лордум Райзингэми хем сиз өлдүрдиңиз! Хатда өлдүрениңизден соң элиңизи хем ювман, өзүңиз билен биле нахар иймеги маңа теклип эдйәңизми? Сэр Дэниэл сизи өлдүрерин дийип ант ичди. Ол мениң арымы алып берер!

Бичәре Дик гам-хесрете батып, пикире гитди. Ол гарры Арблестери ятлап, зарын иңледи.

— Сиз, маңа ховандарлык эден гыз, сиз Җоаннаның җорасы, мениң бойнумда шунуң ялы гүнә бар хасап эдйәңизми? — дийип, Дик сорады.

— Сиз нәме үчин сөвеше гошулдыңыз? — дийип, гыз гаршы чыкды.— Сиз партияда дураңзок, сиз бары-ёгы бир оглан, пәхимленмән херекет эдйән аяклы гөвре! Сиз нәмәниң хатырасына сөвешдиңиз? Диңе ган дөкмек хөвеси үчин!

— Нәмәниң хатырасына сөвешендигими өзүмем билемок! — дийип, Дик сесленди.— Йөне велин, эгер бичәре җентльмен бир

тарапда сөвешмесе, онда ол хөкман бейлеки тарапың хатарында сөвешйәр — Иңлис короллыгында бу дәп болуп гелипдир. Ол сөвешмән оңуп билмез, бу гелшиксиз болар.

— Өзүниң максады ёк адам гылыжыны чыкармалы дәлдир — диййип, яш леди жогап берди.— Сизе, төтәнликде сөвешйән адама, гассап диймән болармы эйсем? Уршы диңе максат аклап билер. Сиз болса максатсыз сөвешип, уршы масгараладыңыз.

— Ханым, мен өзүмиң ялңышымы дуйярын — диййип, бичәре Дик жогап берди.— Мен ченден аша ховлукмачлык эдипдирин... Мен мөхлетинден өң херекет эдипдирин. Мен догры иш эдйәндирин өйдүп гәми огурладым, шунуң билен хем бирентек бигүнә адамлары хеләк этдим ве бир бичәре гарры кишә түкениксиз эжир бердим; бу гүн шол адам билен душушан махалымда мисли йүрегиме ханжар санжылан ялы болды. Мен диңе гелинлигими халас этмек үчин еңиш ве шөхрат газандым, эмма гөрүң нә дережә етипдирин! Сизиң дайыңыз маңа көп ягшылык этди, эмма ол мен зерарлы өлди! Небсим агырса-да, мен Йоркы тагта чыкардым, бу болса Англия үчин белкем, диңе гам-хесрет гетирер! Вах, ханым, мен өз гүнәми сызярын! Мен бу дурмуш үчин деркар адам дәл. Бу затларың хеммеси гутараныдан соң, мен тә өмрүмиң ахырына ченли дога окап, тоба этмек үчин монастыра гидерин. Мен Жоаннадан эл чекерин, харбы кәрден эл чекерин! Мен монах болуп яшарын ве тә өмрүм өтйәнчә сизиң бичәре дайыңыза алладан иман дилег эдерин.

Гөвнүне деглен, йүреги өкүнчден долуп дуран Дике яш леди гүләен ялы болуп гөрүнди.

Дик йүзүни галдырып, одуң ягтысына оңат гөрнүп дуран гызың бирхили, эмма бүтинлей гахарсыз назар билен өзүне середип дурандыгыны гөрди.

— Ханым! — диййип, ол гызың ачылышан йүзүни гөрүп, өз сөзлериниң оңа хош ярандыгы барада умыт дөреден хем болса, янкы гүлкини гулагына шейле эшидилендир чак этди-де:— Ханым, шу айдянларым сизиң үчин азмы? — диййип сорады.— Мен эден гүнәлерими ювмак учин өмрүмиң гуванжының хеммесинден эл чекйәрин. Мен өзүмиң алкышларым билен лорд Райзингәмиң учмаха бармагыны үпжүн эдерин. Мен өзүмиң рыцарлыга пата алан ве өзүми ер йүзүнде иң багтлы яш йигит хасап эден гүнүмден эл чекйәрин!

— Вах, огланжык, оңатжа огланжык! — диййип, гыз сесленди.

Ине онсоң гыз Дикиң хайран галмагына гарамаздан, илки онуң гөзяшыны мылайымлык билен сүпүрди, соңра болса эдил дуйдансыз дөрән жошгун межбур эдйән ялы, онуң бойнундан гужаклап өзүне чекди-де, мәхирли өпди. Хич бир мекирлиги башармаян Дик болса гаты утанды.

— Сиз бу ерде начальник, шонуң үчинем нахар иймелисиңиз! Нәме үчин сиз нахар иеңзок? — диййип, гыз өрән шадыяп айтды.

— Мәхрибан Райзингәм ханым, мен өзүмиң есир алан гызымың нахара илки башламагыны ислейәрин. Догрусыны айтсам, тоба этмегим маңа нахара серетмеги-де гадаган эдйәр. Мен ач-сувсуз дога окамалыдырын, гадырдан леди — дийип, Дик жогап берди.

— Маңа Алисия дийиң — дийип, гыз айтды.— Биз нәме көне достлар дәлми эйсем? Инди болса, гелиң, икимиз биле нахар иелиң: мен бир даграмча ийсем, сиз хем бирини иерсиңиз, мен бир овурт ичсем сизем бирини ичерсиңиз. Эгер сиз хич зат иймесеңиз, менем иймерин. Эгер сиз көп ийсеңиз, менем эдил ер сүрйән дайхан ялы иерин.

Гыз шу сөзлери айдып, нахара япышды, гаты ажыган Дик хем онуң гөрелдесине эерди, ол илки бада гөвүнсиз башлады, эмма гитдигиче хас ишдәменлик билен ийди. Ахыр соңунда болса ол өзи үчин гөрелде болан гызы хем бүтинлей унудып, бүтин гүнүң довамында чекен зәхмети билен башдан гечирен гайгы-аладаларының дерегине хезил эдип гарныны доюрды.

— Ёлбарслары боюн эгдирижи, сиз эркек кишиниң геймини гейнен гызы халаңзокмы нәме? — дийип, гыз ахыр соңы сөзе башлады.

Эййәм ай догупды, инди олар диңе атларың дынжыны аларына гарашярдылар. Хенизем өкүнип отуран, эмма гарны док Дик бу гызың нәз билен середйәндигини айың ягтысында әшгәр гөрди.

Бейле өзгерише геңиргенен Дик:

— Ханым...— дийип сакынды.

— Хә, буйтар-суйтар этжек болмаң. Пейдасы дегмез, Жоанна хеммесини маңа гүррүң берди — дийип, гыз гөзүни-гашыны какып, онуң сөзүни бөлди.— Йөне велин, ёлбарслары боюн эгдирижи сэр, маңа оңатжа середиң, эйсем, мен шейле гөрнуксиз гызмы? Ә?

— Сизиң боюңыз сәхелче келтерәк...— дийип, Дик сөзе башлады.

Гыз хезил эдип гүлди-де, онуң гөзүни-башыны айлап, бүтинлей алжыратды.

— Мениң боюм келтерәк дийсеңиз-ле! — дийип, гыз айтды.— Ёк, эдермен болшуңыз ялы догручыл болуң. Мен гирденеже гыз... Ай, гирденеден сәхелче бейигрәк болаймагым хем мүмкин. Йөне велин, сиз боюн алың, мениң боюма гарамаздан, оваданлыгым сөймезчеми эйсем? Шейле дәлми, нәме?

— Вах, сиз ченсиз овадан-ла — дийип, гөргүли рыцарь өзүни пархсыз тутжак болуп эбетейсиз айтды.

— Хер бир эркек киши маңа өйленип билсе, гаты бегенер герек? — дийип, гыз сорагыны довам этдирди.

— Вах, ханым, элбетде бегенерди! — дийип, Дик разылашды.

— Маңа Алисия дийиң — дийип, гыз айтды.

— Алисия! — дийип, сэр Ричард айтды.

— Ери, боляр-да, ёлбарслары боюн эгдирижи — дийип, гыз сөзүни довам этдирди.— Мениң дайымы өлдүрип, мени хованларсыз гояныңыз үчин, хакыкатына гараңында, шу йитгиниң өвезини долмага сиз маңа борчлусыңыз. Шейле дәлми?

— Элбетде, ханым — дийип, Дик жогап берди.— Догрусыны айтсак, ол эдермен рыцарың өлүми үчин мен кем-кәслейин гүнәкәр болсам хем, сиз мамла.

— Сиз сапалак атып, менден сыпжак боляңызмы? — дийип, гыз хемле урды.

— Ёк, ханым. Эгер сиз ислесеңиз, мен монах болмага-да тайяр дийип, мен эййәм айтдым ахыры — дийип, Ричард жогап берди.

— Диймек, хакыкатына гаранында, сиз мениң ыгтыярымда-да? — дийип, гыз кесгитли айтды.

— Хакыкатына гаранында, ханым, мениң пикиримче...— дийип, яш йигит сөзе башлады.

— Довам этдирибериң — дийип, гыз онуң сөзүни бөлди.— Озал хем сизиң сапалак атмак үчин делилиңиз аз дәл. Хакыкатына гаранында, эйсем, сиз тә маңа етирен зыянларыңызың өвезини өдейәнчәңиз мениң ыгтыярымда болмалы дәлми нәме?

— Хакыкатына гаранында, бу шейле — дийип, Ричард жогап берди.

— Шейле болса гулак асың — дийип, гыз сөзүни довам этдирди.— Мениң гөвнүме болмаса, сиз оңат монах болуп билмесеңиз герек. Шоңа гөрә-де, өзүмиң сизе эрк эдип билйәнлигим себәпли, гөвнүмиң ислейши ялы эдип, сизи әр эдинейин... Бир сөзем айтмаң! — дийип, гыз хемле урды.— Сөзүңиз сизе көмек этмез. Сизиң мени бир өйден махрум эдениңиз үчин онуң дерегине башга бир өй-ишик бермегиңизи адалатлылык талап эдйәр. Жоанна гезек геленде болса, сөзүме ынанайың, ол илкинжи болуп бу өзгериши макуллар. Ахыр соңунда айданымызда болса, Жоанна икимиз шейле йүрекдеш жора. Шонуң үчинем сиз бизиң хайсы биримизе өйлениңизде нәме? Онуң хич хили тапавуды ёк ахырын!

— Ханым, ислесеңиз, гөни буйрайың, мен монастыра гидерин. Эмма велин, мен зорлук биленем, бир зенаның гөвнүне ярамак ислеги биленем Жоанна Сэдлиден башга хич бир гыза өйленмерин. Гөнүмеллигим үчин мени багышлаң, эмма гыз шейле батыргай айдян болса, онда эркек киши хас-да гайратлы болмалы боляр.

— Дик, эзиз огланжык, сиз шу сөзлериңиз үчин яныма гелип мени өпмелисиңиз...— дийип, гыз айтды.— Ёк, ёк, горкмаң, сиз мени Жоаннаның хатырасы үчин өперсиңиз, онуң билен душушан вагтымызда болса мен оңа шу посаны гайдып берерин ве муны өзүмиң огурлап алаңдыгымы оңа айдарын. Сизиң маңа борчлулыгыңыз барада айдыланда болса, гадырдан ынанжаңым, мениң пикиримче шу улы сөвеше гатнашан еке бир сиз дәл бол-

саңыз герек. Хатда Йорк тагта чыкаянда-да, мәхирли, полат йүрегиңиз бар. Эгер-де Җоаннада бар затларың хайсы-да болса бирине мениң гөзүм гитсе, онда диңе сизиң оңа болан сөйгүңизе гөзүм гидерди.

VI бап

ГИҖЕ ТОКАЙДА (СОҢЫ). ДИК БИЛЕН ҖОАННА

Шол махал атлар сәхелче галан иймм запасыны ийип гутардылар ве кемсиз дынч алдылар. Дикиң буйругы боюнча, оды гар билен гөмүп сөндүрдилер. Онуң адамлары ядавлык билен ене-де атларына мүнйәнчәлер, ол токайда зерур болан сересаплык барада эп-эсли гич ятлап, бир бейик агаҗы сайлап алды-да, чаласын дырмашып, онуң иң ёкаркы шахасына чыкды. Бу ерден гар басан, айың ягтысында гаралып отуран токайың хемме ери оңа оңат гөрүнйәрди. Гүнорта-гүнбатар тарапда, Җоанна билен Дики шол «хейвере кеселли» адамың эрбет горкузан ериндәки гырымсы агачлы байыр гаралып гөрүнйәрди. Шол байрың япысында кичиҗик одуң гызарып өвшүн атяндыгыны Дик әшгәр гөрди.

Ол өзүниң шейле гиҗә галып агаҗа чыканы үчин гаты кәйинди. Эгер шол от сэр Дэниэлиң лагеринде янян болайса нәдерсиң? Дик шол оды бирейийәм гөрүп, онуң үстүни басып билҗек экен ахыры. Хемме затдан эрбеди хем Дикиң өз адамларына от якмага ругсат берип, сэр Дэниэлиң үнсүни өзүне чекмегиди. Мундан бейләк екеҗе минут хем хаял этмек мүмкин дәлди. Гөнүләп гитсең, шол байра ченли ики миллик ёл барды; эмма велин, өңде атлы гечип болмаҗак керт гаялы чуң кәл барды, шоңа гөрә-де Дик шол ере хас тизрәк етмек үчин атлары лагерде гоюп, пыяда гидилсе говы болар дийип пикир этди. Он адамыны атлара гаравуллык этмек үчин гойдулар; зерур болан махалында берилмели сигнал хакында вадалашдылар. Ине онсоң Дик өз отрядына баш болуп, өңе уграды. Алисия Райзингэм хем онуң янындан галман гидип барярды.

Өзлериниң йүклерини еңлетмек үчин эсгерлер агыр совутларыны айырдылар, найзаларыны гойдулар. Олар доңан гарың үстүнде, айың мылайым ягтысының астында азмлы гадам уруп барярдылар. Олар сес-үйн чыкарман, дүйбүндәки буз билен гарың арасындан дызап акян чешмели чуң кәлден саг-аман гечдилер. Кәлиң аңырсында, Дикиң гөрен одунның ярым мил чемеси бәрисинде отряд аяк чекип, хүҗүмден өң дынч алмак үчин эгленди. Әпет токайың ичиндәки үмсүмликде сәхелче сес хем узакдан эшидилйәрди. Гулагы йити Алисия хабардар болуң дийийән ялы эдип, бармагыны чоммалтды-да, аяк чекип диңширгемәге дурды. Хемме киши онуң гөрелдесине эерди, эмма Дик чешмәниң гүңлеч шагырдысы билен узакда үйрйән тилкиниң сесинден башга хич зат эшитмеди.

— Мен хәзир ярагың шакырдысыны эшитдим — дийип, Алисия пышырдады.

— Ханым, сиз ялңышансыңыз диймәге мен милт эдип билмерин... Йөне велин, шол яраг сеси бизиң лагеримизден эшидилен болаймасын — дийип, Дик өзи үчин он саны батыр эсгерден хем эйменч болуп гөрүнйән яш ледә җогап берди.

— Ёк, бу сес гүнбатардан эшидилди — дийип, гыз айтды.

— Нәме болса гөрүберерис — дийип, Дик җогап берди.— Кераматлы асман бизе көмек этсин. Ойланып дурмагың гереги ёк, тизрәк гиделиң-де, нәме бардыгыны гөрелиң. Достлар, өңе, дынч алманы бес эдиң!

Олар өңе гитдиклериче, гарың йүзүнде ат тойнакларының ызы барха көп душярды. Оларың улы лагере якынлашяндыклары эшгәрди. Ахыр соңы олар ашак тарапдан, ягтылян агачларың аңырсында йити учгун яйрадян гызгылт түссәни гөрдүлер.

Дикиң буйругы боюнча, эсгерлер яйрап, душманың лагерини чар тарапдан габамак үчин гүр токайың ичине сиңдилер. Дикиң өзи болса Алисияны әпет дуб агаҗының ашагында гоюп, асса басып гөс-гөни ода тарап уграды.

Ахыр соңы өл агачларың арасындакы ачыклыкдан середип, бүтин лагери гөрди. Үч гапдалыны гүр токай тутуп дуран, үсти гырымсы агачдан долы депәниң япысында уллакан от ловлап янярды; шатырдап хем гүвләп янян одуң ялны дик асмана галярды.

Одуң башында он-он ики саны адам плаща чоланып отырды; даш-төверекдәки гар бүтин бир атлы полк депелән ялы хем болса, Дик нәче серетсе-де, хич ерде ат гөрүп билмеди. Ол өзүниң алдава душендиги барада хедер эдип ойланмага башлады. Хут шол минутың өзүнде хем ол элини ода чоюп дуран, башы полат шлёмлы, узын бойлы адамың Беннет Хэтчдигини — өзүниң көне досты ве мерхеметли душманыдыгыны гөрди; Беннетиң аңырсында отуран бейлеки ики адамың болса эркек кишиниң геймини геен Җоанна Сэдли билен сэр Дэниэлиң аялыдыгыны танады.

«Өрән оңат! Эгер мен өз атларымы элден гидерип, шонуң дерегине Җоаннаны тапсам боляр, башга зады алада этмерин!» дийип, Дик ойланды.

Ине онсоң, ювашҗа сыкылык сеси эшидилди-де, лагериң чар тарапдан габаландыгыны дуйдурды.

Беннет сыкылыгы эшидип тарса еринден турды, эмма ол ярагына япышмага етишмәнкә Дик онуң адыны тутуп гыгырды.

— Беннет! Көне достум, Беннет, боюн эг. Эгер сен гаршылык гөркезҗек болсаң, бидерек ган дөкерсиң.

— Кераматлы Барбарадан ант ичйәрин, бу мастер Шелтон-ла! — дийип, Хэтч гыгырды.— Боюн эгмелими? Сиз ченсиз көп зат талап эдйәрсиңиз. Сизиң нәхили гүйҗүңиз бар?

— Гулак ас, Беннет, биз сизден хас көп, үстесине-де, сизиң

даш-төверегиңиз габалды — дийип, Дик җогап берди.— Хатда Цезарь хем, Бейик Карл хем сениң ягдайыңа дүшен болса боюн эгип, рехим эдиң диерди. Мениң сыкылыгыма кырк адам җогап берйәр, мен бир тапгыр пейкам атып хеммәңизи өлдүрип билерин ахыры.

— Мастер Дик, мен сизе гөвүнҗеңлик билен боюн эгердим, эмма выжданым ёл бермейәр. Мен өз борҗумы ерине етирмәге меҗбур болярын. Кераматлылар бизе көмек этсин! — дийип, Беннет айтды.

Шу сөзлери айдып, ол сурнайыны агзына элтип сигнал берди.

Бирхили алҗыраңңылык дөреди. Дик аяллар барада улы алада галып, пейкам атмага буйрук бермелими, дәлми дийип, яйданып дурянча Хэтчиң кичиҗик отряды ярага япышып, гайдувсыз гаршылык гөркезмек үчин хатара дүзүлди. Шу башагайлыгың арасында Җоанна сычрап еринден турды-да, өз сөйгүлисиниң янына окдурылды.

— Мен сениң яныңда, Дик! — дийип, ол Дикиң элинден япышып гыгырды.

Эмма Дик хенизем яйданып дурды. Ол энтек яшды, уршуң гутулгысыз элхенчликлерине өвренишмәнди; шонуң үчинем гарры леди Брэкли барада ойлананда, атмак үчин команда берҗек болуп күйленен сөзи дилиниң уҗунда галды. Онуң эсгерлери ховсала дүшүп башладылар. Оларың кәбирлери Дикиң адыны тутуп гыгырдылар, бейлекилери буйруга гарашып дурман пейкам атмага башладылар. Бичәре Беннет болса илкинҗи атылан пейкамдан өлди. Шондан соң Дик өзүни дүрседи.

— Өңе! Атың, йигитлер, агачларың арасындан гөврәңизи чыкармаң! Англия ве Йорк! — дийип, ол гыгырды.

Эмма шол пурсатың өзүнде, гиҗәниң умсумлигинде бирденкә чеңсиз көп ат тойнакларының гүпүрдиси барха якынлашып, гүйчли эшидилмәге башлады. Хэтчиң чакылыгына җогап берйән сурнайларың сеси яңланды.

— Хеммәңиз бәрик! Җаныңыза дөзйән болсаңыз тизрәк яныма гелиң! — дийип, Дик гыгырды.

Эмма онуң деррев еңиш газанмага ымтылан эсгерлери гапыл галдылар; олар өкҗәни гөтердилер-де, токая сиңип гитдилер. Шонуң үчинем илки етишен атлы эсгерлер хүҗуме окдурыланларында диңе ызда галан бирнәче адама найза урмак олара башартды; Дикиң отрядының көп бөлеги болса даргап гитди.

Дик өзүниң ховлукмачлык хем-де пәхимсизлик билен эден ишине гамланып середип дурды. Сэр Дэниэл онуң одуны гөрүпди. Ол өзүниң эсасы гүйҗүни алып, ызындан ковуп гелйәнлериң үстүне чозмак үчин, эгер олар лагере хүҗүм эдәйселер оларың еңсесинден урмак үчин душманының үстүне уграпды. Ол теҗрибели серкерделерче херекет эдйәрди. Дик болса өзүни гызмач огланҗык ялы алып барярды. Ине шонуң үчин хем яш

рыңарың янында онуң голундан пугта япышып дуран сөйгүлисинден башга хич ким галмады. Онуң эсгерлери билен атларының хеммеси эдил сува окланан даш ялы гүр токайың ичинде йитип гитди. «Худайың өзи маңа көмек этсин-дә! Ирки сөвешим үчин маңа рыцарлыга пата беренлери говы болайды, чүнки мениң бу сөвешим өзүме абрай гетирмез» — дийип, ол ойланды.

Ине онсоң ол Җоаннаның элинден тутуп, аяк алдыгына гачмага башлады.

Инди диңе гачгаклары гөзләп, ондан-оңа ат салып йөрен тенстоллы эсгерлериң гыкылыгы гиҗәниң үмсүмлигини бозярды. Дик гырымсы агачларың арасындан окдурылып гечип, эдил үркен сугун ялы гачып барярды. Ачык мейданлар айың ягтысына ялдырап ятырды, шол себәпли токайың гүр ери хас хем гараңкы ялы болуп гөрүнйәрди. Еңиленлер токайың ичинде чар тарапа даргап, ковалаянлары ызларына дүшүрип экитдилер. Дик билен Җоанна токайың гүр еринде аяк чекип букулдылар-да, ковгучыларың кем-кемден дашлашып, узакда йитип гидйән сеслерине диңширгемәге дурдулар.

— Эгер резерв гоян болсам, мен энтегем иши дүзедип билердим! — дийип, Дик гамлы сесленди.— Хава, дурмуш бизе сапак берйәр. Индики гезек акыллырак боларын, кераматлы хачдан ант ичйәрин!

— Икимиз тапышанымыздан соң, бу затларың пархы ёк-ла — дийип, Җоанна айтды.

Дик оңа серетди. Гыз ене-де гечен сапаркы ялы эркек адамың эшигиндәки Җон Мэтчемди. Эмма бу гезек велин, Дик онуң гыздыгыны билйәрди. Гыз мәхирли йылгырып, онуң йүзүне середип дурды, Дикиң йүреги болса гуванчлы шатлыкдан долярды.

— Сөйгүлим — дийип, Дик айтды.— Эгер сен мениң әхли ялңышлыкларымы багышлаян болсаң, бизе гайгы этмегиң гереги бир бармы? Гөни Холивуда гиделі; шол ерде сениң хоссарың, мениң мерхеметли достум лорд Фоксгэм бар. Шол ерде биз никалашарыс. Мен гарыпмы я-да бай, шөхрат газанан адаммы я-да гарамаяк, буларың нәме пархы бар? Сөйгүлим, шу гүн маңа рыцарлыга пата бердилер. Гөркезен эдерменлигим үчин белент мертебели адамлар, мениң ат-абрайымы ёкары гөтердилер. Эййәм мен өзүми бүтин Англияда иң оңат эсгер хасап эдипдим. Ине онсоң мен илки улы бегиң гөзүнден дүшдүм, соңра болса сөвешде еңилдим ве өзүмиң әхли эсгерлерими йитирдим. Мен-менлик — адам үчин гөр, нәхили масгарачылык! Эмма мен гам чекемок, сөйгүлим. Эгер сен мени сөййән болсаң, эгер сен мениң билен никалашмага разы болсаң, мен өзүмиң рыцарь адымдан эл чекмәге-де тайяр ве мунуң үчин сәхелче-де гынанман.

— Мениң Диким! Саңа рыцарлыга пата бердилерми? — дийип, гыз гуваныл сорады.

— Вах, сөйгүлим, инди сен миледи! Догрусы, сен эртир миледи боларсың. Ислейәрмиң? — дийип, Дик мылайым сесленди.

— Ислейән, Дик, түйс йүрекден ислейән — дийип, гыз җогап берди.

— Бә, сэр, менә-хә сиз монах боларсыңыз өйдүпдим.

— Алисия! — дийип, Җоанна хайран галды.

— Хава, бу мен — дийип, яш леди якынлашып айтды.— Хава, бу мен сизиң өлди хасап эдип ташлан, эмма сениң ёлбарслары боюн эгдириҗиңизиң тапып дирелден, эгер билерин дийсең болса онуң хошамайлык эдип, гөвүн берҗек болан гызы Алисиядырын!

— Мен муңа ынанмаярын! — дийип, Җоанна геңиргенди-де: — Дикми? — дийди.

— «Дикми?» — дийип, Алисия онуң агзына өйкүнди-де: — Элбетде Дик!.. Бә, гадырлы сэр, сиз, утанман, начар гызлары бетбагтчылыкда ташлап өтәгидйән экениңиз-ов! — дийип, ол яш рыцара йүзленип, сөзүни довам этдирди.— Сиз олары дуб агаҗының астында отурдып гидиберйән экениңиз-ов. Рыцарлык заманы гутарды диййәнлери догры өйдйән.

— Ханым, өз җанымдан ант ичйәрин, мен сизи бүтинлей унудыпдырын! Ханым, мениң гүнәми гечевериң! Сиз гөрүп дурсуңыз, мен Җоаннаны яңыҗа тапдым ахыры! — дийип, Дик ялбарып айтды.

— Сиз мени билкастлайын ташлансыңыз өйдүп пикирем эдемок-ла — дийип, гыз гаршы чыкды.— Эмма хер ничик болса-да, мен сизден бу арымы аларын. Мен бир пынхан сыры леди Шелтона... Ягны гелҗекки леди Шелтона айдарын — дийип, ол нәз эден болуп, сөзүни довам этдирди.— Җоанна, җанымдан ант ичйәрин, сениң сөйгүлиң сөвешде батырдыгына ынанярын, эмма... хеммесини айтмага ругсат эт, ол бүтин Англияда иң дөзүмсиз юка йүрек адам — дийип, ол ене довам этди.— Бар, онуң билен дөвран сүр! Хәзир болса, самсыҗак чагалар, илки билен мени хериңиз бир гезек өпүң — бу сизе багт гетирер, соңра бири-бириңизи огшаң, эмма бир минут огшашың, екеҗе секунт хем артык болмасын. Онсоң үчимизем билеҗе Холивуда гидерис, өзүмизем башарып билдигимизче чалтрак йөрәрис, чүнки токайың ичи ховп билен совукдан долы.

— Догрудан хем, мениң Диким саңа гөвүн берҗек болдумы? — дийип, Җоанна өз сөйгүлисине гысмылҗырап сорады.

— Ёк-ла, самсык гызҗагаз, гайтам мен оңа яранҗак болуп җан этдим — дийип, Алисия җогап берди.— Мен оңа өзүме өйленмеги теклип этдим, эмма ол маңа кимем болса башга бирине әре бармагы маслахат берди. Ол хут шейле дийди. Догрусыны айтсам, ол гөнүмелллиги ялы мылакатлы дәл экени... Инди болса, чагалар, акмаклык эдип дурмалың-да, өе гиделиң. Ханы нәдерис, биз ене-де кәлиң үстүнден гечерисми я-да гөни Холивуда уграрысмы?

— Эгер ат тапайсага-ха кем болмазды — дийип, Дик айтды.— Соңкы гүнлериң ичинде мени шейле бир енчдилер велин, мениң эҗирли гөврәм бүтинлей гөк-нил болды. Йөне велин, сизиң маслахатыңыз нәхили? Эгер мениң атларымы гаравуллаян эсгерлерим сөвешиң гыкылыгыны эшидип гачып гиден болсалар, биз бидерек ере ёл йөремели боларыс. Гөнүләп гитсек болса Холивуда ченли бары-ёгы үч мил ёл бар. Энтек сагат докузың җаңы хем какыланок, гар гаты, ай айдың. Биз пыядалап гидиберсек нәдеркә?

— Пыядалап гидиберелиң! — дийип, Алисия айтды.

Җоанна болса йөне өңкүден хем бетер Дикиң голуна гысмылҗырап оңайды.

Олар гыш айының солак ягтысының астында гар басан ёданы ызарлап, ялаңачланан токайың ичи билен йөрәп гитдилер. Дик билен Җоанна бири-бириниң элинден тутуп, сөйги көлүнде йүзүп барярдылар. Оларың геплемсек ёлдашы болса, өзүниң махрумлыкларыны бүтинлей унудып, кә сөйгүлилериң дыммагыны яңсылап, кәтә хем оларың гелҗекде биле яшап эшретли дөвран сүрҗекдиклери барада янрап, ыздан йөрәп барярды.

Узакда, токайың ичинде гачгаклары ковалап йөрен тэнстоллы эсгерлериң сеслери эшидилйәрди; вагтал-вагтал гыкылык билен ярагларың шакырдаян сеслери гелип етйәрди, хенизем чакнышыклар довам эдйән болара чемели.

Эмма харбы говгаларың ичинде өнүп-өсен ве яп-яңы сансыз көп ховплардан сыпан бу яш адамларың калбында горкы я-да небси агырма дөретмек аңсат дәлди. Олар ковгы зензелесиниң барха узаклашяндыгына бегенип, Алисияның той йөриши дийип атландыран, бу шатлыклы гезеленчлерине түйс йүрекден кайыл болуп барярдылар. Гаранкы токайың чолалыгы-да, аязлы гиҗәниң совугы-да оларың шадыян кейпини бозуп билҗек дәлди.

Ахыр соңы олар байрың үстүне чыкып, Холивудың мейданыны гөрдүлер. Токай аббатлыгының җайларының уллакан эпишгелеринде чыралар билен шемлер ялкым салярды; оңат гөрүнйән бейик минаралар билен гүммезлериң депесиндәки узын сүтүнлер дик асмана узалышып дурдулар, иң бейик гүммезиң үстүндәки алтын хач болса айың ягтысына ловурдап өвшүн атярды. Холивудың төверегиндәки гиң мейданчаларда харбы лагерлериң отлары ловлап янярды, кичи күлбелер гысլышып отырдылар; җүлгәниң дүйбүнде доңан деря эгрем-буграм болуп ятырды.

— Асмандан ант ичйәрин, лорд Фоксгэмиң гошуны хенизем бу ерде лагерь гуруп ятыр! — дийип, Ричард айтды.— Герцогың иберен чапары бу ере етип билмедик болара чемели. Говы болайындыр. Диймек, бизиң гошунымыз бар, сэр Дэниэли мынасып гаршылап билерис.

Эмма лорд Фоксгэмиң гошуны Дикиң чак эдиши ялы дәл-де, бүтинлей башга себәбе гөрә Холивудың янында лагерде

дурды. Гошун Шорбэ тарап уграпды, эмма ярпы ёлы хем гечмэнкэ икинҗи чапар өңүнден чыкып, онуң ыза доланып, гачып барян ланкастерчилериң ёлуны кесмек үчин ир эртирки дуран ерине гайдып бармалыдыгы ве йоркчуларың эсасы гошунына мүмкин болдугыча голайрак дурмалыдыгы барада буйрук гетирипди. Ричард Глостер сөвешде үстүн чыкып, шу этрапдакы душманларыны дерби-дагын эденден соң, эййэм өз доганына бирикмек үчин уградь. Лорд Фоксгэмиң гошуны Холивуда гайдып геленинден соң, көп вагт гечмэнкэ. Күйкиниң өзи хем абкатлыгың дервезесиниң өңүнде атының башыны чекипди. Хэзир болса бейик мыхманың хорматына Холивудың эпишгелери шейле ловурдап ягты салярды. Дик өзүниң сөйгүлиси хем-де онуң җорасы билен Холивуда гелен махалында герцогың эхли нөкерини шейле кувватлы хем бай монастыра мынасып наз-ныгмат билен улы нахарханада гысганман хеззетлейэрдилер. Дик ончаклы ислемейэн болса-да, оны нахархана элтдилер. Ядап халыс болан Глостер аясыны эңегине дирэп отырды, онуң йүзи солукды хем хыйрсызды. Ярасындан яңы айңалан лорд Фоксгэм онуң чеп гапдалында хорматлы орунда отырды.

— Ери, ничик, сэр? Сиз маңа сэр Дэниэлиң келлесини гетирдиңизми? — дийип, Ричард сорады.

— Милорд герцог, мениң ишим шейле бир шовсуз болды велин, хатда өз отрядым билен биле гайдып гелмек хем маңа башартмады. Мерхеметли алы хезретлер, эгер сизе догрымы айтсам, мен долы дерби-дагын эдилдим — дийип, Дик йүрегинде ховсала гопян хем болса, ончаклы чекинмэн айтды.

Глостер оңа серетди-де, газап билен гашларыны чытды.

— Мен сизе, сэр, элли саны атлыдан башга элли саны пыяда эсгерем берипдим — дийип, ол айтды.

— Милорд герцог, мениң диңе элли саны атлым барды — дийип, яш рыцарь җогап берди.

— Бу нэхили бейле боляр? Ол менден атлылар билен пыяда эсгер хем дилэпди ахыры — дийип, Глостер айтды.

— Алы хезретлер, сиз нэхили гөрсеңизем, ковгы үчин биз оңа диңе элли атлы бердик — дийип, Кэтсби юваш җа геплэп җогап берди.

— Өрэн говы. Шелтон, сиз гидип билерсиңиз — дийип, Ричард айтды.

— Аяк чекиң! — дийип, лорд Фоксгэм айтды.— Бу яш йигиде мениң хем саргыдым барды. Белкем, ол шоны хас говы ерине етирендир... Ханы айдың, мастер Шелтон, сиз шол гызы тапдыңызмы?

— Кераматлылара шүкүр, милорд, ол гыз шу өйде — дийип, Дик җогап берди.

— Шу догрумы?.. Бейле болса, милорд герцог, эртир ирден, сиз ругсат берсеңиз, гошун ёла урамазындан өң той этмек герек — дийди-де, лорд Фоксгэм сөзүни довам этдирди.— Бу яш сквайр...

— Яш рыцарь — дийип, Кэтсби онуң сөзүни бөлди.

— Сиз оңа рыцарь диййәңизми, сэр Уильям? — дийип, лорд Фоксгэм геңиргенди.

— Оңат хызмат эдени үчин мениң өзүм оңа рыцарлыга пата бердим — дийип, Глостер айтды.— Ол ики гезек эдерменлик билен маңа хызмат этди. Онуң батырлыгына сөз ёк. Оңа эркек кишиниң демир ялы дөзүмлилиги етенок. Ол ёкары мертебелилиге етмез, лорд Фоксгэм. Бу адам гайдувсыз сөвешер, эмма онуң йүреги чаганыңкы ялы. Эмма, муңа гарамаздан, оңа өйленмек герек болса, онда биби Мерьемиң хакы үчин, оны өериң, вессалам!

— Ол эдермен яш йигит, муны мениң өзүмем билйәрин — дийип, лорд Фоксгэм айтды.— Бегениң, сэр Ричард! Мен хемме зат барада мастер Хэмли билен геплешдим, эртир ирден болса сизи никалашдырарлар.

Дик хәзир гитмек үчин хас аматлы пурсат диен карара гелди. Эмма ол нахарханадан чыкмага-да етишмәнкә, яп-яңы дервезәниң агзында атдан дүшен бир адам хер бөкенде дөрт басганчакдан гечип, хызматкәрлериң хатарларыны бөвүсди-де, герцогың өңүнде бир дызының үстүне чөкүп:

— Еңиш, милорд! — дийип гыгырды.

Дик Лорд Фоксгэмиң мыхманы хөкмүнде берлен отагына хениз етмәнкә дашардакы отагларың янындакы мәрекәниң арасында дабаралы гыкылыклар яңланды. Чүнки хут шол гүнүң өзүнде бу ерден бары-ёгы йигрими мил узаклыкда ланкастерчилериң кувватлы гошунына егсан эдиҗи икинҗи зарба урлупды.

VII бап

ДИКИҢ АР АЛШЫ

Эртеси Дик гүн догмазындан хас ир турды, лорд Фоксгэмиң байлыгындан пейдаланып, башарып билдигиче оңат гейинди ве Җоанна барада якымлы хабар алып, өзүниң такатсызлыгыны көшешдирмек үчин гезеленҗе чыкды.

Ол гыш сәхериниң үмезли ягтысы билен отларың гызгылт ышыгына ярагларыны дакынып дуран эсгерлериң арасында гезмеледи; мейдана чыкды, өңдәки гаравул постларына айланды, онсоң гүнүң догарына гарашмак үчин еке өзи доңуп дуран токая гитди.

Онуң пикир-хыялы парахатды, гөвни хошды, ол герцогың мерхеметинден махрум боланына гынанмаярды. Җоанна ялы аялы, лорд Фоксгэм ялы ховандары болса, ол өзүниң гелҗегиниң багтыяр болҗагына бил баглап билҗекди. Гечен өмрүне-де ол бейле бир өкүнип дурмаярды.

Ол пикир-хыяллара батып йөрәп барярды, сәхериң шапагы

болса барха дабаралы хем дуры ягтылярды, йити шемал доңан гары сырадярды. Онуң өе гайтмак үчин ызына өврүленем шолды велин, бирденкә агажың аңырсында дуран нәбелли бир адамыны гөрди.

— Дур! Кимсиң? — дийип, Дик оңа гыгырды.

Ол адам агажың аңырсындан чыкды-да, гөйә лал ялы болуп, элини галгатды. Бу адам зыяратчының эшигинде болса-да, йүзи капюшон билен өртүлги болса-да, Дик онуң сэр Дэниэлдигини шол бада танады.

Дик гылыжыны яланачлап, онуң янына уграды. Рыцарь болса мисли гизлән ярагыны чыкарҗак болян ялы, элини голтугына сокуп, онуң якын гелерине аркайын гарашып дурды.

— Ери, Дикон, нәме хыялың бар? Эйсем, сен инди еңлен адамың үстүне топулайҗакмы? — дийип, сэр Дэниэл сорады.

— Мен сизиң җаныңыза каст этҗек болмандым — дийип, яш йигит җогап берди.— Тә сиз мени өлдүрмекчи болянчаңыз, мен сизиң вепалы достуңыздым. Сиз нәхили рехимсизлик билен мениң өлүмими ислейәрдиңиз!

— Диңе өзүми горамак үчинди — дийип, рыцарь җогап берди.— Инди болса, йигит, шол сөвеш барадакы хабар ве шу күйки мелгуның мениң хут өз токайымың ичинде болмагы мени бүтинлей тапдан дүшүрди. Бу ерде хич ким маңа көмек эдип билмез... Мен Холивуда гидерин, онуң кераматлы диварлары мени горар. Онсоң башарып билен задымы өзүм билен экидип, деңзиң аңырсына гидерин ве Бургундияда я-да Франңияда тәзе дурмуша башларын.

— Сиз Холивуда гитмерсиңиз — дийип, Дик айтды.

— Нәме үчин Холивуда гитмерин? — дийип, рыцарь сорады.

— Гулак асың, сэр Дэниэл, шу гүн мениң өйленйән гүнүм, хәзир догҗак болуп дуран гүн болса мениң өмрүмиң иң багтлы гүнүне ягты салар — дийип, Дик айтды.— Мениң атамың өлүмини, мени өлдүрмәге сынананыңызы сиз җаныңызы берип үзмелисиңиз. Эмма мениң өзүмем көп самсыклык этдим. Мен көп адамларың ганына галдым... Шонуң үчинем шу багтлы гүнүмде мен кетхуда болмак хем, җеллат болмак хем ислемейәрин. Эгер сиз мелгуның өзи болаян болсаңыз хем мен сизе яраг чекмездим. Сиз алладан гүнәңизиң гечилмегини дилән, мен болсам сахылык билен сизиң гүнәңизи гечйәрин. Эмма Холивуда велин, мен сизи гойбермерин. Мен Йоркуң тарапында дурярын, шонуң үчинем өз гошунымызың ичине ичалыларың аралашмагына ёл бермерин. Эгер сиз бир әдим хем әдәйсеңиз, мен гаравулы гыгырып, сизи тутмагы буйрарын.

— Сен мениң үстүмден гүлйәрсиң! Диңе Холивуд мени халас эдип билер ахыры — дийип, сэр Дэниэл айтды.

— Ол маңа дегишли дәл — дийип, Ричард җогап берди.— Гүндогара, гүнбатара, гүнорта гидиң, эмма демиргазыга тарап мен сизи гойбермерин. Холивуд сизиң үчин япык. Гидиң, эмма

ызыңыза доланҗак болайман, чүнки сиз гиден бадыңыза мен гаравулларымызың хеммесини хабардар эдерин, олар екеҗе зыяратчыны хем гөзден сыпдырмазлар, гайталап айдярын, эгер сиз мелгуның өзи болуп биләйсеңиз-де, Холивуда гечмек башартмаз.

— Сен мени өлүме итеклейәрсиң — дийип, сэр Дэниэл гайгылы сесленди.

— Ёк, мен сизи өлүме итекләмок — дийип, Ричард җогап берди.— Эгер сиз мениң эдерменлигими сынап гөрмек ислесеңиз, мени баша-баш сөвеше чагырың. Мениң өз партиямыза хыянат этдигим болян болса-да, сизиң чагырышыңызы ач-ачан кабул эдерин. Мен сизиң билен баша-баш сөвешерин ве хич кими көмеге чагырмарын. Шейдип мен пәк выжданым билен атамың арыны аларын.

— Э-хе, сениң узын гылыҗың бар, мениңки болса гама! — дийип, сэр Дэниэл айтды.

— Мен диңе асманың көмегине бил баглярын — дийип, Дик өз гылыҗыны гарың үстүне ташлап җогап берди.— Инди, эгер сизиң шум ыкбалыңыз буйрук берйән болса, орта чыкың! Алла кувват берсе, мен сизиң маслыгыңызы тилкилере шам эдерин.

— Мен сени йөне сынап гөрдүм, Дик. Мен сениң ганыңы дөкмек ислемейәрин — дийип, рыцарь гүлен болуп җогап берди.

— Онуң ялы болса хаял этмән гидиң — дийип, Шелтон җогап берди.— Ене бәш минутдан мен гаравуллары чагырарын. Мен онсуз хем аша сабырлылык эдйәрин. Эгер сизиң ериңизде мен болаян болсам, биреййәм элими-аягымы гүйлүп ташлардылар.

— Боляр, Дикон, мен гидерин. Биз индики гезек душушанымызда велин, сен маңа шейле рехимсизлик эдениңе өкүнерсиң — дийип, сэр Дэниэл җогап берди.

Шу сөзлерден соң рыцарь ызына өврүлип, гүр токая тарап гитди. Сэр Дэниэлиң чалт хем сересап йөрәп, яп-яңы өзүне рехим эдип гойберен, эмма хер ничик болса-да, онуң рехимине гаршы-гаршы ялтаклап, өзүне гахарлы середип баршына Дик бирхили бегенҗегини-де, гынанҗагыны-да билмән сын эдип дурды.

Ине ол токайың гышы-язы гөм-гөк чырмашык чолашып дуран гүр агачларының янына барды, оларың арасында хич зат гөрүп болар ялы дәлди. Бирденкә чекилен киршиң довамлы, йити зарңылдысы эшидилди. Пейкам шувлап гечди ве тэнстоллы рыцарь агыры хем-де гахар-газапдан яңа, богук сес билен гыгырып, эллерини герди-де, йүзин йыкылды. Дик онуң янына ылгап барды-да, ерден галдырды. Онуң йүзи элхенч үйтгәпдир; бүтин бедени агырыдан яңа бүкүлипдир.

— Пейкам гарамы? — дийип, рыцарь зордан дем алып сорады.

— Гара! — дийип, Дик дабаралы җогап берди.

Ол екеже сөз хем үстүне гошмага етишмэнкә, агырының элхенч азабы яралының бутин гөвресини сарсдырды; ол Дикиң элинде тисгинип-тисгинип гидйәрди... Ол ынжаланда болса, аңсатлык билен жаны чыкып гитди. Яш йигит оны усуллык билен гарың үстүнде ятырды-да, онуң тобасыз-имансыз гиден гүнәли рухы үчин дога окамага дурды. Ол дога окап болянча гүн догды ве чырмашыкларың арасында гушлар сайрамага башлады.

Дик еринден туруп, бирнәче әдим ызында башга бир адамың дызына чөкүп дога окап дурандыгыны гөрди. Башы ачыклыгына Дик шол адамың дога окап боларына гарашып дурды. Ол адам болса башыны эгип, эллери билен йүзүни тутуп, узак вагтлап дога окады. Онуң янында яй ятырды, сэр Дэниэли өлдүрениң шу адамдыгыны Дик аңды.

Ахыр соңы ол еринден туранда Дик Эллис Дэкуорты танады.

— Ричард, мен сизиң гүррүңиңизи сөзме-сөз эшитдим! — дийип, ол дабаралы айтды.— Сен говы ёлы сайлап алдың-да, онуң гүнәсини гечдиң, мен эрбедини сайладым, шонуң үчинем мениң душманымың ләши, ынха, серлип ятыр. Мениң үчин алкыш эт! — дийди-де, ол Дикиң элини гысды.

— Сэр, мен сизе хөвес билен алкыш эдерин, эмма мениң алкышымың сизе көмек этжегини-этмежегини билемок — дийип, Дик айтды.— Эгер сизиң шейле көп гарашып алан арыңыз инди сизи гынандырян болса, ойланып гөрүң, шинди дири галанларың гүнәсини гечмек говы дәлмикә? Мен Хэтчи асла өлдүрмек ислемедик болсам-да, ол бичәре эййәм өлдүрилди. Ынха, сэр Дэниэлиң мейди хем ятыр... Сизе ялбарярын, инди руханыныңберин гүнәсини гечиң!

Эллис Дэкуортың гөзлери ялдырап гитди.

— Мениң калбымдакы газап хениз гаты гүйчли! — дийип, ол айтды.— Эмма сен аркайын болай: гара пейкам индиден бейләк хич вагт атылмаз; бизиң доганлык бирлешмәмиз даргады. Шу чака ченли өлдүрмедик душманларымызың хеммеси асманың гудраты билен, өз ажалына парахатлык билен өмүрлерини тамамларлар. Сен болсаң бар, багтлы ыкбалыңа тарап гит ве Эллис барада мундан бейләк пикир этме.

VIII бап

СОҢЛАМА

Ир сагат докуз болуберенде лорд Фоксгэм өзүниң хоссарлыга алан гызыны Холивудың бутханасына алып барярды; Жоанна ене-де зенанлара мынасып гейим гейнипди; Алисия хем онуң янындады. Гахардан яңа чытылып дуран Күйки Ричард оларың ёлуны кесип гечди-де, аяк чекди.

— Шол гыз шумы? — дийип, ол сорады; лорд Фоксгэм

тассыклайҗы җогап беренден соң болса, ол ене сөзүни довам этдирип: — Гелин, башыңызы галдырың, йүзүңизе серетмәге ругсат эдиң — дийди.

Герцог гыза газаплы гарайшы билен середип дурды.

— Сиз гаты овадан хем маңа айтмакларына гөрә, бай гыз — дийип, ол ахыр соңы сесленди.— Эгер мен сизе өзүңизиң сыратыңыза ве мертебәңизе хас мынасып болан адам билен никалашмагы теклип этсем нәдер?

— Милорд герцог, эгер сизиң алы җенабыңыз мерхемет этсе, мен сэр Ричарда әре бармагы ислэрдим — дийип, Җоанна җогап берди.

— Нәме үчин? — дийип, ол гөдек сорады.— Мениң сизе адыны айтҗак адамыма әре барың, сиз шу гүнүң үзүнде леди боларсыңыз, ол болса лорд болар. Сэр Ричард болса — маңа ач-ачан айтмага ругсат эдиң — сэр Ричардлыгына өлүп гидер.

— Мен асмандан диңе бир зат дилег эдйәрин, милорд: сэр Ричардың аялы болуп өлмек несип этсин — дийип, Җоанна җогап берди.

— Гөрүң-ле, милорд! — дийип, Глостер лорд Фоксгэме йүзленип айтды.— Ынха, бир гең җүбүт. Мен бу яш йигиде гөвнүңизиң ислэнини сораң дийип теклип эден махалымда, ол бир гарры, пыян деңизчиниң гүнәсини гечмегими хайыш этди. Мен оңа пугта дуйдурдым, эмма ол самсык хөтҗетлигини этди дурды. «Шунуң билен мениң мерхеметлилигим гутаряр» дийип, мен оңа айтдым, ол гөдек болса өзүне ынамлылык билен: «Хер ничик зыян чексем-де, өкүнмерин» дийди. Ай, боляр-да. Гой, шейле болсун!

— Ол гөни шейле дийдими? Оңат сөзлер, ёлбарслары боюн эгдириҗи — дийип, Алисия айтды.

— Бу гыз ким? — дийип, герцог сорады.

— Бу сэр Ричардың есири, ханым Алисия Райзингэм — дийип, лорд Фоксгэм җогап берди.

— Оны ынамдар адама әре бериң — дийип, герцог айтды.

— Эгер сизиң алы җенабыңыз макулласа, мен өз гарындашым Хэмлини гөз өңүнде тутярын. Ол бизиң ишимизе оңат хызмат этди — дийип, лорд Фоксгэм җогап берди.

— Сизиң пикириңизи макуллаярын. Гой, олар тизрәк никалашсынлар...— дийип, Ричард айтды.— Айдың, гөзел гыз, сиз әре бармак ислейәңизми?

— Милорд герцог — дийип, Алисия сесленди.— Эгер ол ак йүрекли хем гөни адам болса...

Шу ерде ол алҗырады ве дилн агзына елмешен ялы болды.

— Ол гөни, ханым. Бүтин гошуның ичинде еке мен күйки; галанларының хеммеси сыратлы...— дийип, Ричард сайхаллы җогап берди-де, бирден: — Леди, милорд, сизем, эгер мен яныңыздан гитсем-де, гаты гөрүп отурмаң. Уруш дөврүнде сердар өзүниң вагтына эрк эдип билмейәр — дийип, ол аша мылакатлысырап айтды.

Онсоң өрән эдеплилик билен баш эгди-де, ол өз нөкерлерини ызына тиркәп гитди.

— Вах, багтым ятды өйдйән! — дийип, Алисия зейренди.

— Сиз оны танаңзок. Ол затлар хич-ле. Сизиң сөзлериңизи ол эййәм унудандыр — дийип, лорд Фоксгэм жогап берди.

— Бейле болса ол түйс рыцарлыгын тәжи! — дийип, Алисия айтды.

— Ёк, ол йөне хәзир башга затлар хакда пикир эдйәр — дийип, лорд Фоксгэм жогап берди-де: — Ханы, бидерек эгленип дурмалың — дийди.

Дик өзүниң деңдушлары билен бутханада олара гарашып дурды. Шол ерде оны Жоанна билен никалашдырдылар. Багтыяр ики жуван хыял көлүнде йүзүп, дашарык, аязлы хем гүнешли хова чыкан махалында гошун эййәм ёла дүшүпди. Абботлыкдан гидип барян атларың ёкарсында эййәм герцог Глостериң байдагы парлаярды. Полат совутлы рыцарларың горагындакы байдагың ыз янындан болса шөхратпараз, чеңсиз батыр, бирехим Куйки өзүниң гысга дөврүлейин шалык сүрмегине ве эбедилик масгараланмагына тарап өңе барярды. Эмма той йөриши башга яна совулды, онсоң шадыян мыхманлар эртирлик нахарың башына гечдилер. Руханы ата яшларың янында отырды ве оларың гөвнүни тапжак болуп элинде барыны гайгырмаярды. Хэмли габанмак диен зады бүтинлей унудып, Алисияның дашында пырланярды. Яш леди муңа хайран галды. Дик билен Жоанна гидип барян гошунын сурнайларының сесиниң, ярагларының шакырдысының, атларының тойнакларының гүпүрдисиниң ала зензелесиниң астында бири-бириниң элинден тутуп янашык отурып, бири-бириниң йүзүне барха мәхирли середйәрдилер.

Шондан соң шол говгалы дөврүң хапасы билен ганы олара галташман акып гечди. Олар говга-жеңжеллерден узакда, өз сөйгүлериниң илки дөрән еринде, шол гөк токайда яшадылар.

Тэнстолл обажыгында болса ики саны гожа эль билен чакырдан леззет алып, догрусы аша көп леззет алып, док хем парахат дурмушда пенсияда яшадылар. Оларың бири бүтин өмрүнде деңизчи болупды ве өмрүниң ахырына ченли өзүниң матросы Томуң агысыны аглап гечирди. Бейлекиси, өмрүниң довамында гөрмедик кәри, этмедик иши болмадык адам болса яшының соңунда түйс йүрекден дине уйды ве гоңшы аббатлыкда Гонестус ата ады билен абрайлы вепат болды. Шейдип, Лоулессиң арзувы хасыл болды — ол монах болуп дүнйәден өтди.

МАЗМУНЫ

ХАЗЫНАЛАР АДАСЫ

Русчадан терҗиме эден Гүҗүк Чолуков

БИРИНҖИ БӨЛҮМ

ГАРРЫ ГАЛТАМАН

I бап. Гарры дениз көпеги. «Адмирал Бенбоу» мейханасында . . 7
II бап. Гара көпек гелип гидйәр 14
III бап. Гара нышан 19
IV бап. Матрос сандыгы 26
V бап. Көрүң соңы 32
VI бап. Капитаның кагызы 37

ИКИНҖИ БӨЛҮМ

ГӘМИ АШПЕЗИ

VII бап. Мен бристола гидйәрин 45
VIII бап. «Турба дүрби» язгысының астында 50
IX бап. Яраг ве дәри 55
X бап. Йүзүш 61
XI бап. Алмадан бошан челегиң ичинде отурып, мениң эшиден затларым 66
XII бап. Харбы маслахат 72

ҮЧҮНҖИ БӨЛҮМ

МЕНИҢ ГУРЫ ЕРДӘКИ БАШДАН ГЕЧИРМЕЛЕРИМ

XIII бап. Мениң гуры ердәки башдан гечирмелеримиң башланышы 79
XIV бап. Илкинҗи зарба 84
XV бап. Вагшы адам 89

ДӨРДҮНҖИ БӨЛҮМ

АГАЧ ЖАЙ

XVI бап. Соңракы вакалары доктор беян эдйәр. Кораблың ташланып гидилиши 96
XVII бап. Доктор өз гүррүңини довам эдйәр. Гайык билен соңкы гечиш 100

XVIII бап. Доктор өз гүррүңини довам эдйәр. Илкинжи сөвеш гүнүниң соңы 104
XIX бап. Ене-де Жим Хокинс гүррүң берйәр. Блокгауздакы гарнизон 108
XX бап. Сильвер илчи 113
XXI бап. Хүжүм 119

БӘШИНЖИ БӨЛҮМ

МЕНИҢ ДЕҢИЗДӘКИ БАШДАН ГЕЧИРМЕЛЕРИМ

XXII бап. Мениң деңиздәки башдан гечирмелеримиң башланышы 126
XXIII бап. Гайтгының хәкимлиги астында 131
XXIV бап. Гайыкда 134
XXV бап. Мен «Шадыян Роджери» дүшүрйәрин 140
XXVI бап. Израэль Хендс 144
XXVII бап. «Пиастрлар!» 152

АЛТЫНЖЫ БӨЛҮМ

КАПИТАН СИЛЬВЕР

XXVIII бап. Душманларың лагеринде 157
XXIX бап. Ене-де гара нышан 165
XXX бап. Вада вепалылык 170
XXXI бап. Хазынаның гөзлеги. Флинтиң гөркезижи пейкамы . 176
XXXII бап. Хазынаның гөзлеги. Токайдакы сес 182
XXXIII бап. Серкердәниң сынмагы 187
XXXIV бап. Иң соңкусы 193

ГАРА ПЕЙКАМ

Русчадан терҗиме эден Ораз АТАЕВ

Пролог

Хемме киши үчин ар алян Җон

I БӨЛҮМ

ИКИ ОГЛАН

I бап. Кэттлидәки «Гүн» вывескасының астында . . . 216
II бап. Батгалыкда 223
III бап. Батгалыгың янындакы гечелге 228
IV бап. Гөк токайдакы йигитлер 234
V бап. Рехимсиз авчылар 240
VI бап. Гүнүң ахыры 247
VII бап. Йүзи өртүлги адам 253

II БӨЛҮМ

МОТ ГАЛАСЫ

I бап. Дик совал берйәр 262
II бап. Ики ант 269
III бап. Ыбадатхананың ёкарсындакы отаг 276
IV бап. Гнзлин чыкалга 282
V бап. Дикиң аңры тарап гечиши 286

III БӨЛҮМ

МИЛОРД ФОКСГЭМ

I бап. Кенардакы өй 294
II бап. Гараңкылыкдакы чакнышык 299
III бап. Кераматлы Гелниң хажы 304
IV бап. «Ягшы ниет» 307
V бап. «Ягшы ниет» (довамы) 313
VI бап. «Ягшы ниет» (соңы) 319

IV БӨЛҮМ

ДЕРВҮШ ЛЫБАСЫНЫ ГЕЕНЛЕР

I бап. Сүрен 324
II бап. Душманың өйүнде 330
III бап. Өли ичалы 337
IV бап. Монастырь бутханасында 343
V бап. Граф Райзингэм 352
VI бап. Ене-де Арблестер 354

V БӨЛҮМ

КҮЙКИ

I бап. Сурнайың чакылыгы 363
II бап. Шорбидэки сөвеш 368
III бап. Шорбидэки сөвеш (соңы) 373
IV бап. Шорбиниң дерби-дагын эдилмеги 377
V бап. Гиже токайда. Алисия Райзингэм 384
VI бап. Гиже токайда (соңы). Дик билен Жоанна . . 391
VII бап. Дикиң ар алшы 398
VIII бап. Соңлама 402